

АБУ АБДУЛЛОҲ МУҲАММАД ИБН ИСМОИЛ АЛ-БУХОРИЙ

АЛ-ЖОМИЪ АС-САҲИҲ

(Ишонарли тўплам)

4-жилд

Арабчадан АБДУЛҒАНИ АБДУЛЛОҲ таржимаси
Профессор НЕЪМАТУЛЛОҲ ИБРОҲИМ ва шоир МИРЗО КЕНЖАБЕК таҳрири остида
Мухаррир ХОЖА БАХТИЁР НАБИХОН ЎҒЛИ

ҚОМУСЛАР БОШ ТАҲРИРИЯТИ

1992 йил

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

БЕМОРЛАР ВА ТИБ ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Беморлик каффорати ва Оллоҳ таолонинг «Кимнинг қилмиши ёмон эрса, жазо тортғусидир!» деган каломи шарифи хусусида

Ҳазрат Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг завжалари Оиша онамиз разияллоҳу анҳо бундай деган эрканлар: «Мусулмон кишига етадирган ҳар бир мусибат, ҳаттоки баданининг бирор ерига кирган тикан ҳам, унинг гуноҳига каффорат бўлғусидир!».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан бундай деб нақл қиладилар: «Мусулмон кишига етадирган ҳар бир машаққат — Дард, ташвиш, қайғу, азият ёхуд ночорлик ва ҳаттоки (баданига) кирган тикан ҳам, Оллоҳ таоло даргоҳида унинг гуноҳларига каффорат бўлғусидир!»

Абдуллоҳ ибн Каъбнинг оталаридан нақл қилишларига кўра, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деган эрканлар: «Мўмин одам шамолда гоҳ эгилиб, гоҳ қаддини тиклаб олғувчи сабза гиёҳ монанддир, мунофиқ эрса, мўртлиги сабабидан бир қаттиқ шамолдаёқ синиб кетгувчи арз (кедр) ёғочига ўхшайдир!»

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳунинг ривоят қилишларича, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дебдилар: «Мўмин одам бало-қазоларга тоқат этмоқликда сабза гиёҳ монанддир. Чунким, мўмин ҳар тарафдин шамол эсганда эгилиб, сўнг яна қаддини тиклаб олғувчи сабза гиёҳ янглиғ бало-қазоларга чидаб, енгилмағайдир. Фожир (осий) одам эрса, мўрт арз оғочи кабидир, Оллоҳ таоло уни, истаса, бирданига синдира олур!».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳунинг ривоят қилишларича, Ҳазрат Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деган эрканлар: «Оллоҳ таоло қайси бандасига яхшилиқни раво кўрса, ўшанга бирор мусибатни юборгайдир».

2-боб. Оғир касаллик ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деб айтганлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдек қаттиқ дардга чалинган одамни кўрмаганман».

Абдуллоҳ ибн Аббос бундай дейдилар: «Жаноб Расулulloҳни бетоб бўлиб қолганларида кўргани бордим. Ул зот жуда оғир дардга чалинган эрдилар. Шунда мен: «Сиз жуда оғир дардга чалинмишсиз, чунки, Оллоҳ таоло сизга (бунинг учун) икки баробар кўп савоб ато этғусидир» — деб эдим. «Жаноб Расулulloҳ менга жавобан: «Қайси бир мусулмоннинг бошига мусибат тушғайдир, унинг гуноҳлари дарахт япроқлари янглиғ дув тўкилғусидир», — дедилар.

3-боб. Ўзгалардан кўра кўпроқ жабр тортғувчилар — пайғамбарлар эканлиги ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Аббос) ривоят қиладилар «Ҳазрат Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирдим, оғир бетоб бўлиб ётган эдилар. Шунда менга: «Тўғри, мен бетоб бўлсам, жуда оғир бетоб бўлғумдир, сизлардан икки кишига етгулик дард бир ўзимга юборилғусидир», — дедилар. Мен: «Чунки, сизга (бунинг эвазига) икки баробар кўп савоб ҳам берилғусидир», — деб айтдим.

4-боб. Беморнинг ҳолини сўраш хусусида

Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Очларни тўйғизингиз, беморлар ҳолини сўрангиз ва асоратга тушиб қолганларни озод айлангиз!» — деб айтганлар.

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга етти нарсага одат қилиб, етти нарсадан ҳазар қилмакни буюрдилар. «Қуйидагиларни одат қилингиз!» — дедилар:

1. Жанозага қатнашмоқни
  2. Касални бориб кўрмоқни
  3. Чақирилган жойга бормоқни
  4. Мазлумга ёрдам бермоқни
  5. Қасам ичса, қасамида турмоқни
  6. Саломга алик олмоқни
  7. Акса урган киши «Алҳамду лиллоҳ» деса, унга «Йарҳамукаллоҳ» демоқни.
- «Қуйидагилардан ҳазар қилингиз!» — дедилар:

1. Кумуш идиш тутмоқдан
2. Тилла узук тақмоқдан
3. Ипакли кийим киймоқдан (эркаклар назарда тутилган)
4. Дебож (гулдор ипакли кийим) киймоқдан
5. Қасий (дағал матодан тикилган кийим) киймоқдан
6. Истабрак (атласга ўхшаган мато) киймоқдан
7. (бу ривоятда 7-нчиси тушириб қолдирилган)».

5-боб. Беҳуш (ҳушидан кетган) беморлар ҳолидан хабар олмоқ ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Мен касал бўлиб ётган эрдим, Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Абу Бакр Сиддик бирлан бирга ҳолимдан хабар олгали кириб келдилар. Менинг ҳушимдан кетаётганимни кўриб, таҳорат олдиларда,

тахорат сувини устимга сочдилар. Мен ҳушимга келгач, қарасам тепамда Жаноб Расулуллоҳ турибдилар. Шунда мен ул зотдин: «Мол-дунёмни не қилғаймен?» — деб сўрадим. Расулуллоҳ жавоб бермадилар. Бу масаланинг (яъни, мерос қолдириш масаласининг) ҳукмини мерос ҳақидаги оят нозил бўлгач, билдик».

6-боб. Қорнига ел тўпланганда ҳушидан кетган бемор ҳақида

Ато ибн Абу Рабоҳ ривоят қиладилар: «Ибн Аббос: «Сенга бир жаннати аёлни кўрсатайми?» — деди. Мен: «Ҳа», — дедим. Ибн Аббос: «Мана шу қора танли аёл», — деди. Ўша хотин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб: «Мен гоҳо ҳушимдан кетиб, гоҳо ўзимга келиб турғаймен. Оллоҳ таолога илтижо айлаб, мени дуо қилингиз, дардимга шифо берсин!», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Истасанг, сабру тоқат қилғил, жаннатга кирурсен, истасанг, дуо айлай, Оллоҳ таоло сенга шифо ато этғай», — деб жавоб қилдилар. Аёл: «Яхшиси, сабр қилғоним афзал дурур, дуо айлангиз, дардимдан фориг бўлмайин!» — деб айтди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дуо қилдилар.

Ато ибн Абу Рабоҳ Ибн Язидга бундай деган эрканлар: «Мен Умму Зуфарни кўрганман, у новча, қора танли аёл бўлиб, ўшанда Каъбанинг деборига суяниб турган эрди».

7-боб. Икки кўзи ожиз кишининг фазилати ҳақида

Анас ибн Молик Жаноб Расулуллоҳнинг бундай деганларини эшитган эрканлар: «Оллоҳ таоло: «Агар мен бандамнинг икки маҳбубасидан маҳрум этсаму, у бунга сабру тоқат айласа, бунинг бадалига унга жаннатдин жой ато этғайман!» — дейди. Икки маҳбубадин мақсад — икки кўз демакдир».

8-боб. Эркак беморларни аёлларнинг бориб кўрмоқлари хусусида

Умму Дардоъ масжид аҳлидан бўлмиш бир ансорий эркакни беморлигида ҳолин сўраб кўргали бориб эрдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида Абу Бакр билан Билол иситмалаб қолишди. Мен уларнинг ҳузурига кириб: «Эй вадари бузруквор (яъни, оталари Абу Бакрга қарата айтяптилар)! Аҳволингиз нечукдир? Эй Билол! Ўзингизни нечук ҳис этмақдасиз?» — деб сўрадим. Абу Бакр иситма зўриққанда: «Уйимда бўлсайдим жон чиқар маҳал, Пойабзал инидан яқиндир ажал», — дер эрдилар. Билол эрса, иситма бир оз васайганда, йиғлаб:

«Тақдирим не эрур, билмасман э воҳ!

Бошимга ажалдин келурму сипоҳ?

Бир кеча бўлса ҳам, она водийим,

Қўйнида ётсайдим, меҳрибон Оллоҳ!

Қониб ичсам эрдим, шаффоф сувларин,

Қанийди, ташласам, унга бир нигоҳ!» —

дер эрдилар. Мен бу ҳақда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб айтиб эрдим, ул киши: «Ё Оллоҳ! Бизга Мадинани Макка сингари, ёкимли, ундан ҳам ортиқроқ маҳбуб этғил! Ё Оллоҳ! Унинг тошу тарозисига барака ато этғил, уни (аҳлини) ҳамиша бардам соғлом қил, мана буларнинг безгагини эрса, Жухфага кўчирғил!» — дедилар (Жухфа Мисрда бўлиб, аҳолиси мушрик эди).

9-боб. Гўдак беморларнинг ҳолидан хабар олмоқ ҳақида

Усома ибн Зайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Расулуллоҳнинг қизлари Зайнаб: «Ўғлим жон таслим қилай деяпти, ота, тезроқ келингиз!» — деб Расулуллоҳга одам юбордилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрса, бунга жавобан салом айтиб: «Фарзанд берадирган ҳам Оллоҳ, уни қайтиб оладирган ҳам Оллоҳ. Оллоҳнинг даргоҳида уларнинг умри аниқ белгилаб қўйилгандир. Ўзига Оллоҳдан сабру қаноат тилаб, унинг иродасига бўйинсунсин!» — деб айтиб юбордилар. Қизлари: «Отам албатта келсинлар!» — деб яна одам юбордилар. Бу гапни эшитиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан турдилар, ул киши бирлан бирга Саъд ибн Убода, Маоз ибн Жабал, Убай ибн Каъб, Зайд ибн Собит ва бир қанча кишилар ҳам туриб, йўлга тушдилар. Етиб боришгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга болани узатишди, бола ғарғара (жон бериш вақтидаги ҳолатда) эрди. Назаримда, бола суви йўқ мёшдек қуригану, жон танасидан чиқиб кетайин, деб тургандек эрди. Буни кўриб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак икки кўзларидан дувуллаб ёш оқди. Шунда Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бу нимаси?!» — деди. «Бу кўз ёши — Оллоҳ таолонинг бандалари қалбига солган раҳматидир! Оллоҳ таоло раҳмдил бандаларига раҳм қилғайдир (яъни, бу дод-вой солиб йиғлагандаги кўз ёши эрмасдир)», — дедилар».

10-боб. Бадавийлар (кўчманчи араблар)нинг эътиқодлари ҳақида

Ибн Аббосдан нақл қилинишича, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир бадавий беморни кўргани кириб: «Ҳечқиси йўқ! Иншооллоҳ, бу дард — (гуноҳларни) ювувчи бир воситадир», — деб айтибдилар. Шунда бемор бадавий: «Сен дардни — (гуноҳларни) ювувчи восита, деб айтдинг. Йўқ, ундай эмас, бу — иситма, безгақдир, у мендек бир кекса одамни қабр ёқасига етаклаб турибди-ку, ахир!» - дебди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Бўлмаса, шундоқ», - деб жавоб қилибдилар (яъни, гап уқдириб бўлмаслигини сёзиб, шундай деганлар).

11-боб. Мушрик беморни бориб кўрмоқ хусусида

Анас ибн Моликдан нақл қиладилар: «Бир яҳудий Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хизмат қилиб юрар эрди. Бир куни ул бетоб бўлиб қолганида Жаноб Расулуллоҳ кўргани бордилар ва уни исломга даъват қилдилар, ул исломга кирди».

12-боб. Беморни бориб кўргач, унинг имомлигида жамоат бўлиб намоз ўқилгани ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деганлар: «Жаноб Расулуллоҳ бетоб бўлиб қолганларида одамлар (яъни, саҳобалар) кўргани кирдилар. Шунда, Расулуллоҳ ўтирган ҳолларида уларга имомлик қилиб намоз ўқидилар, улар эса тик турган ҳолларида ўқишди. Жаноб Расулуллоҳ уларга ўтиринглар, деб ишора қилдилар. Намоз тугагач: «Имом иқтидо қилмоқ учун имом қилингандир, агар ул рукуъ қилса, сиз ҳам рукуъ қилингиз, рукуъдан бошини кўтарса, сиз ҳам кўтарингиз, башарти ўтириб ўқиса, сизлар ҳам ўтириб ўқингиз!» — дедилар.

Имом Бухорий бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Имом ўтириб ўқиса, ўтириб ўқингиз!» деган сўзларини бундан илгариги бетоблик пайтларида айтганлар, сўнги касал бўлганларида эрса, Жаноб Расулуллоҳ ўтириб намоз ўқиганлар. Одамлар тик туриб ўқишган, уларга ўтирмоқни буюрмаганлар. Охиргиси ҳисобга олинғайдир, зеро охиргиси Жаноб Расулуллоҳнинг табиатларига мосдир».

13-боб. Беморнинг пешонасига қўлни қўймоқ ҳақида

Оиша бинти Саъд ривоят қиладилар: «Отам (Саъд ибн Абу Ваққос) Маккада қаттиқ касал бўлиб қолганларида Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўргани келдилар. Отам шунда: «Ё Набийяллоҳ, мен ўлсам, бир қадар мол-дунё қолғайдир, аммо менинг бир қизимдан бошқа мерос оладирган одамим йўқ, молимнинг 3 қисмини эҳсон қилайинми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ», — дедилар. Отам: «Ярмини садақа қилайинми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ», — дедиларда, сўнг: «3 қисми ҳам анча кўп нарсадир», — деб муборак қўлларини отамнинг пешоналарига қўйдилар, кейин қўллари бирлан менинг юзим ва қорнимни силаб туриб: «Э парвардигоро, Саъдга шифо ато этгайсен, саҳобаларимнинг ҳижратини эрса, бехатар қилгайсен!» — деб қўйдилар. Ўшандан бери жигаримда ул зотнинг муборак қўлларининг тафти бордек туюлади».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирдим. Ул зот бетоб эрдилар. Қўлимни (баданларига) теккизиб кўрдимда: «Ё Расулаллоҳ, сиз қаттиқ бетоб бўлиб қолибсиз-ку!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, шундай, мен икки кишига ҳам етадирган дард бирлан касалламдим». — дедилар. Мен: «Чунки, бунинг эвазига сизга икки баробар кўп савоб берилғусидир», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, шундай, мусулмон одам бирор дардга чалинғайдир, унинг гуноҳлари дарахт япроқлари янглиғ дув-дув тўкилғусидир!» — дедилар.

14-боб. Беморга айтиладиган ва бемор айтадиган сўзлар хусусида

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг касаллик вақтларида ҳузурларига кўргани кирдим ва ул зотнинг баданларига қўлимни теккизиб: «Сиз қаттиқ касалсиз, чунки сизга икки баробар кўп савоб берилғусидир» — деб айтдим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, шундай. Мусулмон одам бирор дардга чалинса, унинг гуноҳлари дарахт япроқлари янглиғ дув-дув тўкилғусидир», — деб айтдилар.

15-боб. Уловда ёки пиёда ёҳуд бировни эшакка мингаштириб касал кўргани бормоқ ҳақида

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эшакларига Усомани мингаштириб Саъд ибн Убодами кўргани бордилар. Бу воқеа Бадр урушидан олдин бўлган эрди. Йўл-йўлакай Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салулнинг ҳузурини бўлаётган йиғинга кириб ўтдилар. Бу вақтда у хануз исломга кирмаган эрди. Йиғинда мусулмонлар, мушриклар ҳамда яҳудийлар иштирок этишаётган бўлиб, уларнинг орасида Абдуллоҳ ибн Равоҳа ҳам бор эрди. Абдуллоҳ ибн Убай ҳайвон тўғидан кўтарилаётган чанг-тўзондан ридоси бирла бурнини тўсиб: «Ҳей, чангитмангизлар!» — деди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (эшакларини) тўхтатдиларда, пастга тушдилар, сўнг йиғиндаги номусулмон кишиларни Оллоҳ таоло йўлига даъват этдилар ва Қуръондан бир оят тиловат қилдилар. Абдуллоҳ ибн Салул: «Эй фалончи, сенинг айтганингни қила олмайман, гар ҳақ гапни айтаётган эрсангда, бизнинг мажлисимизга халал берма, йўлингдан қолма, биздан бирортамиз ҳузурингга борса, ана ўшанга ривоят қил!» — деди. Ибн Равоҳа эрса: «Ё Расулаллоҳ, йиғинимизга келаверингиз, биз шуни истагайдирмиз!» — деб айтди. Натижада мусулмонлар, мушриклар ва яҳудийлар ўзаро жанжаллашиб қолдилар. Жаноб Расулulloҳ уларни тинчлантирдиларда, эшакларига миниб Саъд ибн Убодаминг уйига равона бўлдилар. Етиб борганларидан сўнг: «Эй Саъд, сен Абу Ҳубоб (яъни, Абдуллоҳ ибн Убай)нинг айтган сўзини эшитдингми?» — дедилар. Саъд: «Ё

Расулаллоҳ, уни авф этингиз! Оллоҳ таоло сизга (пайғамбарликни) ато этмишдир. Абдуллоҳ ибн Убайни эрса, бу шаҳарнинг аҳолиси ўзига подшоҳ этмоқни ихтиёр айлаб, бошига тож кийдирмоқ ниятида эрди. Сизга Оллоҳ таоло йўллаган ҳақиқат (ҳидоят) туфайли у бундан маҳрум бўлди, шу боисдан ҳам сизга ўзингиз шоҳиди бўлганингизча муомалада бўлди», — деди».

Жобир ибн Абдуллоҳ оталаридан эшитганларини бундай деб ривоят қиладилар: «Мен бетоб бўлиб қолганимда Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўргани келдилар, аммо хачир ёким от миниб келганлари йўқ эрди».

16-боб. Беморнинг «Касалман» ёким «Вой бошим» ёхуд «Дардим зўрайди» деб айтмоғининг жоизлиги ҳақида ва Айюб алайҳиссаломнинг «Менга дард тегди, эй Оллоҳ, сен барча раҳимлилардан раҳимлироқдирсан!» деб айтганлари хусусида

Каъб иби Ужра разияллоҳу анҳу бундай дедилар: «Мен бир куни ўчоққа ўт ёқаётган эрдим, ногаҳон Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёнимиздан ўтаётди: «Бошингдаги ҳашаротлар (битлар) сенга азоб беряптими дейман?» — дедилар. Мен: «Ҳа, шундоқ» дедим. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ сартарошни чорлаб, сочимни олдирдиларда, фидя бермоғимни амр қилдилар».

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Вой бошим!» — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар вақти-соатинг тугаб, кўзим очиклигида вафот этсанг, сенинг гуноҳларингни Оллоҳ таолодан тилаб, истиффор айтгумдир, руҳингга дуо айлагумдир», — дедилар. Оиша онамиз: «Вой шўрим, сиз менинг ўлимимни истағайдурмисиз?! Гар мен вафот этгумдир, сиз сўнгги кунларингизни бошқа хотинларингиз бирлан ўтказғайдурмисиз?!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Бундай дейдирган бўлсанг, унда мен вой бошим, дея қолай! Абу Бакр ва ул кишининг ўғилларига одам юбориб, кишилар ўртасида гап-сўзга сабаб бўлмоғига ҳамда кўпчиликнинг даъвогар эканлигига қарамай, халифаликни шуларга васият қилсаммикан? Чунким, Оллоҳ таоло улардан ўзгасини истамағайдир, ўзгасини мўминлар ҳам рад этғайдирлар», — дедилар».

Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб ётганларида ҳузурларига кирдим. Қўлимни баданларига текказдимда, «Ё Расулаллоҳ, сиз қаттиқ бетоб бўлиб қолибсиз-ку!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, шундоқ, мен икки кишига ҳам кифоя қиладирган дардга чалингандирмен», — дедилар. Мен: «Аммо, бунинг эвазига сизга икки баробар кўп савоб ҳам берилғусидир!» — дедим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳа, шундоқ, мусулмон одам бирор дардга мубтало бўлғайдир, унинг гуноҳлари дарахт япроқлари каби дув-дув тўкилғусидир», — дедилар».

Амир ибн Саъд оталаридан эшитганларини ривоят қиладилар. Ул киши бундай деган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қаттиқ бетоб бўлиб ётганимда кўргани келдилар. Бу воқеа Ҳажжат ул-Видоъ йилида бўлган эрди. Мен: «Ё Расулаллоҳ, кўриб турибсизки, мен оғир бетобман. Мен бадавлат кишиман, мол-дунё биргина қизимга мерос бўлиб қолғай. Бойлигимнинг 3 қисмини садақа қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ!» — дедилар. Мен: «Ярмини эҳсон қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ!» — дедиларда, сўнг: «3 қисми ҳам анча кўп нарсадир, албатта сен болаларингни одамлардан тиланадирган фақир қилиб қолдирганингдан кўра, бойроқ қилиб қолдирганинг яхшироқдир. Агар сен хайру садақа учун молингни сарфлайдирган бўлсанг, албатта бунинг эвазига Оллоҳдан савоб олғайсан, ҳатто хотинингнинг оғзига солиб қўйган луқманг учун ҳам», — деб

қўшиб қўйдилар».

17-боб. Беморнинг «Мени ёлғиз қўйингиз» деб айтганлиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фарғара (ўлим олди талвасаси) ҳолатига тушиб қолганларида уйда бир неча киши мавжуд эрди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Қоғоз-қалам келтирингиз, мен сизларга бир китоб (насиҳатнома) қолдирайки, уни ўқиб, зинҳор йўлдан адашмағайсиз!» — дедилар. Ҳазрат Умар: «Жаноб Расулulloҳни дард енгиб қўйган кўринади, сизларнинг ихтиёрингизда Қуръон бордир, бизга Оллоҳнинг Китоби кифоя қилғайдир», — дедилар. Шунда у ерда мавжуд кишилар орасинда ихтилоф чиқиб, улардан айримлари: «Қоғоз-қалам келтирингиз, Жаноб Расулulloҳнинг бизга айтмоқни ихтиёр қилғон сўзларини битиб олғаймиз, токи ул зотдин сўнг адашмағайсизлар» — дейишса, баъзилари Ҳазрат Умарнинг сўзларини такрорлашди. Гап-сўз кўпайгач, Жаноб Расулulloҳ: «Турингизлар, кетингизлар!» — дедилар. Убайдуллоҳ (ибн Абдуллоҳ)нинг айтишларича, Ибн Аббос бундай дер эканлар: «Ўшанда мусибат устига мусибат бўлғон эрди, чунки, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида бўлганлар ўзларининг беъмани, бекорчи гаплари ва ўзаро тортишувлари билан пайғамбаримизнинг айтмоқни ихтиёр қилган насиҳатларини ёзиб олмоққа монъелик қилган эрдилар».

18-боб. Бемор болани (Жаноб Расулulloҳ ҳузурларига) дуо қилсинлар деб олиб бормоқ ҳақида

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Ҳолам мени Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бориб: «Ё Расулаллоҳ, синглимнинг ўғли касал бўлиб қолди», — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошимни силадилар ва мени «Барака топғил!» деб дуо қилдилар, кейин таҳорат олдилар. Таҳоратдан тушган сувдан ичдим, кейин Жаноб Расулulloҳнинг орқа томонларига ўтиб турдим, икки кураклари орасида олмадек келадиган Пайғамбарлик муҳрини кўрдим».

19-боб. Беморнинг ўзига ўлим тиламоғининг таъқиқланганлиги ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (саҳобаларга хитоб қилиб): «Биронгангиз узоқ хасталаниб ётиб қолсангиз, (безор бўлганингиздан) ўзингизга ўлим тиламангиз! Башарти шундай қилмоғингиз зарур бўлса, «Эй парвардигоро, агар (бундан кейинги) яшамоғимнинг менга нафи бўлса, мени тирик қолдирғил, мабодо ўлмоғим афзал бўлса, омонатингни олғил, деб айтингиз!» — дедилар».

Абу Ҳозим ал-Бажлий ал-Куфий ривоят қиладилар: «Хаббоб (ибн ал-Арат) касал бўлганида, кўргани кирдик. (Қарасак), қорнининг етти жойига тамға босилган эркан. У бундай деди: «Бизнинг айрим дўстларимиз оламдин кўз юмдилар. Вале, улар қилган амали солиҳлари эвазига бу дунёда ажр олмоққа муяссар бўлмадилар, чунки Оллоҳ таоло уларга атаган ажрларини охиратга олиб қолди. Биз эрсак беҳисоб мол-дунё жамғариб, уни туфроқдин ўзга нимарсага сарф қила билмадик. Агар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзига ўлим тиламоқни манъ қилмаганларида, мен ўзимга ўлим тилаган бўлар эрдим!». Биз Хаббобнинг ҳузурига иккинчи дафъа келганимизда, у дебор ураётган эркан. Шунда бизга қарата бундай деди: «Мусулмон одам мана шу лойга сарфлаганидин ўзга барча қилган хайр-эҳсонлари бадалига савоб олғусидир!».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч кимса

фақат тоат-ибодат қилгани билан жаннатга киравермайди» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳаттоки, сиз ҳамми?» — деб сўрадилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа шундай, гар Оллоҳ таоло мени ўз фазлу раҳмати оғушига олмас эркан, мен ҳам (ёлғиз тоат-ибодат бирлан жаннатга кира олмасмен). Шу боисдин ҳам тўғри йўлдин озмангиз, қуюшқондин чиқмангиз, ўзингизга ўзингиз ўлим тиламангиз. Гар кишининг қилмиши яхшилиғ эрса, «ажаб эрмаским, яхшилиғлари яна ҳам зиёда бўлса, ва гар ул ёмонликга моил эрса, шояд инсофга келиб, Оллоҳ таоло ризолиғин истаб қолса!» — дедилар.

Аббод ибн Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрга Оиша онамиз разияллоҳу анҳо бундай деган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга сўяниб туриб, «Эй парвардигоро, менинг гуноҳларимни афв этғил, мендан раҳматингни дариг тутмағил ва мени рафиқ ул-аъло (малоикалар) жумласидан қилғил!» — дедилар».

20-боб. Бемордан ҳол-аҳвол сўрамоқ учун келган одамнинг унинг ҳаққига дуо қилганлиги хусусида

Оиша бинти Саъд: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (отам Саъдни кўргани келганларида), «Эй парвардигоро, Саъдга шифо ато этғил!» — деб дуо қилдилар», — дейдилар.

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, бирор касални кўргани борсалар, ёким бирор касални ул кишининг ҳузурларига олиб келишса, «Эй инсонларни яратган Оллоҳ! Уни дарддан фориг айлағил, унга шифо берғил, сен шифо ато этгувчидирсен, сенинг шифоингдин ўзга шифо йўқ, сен шифо берсанггина дардлар маҳв ўлғусидир!» — дер эрдилар».

21-боб. Бемордан ҳол-аҳвол сўрамоқ учун келган одамнинг унга таҳорат сувидан сепганлиги ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу айтадилар: «Мен хасталаниб қолганимда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўргани келдилар. (Ҳол-аҳвол сўрагач), таҳорат олдиларда, қўлларидан томаётган сувни менга сепдилар («Таҳорат сувидан қуйинглари!» — деб айтган бўлишлари ҳам мумкин, дейди иккиланиб ровий). Шундан сўнг бироз ўзимга келгач, «Мендан мерос оладирган фақат биргина ўғлим ва отам бордирлар, меросни қандай тақсимлаб берай?» — деб сўрадим. Шу аснода Жаноб Расулulloҳга мерос ҳақида оят нозил бўлди».

22-боб. Вабони даф қилишни сўраб дуо ўқиган ҳақида

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладирлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида Абу Бакр билан Билол иситмалаб кплишди. Мен уларнинг ҳузурига кириб: «Эй вадари бузруквор (яъни, оталари Абу Бакрга қарата айтяптилар), аҳволингиз нечүкдир, эй Билол, ўзингизни нечүк ҳис этмақдасиз» - деб сўрадим. Абу Бакр иситма зўриққанда:

«Уйимда бўлсайдим жон чиқар маҳал,

Пойабзал инидан яқиндир ажал», — дер эрдилар. Билол эрса, иситма бир оз пасайганда, йиғлаб:

«Тақдирим не эрур, билмасман э воҳ,

Бошимга ажалдин келурму сипоҳ?

Бир кеча бўлса ҳам, она водийим,

*Қўйнида ётсайдим, меҳрибон Оллоҳ!
Қониб ичсам эрдим, шаффоф сувларин,
Қанийди, ташласам, унга бир нигоҳ!» —*

дер эрдилар. Мен бу ҳақда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб айтиб эрдим, ул киши: «Ё Оллоҳ, бизга Мадинани Макка сингари, ёким ундан ҳам ортиқроқ маҳбуб этғил! Ё Оллоҳ, унинг тошу тарозисига барака ато этғил, уни (аҳлини) ҳамиша бардаму соғлом қил, мана буларнинг безгагини эрса, Жухфага кўчирғил!» — дедилар.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм

ТИБ КИТОБИ

1-боб. Оллоҳ таоло дард юборганда унинг давосини ҳам юборганлиги ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ҳар қандай дард юборганда унинг давосини ҳам юборгандир», — деганлар», — деб ривоят қиладилар.

2-боб. Эркакнинг аёлни, аёлнинг эркакни даволамоғи хусусида

Рубаййаъ бинти Муаввид ибн Афроъ бундай дейдир: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга) ғазавотга чиққанимизда аскарларга сув келтириб берар, уларнинг яраларини боғлар, ўлганлар ва ярадорларни Мадинага ташир эрдик».

3-боб. Уч нарсада дардга даво борлиги ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай деб ривоят қиладилар: «Уч нарсада дардга даво мавжуддир — асал ичмоқ, қон олдирмоқ ҳамда ярага тамға қиздириб босмоқ. (Аммо), Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен умматимга ярага тамға қиздириб босмоқни манъ қилғайман», — деганлар».

Мужоҳиднинг ибн Аббосдан ҳикоя қилишларига кўра, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Асал (ичмоқ) ва қон олдирмоқ дардга даво бўлғуси», — деган эрканлар.

4-боб. Асал билан даволаш ҳақида

Оллоҳ таоло: «Унда (асалда) одамлар (дарди)га даво мавжуддир», — деган.

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳалво билан асални ёқтирар эрдилар», — деганлар.

Жобир ибн Абдуллоҳ айтадилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Доридармонларингиз ичида энг нафи тегадиргани қортиқчининг қортиғи ёким асалдир! Мен (жароҳатга) тамға қиздириб босмоқни хуш кўрмағаймен», — деб айтганлар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Менинг иним қорни (оғриётгани)дан шикоят қилаётир», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Асал ичирғил!» — дедилар, Бояги киши қайтиб келиб, асал ичирса ҳам иниси тузалмаганини маълум қилди. Жаноб Расулуллоҳ бу гал ҳам: «Асал ичирғил!» — дедилар. Бояги киши яна қайтиб келиб, иниси тузалмаганини айтди. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Асал ичирғил!» — дедилар. У яна қайтиб келиб, «Иним тузалмади», — деган эрди, Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло (асалда одамлар дардиға даво мавжуддир, деб) рост айтган, инингнинг қорни эрса, ёлғон сўзлайдир!» — деб жавоб қилдилар. Шундан сўнг, иниси дардиға шифо топди».

5-боб. Туя сути билан даволаниш хусусида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: (Урайна қабиласига мансуб) бир гуруҳ одамлар бетоб эрди. Улар: «Ё Расулаллоҳ, бизга шаҳар (Мадина) ҳавоси хуш келмади, бошқа бошпана бериб, ҳам таом бирла таъминласангиз!» — деб илтимос қилишди. Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни Ҳарра деган ерга жойлаштириб, ихтиёрларига бир қанча туяларни ҳам бериб қўйдиларда, «Буларнинг сутидан ичиб туринглар!» — дедилар. Улар, касаллари ариб, дармонга кирганларидан сўнг, Жаноб Расулаллоҳнинг туябоқарларини ўлдириб, туяларни ҳайдаб кетишди. Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг ортидан одам юбордилар, тутиб келишгач, қўл-оёқларини кесиб, кўзларига мил тортишди, сўнг офтобга ташлаб қўйишди, (оғриқдан) тош ғажиб ётишди».

Саллом айтадирлар: «Менга айтишларига қараганда. Ҳажжож Жаноб Расулаллоҳнинг ҳаётлари давомида жиноятчиларга қарши қўллаган энг қаттиқ чоралари ҳақида сўзлаб беришни Анасдан илтимос қилганида у мазкур воқеани ривоят қилган эркан. Бу гап Ҳасан (ал-Басрий)га етганида, «Ушбу ҳадисни унга айтмагани яхши эрди», — дебдилар».

6-боб. Туя сийдиги билан даволаниш ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладирлар: (Урайна қабиласига мансуб) бир гуруҳ одамларга Мадина ҳавоси ёқмай, (бетоб бўлиб қолишди). Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни ўз туябоқарлари ҳузурига юбориб, туя сути ва сийдигидан даво сифатида тановул қилиб турмоқлари лозимлигини тайинладилар. Мазкур одамлар, туя сути ва сийдигидан ичиб баданлари сиҳат топгач, туябоқарни ўлдириб, туяларни ҳайдаб кетишди. Бу хабар Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламга етгач, уларнинг ортидан одам юбордилар, ушлаб келишди, сўнг қўл-оёқлари кесилиб. кўзларига мил тортилди.

Муҳаммад ибн Сирин: «Бу ҳодиса ҳадд уриш ҳақидаги ҳукм нозил бўлмасидан бурун содир бўлган эрди», — дейдилар.

7-боб. Седана ҳақида

Холид ибн Саъд айтадирлар: «Биз Ғолиб ибн Абжар бирлан бирга сафарга чиққан эрдик у йўлда касаллашиб қолди. Мадинага етиб келганимизда ҳам ҳануз тузалмаган эрди. Шунда, Ибн Абу Атиқ (Абу Бакр Сиддикнинг набиралари): «Сиз седана истеъмол қилинг. Беш ёки етти дона седанани эзиб, ёғини димоғингизга томизинг, чунки мен Оиша онамизнинг «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Седана сомдан бўлак барча дардга даводир» деб айтганлар деганларини эшитганман», — деди. «Сом недур?» - деб сўраганларида, «У ўлимдир!» — деб жавоб берди».

Абу Ҳурайра бундай деб хабар қиладирлар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Седана сомдан бўлак барча дардга даводир» — деганлар. Ибн Шихоб: «Сом — ўлимдир» — деб айтганлар.

8-боб. Беморга сутли хўрда қилиб бериш хусусида

Урва ибн Зубайр Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ҳақларида ривоят қиладирларки, ул зот касалга ёким бирор яқин кишиси вафот этган кимсага сутли хўрда ичиришни буюрар эрканлар, чунки, Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сутли хўрда беморнинг дилига ором бериб, аздор кимсанинг қайғусини енгиллаштирғайдир», — дер эрканлар».

Ҳишом ўз оталари (Урва ибн Зубайр) дан нақл қилиб бундай дейдирлар. «Оиша онамиз разияллоҳу анҳо беморга сутли хўрда ичирмоқ кўп манфаатли эканлиги ҳақида гапира туриб: «Сутли хўрда, бемор ёқтирадим, йўқми, дардига даводир!» — деб айтганлар».

9-боб. Бурунга дори томизмоқ хусусида

Ибн Аббос ривоят қилади: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қортиқ солдиргач, қортиқчига ҳақ тўладилар, сўнг бурунларига дори томиздирдилар».

10-боб. Бурунга қусти томдириш ҳақида

Умму Қайс Миҳсан айтади: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мана шу ҳинд ёғочидан фойдаланингиз, чунки унда етти хил шифобахш модда бор, ундан (тайёрланган дорини) томоқ оғриганда ҳамда зотилжам бўлганда ичмоқ мумкин», — дедилар. (Ўшанда) мен эмизикли ўғилчамни олиб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кирган эдим, кийимларига сийиб қўйди. Шунда пайғамбаримиз сув келтириб сийдик теккан жой устидан қўйдилар».

11-боб. Қон олдирадиган вақт хусусида

Абу Мусо тунда қон олдирган эрди.

Ибн Аббос: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам рўзадор бўлсаларда, қон олдирадилар», — дейдилар.

12-боб. Сафарда ва эҳромдалиқ чоғида қон олдиarmoқ ҳақида

Ибн Бухайна бунинг жоизлиги ҳақида Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан эшитган эркан.

Ибн Аббос: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам эҳромдалиқ чоғларида ҳам қон олдирадилар», — дейдилар.

13-боб. Касаллиқ чоғида қон олдиarmoқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қилади: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан қортиқчига ҳақ тўламоқ борасида сўраган эдим, ул зот Абу Таййибага қон олдирадиларда, ҳақида икки соъ хурмо бердилар ва мавло (озод қилинган қул)ларига унинг қабиласидан олинадирган хирожни бироз камайтиришни тайинладилар. Сўнг: «Ҳижомат қилдиarmoқ (қортиқ солдиarmoқ) энг яхши даводир, қусти баҳрий истеъмол қилмоқ эрса, ундин ҳам афзалдир. Томоқ йўллари ззиб, болаларингизни қийнамангиз!» — дедилар»

Жобир ибн Абдуллоҳнинг ривоят қилишларича, ул киши Муқаннаъ (ибн Синон ат-Тобиъий) ни зиёрат қилмоқ ниятинда ҳузурга борибдирилар ва: «Токим менга қортиқ солмас эркансиз, ҳеч ерга жилмасмен, чунки, мен ҳижомат қилдиarmoқда (қортиқ солдиarmoқда) шифо мавжуд эрканини Жаноб Расулulloҳдин эшитгандирмен», — деб айтибдирилар.

14-боб. Бошга қортиқ солдиarmoқ хусусида

Абдуллоҳ ибн Бухайнанинг айтишларича, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Лаҳйу Жамал деган жойда бошларининг қоқ ўртасига қортиқ солдирибдилар. Ибн Аббос ҳам: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларига қортиқ солдирдилар», — дейдилар.

15-боб. Бош оғриганда ёким шақиқа (мигрен) бўлганда қон олдирмоқ ҳақида

Ибн Аббос айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошлари оғриганда, эҳромда бўлатуриб бошларига қортиқ солдирдилар. Бу — Лаҳйу Жамал деган жойда бўлган.

16-боб. Соч (иллатни йўқотмоққа) халал берганда олдириб ташламоқ хусусида

Каъб ибн Ужра бундай дейдилар: «Худайбия (жанги) вақтида Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг олдимизга келдилар, мен қозон тагига ўт ёқаётган эдим, бошимдан битлар тўкилиб турган эди. Жаноб Расулуллоҳ буни кўриб, «Ҳашаротларинг озор беряптими?» — деб сўрадилар. Мен: «Ҳа, шундай», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Сочингни олдириб (каффоратига) уч кун рўза тутғил, ёким олти мискинни тўйғазғил, ёхуд қурбонлик қил!» — дедилар. Абу Айюб: «(Каъб) буларнинг қайси бирини адо этганлигини билолмадим», — дейдилар.

17-боб. Тамға қиздириб босишни ёқтирмаган киши ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Доридармонларингиздан энг нафи тегадиргани, у ҳам бўлса, қортиқчига қортиқ солдириш ёки ўтда куйдиришдир, аммо мен тамға қиздириб босишни хуш кўрмайман», — дедилар».

Имрон ибн Ҳусайн: «Фақат кўз текканда ёки чаён чиққандагина дам солдириш мумкин», — деб айтибдилар. Буни эшитган Саъид ибн Жубайр бизга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу хусусда қуйидагиларни айтганлар», — дедилар: «(Оллоҳ таоло) менга барча умматларни кўрсатди. Баъзи пайғамбарлар ўз умматларини эргаштириб, айримлари эрса, бирорта ҳам умматсиз ёлғиз ўзлари (олдимдан) ўтдилар. Ногаҳон, кўзимга катта бир оломон кўринди. Мен: «Булар ким?» — деб сўраганимда, «Булар Мусо ва унинг умматларидир» — деб айтилди. Сўнг, «Уфққа қара!» — деб амр қилинди. Бир вақт қарасам, уфқни тўлдириб халқлар келаётир. Кейин, «Энди бу ёққа қара!» — деб буюрилди. Шунда ўгирилиб, бу ёқда ҳам уфқни тўлдириб тумонат одамлар келаётганини кўрдим. Сўнг, «Булар сенинг умматинг бўлиб, етмиш мингги савол-жавобсиз тўппа-тўғри жаннатга киради», — дейилди». Жаноб Расулуллоҳ ана шу гапларни айтдиларда, ҳужраларига кириб кетдилар. Саҳобалар: «Биз жоҳилия даврида туғилиб, сўнг Оллоҳ таоло ва унинг расулига иймон келтирганмиз, биз ўшалар қаторида бўламизми ёки ислом даврида туғилган авлодларимиз бўладими?» — дея пайғамбаримизнинг ҳужралари томон юрдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ташқарида бўлаётган ғала-ғовурни эшитиб, ҳужраларидан чиқдилар ва бундай дедилар: «Улар дам солдирмайдиганлар, ирим-сиримларга ишонмайдиганлар, баданларига тамға қиздириб босмайдиганлар ҳамда Оллоҳ таолога таваккал қилғувчилардир». Шунда Уккоша ибн Миҳсан: «Ё Расулаллоҳ, мен ўшаларданманми? — деб сўрадилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ўшалардансан» — дедилар. Бошқа бир саҳоба: «Менчи?» — деди. Пайғамбаримиз: «Уккоша сендан олдин сўради», — деб жавоб қилдилар.

18-боб. Кўз оғриганда сурмадан даво сифатида фойдаланишнинг жоизлиги ҳақида

Умму Салама ривоят қиладилар: «Бир аёлнинг эри вафот қилган эрди, кўп йиғлаганидан кўзи оғриб қолди. Бу ҳақда Жаноб Расулulloҳга билдирган эрдик аёлнинг даво сифатида сурмадан фойдаланиши кераклигини, акс ҳолда кўзга зарар етишини айтдилар (аслида эри ўлган аёлнинг мотам даврида ўзига оро бериши манъ қилинади, аммо бу ерда сурмадан даво тарзида фойдаланиш ҳақида гап бораётир).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (аёлнинг мотам даврида ўзига оро бериши хусусида) бундай деганлар: «Жоҳилия даврида биронтангизнинг эрингиз ўлса, эски-туски кийиб, энг хароб уйга кириб олиб мотам қилар эрдингиз, агар ёпингиздан ит ўтиб қолса, унга тезак отиб, мотамингизни тугатар эрдингиз. Энди бўлса, (азадор аёл) тўрт ойу ўн кун давомида кўзига сурма қўймасин!».

19-боб. Жузом (мохов) ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам бундай деганлар: «Касаллик ўзича юкмайди, тунги қушлар, жумладан бойқуш фалокат келтирмайди, Сафар (ойи) бехосият бўлмай, сафар (сариф) касаллиги унга боғлиқ эмас. Жузом (мохов) дардига мубтало бўлган кимсадан арслондан қўрққандек қочингиз!»

20-боб. Қўзиқорин сувининг кўзга даво эканлиги хусусида

Саъид ибн Зайд: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитдимки, қўзиқорин Оллоҳнинг неъматидан бўлиб, унинг суви кўзга даво эркан», — дейдилар.

21-боб. Бемор оғзининг бир чеккасидан дори томдириш ҳақида

Ибн Аббос ва Оиша разияллоҳу анҳумо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этганларидан кейин Абу Бакр (ул зотнинг) юзларидан ўпдилар. Оиша онамиз бундай дейдилар: «Жаноб Расулulloҳнинг, хасталик вақтларида, оғизларининг бир чеккасидан дори томизган эрдик ул киши «Бундай қилмангизлар!» деган маънода ишора қилдилар. Биз: «Бемор одам, одатда дори истеъмол қилмоқни ёқтирмайди», — деб ўйладик. Ҳушларига келганларидан сўнг: «Мен сизларга оғизга дори қўймангизлар, демабмидим?!» — дедилар. Биз: «Касал, одатда дори истеъмол қилмоқни ёқтирмайди, деб ўйладик», — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Шу уйда турганлар орасида оғзига дори томизилмаган бирорта ҳам киши қолмайди. Кўриб турибманки, Аббос сизларнинг бу қилган ишларингизда иштирок этмаган», — дедилар».

Умму Қайс ривоят қиладилар: «Ўфилчамни олиб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кирдим, томоғи оғриб, (муртаги) йиринглаб кетган эрди. «Нега болаларингизни қийнайсизлар? Қусти ҳиндийдан истеъмол қилдиригиз, чунки унда етти дардга даво мавжуддир. Жумладан (қусти ҳиндий) зотилжамга ҳам даво бўлиб, уни беморни ён бошига ётқизиб қўйиб, оғзига қўйилади», — дедилар. Аз-Зухрийдан эшитдимки, Жаноб Расулulloҳ (қусти ҳиндий) даво бўладиган етти дарддан иккитасини айтиб, бештасини айтмабдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, дардлари оғирлашгач, тузалгунларича менинг уйимда ётмоқчи эканликларини айтиб ҳамма хотинларидан ижозат сўрадилар. Улар рози бўлишди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ икки киши ёрдамида оёқларини зўр-базўр босиб менинг уйимга чиқдилар. Бир қўлтиқларидан Аббос ва иккинчи қўлтиқларидан яна бир киши ушлаб олиб чиқишди». «Оиша онамиз айтиб берган

ҳадисни Ибн Аббосга ҳикоя қилиб бердим, — дейдилар Убайдуллоҳ, — у мендан: «Оиша онамиз тилга олмаган ўша кишининг ким эканлигини билурмисен?» — деб сўради. Мен: «Йўқ», — дедим. Аббос: «У — Али ибн Абу Толиб эрдилар», — деди».

Оиша онамиз бундай дейдилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйга киргач, дардлари яна ҳам оғирлашди. Шунда ул зот: «Оғзи боғлиқ еттита мёшда устимга сув қуйингиз, токи мен одамларга васият қилиб олай!» — деб амр қилдилар. Биз Жаноб Расулуллоҳни тоғорага ўтказиб, то «Бўлди, етарли!» демагунларича устларидан мёшларда сув қуйдик. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ одамлар ҳузурига (масжидга) чиқиб, биргаликда намоз ўқидилар ва амр маъруф қилдилар».

22-боб. Муртак дарди (ангина) ҳақида

Умму Қайс биринчи муҳожирлардан бўлиб, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган эрди. (Бир куни) у томоғи оғриб қолган ўғлини ул зот ҳузурларига олиб келди. Жаноб Расулуллоҳ унга «Нечун болаларингизни қийнаб муртагини ип билан боғлаб қўясизлар?! Бўнинг ўрнига қусти ҳиндий билан даволаганингиз яхшироқдир, зотилжамни ҳам шу тариқа даволангиз!» -дедилар.

23-боб. Қорни оғриган беморни даволаш ҳусусида

Абу Саъид (ал-Худрий) ривоят қиладилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Инимнинг ичи кетмоқда», — деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга. «Асал ичирғил!» — дедилар. У бориб асал ичирди. Кейин, яна қайтиб келиб: «Асал ичирсам ҳам бўлмади», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло рост айтган, инингнинг қорни ёлғон сўзлайдир», — деб жавоб қилдилар».

24-боб. Ички касаллик бўлмиш сафар (сариг) касаллиги сафар ойига боғлиқ эмас!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолонинг иродасисиз бировнинг касали бировга (ўзича) юқмайди, бойқуш фалокат келтирмайди, сафар (ойи) бехосият бўлмай, сафар (сариг) касаллиги унга боғлиқ эмас», — дедилар. Бир бадавий: «Ё Расулаллоҳ, туяларимизга нима бўлган ўзи? (Аввалига) улар оҳудек соппа-соғ юришади, кейин эса ораларига бир қўтир туя келиб қўшилди дегунча барчаси қўтир бўлиб қолади», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Дастлабки қўтир бўлган туяни ким қўтир қилган?» - дедилар» (яъни, Оллоҳ таолонинг иродаси билан касалга чалинган).

25-боб. Зотилжамнинг давоси ҳақида

Умму Қайс бинти Миҳсан биринчи муҳожирлардан бўлиб, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган эрди. (Бир куни) у ўғлини томоғидаги муртаги ип билан боғланган ҳолда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб келди. Жаноб Расулуллоҳ унга: «Нега болаларингизни (муртагини) ип билан (боғлаб) қийнайсизлар?! Унга ҳиндий (қусти ҳиндий) истеъмол қилдиришлар, унда етти хил дардга, жумладан зотилжамга ҳам даво бордир», — деб айтдилар.

Ҳаммод разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Талҳа ва Анас ибн ан-Назр зотилжамдан даволамоқ мақсадида Анаснинг баданига тамға қиздириб босдилар. Бу ишни Абу Талҳа шахсан

ўз қўли билан қилди.

Анас ибн Молик айтадиларки, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ансорларга мансуб хонадонлардан бирининг аҳлига (бирор нарса) чаққанда ва қулоқ оғриганда дам солишга изн берибдилар.

Анас бундай дейдилар: «Мен Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётликларида зотилжамдан даволамоқ учун тамға қиздириб босган эдим. Буни Абу Талҳа, Анас ибн ан-Назр ва Зайд ибн Собит кўрган эди. Кейинчалик эса, Абу Талҳа (касал бўлганимда) менга тамға қиздириб босди».

26-боб. Қон оқишини тўхтатиш учун бўйрани куйдириб босиш лозимлиги ҳақида

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий разияллоҳу анҳу ривоят қилдилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг бошларидаги дубулғалари мажақланиб, юзларига қон оқиб тушганда ҳамда тишлари синганда Али разияллоҳу анҳу қалқонларида сув келтирдилар. Фотима эса, пайғамбар алайҳиссаломнинг юзларидаги қонни ювиб қўйдилар. Лекин, пайғамбар алайҳиссаломнинг қонлари сувдан ҳам зиёда оқаётганини кўриб, бир бўйрани куйдирдиларда, кулини жароҳатларига ёпиштириб қўйдилар, шундан кейингина қон кетиши тўхтади».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу айтадилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Иситма жаҳаннам алангаси янглиғдир, уни сув билан ўчиринглар!» — дедилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу айтадилар: «Абдуллоҳ ибн Умар иситмалаганда: «Бизни бу азобдан қутқарғил!» — дер эрди».

Асмо бинти Абу Бакр, ҳузурларига иситмалаб қолган бирор аёлни олиб келишса, унинг ҳаққиға дуо қилар ҳамда кўйлаги ёқасини ечиб, баданига сув пурқар эрдилар ва: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам шундай қилмоқни буюрганлар», — дер эрдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладиларки, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Иситма — жаҳаннам алангаси янглиғдир, уни сув билан совутинглар!» — дер эрканлар.

Рофиъ ибн Ҳудайж: «Мен Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Иситма — жаҳаннам алангаси янглиғдир, уни сув билан совутинглар!» — деганларини эшитганман», — дейдилар.

27-боб. Об-ҳавоси ёқмаган ердан чиқиб кетиш ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Укл ва Урайна қабиласига мансуб бир неча кишилар Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, биз чорвадорлармиз, қишлоқ аҳли эмасмиз», — дедилар ва Мадина об-ҳавосининг ёқмаганлигидан шикоят қилдилар. Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бир тўда туяларни туябони бирлан уларнинг тасарруфига топширдиларда, саҳрога чиқиб туя сути ва сийдигидан даво тариқасида истеъмол қилмоқни буюрдилар. Улар Ҳарря тарафига боргач, қайта кофир бўлдилар (исломдан қайтдилар) ва Жаноб Расулulloҳнинг туябоқарларини ўлдириб, туяларни ҳайдаб кетдилар. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳақда хабар топгач, уларнинг ортидан одамларни юбориб, кўзларига мил тортмоқни, қўлларини кесмоқни амр қилдилар. Уларни Ҳаррада ўз ҳолларига ташлаб келишди, ўша ерда ўлиб кетдилар».

28-боб. Тоун (вабо, ўлат) га доир ҳадислар хусусида

Усома ибн Зайд айтадиларки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирор жойда вабо борлигини эшитсангиз, у ерга кирмангиз ва бирор жойда турганингизда вабо бошланганини эшитсангиз, у ердан чиқмангиз!» - деган эканлар.

Ҳабиб ибн Абу Собит Иброҳим ибн Саъдга «Усома ибн Зайднинг Саъдга шу ҳадисни айтиб берганини эшитдингми, у инкор қилмадимми?» — деганларида, у: «Ҳа» — деб жавоб қилган экан.

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу Шомга сафарга чиққилар, Сарғ деган жойга етганларида лашкарлар амири Абу Убайда ибн ал-Жарроҳ ва унинг ҳамроҳлари қарши олиб, Шомда вабо тарқалганини хабар қилдилар. Шунда Ҳазрат Умар менга (яъни, ибн Аббосга) аввал муҳожирларни ҳузурларига чақириб келмоқни амр қилдилар. Улар тўплангач, Шомда вабо чиққанини айтиб, маслаҳатлашдилар. Муҳожирлар турли-туман фикрлар билдирдилар, баъзилари: «Муҳим вазифа билан йўлга чиққанмиз, орқага қайтмаймиз», — десалар, айримлари: «Одамларнинг (лашкарларнинг) ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларининг бир қисми сиз билан қолади, уларни вабога рўпара қилмоғингизнинг ҳожати йўқ», — дейишди. Ҳазрат Умар бу гапни эшитиб, «Сизларга рухсат», — дедилар, сўнг менга ансорларни чақирмоқни буюрдилар. Мен чақириб келдим. Аммо, улар ҳам муҳожирлар айтган фикрларни билдиришди. Ҳазрат Умар уларга ҳам рухсат бериб юбордилар. Кейин менга: «Қурайшнинг шу ердаги фатҳ муҳожирларидан бўлган оқсоқолларини чақириб кел!» — дедилар. Мен чақириб келдим. Улар Ҳазрат Умарга мутлақо эътироз билдирмай, бир оғиздан: «Бизнинг фикримиз шулки, одамларни олиб, ортга қайтсангиз, уларни бу машъум вабога гирифтор қилмагаймиз!» — дейишди. Ҳазрат Умар одамларга хитоб қилиб: «Мен эрта билан ортга қайтаман, сизлар ҳам қайтинглар!» — дедилар. Абу Убайда ибн ал-Жарроҳ: «Оллоҳ таолонинг қазо-ю тақдиридан қочяпсизми?» — деб эди, Ҳазрат Умар: «Бу сўзни сендан бошқа одам айтса эди... Эй Абу Убайда! Ҳа, Оллоҳ таолонинг тақдиридан Оллоҳ таолонинг тақдирига қочяпмиз! Агар сенинг бир туянг йўқолса, у бир ёғи ям-яшил ўтлоқ ва бир ёғи қовжираган водийда турган бўлса, туянгнинг улардан қайси бирида ўтлашини Оллоҳ таолонинг иродасига боғлиқ деб билмайсанми?» — дедилар. Шу вақт Абдурраҳмон ибн Авф келиб қолди. У бир юмуш бирлан банд бўлгани учун бунгача бу ерда йўқ эди. У: «Бу ҳақда мен ҳам баъзи бир нарсаларни биламан. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Вабо чиққан ерга кирмангиз ва сиз турган жойда вабо бўлса, у ерни тарк этмангиз!» деганларини эшитганман», — деб айтди. Шундан сўнг, Ҳазрат Умар Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтиб, ортларига қайтиб кетдилар».

Абдуллоҳ ибн Омир ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Шомга сафарга чиққан эрдилар. Сарғ деган ерга етганларида Шомда вабо тарқалганлиги ҳақида хабар келди. Шунда Абдурраҳмон ибн Авф «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирор жойда вабо тарқалса, у ерга кирмангиз ва сиз турган жойда вабо тарқалса, у ердан қочиб чиқмангиз!» — деб айтганлар», — деди».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадинага Масиҳ аддажжол ва вабо киролмайди», — деганлар деб ривоят қиладилар.

Ҳафса бинти Сирин ривоят қиладилар: «Анас ибн Молик: «Яҳё ибн Сирин нимадан ўлди?» — деб сўради. Мен: «Вабодам ўлди», — деб айтдим. Шунда Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва саллам: «Вабодам ўлган ҳар бир мусулмон шаҳид кетади», — деб айтганлар», — деди».

Абу Ҳурайра пайғамбар алайҳиссалом одатларида сўзлаётди: «Ул зот айтдиларки, қорин оғриғи ва вабодам ўлган киши шаҳид кетар экан», — дедилар.

29-боб. Вабо тарқаганда сабр қилганларга тегадиган савоб хусусида

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг заифалари Оиша онамиз хабар берадиларки, ул зот пайғамбаримиздан вабо хусусида сўраганларида бундай деб жавоб қилган эрканлар: «У (вабо) Оллоҳ истаган бандасига юборадиган азоб бўлган. (Эндиликда) эса, Оллоҳ уни мўмин бандаларга ўзининг бир раҳмати сифатида юборадиган бўлди. Бирор бандага вабо теккан бўлса-ю, у Оллоҳ пешонасига ёзганидан ўзгаси бўлмаслигига ишониб, ўз шаҳрида сабр қилиб қолса, албатта унга Оллоҳ йўлида жанг қилиб шаҳид бўлган бандага қанчалик савоб бўлса, шунчалик савоб бўлғусидир».

30-боб. Қуръон ва муаввизотни ўқиб дам солиш ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам вафот этмасларидан олдин бетоб бўлганларида муаввизотни ўқиб ўзларига ўзлари дам солар эрдилар. Дардлари оғирлашиб қолганда эса, ул зотга мен ўзим дам солар, баракаси тотсин деб ўзларининг қўллари билан силар эрдим».

Маъмар: «Қандай қилиб дам солар эрдилар?» — деб Зухрийдан сўрасам, у: «Иккала қўлларига дам солиб, сўнг юзларини силар эрдилар», — деб айтди», — дейдилар.

31-боб. «Сураи Фотиҳа»ни ўқиб дам солмоқ, бу ҳақда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг Ибн Аббосдан нақл этилган ҳадислари зикр қилинади

Абу Саъид ал-Худрий разияллоҳу анҳу бундай деб ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан бир гуруҳи араб қавмларидан бирининг маҳалласига келиб тушди. Лекин уларга меҳмондорчилик кўрсатишмади. Шу аснода ўша қавм бошлиғини чаён чақиб олди. Улар саҳобаларга: «Сизда дори-дармон ёки дам солувчи шахс борми?» — дея мурожват қилишди. Саҳобалар: «Сиз бизга меҳмондорчилик кўрсатмадингиз, энди токи бизга бирор ҳақ тўлашни ваъда қилмас экансиз, ҳеч нарса қилмаймиз!» — дейишди. Шунда улар бир тўда қўй бермоқни ваъда қилдилар. Дам солувчи «Қуръон онаси» (яъни, «Сураи Фотиҳа») ни ўқий бошлади ва тупугини йиғиб туриб, (чаён чаққан жойга) тупурди. Шундан сўнг, қавм бошлиғи тузалди. Кейин, (ваъда қилинган) қўйларни олиб келишди. Лекин, саҳобалар: «Токи Жаноб Расулulloҳдан сўраб, ижозат олмагунимизча, олмаймиз», — дейишди. Улар сўраган эрдилар, Жаноб Расулulloҳ кулиб: «Сураи Фотиҳа»нинг даво эканлигини қаердан билдинг? Қўйларни олаверинглар ва менга ҳам насиба ажратинглар!» — дедилар».

32-боб. Дам солиш учун бир пода қўй берилиши шарт қилиб қўйилганлиги ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бир қанча саҳобалари қандайдир сув бўйидан ўтиб бораётган эрдилар. Бир одам, чаён чаққан бўлса керак (балким чақмагандир), сувга тушиб олганди. (У ерда бир тўда одамлар ҳам бўлиб), улардан бири саҳобаларга: «Ораларингизда бирорта дам соладиган шахс борми? Бир одам

чаён чаққанми, билмайман, сувга тушиб олибди», — деди. Шунда саҳобалардан бири бир пода қўй эвазига «Сураи Фотиҳа»ни ўқиб, унга дам солган эди, тузалди. Кейин, дам солган саҳоба бир пода қўйни етаклаб шериклари ҳузурига келди. Шериклари унинг бу қилган ишини коралаб: «Ҳали сен Оллоҳнинг Китоби учун ҳақ олдингми?!» — дейишди, ҳатто Мадинага келиб: «Ё Расулаллоҳ, у Оллоҳнинг Китоби учун ҳақ олди!» — деб айтиб беришди. Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга жавобан: «Олган ҳаққингизга Оллоҳнинг Китоби ҳақлироқдир!» — дедилар».

33-боб. Кўз текканда дам солмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўз текканда дам солмоғимни буюрдилар ёки кўз текканда дам солмоқни амр қилдилар», — дейдилар.

Зайнаб бинти Абу Салама Умму Салама разияллоҳу анҳодан нақл қилиб, бундай дедилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг (Умму Саламанинг) уйида юзига қорамтир доғ тушган бир жорияни кўриб: «Унга дам солинглар, кўз тегибди!» — дедилар».

34-боб. Кўз тегмоғи ҳақиқатан ҳам бор нарса эканлиги ҳақида

Абу Ҳурайра айтадилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кўз тегмоғи ҳақиқатан ҳам бор нарсадир», — дедилар, лекин вашм (татуировка) қилмоқни қораладилар».

35-боб. Илон ва чаён чаққанда дам солмоқ ҳақида

Абдурраҳмон ибн ал-Асваднинг оталари бундай дедилар: «Мен Оишадан (бирор нарса қақиб) заҳарланганда дам солиш ҳақида сўрадим. Оиша: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар қандай заҳар солувчига қарши дам солмоққа рухсат бердилар», — деб айтдилар».

36-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўқиб дам соладиган дуолари хусусида

Абдулазиз разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен ва Собит Анас ибн Моликнинг ҳузурига кирдик. Шунда, Собит Анасга: «Эй Абу Ҳамза, менинг мазам йўқ!» — деб айтган эди, Анас: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўқиб дам соладиган дуоларини ўқиб сенга дам солайми?» — деди. У: «Майли», — деди. Анас: «Оллоҳумма рабб ун-нос, музҳиб ул-баъс, ва-шфиҳи анташ-шофий, ло шофий илло анта, шифо ло йўғодир суқман!» («Эй парвардигоро, сен инсонлар парвардигорисан, дардларни аритгувчисан, шифо ато эт, сен шифо берувчисан, сендан бўлак шифокор йўқ, сен берган шифо ҳеч бир дардни қолдирмағай»), — деди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи оила аъзоларига «Қул аъзузу»ни ўқиб дам солар, сўнг ўнг қўллари билан силаб: «Оллоҳумма рабб ун-нос, азҳиб ил-баъс ва-шфиҳи ва анташ-шофий, ло шифо илло шифоука, шифо ло йўғодир суқман!» («Эй парвардигоро, сен инсонлар парвардигорисан, дардни аритиб унга шифо берғил, сен шифо ато этувчидирсан, сенинг шифоингдан бўлак шифо йўқ, сен берган шифо ҳеч бир дардни қолдирмағай!»), — дер эдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дам солаётганларида: «Имсаҳ ил-баъс рабб ун-нос, би-йадикаш-шифо, ло кошифа лаҳу илло анта!» («Эй инсонлар парвардигори, дардни кетказғил. шифо сенинг қўлингдасан, дардни сендан

бўлак ҳеч ким кетказолмағай!»), — дер эрдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар. «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам беморга «Бисмиллоҳи, турбату арзино ва рийқату баъзино йушфи сакийман» («Бисмиллоҳи, еримизнинг туфроғи ва баъзимизнинг тупугимиз беморга даво бўлғай»), — дер эрдилар».

Оиша онамиз айтадилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дам солаётганларида «Бисмиллоҳи, турбату арзино ва рийқату баъзино йушфи сакийман би-изни раббино» («Бисмиллоҳи, еримизнинг туфроғи ва баъзимизнинг тупугимиз раббимиз изни билан беморга даво бўлғай»), — дер эрдилар».

37-боб. Дам солаётиб тупурмоқ хусусида

Қатода разияллоҳу анҳу: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Аниқ ва яхши туш Оллоҳдан, ёмон туш шайтондан содир бўлғай. Агар бирортангиз уйқунгизда ўзингиз ёқтирмаган, нохуш нарсани кўрсангиз, эрта билан уйғонганингизда уч марта (чап тарафингизга қараб) тупуринг ва Оллоҳ таолодан унинг ёмонлигидан ўзингизга паноҳ тиланг. Шунда кўрган ёмон тушингиз сизга зарар қилмайди» деганларини эшитдим», — дедилар. Шунда Абу Салама: «Гарчи тоғдан ҳам оғир туш кўрсам ҳам, энди сира парво қилмайман!» — дедилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйқуга ётмоқчи бўлсалар, «Қул ҳуваллоҳу аҳад»ни ҳамда иккала «Қул аъзузу» ни ўқиб икки кафтларига суфлар эрдилар. Сўнг, кафтларини юзларига тортар эрдилар, шунда кафтлари юзларига тегмас эрди. Бемор бўлиб қолганларида эса, шундай қилмоқни менга буюрар эрдилар».

Юнус: «Мен ибн Шихобнинг уйқуга ётганида шундай қилганини кўп кўрганман», — дейдилар.

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир гуруҳ саҳобалари сафарга чиқиб, йўл-йўлакай араб қавмларидан бирининг манзилгоҳига бориб қўнди. Кейин, ўша қавмдан ўзларини меҳмон қилишларини илтимос қилишди, лекин улар кўнишмади. Шу аснода мазкур қавмнинг оқсоқолини чаён чақиб олди. Улар барча чораларни кўришди, аммо фойдаси бўлмади. Шунда баъзилар: «Бизнинг манзилгоҳга келиб қўнган кишиларнинг бирортасида, эҳтимол, доридармон бордир?» — деди. Сўнг, улар саҳобалар ҳузурига боришиб: «Эй одамлар! Бизнинг оқсоқолимизни чаён чақиб олди, барча чораларни қилдик аммо фойда бермади. Сизлардан бирортангизда доридармон борми?» — деди. Саҳобалардан бири: «Ҳа, худо ҳаққи! Мен дуохонман, лекин сизлардан бизни меҳмон қилишингизни илтимос қилганимизда, кўнмадингизлар. Энди, токи бизга ҳақ тўламас экансизлар, дам солмайман», — деди. Ниҳоят, ҳар икки томон бир пода қўйга келишишди. Бояги саҳоба бориб «Сураи Фотиҳа»ни ўқиб дам , сола бошлади. Оқсоқол тўлғаниб ётган еридан туриб, юриб кетди. Сўнг, қавмдошларига келишилган қўйларни беришни амр қилди. Оқсоқолнинг баъзи қавмдошлари: «Қўйларни сизларга тақсимлаб берайликми?» — дейишган эди, дам солган саҳоба: «Йўқ, бундай қилманглар, биз аввал Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, бўлган воқеани айтайлик сўнг ул зот нимаики амр қилсалар, ўшанга амал қилайлик», — деб айтди. Саҳобалар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб, бўлган воқеани айтишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Унинг (яъни, «Сураи Фотиҳа» нинг) даво эканлигини қаердан билдингизлар? Тўғри иш қилибсизлар, қўйларни ўзаро тақсимлаб, менга ҳам улуш ажратинглар!» — дедилар.

38-боб. Дам солувчининг оғриқ жойни ўнг қўли билан силамоғи ҳақида

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзиларга «Қул аъзу»ни ўқиб дам солар ва ўнг қўллари билан силаб: «Азҳиб ил-баъс рабб ун-нос ва-шфи, анташ-шофий, ло шифо илло шифоука, шифо ло йуғодир суқман!» («Эй инсонлар парвардигори, дардни кетказиб шифо ато этғил, сен шифо ато этувчисан, сенинг шифоингдан бўлак шифо йўқ, сен берган шифо ҳеч бир дардни қолдирмағай!» — дер эрдилар».

39-боб. Аёлнинг эркакка дам солмоғи хусусида

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этмасларидан олдин бетоб бўлган кезларида «Қул аъзу»ни ўқиб, ўзларига ўзлари дам солар эрдилар. Дардлари оғирлашиб, ҳоллари қолмагач, ул зотга мен ўзим дам солар эрдим. Шунда, баракали бўлсин учун ўз қўллари билан ўзларини силар эрдим».

Маъмар айтадилар: «Жаноб Расулulloҳ қандай қилиб дам солар эрдилар?» — деб Ибн Шиҳобдан сўрасам, у: «Иккала қўлларига дам солиб, сўнг юзларини силар эрдилар», — деб айтди».

40-боб. Сира ҳам дам солмаганлар ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримизга чиқиб бундай деб айтдилар: «(Оллоҳ таоло) менга барча умматларни кўрсатди. Бир пайғамбар биргина уммати билан, иккинчи бир пайғамбар иккитагина уммати билан, баъзи пайғамбарлар бир қанча умматлари билан, яна бир пайғамбар ёлғиз ўзи олдимдан ўтди. Ногаҳон, уфқни тўлдириб келаётган қандайдир оломонни кўрдим. Қанийди, шулар менинг умматим бўлса, деб умид қилдим, бироқ «Булар Ҳазрат Мусо ва унинг умматлари» деб хабар қилишди. Сўнг менга: «Буюққа қара!» — дейилди, қарасам, уфқни тўлдириб бир оломон келаётир. Кейин, яна: «Анави ва манави томонларга ҳам қара!» — дейилди. Шунда, кўрсатилган томонлардан ҳам уфқ тўла оломон келаётганини кўрдим. «Ана ўшалар сенинг умматларинг бўлиб, улардан етмиш мингги сўроқсиз жаннатга киради», — дейилди». Кейин, одамлар тарқаб кетди, Жаноб Расулulloҳ уларга бу ҳақда ҳеч нарса тушунтирмадилар. Ул зотнинг саҳобалари: «Биз бўлсак жоҳилият даврида туғилиб, сўнг Оллоҳ таоло ва унинг расулига иймон келтирганмиз. Биз ўшалар қаторида бўламмизми ёки ислом даврида туғилган авлодларимиз бўладими?» — дея ўзаро суҳбатлашишди. Жаноб Расулulloҳ уларнинг гапидан хабар топиб, ташқарига чиқдиларда: «Улар ирим-сиримга ишонмайдиганлар, баданларига тамға қиздириб босмайдиганлар, дам солдирмайдиганлар ва Оллоҳ таолога таваккал қилганлардир» — деб айтдилар. Шунда Уккоша ибн Миҳсан ўринларидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, мен ўша жаннатга сўроқсиз кирадиганлар орасида бўламанми?» — деб сўрадилар. Жаноб Расулulloҳ «Ҳа», — дедилар. Яна бошқа бир саҳоба ўринларидан туриб: «Мен ҳам бўламанми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Уккоша сендан олдин сўради», — деб жавоб қилдилар».

41-боб. Ирим-сирим ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолонинг иродасисиз бирорта ҳам касаллик ўзича юқмайди, (ҳеч нарса ўзича)

ёмонлик келтирмайди. Уч нарсада: хотин, хонадон ва от-уловда фалокат яширинган бўлади», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «(Бирор нарсанинг бахтсизлик келтирмоғига инониб) ирим-сирим қилиш ярамайди, унинг (ирим-сиримнинг) яхшиси — фолдир» деганларини эшитдим. Шунда одамлар: «Фол нима?» — деб сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бирортангиз эшитадиган яхши сўздир (яъни, бирор киши сизга айтадиган хушxabардир)» — дедилар».

42-боб. Фол ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Бирор нарсанинг бахтсизлик келтирмоғига инониб) ирим-сирим қилмоқ ярамайди, унинг яхшиси — фолдир», — дедилар. Шунда бир киши: «Ё Расулаллоҳ, фол нима?» — деб сўради, Расулуллоҳ: «Бирортангиз эшитадиган яхши сўздир», — деб айтдилар».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Касалликнинг юқумлилиги ҳам, ирим-сирим ҳам йўқ нарса. Менга яхши фол, яъни хуш сўз ёқади», — дедилар».

43-боб. Бойқушнинг фалокат келтирмаслиги ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам: «Касаллик юқмайди (ҳеч қайси касаллик Оллоҳнинг иродасисиз ўзича юқмайди), ирим-сирим беъманилик бойқуш бахтсизлик келтирмайдир ва сафар (ойи) бехосият эмас», — дедилар».

44-боб. Коҳинлик ҳақида

Абу Ҳурайра айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳузайл қабиласига мансуб икки аёлнинг жанжалини муҳокама қилдилар. Улардан бири иккинчисининг қорнига тош отиб, ҳомиласини ўлдириб қўйган эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлнинг ўлган ҳомиласи учун товон тарзида битта энг яхши қул ёким чўри ҳукм қилдилар. Шунда, бояги товондор бўлиб қолган аёлнинг эри: «Ё Расулаллоҳ, қандай қилиб ҳали еб-ичмаган, сўзламаган ва чирқираб йиғламаган (ҳомила) учун товон тўлайман?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу — коҳинларнинг биродарларидан экан-ку!» (яъни, «Келажак илми — илми ғайбдан бохабарликни даъво қилувчи коҳинлардан экан-ку!») — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтадилар: «Иккита аёлдан бири иккинчисига тош отиб, қорнидаги ҳомиласини тушириб қўйди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бунинг учун битта энг яхши қул ёким чўри ҳукм қилдилар».

Саъид ибн ал-Мусайяб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам онасининг қорнида ўлдирилган ҳомила учун товон тарзида битта энг яхши қул ёким чўри ҳукм қилдилар. Шунда, товон тўлаши лозим бўлган киши (ўлдирган аёлнинг эри): «Қандай қилиб ҳали еб-ичмаган, тилга кирмаган, чирқираб йиғламаган ҳомила учун товон тўлайман?» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу коҳинларнинг биродарларидан экан-ку!» — дедилар».

Абу Масъуд ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ит сотиб, фоҳишалик

ҳамда қоҳинлик қилиб танилган пулдан ҳазар қилмоқни амр қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан қоҳинлар ҳақида сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳечқиси йўқ, сўрайверингизлар», — дедилар. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, қоҳинларнинг бизга айтган гаплари баъзан тўғри чиқиб қолади», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ўша ҳақ гапларни жинлар (ғоибдан) эшитиб олиб, ўз хожасининг (қоҳиннинг) қулоғига етказди, у бўлса юз хил ёлғонни қўшиб-чатиб, сизларга айтади», — дедилар».

45-боб. Сеҳр ҳақида

Оллоҳ таоло ўз ояти кариймасида бундай дейди: «Ва локиннаш-шайотийна кафаруу йуъллимунан-носассихра ва мо унзила алалмалакайни би-бобила ҳорута ва морута ва мо йуъллимони мин аҳадин ҳатто йақуло иннамо наҳну фитнатун фало такфур файатаъалламууна минҳумо мо йуфарриқууна биҳи байналмаръи ва завжиҳи ва мо ҳум би-зоррийна биҳи мин аҳадин илло би-изниллоҳи ва йатаъалла-мууна мо йазурруҳум ва ло йанфаъухум ва лақад алимуу ламани-штароҳу мо лаҳ фи-л-охирати мил халоқин».

Мазмуни: «Ва лекин шайтонлар кофир бўлдилар ва одамларга (ўз) сеҳр-жодуларидан ҳамда Бобилдаги Ҳорут ва Морут исмли икки фариштага нозил қилинган сеҳр-жодудан таълим берур эрдилар. Ул икки фаришта эрса, сеҳр-жодудан таълим олмоқ талабида бўлган ҳар бир кишига, таълим бермоқдин аввал: «Бу иш иймонингга нуқсон етказиб, тағин кофир бўлиб қолма!» — дер эрдилар ва улар ўз истаклари билан улардин эру хотинни бир-биридан жудо қилғувчи нарсаларни ўрганур эрдилар. Ҳолбуки, улар Оллоҳдан беизн ҳеч кимга зарар етказа олмаслар, улар ўзларига зарарли, нафи тегмайдирган нарсаларни ўрганурлар. Улар аниқ биладиларки, албатта кимки сеҳр-жодуни сотиб олса, у охиратда бенасиб бўлур». Оллоҳ таолонинг бошқа кўпгина ояти кариймаларида ҳам сеҳр-жоду ҳақида зикр қилинади.

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Баний Зурайҳ қабиласига мансуб Лабийд ибн ал-Аъсам исмли бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни сеҳрлаб қўйди. Натижада, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, аслида ҳеч нарса қилмаётган бўлсалар ҳам, нимадир қилаётгандек туюладиган бўлиб қолди. Кунлардан бир куни ёким кечаларнинг бирида, Жаноб Расулуллоҳ менинг ҳузуримда эканликларида узундан-узун дуо ўқидилар, сўнг бундай дедилар: «Ё Оиша, сездингми? Оллоҳ таоло мен нима хусусида илтижо қилган бўлсам, ўшанга ижобат қилди. Икки киши (Жаброил ва Микоил) келиб, улардан бири бош томонимга, иккинчиси оёқ томонимга ўтирди. Улардан бири шеригига: «Бу одамнинг дарди қандай дард?» — деди. Шериги: «Сеҳрланган», — деди. Яна аввалгиси: «Ким уни сеҳрлади?» — деди. Шериги: «Лабийд ибн ал-Аъсам», — деди. Яна аввалгиси: «Нима билан?» — деди. Шериги: «Тароқ, соч толалари ва хурмо гулининг эркак уруғкуртаги қобиғи билан», — деди. Яна аввалгиси: «Ўша қаерда?» — деди. Шериги: «Зарвон қудуғида», — деди». Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир қанча саҳобаларини олиб ўша жойга бордилар. Қайтиб келгач: «Ё Оиша, қудуқ суви худди хина сувига, атрофидаги хурмо дарахтларининг тепаси эса шайтоннинг бошига ўхшаб кетибди», — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, қудуқдан чиқариб олиб ташладингизми?» — десам, Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ, Оллоҳ таоло менга шифо ато этди, мен одамлар орасида бу ҳақда шов-шув бўлишини хоҳламадим», — дедилар. Кейин, қудуқни кўмдириб юбордилар».

46-боб. Оллоҳ таолога ширк келтириш ва сеҳр-жоду қилишнинг оқибати ҳалокатли эканлиги ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таолога ширк келтириш ва сеҳр-жоду қилишдек гуноҳи азимлардан қочингиз!» — деб айтганлар», — дейдилар.

47-боб. Сеҳрни қайтарса бўладими?

Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Саъид ибн ал-Мусайябдан: «Бир киши сеҳрланган ёким афсун ила боғлаб қўйилгану хотини билан қўшила олмай қолган бўлса, қайтариқ қилиши мумкинми?» — деб сўрадим. Саъид ибн ал-Мусайяб: «Бунинг ҳеч қўрқинчли ери йўқ. Чунким, бундай одамлар қайтариқ қилдириш билан фақат ўз дардларидан нажот топмоқчи бўладилар. (Жаноб Расулуллоҳ) дарддан халос бўлмоққа нафи тегадирган амалларни сира ҳам манъ қилмаганлар», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни сеҳрлаб қўйишди. Ҳатто, ул зот аёллари билан яқинлик қилмаётган бўлсалар ҳам, шундай қилаётганлари кўзларига кўринадиган бўлиб қолди. Суфён: «Агар (киши) ана шундай ҳолатга тушиб қолса, жуда қаттиқ сеҳрланган бўлади», — дейдилар. «Эй Оиша, — дедилар Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, — билдингми? Оллоҳ таоло мен нима хусусида илтижо қилган бўлсам, ўшанга ижобат қилди. Икки киши (Жаброил ва Микоил) келиб, улардан бири бош томонимга, иккинчиси оёқ томонимга ўтирди. Бош томонимдаги оёқ томонимдагига: «Бу одамнинг дарди қандай дард?» — деди. Оёқ томонимдаги: «Сеҳрланган», — деб айтди. Бош томонимдаги: «Уни ким сеҳрлаган?» — деб сўради. Оёқ томонимдаги: «Баний Зурайх қабиласига мансуб Лабийд ибн ал-Аъсам исми киши, у яҳудийлар билан тил бириктирган бўлиб, мунофиқ одамдир», — деди. Бош томонимдаги: «Нима билан сеҳрлади?» — деб сўради. Оёқ томонимдаги: «Тароқ ва каноп тивити билан», — деди. Бош томонимдаги: «Ўша қаерда?» — деб сўраган эди, шериги: «Ҳурмо гулининг эркак уруғкуртаги қобиғи ичида, Зарвон қудуғидаги тош остида», — деб айтди». «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, — деб ривоятларини давом эттирдилар Оиша онамиз, — ўша қудуқ бошига бориб, сеҳр қилинган нарсаларни чиқариб олиб ташладиларда, бундай дедилар: «Қудуқнинг бошига бориб қарасам, унинг суви хина сувиға, атрофдаги хурмо дарахтларининг тепаси эса шайтоннинг бошига ўхшаб қолибди. Сеҳрланган нарсалар (қудуқдан) олиб ташланди». «Қушоиш топдингизми? — деб сўрадим», — дейдилар Оиша разияллоҳу анҳо. Жаноб Расулуллоҳ: «Худо ҳақи, яратган менга шифо ато этди, мен одамларнинг бирортасига зарар етказиб қўймайин, дедим», — деб айтдилар».

48-боб. Сеҳр боби

(Бу боб такроран келтирилган)

49-боб. Баёнда ҳам сеҳр борлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар айтадилар: «Икки киши Машрикдан келиб нутқ сўзлади (хутба айтди). Уларнинг (ўз фикрини чиройли) баён қилиши одамларни мафтун қилиб қўйди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Баёнда ҳам сеҳр мавжуд (ёки баъзи баённинг сеҳри бор)», — дедилар».

50-боб. Сеҳрни ажва (олий нав хурмо) билан қайтармоқ ҳақида

Саъд ибн Ваққос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ҳар куни эрта билан ажвадан еб турса, унга ўша куни тунгача заҳар ҳам, сеҳр ҳам таъсир қилмайди», — дедилар».

Бошқа бир ровийнинг айтишига қараганда, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки эрта билан туриб, етти дона ажва еса, унга (ўша куни) заҳар ҳам, сеҳр ҳам зарар қилмайди», — деган эканлар.

51-боб. Бойқушнинг фалокат қелтирмаслиги ҳақида

Абу Ҳурайра дедилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Касал (ўзича) юқмайди, сафаройи бехосият эмас, бойқуш бахтсизлик келтирмайди», — деган эдилар, бир аъробий: «Ё Расулаллоҳ, туяларимиз чўлларда соппа-соғ юради. Ногоҳ, бир қўтир туя ораларига келиб қўшилди дегунча, ҳаммаси қўтир бўлиб қолади», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «(Ўша орага келиб қўшилган) биринчи туяни ким қўтир қилган?» — дедилар».

Абу Салама ривоят қиладилар: «Мен, кейинчалик Абу Ҳурайранинг «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Касал туяни соғ туялар орасига киритмангиз» — деганлар, деганини эшитдим Абу Ҳурайра ўзи айтган аввалги ҳадисни инкор қилди. Шунда биз: «Сен, касал юқмайди, деб ривоят қилмаганмидинг?» — десак у ҳабаш тилида бирнималар деб ғўлдиради.

Абу Салама: «Абу Ҳурайранинг ўша ҳадисдан бошқасини унутганини кўрмадим», — дейдилар.

52-боб. Ҳазрат Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг заҳарланганликлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу бундай деб айтиб бердилар: «Хайбар фатҳ қилинган куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга (кимдир заҳарланган қўй гўшти тақдим этди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шу ерда яшайдиган барча яҳудийларни йиғиб келинглари! — дедилар. Улар йиғилгач, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен сизлардан бир нарса ҳақида сўрасам, тўғри жавоб қиласизларми?» — дедилар. Улар: «Ҳа ё Абулқосим!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларнинг отангиз ким?» — дедилар Улар: «Отамиз фалончи», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ёлғон айтяпсизлар, сизларнинг отангиз фалончи», — дедилар. Улар: «Расул жуда тўғри айтдингиз», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мен сизлардан бир нарса ҳақида сўрасам, тўғри жавоб қиласизларми? — дедилар. Улар: «Ҳа, ё Абулқосим! Бундан аввал ёлғон гапирганимизни билганингиздек бу гал ҳам ёлғон гапирсак билиб қоласиз», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дўзах аҳли ким?» — дедилар. Улар: «Биз дўзахда озгина вақт бўламиз, кейин сизлар бизнинг ўрнимизга борасизлар», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлар у ерда қоласизлар, Оллоҳ ҳақи, биз ўрнингизга бормаимиз!» — дедилар. Сўнг, улардан: «Сизларга бир нарса ҳақида савол берсам, тўғри жавоб қиласизларми? — деб сўрадилар. Улар: «Ҳа», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу қўй гўштига заҳар солдингларми?» - дедилар. Улар: «Ҳа», — дейишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларни бунга нима мажбур қилди?» — дедилар. Улар: «Биз бу билан, агар ёлғончи бўлсангиз, сиздан қутуламиз, мабодо (ҳақиқатан ҳам) пайғамбар бўлсангиз, унда сизга зарар қилмайди, деб ўйладик», — дейишди».

53-боб. Инсон учун хавфли ярамас нарсалар билан даволаниш ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки тоғдан ташлаб ўзини ўлдирса, жаҳаннам ўтида ўзини у ёқдан бу ёққа ташлаб,

абадул-абад куяди. Кимки заҳар ичиб ўзини ўлдирса, жаҳаннамда ҳам ўша заҳар қўлида бўлиб, ундан ича-ича абадул-абад ўтда куяди. Кимки ўзини (бирор) тиғ билан ўлдирса, жаҳаннамда ўша тиғ билан унга азоб берилиб, абадул-абад ўтда ёнади», — деб айтдилар».

54-боб. Эшак сути ҳақида

Абу Саълаба ал-Хушаний ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам озиқ тишли ҳайвон гўштини ейишни манъ қилдилар».

Аз-Зухрий: «Шомга боргунимга қадар бу ҳадисни сира эшитмагандим» — дедилар. Ибн Шихоб: «Мен Абу Идрисдан: «Эшак сутини ичгач ёки ҳайвон ўтини егач, ёким туя сийдигини ичгач, таҳорат қилишимиз лозимми?» — деб сўрадим. Абу Идрис: «Мусулмонлар бу нарсалардан даво сифатида фойдаланар ва бунинг ҳеч зарари йўқ деб ҳисоблар эрдилар. Эшак сутига келсак Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг эшак гўштини ейишдан қайтарганлари ҳақида бизга айтилган, аммо унинг сутини ичиш ёки ичмаслик хусусида амр қилганликларини билмаймиз. Аммо, ҳайвон ўти масаласига келсак Абу Саълабанинг гапига қараганда, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ҳар қандай озиқ тишли ҳайвон гўштини ейишни манъ қилганлар», — деди.

55-боб. Идишга тушган пашшага нисбатан айтилган ҳукм ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангизнинг идишингизга пашша тушса, уни бутунлай ботириб, сўнг олиб ташланг, чунким унинг бир қанотида шифо, иккинчисида дард мавжуд», — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

ЛИБОС ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб.

Оллоҳ таолонинг шу хусусдаги қавли: «Айт! (Оллоҳ ўз бандалари учун яратган зийнатни ким таъқиқлади?)». Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Исроф қилмай ва кибр-ҳавога берилмай энглар, ичинглар, кийининглар ва садақа қилинглари!» — деганлар. Ибн Аббос эса: «Рухсат қилинган нарсалардан истаганингни еб, истаганингни кий, исроф қилмасанг ва кибр-ҳавога берилмасанг, бўлгани!» — деганлар. Ибн Умар: «Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло кўйлаги этагини кибру ҳаво бирлан судраб юрадиган бандаларга марҳамат назарини ташламайди», — деганлар», — дейдилар.

2-боб. Изорини кибрланмай судраб юрадиганлар ҳақида

Салим ибн Абдуллоҳ оталаридан бундай деб нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки кўйлагини такаббуруна судраб юрса, Оллоҳ таоло қиёмат куни унга марҳамат назари бирлан қарамайди», — дедилар Абу Бакр: «Ё Расулalloҳ, мен ўзим атайлаб қилмаган ҳолда изоримнинг бир тарафи осилиб қолсачи? — деб сўрадилар. Жаноб Расулulloҳ: «Сиз ўзига бино кўядиганлардан эмассиз!» — деб жавоб қилдилар».

Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Қуёш тутилганда биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эрдик ул зот шоша-пиша кийимларини судраганларича масжидга чиқиб кетдилар. Одамлар йиғилгач, икки рақъат намоз ўқидилар. Қуёш тутилиб бўлди. Кейин, бизга ўгирилиб: «Дарҳақиқат, қуёш ва ой Оллоҳ таоло мўъжизаларидан бўлмиш икки мўъжизадир (Оллоҳ таоло қудратини намоён қилувчи икки далилдир). Башарти, улардан қайси бирининг тутилганини кўрсангиз, дарҳол намоз ўқингиз ва то тутилиб бўлгунча дуо айтиб, Оллоҳ таолога илтижо қилинган!» — дедилар».

3-боб. Кийимни шимариш ҳақида

Абу Жухайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Билолнинг найза олиб келиб (қибла тарафга) санчиб кўйиб намозга иқомат (такбир) айтганини кўрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шимарилган ҳулла кийиб чиқиб, найзага қараб икки рақъат намоз ўқидилар. Шунда, одамлар ва от-улов найза ортидан бемалол ўтаверганди».

4-боб. Тўпиғидан паст кийим кийган одамнинг жаҳаннамга тушмоғи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки изорини тўпиғидан паст қилиб кийса, жаҳаннамга тушади», — дедилар».

5-боб. Димоғдорлигидан кийимини судраб юрган одамлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтадиларки, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Димоғдорлигидан изорини судраб юрганларга Оллоҳ таоло қиёмат куни марҳамат назари бирлан қарамайди», — деган эрканлар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий ёки Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Ўзига ёққан кийим кийиб олган бир одам сочларини ёйиб елкасига ташлаб олиб, такаббуруна қадам ташлаб кетаётган эди. Оллоҳ таоло уни ер қаърига ташлади, у қиёматга қадар ер остида тўлғониб ва дод солиб азоб чекади», — деб айтдилар (Қалободий: «Бу — Фиръавн вазири, золим, такаббур Қорун эди», — дейдилар).

Абдуллоҳ ибн Умар оталаридан эшитганларини нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир одам изорини такаббуруна судраб кетаётган эди, Оллоҳ таоло уни ер қаърига ташлади. У қиёматга қадар ер остида тўлғониб, дод солиб азоб чекади», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки кийимини такаббурлик бирлан судраб юрса, Оллоҳ таоло қиёмат куни унга марҳамат назарини ташламайди», — дедилар. Мен Муҳорибдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам изорни назарда тутиб гапирдиларми?» — деб сўраган эрдим, у: «Изорни ҳам, қўйлакни ҳам алоҳида айтиб таъкидладилар», — деди».

6-боб. Попукли изор киймоқ ҳақида

Зухрий, Абу Бакр ибн Муҳаммад, Ҳамза ибн Абу Усайд, Муовия ибн Абдуллоҳ ибн Жаъфар — ҳаммалари попукли кийим кийишган, деб зикр қилинади.

Урва ибн Зубайр ривоят қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг заифалари — Оиша онамиз: «Мен ва Абу Бакр Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларида ўтирганимизда Рифоат ал-Қуразийнинг хотини келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен Рифоатнинг никоҳида эрдим, у мени талоқ қилди. Сўнг, мен Абдурраҳмон ибн Зубайрга эрга тегдим. Худо ҳаққи, ё Расулаллоҳ, унинг олати мана шу попукдек келади, холос», — деб жилбобининг (кўйлагининг) попугини кўрсатди. Эшик олдида турган Холид ибн Саъид (унга ичкарига киришга рухсат берилмаган эди) хотиннинг гапини эшитиб: «Ё Абу Бакр, бу хотиннинг Жаноб Расулуллоҳ ҳузурларида шундай гапларни айтишига қандай қилиб йўл қўйдингиз?! — деди. Шунда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам табассум қилиб қўйдиларда: «Балким, сен яна Рифоатга тегмоқчидирсан? Йўқ, бўлмайди! Токи Абдурраҳмон ибн Зубайр бирлан қўшилмас эркансан, бу мумкин эмас!» — дедилар. Шундан эътиборан, бу кўрсатма суннат бўлиб қолди».

7-боб. Ридолар (узун уст кийими) ҳақида

Анас: «Бир аъробий Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ридоларидан тортди», — деб айтгандилар.

Ҳусайн ибн Али оталаридан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ридоларини олиб келишни буюрдиларда, уни кийиб олиб, жўнаб кетдилар. Мен ва Зайд ибн Ҳориса орқаларидан эргашдик. Ҳамзанинг уйига етиб келгач, ичкарига киришга ижозат сўрадилар, у рухсат берди».

8-боб. Кўйлак кийиш ҳақида

Оллоҳ таолонинг Юсуф ҳақидаги ҳикоя хусусида айтган қавли: «Менинг мана бу кўйлагимни олиб бориб, отамнинг юзларига ёпинглар, кўр кўзлари очилади».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, ҳаж ва умра вақтида эҳром боғлаган одам яна қандай кийимлар киймоғи мумкин?» — деб сўради. Расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва саллам: «Эҳром боғлаган одам кўйлак ҳам, сирвол ҳам, бурнус ҳам, маҳси ҳам киймайди. Агар (кавуш сингари тўпикдан юқори бўлмаган) оёқ кийими топмаса, маҳсининг қўнжини тўпигининг пастидан қирқиб ташлаб кияверади», — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салул қабрга қўйилгандан сўнг етиб келдилар. Кейин, маййитни қабрдан чиқармоқни буюрдилар. (Унинг бошини) икки тиззаларига қўйиб, дам солдилар ва унга ўз кўйлаklarини кийдириб қўйдилар. Нега бундай қилганларини Оллоҳ билади».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Убай ўлгач, унинг ўғли Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, кўйлагингизни менга берсангиз, мен у билан отамни кафанласам, дегандим. Кейин, у кишига гуноҳларини тилаб истиғфор айтсангиз!» — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга кўйлаklarини бериб: «Маййит тайёр қилинган, бизга хабар бер!» — деб айтдилар. У маййит тайёр қилинган, хабар берди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жаноза ўқигани бордилар. Ҳазрат Умар Жаноб Расулуллоҳни тўхтатиб: «Мунофиқларга жаноза ўқимоқни Оллоҳ таоло сизга манъ қилмаганмиди?!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Улар учун истиғфор айтсанг ҳам, айтмасанг ҳам барибир, чунки, гарчи етмиш марта истиғфор айтганинг бирлан Оллоҳ таоло уларнинг гуноҳларидан ўтмайди», — дедилар. Шу пайт, «Улардан (мунофиқлардан) бирортаси ўлса, сира ҳам жаноза ўқима, қабри тепасига ҳам борма!» деган ояти карийма нозил бўлди. Шунда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга жаноза ўқимадилар».

9-боб. Кўйлак ёқасини кўкрак олдидан бошлаб очмоқ ва бошқалар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бахил бирлан сахий (садақа бергувчи) ни бамисоли темир жубба (совут) кийган икки кишига ўхшатдилар. Улар (темир жубба сиқатгандан) қўллари билан кўкрагу бўғизларини чангаллаб олганлар. Сахий садақа бергани сари (жуббаси кенгая) боради ва бўғзи бирлан кўкрагини чангаллаб турган) бармоқлари бўшашади, оёқларига жон киради. Бахил эса, садақа беришга урингани сари жуббасининг ҳар бир халқаси тобора сиқиб, торайиб боради (чунки, у садақани чин юракдан чиқариб бермайди)».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қўллари билан мана бундай қилиб ёқаларига ишора қила туриб: «Уни (жуббани) ҳарчанд кенгайтиришга уринмасин, барибир кенгайтирилмайди!» — деяётганларини кўрдим».

10-боб. Сафарда энги тор чопон кийган киши ҳақида

Муғийра ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатга бориб қайтиб келдилар. Мен (обдастада) сув олиб, у кишига пёшвоз чиқдим. Ул зот (шомий чопон кийиб олган эдилар) таҳорат олдилар: оғиз-бурун чайқадилар, юзларини ювдилар. Кейин, шомий тўнларининг энгидан қўлларини ташқарига чиқармоқчи бўлиб эрдилар, торлик қилди. Шунда, қўлларини энг ичидан тортиб чиқардиларда, (тирсаккача қўшиб) ювдилар, маҳсиларига масҳ тортдилар».

11-боб. Ҳазотда жундан қилинган чопон киймоқ ҳақида

Муғийра ибн Шўъба ривоят қиладилар: «Кунлардан бирида мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан сафарда эрдим. «Сенда сув борми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — деб эдим,

туяларидан тушиб, тун қоронғусида кўзимдан ғоиб бўлдилар. Кейин, қайтиб келдилар. Идишдаги сувдан қуйиб турдим, юз-қўлларини ювдилар, кейин устларидаги жун чопоннинг энгидан қўлларини ташқарига чиқармоқчи бўлиб эрдилар, торлик қилди. Шунинг учун қўлларини энг ичидаи чиқариб билакларини (тирсак билан қўшиб) ювдилар. Сўнг, бошларига масҳ тортдилар. Мен маҳсиларини тортиб, ечиб қўймоқчи эдим: «Тегма, мен маҳсини таҳоратли оёққа кийганман — дедиларда, маҳсиларига масҳ тортдилар».

12-боб. Қабо ва ипак фарруж ҳақида

Ибн Абу Мулайка ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ўлжа олинган қаболарни тақсимладилар. Лекин Махрамага ундан бирортасини бериб юбормадилар. Шунда, Махрама менга: «Эй ўғлим, бизни Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уйларига олиб бор!» — дедилар. Мен олиб бордим. Кейин, Махрама: «Ичкарига кириб, ул кишини менга чақириб бер!» — дедилар. Мен чақириб бердим. Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ўша (тақсимланган) қаболардан бирини кийиб чиқиб: «Буни сенга олиб қўйган эдим», — дедиларда, Махрамага қараб: «Махрама рози бўлдими?» — дедилар»

Уқба ибн Омир ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга ҳарир фарруж совға қилиб эрдилар, уни кийиб намоз ўқидилар. Намоз ўқиб бўлганларидан сўнг, ҳазар қилгандек тезда уни ечиб ташладиларда: «Бундай кийим аҳли тақвога (тақводорларга) ярашмайди!» — деб айтдилар».

13-боб. Бурнуслар ҳақида

Сулаймон ибн Тархон аттаймий: «Мен Анас ибн Моликнинг сариғ хазз (жун аралаш ипак мато)дан бурнус (чопон) кийиб олганини кўрганман», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир одам: «Ё Расулalloҳ (ҳаж ёки умрага) эҳром боғлаган киши қандай кийимлар киймоғи мумкин?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Кўйлак ҳам, салла ҳам, чолвор ҳам, бурнус ҳам, маҳси ҳам киймангиз, башарти бирор киши кАбуш топмаса, маҳсисининг қўнжини тўпиғидан паст қилиб кесиб ташлаб, кийса бўлади. Заъфарон ва варс теккан кийим ҳам киймангиз!» — деб айтдилар».

14-боб. Чолворлар ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки изор топмаса, чолвор кийсин, кимки кАбуш топмаса, маҳси кийсин!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир одам ўрнидан туриб: «Ё Расулalloҳ, эҳром боғлаганимизда бизга қандай кийимлар киймоғимизни амр қиласиз?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «На кўйлак на чолвор, на салла, на бурнус ва на маҳси киймангиз. кАбуш топмаган киши маҳсисининг қўнжини тўпиғидан паст қилиб кесиб ташлаб кийиши мумкин, холос. Заъфарон ёким варс теккан кийимларни ҳам кия кўрмангиз!» — дедилар».

15-боб. Саллалар ҳақида

Бу ерда Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қилган юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

16-боб. Ниқобланиш ҳақида

Ибн Аббос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларини мато бирлан танғиб чиқдилар», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ муслмонлар Ҳабашистонга жўнаб кетдилар. Абу Бакр ҳам сафарга ҳозирлик кўриб қўйдилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига: «Шошмай туринг, (ҳижрат қилмоғим учун) менга ижозат берилмоғини истаб, кутиб турибман», — дедилар. Абу Бакр: «Отам ҳаққи, чинданам изн берилишини истаб, кутиб турибсизми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа!» — дедилар. Абу Бакр Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳамроҳ бўлмоқ учун ушланиб қолиб, икки туяларини тўрт ой мобайнида акақия барги билан яхшилаб боқиб турдилар».

Урва: «Оиша бундай деб эди», — дейдилар: «Кунлардан бирида чошгоҳ вақтида биз уйимизда ўлтириб эрдик бир киши келиб Абу Бакрга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ниқобланиб олиб биз томон келмоқдалар, бундай пайтда сира ҳам ташриф буюрмас эрдилар», — деб хабар берди. Абу Бакр: «Ота-онам ул зотга фидо бўлсин! Оллоҳ таоло ҳаққи, бундай пайтда келмоқда эрканлар, демак жуда муҳим ишлари бор», — дедилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам етиб келгач, изн сўраб ичкарига кирдиларда, Абу Бакрга: «Ҳузурингиздагилар ташқарига чиқиб турсин!» — дедилар. Абу Бакр: «Отам фидо бўлсин сизга, ё Расулаллоҳ! Улар сизга бегона эмас», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Менга йўлга чиқмоғимга рухсат берилди», — дедилар. Абу Бакр: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳамроҳингиз бўлайми?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа», — дедилар. Абу Бакр: «Анави икки туямдан бирини олинг, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Пулгами?» — , дедилар».

Оиша онамиз бундай дейдилар: «Иккала туяни тезда йўлга тайёрлаб, хуржунга йўлда еб кетишлари учун егуликлар солиб қўйдик. Асмо бинти Абу Бакр белидаги ҳамаридан озгинасини қирқиб олиб, хуржуннинг оғзини маҳкам қилиб боғлади. Шу боисдан ҳам уни Зот унниток, яъни ҳамарбанд деб аташарди. Сўнг, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан Абу Бакр Савр тоғидаги ғорга бориб, уч кеча яшириниб ётдилар. Абдуллоҳ ибн Абу Бакр улар билан бирга бўлиб, фаросатли йигитча эди. У (ғордан) чиқиб кетар ва Маккага бориб тонг оттирар эди. Бу билан у Маккадаги қураиш (кофирлари)га гўё шаҳарда тунагандек бўлиб кўринар эди. Сўнг, улардан бирорта муғомбирона гап эшитса, дарров унинг мағзини чақиб қоронғу тушгач, Жаноб Расулulloҳ билан Абу Бакрга етказар эди. Абу Бакрнинг ғулумлари — Омир ибн Фухайра эса, ўзига боқиш учун бериб қўйилган қўйларни шомдан кейин соғиб, сутини уларга бериб келар эди. Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр, Омир ибн Фухайра эрталаб ғира-шира пайтда келиб овоз қилмагунича, ғорда тинчгина ётишар эди. Омир ибн Фухайра ўша уч туннинг ҳар бирида мана шу тариқа уларнинг олдида келиб кетиб турди».

17-боб. Дубулға ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Макка фатҳ қилинган йили, бошларига дубулға кийиб Маккага кирдилар», — дейдилар.

18-боб. Бурдалар, хабаралар ва шамла ҳақида

Хаббоб: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилганимизда ул зот бурдалари (йўл-йўл чопонлари) устида ёнбошлаб ётган эрдилар», — дейдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга

кетаётган эрдим, ул зот жияги қаттиқ нажроний (Нажрон — Ямандаги шаҳар) чопон кийиб олган эрдилар. Бир бадавий орқаларидан етиб келиб, чопонларидан шунчалик қаттиқ тортдики, мен ҳатто чопонларининг жияги ботиб, бўйинларига из тушиб қолганини кўрдим. Бадавий: «Ё Муҳаммад, ўзингдаги (яъни, Байтулмол деб аталмиш ўша даврдаги давлат хазинасидаги) Оллоҳнинг молидан менга бермоқларини буюр!» — деди. Жаноб Расулulloҳ қайрилиб қарадиларда, табассум қилдилар ва унга бирор нарса бериб юборишни амр қилдилар».

Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир аёл бурда олиб келди. Саҳл: «Бурданинг нималигини биласанми?» — деб (ўша ердаги бир кишидан) сўради. У: «Ҳа, биламан, бурда — четиға попуқ тўқилган шамладир», — деди. Аёл: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, буни сизга кийдираман деб ўз қўлим билан тўқиганман», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига керак бўлгани учун ҳам уни олдилар, сўнг (ичкарига кириб), изор ўрнида кийиб бизнинг олдимишга чиқдилар. Шунда, қавмдош кишилардан бири бурдани қўл билан сийпалаб туриб: «Ё Расулаллоҳ, шунга кийдилинг!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Бўпти!» — дедилар. Ўша киши Оллоҳ таоло истаганча мажлисда ўлтириб, сўнг қайтиб кетди. Жаноб Расулulloҳ бурдани ўраб, кетидан унга бериб юбордилар. Кейинчалик қавмдошлари унга: «Яхши иш қилмадинг, ул зотнинг бирор нарса сўраган кишига «йўқ» демасларини яхши билар эдинг-ку!» — дейишди. У: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен бурдани ўлганимда ўзимга кафанлик бўлсин, деган ниятдагина сўраган эдим!» — деди. Саҳл: «Дарҳақиқат, ўша бурда унга кафан бўлди», — деган эди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Менинг умматларимдан бир гуруҳи жаннатга (сўроқсиз) киради, уларнинг сони етмиш минг бўлиб, юзлари ой сингари балқиб туради», — деганларини эшитдим. Шунда, Уккоша ибн Миҳсан ал-Асадий эғнидаги шамласини тузата туриб «Ё Расулаллоҳ, мени ўшалар тоифасидан бўлсин, деб дуо қилинг!» — деди. Жаноб Расулulloҳ «Оллоҳуммажъалҳу минҳум» (Парвардигоро, уни ўшалар тоифасидан қилгайсен!) — деб дуо қилдилар. Сўнг, ансорлардан бири ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолодан мени ҳам ўшалар тоифасидан қилмоғини сўраб дуо қилинг!» — деб эди, Жаноб Расулulloҳ: «Уккоша сендан олдин айтди», — дедилар».

Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Анасдан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қайси кийимни ёқтирадилар?» — деб сўрадим. У: «Ҳабарани», — деб айтди».

Анас ибн Молик: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг энг севган кийимлари — ҳабара эди», — дейдилар.

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этганларида устларига ҳабара ёпишган эрди», — дейдилар (ҳабара ёки ҳибара — яманий бурда тури)».

19-боб. Кисо ва ҳамисалар ҳақида

Оиша ва Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳумо ривоят қилишади: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб ётганларида юзларини ҳамиса бирлан ёпиб олардилар, нафаслари қайтса, очиб ташлар эдилар. Шу аҳволда бўла туриб «Яҳудийларга Оллоҳнинг лаънати бўлсин! Улар ўз пайғамбарларининг қабрларини ибодатхоналарга айлантириб юбордилар», — дедилар. Бу билан ул зот ўз умматларини огоҳлантирмоқчи бўлдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам турли белгилар (чизиклар) туширилган ҳамиса кийиб намоз ўқидилар. Намоз ўқиётиб ҳамисаларининг чизикларига бир назар ташлаб қўйиб, икки елкаларига салом бердилар-да «Бунинг чизиклари мени намоздан чалғитди, уни Абу Жаҳмга олиб бориб беринглар, ўрнига анбижония (гулсиз, сидирға кийим) олиб келинглар! — дедилар».

Абу Бурда разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша бизга бир дағал кисо ва изор олиб чиқиб бердиларда: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Оллоҳга жон таслим қилганларида мана шу кийимда эрдилар», — деб айтдилар».

20-боб. Бир елкасини мато бирлан беркитиб, иккинчи елкасини очиб юрмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам муломаса ва мунобаза қилмоқдан, тонгдан сўнг қуёш чиққунга қадар ва асрдан сўнг қуёш ботгунга қадар намоз ўқимоқдан, аврати очилиб қоладиган даражада калта кийим киймоқдан ҳамда бир елкасини мато бирлан ўраб, иккинчисини очиб юрмоқдан қайтардилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам икки кўринишдаги кийинмоқдан, икки тарздаги савдо-сотик — муломаса ва мунобазадан қайтардилар. Муломаса-бир кишининг бошқа бир кишининг кўйлагини, хоҳ кечаси ва хоҳ кундузи бўлсин, қўли билан ушлаб кўргандан кейин: «Кўйлагингни ушлаб кўрдим бўлди, уни менга сотасан ёки кўйлагимни ушлаб кўрдингми, бўлди, уни сотиб оласан!» деб туриб олмоқлигидир. Мунобаза эса, икки кишининг бир-бирига(араб ўз кўйлакла рини отиб юбормоғи ва шу тариқа (молни) кўрмай ва аввалдан келишмай туриб савдо-сотик қилмоғидир (бундай савдо-сотик исломдан аввалги жоҳилия даврида бўлган). Икки кўринишда кийинмоқ хусусига келсак улардан бири-кўйлак киймаган ҳолда бир елкасини мато бирлан ўраб, иккинчи елкасини очиб юрмоқликдир. Иккинчиси-биргина кўйлагига ўраниб олиб, авратини очиб ўлтирмоқдир».

21-боб. Қора ҳамиса хусусида

Умму Холид бинти Холид ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва салламга бир неча кийим келтиришди. Уларнинг ичида битта кичкина қора ҳамиса ҳам бор эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Буни кимга кийдирамиз!» — дедилар. Қавм жавоб бермай сукут сақлади. Жаноб Расулulloҳ: «Умму Холидни менинг ҳузуримга олиб келинглар!» — дедилар. Олиб келишгач, Жаноб Расулulloҳ уни кўтариб, кўйлакни ўз муборак қўллари бирлан кийдириб қўйдиларда: «Эй Умму Холид, йиртиб-йиртиб киявер!» — дедилар. Ҳамисанинг яшил (ёки сариғ) йўллари бор эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу — саноҳ, бу — саноҳ!» — дедилар. «Са — ҳабашчасига «яхши» демақдир».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Онам) Умму Салама (уҳамни) туғгач, менга: «Ё Анас, болага қараб тур, бирор азият етмасин, уни Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб бор, танглайини кўтариб қўйсинлар!» — деб айтдилар. Мен уни олиб бордим. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам боғда эгниларига ҳарисий ҳамиса кийиб олиб, Макка фатҳ қилинганда келтирилган туяларни тамғалаётган эрканлар».

22-боб. Яшил кийим ҳақида

Икрима бундай дейдилар: «Рифоат хотинини талоқ қилди. Унга Абдурраҳмон ибн аз-Зубайр

ал-Қуразий уйланди. Оиша онамиз айтадилар: «Унинг бошида яшил ёпинчиғи бўлиб, кўкарган жойларини менга кўрсатиб шикоят қилди». «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам келганларида, — дейдилар Икрима, — хотинлар бир-бирларига ўз қисматларидан нолиб сўзлашиб туришган эрди. Оиша разияллоҳу анҳо: «Бирорта мўмина аёл баданининг мана бу аёл бадани сингари кийими рангидан ҳам кўпроқ кўкарганини кўрмаганман!» — дедилар. Хотинининг Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келганини эшитган Абдурраҳмон ибн аз-Зубайр ал-Қуразий ҳам ўзининг бошқа хотинидан туғилган икки боласини етаклаб (Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига) келди. Шунда унинг (шикоят қилиб келган хотини): «Эримга ҳеч қандай даъвом йўқ, даъвом — унинг олати хусусида холос», — деди ва кийимининг этагини кўтариб: «Унинг олати мана шу латтадан ҳам заифроқ», — деб қўшиб қўйди. Абдурраҳмон: «Ё Расулalloҳ, Оллоҳ ҳақи, у ёлғон гапиряпти, мен унинг пўстагини қоқиб қўяман ҳали! Аммо у, Рифоатга қайтиб тегаман, деб ҳеч қўймаяпти», — деди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам хотинга: «Агар шу гап рост бўлса, унда токи Абдурраҳмон сенинг асалдонингдан завқ олмас эркан, Рифоатга ҳалол бўлмайсан!» — дедилар (Бу ерда ҳалола қилмоқ назарда тутиляпти). Кейин, Жаноб Расулulloҳ Абдурраҳмон бирлан турган икки болани кўриб: «Булар ўғилларингми?» — дедилар. У: «Ҳа», — деб жавоб қилди. Жаноб Расулulloҳ хотинга қараб: «Сенинг таъкидлаётганинг шуми?! Оллоҳ ҳақи, қарға қарғага ўхшагани янглиғ, булар ҳам унга нақадар ўхшайдилар-ку!» — дедилар».

23-боб. Оқ кийим ҳақида

Саъд ибн Абу Ваққос: «Мен Уҳуд жангги куни Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ўнг ва чап томонларида икки оқ кийим кийган одамнинг турганига кўзим тушган эрди. Уларни илгари ҳам, кейин ҳам кўрмаганман, улар фаришталар эрди!» — дейдилар.

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига борсам, оқ кийимда ухлаб ётган эрканлар. Кейин, мен яқинроқ бордим, ул зот уйғониб: «Ҳар банда «Ло илоҳа иллalloҳу» деб вафот этса, жаннатга киради», — дедилар. Мен: «Зино қилган бўлса ҳамми? Ўғирлик қилган бўлса ҳамми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Зино қилган бўлса ҳам, ўғирлик қилган бўлса ҳам», — дедилар. Мен (яна): «Зино қилган бўлса, ҳамми? Ўғирлик қилган бўлса ҳамми?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Зино қилган бўлса ҳам, ўғирлик қилган бўлса ҳам», — дедилар. Мен: «Зино қилган бўлса, ҳамми? Ўғирлик қилган бўлса ҳамми?» — деб қайтариб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Абу Заррнинг хоҳишига қарамай, зино қилган бўлса ҳам, ўғирлик қилган бўлса ҳам», — дедилар». Абу Зарр қачон шу хусусда сўз очса: «Абу Заррнинг хоҳишига қарамай», — деб қўярди. Абу Абдуллоҳ: «Банда жон чиқар маҳалда ёким жон чиқиш арафасида астойдил тавба-тазарруъ қилиб «Ло илоҳа иллalloҳу» деса, Оллоҳ таоло гуноҳларини мечиргайдир», — дейдилар.

24-боб. Эркакларнинг ипак кийим киймоғи, ипак матода ётмоғи ҳамда ипак матолардан фойдаланмоқ имконияти ҳақида

Абу Усмон ан-Наздий ривоят қиладилар: «Биз Утба ибн Фарқад бирлан Озарбайжонда эканлигимизда Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттобдан мактуб келди. Унда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг (эркак кишининг) ипак кийим киймоғини манъ қилганликлари ва икки муборак бармоқлари ила ишора қилиб: «Мана бундай йўл-йўл бўлса, майли» — деб айтганликлари ҳақида ёзилган эрди».

Осим разияллоҳу анҳу Абу Усмондан нақл қиладилар: «Биз Озарбайжонда эканлигимизда Ҳазрат Умар мактуб йўлладилар. Унда «Жаноб Расулulloҳ ипак кийим киймоқни манъ

қилдилар ва бизга муборак икки бармоқларини саф қилиб кўрсатиб: «Мана бундай (йўл-йўл) бўлса, майли» — дедилар» деб ёзилган эрди. Шунда Зуҳайр ўрта ва кўрсаткич бармоқларини ёзиб кўрсатди».

Абдулворис ат-Таймий Абу Усмондан нақл қиладилар: «Утба бирлан бирга эдик. Шунда Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу унга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу дунёда ипак кийим киймангиз, акс ҳолда охиратда ипак кийимлардан бирортасини ҳам киймассиз!» — дедилар», — деб хат ёзди».

Ибн Абу Лайло ривоят қиладилар: «Ҳузайфа Мадоинда эканлигида чанқаб сув сўради. Бир деҳқон кумуш идишда унга сув келтириб эрди, олиб отиб юборди: «Мен ун кумуш идишдан фойдаланмоқдан қайтариш мақсадидагина отиб юбордим, бўлмаса отмас эрдим. У бунга тушунмади Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Олтин, кумуш ипак ва дебож бу дунёда улар (мушрик ва мунофиқлар) учун охиратда эса сизлар (мўмин-мусулмонлар) учун», — деганлар», — деди».

25-боб. Ипак (кийимни) киймай, ушлаб кўриш ҳақида

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳарир кийим ҳадя қилинди. Биз уни ушлаб кўриб, (нафислигидан) таажжубландик. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ундан таажжубландингизми?» — дедилар. Биз: «Ҳа», — дедик. Жаноб Расулуллоҳ: «Саъд ибн Муознинг жаннатдаги рўмолчалари бундан яхшироқдир», — дедилар».

26-боб. Ипак (матони) кўрпа-тўшак қилмоқ ҳақида

Убайда: «Ипак кийим киймоқ каби бу ҳам макруҳдир», — дейдилар. Ҳузайфа разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам олтин ва кумуш идишда еб-ичмоқни, ҳарир ва дебож киймоқни ҳамда бундай матолар устида ўлтирмоқни бизга манъ қилдилар», — дейдилар.

27-боб. Қиссий (қассий) киймоқ ҳақида

Осим разияллоҳу анҳу Абу Бурдадан нақл қиладилар «Мен Ҳазрат Алидан: «Қиссий қандай кийим?» — деб сўрадим. Ҳазрат Али: «Бизга Шом ёки Мисрдан келтириладиган кийим бўлиб, ипак аралаш, лимон сурати туширилган. Мийсара эса аёллар эрлари учун тўқиб берадиган духобага ўхшаш мато бўлиб, уни сариқ рангга бўяшар эрди», — дедилар».

Барро ибн Озиб: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизил мийсара ва қассий киймоғимиздан қайтардилар», дейдилар.

28-боб. Қичима касалига мубтало бўлган эркакларга ипак кийим киймоққа рухсат қилингани ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зубайр ва Абдурраҳмонга қичима бўлганида ипак кийим киймоққа ижозат бердилар», — дейдилар.

29-боб. Ипак кийимлар (киймоқ) аёлларга жоиз эканлиги ҳақида

Али ибн Абу Толиб: «Ҳазрат Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга йўл-йўл чизикли кийим тақдим этдилар. Мен уни кийиб чиққан эрдим, Жаноб Расулуллоҳнинг юзларида

ғазаб пайдо бўлганини кўрдим. Шунда, уни қирқиб, хотинларимга улашдим», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу йўл-йўл чизиқли ҳулла (изор ва ридо) сотишаётганини кўриб: «Ё Расулаллоҳ, агар сотиб олсангиз, меҳмон келганда ва жумъа кунлари кияр эдингиз». — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Бундай кийимни охиратдан насибаси йўқ кишилар кийгайдир!» — дедилар. Кейинчалик Жаноб Расулаллоҳ Ҳазрат Умарга ҳулла тортиқ қилиб юбордилар. Шунда у киши келиб : «Ё Расулаллоҳ, ўзингиз ҳулла киймоқдан қайтарган эрдингиз-ку, нечук менга ҳулла юбордингиз?!» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Уни (ўзинг кийгин, деб эмас) сотиб ёким (бирор аёлга) кийдириб юбормоғинг учун тақдим қилиб эрдим», — дедилар».

Анас ибн Молик: «Мен Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизлари — Умму Кулсумнинг устига йўл-йўл чизиқли ипак бурда ёпиб қўйилганини кўрганман», — дейдилар.

30-боб. Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир хил кийим билан чекланмаганликлари хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қайсарлик қилмоққа ўзаро келишиб олган икки аёл хусусидаги гапларни Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттобдан сўрашга бир йил давомида ботинолмай юрдим. Чунким, мен у кишидан ҳайқар эрдим. Кунлардан бир кун Ҳазрат Умар бир ерда (уловларидан) тушиб, чакалакзорга кириб кетдилар. У ердан чиққанларидан кейин, ўша масала хусусида сўрадим. Ҳазрат Умар: «Улар — Оиша бирлан Ҳафса эди», — дедилар. Кейин. Яна бундай деб гапларида давом этдилар: «Жоҳилия даврида биз аёлларни ҳеч нарсага арзимади, деб ҳисоблар эрдик. Ислом келиб, Оллоҳ таоло аёллар хусусида зикр қилгач, уларни бирор ишимизга аралаштирамизми, йўқми, бундан қатъий назар, ҳақ-ҳуқуқларини тан олмоғимиз лозимлигини тушуниб етдик. Мен билан хотиним иккаламиз ўртамизда бир гап ўтиб, у менга қўполлик қилди. Мен: «Шу ерда туриб (яъни, кўзимга бақрайиб туриб) қўполлик қиласанми?!» — дедим. Хотиним: «Бу гапни менга айтяпсизми, қизингиз Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга озор беряпти-ку?!» — деди. Мен қизим Ҳафсанинг ҳузурига бордимда: «Оллоҳ ва унинг расулига осийлик қилма!» — деб қаттиқ койидим. Кейин, Умму Саламанинг олдида бориб, унга ҳам шу гапни айтдим. У: «Эй Умар, биз аёлларнинг ишимизга аралашиб юрганинга ҳайронман! Энди, Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан у кишининг хотинлари орасига аралашмоғинг қолди, холос!» — деб уришиб берди. Бир ансорий киши бўлиб, у Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бўлмаган бўлса, учратганимда бор гапни унга айтиб берар эрдим. Мен Расулаллоҳнинг ҳузурларида бўлмаганимда эса у мени топиб, кўрган-эшитганларини сўзлаб берар эрди. Ўша вақтларда Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг теваарак-атрофларида хавф-хатар қолмаган бўлиб, душманлардан фақат Шом подшоси Ғассон куч сақлаб турар эрди. Биз унинг бостириб келиб қолишидан чўчирдик. (Бир куни) ансорий (дўстим) келиб, дабдурустдан: «Бир воқеа содир бўлди», — деб эди, мен қўрқиб кетдим. Мен унга: «Нима бўлди, Ғассоний бостириб келдими?» — дедим. У: «Бундан ҳам бадтар, Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинларини талоқ қилибдилар», — деди. Мен борсам, барча ҳужралардан йиғи овози келаяпти. Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бўлсалар, болохонага чиқиб кетган эрканлар. Болохона эшиги олдида хизматкор турарди, унинг олдида бориб: «Ҳузурларига кирмоғимга ижозат берасанми?» — деб эдим, рухсат берди. Кирсам, Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бўйра устида ётибдилар, бўйра биқинларига ботиб кетибди. Бошлари остига ичига похол тиқилган теридан қилинган ёстиқ қўйиб олибдилар. Атрофда ошланмаган терилар осийлик, тери ошлашда қўлланадиган гиёҳлар ҳам шу ерда. Мен Ҳафса ва Умму Саламага айтган гапларимни ҳамда Умму Саламанинг менга қилган жавобини

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга сўзлаб бердим. Жаноб Расулуллоҳ кулиб қўйдилар. Ўшанда ул зот 29 кун деганда болохонадан қайтиб тушган эрдилар. (Чунким, хотинларидан бири ансорлар ҳақида бемаъни гап айтганида бир ой у алоқа қилмасликларини таъкидлагандилар)».

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар «Кунлардан бирида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйғониб бундай дедилар: «Ло илоҳа иллаллоҳу! (Оллоҳ таоло) бу кеча қанчадан-қанча фитналару, қанчадан-қанча (раҳмат) хазиналари нозил қилди экан?! (Анави) ҳужраларда (ғафлат уйқусида) ётганларни ким уйғотади? Бу дунёда қанчадан-қанча кийим кийганлар қиёмат куни яланғоч қолғусидир!»

Зухрий разияллоҳу анҳу: «Ҳинд (Умму Ҳониъ)нинг қўйлаги енглари учида тугмалари бўлиб, бармоқлари орасидан ўтказиб қадаб олар эрди (қўлининг бармоқларидан юқорисини бегона қизга кўрсатмаслик учун шундай қилган», — дейдилар.

31-боб. Янги кийим кийган шахс ҳақида дуо қилмоқ ҳақида

Умму Холид бинти Холид ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига (янги) кийимлар олиб келишди. Уларнинг ичида қора ҳамиса ҳам бор эрди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу ҳамисани кимга кийдирмоғимизни лозим топасизлар?» — дедилар. Қавм сукут қилди. Жаноб Расулуллоҳ: «Умму Холини менинг ҳузуримга олиб келинглар!» — деб амр қилдилар. Мени Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб келишгач, муборак қўллари билан менга ҳамисани кийдириб қўйдиларда, «Йиртиб-йиртиб, эскиртириб кийгин!» деб икки бор дуо қилдилар. Сўнг, ҳамисанинг гулларига бир назар ташлаб қўйиб, менга муборак қўллари бирлан ишора қилдиларда: «Эй Умму Холид, бу — саноҳ!» — дедилар. «Саноҳ» — ҳабашлар тилида «яхши» деган маънони англатади. Исҳоқ: «Менга қариндош бўлган аёллардан бири Умму Холиднинг ўша ҳамисани кийиб юрганлигини кўрганлигини айтган эрди» — дейдилар».

32-боб. Эркакларнинг заъфарон ишлатмоғи ҳақида

Абдулазиз Анасдан нақл қилиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эркакларнинг заъфарон ишлатмоғини манъ қилдилар» — дейдилар.

33-боб. Заъфарон бирлан бўялган кийим ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳром боғлаган одамнинг варс ёки заъфарон бирлан бўялган кийим киймоғини манъ қилдилар», — дейдилар.

34-боб. Қизил кийим ҳақида

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўрта бўйли киши эрдилар. Ул зотнинг қизил ҳулла (изор ва ридо) кийиб олганларини кўрдим. Ундан гўзалроқ нарсани ҳануз кўрмаган эрдим!».

35-боб. Қизил мийсара хусусида

Барро ибн Озиб: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга етти нарсани — беморнинг ҳолидан хабар олиб турмоқни, жанозага бормоқни, акса урган шахсга соғлик

тиламоқни буюрдилар ҳамда бизни ҳарир, дебож, қассий, истабрак ва қизил мийсаралар киймоқдан қайтардилар», — дейдилар (Юқорида буюрилган ва манъ қилинган нарсаларнинг умумий сони саккизта бўлиб, арабча нусхада шундай. Аммо, баъзилар: «Жаноб Расулуллоҳ тўйга чақирилганда бормоқни, салом бермоқни, мазлумга ёрдам қўлини чўзмоқни, ваъданинг устидан чиқмоқни ҳам буюриб, олтин узук тақмоқ ва кумуш идиш тутмоқдан ҳам қайтарганлар», — дейишади).

36-боб. Сибтий чориқлар ва бошқалар хусусида

Саъид Абу Маслама: «Мен Анасдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чориқларини кийиб намоз ўқир эрдиларми?» — деб сўрасам, у: «Ҳа», — деб айтди», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Маслама Убайд ибн Журайж ҳақида Молиқдан бундай деб нақл қиладилар: «У (Убайд ибн Журайж) Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳуга: «Мен сизнинг шерикларингиз қилмайдиган тўрт нарсани қилганингизни кўрдим», — деди. Абдуллоҳ ибн Умар: «Нима экан улар, эй Ибн Журайж?» — дедилар. Ибн Журайж: «Мен сизнинг Каъбанинг фақат икки яманий рукнигини силаб тавоф қилганингизни, сибтий чориқ кийганингизни, сариқ бўёқ (ранг) билан бўяганингизни ва Маккада бўлганингизда одамлар ойни (Зулҳижжа ойи кирганини) кўриб талбия айтишганда сизнинг тарвия кунигача талбия айтмаганингизни кўрдим», — деди. Абдуллоҳ ибн Умар бундай деб жавоб қилдилар: «Каъба рукнлари хусусига келсак Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўша йкки яманий рукнигини силаб тавоф қилганларини кўрганман. Сибтий чориқ масаласига келсак Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг юнгсиз теридан қилинган чориқ кийиб олиб таҳорат олганларини кўрганман, мен ҳам шундай чориқ кийишни яхши кўраман. Сариқ рангга келсак Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сариқ рангга бўяганларини кўрганман, мен ҳам сариқ рангга бўяшни ёқтираман. Аммо, талбия айтиш масаласига келсак Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туяларига миниб (Мино йўлига чиқиб олмагунларича) талбия айтганларини кўрмадим».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эҳром боғлаган кишининг заъфарон ёки варс билан бўялган кийим киймоғини манъ қилдилар ва: «Кимки чориқ топмаса, маҳсисининг қўнжини тўпиғидан паст қилиб қирқиб ташласин», — дедилар».

Ибн Аббос айтадилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимнинг изори бўлмаса, чолвор кийсин ва кимнинг чориғи бўлмаса, маҳси (қўнжини қирқиб) кийсин», — дедилар».

37-боб. Чориқни аввал ўнг оёққа киймоқ лозимлиги ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳоратни ҳам, соч тарашни ҳам, чориқ кийишни ҳам ўнг томондан бошламоқни яхши кўрар эрдилар», — дейдилар.

38-боб. Аввал чап оёқдаги чориқни ечмоқ лозимлиги ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки чориғини киймоқчи бўлса, аввал ўнг оёғига кийсин, кимки чориғини ечмоқчи бўлса, аввал чап оёғидагисини ечсин, токи биринчи бўлиб уларнинг ўнгдагиси кийиладиган ва чапдагиси ечиладиган бўлсин!» — дедилар».

39-боб. Бир пой чориқ кийиб юрмаслик лозимлиги хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз бир пой чориқ кийиб юрмангиз, ёки иккаласини кийиб, ёки иккаласини ечиб юрингиз!» — дедилар».

40-боб. Бир пой чориқдаги икки тасма (боғич) ҳамда битта кенг тасмали чориқни кўрган киши хусусида

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг чориқларининг ҳар бир пойида иккитадан , тасма бўлар эрди», — дейдилар.

Исо ибн Таҳмон: «Анас ибн Молик ҳар бир пойи бир тасмали чориқ кийиб ҳузуримизга чиқди», — дейдилар. Собит ал-Буноний: «Бу — Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам чориқлари эрди», — дейдилар.

41-боб. Теридан қилинган қизил чодир ҳақида

Абу Жухайфа қуйидаги ҳадисни оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдим. Ул зот теридан қилинган қизил чодирда эрканлар. (У ерда) Билолни ҳам кўрдим, ул Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга таҳорат учун сув қуйиб бераётган эрди. Одамлар Жаноб Расулulloҳнинг таҳорат сувларини талашиб олиб, табаррук қилиб ўзларига суртишар, ололмаганлар эрса, шеригининг қўлида қолган намни суртар эрди».

Ибн Шихоб: «Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу айтдики, Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ансорларни чорлаб, теридан қилинган чодирга йиғибдилар», — дейдилар.

42-боб. Бўйра ва шунга ўхшаш нарсалар устида ўлтирмоқ хусусида

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кечалари ўзларини бўйра бирлан пана қилиб қўйиб намоз ўқир эрдилар, кундузлари эрса, бўйрани тағларига солиб ўлтирар эрдилар. Буни кўрган одамлар ҳам у ерга тўпланишиб, Жаноб Расулulloҳ ўқиганларидек намоз ўқий бошлашди, ҳатто бора-бора одам жуда кўпайиб кетди. Шунда Жаноб Расулulloҳ уларга рўбарў бўлиб: «Эй одамлар, қурбингиз етадирган ишни қилинглр, чунким тоат-ибодатингиз сизга малол келмаса, Оллоҳ таолога малол келмайди. Оллоҳ таоло гарчи қисқа бўлсада кандасиз тоат-ибодатни хуш кўради!» — дедилар».

43-боб. Тилла тугмалар қадалган кийимлар ҳақида

Ибн Абу Мулайка ривоят қиладилар: «Унга (Мисвар ибн Махрамага) отасй: «Эй ўғлим, мен эшитдимки, Жаноб Расулulloҳга бир қанча қабо келтиришибди, уларни одамлар улашаётган эрмишлар. Мени ҳузурларига олиб бор!» — деди. Мисвар ибн Махрама айтади: «Биз Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бордик уйларида эрканлар, Отам: «Эй ўғлим, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламни менга чақириб бер!» — дедилар. Мен эътироз билдириб: «Расулulloҳни ҳузурингизга чақириб чиқаманми?!» — дедим. Отам: «Эй ўғлим, ул зот ўзларини катта олмайдилар», — дедилар. Шундан сўнг, мен Жаноб Расулulloҳни чақирдим. Ул зот дебождан қилинган ва тилла тугмалар қадалган қабо кийиб чиқдилар. Сўнг, «Эй Махрама,

буни сенга атаб олиб қўйган эрдим!» деб қабони отамга ечиб бердилар».

44-боб. Тилла узуклар хусусида

Барро ибн Озиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизни еттита нарсдан — тилла узук тақмоқ, ҳарир, истабраг, дебож, қизил мийсара ва қассий киймоқ ҳамда кумуш идиш тутмоқдан қайтариб, еттита нарсани — касални бориб кўрмоқ, жанозага қатнашмоқ, акса урган кишига соғлик тиламоқ, саломга алиқ олмоқ, таклиф қилинган жойга бормоқ, қасамга вафо қилмоқ ва мазлумга ёрдам бермоқни буюрдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (эркакларни) тилла узук тақмоқдан қайтардилар».Надр ибн Анас: «Башир ҳам шу ҳадисни Абу Ҳурайрадан эшитганлигини айтган эди», — дейдилар.

Абдуллоҳ (ибн Умар) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам тилла узук ясаиб кўзини кафт тарафга қаратиб тақиб олдилар. Буни кўриб, бошқалар ҳам шундай узук ясаиб олишди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам узукни тақмай қўйдилар. Кейинчалик кумуш ҳалли ёким соф кумуш узук ясаиб олдилар».

45-боб. Кумуш узук ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам тилла (ёким кумуш) узук ясаиб, кўзини кафтларига қаратиб тақиб олдилар. Унга «Муҳаммад расулulloҳ» деган сўзларни ўйдирган эрдилар. Буни кўриб бошқалар ҳам шундай узук ясаиб олишди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бошқаларнинг ҳам шундай узук ясаиб олишганини. кўргач, узукларини ташладиларда: «Энди буни ҳеч қачон тақмайман!» — дедилар. Сўнг, кумуш узук ясаиб олдилар, бошқалар ҳам кумуш узук ясаиб олишди. Жаноб Расулulloҳдан кейин мазкур узукни Абу Бакр, сўнг Умар, сўнг Усмон тақди. Усмоннинг қўлидан эса узук Арис қудуғига тушиб кетди».

46-боб.

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам тилла узук тақар эрдилар, кейин тақмай қўйдилар. «Буни энди ҳеч қачон тақмайман!» деб айтиб эрдилар, бошқалар ҳам узукларини тақмай қўйишди».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу, — дейдилар Ибн Шихоб, — кунлардан бир куни Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қўлларида кумуш узук кўрганлигини, кейин бошқалар ҳам ўзларига кўмуш узук ясаиб тақиб олганларини, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам узукларини тақмай қўйганларидан сўнг эса бошқалар ҳам узук тақишни тарк этганларини менга айтиб берган эрди».

47-боб. Узук кўзи ҳақида

Хумайд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Анасдан: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам узук таққанмидилар» — деб сўрашди. Анас: «Кунлардан бирида Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам хуфтон намозини ярим кечагача кечиктирдилар. Сўнг, бизга муборак юзларини буриб эрдилар, назаримда ул зотнинг қўлларидаги узук ярқирагандек бўлди. Жаноб Расулulloҳ: «Одамлар намоз ўқиб бўлиб, аллақачон ўқуга кетдилар, сизлар

эрсангиз хануз намоз ўқийман деб кутиб турибсизлар!» — дедилар».

Хумайд разияллоҳу анҳу Анас разияллоҳу анҳудан бундай деб нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кумуш узуклари бўлиб, кўзи ҳам кумушдан эрди»

48-боб. Темир узук ҳақида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир аёл (Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб «Мен ўзимни сизга бағишламоқ учун келдим», дедида, узоқ туриб қолди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга бир назар ташлаб, бошларини қуйи солдилар. Аёл узоқ туриб қолгач, бир киши туриб: «Башарти унга сизнинг эҳтиёжингиз бўлмаса, менга никоҳлаб бера қолингиз! — деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Маҳрига берарлик бирор нарсанг борми?» — дедилар. У: «Йўқ», — деб айтди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бор, қараб кўр!» — дедилар. Бояги киши чиқиб кетиб яна қайтиб келгач: «Оллоҳ таоло ҳақи, бирор нарса тополган бўлсам, кошки эди!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бор, яна бир ахтариб кўрчи!» — дедилар. У ахтариб қайтиб келгач: «Оллоҳ таоло ҳақи, ҳатто темир узук ҳам йўқ!» — деди. Унинг эғнида изори бўлиб, ридоси йўқ эрди. Шу боисдан: «Шуни маҳрига берайми?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Изорингними?... агар изорингни у кийса, сенга ҳеч нарса қолмайди, агар сен кийсанг, унга ҳеч нарса қолмайди» — дедилар. Бояги киши (ноумид бўлиб) жойига бориб ўлтирди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам юраклари ачишиб унга: «Бери кел!» — деб амр қилдилар, сўнг: «Қуръондан нималарни ёд биласан?» — дедилар У: «Фалон ва фалон сураларни» — деди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Унга маҳр қилиб бермоғинг учун Қуръондан билган ана шу сураларингни сенга мулк қилиб бердим!» — дедилар».

49-боб. Узукка нақш ўйдирмоқ хусусида

Анас ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ажамлардан бир гуруҳига ёки ажам қавмларидан бирига мактуб ёзмоқчи бўлиб эрдилар. «Улар муҳр босилмаган мактубни қабул қилмайдилар», — деб айтишди. Шул сабабдин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кумуш узук буюриб, унга «Муҳаммад расулуллоҳ» деган сўзларни нақш қилдирдилар. Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бармоқларидаги (ёким қафтларидаги) ўша узукнинг ярқираб турганини кўриб тргандекмен».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кумуш узук ясатиб қўлларига тақиб олган эрдилар. Ул зотдан сўнг узукни Абу Бакр, сўнг Умар, ундан сўнг Усмон қўлига тақиб юрди. Кейин у Арис қудуғига тушиб кетди. Унга «Муҳаммад расулуллоҳ» деган сўзлар нақш қилинган эрди».

50-боб. Жимжилоққа тақилган узук ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига узук ясатиб олгач: «Биз узук ясатиб, унга нақш ўйдирдик ҳеч ким унинг устига бошқа нақш ўйдирмасин!» — дедилар. Мен ўша узукнинг ул зотнинг жимжилоқларида ярқираб турганини кўриб тургандекмен».

51-боб. Бирор нарсага ёким аҳли китоблар ва улардан ўзгаларга битиладиган хатларга муҳр босмоқ учун узук ясатиб олмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Румга мактуб битмоқчи бўлганларида у кишига: «Мухр босилмаган хатингизни улар ўқишмайди», — деб айтишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ бир кумуш узук ясатиб, унга «Мухаммад расулulloҳ» деган сўзларни нақш қилдирдилар. Мен ўша узукнинг қўлларида ярқираб турганини кўриб тургандекмен».

52-боб. Узукнинг кўзини кафтига қарата буриб олган шахс хусусида

Абдуллоҳ (ибн Умар) ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам ўзларига тилла узук ясатиб олдилар. Уни қўлларига таққанларида: кўзини кафтлари томон қаратиб (буриб) олар эрдилар. Кейин, одамлар ҳам ўзларига ана шундай тилла узук ясатиб олишди. Шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам минбарга чиқиб, Оллоҳ таолога ҳамду сано айтгач: «Мен ўзимга узук ясаттирган эрдим, энди уни сира ҳам тақмайман!» — дедиларда, ташлаб юбордилар, одамлар ҳам узуклариш ташлашди». «У (Ибн Умар): «Ўнг қўлларига таққанлар» — деган бўлиши керак деб ҳисоблайман», — дейдилар Жувайрия.

53-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Узугимнинг нақши устидан яна нақш ўйилмасин!» деганларй ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кумушдан узук ясатиб олиб, унга «Мухаммад расулulloҳ» деган сўзларни нақш қилдирдиларда: «Мен кумушдан узук ясатиб олдим ва унга «Мухаммад расулulloҳ» деган сўзларни нақш қилдирдим. Ҳеч ким унинг нақши устидан яна нақш ўймасин!» — деб айтдилар».

54-боб. Узукка уч сатр қилиб нақш ўйса бўладими?»

Сумома Анас ҳақида бундай деб айтган эрканлар: «Абу Бакр разияллоҳу анҳу (Анасни) ноиб қилиб юборганларида унга (закотлар миқдори) ҳақида ёзиб юбордилар. (Мактубга босилган муҳрнинг) узукнинг нақши уч сатр (қатор) бўлиб, «Мухаммад» сўзи бир сатр, «Расул» сўзи бир сатр ва «Оллоҳ» сўзи яна бир сатрни эгаллаган эрди». Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам узукларини аввал ўзлари, у кишидан кейин Абу Бакр, ундан кейин Умар тақдилар. Усмон Арис қудуғи бошида ўлтирганларида (ўша) узукни бармоқларидан чиқариб ўйнай бошлаган эрдилар, тушиб кетди. Биз Усмон бирлан бирга уч кунгача қудуққа тушиб қидирдик сувини ҳам чиқариб ташладик аммо узукни тополмадик».

55-боб. Аёллар узуги хусусида

Оиша онамизнинг бир неча тилла узуклари бўлар эрди. Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам билан бирга ҳайит (ийд) намозида иштирок этдим. У зот хутбадан аввал намоз ўқидилар». Абу Абдуллоҳ (Бухорий) айтадиларки, Ибн Ваҳб Ибн Журайждан нақл қилиб, (юқоридаги ҳадисга) қуйидагича қўшимча қилибди: (Жаноб Расулulloҳ) аёлларнинг қошига келиб, садақа бермоқни амр қилдилар. Шунда улар фатах (кўзсиз, узукка ўхшаш тақинчоқ) ва узуклариини Билолнинг этагига ташлай бошлашди».

56-боб. Аёллар мунчоғи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳайит

(ийд) куни чиқиб, икки ракъат намоз ўқидилар. Бундай намозни илгари ҳам, кейин ҳам ўқимаганлар. Кейин аёллар қошига келиб, садақа бермоқни амр қилиб эрдилар, улар хурс (тилла ёки кумушдан қилинган ҳалқа) ва мунчоқларини садақа қила бошладилар».

57-боб. Бировнинг маржонини вақтинча олиб тақмоқ ҳақида.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Асмнинг маржони (бўйнимдан узилиб тушиб) йўқолиб қолди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни топиб келиш учун одам юбордилар. Шу аснода намоз вақти бўлиб қолди. Улар (одамлар) бетаҳорат эрдилар. Қидириб сув топиша олмагач, таҳоратсиз намоз ўқишди, кейин бу ҳақда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтишди. Шунда, Оллоҳ таоло таяммуй ҳақида ўз ояти каримасини нозил қилди». Ҳишом: «Оиша ўша маржонини вақтинча тақиб турмоқ учун Асмдан сўраб олганди», — дейдилар.

58-боб. Аёллар сирғаси ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларга садақа қилмоқни амр қилдилар. Мен уларнинг қулоқларига қўлларини узатиб, сирғаларини олаётганларини кўрдим».

59-боб. Сочнинг оқи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Мадина бозорларидан бирида эрдим. Жаноб Расулulloҳ (бозордан) қайтдилар, мен ҳам қайтдим. Кейин: «Қани менинг кичкинтойим?!» — деб уч маротаба такрорладиларда: «Ҳасан ибн Алини чақир!» — дедилар. Ҳасан ибн Али бўйнига мунчоқ таққан ҳолда ўрндан туриб кела бошлади. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қучоқларини очиб: «Мана бундай қил!» дедилар. Ҳасан ибн Али ҳам қучоғини очиб Мана бундай қилинг!» — дедида, ул зотнинг бағрларига ўзини ташлади. Жаноб Расулulloҳ: «Эй худойим, мен буни жуда ҳам яхши кўраман буни яхши кўрганни ҳам яхши кўраман дедилар. Абу Ҳурайра: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шу гапни айтганларидан сўнг Ҳасан ибн Али менинг учун энг суюкли одам бўлиб қолди!» — дейдилар

60-боб. Аёлчалиш эркаклар ва эркакчалиш аёллар

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларга тақлид қилувчи эркакларни ҳамда эркакларга тақлид қилувчи аёлларни лаънатладилар».

61-боб. Аёлчалиш эркакларни уйлардан ҳайдаб чиқармоқ лозимлиги хусусида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хотинчалиш эркаклар бирлан эркакчалиш хотинларни лаънатлаб: «Уларни уйлариигиздан ҳайдаб чиқарингиз! — дедилар». Ибн Аббос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам фалончини, Умар эрса пистончини уйдан ҳайдаб чиқарганлар», — дедилар.

Зайнаб бинти Абу Салама ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Умма Саламанинг ҳузурда эдилар, уйда хунаса бор эди. Жаноб Расулulloҳ Умму Саламанинг укасига: «Эй Абдуллоҳ, агар эртагача фатҳ қилмоқ сизларга насиб бўлса, унда мен сенга Файлоннинг қизини кўрсатаман. У тўрттаси билан аёллик қилиб, саккизтаси билан эркаклик

вдлади» — дедилар. Сўнг яна: «Уларни уйингизга киритмангиз!» — деб қўшиб қўйдилар». Абу Абдуллоҳ (ал-Бухорий) бундай дейдилар: «Тўрттаси билан аёллик қилади, деганларида қизнинг қорнидаги тўрт қават ёғ қатламини назарда тутганлар. Қиз ўша ери билан аёллик қилган. Саккизтаси билан эркаклик қилади, деганларида эрса тўрт қават ёғ қатламининг ўзаро ёпишиб ҳосил қилган учларини назарда тутганлар. Аммо, саккизтаси билан, десаларда, унинг ҳаммаси билан демоқчи эмаслар. Чунки, ўша учлардан фақат биттасигина закардир. Закар эрса саккиз учли бўлмайди».

62-боб. Мўйлабни қисқартирмоқ ҳақида.

Ибн Умар мўйлабларини шунчалик калта қилиб олардиларки, ҳатто (мўйлаб остидаги) тери оқариб кўриниб қоларди. Иккаласини ҳам, яъни мўйлаб бирлан соқолни ҳам шундай калта қилиб олар эрдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўйлабни қисқартирмоқ фитратдандир (яъни, азалдан инсон яратилгандан бери суннатдир)», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Беш нарса — хатна қилмоқ, аврат жунини қирмоқ, қўлтиқ жунини юлмоқ, тирноқ олмоқ ва мўйлабни қисқартирмоқ фитратдандир», — дейдилар.

63-боб. Тирноқ олмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аврат жунини қирмоқ, тирноқ олмоқ ва мўйлабни қисқартирмоқ фитратдандир (азалдан суннатдир)», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Беш нарса хатна қилмоқ, аврат жунини қирмоқ, мўйлабни қисқартирмоқ, олмоқ ва қўлтиқ жунини юлмоқ фитратдандир» — деганларини эшитдим», — дедилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мушриклар сингари иш тутманглар, соқолни мўл қуйиб, мўйлабни қисқартиринглар!» — дедилар».

Ибн Умар ҳаж ёким умра қилсалар, соқолларини тутамлаб, тутамлари (қабзалари)дан ортиғини қирқиб ташлар эрдилар.

64-боб. Соқолни мўл қўймоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўйлабни қисқартириб, соқолни мўл қўйинглар!» — дедилар».

65-боб. Сочнинг оқи ҳақида

Муҳаммад ибн Сирин ривоят қиладилар: «Мен Аназдан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (сочларини) бўяганмилар?» — деб сўрадим. У: «(Сочларига) озгина оқ тушган, холос», — деб жавоб берди».

Собит разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сочларини

бўяганмилар?» — деб Анасдан сўрашди. У: «Сочлари бўяйдирган даражада оқармаган. Агар истасам, соқолларининг оқи қанчалигини бемалол санай олардим», — деб айтди».

Усмон ибн Абдуллоҳ ибн Мавҳиб ривоят қиладилар: «Аҳлим менга сув ичадиган қадаҳни бериб Расулulloҳнинг завжалари — Умму Саламанинг ҳузурига юборди. Исроил Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (асраб қўйилган) сочларидан уч чимдимини (қадаҳдаги сувга солиб чайиб олди ва бу биланн қадаҳдаги сувни табаррук қилиб берди. Кўз теккан ёким бошқа қандайдир дардга чалинган шахс ўзининг сув идишларидан бирортасини (ундаги сувни табаррук қилиб беришлари учун) Умму Саламага юборар эрди. Мен идишнинг ичига кўз ташлаб эрдим, бир қанча қизғиш соч толаларининг мавжудлигини кўрдим».

Усмон ибн Абдуллоҳ ибн Мавҳиб: «Умму Саламанинг Ҳузурларига кириб эрдим, бизга Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бўялган сочларидан олиб чиқиб бердилар», — дейдилар.

Нусайр ибн Абу ал-Ашъас айтадиларки, Умму Салама Ибн Мавҳибга Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизил сочларини кўрсатган эрканлар.

66-боб. (Соч-соқолни) бўямоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яҳудий ва ансорлар (соч-соқолларини) бўямайдилар, сиз улар сингари иш тутмангиз!» — дедилар».

67-боб. Жингалак соч ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўзга ташланадиган даражада новча ҳам, паст бўйли ҳам, ўта оқ ҳам, қоп-қора ҳам эрмас эрдилар. Сочлари эрса, ўта жингалак ҳам, силлиқ ҳам эрмас эрди. Оллоҳ таоло ул зотни қирқ ёшга кирганларида (пайғамбар) қилиб юборди. Маккада ўн йил ва Мадинада ўн йил истиқомат қилдилар. Оллоҳ таоло ул зотни олтмиш ёшга етганларида вафот эттирганида соч-соқолларининг йигирмата ҳам оқи йўқ эрди».

Абу Исҳоқ ривоят қиладилар: «Мен Барронинг: «Қизил, ҳулланинг бирор кишига Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан кўра кўпроқ ярашганини кўрмаганман!» — деяётганини эшитдим.

Баъзи дўстларим Моликдан нақл қилиб: «Ул зотнинг сочлари икки елкаларига тегай деб турар эрди»!, — дейишади».

Абу Исҳоқ: «Мен (Барронинг) мазкур ҳадисни неча мартаба ривоят қилганини эшитганман, (негадир) у ҳар галл айтиб бўлиб, кулиб қўяр эрди», — дейдилар.

Шуъба мазкур ҳадисга қўшимча қилиб: «Сочлари қулоқларининг юмшоқ еригача тушиб турар эрди», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бу кеча мен Каъба ёнида (ухлаб ётганимда) туш кўрдим. Тушимда бир буғдойранг кишини кўрдим. Сен буғдойранг одамлар ичида бундай гўзал кишини кўрмагансан. Унинг елкасига тушиб турган сочларидек гўзал сочи ҳам кўрмагансан. Паришон сочларидан сув

томиб турибди, ўзи эса икки кишига (ёким икки кишининг елкасига) суянган ҳолда Каъбани тавоф қилаётир. Мен: «Бу ким?» — деб сўраган эрдим, «Марям ўғли Масихдир (Исо алайҳиссалом)», — деб айтилди. Кейин, яна бир бошқа кишига кўзим тушди, унинг сочлари қўнғироқ-қўнғироқ, ўнг кўзи эса кўр бўлиб, каттакон узум донаси янглиғ бўртиб чиққан. Мен: «Бу ким?» — деб сўраган эрдим, «Масих Дажжолдир», — деб айтилди».

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочлари елкаларига тушиб турар эрди», — дейдилар.

Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочлари тўғрисида сўрадим. Анас: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочлари тўлқинсимон бўлиб, силлиқ ҳам, жингалак ҳам эмас эрди икки қулоқлари ва елкаларига тушиб турар эрди», - деб айтди.

Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўли катта одам эрдилар. Мен бундай қўли катта одамни кейин сира кўрмадим. Сочлари эрса тўлқинсимон бўлиб, на жингалак ва на силлиқ эрди», — дейдилар.

Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўл-оёқлари катта одам эрдилар. Мен ул зот сингари, қўл-оёқлари катта одамни илгари ҳам, кейин ҳам кўрмаганман. Кафтлари эрса силлиқ эрди», — дейдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам оёқлари катта ва хушрўй киши эрдилар. Мен ул зот янглиғ кишини сира кўрмаганман».

Анас разияллоҳу анҳу: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам оёқлари қўпол (катта) ва кафтлари дағал киши эрдилар», — дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кафтлари ва оёқлари қўпол (катта) киши эрдилар, ул зотга ўхшаш одамни сира кўрмаганман», — дейдилар.

Мужоҳид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Аббос разияллоҳу анҳунинг ҳузурда эрдик Дажжол ҳақида гап кетди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Унинг икки кўзи оралиғига кофир деб ёзилган», — дедилар. Ибн Аббос: «Мен бу ҳақда эшитмаган эрканман», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Бироқ, у шундай», — дедилар. Кейин, яна: «Аммо, Иброҳим алайҳиссаломнинг қиёфалари қандай эканлигини билмоқчи бўлсангиз, менга — дўстингизга қарангиз. Мусо алайҳиссалом эрсалар бугдойранг, сочлари жингалак киши эрдилар, арқон билан нўхталанган қизил туя миниб юрар эрдилар. Мен ул кишининг талбия айтиб водийга тушиб келаётганларини кўриб тургандекмен», — дедилар».

68-боб. Сочни (тўзғимайдиган қилиб) ёпиштириб олмоқ хусусида

Абдуллоҳ ибн Умар: «Мен Ҳазрат Умар (ал-Хаттоб)нинг (ҳажда): «Кимки сочини ёпиштирмай, ўриб олган бўлса, бутунлай олдириб ташласин!» деб айтганларини эшитдим», — дейдилар.

Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (эхромдалик кезларида) сочларини ёпиштириб олганларини кўрдим», — дер эрдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочларини ёпиштириб олиб баланд овоз билан қўйидагича талбия айтганларини эшитдим: «Лаббайка Оллоҳумма лаббайка, лаббайка ло шарийка лака лаббайка, инна-л-ҳамда ванниъмата лака ва-л-мулк ло шарийка лака!» Бу сўзлардан ортиқ ҳеч нарса демасдилар».

Ҳафса разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари: «Ё Расулуллоҳ, одамлар умра қилиб эҳромларини ечишди, сиз эрсангиз ҳануз эҳромдасиз?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен сочимни (тўзғимайдиган қилиб) ёпиштириб олганман ва қурбонликга аталган жонлиғимга белги осиб қўйганман, энди уни забҳ қилмагунимча эҳромимни ечмагайман» — дедилар».

69-боб. Фарқ ҳақида

Иби Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Оллоҳ таоло махсус оят нозил қилиб) амр қилмаган нарсалар хусусида аҳли китобларга мувофиқ иш тутмоқни яхши кўрар эрдилар. Аҳли китоблар сочларига фарқ очмай шундайича ташлаб юрар, мушриклар эрса фарқ очар эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ аввалига (аҳли китоблар сингари) сочларини шундайича ташлаб юрдилар, кейинчалик эрса фарқ очадиган бўлдилар».

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг эҳромдалик кезларида фарқларига суртиб олган хушбўйликнинг ялтираб турганини (ҳозир ҳам) кўриб тургандекмен».

70-боб. Кокиллар хусусида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Кечалардан бирида холам Маймуна бинти ал-Ҳорисникида тунаб қолдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам шу ерда бўлиб, холамникида тунайдирган кечалари эрди. Жаноб Расулуллоҳ тунда уйғониб намоз ўқимоққа тиндилар, мен ҳам чап ёнларига бориб турдим. Шунда ул зот мени кокилимдан ушлаб ўнг ёнларига турғизиб қўйдилар».

Абу Башар ҳам шул хусусда ривоят қилганида «кокилимдан ёки бошимдан ушлаб» деган иборани қўллаган эрди.

Ибн Умарнинг мавлолари Нофиъ ривоят қиладилар: «Ибн Умар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қазаъни манъ қилганларини эшитганликлари ҳақида айтибдилар. Шунда Убайдуллоҳ: «Қазаъ ўзи нима?» — деб сўрабдилар. Ибн Умар: «Боланинг сочини олаётганда бошининг дуч келган ерида соч қолдириб кетишдир», — деб жавоб қилибдилар. (Убайдуллоҳ пешоналарига тушиб турган бир тутам сочлари ва бошларининг икки чеккасига ишора қилдилар). Убайдуллоҳга: «Қиз ёки ўғил бола бўлсачи?» — деб айтишди. Убайдуллоҳ: «Буни билмадим, менга бола, деб гапиргандилар. Аммо, қайтариб сўраганимда, Ибн Умар: «Ўғил боланинг пешонаси тепасида ва бошининг орқасида соч қолдирилса, зарари йўқ. Бироқ, қазаъ, яъни пешона тепасидагина соч қолдириб, бўшқа жойларини олиб ташлаш ярамайди», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Динор: «Ибн Умар айтдиларки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қазаъдан қайтарибдирлар», — дейдилар.

71-боб. Аёлнинг ўз қўли билан эрига хушбўйликлар сепмоғи (ёким суртмоғи)

ҳақида

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Мен ўз қўлим бирлан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга хушбўйлик суртиб қўйдим. Буни Минодан жунаб кетиш арафасида қилган эрдим».

72-боб. Бош ва соқолга хушбўйликлар суртмоқ хусусида

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўзлари топиб келган энг яхши хушбўйликлардан суртиб қўяр, сўнг бошлари ва соқолларини ҳидлар эрдим».

73-боб.

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Бир киши дебор ортидан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳовлиларига қаради. Жаноб Расулulloҳ соч тўғноғич билан бошларини қашиб турган эрдилар: «Сенинг қараб турганингни билганимда шу тўғноғични кўзингга тиқиб олар эрдим, дарҳақиқат қулоқ кўздан олдин яратилган!» — дедилар».

74-боб. Ҳайз кўрган аёлнинг ўз эрининг сочини тараб қўймоғи ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Мен ой кўрган бўлсамда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сочларини тараб қўяр эрдим», - дедилар.

75-боб. Соч тарашни ўнг томондан бошламоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (барча ишни), ҳатто соч тарамоқ ва таҳорат олмоқни ҳам имкони борича ўнгдан бошламоқни хуш кўрар эрдилар», — дейдилар.

76-боб. Мушк ҳақида зикр қилинган гаплар

Хурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деганлар: «Оллоҳ таоло: «Одам боласининг рўза тутмоқдин ўзга ҳар бир амали ўзи учундир, рўза тутмоғи эрса менинг учун бўлиб, бунинг учун мен унга савоб ато этғумдир!» — дейди. Рўздорнинг оғзидан келувчи бўй Оллоҳ таолонинг наздида мушқдан ҳам хушбўйроқдир

77-боб. Қандай хушбўйликлардан фойдаланмоқ афзал?

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга, эҳромдалиқ кезларида, энг яхши хушбўйликлардан қайси бирини топсам, ўшани суртиб қўярдим», — дейдилар.

78-боб. Хушбўйлик (ишлатмоқ)ни рад қилмаган кишилар хусусида

Сумома ибн Абдуллоҳ Анас ҳақида сўзлаб: «У хушбўйлик (ишлатмоқ)ни рад қилмас эрди», — дедиларда, «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ҳам) хушбўйлик (ишлатмоқ)ни рад қилмас эрдилар», — деб таъкидлаб қўйдилар.

79-боб. Зарира ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Мен Ҳажжат ул-Видоъда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга эҳромдан чиққанларида ҳам, эҳром боғлаганларида ҳам ўз қўлим бирлан зарира (хушбўйлик тури) суркаб қўйдим», — дейдилар.

80-боб. Ҳусн учун тишлар орасини кенгайтирмоқ ҳақида

Абдуллоҳ бундай дейдилар: «Чиройли кўринсин деб игна бирлан аломатлар чизувчи ва чиздирувчи ҳамда киприкларини юлувчи ва тишлари орасини кенгайтирувчи (яъни Оллоҳ таоло яратган аъзоларни ўзгартирувчи) аёлларга Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин! Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам лаънатлаганларни нечун мен лаънатламайин, ахир Оллоҳ таоло ҳам ўз Китобида уларни лаънатлаган-ку! Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сизга нимаики келтирган булсалар, ҳаммасини олинглар (яъни, «Оллоҳ таоло пайғамбаримиз орқали сизга нимаики амр қилган бўлса» ўшанга амал қилингиз!»)

81-боб. Улама соч хусусида

Абдурраҳмон ибн Авф разияллоҳу анҳу Муовия ибн Абу Сўфённинг ҳаж вақтида минбарга чиқиб қўлларида бир ўрам соч ушлаган ҳолда куйидаги гапларни айтганларини эшитган эрканлар: «Бу посбонимнинг қўлида эркан, уламоларингиз қаерда? Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: буни (улама соч тақишни) манъ қилганларини ҳамда: «Бану Исроил шуни (улама соч тақишни) одат қилгани учун ҳам ҳалокатга учраган», — деганларини эшитганмен».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Улама соч тақиб қўювчи бирлан улама соч тақувчи, шунингдек (игна бирлан) аломатлар чизувчи ва чиздирувчи аёлларга Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ансорлардан бўлган бир қизни эрга бердилар. Кейин у касал бўлиб, сочлари тўкилиб кета бошлади. Шунда унга улама соч тақиб қўймоқчи бўлдилар. Бу ҳақда Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдилар, ул зот: «Улама соч тақиб қўювчи ва улама соч тақувчи аёлларга Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин!»- дедилар».

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Бир аёл Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига келиб: «Мен қизимни эрга бериб эрдим, кейин у хасталаниб, сочлари тўкилиб кета бошлади. Эри эрса унинг улама соч тақиб олмоғини хоҳлайди, унга улама соч тақиб қўйсак майлими?» — деди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улама соч тақиб қўювчи бирлан улама соч тақувчи аёлларни қораладилар».

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улама соч тақиб қўювчи бирлад! улама соч тақувчи аёлларни лаънатладилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Улама соч тақиб қўювчи бирлан улама соч тақувчи ҳамда (игна бирлан.) аломатлар чизувчи ва чиздирувчи аёлларни Оллоҳ таоло лаънатлаган», — дедилар».

Саъид ибн ал-Мусайяб ривоят қиладилар: «Муовия сўнги бор Мадинага келиб, бизга қарата хутба ўқидилар, бир ўрим сочни кўрсатиб: «Яҳудийлардан бўлак бирор кишининг шундай қилганини кўрмаган эрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам буни, яъни улама

сочни кўз-бўямачилик (қалбакилик) деб атаганлар», — дедилар».

82-боб. Қош териш ҳақида

Алқама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ҳусн учун игна бирлан аломатлар чизувчи, қош терувчи ва л тишлар орасини кенгайтирувчи аёлларни, яъни Оллоҳ таоло яратган аъзоларни ўзгартирувчи аёлларни лаънатладилар. Шунда Умму Яъқуб: «Бу қандай гап бўлди?!» — дедилар. Абдуллоҳ: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тоғмонларидан ҳамда Оллоҳ таолонинг Китобида лаънатланганларни нечун мен лаънатламайин!» — дедилар. Умму Яъқуб: «Оллоҳ таоло ҳақи, икки лавҳ (ер ва осмон) оралиғидаги жамики ёзувларни ўқиб ҳам бундай гапни тополмадим!» — деди. Абдуллоҳ: «Оллоҳ таоло ҳақи, агар ҳақиқатан ҳам ахтариб кўрганингда эрди, «Ва мо атокуму-р-расул фа-хузууҳу ва мо наҳокум анҳу фа-нтахуу!» («Расулulloҳ Оллоҳ таолодан сизга нима келтирган эрса, барчасини қабул қилингиз ва нимадан қайтарган эрса, ундан қайтингиз!»)ни топиб ўқиган бўлар эрдинг!» — дедилар».

83-боб. Улама соч таққан аёл ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадислар такроран келтирилган.

84-боб. Баданга игна бирлан аломатлар чизувчи аёллар ҳақида

Абу Хўрайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кўз тегмоғи ҳақ нарсадир» — дедилар ҳамда игна бирлан аломатлар чизмоқдан қайтардилар».

Авн ибн Абу Жухайфа ривоят қиладилар: «Убайни кўрдим, у менга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (қортиқ солиб) қон олганлик учун ҳақ олмоқдан, ит сотмоқдан, судхўрлик ва порахўрлик қилмоқдан ҳамда бу ишларда воситачи бўлмоқдан, игна бирлан аломатлар чизмоқ ва чиздирмақдан қайтардилар». — деди».

85-боб. Баданига игна бирлан аломатлар чиздирувчи аёллар ҳақида

Абу Хўрайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига игна бирлан аломатлар чизувчи бир аёлни олиб келдилар. Ҳазрат Умар ўринларидан туриб: «Оллоҳ таолога илтижо қилиб айтаманки, кимки Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг игна бирлан аломатлар чизмоқ хусусидаги ҳадиеларини эшитган бўлса, айтиб берсин!» — дедилар. Шунда мен ўрнимдан туриб: «Ё мўминлар амири, мен эшитганман!» — дедим. Ҳазрат Умар: «Нима ҳақда эшитгансан?» — дедилар. Мен: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Баданга игна бирлан аломатлар чизмангиз ҳам, чиздирмангиз ҳам!» деганларини эшитганмен», — дедим».

Ибн Умар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам улама соч тақиб қўювчи ва улама соч тақувчи ҳамда баданга игна бирлан аломатлар чизувчи ва чиздирувчи аёлларни лаънатлаганлар», — дейдилар.

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу: «Ҳусн учун игна бирлан аломатлар чизувчи ва чиздирувчи, қош терувчи, тиш оралиғини кенгайтирувчи аёлларга (яъни, Оллоҳ таоло яратган аъзоларни ўзгартирувчи аёлларга) Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин! Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам томонларидан ҳамда Оллоҳ таолонинг Китобида лаънатланганларни нечун мен

лаънатламайин?!» — дедилар.

86-боб. Суратлар ҳақида

Абу Талҳа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ит ёким суратлар мавжуд бўлган уйга (хонага) фаришталар кирмайди», — дедилар».

87-боб. Сурат чизувчиларнинг қиёмат куни азоб чекмоғи ҳақида

Муслим ривоят қиладилар: «Биз Масруқ бирлан бирга Ясор ибн Нумайрнинг уйида эрдик. У суваси устидаги ҳайкалларга қарар эркан: «Мен Абдуллоҳнинг: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло даргоҳида қиёмат куни энг қаттиқ азоб чекувчилар — сурат чизувчилардир!» — деганларини эшитганман» деганидан воқифман», — деди».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу суратларни чизувчилар қиёмат куни азоб чекадилар. Уларга: «Ўзингиз яратган нарсаларга жон ато этингиз!» — дейилади», — дедилар».

88-боб. Суратларни йиртиб ташламоқ (йўқ қилмоқ) хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо бундай деганлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам хоч шакли туширилган бирорта ҳам нарсани уйларида қолдирмас, уни йўқ қилиб ташлар эрдилар». Абу Зуръа ривоят қиладилар: «Мен Абу Ҳурайра билан бирга Мадинадаги уйлардан бирига кирдим. Унинг томида, бир рассомнинг сурат чизиб турганини кўрган Абу Ҳурайра: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло: «Менинг махлуқим янглиғ махлуқ яратмоққа уринган бандадан ҳам ўзига зулм қилғувчироқ банда йўқдир! Бир: дона донни яратиб кўрсинларчи! Бир заррани яратиб кўрсинларчи!» — дейди» деб айтаётганларини эшитдим», — дедилар. Сўнг, бир тоғорада сув келтирмоқни буюриб, икки: қўлларини қўлтиқларига қадар ювдилар. Мен у кишига: «Ё Абу Ҳурайра, чиндан ҳам ушбу ҳадисни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитганмисиз?» — дедим.

Абу Ҳурайра: «Мутлақо рост айтяпман!» — деб жавоб қилдилар».

89-боб. Суратли (чоишаб) тўшамоқ ҳақида

Абу Суфён ривоят қиладилар: «Мен қуйидаги ҳадисни Абдурраҳмон ибн Қосмдан эшитиб эрдим. У шу вақтларда у Мадинанинг энг фозил кишиларидан бўлиб, «Оиша бундай деб айтган эрди», — деди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафардан қайтдилар. Мен тахмонга суратлар туширилган бир чойшабни тўшаб қўйган эрдим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни кўриб, йиртиб ташладиларда «Қиёматда энг кўп азоб тортувчилар — Оллоҳ таоло яратган махлуқларга ўхшаш махлуқлар яратмоққа уринувчилардир!» — дедилар. Кейин, биз бояги чоишабдан битта ёким иккита ёстиқ тикиб олдик»

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафардан қайтдилар. Мен суратлар солиб тўқилган бир шолчани (эшикка) осиб қўйган эрдим, (уни кўриб) олиб ташлашни буюрдилар, мен олиб ташладим. Мен ва Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир идишдан сув олиб ғул қилар эрдик», — дедилар.

90-боб. Суратлар устига ўлтирмоқни макруҳ деб ҳисоблаган шахс хусусида

Қосим разияллоҳу анҳу Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «У суратлар солинган бир ёстиқ сотиб олган эрди, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (кўриб) ичкарига кирмай, эшик олдида туриб қолдилар. Шунда Оиша: «Қилиб қўйган гуноҳим учун Оллоҳ таолога тавба қилдим!» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу қандай ёстиқ?» — деб сўрадилар. Оиша: «Кўрпа ёким ёстиқ қилмоғингиз учун», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мана шу суратларни чизган кишиларга қиёмат куни азоб берилғусидир, уларга: «Ўзингиз яратган нарсаларга жон ато этингиз!» — деб айтилғусидир. Дарҳақиқат, фаришталар суратлар мавжуд уйга кирмағайлар», — дедилар».

Абу Талҳа — Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дўстлари ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фаришталар суратлар мавжуд уйга кирмайдилар», — дедилар. Шунда Буср бундай деди: «Зайд бетоб бўлиб қолганда кўргани бордик. Қарасак эшигига сурат солинган бир парда осиб қўйилган эркан. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг завжаи муҳтарамалари бўлмиш Маймунанинг боқиб олган ўғли Убайдуллоҳга: «Зайд биринчи куниёқ бизга суратлар ҳақида айтмаганмиди?» — дедим. Убайдуллоҳ: «Матода раҳамдан ўзга суратлар бўлмаслиги лозим, деганини эшитмаганми эрдинг? деди».

91-боб. Суратлар бор жойда намоз ўқимоқнинг макрухлиги ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Оишанинг бир чошаби бўлиб, у билан уйининг бир тарафини тўсиб қўйган эрди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Уни кўзимдан йўқотғил, намоз ўқиётганимда суратлари кўз олдимдан кетмаяпти!» — дедилар».

92-боб. Фаришталар суратлар бор уйга кирмайдилар

Солим оталаридан нақл қиладилар: «Жаброил алайҳиссалом Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келмоқлари лозим бўлган вақтдан кечикдилар. Жаноб Расулulloҳ безовта бўлиб ташқарига чиқиб эрдилар, Жаброил алайҳиссаломни учратдилар. Шунда безовта бўлганликларини айтган эрдилар, Жаброил алайҳиссалом: «Мен суратлар ва ит мавжуд бўлган уйга кирмасман», — рдедилар».

93-боб. Суратлар бор уйга кирмаган киши ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти халалоллари бўлмиш Оиша разияллоҳу анҳо суратлар солинган бир ёстиқ сотиб олганликлари ҳақида Қосим ибн Муҳаммадга хабар берган эрканлар. Алқисса, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша ёстиқни кўриб ичкарига кирмай, эшик олдида туриб қолибдилар. Оиша онамиз Жаноб Расулulloҳнинг юзларидаги жирканиш аломатини сёзиб: «Ё Расулаллоҳ, қилиб қўйган гуноҳим учун Оллоҳ таоло ва унинг расулига тавба қилдим!» — дебдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Бу ёстиқ бу ерда нима қилиб турибди?!» — деб Айтибдилар. Оиша онамиз: «Ўлтирасиз ёким бошингизга ёстиқ қиласиз, деб сотиб олган эрдим», — дебдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мана шу суратларни чизган кишиларга қиёмат куни азоб берилғусидир, уларга: «Ўзингиз яратган нарсаларга жон ато этингиз!» — деб айтилғусидир», — дебдилар. Кейин «Фаришталар суратлар ва ит мавжуд уйга кирмағайлар» — деб қўшиб қўйибдилар».

94-боб. Сурат чизувчиларни лаънатлаган киши ҳақида

Авн ибн Абу Жҳодайфа ривоят қиладилар: «Отам бир қортиқчи қул сотиб олиб, бундай

дедилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қортиқ солгани эвазига ва ит учун ҳақ олишни, фоҳишалик қилиб кун кўрмоқни манъ қилиб, судхўрлар ва уларнинг воситачиларини, игна бирлан аломатлар чизувчи ва чиздирувчиларни ҳамда сурат солувчиларни лаънатладилар».

95-боб. Кимки сурат чизса, қиёмат куни ундан суратга жон киргиши талаб қилинади, у эрса, бунга эрмас!

Қатода риёоят қиладилар: «Мен Ибн Аббоснинг ҳузурида ердим. Одамлар унга турли масалалар хусусида савол беришар эрди-ю, аммо Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида бирор гап айтишмас эрди. Ниҳоят, (бир киши) «Мен Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Кимки бу дунёда сурат чизган эрса, қиёмат куни ундан чизган суратига жон киргизмоғи талаб қилинғусидир, у эрса бунга қодир эрмас!» — деганларини эшитганман», — деди».

96-боб. Уловга мингашиб олмоқ ҳақида

Урва ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эгарига бахмал (духоба) тўшалган эшакка Усомани мингаштариб олдилар».

97-боб. Ўловга уч киши бўлиб мингашиб олмоқ ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккага келганларида Бану Абдулмутталиб қавмига мансуб болалар кутиб олишди. Шунда улардан бирини олдиларига, иккинчисини орқаларига мингаштариб олдилар».

98-боб. Улов соҳибининг бошқа бир кишини ўз олдига мингаштариб олмоғи ҳақида

Баъзилар: «Улов соҳиби олдинда ўтирмоққа ҳақлироқдир, агар ўзи рухсат бермаса, (бирор кишининг унинг олдига ўлтирмоққа ҳаққи йўқдир)», — дейдилар.

Айюб ривоят қиладилар: «Икрима ҳузурида эрдик уловга уч киши бўлиб миниб олмоқнинг ёмон эканлиги ҳақида гап кетди. Шунда Ибн Аббос: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қусамни олдиларига, Фазлни эрса орқаларига ёким аксинча, Фазлни олдиларига, Қусамни эрса орқаларига мингаштариб келдилар. Хўш, буларнинг қайси бири ёмону, қайси Бири яхши?!» — деди».

99-боб. Бир кишининг уловига иккинчи бир кишининг мингашиб олмоғи ҳақида

Маоз ибн Жабал ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида уловларига мингашиб кетаётган эрдим. Бизни эгарнинг тугалланган қисмигина ажратиб турар эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Маоз!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулalloҳ, хизматингизга тайёрман!» — дедим. Бир соатча юрганимиздан сўнг, яна: «Ё Маоз!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулalloҳ, хизматингизга тайёрман!» — дедим. Яна бир соатча юриб эрдик: «Ё Маоз» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулalloҳ, хизматингизга тайёрман!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Биласанми, Оллоҳ таолонинг ўз бандаларида қандай ҳақи бор?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ ва унинг расули яхшироқ билади», — дедим. Жаноб Раоулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг ўз бандаларидаги ҳақи шуки, бандалар унга ибодат қилмоқлари ва ширк келтирмасликлари лозим», — дедилар. Яна бир соатча юрилгач: «Ё Маоз!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё

Расулаллоҳ, хизматингизга тайёрман!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бандаларнинг Оллоҳ таолода қандай ҳақи борлигини билурмисан?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ ва унинг расули яхшироқ билади», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бандаларнинг Оллоҳ таолодаги ҳақи — уларни азобламаслик!» — дедилар».

100-боб. Аёлнинг эркак минган уловга мингашиб олмоғи ҳақида

Яҳё ибн Абу Исҳоқ ривоят қиладилар: «Анас ибн Моликдак эшитган эрдим, у менга бундай деганди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбардан қайтаётган эрдик. Мен Абу Талҳанинг орқасига мингашиб олган эрдим, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқалариға эрса аёлларидан бири мингашиб олган эрди. Шунда тўсатдай туялари қоқилиб кетди. Мен: Эй котин, эҳтиёт бўл!» — деб туямдан тушдим. Жаноб Расулulloҳ: «У сизнинг онангиздир!» — дедилар. Мен туянинг эгарини маҳҳамлаб боғладим. Жаноб Расулulloҳ яна мўниб олдилар. Сўнг, Мадинага яқинлашгач (ёким уни узоқдан кўриб): «Биз куфрдан қайтиб тавба қиляпмиз, раббимизга ибодат қилиб шукр қиляпмиз», дедилар».

110-боб. Чалқанча оёқларни чалиштириб ётмоқ ҳақида

Аббод ибн Тамим ривоят қиладиларки, амакилари Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидда чалқанча оёқларини чалиштириб ётганларини кўрган эрканлар.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

АДАБ КИТОБИ

1-боб. Итоаткорлик ва меҳрибонлик ҳақида

Инсон ўз ота-онасига итоаткор ва меҳрибон бўлсин, деб васият қилдик! Абу Амр аш-Шайбоний қўллари бирлан Абдуллоҳ (ал-Ансорий)нинг ҳовлисига ишора қилиб: «Мана шу ҳовлининг соҳиби менга бундай деб айтган эрди», — дедилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Оллоҳ таоло аzza ва жаллага қайси амал маҳбуброқдир?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Намозни ўз вақтида ўқимоқдир», — дедилар Мен: «Яна қайси амал?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Ота-онага итоат қилмоқдир», — деб айтдилар. Мен: «Яна қайси амал?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқдир», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ менинг саволларимга шу тариқа жавоб қилдилар. Агар яна сўраганимда, яна жавоб берар эрдилар».

2-боб. Яхши муомала қилинмоғига ким ҳақлироқ?

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, менинг яхши муомала қилинмоғимга ким ҳақлироқдир?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ «Онанг!» — деб айтдилар. У: «Яна ким?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Онанг!» — дедилар. У: «Яна ким?» — деди, Жаноб Расулulloҳ: «Онанг!» — дедилар. У: «Яна ким?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ (бу сафар): «Отанг!» — деб жавоб қилдилар».

3-боб. Ота-онаси ризо бўлмаса, жиҳод қилмайди

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Бир одам Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Жиҳод қилмоқчимен», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ота-онанг борми?» — дедилар. У «Ҳа» деб айтди. Жаноб Расулulloҳ: «(Аввал) ота-онангнинг хизматини қилиб, ризолиғини олгин, сўнг жиҳод қилгин!» — дедилар».

4-боб. Одам ота-онасини ҳақорат қилмайди!

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одам қиладирган гуноҳи азимлардан бири — ота-онасини ҳақорат қилмоқдир!» — дедилар. Шунда: «Ё Расулаллоҳ, одам ўз ота-онасини қандай қилиб ҳақорат қилмоғи мумкин?!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Бировнинг ота-онасини сўккан одам ўз ота-онасини ҳақорат қилган бўлур», — деб жавоб қилдилар».

5-боб. Ота-онасига итоат қилган одамнинг дуоси мустажоб бўлмоғи хусусида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб эрдилар: «Уч киши йўлда кетмоқда эрди, ёмғир ёғиб қолиб, тоғдаги бир ғорга қочиб кирди. Ногаҳон, тоғдан бир катта тош думалаб тушиб, ғорнинг оғзини тўсиб қўйди. Улар бир-бирига: «Оллоҳ таоло йўлида бирор амали солиҳ қилган бўлсангиз, ўшани ўртага қўйиб Оллоҳга илтижо қилингиз, зора у ғорнинг оғзини очса!» — дейишди. Улардан бири: «Эй парвардигоро, менинг қари-қартанг ота-онам ҳамда бир неча гўдак болаларим бўлиб, уларни боқмоқ учун қўйчибонлик қилар эрдим. Уларнинг ҳузурига қайтгач, қўйларни соғиб, сутини

болаларимдан аввал ота-онамга берар эрдим. (Кунлардан бир кун) қўйларни узоқроқ яйловга ҳайдаб кетган эрдим, қайтгунимча ота-онам ухлаб қолишибди. Одатдагидек қўйларни соғиб, сутини ота-онамнинг ҳузурларига олиб бордим, уйғотишга ботина олмай бошларида туриб қолдим. Болаларим эрса (сут сўраб) оёқларим остида талниниб йиглашар эрди. Шу аҳволда болаларим бирлан тонг оттирдик. Эй парвардигоро, агар билсанг, бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим, бизга ғорнинг оғзини бироз очғил, токи биз у орқали осмонни кўрайлик!» — деб илтижо қилди. Шунда Оллоҳ таоло ғорнинг оғзини бироз очди, улар осмонни кўрдилар. Уларнинг иккинчиси: «Эй парвардигоро, амакимнинг бир қизи бўлиб, уни мен аёлларни яхши кўрадирган эркаклардан ҳам ортиқроқ яхши кўрар эрдим. Унга совчи қўйганимда юз динор бермагунимча тегишга рози бўлмади. Бир амаллаб юз динор тўпладимда, унинг олдига бордим. Ўзимни оёқлари орасига олганимда у менга: «Эй Абдуллоҳ, Оллоҳдан қўрқғил, муҳрни ҳалоллик бирлан очғил!» — деб эрди, мен ўрнимдан туриб ундан нари кетдим. Эй парвардигоро, агар билсанг, мен бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим, (ғорнинг) оғзини бизга (каттароқ) очиб берғил!» — деди. Оллоҳ таоло (ғорнинг) оғзини (каттароқ қилиб) очди. Уларнинг учинчиси: «Эй парвардигоро, бир кишини бир фарқ (6 ратл, ратл — 449,28 гр) гуручга ёллаб эрдим, иш тугагач: «Ҳақимни бер!» — деди. Мен ҳақини бериб эрдим, олмай ташлаб кетди. Кейин, мен ўша гуручни экиб, ҳосилини сотдимда, пулига бир сигир ва боқиш учун хизматкор харид қилдим. (Бир куни) у олдимга келиб: «Оллоҳ таолодан қўрқғил, менга зулм қилмағил, менинг (ўшал) ҳақимни берғил!» — деди. Мен унга: «Бор, анави сигир бирлан унинг боқувчисини ҳам ола қолғил!» — дедим. У менга: «Оллоҳдар қўрқғил, мени мазах қилмағил!» — деди. Мен унга «Мен сени мазах қилаётганим йўқ, анави сигир бирлан унинг боқувчисини ҳам олғил» — дедим. Шундан сўнг у айтганларимни олиб чиқиб кетди. Э парвардигоро, агар билсанг, мен бу ишни сени юз-хотир қилиб қилган эрдим, ғорнинг оғзини бутунлай очғил!» — деб илтижо қилди Оллоҳ таоло ғорнинг оғзини бутунлай очди».

6-боб. Ота-онага оққлик (итоатсизлик) қилмоқ гуноҳи азимлардандир

Ибн Амр буни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган эрканлар.

Муғийра ривият қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло сизларга оналарингизга оққлик қилмоқни ҳаром қилиб, мумсик бўлмоқни ҳамда гудак қизларни тириклайин ерга кўймоқни (исломдан аввал шундай одат бўлган) манъ қилди, шунингдек миш-миш гаплар тарқатмоқ, кўп савол бермоқ ва мол-дунёни беҳуда сарф қилмоқни макруҳ қилди», — дедилар».

Абдурраҳмон Ибн Абу Бакра оталаридан ниқл қилидилар, ул киши бундай деган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Энг катта гуноҳи азимлар ҳақида сизларга айттайми?» — дедилар. Бйз: «Ҳа, ё Расулаллоҳ!» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳга ширк келтирмоқ ва ота-онага оққлик (итоатсизлик) қилмоқ», — дедилар. Сўнг, ёнбошлаб ётган эрдилар, ўринларидан туриб ўтириб олдиларда: «Тухмат қилмоқ ва ёлғон гувоҳлик бермоқ энг катта гуноҳи азимлардан эрмасми?! Тухмат қилмоқ ва ёлғон гувоҳлик бермоқ энг катта гуноҳи азимлардан эрмасми?!» — деб такрортакрор айта бошладилар, ҳатто мен ул зот (ҳали-бери) жим бўлмасалар керак деб ўйладим».

Убайдуллоҳ ибн Абу Бакр ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Моликдан эшитдимки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам гуноҳи азимлар ҳақида гапирибдилар ёким одамлар ўзлари Жаноб Расулulloҳдан гуноҳи азимлар тўғрисида сўрашибди. Шунда пайғамбаримиз алайҳиссалом: «Оллоҳ таолога ширк келтирмоқ, ўз-ўзини ўлдирмоқ ва ота-онага оққлик (итоатсизлик) қилмоқ», — дедилар. Кейин, яна: «Энг катта гуноҳи азимлар ҳақида сизларга

айтайми? Бу — тухмат қилмоқдир!» — деб қўшиб қўйибдилар. Ул зот: «Ёлғон гувоҳлик бермоқдир!» — деб айтган бўлишлари ҳам, мумкин. (Чунким, Шуъба: «Ул киши: «Ёлғон гувоҳлик бермоқдир!» — деган бўлишлари керак деб ўйлайман», — дейдилар».

7-боб. Мушрик ота-онага мурувват қилмоқ ҳақида

Асмо бинти Абу Бакр разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида онам мени соғиниб келган эрдилар, мен Жаноб Расулulloҳга: «Онамга мурувват кўрсатайми?» — дедим (чунким, онаси мушрик эди). Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, албатта!» — дедилар».

Ибн Уяйна: «Оллоҳ таоло бу ҳақда «Оллоҳ таоло дин хусусида сиз бирлан уруш қилмаганларга мурувват қилмоғингизни таъқиқламайди» деган ояти кариймасини нозил қилди», — дейдилар.

8-боб. Эри бор аёлнинг ўз онасига мурувват кўрсатмоғи ҳақида

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Онам мушриклар бирлан мусулмонлар ўртасида сулҳ тузилган даврда у (мени кўргани) келдилар. Онам мушрика бўлиб, (ҳануз исломга кирмаган эрдилар). Ўша пайтда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан онамнинг отаси (яъни, бобом) ўзаро шартнома тузишган эрди. Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Онам мени соғиниб келибдилар, мурувват кўрсатайми, нима дейсиз?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ «Ҳа, онангга мурувват қил!» — деб жавоб қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Абу Суфённинг менга берган хабарига кўра, Ҳирақл унга одам юбориб ўз ҳузурига чорлабдида: «У (яъни, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам) сизларни нималар қилмоққа буюради!» — деб сўрабди Шунда Абу Суфён: «У бизни намоз ўқимоққа, садақа бермоққа, ифбатли бўлмоққа ва мурувват кўрсатмоққа буюради деб айтибди».

9-боб. Мушрик укага мурувват кўрсатмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Динор ривоят қиладилар: «Ибн Умардан эшитдимки, Ҳазрат Умар йўл-йўл (ипак) матодам қилинган ҳулла сотишаётганини кўриб, Расулulloҳ оаллаллоҳу алайҳи ва салламга уни сотиб олиб, жумъа кунлари ва меҳмон келганда киймоқни таклиф қилибдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Буни охиратда насибаси бўлмаганлар кийгайдир», — деб айтибдилар. Бир куни Жаноб Расулulloҳга ана шундай ҳуллалардан бир қанчасини тухфа қилиб келтирибдилар. Ул зот ҳуллалардан бирини Ҳазрат Умарга тортиқ қилиб бериб юборибдилар. Ҳазрат Умар келиб: «Ё Расулulloҳ, илгари бу ҳулла ҳақида ўзингиз гапирган эдингиз-ку, мен буни қандай киймоғим мумкин?!» — дебдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мен буни ўзинг кий деб берганим йўқ, сотиб ёким бировга кийдириб юбор, деб берган эрдим», — деб айтибдилар. Шундан сўнг, Ҳазрат Умар ҳуллани ҳали ислом динига кирмаган маккалик укаларига бериб юборибдилар»

10-боб. Қариндошларга мурувват кўрсатмоқнинг фазилатлари хусусида

Муси ибн Талода Абу Айюбдан нақл қиладилар: «Бир одам: «Ё Расулаллоҳ, менга шундай бир амал ўргатингизки, уни қилиб мен жаннатга қирайин!» — деган эркан».

Абу Айюб ал-Ансорий ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга: «Менинг жаннатга кирмоғимга сабаб бўладирган амаллар ҳақида сўйлаб берсангиз!» — деди. Шунда қавм: «Унинг нима иши бор эркан, унинг нима иши бор эркан?» — дея қизиқиб сўрашди Жаноб Расулulloҳ: «Бир зарурат бирлан келибдир», — деб қўйдилар. Сўнг: «(Жаннатга кирмоғинг учун) Оллоҳ таолога ҳеч нарсани ширк келтирмай ибодат қилмоғинг, намоз ўқимоғинг закот бермоғинг ва қариндошларингга мурувват кўрсатмоғинг даркор», — дедилар».

11-боб. Қариндошларига беоқибат кишининг гуноҳи ҳақида

Жубайр Ибн Мутъим Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Қариндошларига оқибатсиз одам жадватга кирмағайдир» деганларини эшитган эрканлар.

12-боб. Қариндошларига меҳр-оқибатли одамнинг ризқи улуг бўлмоғи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Кимки ризқим улуг, умрим узоқ бўлсин деса, қариндошуруғларига меҳр-оқибатли бўлсин!» деганларини эшитганмен», — дейдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ризқим улуг, умрим узоқ бўлсин деса, қариндош уруғларига меҳр-оқибатли бўлсин!» — деганлар».

13-боб. Кимки қариндошуруғларига меҳр-оқибатли бўлса, Оллоҳ таоло ҳам унга меҳр-оқибатли бўлади!

Абу Ҳўрайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бурдай дедилар: «Оллоҳ таоло одамни яратиб бўлгач, раҳм (бачадон) ўнга: «Қон-қариндошлик алоқаларининг узулмоғидан асрамоғингни тилайдирганнинг жойи ҳали шу бўлдимми?!» — деди. Оллоҳ таоло: «Ҳа, шундай! Аммо, агар мен қон-қариндошлик муносабатларини мустаҳкамлаганларни ярлақасаму, уни узганлардан эрса раҳматимни дариг тутсам, рози бўлғаймисан?» — деди. Раҳм: «Ҳа, ё раббий, розидурмен!» — деди. Оллоҳ таоло: «Сени деб шундай қилғумдир!» — деди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Раҳм (сўзи) раҳмон (сўзи) бирлан узвий боғлиқдир. Оллоҳ таоло: «Кимки қон-қариндошлик муносабатларини мустаҳкамлағайдир, мен уни раҳматимга муяссар қилғайдирмен ва кимки қон-қариндошлик муносабатларини узғайдир, мен ундан раҳматимни дариг тутғайдирмен» — дейди», — деганлар».

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Раҳм (сўзи) раҳмон (сўзи) бирлан) узвий боғлиқдир. Кимки уни (яъни, қон-қариндошликни) мустаҳкамлағайдир, шафоатимга муяссар бўлғайдир ва, кимки уни узғайдир, шафоатимдан бенасиб қолғайдир», — дедилар».

14-боб. Қон-қардошлик риштаси ила боғламоқ ҳақида

Амр ибн ал-Ос бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Убайнинг аҳлу аёли менга яқин кишилар эрмас, улар Оллоҳга яқин ва энг солиҳ мўмин бандалардир.

Лекин, мен улар ўртасидаги муносабатларни қон-қариндошлик риштаси ила боғлагумдир!» — деб ҳеч яширомай ошкора айтдилар».

15-боб. Қариндошларига оқибатсиз киши қариндош эрмас!

Абу Суфён ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қариндошларига оқибат қилмайдирган одам қариндош эрмас, балки узилиб қолган қариндошлик алоқаларини тикловчи одамгина қариндошдир!» — дедилар»

16-боб. Мушриклигида қариндошларига оқибатли бўлган ҳамда кейинчалик ислонни қабул қилган одам ҳақида

Ҳаким ибн Хизом ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулalloҳ менинг жоҳилият даврида қилгон хайрли ишларим хусусида не дерсиз? Мен қариндошларимга оқибат қилгондирмен, қул озод этгондирмен ва садақалар бергондирмен. Алардин менга бирор савоб текғайми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ўша қилгом хайрли юмушларинг устига мусулмон ҳам бўлдинг» — деб жавоб қилдилар.

17-боб. Ўзи билан бегона қизчанинг ўйнашмоғига қўйиб берган ёким уни ўпган ёким у билан ҳазил-ҳузил қилган киши хусусида

Умма Холид бинти Холид ибн Саъид ривоят қиладилар: «Отам бирлан Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдим. Эгнимга сариқ кўйлак кийиб олган эрдим Расулulloҳ, саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Санаҳ, — дедилар. (Абдуллоҳ: «Бу — ҳабашчасига чиройли дегани», дейдилар). Кейин, мен бориб Жаноб Расулulloҳнинг (икки кураклари орасидаги) Пайғамбарлик муҳрини ўйнай бошлаган эрдим, отам уришиб бердилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ отамга: «Қўя берингиз, ўйнай берсин!» — дедилар. Сўнг, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам менга: «(Кўйлагингни) роса йиртиб-йиртиб, эскиртириб-эскиртириб кийғил!» — деб айтдилар». Абдуллоҳ: «Кейин бу ҳақда узоқ вақт эслаб гапириб юришди» — дейдилар.

18-боб. Болага раҳмдиллик қилмоқ, уни ўпиб қучоқламоқ ҳақида

Собит Анасдан нақл қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам Иброҳимни қўлларига олиб ўпдилар, ҳидладилар».

Ибн Абу Нуъм ривоят қиладилар: «Мен бир кишининг Ибн Умардан чивиннинг хуни ҳақида сўраганининг гувоҳи бўлдим. Ибн Умар ундан: «Қаерликсан?» — деб сўрадилар. У: «Ироқликман», — деди. Ибн Умар: «Манави одамни қаранглар, менадан чивиннинг хуни ҳақида сўраётир! Ваҳоланки, Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ўғилларидан бирини ўлдиришганда, ул зотнинг «Улар иккиси бу дунёдан (жаннатга рихлат этган) икки даста райҳонларим эрди!» деганларини эшитганмен», — деб айтдилар» («Улар иккиси» — деганларида вафот этган икки ўғилларини назарда тутяптилар).

Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша онамиз Урва ибн аз-Зубайрга бундай деб айтган эрканлар: «Бир аёл икки қизалоғини етаклаган ҳолда ҳузуримга тиламчилик қилиб келди. Уёқ-буёқни қараб бир дона хурмодан бўлак ҳеч нарса тополмадим. Ўша хурмони унга бериб эрдим, ўзи емай икки қизалоғига бўлиб берди. Сўнг, ўрнидан туриб чиқиб кетди. Шу аснода Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам кириб келган эрдилар, бўлган

воқеани айтиб бердим. Жаноб Расулulloҳ: «Кимки ана шундай қизалоқларга мурувват қўлини чўзғайдир, улар уни дўзах оташидан парда бўлиб тўсиб турғайдирлар», — дедилар».

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Умома бинти Абу-ал-Осни елкаларига миндириб олганларича бизнинг ҳузуримизга чиқиб келдиларда, намоз ўқидилар. Рукуъ қилганларида уни елкаларидан тушириб қўяр, қиёмга турганларида эрса яна миндириб олар эрдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Алининг ўғиллари — Ҳасанни ўпдилар. Шунда ўша ерда ўлтирган Акраъ ибн Ҳобис ат-Таймий: «Менинг ўнта болам бор, уларнинг брортасини ҳам ўпмагандирмен», — деди. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам унга бир нигоҳ ташлаб қўйдиларда, сўнг: «Ким меҳрибонлик қилмас эркан, меҳрибонлик кўрмағайдир!» — деб айтдилар»,

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Бир аъробий (бадавий) Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Сизлар болаларни ўпар эркансизлар, бизлар эрсак ўпмағаймиз», — деди. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи за саллам унга жавобан: «Оллоҳ таоло қалбингдан раҳм-шафқатни суғуриб олган бўлса, қандайин мен уни бағримга олгум?!» — деб айтдилар».

Умар ибн ал-Хаттоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бир қанча аёлларни олиб келдилар. Уларнинг ичида бир аёл ҳам бўлиб, ўз ораларидан бирор гўдакни топиб олса дарҳол уни бағрига босиб эмизар эрди. Жаноб Расулulloҳ (бунни кўриб) бизга. «Нима дейсизлар, анави аёл ўз боласини ўтга ташлай олғайми?» — дедилар. Биз: «Йўқ, асло, ташлай олмас!» — дедик. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло ўз бандаларига боласига меҳрибончилик қилаётган манави аёлдан ҳам меҳрибонроқдир!» — дедилар» (Инсонки, ўз боласини ўтга ташлай олмас эркан, Оллоҳ таолога ҳам ўз бандасини дўзах ўтига ташламоқлик мушкулдир!).

19-боб. Оллоҳ таоло ўз раҳматини юз бўлак қилиб яратганлиги ҳақида

Абу Ҳурайра: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай деганларини эшитганмен», — дейдилар: «Оллоҳ таоло ўз раҳматини юз бўлак қилиб яратиб тўқсон тўққиз бўлагинингизда олиб қолди. Унинг бир бўлагинигина ерга нозил қилди. Оллоҳ таолонинг ерга нозил илган анна шу бир бўлак раҳмати туфайли бутун борлик ўзаро раҳмдиллик қилғайдир. Ҳаттоки от ҳам ўз боласини майиб қилиб қўйишдан ўчиб туёқларини еҳтиёткорона кўгариб босғайдир» — дедилар».

20-боб. Овқатимга шерик бўлмасайди деб ўз боласини ўлдирмоқ хусусида

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, энг оғир гуноҳ қайсидир?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Ўзингни яратган Оллоҳга ширк келтирмоқ», — дедилар. «Кейин қайсидир» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Овқатимга шерик бўлмасайди деб ўз болангни ўлдирмоғинг», — дедилар. «Кейин қайсидир?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Қўшнингнинг жуфти ҳалоли бирлан зино қилмоғинг», — дедилар. Оллоҳ таоло Набий саллалллоҳу алайҳи васалламнинг сўзларини тасдиқлаб қуйидаги ояти кариймасини нозил қилди: ...ва-л-лазийна ло йадъууна маъа-ллоҳиилоҳан охара...» («...Оллоҳдан ўзга тангрига ибодат қилмайдирганлар...»).

21-боб. Ўғил болани тизза устига ўтқизмоқ ҳақида

Оиша онамиз бундай дейдилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам танглайини кўтариб қўймоқ мақсадида бир ўғил болани тиззаларига ўтқизиб эрдилар, сийиб қўйди. Шунда сув олдириб келтириб, сийдик устидан қуйиб юбордилар».

22-боб. Ўғил болани сон устига ўтқизмоқ ҳақида

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени олиб бир сонларига, Ҳасанни эрса иккинчи сонларига ўтқазиб қўяр эрдилар. Сўнг, иккаламизни бағрларига босиб: «Ё парвардигоро, иккаласидан ҳам раҳматингни дариф тутма, мен ҳам уларни шафоат қилғаймен!» — дер эрдилар».

23-боб. Аҳдга вафо қилмоқ иймондандир!

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Хадичага рашк қилганимдек ҳеч бир аёлга рашк қилган эрмасмен, Хадича Жаноб Расулulloҳ менга уйланмасларидан уч йил бурун вафот этган бўлиб, ҳар сафар у ҳақда эслаганларида рашким келур эрди. Оллоҳ таоло жаннатда Хадичага атаб, шакар қамиш янглиғ гавҳар найчаларидан бир муҳташам уй қуриб қўйилгани ҳақида башорат қилмоқни Жаноб Расулulloҳга буюрди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўй сўйиб, унинг хотирасига қурбонлик қилиб юборганларида эрди!»

24-боб. Етим боққан одамнинг фазилати

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен ва етимнинг кафилини олган одам иккимиз жаннатда ёнма-ён яшаймиз» — деб кўрсаткич ва ўрта бармоқларини жуфт қилиб кўрсатдилар».

25-боб. Тул хотиннинг хизматини қилғувчи ҳақида

Сафвон ибн Салим ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тул хотин бирлан мискиннинг хизматини адо этғувчи одам Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилғувчи ёким кундузлари рўза тутиб, кечалари ибодат қилиб чиқғувчи одам янглиғдир», — дедилар».

26-боб. Мискиннинг ҳақида хизматини қилғувчи одам

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тул хотин бирлан мискиннинг хизматини адо этғувчи одам Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилғувчи одам янглиғдир», — дедилар».

27-боб. Инсонларнинг ҳайвонларга раҳмдиллик қилмоғи ҳақида

Молик ибн ал-Ҳувайрис бундай дейдилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келдик барчамиз тенгқур йигитлар эрдик. Шўнда биз ул зотнинг даргоҳларида йигирма кеча туриб қолдик. Жаноб Расулulloҳ бизни аҳлу аёлини соғиниб қолгандир деб ўйлаб, уйимизда кимларни қолдириб келганимиз ҳақида сўрадилар. Биз кимларни ташлаб келганимизни айтдик. Жаноб Расулulloҳ нозик таъб, меҳрибон одам эрдилар, бизга: «Бола-чақаларингиз олдига қайтингиз, уларга (ислом амалларини) ўргатингиз, ва (ўргатганларингизни адо этмоқларини) буюрингиз ва мен ўқиганим каби намоз ўқингиз. Намоз вақти бўлса, бирингиз азон айтингиз, ораларингизда ёши каттаниз эрса имомлик

қилсин!» — дедилар»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир одам йўлда кетаётган эрди чанқаб қолди, бир қудуқни топдида, ичига тушиб сув ичди. Кейин, қудуқдан чўқиб эрди, бир итнинг чанқоқдан ҳарсиллаб туфроқнинг намини ялаётганини кўрди. Шунда у ўзига-ўзи «Бу ит ҳам менинг сингари чанқаб қолибди» дея қудуққа қайтиб тушиб, маҳсисининг қўнжида сув олиб чиқдида итга ичирди. Оллоҳ таоло (ҳайвонга қилган меҳрибончилиги учун) ундан миннатдор бўлиб, гуноҳларини афв қилди». Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, бизга Ҳайвонлардан савоб тегадирми?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳар бир тирик жондан сизларга савоб теккусидир!» — деб жавоб қилдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқимоққа турдилар, биз ҳам турдик. Бир аъробий намоз ўқиётди: «Ё парвардигоро, мен бирлан Мухаммаддан раҳматингни дариф тутмағил, биз бирлан турган бўлак ҳеч бир кишига раҳм қилмағил!» — деб юборди. Жаноб Расулulloҳ икки елкаларига салом берганларидан сўнг, аъробийга: «Барчага баробар тилак қилмай туриб, Оллоҳнинг раҳматига эришмоқчимисен?!» — дедилар».

Нуъмон ибн Башир бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўминларни ўзаро раҳмдиллик дўстлик ва ҳамдардлик қилмоқликда бир аъзоси оғриси, қолган барча аъзолари биргаликда уни ҳимоя қилиб дарддан халос бўлмоғига кўмаклашгувчи бир тана янглиғ деб билғил!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирор мусулмон дарахт эккан эрса-ю, унинг мевасидин ўзга одамлар ёким ҳайвонлар тановул қилғон эрса, унга садақа берганлик савоби ёзилғусидир!» — деб айтдилар». Жарир ибн Абдуллоҳ бундай дейдилар: «Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким раҳмдиллик қилмас эркан, раҳмдиллик кўрмағай!» — дедилар».

28-боб. Қўшнисига васийлик қилмоқ хусусида

Оллоҳ таоло: «Оллоҳ таолога ибодат қилинг, унга ширк келтирманг ва ота-онага эҳсон қилинг...» — дейди.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳазрат Жаброил алайҳиссалом қўшнисига васийлик қилмоқ ҳақида шу қадар кўп таъкидладиларки, ҳатто мен қўшни қўшнидан мерос олармикан, деган хаёлга бордим» — дедилар.

29-боб. Кимки қўшнисини фалокатлардан ҳимоя қилмай, ҳалокат гирдобига ташлаб қўяр эркан, ўзи ҳам ана шундай беъътибор қолиб, ҳалокатга учрағусидир!

Абу Шурайх ривоят қиладилар: «Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ҳақи, иймонсиздир, Оллоҳ таоло ҳақи, иймонсиздир, Оллоҳ таоло ҳақи, иймонсиздир!» — деб эрдилар, одамлар: «Ё Расулаллоҳ, ким иймонсиздир?». — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Қўшнисини фалокатлардан ҳимоя қилмайдирган одам», — деб жавоб қилдилар».

30-боб. Қўшнини қўшнисига ёмонламангиз!

Абу Ҳурайра бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Эй муслима аёллар, гарчи ўртангизда бир қўйни талашиб қолган бўлсангиз ҳам, ҳаргиз қўшнини қўшнига ёмонламангиз!» — деб айтдилар».

31-боб. Оллоҳга ва охиратга ишонган инсон қўшнисига озор бермайди!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳга ва охират кунига ишонган одам қўшнисига озор бермағайдир. Оллоҳга ва охират кунига ишонган одам меҳмонини иззат-икром қилсин, Оллоҳга ва охират кунига ишонган одам яхши гапларни айтсин ёким жим ўлтирсин!» — дедилар».

Абу Шурайз ал-Адавий: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қўйидаги гапларни айтаётганларини икки қулоғим билан эшитиб, икки кўзим ила кўргандирмен», — дедилар: «Кимки Оллоҳга ва охират кунига ишонса, қўшнисини иззат-икром қилсин, кимки Оллоҳга ва охират кунига ишонса, меҳмонини иззат-икром қилиб, мукофотини берсин!» — дедилар. «Ё Расулalloҳ, мукофот нимадир?» — дейишди Жаноб Расулulloҳ: «Уч кеча-кундуз иззат-икром ила зиёфат қилмоқдир, бундан ортиғи унинг учун садақа бўлғайдир. Кимки Оллоҳга ва охират кунига ишонса, яхши гапларни айтсин ёким жим ўлтирсин!» — деб жавоб қилдилар»

32-боб. Қўни-қўшничилик ҳақи эшикларнинг бир-бирига яқинлигидадир!

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Ё Расулalloҳ, Менинг икки қўшним бордир, уларнинг қайси бирига тўхфалар киргизиб турайин?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Эшиги эшигинга яқинига», — деб жавоб қилдилар».

33-боб. Ҳар бир эзгу амал садақадир!

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир эзгу амал садақадир!» — дедилар».

Саъди ибн Абу Бурда ўз ота-боболаридан нақл қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир мусулмон садақа бермоғи лозимдир», — деб айтдилар. Шунда қавамлар «Агар садақа қилгулик нарса тополмасачи?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: қўллари бирлан меҳнат қилиб ўзи ҳам манфаатлансин садақа ҳам берсин!» — дедилар. Одамлар: «Агар ишлашга қурби келмаса ёким ишламаса не қилғай?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ночор ва ҳожатманд кишиларга мадад берсин!» — дедилар. Одамлар «Бунга ҳам қодир бўлмасачи?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Бошқаларни яхшиликка чорласин!» — дедлар. Одамлар: «Бунга ҳам қодир бўлмасачи?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ёмонликдан ўзини тийсин, ўша унинг учуд садақадир!» — деб жавоб қилдилар».

34-боб. Ширинсўз одам ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ширин сўз — садақадир!» — деганлар», — дейдилар.

Адий ибн Ҳотим ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам дўзах ҳақида эслар эрканлар, юзларини ўтдан пана қилгандек ҳаракат қилиб: «Аъзу биллоҳи» — деб қўйдилар. Сўнг яна дўзах ҳақида гапириб, юзларини ўтдан пана қилгандек ҳаракат

қилдиларда: «Аъзу биллоҳи», — дедилар (Шуъба: Икки марта шундай қилганларига шубҳам йўқдир», — дейдилар). Кейин: «Яримта хурмо садақа қилиб бўлса ҳам ўзингизни дўзах оташидан сақлангиз агар шуни ҳам тополмасангиз, одамларга ширин сўз айтинглари! — дедилар».

35-боб. Барча ишда хушмуомалалик даркорлиги ҳақида

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари. — Оиша разияллоҳу анҳо Урва ибн аз-Зубайрга бундай деб айтиб берган эркинлар: «Бир тўда яҳудийлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кириб: «Ас-Сому алайкум!» (яъни, «Сизга ўлим!») — деди. Мен уларнинг гапини англаб: «Ва алайкуму-с-сому ва-л-лаъна!» (яъни, «Сизга ҳам ўлим ва лаънат!») — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Оиша, шошмай турғил! Оллоҳ таоло барча ишда хушмуомалаликка ёқтирғайдир», — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, уларнинг нима деганини эшитмай қолдинг — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Сизларга ҳам, дедим-ку, ахир!» — дедилар».

Анас ибн Молик бундай дейдилар: «Бир бадавий масжидга сийди. Одамлар уни койишди. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўйингиз, халал бермангиз!» — дедилар. Кейин, бир челак сув олиб келтириб, сийдик устидан қуйдилар».

36-боб. Мўминларнинг бир-бирларига кўмаклашмоқлари (лозимлиги) ҳақида

Абу Мусо (ал-Ашъарий) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин мўмин учун бир-бирини суяб турган икки бино янглиғ (бўлмоғи лозим)!» — деб бармоқларини чалиштириб (кўрсатдилар)».

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (уйда) ўлтирган эрдилар, бир киши кириб келиб, ниманидир сўраб илтимос қилди. Жаноб Расулulloҳ бизга ўгирилиб қарадиларда: «Кўмак қилингиз, савобга қолғайсиз! Оллоҳ таоло ўз расулунинг тилидан унинг истаган нарсасини айттириб, ҳожатини чиқарғайдир!» — дедилар».

37-боб.

Оллоҳ таоло: «Яхшиликка кўмак берган киши яхши насиба олғусидир, ёмонликка кўмак берган киши ёмон насиба олғусидир! Оллоҳ ҳамма нарсага қодирдир!» — дейди.

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар бирор гадо ёким ҳожатманд киши ҳузурларига кириб келса: «Кўмак қилингиз, савоб топғайсиз! Оллоҳ таоло ўз расулунинг тилидан унинг истаган нарсасини айттириб, ҳожатини чиқарғайдир!» — дедилар».

38-боб.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бадхулқ ҳам, шалоқсўз ҳам эрмас эрдилар.

Масруқ бундай дейдилар: «Абдуллоҳ ибн Амр Муовия бирлан Куфага келганида ҳузурига кирдик. Шунда у Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни эслаб: «Ул зот бадхулқ ҳам, шалоқсўз ҳам эрмас эрдилар», — деди. Кейин, яна «Ораларингизда энг яхшингиз — хулқи яхшингиздир!» — деган эрдилар», — деди».

Абдуллоҳ ибн Абу Мулайка Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Бир тўда яҳудийлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ас-Сому алайкум!» — деди. Оиша: «(Ва) алайкум (ус-сому) ва лаънатуллоҳи ва ғазаб уллоҳи алайкум!» — деб жавоб қилдилар (яъни, «Сизга ҳам ўлим, ва бунинг устига сизга Оллоҳнинг лаънати ҳамда ғазаби бўлсин!»). Жаноб Расулulloҳ «Шошмағил, ё Оиша, хушмуомала бўлғил, сенга қўполлик ва бадхулқлик ярашмайди!» — дедилар. Оиша: «Уларнинг нима деганини англамай қолдингиз шекилли?» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мен уларга нима деб жавоб қилганимни эшитмадингми? Уларнинг менга айтган қарғиши мустажоб бўлмағай, билакс менинг уларга айтган қарғишим мустажоб бўлғай!» — дедилар».

Анас ибн Молик бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сўконғич ҳам, бадхулқ ҳам, қарғовчан ҳам эрмас эрдилар. Бирортамизга танбеҳ бермоқчи бўлсалар: «Пешонанг турпоққа теккур!» — дер эрдилар».

Урва рйзияллоҳу анҳо Оиша онамиздан нақл қиладилар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирмоқ учун рухсат сўради. Жаноб Расулulloҳ уни кўргач: «Бу одам — қабиланинг ёмон биродари, бу одам — қабиланинг ёмон фарзанди!» — дедилар. Сўнг, бояги киши келиб ўлтиргач, Жаноб Расулulloҳ унга очиқ чеҳра билан юзландилар. У чиқиб кетгач, Оиша: «Ё Расулаллоҳ, уни кўришингиз биланоқ қўпол гапларни айтдингиз, кейин эрса очиқ чеҳра билан юзландингиз?!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Оиша, қачон менинг бадхулқ бўлганимни кўргансан?! Қиёмат куни Оллоҳ наздида энг ёмон банда — одамлар ёмонлигидан ҳазар қилиб қочадиган кишидир», — дедилар (Мантиқ: одамлар ёмонлигидан ҳазар қилиб қочадиган кишилар тоифасига кириб қолмаслик учун ўшандай тоифадаги кишига ҳам яхши муомала қилмоқ лозим бўлади)».

39-боб. Хушхулқ ва саховат ҳақида ҳамда бахилликнинг макруҳлиги хусусида

Ибн Аббос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг сахий одам эрдилар, у кишининг саховатлари рамазон ойида бўладирган саховатдан ҳам ортиқ эрди», — дейдилар.

Абу Заррга Набий саллаллоҳу алайҳи салламнинг йўлга чиқадирган жойларининг қаердалигини айтишгач, укасига (ёким акасига): «Уловга миниб ўша водийга борғилда, ул зотнинг гапларини эшитиб, билиб кел!» — деди. У қайтиб келиб: «Ул зотни кўрдим, одамларга улуғвор ахлоқли бўлмоқни амр қилаётган эрканлар», — деди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг яхши, энг сахий ва энг шижоатли одам эрдилар. Бир куни Мадина ахли (душман ҳужумидан) хавотир бўлиб товуш келаётган томонга қараб йўл олди. Уларни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қарши олдилар, (чунким) ҳаммадан олдин ўша товуш келган томонга етиб борган эрдилар. «Қўрқмангизлар, қўрқмангизлар!» — дедилар Жаноб Расулulloҳ. Ул зот Абу Талҳанинг отини яйдоқ миниб, бўйинларига қилич осиб олган эрдилар, отни мақтаб: «Бу бамисоли денгиздек эркан!» — деб қўйдилар».

Жобир ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан нимаyki сўрашмасин, ҳеч қачон йўқ демас эрдилар».

Масруқ ривоят қиладилар: «Бир куни биз Абдуллоҳ ибн Амр бирлан бирга ўлтирган эрдик бундай деди: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бадхулқ ҳам, шалоксўз ҳам эрмас эрдилар, ул зот: «Ораларингизда энг яхшингиз — хулқи яхшингиздир!» — дер эрдилар».

Абу Ҳозим Саҳл ибн Саъддан нақл қиладилар: «Бир аёл Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бурда (кийим) олиб келди Саҳл қавмга: «Бурда қандай кийим эрканлигин билурмисиз» — деди. Қавм: «Бу — шамладир», — деб жавоб қилди Саҳл: «Бу — четига жияк солиб тўқилган шамладир», — деди. Бояги аёл: «Ё Расулаллоҳ, буни сизга кийгизаман», — деди. Жаноб Расулаллоҳ бурдага муҳтожликлари бўлгани учун олиб кийдилар. Бир саҳоба кўриб: «Ё Расулаллоҳ бирам чиройли эркан, менга кийгиза қолинг!» — деди Жаноб Расулаллоҳ «Хўп бўлади!» — дедилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб кетгач, бояги кишини саҳобалар: «Яхши иш қилмадинг, ваҳоланки Жаноб Расулаллоҳ бурдани ўзларига керак бўлгани учун олиб эрдилар. Сен эрсанг, Жаноб Расулаллоҳнинг биров нарса сўраса, йўқ демасликларини била туриб сўрадинг!» — деб койишди. У: «Мен Жаноб Расулаллоҳ бурдани кийиб табаррук қилиб берсинлар деб эрдим, уни ўзимга кафанликка олиб қўймоқчиман», — деди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Келажакда) умр (вақт) тез ўтадирган бўлиб қолғай, ишсизлик кўпайғай, хасислик авж олиб, (саховат ўртадан кўтарилғай), ҳарж кўпайғай», — дедилар. Шунда: «Ҳарж недир?» — деб сўрашди. Жаноб Расулаллоҳ «Қотилликдир, қотилликдир», — деб жавоб қилдилар».

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўн йил хизмат қилдим. Шу давр мобайнида бирор марта мендан норози бўлиб уф тортмаганлар, ундай қилмабсан ёким бундай қилсанг бўлмайдими, деб айтмаганлар» — дейдилар:

40-боб. Эркак ўз оиласида (уйида) қандай бўлмоғи керак?

Асвад разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Оишадан: «Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оилаларида (уйларида) не қилғай эрдилар» — деб сўрадим. Оиша: «Уй-рўзгор юмушлари бирлан банд бўлур эрдилар, намоз вақти бўлса, намозга чиқиб кетур эрдилар», — деб жавоб қилдилар».

41-боб. Муҳаббат Оллоҳ таолодандир!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло бирор бандасини (қилган амали солиҳлари туфайли) севгайдир, Жаброил алайҳиссаломга нидо қилиб: «Оллоҳ фалон бандасини севди, сен ҳам уни севгил!» — дегайдир, Жаброил алайҳиссалом ҳам ўшал бандани севгайдирлар. Сўнг, Жаброил алайҳиссалом осмон аҳлига нидо қилиб: «Оллоҳ таоло фалон бандасини севди, сиз ҳам севингиз!» — дегайдирлар. Осмон аҳли ҳам ўшал бандани севгайдир. Шундан сўнг, ер аҳлида унга нисбатан муҳаббат пайдо бўлғайдир».

42-боб. Оллоҳни деб яхши кўрмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одам токи ўзга бир одамни фақат Оллоҳни деб яхши кўрмас эркан ва Оллоҳ (куфрдан) қутқаргач, қайта кофир бўлмоқдан кўра жаҳаннам ўтига ташланмоқни афзал билмас эркан ҳамда Оллоҳ ва унинг расули унинг учун барчадан маҳбуброқ бўлмас эркан, иймон ҳаловатига эриша олмағайдир!» — дедилар».

43-боб.

Оллоҳ таолонинг «Ё аййуҳо-л-лазийна оманууло йасхар қавмун мин қавмин асо ан йакунуу хайран минҳум...» деган қавлидан «...фауулоика ҳумуз-золимууна» деган қавлигача (ўқинг!). («Эй мусулмонлар, бир қавм иккинчи бир қавмни «масхара қилмасин, эҳтимол булар улардан яхшироқдир...» ва " «... ана шулардир золимлар»»).

Абдуллоҳ ибн Зама риаоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одам ичидан чиқадирган нарса(ел)га кулмоқдан қайтардилар, сўнг: «Нечун айримларингиз хотинингизни айғирни ургандек ургайдир сизлар, балким уни кейин қучоқларсизлар ҳам?!» — дедилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Минода турганларида: «Биласизларми, бу кун қандай кун?» — дедилар. «Оллоҳ ва унинг расули билғайдир», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу кун муҳаррам (муқаддас) кундир!» — дедилар, сўнг: «Биласизларми бу шаҳарнинг қандай шаҳар эрканлигин?» — деб сўрадилар. «Оллоҳ ва унинг расули билғайдир», — деб жавоб қилишди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу — муқаддас шаҳардир!» — дедилар, сўнг: «Биласизларми, бу ойнинг қандай ой эрканлигин?» — деб сўрадилар. «Оллоҳ ва унинг расули билғайдир — деб жавоб қилишди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу муқаддас (муҳаррам) ойдир, чунким Оллоҳ таоло сизларга мана шу ойингиздаги кунингизни ва мана шу шаҳрингизни муқаддас қилганидек бир-бирингизга молу жонингизни ва обрўйингизни ҳам муқаддас қилди», - дедилар.

44-боб. Сўкмоқ ва лаънатламоқ манъ қилинганлиги ҳақида

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мусулмон одамнинг сўкмоғи - бузуқлик ва урушмоғи — кофирликдир!» — дедилар».

Абу Зарр: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитганман», — дейдилар: «Бузуқ ва кофир бўлмаган одамни бузуқ ва кофир деган одамнинг ўзи кофир ва бузуқдир».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бадҳулқ ҳам, сўконғич ҳам эрмас эрдиллр. Бировга танбеҳ берсалар: «Пешонанг туфроққа теккур!» — дердилар, холос».

Худайбия сулҳи тузилганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган Собит ибн Зауҳок Абу қилобага бундай деган эрканлар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки исломдан ўзга динни ўртага қўйиб ёлғондан қасам ичғайдир, ўша ўзи айтган динга мансуб бўлиб қолғайдир. Одам боласининг ўзи эга бўлмаган нарсани назр қилмоғи дуруст эрмас. Одам бу дунёда ўзини нима бирлан ўлдирган эрса, қиёматда унга ўша нарса бирлан азоб берилғайдир. Кимки мўминни лаънатлағайдир ёким кофирликда айблағайдир, уни ўлдирган баробарида гуноҳга қолғайдир!» дедилар».

Адий ибн Собит Сулаймон ибн Сарддан бундай деб эшитган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида икки киши ўзаро сўкишиб қолди. Улардан бири шу қадар ғазабландиким, ҳатто юзлари шишиб бўзариб кетди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен шундай бир калимани билурменким, уни айтган одам дарҳол ғазабдин тушғай», — дедилар. Бир киши бояги ғазаби ортиб кетган одамнинг қошига бориб, Жаноб Расулulloҳнинг «Шайтоннинг ёмонлиғидин Оллоҳдин ўзингга паноҳ тила!» деган сўзларини етказган эрди, у

дарров ғазабидин тушиб: «Менга не бўлди, мажнун бўлғон кўринурмен?! Сен энди боравер!» — деди».

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам одамларга Лайлат ул-Қадр хусусида хабар бермоқ ниятида (уйдан) чиқиб эрдилар, (йўлда) икки киши жанжаллашиб қолди. Шунда Жаноб Расулulloҳ «Мен сизларга Лайлат ул-Қадр ҳақида хабар бермоқ қасдида чиқиб эрдим, (йўлда) фалончи бирлан пистончининг жанжаллашиб қолғони сабабидин ёдимдин кўтарилибдир. Шояд, сизлар учун бунинг охири бахайр бўлса, Лайлат ул-Қадрни 29, 27 ва 25-кечаларда кутингиз!» дедилар».

Маърур ривоят қиладилар: «Мен Абу Заррнинг ҳам, ғуломининг ҳам бурда кийиб олганини кўрдим. Шунда мен: «Агар ғуломингизга бошқа кийим бериб, унинг бурдасини ҳам олиб кийсангиз эрди, сизга бошдин оёқ хулла (изор ва ридо) бўлган бўлур эрди», — дедим. Абу Зарр бундай дедилар: «Мен ила бир кишининг ўртамиздан бир гап ўтиб, онасини ҳақорат қилдим, онаси араб эрмас эрди (бу аёл Ҳазрат Билолнинг оналари бўлган). У Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга шикоят қилди. Жаноб Расулulloҳ мендан: «Фалончи бирлан сўкишиб қолдингми?» — деб сўрадилар. Мен: «Ҳа, шундай», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Онасини ҳақорат қилдингми?» — дедилар. Мен: «Ҳа, шундай», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Сенда жаҳолатдан бор эркан!» — дедилар. Мен: «Шу ёшга кириб, қариган бўлсам ҳамми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, шундай. Улар сизларнинг биродарларингиздир, Оллоҳ таоло уларни сизларнинг қўлингизга топшириб қўйибдир. Кимники Оллоҳ таоло биродарининг қўлига топшириб қўйган эрса, еганидан едириб, кийганидан кийдирсин, кучи етмаган ишга буюрмасин, гар буюрган эрса унга ўзи кўмаклашсин!» деб айтдилар».

45-боб. Одамлар айтадиган «новча» ёким «пакана» каби сўзлардан ишлатилмоғи жоиз бўлганлари

Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бир кишини «Зулядайн» — икки қўлли ёки қўли узун деганларида уни камситмоқчи бўлмаганлар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам биз бирлан бирга пешин намозини икки ракъат ўқиб, салом бердиларда, ўринларидан туриб масжид олдидаги бир ёғочга бориб қўлларини қўйиб суюндилар. Ўша куни намозхонлар орасида Абу Бакр ва Умар ҳам бўлиб, ул зотга гапирмоққа ботина олмадилар. Намозхонлар: «Намоз қисқардимми?» — дея масжиддан шошиб чиқиб кела бошлашди. Уларнинг орасида Жаноб Расулulloҳ «Зулядайн» деб атайдирган бир кўшто ҳам бор эрди. Ўша киши: «Ё Расулalloҳ, ёдингиздан чиқардингизми ёҳуд намоз қисқардимми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ «Ёдимдан чиққани ҳам йўқ, қисқаргани :ҳам йўқ!» дедилар. Зулядайн: «Лекин, унутдингиз!» — деди.. Жаноб Расулulloҳ: «Зулядайн тўғри айтаётирми?» — дедилар. (Намозхонлар: «Ҳа», — деб жавоб беришди). Шунда Жаноб Расулulloҳ бориб икки ракъат намоз ўқидилар, сўнг салом бердилар, кейин такбир айтиб одатдагидек ёки ундан узоқроқ сажда қилдилар, сўнг такбир айтиб саждадан бошларини кўтардилар, кейин одатдагидек ёким ундан узоқроқ сажда қилдилар ва такбир айтиб саждадан бошларини кўтардилар».

46-боб. Ғийбатчилик ҳақида

Оллоҳ таоло: «Бир-бирингизни ғийбат қилмангиз! Бирортаугиз ўлган биродарингизнинг гўштини ейишни хоҳлайсизми? Албатта рад этасиз! Оллоҳдан кўрқингиз, Оллоҳ, тавбаларни қабул қилғувчи ва раҳмдилдир!» — дейди.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қабр ёнидан ўтаётиб: «Иккиси ҳам азобланаётир, аммо катта гуноҳ учун эрмас Манавиниси сийдигидан эҳтиёт бўлмас эрди (яъни, таҳорат ушатгач, олатининг учини покламас эрди), буниси эрса ғийбатчилик бирлан машғул эрди», — дедилар. Сўнг, ҳўл новда олиб келтирдиларда, уни иккига бўлиб, ҳар бир қабрга биттадан санчиб қўйдилар. Кейин: «Шояд, мана шу новдалар қуригунча уларнинг азоби енгиллашса!» — дедилар».

47-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламни «Ансорларнинг ҳовлилари ичида энг яхшиси...» деб айтганлари ҳақида

Абу Усайд ас-Соъидий бундай деб ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ансорларнинг ҳовлилари ичида энг яхшиси — Баний Нажжор ҳовлисида!» деб айтдилар».

48-боб. Фасод ва шубҳа аҳлини ғийбат қилмоқнинг жоизлиги ҳақида

Оиша онамиз разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир киши келиб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирмоққа изн сўраб эрди, Жаноб Расулуллоҳ: «Қавмнинг ёмон биродари (ёким, ёмон ўғлони)га рухсат берингиз!» — дедилар. У ичкарига киргач эрса, яхши муомала қилдилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, нечун бояги кишига аввал дағал сўзлаб, сўнг юмшоқ гапирдингиз?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё Оиша, кишилар кимнинг ёмонлигидан қўрқиб қочса, ўшал одам энг ёмон одамдир!» — деб айтдилар».

49-боб. Чақимчилик (ғийбат) гуноҳи азимлардандир

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина чорбоғларининг биридан чиқиб келаётиб, қабрда азоб чекаётган икки инсоннинг дод-фарёдини эшитиб қолдиларда: «Иккиси ҳам азоб чекаётир, аммо катта гуноҳ учун эрмас. Улардан бири сийдигидан эҳтиёт бўлмас, иккинчиси эрса чақимчилик қилар эрди», — дедилар. Кейин, бир хурмо новдасини олдириб келтирдиларда, ўртасидан бўлиб қабрларга санчиб қўйиб: «Шояд, шу новдалар қуригунча азоблари енгиллашса!» — дедилар».

50-боб. Гап ташимоқ макруҳ эканлиги хусусида

Оллоҳ таоло: «Гап ташиб юрғувчиларнинг кишилар қалбига наштар урувчи, уларни таҳқирловчи ва бадном қилувчи ҳар бир тухмат, бўҳтон ва мазахлари учун ҳоллари вой бўлғай!» — дейди.

Ҳаммод разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳузайфа бирлан бирга эрдик унга: «Фалончи Усмонга гап ташийди», — дейишди.

Ҳузайфа: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ғийбатчи жаннатга кирмағайдир!» деб айтганларни эшитганман», — деди».

51-боб.

Оллоҳ таоло: «Тухмат қилмоқдан сақланинглар!» — дейди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки тухмат

қилмоқ ва тухматга ишониб иш кўрмоқдин тийилмай, жоҳилликда давом этаверар эркан, унинг еб-ичмоқдин тийилмоғининг (рўза гутмоғининг) Оллоҳ таолога ҳожати йўқдир!» — дедилар».

52-боб. Иккиюзламачи ҳақида айтилган гаплар

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни Оллоҳ таолонинг даргоҳида бир одамга бу юзи бирлан, йккинчи одамга эрса бошқа юзи бирлан юзланувчи энг ёмон одамларни — иккиюзламачиларни учратасан», — дедилар»

53-боб. Ўз дўстига унинг хусусида нималар дейишаётганини айтиб берувчилар ҳақида

Ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўлжаларни одамларга тақсимлаб бердилар. Шунда ансорлардан бири: «Худо ҳақи, Муҳаммад бу борада Оллоҳ таолони юз-хотир қилмади», — деди. Мен бориб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб берган эрдим, ғазабдан юзлари ўзгариб: «Мусони Оллоҳ таоло раҳмат қилсин, унга бундан ҳам ортиқ озор берган эрдилару сабр қилган эрди!» — дедилар».

54-боб. Ўзини-ўзига мақтамоқнинг макруҳлиги ҳақида

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг иккинчи бир кишини ўзини ўзига мақтаб кўкларга кўтараётганини эшитиб қолиб: «Уни ўлдирингиз ёким белини синдирилингиз!» — дедилар».

Абдурраҳмон ибн Бакра оталаридан нақл қиладилар: «Бир киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бошқа бир кишини мақтаб, кўкларга кўтарди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Вой, бурнинг ерга ишқалгур, дўстингнинг бўйинини синдиридинг-ку!» — деб бир неча бор такрорладилар. Сўнг: «Агар бирортангиз кимнидир ҳақиқатан ҳам мақтовга сазовор деб билиб, мақтамоқчи бўлсангиз, у ҳолда: «Мен уни бундай ва бундай деб ҳисоблайман — деб айтингиз. Чунким, Оллоҳ таоло уни (сиздан кўра яхшироқ) билгайдир, Оллоҳнинг бандасини Оллоҳнинг ўзига мақтамангиз!» — дедилар».

55-боб. Дўсти ҳақида билганларини айтиб мақтамоқ ҳақида

Саъд: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Абдуллоҳ ибн Саломдан бўлак ер юзида юрувчи бирор Кимсани жаннати деб айтганларини эшитган эрмасман», — дейдилар.

Солим оталаридан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам изор ҳақида бир қанча гапларни айтганларидан сўнг, Абу Бакр: «Расулаллоҳ, изоримнинг бир тарафи (доим) осилиб туради?!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Сиз улар тоифасидан эрмассиз!» — деб жавоб қилдилар».

56-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Дарҳақиқат, Оллоҳ таоло адолатли бўлмоқни, қариндошларга эҳсон қилмоқни буюриб, беҳаёлик, бузқлик ва қайсарлик қилмоқдан қайтарур ҳамда насихат қабул қиласизлар деб сизларга насихат қилур».

Урва разияллоҳу анҳу оталаридан, оталари эрса, Оиша онамиздан нақл қиладилар: «Набий

саллаллоҳу алайҳи ва салламни бир қанча вақт (сеҳр-жоду бирлан) боғлаб қўйишди: ўзларида аёлларига яқинлик қилмоқ рағбати бордек ҳис қилардилару, аммо қўшила олмас эрдилар. Жаноб Расулulloҳ бир куни менга: «Ё Оиша, мен бир масала хусусида Оллоҳ таолодан фатво сўраб эрдим, менга ижобат қилди. Икки киши келиб, бири оёқ томонимга, иккинчиси бош томонимга ўлтирди. Оёқ томонимдаги бош томонимдагига: «Бу одамга нима бўлган?» — деди. Бош томонимдаги: «Сеҳрлаб қўйилган», — деб айтди. Оёқ томонимдаги: «Ким сеҳрлаб қўйган?» — деди. Бош томонимдаги: «Лубайд ибн Аъсам», — деб айтди. Оёқ томонимдаги: «Нима бирлан?» — деди. Бош томонимдаги: «Эркак хурмо гулкосаси ичида соч толалари ва тароқ бор, у эрса Зарвон қудуғи ичидаги тош тагидадир», — деб айтди», — дедилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ўша қудуқ бошига) бориб: «Менга аён қилинган қудуқ мана шу қудуқ эрди, атрофдаги хурмоларнинг тепаси шайтоннинг бошига, қудуқнинг суви эрса, хина сувига ўхшаб кетибди-я!» — дедилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ буюриб эрдилар, сеҳрланган нарсаларни қудуқдан олиб ташлашди. Мен (яъни, Оиша): «Ё Расулаллоҳ, шу билан Тузалиб кетдингизми?» — деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло менга шифо ато этди, энди мен одамларга таъсир ўтказиб, ёмонлик қўзғамоқчи эрмасмен. Лубайд ибн Аъсам эрса, Баний Зурайх қабиласидан бўлиб, яҳудийлар бирлан тил бириктирган одамдир», — дедилар».

57-боб. Бир-бирига ҳасад қилмоқ ва бир-бирдан аразламоқ манъ қилингани ҳақида

Оллоҳ таоло: «... ва мин шарри ҳосидин изо ҳасада» ҳасадчи ҳасад қилганда ёмонлиғидан асра, дегил!» — дейди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бадгумон бўлманглар, бадгумонлик — энг ёлғон сўздир (яъни, бадгумонлик бирлан айтилган сўз — энг ёлғон сўздир). Тирноқ остидан кир қидирманглар, гап пойламанглар, бир-бирингизга ҳасад қилманглар, бир-бирингиздан аразламанглар ва нафратланманглар. Ака-ука тутиниб, Оллоҳнинг (солиҳ) бандалари бўлинглар!» — дедилар».

Анас ибн Молик бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир-бирингизни ёмон кўрманглар, бир-бирингизга ҳасад қилманглар, бир-бирингиздан аразламанглар, ака-ука тутиниб, Оллоҳнинг (солиҳ) бандалари бўлинглар! Муслмон одам ўз (диндош) биродари бирлан уч кундан ортиқ аразлашмасин!» — дедилар».

58-боб.

Оллоҳ таоло: «Эй мўминлар, бадгумонликдан ҳаддан имкон нарироқ қочинглар, баъзи бадгумонлик гуноҳдир. Гап пойламанглар — дейди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бадгумон бўлманглар, бадгумонлик — энг ёлғон сўздир. Гап пойламанглар, тирноқ остидан кир қидирманглар бир-бирингиз бирлан баҳслашманглар, бир-бирингизга ҳасад қилманглар, бир-бирингизни ёмон кўрманглар, аразлашманглар. Ака-ука тутиниб, Оллоҳнинг (солиҳ) бандалари бўлинглар», — дедилар».

59-боб. Нималар ҳақида гумон қилса бўлади?

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фалончи бирлан пистончи динимизга оид бирор нарса билади, деб ўйламайман», - дедилар.»

Лайс: «Ўша иккаласи мунофиқ кишилар эрди», — дедилар. Лайс шу хусусда гапларини давом эттириб, «Оиша бундай, деди», — дейдилар: «Бир куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримга кириб: «Эй Оиша, мен фалончи бирлан пистончи биз эътиқод қилаётган динимиздан бирор нарса билалд, деб уйламайман», — дедилар».

60-боб. Мўмин одам ўз айбини яширмоғи лозим!

Силим ибн Абдуллоҳ Абу Ҳурайрадан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитган эрканлар: «Ҳар бир умматимнинг гуноҳлари кечирилғайдир аммо (ҳаёсизларча) ўз гуноҳини ўзи ошкора қилувчи умматларим бундан мустаснодир. Масалан: бир киши тунда қандайдир (гуноҳ) иш қилса-ю, уни Оллоҳ яширган бўлса, тонг отгач, у: «Эй фалончи, кеча мен ундай қилдим ва бундай қилдим, деб Оллоҳ яширган айбини ўзи ошкора қилса, гуноҳи кечирилмағайдир!».

Сафвон ибн Муҳриз ривоят қиладилар: «Бир одам Ибн Умардан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан нажво (дил қаърига яширилган сир) ҳақида нималар эшитгансиз?» — деб сўради. Ибн Умар: «Ораларингиздан кимдир Оллоҳга биқини теккудек жуда яқин боради. Шунда Оллоҳ таоло: «Фалон ва фалон ишларни қилганмисан?» — дейди. У: «Ҳа», — деб жавоб қилади. Оллоҳ таоло яна: «Фалон ва фалон ишларни қилганмисан?» — дейди. У: «Ҳа», — деб жавоб қилади. Оллоҳ таоло унинг қилган ишларини бўйнига қўйгач: «Мен сенинг у дунёда қилган гуноҳларингни яширган эрдим, бугун эрса кечираман», — дейди.

61-боб. Кибр ҳақида

Ҳориса иби Ваҳб ал-Хузозий ривоят қиладилар: «Расулulloҳу саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аҳли жаннат кимлар эрканлигини айтайми?» — дедиларда, одамлардан жавоб кутмай: «Ҳар бир заиф ва бечораҳол одамдир, у гар Оллоҳни ўртага қўйиб қасам ичғайдир, сўзсиз устидан чиқғайдир», — дедилар, сўнг: «Аҳли дўзах кимлар эрканлигин (ҳам) айтайми? Ҳар бир қўпол, қуруқ, гердайган, беқаноат ва димоғдор одам аҳли дўзахдир», — дедилар».

62-боб. Ҳажр (ўз ҳолига ташлаб қўймоқ) ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон одамнинг ўз (диндош) биродарини уч кундан ортиқ ўз ҳолига ташлаб қўймоғи мумкин эрмас!» — деб айтганлар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша онамизнинг она бир, ота бошқа укаларининг ўғли Авф ибн Молик ибн ат-Туфайл (Ибн ал-Ҳарс) ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бир ҳовлини сотмоқни ёким инъом қилмоқни ихтиёр қилиб эрдилар, (жиянлари) Абдуллоҳ ибн Зубайр: «Бундай, қилмасинлар, акс ҳолда улар бирлан борди-келдимни узиб қўйғумдир!» — деб айтдилар. Оиша онамиз: «У шундай дедими?» — деб сўраган эрдилар: «Ҳа, шундай деди», — дейишди. Оиша онамиз: «Мен Ибн Зубайр бирлан энди сира ҳам гаплашмасман, деб онт ичаман!» — дедилар. Шундай қилиб, икки ўртадаги борди-келди узоқ вақт узилиб қолгач, Ибн Зубайр Оиша онамизнинг ҳузурларига одам юбориб, кечирмоқларини илтимос қилдилар. Шунда Оиша онамиз: «Йўқ-йўқ, Оллоҳ таоло ҳақи, уни кечирмайман ҳам, онтимни бузмайман ҳам!» — деб жавоб қилдилар. Ораларидаги борди-келди ҳадеганда тикланавермагач, Ибн Зубайр ўзларини қўярга жой тополмай, Мисвар ибн Махрама бирлан Абдурраҳмон ибн ал-Асвад ибн Абд Йағусга (иккалалари - ҳам Баний Зухра қабиласидан): «Азбарои худо, сизлардан ёлбориб илтимос қилурман, мени Оиша (холам)нинг ҳузурларига олиб киригиз, мен бирлан бундай аразлашиб юрмоқлари макруҳдир», — дедилар.

Мисвар Бирлан Абдурраҳмон у кишининг илтимосларини қабул қилишди ва ридоларига ўраниб олишиб Оиша онамининг ҳузурларига равона бўлишди, етиб боришгач: «Ассалому алайки ва раҳматуллоҳи ва баракотуху! Кираверайликми?» — деб изн сўрашди. Оиша онамиз: «Кирингиз!» — дедилар. Улар: «Ҳаммамизми?» — дейишди. Оиша онамиз Ибн Зубайрнинг улар билан бирга келганларидан беҳабар эрдилар, шу боисдан: «Ҳа, ҳаммангиз кирингиз!» — деб айтдилар. Шунда Ибн Зубайр улар бирлан бирга ичкарига кирдилар, сўнг парда ортига ўтиб холаларини қучоқлаб олдиларда, йиғлаб-сиқтаб кечирим сўрай бошладилар. Мисвар бирлан Абдурраҳмон ҳам: «Уни авф этгайсиз, унинг бирлан сўзлашинг. Ахир, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сиз каби борди-келдини узиб қўйиб, аразлашиб юрмоқни қоралаганлар-ку: Муслмон одамнинг ўз биродарини уч кеча-(кундуз)дан зиёд ўз ҳолига ташлаб қўйиб, арвалашиб юрмоғи мумкин эрмас!» — дея ёлборишди. Ниҳоят, йиғлаб-сиқтаб қилинган ёлборишлар таъсир қилиб, Оиша онамиз ҳам йиғлаб юбордилар. Оиша онамиз йиғи аралаш нуқул: «Мен онт ичгандурман, онтни бузмоқнинг оқибати ёмон бўлғай», — дер эрдилар. Мисвар бирлан Абдурраҳмон эрса, Ибн Зубайр билан сўзлашасиз, деб Оиша онамизни ҳеч ўз хошларига қўймади. Оиша онамиз онтларини бузганликлари бадалига қирқ қулни озод қилдилар. Аммо, анча вақтгача онтларига хилоф тутганликларини ўйлаб, йиғлаб юрдилар, йиғлаганларида рўмоллари жиққа ҳўл бўлиб кетар эрди».

Абу Айюб ал-Ансорий бундай деб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ, саллаллиҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч бир инсон уч кеча-(кундуз)дан ортиқ ўз биродари бирлан аразлашиб, бир-бирини учратганда тескари қараб кетмасин. Қайси бири аввал салом берса, ўшал яхшироқдир!» — деб айтдилар».

63-боб. Гуноҳқордан аразламоқнинг жоизлиги ҳақида

Каъб Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (даъват қилган ғазот)дан кечикиб қолгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам биз муслмонларнинг у бирлан гаплашмоғимизни манъ қилдилар. Шунда «Эллик кун» деб таъкидлаган эрдилар.

Ҳишом ибн Урва оталаридан, оталари эрса, Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Эй Оиша), мен сенинг жаҳлинг чиққанини ҳам, мамнун бўлганингни ҳам била олурман», — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, буни қандай билиб олғайсиз?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Сен мамнун бўлган вақтингда: «Ҳа, албатта Жаноб Муҳаммад!» — дейсан, жаҳлинг чиққанда эрса: «Йўқ, Жаноб Иброҳим!» — деб айтасан», — дедилар. Мен: «Ҳа, тўғри айтдингиз, мен фақат исмингиздан аразлайман», — дедим (Демак Оиша онамиз мамнун бўлганларида пайғамбаримизнинг исмларини, жаҳллари чиққанда эрса, ўғилларининг исмини айтиб мурожват қилар эрканлар).

64-боб. Дўстини куннинг истаган вақтида бориб кўрадимиз ёким ундан эрта билан ва кечқурун хабар оладими?

Оиша разияллоҳу анҳо бундай дейдилар: «Мен Эсмни танибманки, ота-онамининг динга эътиқод қилишларини биламан.(Ўша вақтларда) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бизникига келмаган кунлари бўлмас эрди, куни икки маҳал — эрталаб ва кечқурун улардан хабар олиб кетар эрдилар. Бир куни туш вақтида биз (отам) Абу Бакрнинг ҳужраларида ўлтирган эрдик бир киши: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одатдан ташқари вақтда келяптилар», — деди. (Отам) Абу Бакр: «Бир зарур ишлари бўлмаса, бу вақтда келмас эрдилар», — дедилар. (Жаноб Расулulloҳ келиб): «Менга ҳижрат қилмоққа ижозат берилди», — деб айтдилар».

65-боб. Зиёрат ҳақида ва бир қавмнинг бориб, ўша ерда овқатланган шахс хусусида

Салмон (Форсий) Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида Абу Дардоъни зиёрат қилгани бориб, унинг уйида таом тановул қилдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ансорлардан бўлган бир оилани кўргани бориб, улар бирлан бирга овқатландилар, сўнг қайтмоқчи бўлганларида унинг бир жойини кўрсатиб эрдилар, ўша ерга валос (ёки бўйра) солиб, устига сув сочиб тозалаб беришди, намоз ўқиб уларнинг ҳақиға дуо қилдилар».

66-боб. Меҳмонларни деб ўзига оро бермоқ хусусида

Абу Исҳоқ ривоят қиладилар: «Салим ибн Абдуллоҳ: «Истабрак нима?» — деб сўради. Мен: «Дебожга нисбатан қалинроқ ва дағалроқ тўқилган (атлассимон) матодир! — дедим. У: «Мен Абдуллоҳнинг бундай деганини эшитганман», — деди: «Ҳазрат Умар бир кишида истабракдан тиқилган ҳулла кўриб, уни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб келдиларда: «Ё Расулulloҳ, шуни сотиб олсангиз, меҳмонлар келганда кияр эрдингиз», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳарир кийимни охирати йўқ одам кийгайдир!» — деб айтдилар. Шу воқеадан сўнг бир мунча вақт ўтгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умарга бир ҳуллани тортиқ қилиб юбориб эрдилар, у киши. Жаноб Расулulloҳга қайтариб олиб келиб: «Ё Расулulloҳ, манавини менга юборибсиз, ваҳоланки унинг ҳақиға бошқа гапларни айтган эрдингиз?!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мен уни сенга бирор ҳожатингга яратарсан, деб юборган эрдим», — деб жавоб қилдилар».

Ибн Умар мана шу ҳадисни билганлари учун ҳам гулли кийим киймоқни макруҳ ҳисоблар эрдилар.

67-боб Ака-ука тутинмоқ ва келишув ҳақида

Абу Жухайфа ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Салмон бирлан Абуддардоъни ака-ука тутинтириб қўйдилар. Абдурраҳмон ибн Авф: «Мадинага келганимизда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мен бирлан Саъд ибн ар-Рабиъни ака-ука тутинтириб қўйдилар» дейдилар».

Хумайд разияллоҳу анҳу Анас ибн Моликдан нақл қиладилар «Абдурраҳмон бизнинг ҳузуримизга келгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам у бирлан Саъд ибн ар-Рабиъни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйдиларда: «Бир Қўй сўйиб бўлса ҳам буни нишонлаш даркор!» — дедилар».

Осим ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Моликка: «Сен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Исломда келишув йўқ, (ака-ука тутинмоқ бор)» — деганларини эшитганмисан — дедим. У: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйимда Қурайш бирлан ансорларни ака-ука тутинтириб қўйдилар», — деб жавоб қилди».

68-боб. Табассум ва кулги ҳақида

Фотима алайҳоссалом: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга бир гап айтиб эрдилар,

кулиб юбордим»,—дейдилар.

Ибн Аббос: «Кулдирувчи ҳам, йиғлатувчи ҳам Оллоҳ таолодир!» — дейдилар.

Урва Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Рифоат ал-Қуразий хотинини талоқ қилиб, паттасини қўлига берди. Кейин, унга Абдурраҳмон ибн аз-Зубайр уйланди. Бир куни ўша хотин Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, дастлаб мен Рифоатга тегиб эрдим, у мени уч талоқ қўйди. Кейин, мени Абдурраҳмон никоҳлаб олди. Оллоҳ таоло ҳақи, ё Расулаллоҳ, унинг олати нимчанинг попуги янглиғ заифдир!» — деб нимчасининг попугига ишора қилди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида Абу Бакр ҳам ўлтирган эрди, ҳужра эшиги олдида эрса, Ибн Саъид ибн ал-Ос ичкарига кирмоққа рухсат бермоқларини кутиб ўлтирар эрди. Иттифоқо, Холид: «Ё Абу Бакр, ё Абу Бакр, бу хотиннинг Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида шундай бепарда гапларни айтмоғига нега монелик қилмайсиз?» — деб нидо қилди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам буни эшитиб, табассум қилиб қўйдилар, холос. Кейин, хотинга қараб: «Сен Рифоатга қайта турмушга чиқмоқ ниятида кўринасан, аммо бу, токи сен Абдурраҳмоннинг, у эрса сенинг асалдонингдан татиб кўрмас эркан, сира мумкин бўлмагайдир», — дедилар».

Муҳаммад ибн Саъд оталаридан нақл қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирмоққа рухсат сўрадилар, шунда ичкарида Қурайш қабиласига мансуб бир тўда хотинлар овозларини борича қўйиб Жаноб Расулаллоҳга эзмаланиб саволлар бермоқда эрдилар, ул зотнинг товушлари эрса аранг қулоққа чалинар эрди. Ҳазрат Умар рухсат сўраганларида: ўлар шоша-пиша ёпинчиғларига ўраниб олишди. Кейин, Жаноб Расулаллоҳ рухсат бериб эрдилар, Ҳазрат Умар ичкарига кирдилар. Шунда ул зотнинг кулиб турганларини кўриб: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, Оллоҳ таоло сизни умр бўйи кулдирсин!» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Мен манави ҳузуримдаги аёллардан тўажжубландим, сенинг овозингни эшитиб, улар шоша-пиша ёпинчиғларини ёпиниб олишди», — дедилар. Ҳазрат Умар: «Сиз аёлларнинг иззат-эҳтиром қилмоқларига ҳаммадан ҳам ҳақлироқсиз!» — дедилар. Сўнг, аёлларга ўгирилиб: «Эй ўзига-ўзи душманлар, нечун мени ҳурмат қиласизлару, Жаноб Расулаллоҳни менсимайсизлар?» — деб айтдилар. Аёллар: «Сиз Жаноб Расулаллоҳга нисбатан кўполроқ ва дағалроқ сиз!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Эҳ, Ибн ал-Хаттоб жоним қўлида бўлган зот ҳақи, агар сенинг йўлингдан ҳатто шайтон чиқиб қолса, (дағаллигингдан қочиб) бошқа йўлга бурилиб кетгай!» — дедилар.

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Тоифда эканликларида: «Иншооллоҳ, биз эртага қайтгаймиз!» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳнинг айрим саҳобалари: «Шаҳарни қўлга киритмагунимизча қайтмагаймиз!» — : деб айтишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Эрта тонгда жангга отланингиз!» — деб амр қилдилар. (Мушриклар) қаттиқ қаршилик кўрсатиб, кўп киши жароҳатланди. Жаноб Расулаллоҳ яна: «Иншооллоҳ, эртага қайтгаймиз!» — дедилар. (Бу гал) барча (саҳобалар) сукут сақлашди, Жаноб Расулаллоҳ кулиб қўйдилар». Ҳумайдий: «Суфён бу воқеани бизга тўла-тўқис айтиб берганди», дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир одам Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: Ё Расулаллоҳ, энди мен ҳалок бўлдим, рамазонда кундузи аёлимга яқинлик қилиб қўйдим!» — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Бир қул озод қилғил!» — дедилар. У: «Менинг қулим йўқдир», — деб айтди. Жаноб Расулаллоҳ: «Ундай бўлса. иккй ой муттасил рўза тутғил!» — дедилар. У: «Буни эплай олмаймен, — деб айтди. Жаноб Расулаллоҳ: «Ундай бўлса, олтмиш мискиннинг қорнини тўйғазғил!» — дедилар. У: «Бу ҳам қўлимдан келмағай», — деб айтди. Шу аснода бир замбил хурмо кўтариб келиб қолишди. Жаноб Расулаллоҳ: Бояги савол берган одам

қаердадир?» — дедилар. У: «Шу ердаман» деб айтди. Жақоб Расулўллоҳ: «Буни олғилда, садақа қил!» — дедилар. У: «Мендан ҳам камбағалроқ одам борми эркан?! Мадинанинг у чеккасидан бу чеккасига қадар мендан қашшоқроқ инсон топилмағайдир», — деб айтди. Жаноб Расулўллоҳ кулиб юбордилар, ҳатто озиғ тишлари ҳам кўришиб кетди, сўнг: «Бунга ўзингиз ҳақлироқ эркансиз (яъни, сенинг оиланг ҳақлироқ эркан)», — дедилар».

Анас ибн Молик бундай дейдилар: «Расулўллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга кетаётган эрдик ул зот эгниларига жияги қаттиқ бир чопон кийиб олган эрдилар. Бир бадавий орқаларидан етиб келиб, чопонларидан қаттиқ тортди. Шунда чопоннинг жияги ботиб, бўйинларида из қолдирганини кўрдим. Бадавий: «Ё Муҳаммад, қўлингдаги ихтиёрингдаги олдингдаги молингдан менга ҳам берғил!» — деди. Жаноб Расулўллоҳ унга қараб кулиб қўйдиларда, бирор нарса бериб юборишни амр қилдилар»ю

Жарир бундай дейдилар: «Расулўллоҳ саллаллоҳу ва салламнинг исломга кирганимдан буён мендан аразлаганларини билмайман, доимо мени кўришлари бирлан табассум қилиб қўяр эрдилар. Бир куни Жаноб, Расулўллоҳга уловда маҳкам ўлтира олмаслигимдан нолиб эрдим, кўксимга қўллари бирлан уриб: «Ё Оллоҳ, уни бардам қилғайсан ҳамда тўғри йўлдан борғувчи ва тўғри йўл бошлағувчилар тоифасидан қилғайсан!» — дедилар».

Зайнаб бинти Умму Салама ривоят қиладилар: «(Онам) Умму Салама: «Ё Расулўллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақиқатни айтишдан уялмагай» хотин киши булғаниб қолса, ғул вожиб бўлурми?!» — дедилар. Жаноб Расулўллоҳ: «Ҳа, агар нам чиққанлигин кўрса», — деб жавоб қилдилар. Умму Салама кулиб: «Хотинлар ҳам булғангайми?» — дедилар. Жаноб Расулўллоҳ: «Нечун бола онасига ўхшагай?!» — деб жавоб қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳалқумларидаги тилчалари кўринадирган даражада оғизларини катта очиб кулганларини сира кўрмагандирман, ул зот табассум қилиб қўярдилар, хос», — дейдилар.

Анас (Ибн Молик) ривоят қиладилар: «Бир одам Расулўллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам жумъа куни Мадинада хутба айтиб турганларида келиб: «Ёмғир ёғмай қўйди, раббингиздан ёмғир сўраб беринг!» — деди. Расулўллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам осмонга бир ташлаб қўйдилар. Биз ҳам қараб, бирор парча булут кўрмадик. Жаноб Расулўллоҳ Оллоҳ таолодан ёмғир илтижо қилдилар. Ногаҳон, осмонда парча-парча булутлар пайдо бўлиб, ўзаро қўшилди. Кейин, шундай ёмғир бердики, ҳатто Мадина кўчаларидан ариқ-арик сув оқди. Ёмғир келаси жумъагача тинмади. Жумъа куни бояги одам (ёким бошқа бир одам) Жаноб Расулўллоҳ хутба турганларида ўрнидан туриб: «Фарқ бўлаёздик-ку, раббингизга айтинг, (ёмғирни) тўхтатсин!» — деди. Жаноб Расулўллоҳ кулиб қўйдилар, сўнг: «Ё парвардигоро, устимизга эрмас, атрофимизга ёғдир!» — деб икки-уч такрорладилар! Шундан сўнг, Мадина устидаги булутлар ўнгу сўлга тарқаб кетиб, ёмғир атрофимизга ёға бошлади, шаҳарга бир томчи ҳам ёмғир тушмади. Оллоҳ таоло бу билан ўз расулининг каромат соҳиби эканлигини ҳамда унинг дуоси мустажоб бўлажанини кўрсатиб қўйди».

69-606.

Оллоҳ таоло: «Эй мўминлар, Оллоҳдан кўрқинлар ва ростгўй (ҳалол) кишилар бирлан бирга бўлинглар ҳамда ёлғончи қилиб қўймайдирган ишларга ёндошинлар!» — дейди.

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулўллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Ростгўйлик (ҳалоллик) яхшиликка олиб келғусидир, яхшилик эрса жаннатга етаклағай Ростгўй (ҳалол) бўлайин дейдирган киши ростгўйлик (ҳалоллик) қилаверсин! Ёлғончилик алдамчи эрса бузукликка (нопокликка) олиб келғусидир, бузук (нопоклик) эрса жаҳаннамга етаклағай. Оллоҳ таолонинг даргоҳида ёлғончи (алдамчи) деган ном олиб, расво лайин дейдирган киши ёлғончилик (алдамчилик) қилаверсин!» — деб айтдилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мунофиқни қуйидаги уч белгисига кўра билиб олмоқ мумкин: ёлғон гапирғай, ваъдага вафо қилмағай ва омонатга хиёнат қилғай», — дедилар».

Сумра ибн Жундуб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Икки кишининг (фариштанинг) кириб келганини кўрдим. Улар: «Оғзини (лунжини) тулдириб гапирётган одамни кўрсанг, билгилки у ёлғончидир, у шунчалик ёлғон гапирғайки, ҳатто ёлғон гаплари уфққа қадар етиб борса, ажаб эрмас! Қиёматга қадар унинг лунжига темир чангак тиқиб азоб берилғай» - дейишди»

70-боб.

Шақиқ разияллоҳу анҳу қуйидаги ҳадисни Ҳузайфадаи эшитган эрканлар: «Ибн Умму Абд (Абдуллоҳ ибн Масъуд) юриш-туриши, шаклу шамоили ва хулқ-атворининг гўзаллиги жиҳатидан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўхшаш кишилар ичида энг ўхшаши эрди. У уйдан чиққандан то уйига қайтиб киргунга қадар ўзини ана шундай тутар эрди, аммо уйига кириб, ёлғиз ўзи қолгач, не қилғай, буни биз билмағаймиз».

Ториқ ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ менга: «Энг яхши хабар — Оллоҳ таолонинг Китобидир ва энг яхши хулқ-атвор — Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хулқ-атворларидир!» — деб айтган эрди».

71-боб. Азиятга сабр қилмоқ ҳақида

Оллоҳ, таоло: «Сабрли бандаларга беҳисоб савоб (ажр) ато этилғусидир!» — дейди.

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч ким ёким ҳеч нарса ўзига етадирган азиятга Оллоҳ таолодек сабр қила олмағай!. (Мушриклар) унинг ўғли бор, деб даъво қиладилар, аммо У уларни офият қилиб, ризқ ато қилғай», — дедилар».

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи бир нарсаларни одатдагидек қилиб тақсимлаб бердилар. Ансорлардан бири: «Оллоҳ таоло ҳақи, (бояги нарсалар) Оллоҳ таолони юз-хотир қилмай, тақсим қилинди», — деди. Мен: «Аммо, бу гапни Жаноб Расулulloҳга айтиб қўйишим лозим!» — дедимда, Расулulloҳнинг ҳузурларига йўл олдим! Борсам, ул зот ўз саҳобалари Бирлан бирга ўлтирган эрканлар, бояги гапни секингина (қулоқларига) айтдим. Бу гап Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга жуда оғир ботиб, ғазабдан юзлари ўзгариб кетди, ҳатто мен айтганимга пушаймон қилдим. Жаноб Расулulloҳ: «Мусо алайҳиссаломга бундан ҳам қаттиқроқ озор берганларида у киши сабр қилган эрдилар», — дедилар».

72-боб. Одамларни қаттиқ койимай, ғзабини босган киши ҳақида

Масруқ ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бундай деб эрдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир иш қилиб, бошқаларга ҳам шундай қилмоққа рухсат бериб эрдилар. Аммо, улар бош тортдилар. Жаноб Расулulloҳ бундан хабар топгач, Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтиб, сўнг: «Нечун одамлар мен қилаётган нарсани қилавермай, бош тортадилар? Оллоҳ таоло ҳақи, мен Оллоҳни улардан кўра кўпроқ билурман ва ундан улардан кўра кўпроқ қурқурман!» — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ичкаридаги бокира қиздан ҳам ҳаёлироқ эрдилар, агар кўзлари бирор макруҳ нарсага тушса, (уялганларини) юзларидан билиб олар эрдик».

73-боб. Кимки ўз биродарини ўйламай-нетмай кофир деса, ўзи кофир бўлғай!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирор киши ўз биродарига: «Эй кофир! — деса, бу сўз иккаласидан бирига тегишли бўлғай», — дедилар (яъни, агар кофирликда айбловчи ҳақ бўлса, айбланувчи кофирлигича қолади, башарти ҳақ бўлмаса, у ҳолда ўзи кофир бўлади)».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким бўлмасин, ўз биродарига «Эй кофир!» деса, бу сўз иккаласидан бирига тегишли бўлғай», — дедилар».

Собит ибн аз-Заҳҳок ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки исломдан бўлак динни ўртага қўйиб ёлғондан қасам ичғайдир, ўша динга мансуб бўлиб қолғусидир. Кимки бирор қурол бирлан ўзини ўзи ўлдирғайдир, жаҳаннамда ўшал қурол бирлан унга азоб берилғусидир. Мўминни лаънатламоқ уни ўлдирмоқ бирлан баробар. Кимки бир мўминни кофирликда айблағайдир, уни ўлдирган баробарида гуноҳкор бўлур»

74-боб. Атайлаб ёким билмасдан кофирликда айбламоқ ҳақида

Ҳазрат Умар Ҳотибга: «Сен мунофиқсан!» — дедилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қаердан биласан, балким Оллоҳ таоло Бадр аҳлининг дилидагини билиб: «Сизларни кечирдим!» — дегандир?», — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Маоз ибн Жабал разияллоҳу анҳу аввал Жаноб Расулulloҳ бирлан намоз ўқиб олиб, сўнг ўз қавмига бориб имомлик қилур эрди. (Кунлардан бир кун) «Сураи Бақара»ни зам қилиб ўқиб эрди, намозхонлардан бири сафдан чиқиб, ўзи (алоҳида) қисқароқ намоз ўқиб олди. Бундан хабардор бўлган Маоз уни: «Мўнофиқ!» — деди. Бу гапни унга етказишган эрди, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, биз чиғирни қўлимиз бирлан айлангириб, (экин) суғорамиз. Кеча Маоз намозда «Сураи Бақара»ни ўқиди. Мен сафдан чиқиб ўзим алоҳида ўқиб олдим. Маоз эрса мени «Мунофиқ» дебди», — деди. Жаноб Расулulloҳ Маозни чорлаб, уч бор: «Сен фитначисан!» — деб койидилар, сўнг: «ва-ш-шамсни, ва-з-зуҳони, саббих исма раббика-л-аълони ёким шу каби (қисқароқ) сураларни ўқи!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки сизга қасам ичиб «Биллотивалуззб» деса, «Ло илоҳа иллаллоҳ» десин, кимки дўстига «Кел, бир кимор ўйнайлик!» деса, садақа берсин!» — дедилар».

75-боб. Оллоҳ азза ва жалланинг амрига биноан (душмандан) ғазабланмоқ ва унга нисбатан шафқатсиз бўлмоқнинг жоизлиги ҳақида

Оллоҳ таоло: «Кофир ва мунофиқларга қарши жиход қил ва уларга нисбатан беаёв бўл!» — дейди.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримга кирдилар. Уйда сурат солиб тўқилган бир парда осиглик эрди, кўриб ранглари ўзгарди, кейин уни олиб йиртиб-йиртиб ташладиларда: «Мана шундай суратларни чизувчилар қиёматда энг қаттиқ азобга қолувчилардир!» — деб айтдилар».

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Фалончи (имом) намозни ҳаддан зиёд чўзиб юбораётганлиги сабабли мен бомдад намозига келмай қўйдим», — деди. Мен Жаноб Расулulloҳнинг ўша куни ваъз айтаётганларидагидек ғазабланганларини кўрмаган эрдим.

Жаноб Расулulloҳ: «Эй одамлар, ораларингизда намозхонларни бездирувчилар мавжуд, қайси бирингиз жамоатга имомлик қилсангиз, намозни қисқароқ (енгилроқ) ўқингиз, чунким намозхонлар орасида беморлар, кексалар ва ҳожатманд кишилар бор!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётиб, масжиднинг қибла тарафидаги (дебордаги) балғамга кўзлари тушди, қўллари бирлан ишқаб тушириб юбордиларда, ғазаб бирлан: «Бирортангиз намоз ўқир эркансиз, қаршингизда Оллоҳ таоло турғай, шул боисдан рўпарангизга балғам ташламангиз!» — дедилар».

Зайд ибн Холид ал-Жуханий ривоят қиладилар: «Бир ердан топиб олинган нарса ҳукми ҳақида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраб эрди, Жаноб Расулulloҳ: «Бир йил давомида топиб олган нарсанг ҳақида маълум қил, кейин унинг боғичини (ечиб), халтаси (ичидаги нарсалар) бирлан танишиб, сўнг ундан фойдалан, башарти эгаси топилиб қолса, (Тўлиқ) қайтариб бер!» — дедилар. Бояги одам: «Ё Расулаллоҳ, адашиб қолган қўй топиб олсак не қилғаймиз?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уни олавер, сен олмасанг бошқа бир одам олғай ёким бўриники бўлғай», — дедилар. Бояги одам яна: «Адашиб қолган туяни не қилғаймиз?» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳнинг ғазабдан икки юзлари қизариб кетиб, уйга: «Туя бирлан сенинг не ишинг бордир, унга тўгма, эгаси топиб олгунча унинг еб-ичгулиги ўзи бирландир!» — дедилар».

Зайд ибн Собит ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бўйралар бирлан тўсиб ўзларига бир жой тайёрладиларда, намоз ўқий бошладилар, у кишига эргашиб бошқалар ҳам намоз ўқий бошлашди. Тунлардан бирида улар намоз ўқимоқчи бўлиб ўша ерга келиб эрдилар, Жаноб Расулulloҳ ҳадеганда чиқавермадилар. Шунда улар шовқун-сурон қилишиб, Жаноб Расулulloҳнинг эшиklarини талиллата бошлашди! Жаноб Расулulloҳ жаҳл бирлан чиқиб «Бу не қилганларингдир? Мен ўқиётган намозимнинг сизларга фарз бўлиб қолмоғидан чўчиб чиқмаётган эрдим, намозни уйўларингизда ўқингиз, чунким фарз намозлардан ташқари ўқиладирган намозларнинг яхшиси уйда ўқиладирган намозлардир!» — дедилар.

76-боб. Ғазабини босмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг шу хусусдаги қавли: «(Оллоҳ) гуноҳи азимлардаи ва фаҳш ишлардан ўзини олиб қочувчиларни... ва ғазабланган тақдирда ҳам кечира олувчиларни... тангликда ҳам, мўлчиликда ҳам хайр-эҳсон қилувчиларни, ғазабини ютувчиларни одамларнинг гуноҳларидан ўтувчиларни... (яхши кўргайдир. Дарҳақиқат, Оллоҳ яхшилик қилувчиларни севади».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бировни (курашиб) йиқитган полвон эрмас балким ғазабланган вақтида жаҳлини ютган одам полвондир — дедилар».

Сулаймон ибн Сурад ривоят қиладилар: «Икки киши Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламинг ҳўзурларида сўкишиб қолди, биз ҳам ул зот бирлан бирга ўша ерда ўлтирган &РДИК. Улардан бири шеригини шу қадар ғазаб бирлан сўка, эрдик, ҳатто юзлари қизариб кетган эрди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Мен шундай бир йўзни билурмағт., уни айтган кишининг ғазаби дарҳол босилғусдир. Бу — Аъзу биллоҳи мин-аш-шайтон-ир-ражимдир», — дедилар. Сўн, бояги ғазабнок кишига: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламинг айтган гапларини эшитмадмнми?» деб эрдилар у: «Жаҳлимни ютма) жинни бўлибманми деб жавоб қилди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга: «Менга насиҳат қилингиз!» — деб эрди, Жаноб Расулulloҳ: «Ғазабланмағил!» — деб бир неча бор айтдилар».

77-боб. Ҳаё ҳақида

Имрон ибн Ҳусайн: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам:У «Ҳаё яхшиликсиз келмағай (яъни, ҳаё бор ерда яхшилик бор)», деб айтдилар», — деб эрди, Башир ибн Каъб: «Илти димватд ёзилганки, вор ҳам, вазминлик ҳам Ҳаё бирлан боғлиқдир», — деди. Имрон «Мен сенга Расулulloҳ саллalloҳу алайҳива саллам ҳақларида сўзласам. ўзининг китобингдан гапирурсан!» — деди».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ алайҳи ва саллам укасини ортиқча ҳаёлиликда айблаб, «Сенга бу ҳатто зарар келтира бошлади!» деб турган бир одамнинг ёнидан ўтаётиб: «Уни ўз ҳолига қўй, ҳаё йймондандир дедилар (яъни, йймон қанчалик кучли бўлса, ҳаё ҳам шунчалик кучли бўлади)».

Абдуллоҳ ибн Утба: «Абу Саъиддан эшитдимки, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ичкаридаги бокира қиздан ҳам ҳаёлироқ эрканлар», — дейдилар.

78-боб. Уялмасанг, билганингни қил!

Абу Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ Саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Собик пайғамбарлардан одамларга етиб келган бир ибора мавжуд, бу — «Беҳаё эрсанг, истаганингни қил!» деган иборадир», — дедилар».

79-боб. Динни теран ўрганиб олмоқ учун ҳақиқатдан ҳаё қилмаслик керак!

Умму Салама разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Умму Сулайм Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламинг ҳўзурларига келиб: «Ё Расулalloҳ, Оллоҳ таоло ҳақиқатни айтишдан уялмайди, хотин киши булғаниб қолса, ғул вожиб бўладирми?» — дедилар. Жаноб

Расулulloҳ: «Ҳа, албатта, агар нам чиққанини кўрса», — деб жавоб қилдилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин одам каби баргини тўқмайдирган доимо ям-яшил дарахт мавжуд», — дедилар. Одамлар турли-туман дарахтларнинг номини аташди. Мен: «Бу — хурмо дарахти», — деб айтмоқчи эрдиму, лекин айтмадим. Чунки ёш бола эрдим, айтишга уялдим. Жаноб Расулulloҳнинг ўзлари: «Бу — хурмо дарахтидир», — дедилар» (Мантиқ: иймон, ҳаё, вафо, ростгўйлик ҳалоллик поклик каби фазилатлар мўмин одамнинг умр бўйи тўқилмайдирган барглари дир).

Анас ривоят қиладилар: «Бир аёл Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Менинг сизга ҳожатим борми?» — дея ўзини (хотинликка) таклиф қилди. Шунда қизим: «Қанчалик беҳаё эркан!» — деб эрди, мен: «У ўзини сендан афзал кўриб, Жаноб Расулulloҳга хотин бўлмоқ ниятидадир!» — дедим».

80-БОБ.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз!» — деганлар. Ул зот доимо одамларга енгиллик ва қулайлик туғдириб бермоқни яхши кўрар эрдилар.

Абу Бурда оталари ҳамда боболаридан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни (яъни, боболарини) ва Маоз ибн Жабални (Яманга) юбораётиб: «Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз, жалб қилингиз, бездирмангиз ва ҳамжиҳат бўлингиз!» — деб тайинладилар».

Абу Мусо: «Ё Расулalloҳ, биз асалдан битъун ва арвадан мизрун деган ичимликлар қилинадирган бир ерда турибмиз деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳар бир маст қилувчи нарса ҳаромдир!» — дедилар.

Анас ибн Молик: «Жаноб Расулulloҳ: осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз, хотиржам қилингиз, бездирмангиз деб айтдилар», — дейдилар.

Урвага Оиша онамиз бундай деган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ишдан бирини танламоқчи бўлсалар, гуноҳ бўлмайдирган осонроғини танлар эрдилар. Башарти бу гуноҳ бўладирган бўлса, бундай ишдан бошқалардан кўра тезроқ нари қочар эрдилар. Жамоб Расулulloҳ ўзлари учун ҳеч кимдан ўч олмадилар, бироқ Оллоҳ таолонинг ҳурматини жойига қўймаганлардан (Оллоҳ таоло учун) ўч олдилар».

Ал-Азрак ибн Қайс ривоят қиладилар: «Аҳвоз деган ердаги қуриб қолган бир дарё ўзани бўйида турган эрдик. Абу Барза ал-Асламий от миниб келдида, ундан тушиб намоз ўқимоққа тутинди. Шу аснода оти ечилиб узоққа кетиб қолди. У намозни тарк этиб, отини қувиб тутиб келдида, намознинг қолганини ўқиб тугаллади. Бизнинг орамизда бир нуфузли киши бўлиб, у: «Манави чолни қарангиз, отини деб намозини бузди!» — деди. Абу Барза: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ажралганимдан буён мени ҳеч ким бунчалик таҳқирламаган эрди!» деди. Сўнг, яна: «Менинг манзилим йироқдир, гар элтоа деб отни қочириб юборсам, кечгача болачақам олдига бораолмай қолурман», — дедида, Жаноб Расулulloҳнинг (намозхонлари) қанчадан-қанча қулайликлар, туғдириб берганликлари ҳақида сўзлади».

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Утба: «Абу Ҳурайра менга қуйидагини айтиб берган эрди», —

дейдилар: «Бир бадавий масжидда таҳорат ушатди, одамлар унга танбеҳ бера бошладилар. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Қўйингиз, тегмангиз, пешоби устидан бир челак юборингиз чунким, сизлар осонлаштирувчи қилиб юборилгансизлар, қийинлаштирувчи қилиб юборилган эрмассизлар» дедилар».

81-боб. Одамлар бирлан ҳазил-мутоиба ҳам қилиб турмоқ лозимлиги ҳақида

Ибн Масъуд: «Одамларга аралаш, ҳадеб динингдан гапираверма, оилангга динни тарғиб қилаверма, ҳазил-мутоиба ҳам қилиб тур!» — дейдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг даврамизга кириб келсалар менинг кичик укамга ҳазиллашиб: «Эй Абу Умайр, не қилди бу Абулча?» — дер эрдилар (Бу ерда Жаноб Расулulloҳ икки бор: бири — ҳали фарзанд кўрмаган болага «Эй Умайрнинг отаси!» деб, иккинчиси — «Не қилди бу Абулча?» деб ҳазил-мутоиба қилдилар).

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳужраларида қўғирчоқларимни ўйнар эрдим, мен бирлан бирга дугоналарим ҳам ўйнашар эрди. Агар Жаноб Расулulloҳ кириб келсалар, улар дарҳол ўйинни тўхтатишар эрди. Ул зот эрсалар, хурсанд бўлиб уларни мен бирлан ўйинни давом эттиришга ундар эрдилар».

82.-боб. Одамлар бирлан мурса-ю мадора қилмоқ ҳақида

Абуддардоъ: «Биз баъзи одамларнинг юзига жилмайиб қараймизу, аммо дилимизда уларни лаънатлағаймиз», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Мулайка ривоят қиладилар: «Ҳазрат Расулulloҳ, саллалллоҳу алайҳи ва салламга тилла тугмалар қадалган ҳар хил қаболар тақдим қилишиб эрди, уларни айрим саҳобаларига тақсимлаб бердилар. Шунда қаболардан бирини Махрамага атаб олиб қўйдилар. У ҳузурларига келганда: «Буни сенга атаб олиб қўйган эрдим», — дедилар. Айюб: «Жаноб Расулulloҳ бу кийимни унга (Махрамага) муносиб кўрдилар, чунким унинг хулқида бир иллат бор эрди» — дейдилар».

83-боб. Мўмин одам бир қавақдан (чиққан илоннинг) иккинчи бор чиқмоғига йўл қўймас!

Муовия: «Тажриба ҳосил қилмагунча доно бўлмас!» — дейдилар (мантиқ: мўмин одам, иймонининг тақозосига кўра, бир марта алдаган алдамчига иккинчи бор ишонмаслиги лозим!).

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин одам ўзини бир қавақдан икки марта илон чиқиб чақмоғига йўл қўймас!» — дедилар.

84-боб. Меҳмоннинг ҳам ҳақи бор эрканлиги хусусида

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам менинг ҳузуримга кириб эшитдимки, сен кечалари рўза тутар эрмишсан?!» — дедилар Мен: «Ҳа, шундай», — дедим. «Бундай қилмагил, — дедилар Жаноб Расулulloҳ, — гоҳо кечаси уйғоқ бўл, гоҳо ухлағил, гоҳо рўза тут, гоҳо тутмағил! Лунким, аъзри баданингнинг ҳам, кўзингнинг ҳам, сени кўргани келадирган одамларнинг ҳам, хотинингнинг ҳам сенда ҳаққи бордир. Ажаб

эрмаским, умринг узоқ бўлса! Ҳар ойда уч кун рўза тутмоғинг- кифоя қилгай. Шунда Оллоҳ таоло сенга ҳар бир амали солиҳинг учун ўн баробар кўп савоб ато этғуси, бу эрса, бутун умрингга етгуликдир». Биз шу хусусда анча тортишганимизга қарамай, мен: «Бундан ҳам кўпроқ тоат-ибодат қилмоққа қудратим етадир», — дедим. Жаноб Расулulloҳ. «Ундай бўлса, ҳар жумъадан бошлаб уч кун рўза тутғил», — дедилар. Мен бунга кўнмадқмг, ул зот ҳам менинг айтганимга кўнмадилар. Ниҳоят, мен: "Бундан ортиғига ҳам чидай олурман», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ундай бўлса, набийulloҳ Довуд алайҳиссалом сингари рўза тутғил», — дедилар Мен: «Набийulloҳ Довуд алайҳиссалом қандай рўза тутганлар» деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ «Ярим умрлари рўза тутиш бирлам ўтган», — деб жавоб қилдилар».

85-боб. Мезбоннинг меҳмонни иззат-икром қилмоғи ҳамда унга шахсан ўзи хизмат кўрсатмоғи даркорлиги ҳақида

Абу Шурайх ал-Кйъбий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳга ва оҳиратга ишонган эрса, меҳмонини иззат-икром қилсин. Мезбоннинг бир кеча-кундуз кўрсатган иззат-икромни бирлан қилган зиёфати меҳмон учун Бир мукофот тариқасйда бўлсин, асли меҳмоннинг иззати уч кундир. Бундан ортиғи меҳмон учун садақа бўлиб, у мезбоннинг уйида то хайдаб чиқармагунларича қолмасин!» — деб айтдилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳга ва қиёмат кунига ишонган эрса, қўшнисига озор бермасин, кимки Оллоҳ ва қиёмат кунига ишонган эрса, меҳмонини иззат-икром қилсин, кимки Оллоҳга ва қиёмат кунига ишонган эрса, яхши гап гапирсин ёки жим бўлсин?» — деб айтдилар.

Уқба ибн Омир, ривоят қиладилар «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, сиз бизни уёқ-буёқларга юбориб турасиз, шунда биз бирор қавмнинг манзилига бориб тушсак улар бизни меҳмон қилишмайди, нима дейсиз?» — дедик. Жаноб Расулulloҳ бизга: «Унда нима дейсиз?» дедик. Жаноб Расулulloҳ. Агар бирор қавмнинг манзилига бориб тушсангизу сизларга "Шу илтифотларни қилсалар, қабул қилингиз, башарти бундай қилмасалар, улардан меҳмоннинг мезбонда бўладирган ҳақини ундириб олингиз!» — дедилар».

86-боб. Таом тайёрлаб меҳмонга такаллуф кўрсатмоқ ҳақида

Абу Жухайфа ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Салмон бирлан Абуддардоъни ўзаро ака-ука тутинтириб қўйдилар. Шундан сўнг, Салмон Абуддар-доъни кўргани уйларига борсалар, Абуддардоънинг хотинлари Уммуддардоъ эски кийим кийиб олган эрканлар. Салмон: «Сизга не бўлди, бунчалик хароб кийим кийиб олибдирсиз?» — деб сўрадилар. Уммуддардоъ: «Биродарингиз Абуддардоънинг дунёни сув босса, тўниқларига чиқмағайдир», — дедилар. Абуддардоъ уйларига келгач, Салмонга овқат тайёрлаб: «Енг, мен рўзаман, емасман», — дедилар. Салмон: «Сиз емасангиз, мен ҳам емасман», — дедилар. Абуддардоъ ночор едилар. Кечаси Абуддардоъ уйғониб, ибодат қилмоқчи бўлиб эрдилар, Салмон: «Ётингиз!» — дедилар, у киши ётдилар. Бир оздан сўнг яна турмоқчи бўлиб эрдилар, яна: «Ётингиз!» — дедилар у киши яна ётдилар. Тонг отай деб қолганда, Салмон: «Мана энди турингиз!» — дедиларда, ўзлари ҳам туриб, биргалашиб намоз ўқидилар. Сўнг, Салмон Абуддардоъга: «Сизда раббингизнинг ҳам, ўзингизнинг ҳам, оилангизнинг ҳам ҳақи бордир, сизнинг улардан бирортасининг ҳам ҳақиға хиёнат қилмоққа ҳаддингиз йўқдир!» — дедилар. Кейин, Абуддардоъ бу воқеани Жаноб Расулulloҳга айтиб берганларида, ул зот: «Салмон ҳақ гапни айтибдир», — дедилар».

87-боб. Меҳмон ҳузурида дарғазаб бўлмоқ ва тажанглик қилмоқ макруҳ эканлиги ҳақида

Абу Усмон Абдурраҳмон ибн Абу Бакрдан нақл қиладилар: «Абу Бакр (Сиддик) бир жамоани меҳмон қилаётиб, (ўғиллари) Абдурраҳмонга: «Меҳмонларга қараб турғил, мен бир юмуш бирлан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб келгайман, келгунимча уларни овқатлантириб, зериктирмай ўлтирғил!» — деб тайинладилар. Абдурраҳмон ташқарига чиқиб, уйларида борини олиб келдида, меҳмонларга: «Олингиз, энгиз!» — деди Меҳмонлар унга: «Хонадон соҳиби қаердалар?» — дейишди. Абдурраҳмон (жавоб бермай) яна: «Олингиз, энгиз!» — деди. Меҳмонлар: «Хонадон соҳиби келмагунича емаймиз», — дейишди. Абдурраҳмон: «Бизнинг меҳмондорчилигимиздан юз ўғирмангиз, олингиз! Отам келиб, сизнинг таом емаганингизни кўрсалар, хафа бўладилар», — деди. «Улар барибир кўнишмади, — дейди Абдурраҳмон, — билдимки, улар мендан хафа бўлганлар. Отам келгач, мен ўзимни бир четга олдим. Отам еҳмонларга «Не ҳол юз берди?» — дедилар. Улар бўлган гапни айтиб беришди. Отам: «Эй Абдурраҳмон!» — деб икки бор чақирилар, мен жим туравердим. Кейин, отам: Эй нодон, мен келиб, сени чақирганимда овозимни эшитган бўлсангу, (индамай турган бўдсанг), қасам ичаманки...», — дедилар. Мен яширинган жойимдан чиқиб олдиларига бордимда: «Меҳмонларингиздан сўранг!» — гдедим. Меҳмонлар: «Тўғри айтяпти, бизга овқат келтирди», — дейишди. Отам: «Ҳақиқатан ҳам мени кутиб турдингизми? Худо ҳақи, бу кеча мен таом емайман!» — дедилар. Меҳмонлар: «Сиз емасангиз, биз ҳам емағаймиз!» — дейишди. Отам: «Ҳаётимда менинг учун бунчалик бахтсиз кеча бўлмаган, нечун дастурхонимизга қўл узатмаяпсизлар, сизларга ўзи, нима бўлди. Овқатингни олиб кел!» — дедилар. Сўнг: «Бисмиллоҳ, (ғазабланиб қасам ичганим) бу — шайтоннинг ишидир! — дедиларда, таомга қўл узатдилар, меҳмонлар ҳам қўлузатишди»

88-боб. Меҳмоннинг мезбонга «Сен емагунингча мен ҳам емайман», — деб айтмоғи ҳақида

Бу ҳусусда юқорида Абу Жухайфа айтиб берган ҳадис мавжуд.

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар. «(Отам) Абу Бакр бир меҳмонни (ёким меҳмонларни) уйга олиб келдилар. Ўзлари эрса Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кетиб, ўша ерда анча вақт ушланиб қолдилар. Қайтиб келганларидан сўнг, онам: «Бу кеча меҳшомингвани (ёким меҳмонларингизни) интизор қилиб қўйдингиз-ку!» — дедлар. Отам: «Уларни овқатлантирмадингми?» — деб сўрадилар. Онам: «Уларнинг олдига овқат қўйиб эрдик ейишмади», — деб жавоб бердилар. (Отам) Абу Бакр ғазабланиб сўкиндилар ва аоблари тирриқ бўлиб «Мен овқат емайман!» — деб қасам ичдилар. Шунда мен бир жойга беркиниб олган эрдим, отам: «Эй нодон, қаердасан?» — деб чақирдилар. Онам: «Сиз овқат, емасангиз, мен ҳам емайман!» — дедилар, Меҳмон (ёким меҳмонлар) ҳам отам овқат емагунларича овқат емаслигини (емасликларини) билдириб, қасам ичди. Шундан сўнг, отам: «Бизни шайтон васваса қилаётган кўринадир» — дедиларда, овқатни олиб қелишни буюрдилар. Ўзлари ҳам овқат едилар, меҳмонлар ҳам ейишди. Шунда, идишдаги овқат, улар қанча ейишмасин, камайиш ўрнига тобора кўпайиб борарди. Бунй сўриб отам: «Эй Баний Фироснинг синглиси, нечун бундай бўлаётир?» — дедилар. Онам: «Кўзларимга ишонгим келмайдир, емасимиздан илгари бунчалик эрмас эрди, жуда кўпайиб кетибдир!» — дедилар. Ҳамма овқатдан тўйгунича еди, ундан Жаноб Расулulloҳга ҳам юборишди. Айтишларича, пайғамбаримиз ҳам ўша овқатдан тановул қилибдилар».

89-боб. Катталарни иззат-икром қилмоқ ҳақида биринчи бўлиб катталар гап

бошлайди ва савол беради

Рофиъ ибн Худайж ва Саҳл ибн Абу Ҳасма бундай деб ривоят қилишади: «Абдуллоҳ, ибн Саҳл ва Муҳаййиса ибн Масъуд Хайбарга келиб, бир хурмозорга киришган эрди, у ерда Абдуллоҳ ибн Саҳлни ўлдиришди. Абдурраҳмон ибн Саҳл, Ҳуваййиса ва Муҳаййиса (Масъуднинг ўғиллари) Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига боришиб, ўртоқларининг ўлдирилганини айтишди. Шунда уларнинг ичида энг ёши — Абдурраҳмон гап бошлаб эрди, Жаноб Расулуллоҳ: «Катталарни ҳурмат қил!» — дедилар. Яҳё: «Катталар гап бошламоғи даркор!» — деб қўшиб қўйдилар. Сўнг, улар ўлдирилган ўртоқлари ҳақида гапиришди. Жаноб Расулуллоҳ: «Элликтангиз ўлдирилган дўстингиз учун ўч олмоққа қасамд қила олурмисиз?» — дедилар. Улар: «Ё Расулаллоҳ, биз сира бундай қилмаганмиз!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Элликта яҳудий ўлдирилган одамнингиз учун (ёким: «дўстингиз учун» — деган бўлишлари ҳам мумкин) хун тўлаймиз, деб қасам ичди», — дедилар. Улар: «Ё Расулаллоҳ, улар ахир, кофир қавмлар-ку!» — дейишди. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ (ўлдирилганнинг) хунини ўзлари тўлаб юбордилар». Саҳл: «Ўлдирилган одам хуни учун берилган туялардан бирини ушлаб, оғилхонага олиб кирган эрдим, мени тениб юборди», — дейдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қенга шундай бир дарахтнинг номини айтингки, у мусулмонга ўхшаб Оллоҳ таолонинг иродаси билан доимо мева бериб, баргини сира тўкмайдиргав: бўлсин!» — дедилар. Шунда кўнглимта хурмо бўлса керак деган фикр келди-ю, аммо айтмадим, чунким у ерда Абу Бакр бирлан отам Умар ҳам бор эрдилар. Ҳеч ким жавоб бермагач, Жаноб Расулуллоҳнинг ўзлари: «У — хурмо дарахтидир», — дедилар. Сўнг, отам бирлан ташқарига чиққанимизда: «Эй ота, боя мен хурмо бўлса керак деб ўйлаб эрдим», — дедим. Отам: «Нечун айтмадинг айтганингда эрди, менинг фалон ва фалон нарсалар хусусида яхши бўлган бўлур эрди!» — дедилар. Мен: «Сиз ҳам, Абу Бакр ҳам индамай турганингиз учун гапирмоққа журъат қила олмадим», — дедим»

90-боб. Шеър, ражаз ва ҳудоънинг жоиз ҳамда макруҳ товонлари ҳақида

Убай ибн Каъб «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шеърда ҳикмат мавжуд», — деб айтдилар», — дейдилар». Асвад ибн Қайс: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салам йўлда кетаётиб бир тошга қоқиниб кетиб эрдилар, бармоқлари қонади Шунда қуйидаги шеърни айтдилар», — дейдилар: «Қонини зое оқизган шўнчаки бир бармоқсан, Тўкмадинг қонингни Оллоҳ йўлида бироқ сан!» Абу Ҳурайри ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Шоир Дубайд «Оллоҳдан ўзга ҳар бир нарса ботил эрмасми?» деб, энг тўғри сўзни айтганда Умайя ибн Абуссалтнинг исломга кирмоғига сал қолган эрди»,- дедилар.

Салама ибн ал-Акваъ ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбар томон йўлга чиқдик! Тун бўйи юрдик. (Йўлда) ҳамсафар кишилардан бири Омир ибн ал-Акваъга: «Ражазларингдан (ражаз вазнида битилган шеърларингдан) бизга айтиб бермайсанми?» — деди. Омир шоир эрди, туясидан тушиб, одамларга қарата қуйидаги ҳудоъни (туякашлар қўшиғини) айта кетди:

*«Бўлмасанг сен ё Илоҳо, тўғри йўлни топмас эрдик
Хайру эҳсон ҳам намозки ҳеч қачон биз билмас ердик.
Айбимизни мағфират айлаб азобингдан нажот берғил,
Адаштирмай тўғри йўлдан бизга доим сабот берғил.
Пулсиротдалол, висолингни кўрайлик биз,*

*Қалбимизга Ишонч солғил, хотири жамъ бўлайлик биз.
Ҳозир у нозир эрурмиз қилсалар гар бизни даъват,
Чунки даъват соҳибида бизга бордур ишонч, албат».*

Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу туябоннинг исми недир?» — деб сўрадилар. «Омир ибн ал-Акваъ» — деб айтишди. Жаноб Расулulloҳ: «Унга Оллоҳ таолонинг раҳмати бўлсин!» — дедилар. Бир киши: «Вожиб бўлди. ё Расулаллоҳ, бизга ҳам Оллоҳ таолонинг раҳматини тиласангиз эрди!»- деди. Сўнг, биз Хайбарга етиб келиб, уни қамал қилдик. Хайбарликлар қаттиқ қаршилиқ кўрсатиб, қамал чўзилиб кетганлигидан егуликларимиз тугаб, қаттиқ оч қолдик. Кейин, Оллоҳ таоло инояти бирлан Хайбарни фатҳ қилмоққа муяссар бўлдик. Шаҳар фатҳ қилинган куни тунда одамлар кўплаб гулхан ёқишди. Жаноб Расулulloҳ буни кўриб: «Анави гулханларни не сабабдан ёқишди?» — деб сўрадилар. «Гўшт пиширмақ учун», — деб жавоб қилишди. Жаноб Расулulloҳ: «Қандай гўштни?» — деб сўрадилар. «Хонаки эшакларнинг гўштини», — деб жавоб қилишди. Жаноб Расулulloҳ: «Қозонларни ағдариб, синдириб ташлангиз!» — дедилар. Бир одам «Қозонларни ағдариб, сўнг ювиб ташласакчи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Шундай қилсангиз ҳам бўлғай», — дедилар. Қавм саф тортиб турганда Омир бир яҳудийга зарб бирлан қилич солган эрди, тиғи калталигидан қайтиб келиб ўзининг тиззасини кесиб кетди, шундан у вафот этди. Хайбардан қайтгач, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг ғамгин юрганлигимни кўриб: «Сенга не бўлди?» — дедилар. «Мен: «Сизга ота-онам фидо бўлсин, одамлар айтадиларки, Омирнинг қилган барча амали солиҳлари ҳабата бўлиб кетган эрмиш», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Хусусан ким айтди?» — дедилар. Мен: «Фалончи бирлан пистончи ҳамда Усайд ибн ал-Ҳузайр ал-Ансорий», — дедим. «Ёлғон айтибдилар, Омирга икки савоб тегадир», — дедилар Жаноб Расулulloҳ ва бармоқларини чалиштириб кўрсатдиларда: «У ғайратли ва тиришқоқ эрди, араблар орасида ана шундай хислатларга эга бўлганлар ҳам топилгай», — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи бир аёлларининг ҳузурига кирдилар. Умму Сулайм ҳам ўшалар орасида эрди. Шунда унга «Эй Анжаша, (туяларни) секинроқ ҳайда, шишаларга эҳтиёт бўл!» — дедилар. Абу қилоба: «Жаноб Расулulloҳ шундай бир сўзни айтдиларки, агар уни бирортангиз айтсангиз, устидан кулган бўлур эрдингиз», — дейдилар. Жаноб Расулulloҳнинг Анжаша исмли бир қора туябонлари бўлиб, Умму Сулаймга ўшанинг исми бирлан мурожат қиляптилар. Қолган аёлларни эрса, шишаларга қиёслаяптилар. Чунким, Умму Сулайм қолган аёлларга нисбатан туябон янглиғ мавқега эга бўлиб, уларни ҳаёт йўлидан бир маромда. етаклаб бормоғи, шишалар каби нозик аёлларни синдирмай манзилга етказмоғи даркор.

91-боб. Мушрикларни ҳажв қилмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳассон ибн Собит Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан мушрикларни ҳажв қилмоғига ижозат сўраб эрди, Жаноб Расулulloҳ: «Менинг уруғ аймоқларим не бўлғай?» — дедилар (яъни «Менинг уруғ-аймоқларимда ҳам мушриклар борку, унда мени не қилғайсан?!»). Ҳассон: «Сизни мушрик уруғ-аймоқларинг ичидан ҳамирдан қил суғуриб олганим янглиғ айириб олғумдир!» — деди».

Ҳишом ибн Урва оталаридан нақл қиладилар: «Мен Оишанинг ҳузурларида Ҳассонни сўка кетдим. Оиша: Сўкма уни, чунким у Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга мадҳия ёзар эрди», — дедилар».

Абу Ҳурайра ўз ривоятларида Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида гапираётиб:

«Жаноб Расулulloҳ: «Сизнинг биродарингиз (Ибн Рувоҳа ўз шеърларида) ярамас гапларни айтмайди», — деб айтдилар», — дейдилар. Ибн Рувоҳа бундай деб ёзган эркан: «Доимо Оллоҳ Китобин ўқир Ҳазрат Расулulloҳ, Қоп-қаро тун бағрини юз пора қилган тонг гувоҳ. Кўрсатиб бизга хидоят, ҳақ йўлига бошлади, Биҳамдиллиҳ сўқир кўзлар очилди, бўлмадик гумроҳ. Мушрикийлар жисмига варқу тўшак ҳам ботганида, Расулulloҳ остлари қотди тўшаксрлз тун бўйи, э воҳ!». Абу Салами ибн Абдурраҳмон ибн Авф қуйидаги уадисни айтиб берганлар «Ҳассон ибн Собит (шоир) Абу Ҳурайранинг гувоҳ бўлмоқларини сўраб: «Оллоҳ ҳаққи-ҳурмати, айтингизчи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: Эй Ҳассон Илоҳи, Расулulloҳга Рух ул-Қуддусни (Жаброил алайҳисалимни! мададкор айлағил, деб (шеър) айт!» деганларини эшитганмисиз?» — деди. Абу Ҳурайра: «Ҳа, эшитганман — дедилар».

Барро (ибн Озиб) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳассонга: «Уларни (мушриқларни) ҳажв қлғил, Жаброил сенга мададкор бўлсин!» — дедилар»

92-боб. Шеър (шеърият) инсонни Оллоҳ таолонинг зикридан ҳамда илму маърифат ва Қуръондан чалғитадирган даражада енгиб қўймаслиги лозим!

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қорнингиз шеър бирлан тўлгандан кўра, йиринг бирлан тўлгани афзалдир! (яъни, Оллоҳ таоло ва унинг расулини мадҳ этмайдирган шеърдан йиринг афзалроқ!)» — деб айтдилар».

93-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Барака топкур!» ҳамда «Бизни йўлдан қолдирадиган бўлибсанда!» деган қавллари ҳақида

Урва Оишадан нақл қиладилар: «Абулқуъайснинг укаси Афлаҳ «Ҳижоб ояти» нозил бўлгач, менинг ҳузуримга кирмоққа изн сўради. Мен: «Худо ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ижозат қилмагунларича, рухсат бера олмагаймен, чунким мени Абулқуъайснинг укасининг хотини эрмас, балким Абулқуъайснинг хотини эмизгандир!» — дедим. Шу аснода Жаноб Расулulloҳ ҳузуримга кириб келиб эрдилар: «Ё Расулаллоҳ, мени анави кишининг хотини эрмас, балки унинг (акасининг) хотини эмизгандир», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Барака топкур, рухсат берғил, ахир у сенга амаки бўладир! — дедилар».

Урва бундай дейдилар: «Оиша шунга кўра: «Туғишганлар бир-бирига маҳрам бўлгани каби, эмишганлар ҳам ўзаро маҳрам бўлғайдир», — дер эрдилар» Оиша разияллоҳу анҳо. ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (йўлга чиқмоқчи бўлиб) шошиб турган эрдилар, Сафийянинг бемавруд ҳайз кўриб қолганидан чодир эшиги олдида ғамгин ўлтирганини кўриб: «Бизни йўлдан қолдирадиган бўлибсанда!» — дедилар. Сўнг: «Наҳр куни тавоф қилган эрдингми?» — деб сўрадилар. Сафийя: «Ҳа» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ундай бўлса, йўлга чиқғил» — дедилар».

94-боб. «Таъкидладилар» деган сўз ҳақида

Умму Ҳониъ бундай деган эканлар: «Макка фатҳ қилинган йили Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бордим. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғул қилаётган ва қизлари Фотима эрса, бир нарса бирлан ул зотни пана қилиб турган эркан. Жаноб Расулulloҳга салом бердим. «Бу ким?» — дедилар. «Мен Умму Ҳониъман, Абу Толиб қизиман», — дедим. «Хуш келибсан, Умму Ҳониъ!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ ғул қилиб бўлганларидан кейин туриб бир кийимга ўралган ҳолда саккиз ракъат.намоз ўқидилар. Намоз ўқиб бўлиб ўгирилдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, у ҳам мен паноҳимга олганини фалончи

ибн Ҳубайрни ўлдирурмен, деб таъкидлади», дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Умму Ҳоний, сен кимни паноҳингга олган эрсанг, биз ҳам ўшани паноҳимизга, олдик», деб айтдилар. Шу гапни айтганларида зуҳо (чошгоҳ) намози вақти бўлган эрди».

95-боб. Бир кишининг «Шўринг қурсин!» дегани ҳақида

Анас разяллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий салаллоҳу алайҳи ва саллам туя ҳайдаб бораётган бир кишини кўриб «Уни миниб олсангчи!» — дедилар. У киши: «Бу қурбонликка аталган-ку!» — деди, Жаноб Расулulloҳ яна: «Миниб олсангчи!» — дедилар. У киши тагин «Бу қурбонликка аталган-ку!» — деди. Жаноб Расулulloҳ учинчи марта: «Шўринг қурсин, миниб олсангчи!» — дедилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг туя ҳайдаб кетаётганини кўриб «Уни миниб олғил!» — деб айтдилар. У киши: «Ё Расулаллоҳ, ахир бу қурбонликка аталган-ку!» — деди. Жаноб Расулulloҳ, «Шўринг қурсин, миниб олғил!» — деб икки ёки уч бор қайтардилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сафарда эрдилар. Анжаша деган бир қора қул ҳам ул зот бирланжрга бўлиб, туябонлар қўшиғини айтиб кетаётган эрди. Шунда Жаноб Расулulloҳ унга: «Шўринг қурсин, эй Анжаша, (туя устидагк) шишаларга эҳтиёт бўл!» деб айтдилар». (Бу бирлан Жаноб Расулulloҳ: «Туялар устидаги шиша янглиғ нозик аёлларни эҳтиёт қилги.я, туяларни тез ҳайдамағил!» — демокчилар).

Абу Бакра оталаридан нақл қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва садламниқг ҳузурларида бошқа бир одамни мақтади. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг қурсин, биродарингнинг бўйинини синдириб қўйдинг!» — деб уч бор такрорладилар. Сўнг: «Бирортангиз кимнидир мақтамоқчи бўлсангиз, башарти уни яхши билсангиз ҳам: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен уни шундай (хислатларга эга) деб ҳисоблайман, лекин ҳеч кимни Оллоҳ таолонинг олдида оқламоқчи эрмасман» — деб айтингиз!» — дедилар»

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўлжаларни тақсимлаб ўлтирган эрдилар, Баний Тамим қабиласидан бўлган Зулхувайсира деган киши: «Ё Расулаллоҳ, адолат қилингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг қурсин, мен адолат қилмасам, ким адолат қилғай?!» — дедилар. Шунда Ҳазра Умар: «Ижозат қилингиз, калласини танидан жудо айлаин!, — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, асло! Унинг шундай дўстлари борки, бирортангиз ҳам улар бирлан на намоз ўқимоқни ва на рўза тутмрқни ўзингизга раво кўрғайсиз. Улар ов қилинадиргақ бирор жонзотнинг (ошқозонини) тешиб ўтиб кетган ўқ-ёй янглиғ, динга бирров кириб-чиқиб кетадирган одамлар бўлиб, ўқ-ёй пайконидан тортиб то унинг патига қадар кўз ташлаб, ошқозон ахлати-ю қон юқидан бўлак ҳеч нарса тополмаган (сайёдга) ўхшагайдирлар. Бундайлар одамлар ўртасида ихтилоф чиққанда пайдо бўладирлар (Айрим нусхаларда: «Бундайлар яхши одамларга қарши чиқадириллар» — дейилган). Уларнинг белгиси шулки бир қўли аёл кўкраги ёки бир бўлак гўшт янглиғ титраб турғайдир», — деб айтдилар.

Абу Саъид: «Мана шу гапларни Жаноб Расулulloҳдан, эшитдим деб гувоҳлик берурман ҳамда Али уларга қарши жанг қилганда мен бирга эрдим, ўликлардан бири ҳақиқатан ҳам Жаноб Расулulloҳ тасвираб берганларидек эркан деб ҳам гувоҳлик берурман», — дейдилар.

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Бир бадавий Расудуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва

салламга: «Ҳижрат қилмоқ ҳақида хабар берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг қурсин, ҳижрат қилмоқ мушкул иш, сенинг туяларинг борми?» — деб айтдилар. У: «Ҳа, бор», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Улар учун закот бериб турурсанми?» — деб сўрадилар. У: «Ҳа, закот бериб турурман», — деб жавоб қилди. Жаноб Расулulloҳ: «Денгизлар ортида туриб ҳам амали солиҳ қилавер, Оллоҳ таоло қилган амали солиҳларингни заррача камситмагайдир!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар : «Бир бадавий келиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, қиёмат қачон бўлгай?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг гурсин, унга қандай тайёргарлик кўргансан?» — дедилар. Бадавий: «Оллоҳ ва унинг расулини севишимдан бўлак ҳеч қайдай тайёргарлигим йўқ», — деб жавоб қилди. Жаноб Расулulloҳ: «Сен (жаннатда) ўзинг севганлар бирла Бўлғайсен!» — дедилар. Биз: «Ё Расулаллоҳ, биз ҳамми?» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа», — дедилар. Шу куни биз ниҳоятда хурсанд бўлиб кетдик».

96-боб. Оллоҳ аzza ва жаллага бўлган муҳаббатнинг аломатлари ҳақида

Оллоҳ таоло бў хусусда: «Агар Оллоҳни яхши кўрсангиз, эргашингиз, Оллоҳ сизни суюкли қилгай!» — дейди.

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: Киши (жаннатда) ўзига суюкли одам бирлан бирга бўладир», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, бир қавмни севиб, унга етиша олмаган киши ҳақида не дегайсиз?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Киши (жаннатда) ўзига суюкли одам бирлан бирга бўладир», — деб жавоб қилдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир одам Расулullo саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулаллоҳ, қиёмат Қачон бўлгай?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Унга қандай ҳозирлик кўриб қўйгансан?» — дедилар. Бояги одам: «Кўп ҳозирлик кўрганим йўқ. айтарли намоз ўқимадим, рўза-тутмадим, садақа ҳам бермадим, аммо мен Оллоҳ бирлан унинг расулини яхши кўрғайман» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сен (жаннатда) ўзинг севганлар бирла бўлғайсен!» — деб айтдилар».

97-боб. Бир одамнинг иккинчи бир одамга: «Даф бўл!» — демоғи ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ибн Соидга: «Мен сенга бир гап айтмоқчиман, айтчи, у қандай гап?» — дедилар. Шунда Ибн Соид: «Тут...» — дейиши бирлан Жаноб Расулulloҳ, унга: «Даф бўл!» — дедилар (чунким, жинлар бирлан алоаси бўлган Ибн Соид Жаноб Расулulloҳнинг дилларидаги гапни билиб олган бўлиб, «Осмон тутун бирлан қопланадирган кунни кутғил!» деган ояти каримадаги «тутун сўзини айтишга эндигина оғиз жуфтлаган эрди»)».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир гуруҳ саҳобалар ҳамроҳлигида Ибн Сайёд яшайдирган томонга бордилар. Ибн Сайёдни Баний Муғола қалъасида болалар бирлан ўйнаб турганда учратишди. Ибн Сайёд балоғатга етиб қолаёзган эрди. У Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак қўллари бирлан орқасига туртмагунларича, келганларини сезмади. Жаноб Расулulloҳ:

«Менинг Оллоҳнинг элчиси эканлигимга гувоҳлик берғил!» — дедилар. Ибн Сайёд Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламга қараб: «Гувоҳлик берғайман, сиз, дарҳақиқат, уммийларнинг (саводсизларнинг) пайғамбаридирсиз, лекин сиз ўзингиз ҳам менинг Оллоҳнинг элчиси эканлигимга гувоҳлик берғаймисиз?» — деди шаккоклик қилиб. Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг гапини рад қилиб: «Мен Оллоҳ ва унинг пайғамбарлариға ишонғаймен», дедилар. Сўнг, Ибн Сайёддан: «Сенга нелар аён бўлғай?», — деб сўрадилар. Ибн Сайёд: «Менга (миямга) гоҳи чин, гоҳи ёлғон гаплар келғайдир», — деб айтди. Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сенинг миянг айниб қолган. Мен (ҳозир) сенга кўнглимдаги бир гапни айтайин», — дедилар. Ибн Сайёд: «Айтмоқчи бўлган ганингиз дух..» — деб эндигина оғиз жуфтлаб ҳам эрдик Жаноб Расулulloх унинг гапини бўлиб: «Даф бўлғил. Ҳаддингдан ошмағил!» — дедилар (Дарҳақиқат, Жаноб Расулulloх «Фа-ртақиб йавма таътийу-ссамоъу бидухонин деган оятни ўқимоқчи бўлган эрдилар. Ибн Сайёд ана шу оятдаги «духон» (тутун) сўзига ишора қилган эрди. Оятнинг мазмуни: «Осмон тутун бирлан қопланадирган кунни кутғил!»).. Шунда Ҳазрат Умар: «Уни менга қўйиб берингиз, калласини кесиб ташлайин!» — дедилар. Жаноб Расулulloх: «Агар у Дажжол бўлса, унга сиз ҳукмингизни ўтказа олмассиз (унинга олмассиз), борди-ю, Дажжол бўлмаса, уни ўлдирмоғингиздан сизга не наф?» — дедилар». Кейинчалик — дейдилар Ибн Умар, — Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам Убай ибн Каъб ал-Ансорий бирлан бирга Ибн Сайёд билан учрашишган ўшал хурмозорга яширинча бордилар. Жаноб Расулulloх бир хурмо дарахти панасидан туриб кузата бошладилар, чунким Ибн Сайёд: кўриб қолмасидан илгари у айтадирган бирор гапни эшитиб: олмоқчи эрдилар. Ибн Сайёд ўзининг бахмал кўрпасига (бурканиб) ётар, кўрпа ичидан эрса, унинг минғирлаган товуши эшитилар эрди. Шунда Ибн Сайёднинг онаси Жаноб Расулulloхнинг хурмо дарахти панасидан кузатиб турганларини кўриб қолиб: «Эй Соф (унинг асл исми шундай эрди), ана Мухаммад!» — деди. Ибн Сайёд сўзламоқдан тўхтади. Жаноб Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар онаси индамай турганида, Ибн Сайёднинг сирини билиб олган бўлур эрдик», — дедилар».

Абдуллох ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамлар орасида ўлтирган эрдилар, ўриниларидан туриб Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтдилар, сўнг Дажжол ҳақида эслаб: «Мен сизларни ундан (эҳтиёт бўлингиз, деб) огоҳлантираман. Нуҳдан бўлак бирор пайғамбар ўз қавмини Дажжолдан эҳтиёт бўлмоққа чорламаган эрди. Мен эрсам, ҳозир сизларга унинг ҳақида ҳали бирор пайғамбар айтмаган» бир гапни айтайин, билиб қўйинглар, унинг (бир) кўзи кўрдир, Оллоҳ таоло эрса кўр эрмас!» — дедилар».

98-боб. Одамнинг «Марҳабо!» демоғи ҳусусида

Оиша онамиз: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фотима алайҳоссаломга: «Марҳабо, эй қизим!» — дедилар», — дейдилар»: Умму Ҳониъ: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб эрдим, «Марҳабо, эй Умму Ҳониъ!» — деб айтдилар», — дейдилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: Абд ул-Қайс (қабиласининг) вакиллари Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келганда ул зот: «Тортинмай ва надомат қилмай ташриф буюрган вакилларга марҳабо!» — дедилар. Улар: «Ё Расулаллоҳ, биз Рабиъа қабиласининг бир уруғимиз, биз бирлан сўзнинг ўртангизда Музар қабиласи тўсқинлик қилиб турибди Шул боисдан биз сизнинг ҳузурингизга муҳаррам ойидагина кела олурмиз, холос. Бизга шундай бир муайян ишни буюрингки, уни бажаргач, биз жаннатга кирайлик ва ўзимиздан кейингиларни ҳам шунга даъват этайлик!» — дейишди. Жаноб Расулulloх: «Сизларга тўрт нарсани буюриб, тўрт нарсани манъ қилғаймен: намоз ўқингиз, закот берингиз, рўза тутингиз ва қўлга киритган ўлжангизнинг бешдан бир қисмини улашингиз! Сизларга дуббо, хантам, нақийр ва музафбат

(ичимлик тайёрланадиган идишлар номи)да ичимлик тайёрлаб ичмоқни манъ қилурмен!» — деб айтдилар».

99-боб. Қиёматда одамлар отасининг исми бирлан аталмоғи ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёматда аҳдига вафо қилмаган (хоин) одам учун (ҳамма уни кўриб, билиб қўйсин, деган мақсадда хоинлигини билдириб турадиган) байроқ тикиб қўйилгай ва: «Бу фалон ўғли фалоннинг байроғидир!» - дейилгай», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Динор Ибн Умардан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёматда аҳдига вафо қилмаган (хоин) учун байроқ тикиб қўйилиб: «Бу фалон ўғли фалоннинг (хоинлик) байроғидир!» — дейилгай» — дедилар».

100-боб. «Қусгим келяпти» дейилмасин!

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллоллаҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз «Қусгим келяпти» деб айтмангиз, «Кўнглим айнияти» деб айтингиз!» дедилар».

Абу Умома ибн Саҳл оталаридан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз «Қусгим келяпти» деб айтмангиз, «Кўнглим айнияти» деб айтингиз!» дедилар».

101-боб. Даҳр (замон, абадият, азалият)ни сўкмангиз!

Абу Ҳурайра ривоят қиладиларки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло: «Одам боласи даҳрни сўкгайдир, даҳр эрса — мен эрурман, тун ҳам, кундуз ҳам менинг илгимдадир!» — дейди», — деб айтган эрканлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Узумни карм, даҳрни эрса, ишончсиз демангиз, чунким Оллоҳнинг ўзи даҳрдир!» — деб айтдилар» («Карм» сўзи узум зангини англатиш бирлан бирга «саховат» ва «карам» деган маъноларга ҳам эгадир. Шул боисдан бўлса керак «Узумни карм демангиз», — дейдилар).

102-боб.

Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Узумни карм демангиз), чунким карм мўминнинг қалбидир!» — дедилар (яъни, карам-саховат мўминнинг юрагидир. Демак саховатсиз одам мўмин бўлмайди, мўмин эрса кармсаховатсиз яшай олмайди, чунким саховат унинг юрагидир!). Жаноб Расулulloҳ: «Ҳақиқий шарманда бу дунёда бор-йўғидан ажраб қолган одам эрмас, балки иймону эътиқодини бой бериб қиёматда Оллоҳ таолога рўбарў бўлган одамдир!» ва «Ҳақиқий ғолиб — ғзаби келганда ўзини боса олган одамдир!» — деб айтдилар. Сўнг, «Оллоҳнинг мулкидан бошқа мулк йўқдир!» — дейиш бирлан бирга Оллоҳни ягона мулкдор деб тавсифладилар. Кейин, подшоҳлар ҳақида гапираётиб: «Подшоҳлар, агар бирор қишлоққа кирсалар, уни хонавайрон қилгайлар», — деб ҳам айтдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Узумни) карм дейишади, ваҳоланки карм мўминнинг юрагидир!» — дедилар».

103-боб. «Ота-онам сенга фидо бўлсин!» — деган киши ҳақида

Али разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Саъддан бошқа бирор кишига ота-онам сенга фидо бўлсин, деб айтганларини эшитмадим. Менимча, Уҳуд жангида бўлса керак Жаноб Расулulloҳ Саъдга: «Ота-онам сенга фидо бўлсин, от, отсангчи!» — деб айтган эрдилар».

104-боб. «Оллоҳ таоло мени сизга фидо қилсин!» — деган киши ҳақида

Абу Бакр Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ота-оналаримизни сизга фидо қилдик!» — деб айтганлар.

Анас ибн Молик ривоят қиладиларки, у киши бирлан Абу Талҳа бир туяда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Сафиййа эрса иккинчи бир туяда кетиб бормоқда эрдилар. Сафиййа Жаноб Расулulloҳнинг орқаларида эрди. Шунда туя қоқиниб кетиб, Сафиййа бирлан пайғамбаримиз йиқилиб тушишди. Абу Талҳа дарҳол ўзини туядан ташлаб, жанобимизнинг қошларига етиб бордида: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло мени сизга фидо қилсин, лат емадингизми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, аммо аелимнинг ҳолидан хабар олғил!» — дедилар. Абу Талҳа Сафиййа ётган томонга югуриб кетди, бориб ўз кийимини унинг устига ёпиб қўйди, Сафиййа (ўзига келгач) ўрнидан турди. Сўнг, Абу Талҳа туя эгар-жабдуғини яхшилаб боғлаб қўйди, Жаноб Расулulloҳ бирлар Сафиййа унга миниб, яна йўлга равона бўлишди. Мадинага яқин қолганда Жаноб Расулulloҳ: «(Куфрдан) қайтпмиз, тавба қиляпмиз, раббимизга ибодат қилиб, шуқр қиляпмиз», — деган сўзларни такрорлай -бошладилар ва шу сўзларни айтган ҳолда Мадинага кириб бордилар».

105-боб. Оллоҳ, азза ва жаллага энг маҳбуб бўлган исмлар ҳақида

Ибн ал-Мункабир Жобирдан нақл қиладилар: «Орамиздан бир киши ўғил кўриб, унга Қосим деб исм қўйди. Биз: «Сени Абулқосим деб атай олмаймиз!» — дедик. Шунда у Жаноб Расулulloҳга бориб айтган эрди, ул зот: «Ўғлингга Абдурраҳмон деб исм қўйғил!» — дедилар».

106-боб.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Болаларингизга исмимни қўйинглар, лақабимни қўйманглар!» — деб айтганлар.

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Орамиздан бир киши ўғил кўриб, унга Қосим деб исм қўйди. Шунда одамлар «Жаноб Расулulloҳдан сўрамагунимизча, боланинг отасини Абулқосим деб атамаймиз», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Болага исмимни қўйинглар, лақабимни эрмас!» — деб айтдилар».

Абу Ҳурайри ривоят қилидилар: «Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Болага исмимни қўйинглар, лақабимни эрмас!» — деб айтдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Орамиздан бир киши ўғил кўриб, унга Қосим деб исм қўйди. Одамлар: «Биз сени юзхқтир қилиб, Абулқосим деб атай олмаймиз», — дейишди. Шунда у Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига «бориб бу гапни айтиб эрди, ул зот: «Ўғлингга Абдурраҳмон деб исм қўйғил!» — дедилар».

107-боб. Ҳузн (ғам) деган исм ҳақида

Ибн ал-Мусайяб оталаридан нақл қиладиларки, оталари Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига борганларида, ул зот: «Исминг недур?» — деб сўрабдилар. Оталари: «Исмим Ҳузн (ғам)» — дебдилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Сенинг исминг Саҳл (яъни, омон бўлсин!)» — деб айтибдилар. Оталари: «Отам қўйган исми ўзгартира олмасман!» — дебдилар».

Ибн ал-Мусайяб: «Шу-шу бўлди-ю, бошимиздан ғам аримай қолди», — дейдилар.

108-боб. Исми ўзгартириб ундан яхшироқ исм қўймоқ ҳақида

Саҳл разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мунзир ибн Абу Усайдни туғилганда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб келишди. Жаноб Расулуллоҳ уни тиззаларига ўтқизиб қўйдилар. Боланинг отаси Абу Усайд ҳам ўша ерда эрди. Жаноб Расулуллоҳ бир нарса бирлан машғул бўлиб, хаёллари қочди. Шунда Абу Усайд ишора қилиб эрди болани Жаноб Расулуллоҳнинг тиззаларидан кўтариб олиб кетишди. Жаноб Расулуллоҳ ўзларига келиб: «Болақани?» — дедилар. Абу Усайд: «Ё Расулаллоҳ, (уйга) бериб юбордик», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Исми нима?» дедилар. Абу Усайд: «Исми фалон», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ва лекин унинг исми Мунзирдир», — дедилар. Шу кундан эътиборан унинг исми Мунзир бўлиб қолди».

Абу Рофиъ Абу Ҳурайрадан нақл қиладилар: «Зайнабнинг исми аслида Варра (художўй, итоаткор) бўлган. Донг таратсин, деб унга шу исми қўйишган эрди. Жаноб Расулуллоҳ унинг бу исмини Зайнаб (хушманзара ва хушбўй дарахтнинг номи) деб ўзгартирдилар».

109-боб. Болага пайғамбарлар исмини қўймоқ хусусида

Анас разияллоҳу анҳу: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўғиллари Иброҳимни ўпдилар», — дейдилар.

Исмоил разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Абу Авфодан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўғиллари Иброҳимни кўрганмисиз?» — деб сўрадим. У менга: «Гўдаклигида вафот этган, башарти Жаноб Расулуллоҳдан кейин ҳам пайғамбар бўлиши лозим бўлганда у яшаган бўлур эрди. Аммо, ул зотдан сўнг пайғамбар бўлмағайдир!» — деди».

Адий ибн Собит бундай дейдилар: «Барродам эшитдимки, Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўғиллари Иброҳим алайҳиссалом вафот этганида: «Жаннатда уни эмизиб қўйювчи аёл бордир», — деган эрканлар». Жобир ибн Абдуллоҳ ал-Ансорий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Болангизга) менинг исмиمنى қўйинглар, лақабимни эрмас, чунким мен қосиммантақсимловчиман), сизларга (Оллоҳ таоло нимаики йўлласса, ўшани) улашаман», — дедилар».

Абу Ҳўрайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Болангизга) исмиمنى қўйинглар, лақабимни эрмас. Кимки мени тушида кўрса, ўзимни кўрибди, чунким шайтон менинг қиёфамга кириб кўрина олмайди Кимки қасддан менинг ҳақимда ёлғон гапларни айтса, ўзига дўзахдан жой тайёрлайверсин!» — дедилар».

Абу Мусо (ал-Ашъарий) бундай дейдилар: «Мен ўғил кўрганимда уни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бордим, унга Иброҳим деб исм қўйдилар. Кейин, бир дона хурмони олиб, у бирлан танглайини кўтариб қўйдиларда, дуо қилиб қўлимга

қайтариб тутқаздилар». Бу Абу Мусонинг тўнғич ўғли эрди».

Зиёд ибн Илоқа ривоят қиладилар: «Муғйра ибн Шуъбадан эшитдимки, Иброҳим (Жаноб Расулуллоҳнинг ўғиллари) вафот қилган куни қуёш тутилган эркан».

110-боб. Одамни гўдаклигида қўйилган исми бирлан атамоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ракъатдан бошларини кўтаргач: «Эй парвардигоро, Валид ибн Валидга, Салама ибн Ҳишомга, Ийош ибн Абу Рабиъага ва Маккадаги мўмин ғарийбу ғураболарга ўзинг нажот берғил! Эй парвардигоро, Музар қабиласига нисбатан азобингни кучайтириб, уларга Юсуф алайҳиссалом даврларидагидек қаҳатчилик (йилларини) юборғил!» — дедилар».

111-боб. Дўстини чақирганда унинг исмини чала айтган киши хусусида

Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Ё Абу Ҳур!» дедилар», — дейдилар.

Абу Салама ибн Абдурраҳмон ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша разияллоҳу анҳо айтадирларки, Жаноб Расулуллоҳ «Ё Оиша, Ҳазрат Жаброил сенга салом айтдилар, мен эрсам: «Сизга унинг ва сал У китоб ҳам Оллоҳнинг саломи ва раҳмати бўлсин!» — деб айтдим», — дебдилар». «Дарҳақиқат, — дейдилар Оиша онамиз, — Ҳазрат Жаброил бизни кўриб турадилар, биз эрсак ул зотни кўрмаймиз».

Анас ривоят қиладилар: «Умму Сулайм (туяга ўрнатилган) кажавага ўлтириб олган эрди, Жаноб Расулуллоҳнинг гулонлари Анжаша эрса туяни ҳайдаб борарди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Эй Анжаша, секинроқ ҳайда, шишаларни (яъни, туя устидаги аёлни) эҳтиёт қил!» дедилар».

112-боб. Ҳали (уйланиб) бола кўрмаган гўдакка лақаб қўймоқ ҳақида

Анас ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам энг хушхулқ одам эрдилар. Менинг Умайр исмли уҳам бўлиб, у эмадиган ёшдан ўтган эрди. Жаноб Расулуллоҳ бизни келганларида унга: «Эй Абу Умайр, бу Абулча не қилди?» — дер эрдилар. Шунда у ҳам ўйинчоқ бу Абулчани ўйнаб ўлтирган бўлар эрди. Уйимизда бўлганларида намоз вақти бўлиб қолса, тағларидаги гиламчага сув сепиб супуришни буюрар эрдилар, сўнг намоз ўқимоқда тутимганларида биз орқаларида саф тортиб турар эрдик ул зот бизга имомлик қилиб намоз ўқир эрдилар».

113-боб. Гарчи лақабни бўлсада, «Абу Туроб» деган ана бошқа бир лақаб олган киши хусусида

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу маҳбуб исмлар ичида ўз исмларини хуш кўрсаларда, ўзларини Абу Туроб деб чақирришларини кўпроқ ёқтирар эрдилар. Чунки, бу лақабни у кишига Жаноб Расулуллоҳнинг ўзлари қўйган эрдилар. Воқеа бундай бўлган эрди: бир куни Ҳазрат Али хотинлари бўлмиш Фотимадан аразлаб чиқиб кетдиларда, масжидга бориб деборга суяниб ўлтирдилар. Жаноб Расулуллоҳ у кишини излаб масжидга кириб келдилар, қарасалар деворга суяниб ўлтирибдилар, орқаларига туфроқ теккан. Шунда Жаноб Расулуллоҳ Ҳазрат Алининг орқаларига теккан туфроқни қоқаётиб: «Ўлтиравер, ё Абу

Туроб!» — дедилар» (Туроб — туфроқ демақдир).

114-боб. Оллоҳ таоло ёқтирмайдирган энг хунук исмлар ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни Оллоҳ таоло даргоҳидаги хунук исм — кишининг подшоҳлар подшоҳи (шаҳаншоҳ) деган исмидир!» — дедилар. Сўфён: «Оллоҳ таоло даргоҳидаги энг хунук исм кишининг подшоҳлар подшоҳи (шаҳаншоҳ) деган исмидир» деб бир неча бор айтдилар.

115-боб. Мушрикнинг лақаби ҳақида

Урва ибн аз-Зубйир Усома ибн Зайддан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам духоба тўқим ёнилган бир эшакка Усомани мингаштириб олиб Баний Ҳорис ибн ал-Хазраж қабиласидаги Саъд ибн Убодани кўргани бордилар. Бу воқеа Бадр урушидан илгари бўлган эрди Йўл-йўлакай бир мажлис бўлаётган жойга кириб ўтдилар Мажлисда Абдуллоҳ ибн Убай ҳам бор бўлиб, у ҳали исломга кирмаган эрди. Жаноб Расулulloҳ иажлис аҳлига назар ташлаб, у ерда мусулмонлар бирлан бутвараст мушриклар, яҳудийлар борлигини ҳамда уларнинг орасида Абдуллоҳ ибн Рувоҳанинг ҳан ўлтирганини кўрдилар. Абдуллоҳ ибн Убай ҳайвон туёғидан кўтарилаётган чанг-тўзондан ридоси бирла бурнини тўсиб: «Ҳей, чангитмангизлар!» деди. Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (эшакларини) тўхтатдиларда, пастга тушдилар, сўнг йиғиндаги номусулмон кишиларни Оллоҳ таоло йўлига даъват этдилар ва Қуръон тиловат қилдилар. Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салул: «Эй фалончи, сенинг айтганингни қилолмайман, гар ҳақ гапни айтаётган эрсангда, бизнинг мажлисимизга ҳалал берма, йўлингдан қолма, биздан бирортамиз ҳузуринва борса, ана ўшанга ривоят қил!» — деди, Ибн Рувоҳа эрса: «Ё Расулalloҳ, йиғинимизга келаверимгиз, биз шуни истагайдирни!» — деб айтди. Натижада кусулноклар, мушриклар ва яҳудийлар ўзаро жанжаллашиб қолдилар. Жаноб Расулulloҳ уларни эшакларига миниб Саъд ибн Убоданинг уйига равона бўлдилар. Етиб борганларидан сўнг: «Эй Саъд, сен Абу Ҳубоб (яъни, Абдуллоҳ ибн Убай)нинг айтган сўзларини эшитдингми?» дедилар Саъд «Ё Расулalloҳ, уни афв этингиз, Оллоҳ таоло сизгил (пайғамбарликни) ато атмишдир, Абдуллоҳ ибн Убайни эрса, бу шаҳарнинг аҳолиси ўзига подшоҳ этиокни ихтиёр айлаб бошига тож кийдирмоқ ниятида эрди. Сизга Оллоҳ таоло йўллаган ҳақиқат (ҳидоят) туфайли у бундан маҳрум бўлди, шу боисдан ҳам сизга ўзингиз шоҳиди бўлганингиздек муомала бўлди», — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг гуноҳини кечирдилар. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ва ул зотнинг саҳобалари мушриклар бирлан аҳли китобларни Оллоҳ таолонинг амрига биноан афв қилар ва улар етказётган азиятларга сабр этар эрдилар. Оллоҳ таоло: «Аҳли китобларга қулоқ солинглар...» ва «Аҳли китоблар, орасида дўстона кайфиятдаги кишилар кўп...» — дейди. Жаноб Расулulloҳ Оллоҳ таолонинг юқоридаги қавлини: Бу менга уларни афв қилмоғимга берилган ижозатдир», — деб тўғри тушундилар. Жаноб Расулulloҳ Бадрда ғазот қилганларида Оллоҳ таоло кофирларнинг паҳлавонларидан ҳамда Қурайш зодагонларидан кўнини ҳалок қилди. Жаноб Расулulloҳ бирлан ул зотнинг саҳобалари бу урушда ғалаба қозониб, кўплаб ўлжаларни қўлга киритдилар ҳамда кофирларнинг бир қанча раҳнамолари бирлан Қурайш зодагонларини асир олиб қайтдилар. Асирга олинган Ибн Убай ибн Салул ва унинг бутвараст мушрик шериклари: Ҳаммаси тугади, энди бошқа қиладирган ишимиз қолмади», — дейишдида, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга байъат қилиб, исломга киришди».

Абдуллоҳ ибн ал-Ҳарас ибн Навфал ривоят қиладилар: «Аббос ибн Абдулмутталиб: «Ё Расулalloҳ, Абу Толибга бирор нафингиз тегдими, чунким у сизни ҳимоя қилиб, меҳрибонлик кўрсатиб турар эрди?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, нафим тегди, у ҳозир дўзахнинг энг

саёз жойида, акс ҳолда энг чуқур ерига тушган бўлар эрди», — дедилар».

116-боб. (Баъзида) ошкора айтгандан кўра пардали қилиб айтган маъқул

Анас ривоят қиладилар: «Абу Талҳанинг ўғли вафот этди. У бундан беҳабар, хотинидан: «Боланинг аҳволи қандай?» — деб сўради. Хотини Умму Сулайм: «Тинчиб қолди, шоядки ором олаётган бўлса» — деди. Абу Талҳа у рост сўзлапти деб ўйлади (Умму Сулаймнинг нега бундай дегани ҳақидаги ҳадис-китобда мавжуд).

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам сафарда эрдилар, ҳудоъ (туябонлар қўшиғи) айтувчи ҳудоъ айтиб борар эрди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Эй Анжаша, секинроқ юрғил, шишаларга эҳтиёт бўлғил!» — дедилар». (Бу ерда аввалги ҳадислардан бири такроран келтирилган).

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «(Бир куни аҳолиси душман ҳужумидан хавотирда бўлган) Мадинада ваҳима кўтарилди. Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳанинг отига миниб (товуш келган томонга қараб) жўнадилар. (Одамлар орқаларидан етиб боргач), уларга: «Хавотир оладирган ҳеч нарса кўрмадик аммо (манави) от денгиздек (елар) эркан!» — дедилар».

117-боб. Бир нарса хусусида «Бу ҳеч нарса эрмас!» деб, кейин ўзининг ноҳақлигини тан олган киши ҳақида

Ибн Аббос бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам икки қабрга ишора қилиб: «Катта (гуноҳ) учун азобланаётганлари йўқ, дарвоқеъ бу ҳам катта (гуноҳдир)» — дедилар».

Яҳё ибн Урва оталари Урвадан нақл қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳонинг айтишларича, одамлар Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан кохинлар ҳақида сўрашибди. Шунда Жаноб Расулulloҳ уларга: «Ҳеч нарса эрмас, гапириб ўлтиришга арзимаиди!» — дебдилар. Одамлар: «Ё Раулalloҳ, уларнинг баъзи айтган гаплари рост бўлиб чиқади-ку!» — дейишибди. Жаноб Расулulloҳ: «Ўша рост бўлиб чиққан гапларни жинлар ҳотифдан ўғринча эшитиб олиб, унга яна юзлаб ёлғонни қўшиб-чатиб ўз эгалари бўлмиш кохинларнинг қулоғига товук қақағлагандек қақағлаб етказдилар», — деб жавоб қилибдилар».

118-боб. Нигоҳини осмонга қаратмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Туяга қарамайдиларми, у қандай яратилган... Осмонга қарамайдиларми, у қандай (баланд) кўтарилган...»

Ибн Абу Мулайка Оиша онамиздан нақл қилиб: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бошларини осмонга кўтардилар». — дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитган эрканлар: «Кейин, менга ваҳий келмай қолди. (Бир куни) мен кўчада кетаётган эрдим осмондан келаётган бир товуод қулоғимга чалинди. Шунда нигоҳимни осмонга қаратиб эрдим, Ҳироъ тоғида менга йўликқан ўша фаришта осмон бирлан ер оралиғида қурсида ўлтирганлигини кўрдим».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Мен Маймуна (холам)нинг уйларида ётиб қолдим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ўша ерда эрканлар. Ярим кечаси ёким туннинг учдан бири ўтганда Жаноб Расулуллоҳ ўтириб олиб яга термулганларича «Осмонлар бирлан ернинг яратилишида ҳамда тун бирлан куннинг алмашинувида оқиллар учун ибратлар (аломатлар) мавжуд» деган оятни тиловат қилдилар»

119-боб. Чўп билан сув ва лойни қалқитган киши ҳақида

Абу Усмон ривоят қиладилар: «Абу Мусо Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Мадина чор-боғларидан бирида эрди. Жаноб Расулуллоҳ (фикрга толган ҳолда) қўлларидаги чўп бирлан сув ва лойни қалқита бошладилар. Шу аснода кимдир эшикни очишни илтиос қилди. Жаноб Расулуллоҳ: «Эшикни очғил ва унга жаннатга кирмоғини айтиб башорат қилғил!» — дедилар. Бориб қарасам, Абу Бакр эрканлар, эшикни очиб, жаннатга кирмоқларини айтиб башорат қилдим. Кейин, яна кимдир эшикни очишни илтимос қилди. Жаноб Расулуллоҳ: «Эшикни очғил ва унга жаннатга кирмоғини айтиб башорат қилғил!» — дедилар. Қарасам, Ҳазрат Умар эрканлар, эшикни очиб, жаннатга кирмоқларини айтиб башорат қилдим. Сўнг, яна бир киши эшикни очмоғимизни илтимос қилди. Жаноб Расулуллоҳ ёнбошлаб олган эрдилар, ўринларидан туриб ўтирдиларда: «Эшикни очғил ва гарчи (келгусида унинг бошига бало тушса ҳам жаннатга кирмоғини айтиб башорат қилғил!» — дедилар. Бориб қарасам, Ҳазрат Усмон эрканлар, эшикни очиб, жаннатга кирмоқларини айтиб башорат қилдим ҳамда (Жаноб Расулуллоҳнинг бало хусусида) айтган гапларини ҳам етказдим. Шунда у киши: «Оллоҳ таоло ўз паноҳида асрасин!» — дедилар».

120-боб. Қўли (даги чун) бирлан ерга бир нималарни чизган киши ҳақида

Ҳазрат Али бундай деб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир маййитнинг жанозасида эрдик қўлларидаги чўп бирлан ерга бир нималарни чиза туриб «Бирортангиз дўзахга тушиб чиқмай жаннатга кирмайсиз», дедилар, Одамлар: «Умид қилмайликми?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Амал қилинглар, барчасига эришгайсиз! Оллоҳ таоло: «Кимки сахий ва тақводор эрса...» — деган», — дедилар».

121-боб. Бирор нирсадан ажабланган вақтда такбир ва тасбиҳ айтмоқ ҳақида

Умму Салама бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйқудан уйғониб: «Субҳонллоҳ, Оллоҳ таоло қандай раҳмат хазиналарини ва қандай азобларни нозил қилди эркан! Ҳужраларда ғафлат босиб ётганларни (яъни, ўз хотинларини назарда тутяптилар) ким намозга уйғотади? Бу дунёда кийим кийганлар охиратда яланғочдирлар!» — дедилар».

Ибн Аббос Ҳазрат Умардан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Хотинларингизни талоқ қилдингизми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ», дедилар, Мен: «Оллоҳу акбар!» — дедим».

Али ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Сафиййа бинти Ҳуйай Рамазоннинг охирги ўн кунлигида ул зотни масжидда эътикофда ўлтирганларида кўргани бордилар. Сафиййа Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига бир оз суҳбатлашиб ўлтирганларидан сўнг, уйга Қайтиш мақсадида ўринларидан турдилар Жаноб Расулуллоҳ ҳам Сафиййа бирлан бирга туриб, масжиднинг эшиги олдиғача бирга бордилар. Шунда ансорлардан икки киши ўтиб кетаётиб, Жаноб Расулуллоҳга салом беришди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Шошмангиз, бул Сафиййа бинти Ҳуйай, — дедилар (яъни «Кўнглингизга

бир нарса келмасин, бу — менинг хотиним» демоқчилар). Бояги икки кишига бу гап оғир ботиб: «СубҳонОллоҳ» — дейишди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Шайтон инсоннинг қон томирларида юриб вас-васа қилғайдир, шул боисдан сизларни ҳам шайтон вас-васа қилиб, хаёлингизга бўлмағур фикрни келтирмадимикан, деб хавотир олдим» дедилар».

122-боб. Тош отмоқ манъ қилингани ҳақида

Абдуллоҳ ибн Муғфал ал-Музаний ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тош отмоқни манъ қилиб: «У овланадирған жонзотни ўлдирмағай, душманни қулатмағай, аммо кўзни чиқариб, тишни синдирғай», - дедилар.

123-боб. Аксирган одам Оллоҳ таолога ҳамд айтмоғи лозим!

Анас ибн Молик бундай деб айтган эрканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирган кишилардан икнитаси акса урди, улардан бирига: «Йарҳамукаллоҳ», — деб айтдилар, иккинчисига эрса, индамадилар. Шунда бунинг боисини сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Бири: «Алҳамдулиллоҳ», — деди, иккинчиси эрса, айтмади», — деб жавоб қилдилар»

124-боб. Акса урган киши: «Алҳамдулиллоҳа, — деса, унга: «Йарҳамукаллоҳ, ва йашфийқ» — деб айтмоқ лозим!

Барро ибн Озиб разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга етти нарсани буюриб, етти нарсани манъ қилдилар: касални бориб кўрмоқни, жанозада қатнашмоқни, акса урган одамнинг Оллоҳ таолога айтган ҳамдига жавоб қайтармоқни, таклиф қилинган жойга бормоқни (даъват қилувчига жавоб қилмоқни), саломга алик олмоқни, мазлумга ёрдам қилмоқни ва қасамга вафо қилмоқни амр қилдилар ҳамда тилла узук (ёким тилла ҳалқа) тақмоқни, ҳарир, дебож, сундус ва мийсара (кийимлар) киймоқни манъ қилдилар (яна иккита манъ қилинган нарса ҳақида бу ерда айтилмаган)»,

125-боб. Акса тақсинга, эсов нафратға сазовор эрканлиги ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло аксани хуш кўриб, эсовни еқтирмағайдир. Аксиргач, Оллоҳ таолога ҳамд айтган одамга унинг ҳаидини эшитган ҳар бир мусулмон: «Йарҳамукаллоҳ ва йашфийқ» — демоққа мустаҳикдир. Аммо, эсов эрса шайтондан содир бўладирган қилмиш бўлиб, киши имкон қадар уни қайтарсин, агар у ҳомуза тортса, шайтон (мазза қилиб) устидан кулғайдир», — дедилар».

126-боб. Акса урган киши нима деб жавоб қайтармоғи лозим?

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз акса урсангиз, алҳамдулиллоҳ, деб айтингиз, (ёпингизда турган) биродарингиз ёки ўртоғингиз эрса, йарҳамукаллоҳ, деб жавоб қайтарсин. Агар сизга йарҳамукаллоҳ, дейишса, уларга йаҳдийкумуллоҳ ва йуслиҳ болакум, деб жавоб қайтарингиз! (Алҳамду лиллоҳ — Оллоҳга шукр йарҳамукаллоҳ — Оллоҳ сенга раҳм қилсин йаҳдийкумуллоҳ ва йуслиҳ болакум — Оллоҳ сизга тўғри йўл кўрсатсин ва дилингизни тоат-ибодатга мойил қилсин)».

127-боб. Акса урган одам Оллоҳга ҳамд айтмаса, унга жавоб қилинмайди.

(Бу ерда юқоридаги ҳадислар такроран келтирилган)

128-боб. Эснаса, оғзини кўл бирлан тўсмоқ ҳақида!

(Бу ерда ҳам юқоридаги ҳадислар такроран келтирилган)

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ИЖОЗАТ СЎРАМОҚ КИТОБИ

1-боб. Салом бермоқ қандай бошланганлиги ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Одам алайҳиссаломни ўз суратида (яъни, унга ўзида бор бўлган «тириқ билувчи,)эшитувчи кўрувчи, сўзловчи» каби сифатларни ато этиб яратди ва бўйларини олтмиш зироъ (газ) қилди. Яратиб бўлгач ул кишига «Анави ўтирган бир нафар фаришталарнинг олдига борғилда, салом берғил, сўнг уларнинг сенга қиладирган алигини яхшилаб эшитиб олғил. чунким бу сенгава сендан таркаладирган зурриётларингга йўлланган салом бўлғайдир» деди. Одам алайҳиссалом бориб: «Ассалому йкум (Сизларга салом!)», — дедилар. Фаришталар: «Ассалому алайка ва раҳматуллоҳи! (Сенга ҳам салом ва Оллоҳнинг раҳмати бўлсин!) — деб алиқ олишди, сўнг яна: Ва раҳматуллоҳи фа-кулли ман йадхулу-л-жанната ало сурати одам! (Жаннатга Одам суратида кирадирган барча инсонларга Оллоҳнинг раҳмати бўлсин!)» — деб кўшиб иди. Ўша вақтдан бошлаб ҳозиргача инсоннинг хилқати(табиати, қиёфаси, бўй-баста) камайиб бормоқда».

2-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: (Ан-Нур» сураси): «Эй Мўминлар, ўз уйларингиздан бошқа уйларга, хонадон ижозат олнагунингизча ва уларга салон бермагуилча, кирмангиз, буни ёдда тутсангиз ўзингизга яхшироқ бўлгай! Бегона уйларда ҳеч кимни топмасангиз, ижозат сизга берилмагунча зинҳор кира кўрмангиз ва агар «Қайтингиз!» — дейилса, қайтиб кетингиз, бу ўзингиз учун яхшироқ бўлгай. Оллоҳ барча ишларингизви яхши билур! Ҳеч кимса яшамайдирган уйларга кирсангиз бўлур, бу сизлар учун гуноқ эрмас, у ердаги нарсалар сизникидир. Оллоҳ ошкора ва яширин қилган ишларингизни яхши билур!».

Саъид ибн Абулҳасан Ҳасанга: «Ажам аёллари (араб бўлмаган аёллар) кўкракларини очиб, бошланг юрадилар», — деди. Ҳасан: «Улардан нигоҳингни қочирғил, Оллоҳ таоло аzza ва жалла: «Қул лил-муъминийна йағуддуу мин абсорихим ва йаҳфазуу фуружаҳум» («Мўмин эркакларга айтғил, нигоҳларини қуйи қаратиб ва авратларини беркитиб юрсинлар!») — дейди», — деб айтди. Қатода: «Бу эркакларга нисбатан айтилган ҳукмдир, аёлларга нисбатан эрса, Оллоҳ таоло: «Ва қул лил-муъминот йағудна мин абсорихинна ва йаҳфазна фуруужаҳунна» («Мўмина аёлларга ҳам айтғил, нигоҳларини қуйи солиб ва авратларини беркитиб юрсинлар!») — дейди, чунким аёлларнинг Оллоҳ таоло кўрмоқни макруҳ қилган аъзолари эркаклар кўзини хоинликка чорлагувчидир», — деб айтди (юқоридаги оятлар ҳам «Ан-Нур» сурасидан). Зухарий покдомон аёлларга қарамоқ хусусида гапираётиб: «Эркак кишининг бундай аёлларнинг, ҳаттоки қизалоқнинг ҳам бирор уят ерига шаҳват кўзи бнрлан қарамоғи ярамайди» — дедилар ҳамда Маккада сотиладирган жорияларга ҳам, сотиб олиш нияти бўлмаса, қарамоқ макруҳ эканлигини айтдилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қурбон ҳайити куни Фазл ибн Аббосни уловларига мингаштириб олдилар. Фазл чиройли йигит эрди. Жаноб Расулulloҳ уловларини тўхтатиб, одамларга фатво айта бошладилар. Шунда Хасъам қабиласидан бўлган бир гўзал аёл келиб Жаноб Расулulloҳдан бир масала хусусида фатво сўради. Фазл унинг хуснига маҳлиё бўлиб, термулиб қолди. Жаноб Расулulloҳ ўгирилиб Фазлнинг аёлга термулиб турганини кўрдиларда, орқаларига қўлларини узатиб фазлнинг жағидан ушлаб юзини бошқа томонга қаратиб қўйдилар. Аёл: «Ё Расулalloҳ, Оллоҳ таоло ҳаж

қилмоқни фарз қилган вақт отамнинг кексайиб туя устида маҳкам ўлтира олмайдирган даврларига тўғри келиб қолди. Мен отамнинг ўринларига ҳаж қилсам, бўлурми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, бўлғай!» — деб жавоб қилдилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: Кўчаларда (бекорчиликдан эзмаланиб гаплашиб ўлтирмоқдин) қочингиз!» — дедилар. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, бундан бошқа мима ҳам қила дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар ўлтиришларингиз лозим бўлса, у ҳолда йўл ҳақини тўлангиз!» — дедилар. Одамлар: «Йўл ҳақи недир?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Кўчадан ўтаётганларга термулмай, бепарво бўлмоқ уларга азият етказмаслик ўтаётганлар саломига алик олмоқ амр маъруф қилмоқ ва ёмонликдан қайтармоқдир, — деб жавоб қилдилар».

3-боб. Ас-Салом — Оллоҳ таолонинг исмларидан биридир! Салом берсангиз, яхшилаб салом берингиз, алик олсангиз, яхшилаб алик олингиз!

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга намоз ўқиганимизда: «Оллоҳ таолога бандаларидан салом! Жаброилга салом! Микоилга салом! Фалончи ва пистончиларга салом!» — дер эрдик. (Бир куни) Жаноб Расулulloҳ намоз ўқиб бўлганларидан сўнг бизга ўгирилиб: «Оллоҳ таолонинг ўзи Саломдир! Қайсинингиз намозда ўлтирган эрсангиз: «Аттаҳиййоту лиллоҳи вассалавоту ваттаййибот, ассалому алайка аййухан-набиййу ва раҳматуллоҳи ва баракотух, ассалому алайно ва ало ибодиллоҳис-солиҳийн» («Барча мадҳу олқишларимиз, тоат-ибодату эзгу амалларимиз Оллоҳ таоло учундир, эй пайғамбар алайҳиссалом, сизга Оллоҳ таолонинг саломи, раҳмати ва баракоти бўлсин, бизга ҳамда ҳамма солиҳ бандаларга эрса, Оллоҳ таолонинг саломи бўлсин.»)» — деб айтингиз. Агар шундоқ (ҳамма солиҳ бандаларга) десангиз, еру кўкдаги ҳамма солиҳ бандаларга савоби теккайдир, кейин: «Ашҳаду алло илоҳа иллаллоҳу ва ашҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу» («Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқ деб гувоҳлик борғайдирмен, шунингдек Муҳаммад Оллоҳнинг бандаси ҳамда бизга юборган элчисидир деб ҳам гувоҳлик берғайдирмен»), — деб айтингиз, ундан кейин эрса, хоҳлаган тилагингизни айтсангиз, бўлғайдир», — дедилар»

4-боб. Озчиликнинг кўпчиликка салом бермоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кичик каттага ўткинчи ўлтирганга озчилик кўпчиликка салом берғайдир»,—дедилар»

5-боб. Суворийнинг пиёдага салом бермоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Суворий пиёдага, пиёда (ўткинчи) ўлтирганга ва озчилик кўпчиликка салом берғайдир», — дедилар».

6-боб. Ўткинчининг ўлтирганга салом бермоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Суворий пиёдага, пиёда (ўткинчи) ўлтирганга ва озчилик кўпчиликка салом берғайдир», — дедилар».

7-боб. Кичикнинг каттага салом бермоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кичик каттага,

ўткинчи ўлтирганга ва озчилик кўпчиликка салом бергайдир», — дедилар».

8-боб. Салом-аликни оммавийлаштирмақ хусусида

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга етта нарсани буюриб, етти нарсани манъ қилдилар: касални бориб кўрмақни, жанозада қатнашмоқни, акса урган одамнинг ҳамдига жавоб қайтармоқни, кучсизга мадад бермоқни, мазлумга ёрдам бермоқни, салом-аликни оммалаштирмақни да қасамга вафо қилмоқни буюрдилар ҳамда кумуш идишдан ичмоқни, олтин узук тақмоқни, уловга духоба тўқим ёпиб минмоқни, ҳарир, дебож, қиссий ва истабрак киймоқни манъ қилдилар».

9-боб. Таниган ва танимаганга салом бермоқ хусусида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан: «Ислонда энг яхши амал қайсидир?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Очларни тўйғазмоғинг, таниган ва танимаган одамга салом бермоғинг», — деб жавоб қилдилар».

Абу Айюб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Муслмон одамнинг ўз биродаридан (яъни, муслмоннинг муслмондан) уч кундан ортиқ аразлаб, бир-бирини учратганда тескари қараб кетмоғи яхши эрмас. Уларнинг қайси бири аввал салом берса, ўшаниси яхши одамдир!» — дедилар. Суфён: «Мен бу ҳадисни Жаноб Расулulloҳдан уч марта эшитиб эрдим», — дейдилар.

10-боб. Ҳижоб ояти хусусида

Ибн Шиҳоб ривоят қиладилар: «Анас ибн Молик Жаноб Рафлуллоҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Мадинага келганларида, ўзининг ўн яшар бола бўлганлигини менга айтиб бундай деганди: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга ўн йил хизмат қилдим. Ҳижоб ояти (аёлларни ичкарига рлмоқ лозимлиги ҳақидаги оят) нозил бўлгандаги мавжуд кишилар ичида унинг ҳақида мендан яхшироқ биладирган йўқ эрди. Убай ибн Каъб у ҳақда мендан кўп сўрар деди. Бу оят Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Жаҳшини Зайнабга уйланганларида нозил бўлган бўлиб, ўшанда Жаноб Расулulloҳ кўев бўлган эрдилар. Қавм дастурхонга таклиф қилинган эрди, улар ноз-неъматлардан тановул қилишган эрди. Кейин, қавм тарқаб, бир.гуруҳигина Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида қолган эрди. Улар узоқ ўтириб (флишгач, Жаноб Расулulloҳ ўринларидан туриб чиқиб сётдилар, мен ҳам ўлтирганлар чиқиб кетармикин деган мақсадда кетларидан чиқдин. Жаноб Расулulloҳ юрдилар, мен ҳам бирга гордим, ҳатто Оишанинг Ҳужраси остонасига қадар бордилар, Кейин, Жаноб Расулulloҳ меҳмоилар чиқиб кетгандир деб ортларига қайтдилар, мен ҳам бирга қайтдим, Ул зот Зайнабнинг ҳузурига кириб, меҳмоиларнинг ҳануз тарқалишмаганини кўриб яна ортларига қайтдилар, мен ҳам бирга қайтдим, ҳатто Оишанинг ҳужраси остонасигача бордилар. Сўнг, меҳмонлар кетгандир деб ўйлаб яна ортларига қайтдилар, мен ҳам бирга қайтдин. Кириб қарасалар, улар чиқиб ветишган эркан. Шунда Оллоҳ таоло Ҳижоб оятини нозил қилди. Жаноб Расулulloҳ мен билан ўзлари ўртамизга парда ташлаб қўйдилар».

Абу Мижлаз Анас ибн Моликдан нақл қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам Зайнабга уйланганларида қавм кириб таом тановул қилди, сўнг ўзаро суҳбатлашиб ўлтираверди. Бир қараганда, қавм туриб чиқиб кетмоқчидек кўринсада ўрнидан кўзғолмас эрди. Жаноб Расулulloҳ буни кўриб ўринларидан турдилар, шунда қавмнинг бир қисми дам ўрнидан туриб чиқиб кетди, қолганлари эрса яна ўлтираверди. Жаноб Расулulloҳ уйга қайтиб

кирмоқчи бўлганларида боягилар ҳануз суҳбатлашиб ўлтирар эрди. Кейин улар туриб чиқиб кетгач, мен ул зотга бу ҳақда хабар бериб эрдим, ичкарига кирдилар. Мен ҳам кирмоқчи эрдим, ўртамизга парда ташлаб қўйдилар. Шул вақт Оллоҳ таоло Жаноб Расулulloҳга қуйидаги Ҳижоб оятини нозил қилди: «Ё аййуҳоллазийна омануу ло тадхулуу буйуутаннабий...» («Эй мўминлар, пайғамбарнинг уйларига кирмангиз...»).

Ибн аз-Зубайр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша разияллоҳу анҳо бундай дедилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Хотинларингизни ичкарига олсангиз (ташқарига чиқармасангиз) бўлмайдими!» — дер эдилар, аммо ул зот бундай қилмас эрдилар. Жаноб Расулulloҳнинг хотинлари кечалари (қазои ҳожат учун) Маносиъ тарафига чиқар эрдилар. Бир куни Савда бинти Замъа ташқарига чиқди. Бўйи баланд хотин эрди. Шунда мажлисда ўлтирган Умар ибн ал-Хаттоб Савдани кўриб: «Ё Савда, биз сени танидик!» — деб хитоб қилдилар. Бу гапни хотинларни парда ичига олиш тўғрисида оят нозил бўлсайди, деб айтиб эрдилар, Оллоҳ таоло Ҳижоб оятини нозил қилди».

11-боб. Қараш учун рухсат сўрамоқ ҳақида

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладгшар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳужраларидаги бегона кўздан пана қилиб турадирган тўсиқ оша ичкарига қаради. Шу пайт Жаноб Расулulloҳ қўлларида тароқ ушлаб турган эрдилар, уни кўриб: «Агар қараб турганингни билгақимда эрди, мана шу тароқ бирлан кўзингни ўйиб олган бўлур эрдим, зеро изн сўрамоқ (одати) қараш учун (ҳам) таъйин қилингандир!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳужраларидан бирининг ичкарисига қаради. Мен Жаноб Расулulloҳнинг ўринларидан туриб, қўлларидаги шамшир учини унинг кўзига тикмоқчи бўлгандек ҳаракат қилганларини ҳозир ҳам кўриб тургандекмен».

12-боб. Аёлнинг асалдонидан бўлак аъзоларига зино қилмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Абу Ҳурайра айтган гапдан кўра нохушроқ гапни эшитмаганмен», — дейдилар.

Ибн Аббос яна бундай дейдилар: «Абу Ҳурайранинг Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан нақл қилиб айтган қуйидаги гапидан нохушроқ гапни эшитмаганмен: Оллоҳ таоло одам боласининг пешонасига азалдан зино қилмоқни тақдир қилган бўлиб, у бундан қочиб қутила олмагайдир. Кўзнинг зиноси — (бегона аёлга шаҳват бирлан) қарашдир, тилнинг зиноси — (бегона аёлни орзулаб) гапирмоқдир. Эркакнинг шаҳвоний нафси кўзиб, зинога чорлайверади, аммо буни рўёбга чиқаргувчи ҳам, барбод қилғувчи ҳам аёлнинг асалдонидир!»

13-боб. Уч бор салом бермоқ ва рухсат сўрамоқ

Сумома ибн Абдуллоҳ Анас ибн Моликдан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар садоқ берсалар, уч бор салом берар, бирор гап айтсалар, уч бор такрорлар эрдилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Ансорлар мажлисларидан бирида эрдик шу пайт Абу Мусо бир нарсадан қўрққандек келиб: «Ҳазрат Умардан ҳузурларига кирмоққа уч марта

рухсат сўраб эрдим, рухсат бермадилар, ортимга қайтиб кетдим», — деди. Мен: «Не сабабдин бундай қилдилар» — дедим. У: «Билмадим, уч марта рухсат сўрасам ҳам ижозат бермадилар, сўнг қайтиб кетдим, чунки Жаноб Расулуллоҳ: «Агар бирортангиз уч бор изн сўрасангизу, ижозат ололмасангиз, қайтиб кетингиз!» — деб айтганлар», — деди. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, бу ганингга исбот келтирмоғинг лозим, бирортангиз Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай деганларини эшитганмисиз?»,-дедим». Убай ибн Каъб бундай дейдилар: «Ўшанда мен Абу Мусога: «Оллоҳ таоло ҳақи, қавмнинг энг ёши кичигигина сизнинг енингизни ола олади!» — дедимда, қавмнинг энг ёши кичиги бўлганим учун ҳам у кишининг ёнларини олиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақиқатап ҳам шундай, деб айтганлар, деб Ҳазрат Умарни хабардор қилдим».

14-боб. Таклиф қилинган киши ижозат сўраб кирадими?

Абу Ҳурайра: «(Жаноб Расулуллоҳ) уларга (кирмоққа) ижозат берганлар», — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (хужраларига) кирдим. Бир қадахда сут борлигини кўриб, (олиб ичдилар?). Сўнг, менга: «Ё Абу Ҳур, борғил, сувада яшовчиларни чақириб келғил!» — дедилар. Мен чақириб келдим. Улар келиб кирмоққа изн сўрашди, ижозат бериб эрдилар, ичкарига киришди».

15-боб- Болаларга салом бермоқ ҳақида

Собит ал-Буноний Анас ибн Молик ҳақларида бундай деб ривоят қиладилар: «У (Анас ибн Молик) болалар ёнидан утиб кетаётиб. уларга салом бердида: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай қилар эрдилар» — деб айтди».

16-боб. Эркакларнинг аёлларга, аёлларнинг эрса эркакларга салом бермоғи ҳақида

Ибн Абу Ҳозим оталаридан, у киши эрса Саҳлдан нақл қиладилар: «Биз жумъа кунлари хурсанд бўлар эрдик», — деди Саҳл. Мен Саҳлга: «Қандай қилиб?» — дедим. Шунда у: «Бизнинг бир (таниш) ҳамниримиб бўлиб, у Бизоъага бориб...» — дейиши бирланок, Ибн Маслама: «Мадинага хурмозорга бориб...» — деб унинг ганига аниқлик киритди. Сўнг Саҳл гапида бундай деб давом этди: «...лавлагги олиб келар эрдида, уни арва бирлан қозонга солиб қайнатиб қўяр эрди. Биз ҳар сафар жумъани ўқиб қайтаётганимизда унга салом берар эрдик у бизга бояги таомни тортиқ қилар, биз эрсак уни еб хурсанд бўлар эрдик. Ўшанда биз жумъадан кейингина қайлула ва тушлик қилар эрдик».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ё Оиша, Ҳазрат Жаброил сенга салом айтяптилар», — дедилар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга. Мен: «У кишига ҳам Оллоҳнинг саломи ва раҳмати бўлсин! Сиз биз кўролмайдиган нарсаларни ҳам кўра олурсиз», — дедим» (Оиша: «Сиз» — деганда Жаноб Расулуллоҳни назарда тутяптилар).

17-боб. «Ким у?» деб сўраса, «мен» деб жавоб қилмоқ ҳақида

Муҳаммад ибн ал-Мункадир ривоят қиладилар: «Жобир разияллоҳу анҳунинг: «Отамнинг қарзлари хусусида гаплашмоқ учун Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бордимда, эшикни тақиллатдим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ким у? — дедилар. «Мен», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ менинг жавобим ёқинқирамагандек «Мен... мен...» — деб қайтариб

айтдилар».

18-боб. «Алайкассалом» деб алик олган киши хусусида

Оиша: «Ва алайҳиссалом ва раҳматуллоҳи ва баракотуху!» — дедилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Малоикалар Одамга «Ассалому алайка ва раҳматуллоҳи!» — деб алик олишди», — дедилар.

Абу Ҳурайра разияллоу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам масжидга кириб намоз ўқиди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжиднинг бир чеккасида ўлтирган эрдилар. келиб салом берди. Жаноб Расулulloҳ унга: «Ва алайкассалом, бориб бошқатдан намоз ўқиғил, чунким сен намоз ўқимадинг!» — дедилар. У қайта намоз ўқиғач, келиб Жаноб Расулulloҳга салом борди. Жаноб Расулulloҳ унга: «Ва алайкассалом, бориб бошқатдан намоз ўқиғил, чунким сен намоз ўқимадинг!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ иккинчи ёким учинчи бор қайтарганларида бояги киши: «Ё Расулalloҳ, менга ўргатинг!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Намоз ўқиқоқчи бўлганинда аввал яхшилаб таҳорат олғил, сўнг қиблага юзланиб такбир айтгил, кейин (Оллоҳ таоло) сенга нени Қуръондан билмоқни муяссар қилгон эрса, ўқиғил, сўнг астойдил рукуъ қилғил, кейин астойдил қоматингни ростлағил, сўнг астойдил сажда қилғил, кейин астойдил бошингни саждадин кўтариб ўтиргил, сўнгра намозингнинг қолганини ҳам шу тариқа ўқиб тугатғил!» — дедилар».

Абу Усома: «Жаноб Расулulloҳ намознинг охирги ҳаракати ҳақида «Кейин астойдил саждадин бошингни кўтариб қаддингни ростлагил» — деган бўлишлари керак», — дейдилар. Абу Ҳурайра: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кейин астойдил саждада бошингни кўтариб ўтиргил» — деб айтганлар», — дейдилар.

19-боб. Агар: «Фалончи сенга салом айтяпти», — деса...

Абу Салама ибн Абдурраҳмон Оиша онамиздан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга (Оишага) «Жаброил алайҳиссалом сенга салом айтяптилар», — дедилар. Оиша: «Ва алайҳиссалом ва раҳматуллоҳи», — деб алик олдилар.

20-боб. Мусулмонлар бирлан мушриклар аралаш ўлтирган мажлисда салом бермоқ ҳақида

(Бу ерда юқоридаги 5-боб такроран келтирилган)

21-боб. Гуноҳкор одамга салом бермаган ва ҳали тавбаси қабул бўлмаган одамга алик олмаган киши ҳақида ҳамда гуноҳкорнинг тавбаси қачонгача қабул қилинмаслиги хусусида

Абдуллоҳ ибн Умар: «Ичқилик ичувчиларга салом бермангиз!» — деганлар.

Абдуллоҳ ибн Каъб Каъб ибн Моликдан нақл қиладилар: «Каъб ибн Молик Табук урушига кечикиб келганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга у бирлан гаплашмоғимизни манъ қилдилар. Каъб Жанаб Расулulloҳнинг қошларига келиб салом берди. Шунда мен ичимда: «Жаноб Расулulloҳ алик олиб лабларини қимирлатдилармикан, ё йўқми?»-деб қўйдим. Эллик кеча (кундуз) дан сўнг Жаноб Расулulloҳ бомдод намози вақтида унинг тавбаси Оллоҳ таоло томонидан қабул қилинганлигини бизга маълум қилдилар».

22-боб. Аҳлуззимма (зиммийлар)нинг саломига қандай алик олинади?

Урва (ибн аз-Зубайр) Оиша онамиздан бундай деб эшитган эрканлар «Бир тўда яҳудийлар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига кириб келиб: «Ассому алайка!» — деб айтишди. Мен уларнинг гапини дарҳол фаҳмлаб: «Алайку-мус-сому вал-лаъна!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ошиқмағил, ё Оиша, Оллоҳ таоло барча ишларда мулойимликни хуш кўрғайдир!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, уларнинг нима деганини эшитмадиншзми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ва алайкум, деб айтдим-ку!» — дедилар» («Ассому алайка!» — «Сенга ўлим!» дегани).

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу бундай деб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Башарти яҳудийлар сизга салом берса-ю, улардан бири: «Ассому алайка!» — деб қолса, сиз ҳам: «Ва алайка!» — деб алик олингиз!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аҳл ул-китоб сизга салом берса, «Ва алайкум!» — деб алик олингиз!» — дедилар».

23-боб. Кимки бировнинг мусулмонлар учун эҳтиётлаб қўйган мактубини очиб кўрса, албатта шармисор бўлғай!

Али (ибн Абу Толиб) разияллоҳу анҳу бундай деб айтган эканлар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени Зубайр ибн Аввом ва Абу Марсад ал-Ғанавийни жўнатдилар, барчамиз отлик эрдик. Жаноб Расулulloҳ бизга: «Йўлга чиқингиз, Хох деган боққа борингиз! У ерда бир мушрик хотин бор, унинг қўлида Ҳотиб ибн Абу Балтва мушрикларга йўллаган мактуб мавжуд», — дедилар. Биз ўша хотинга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтган жойда туясига миниб кетаётганда етиб олдик. «Хат қани?» — дедик. У «Менда ҳеч қандай хат йўқ», — деди. Шунда биз унинг туясини чўктириб, юklarини титиб кўрдик аммо хатни тополмадик. Шерикларим «Хатни тополмадик — дейишди. Мен хотинга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам рост айтганлар, мен буни яхши билурман. Оллоҳ таоло ҳақи, ё хатни ўзинг топиб берасан ёки сени ечинтириб урамани!» — дедим. Шунда у менинг жиддий гапираётганимни билиб, қўлини лозимининг липвасига таядида, хатни олиб берди. Сўнг, биз хатни олиб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига равона бўлдик. Жаноб Расулulloҳ хатни қўлларига олгач, Ҳотибни чақиртириб: «Эй Ҳотиб, не ниятда бундай қилдинг?» — дедилар. Ҳотиб: «Оллоҳ таоло ва унинг расулига иймонли бўлмоқдин ўзга ниятим йўқ! Мен (мактубни) ўзгартирмадим ҳам, алмаштириб қўймадим ҳам. Фақат мен бир нарсани, у ҳам бўлса қавмда Оллоҳ таоло инояти бирлан менинг бола-чақаларим ва молу-дунёмни ҳимоя қилиб турғувчи бир мададкор шахс бўлмоғини истадим, холос. Ахир, сизнинг саҳобаларингизнинг ҳам у ерда бола-чақалари-ю, молу-дунёсини Оллоҳ таолонинг инояти бирлан ҳимоя қилиб турғувчи мададкор кишилари бор-ку!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Рост айтди, унга яхши гапиринглар!» — дедилар. Умар ибн ал-Хаттоб: «У Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига ҳамда мўминларга хиёнат қилди, ижозат беринг, бўйнини узиб ташлай!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Умар, қаердан биласан, балким Оллоҳ таоло Бадр аҳлининг ҳолидан ўзи воқифдир?! Билганингизни қилинглари, ахир сизлар жаннатисизлар-ку!» — дедилар. Шунда Ҳазрат Умар кўзларига ёш олиб: «Оллоҳ ва унинг расули яхшироқ билғайдир!» — деди».

24-боб. Аҳл ул-китобларга мактуб қандай битилади?

Ибн Аббос ривоят қиладилар «Абу Суфён ибн Ҳарб менга айтдики, Шомда савдогарлик қилиб турганларида Ҳиракл бир нафар қураишликлар бирлан бирга уни ўз ҳузурига чорлабди.

Сухбатдан сўнг, Ҳиракл Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини келтиришни буюрибдида, уни очиб ўқибди. Мактубда: «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми, Оллоҳнинг бандаси ва элчиси бўлмиш Муҳаммаддан Рум подшоҳи Ҳираклга. Ҳидоят йўлига юрганларга салом! Аммо баъд... (энди мақсадга ўтайлик...)» — деб ёзилган эркан».

25-боб. Мактубни кимнинг номидан бошлаб битмоқ лозим?

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баний Исроилга мансуб бир кишининг ёғочни ўйиб ичига минг динор пул бирлан ўзидан ўртоғига битилган хатни ҳам солиб қўйгани ҳақида гапирган эрдилар».

Умар ибн Абу Саламанинг оталари Абу Ҳурайрадан бундай деб эшитгаи эрканлар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Бир одам) ёғочни ўйиб, ичига пулини жойлаштирдида, «Фалончидан пистончига» деб хат ҳам ёзиб қўйди», — дедилар».

26-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Бошлиғингиз келганда ўрнингиздан турингиз!» — деганлари ҳақида

Абу Саъид бундай деган эрканлар: «Қурайза аҳли Саъднинг ҳукмига бўйсунди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Саъдни чақиртирдилар, у келгач, Қурайза аҳлига: «Бошлиғингизни иззат қилиб ўрнингиздан турингиз! — дедилар («Яхшингизни» — деб айтган бўлишлари ҳам мумкин). Саъд Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнларига келиб ўлтирди. Жаноб Расулulloҳ унга: «Булар сенинг ҳукмингга итоат этишди», — дедилар. Саъд: «Мен уларнинг жангчиларини ўлдириб, бола-чақаларини асир олмоқни буюраман!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сен малик (ёким малак) сингари ҳукм қилдинг!» — дедилар» (малик — Оллоҳ таоло, малак — Ҳазрат Жаброилдир, деб шархлашади).

27-боб. Қўл бериб сўрашмоқ ҳақида

Ибн Масъуд: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кафтимни икки кафтлари орасига олиб туриб менга ташаҳҳудни ўргатдилар», — дейдилар.

Каъб ибн Молик: «Масжидга кирсам, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша ерда эрканлар. Бирдан Талҳа ибн Убайдуллоҳ ўрнидан туриб олдимга югуриб келдида, қўл бериб сўрашиб, мени табриклади», — дейдилар.

Қатода бундай дейдилар: «Мен Анасдан: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари ўртасида қўл бериб сўрашмоқ одати бор эрдими?» — деб сўрадим. У: «Ҳа» — деб жавоб берди».

Абдуллоҳ ибн Ҳошим: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга эрдик. Шунда Жаноб Расулulloҳ Умар ибн ал-Хаттобнинг қўлини ушлаб турган эрдилар», — дейдилар.

28-боб. Икки қўллаб сўрашмоқ ҳақида

Ҳаммод ибн Зайд Ибн ал-Муборак бирлан икки қўллаб сўрашди.

Ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кафтимни икки

кафтлари орасига олиб туриб менга Қуръондан сура ўргатгандек ташаҳҳудни ўргатдилар («Аттаҳиййоту лиллоҳи вассалавоту ваттай-йибот, ассалому алайка аййуханнабиййу ва раҳматуллоҳи ва баракотух Ассалому алайно ва ало ибодиллоҳис-солиҳийн, ашҳаду алло илоҳа иллаллоҳу вашҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу»). Ўшанда Жаноб Расулulloҳ барҳаёт эрдилар, биз ул зотга вафот этганларидан сўнг «Ассалом» дейдирган бўлдик (яъни, ташаҳҳуд ўқиётганда)».

29-боб. Қучоқлашиб сўрашмоқ ва «Яхши ётиб турдингизми?» — деб айтмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Али, яъни Ибн Абу Толиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг вафот этмасларидан бурунги касалликлари вақтида ҳузурларига кириб чиқди. Одамлар унга: «Ё Абу Ҳасан, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам яхши ётиб турдингизми?» — дейишди. Али: «Алҳамду лиллоҳ., тузалиб қолдилар», — деди. Аббос унинг қўлидан ушлаб: «Сен ул зотнинг юзларидаги ўлим аломатини сезмадингми? Оллоҳ таоло ҳақи, сен уч кундан сўнг асонинг қули бўлиб, ўзганинг амрига итоат этгайсен. Мен мана шу дард Жаноб Расулulloҳни олиб кетса керак деб ўйлайман, чунким Абдулмутталиб зурриётининг юзида ўлим шарвасини кўриб турибман. Бизни Расулulloҳ, саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб борғил, сўрайликчи, ўз ўринларига кимни таъйин қилар эрканлар?! Башарти, бизни таъйин қилмоқчи эрсалар, буни бизга маълум қилсинлар, мабодо биздан бошқани таъйинламоқчи бўлсалар, маслаҳатлашайлик бийга васият қилсинлар», — деди. Али: «Оллоҳ таоло ҳақи, агар биз Жаноб Расулulloҳдан халифалик ҳақида сўрасак буни бизга манъ қиладилар, (бошқа) одамларга ҳам рухсат бермайдилар. Мен бу ҳақда Жаноб Расулulloҳдан асло сўрамасмен!» — деди».

30-боб. Лаббайка ва саъдайка, деб жавоб берган киши ҳақида

Маоз ибн Жабал ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уловларига мингашиб кетаётган эрдим. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Маоз!» — дедилар. «Лаббайка ва саъдайка!» («Лаббай, хизматингизга тайёрмен!») — дедим. Сўнг, яна уч бор шундай деб мурожват қилдиларда, менга: «Оллоҳ таолонинг ўз бандаларида қандай ҳақи борлигини билурмисен?» — дедилар. Мен: «Йўқ», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг ўз бандаларидаги ҳақи — бандаларнинг Оллоҳ таолога тоат-ибод қилмоқлари ҳамда унга ҳеч нарсани ширк келтирмасликлари лозимлигидир», — дедилар. Шундан сўнг, яна бир соатча юриб: «Ё Маоз!» — дедилар. Мен: "Лаббайка ва саъдайка!" — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бандаларнинг Оллоҳ таолодан ҳақи нима эрканлигин билурмисен? Агар бандалар бояги шартларни адо этсалар, Оллоҳ таолонинг уларга азоб бермаслиги лозимлигидир», — дедилар».

Абу Зарр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга хуфтон вақтида Мадинанинг тошлоқ ерида кетаётган эрдим. Олдимизда Уҳуд тоғи кўринди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Ё Абу Зарр, менинг Уҳуд тоғидек тиллам бўлмоғини ҳамда бир ёким уч кеча бўлсада, унинг бир диморининг ҳам менда қолмоғини истамас эрдим. Фақат қарзимга тўламоғимга етарлисини олиб қолиб, қолгакини Оллоҳ таолонинг бандалари учун ундай ва бундай қилмб сарфлаган бўлар эрдим», — дедиларда, қўллари бирлан ишора қилдилар. Сўнг, менга: «Ё Абу Зарр!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулulloҳ, хизматингизга тайёрмен!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бу дунёда бойлив тўплаганлар охиратда савобдан маҳрум бўлғайлар, бойлигини Оллоҳ таолонинг бандалари учун ундай ва бундай қилиб сарфлаганлар бундан мустаснодир», — дедилар. Сўнг, менга: «Қайтиб келгунимча жо-йингдан жилма, ё Абу Зарр!» — деб кўздан ғоиб бўлдилар. Бироздан кейин ғалати бир товушни эшитиб,

Жаноб Расулulloҳга бир нарса бўлмадимикан, деб хавотир олдим. Олдиларига бормоқчи бўлдим, аммо жойингдан жилма!» деганлари ёдимга тушиб, бормадим. Жаноб Расулulloҳ қайтиб келганларидан сўнг: «Ё Расулalloҳ, бир товушни эшитиб, сизга бир нима бўлмадимикан, деб хавотир олдим, ортнингиздан бормоқчи эрдим, бироқ айтган гапингиз ёдимга тушиб, жойимдан қимирламадим», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бу — Жаброил алайҳиссалом эрдилар, умматларимдан кимки Оллоҳ таолога ҳеч нарсани ширк келтирмай ўлса, жаннатга кирмоғи ҳақида менга хабар келтирдилар», — дедилар. Мен: «Ё Расулalloҳ, зино ва ўғрилиқ қилган бўлса ҳамми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Зино ўғрилиқ қилган бўлса ҳам!» — дедилар».

31-боб. Бир одам иккинчи одамни ўлтирган жойидан турғизиб юбормаклиги лозим!

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бир одам иккинчи одамни турғизиб обориб, ўрнига ўзи ўтириб олмаслиги лозим!» — дедилар».

32-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Агар сизга кўпчилик ўлтирган ерда: «Нарироқ сурилиб жой берингиз!» — дейилса, жой берингиз, Оллоҳ ҳам сизга жой бергай! Агар сизга: «Ўрнингиздан турингиз!» — дейилса, ўрнингиздан турингиз!»

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бир одамнинг бошқа бир одамни турғизиб юбориб, ўрнига ўзи ўлтириб олмоғини манъ қилдилар. «Аммо: «Нарироқ сурилиб жой берингиз ва бироз сиқилишиброқ ўлтирингиз», — денглар!» — дедилар Жаноб Расулulloҳ». Ибн Умар бир одам ўрnidан туриб жой берса, унга бориб ўлтирмоқни ёқтирмас эрдилар.

33-боб. Саҳобаларидан ижозат сўрамай ўлтирган ўрnidан ёким уйдан туриб чиқиб кетган ёқуд одамлар чиқиб кетсайди, деган ўй билан ўрnidан турмоққа чоғланган киши ҳақида

(Бу ерда 30-бобдаги ҳадис такроран келтқрилган).

34-боб. Тиззасини қучоқлаб ўлтирмоқ ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг Каъба ҳовлисида мана бундай қилиб тиазаларини қучоқлаб ўлтирганларини кўрдим».

35-боб. Саҳобалари олдида ёнбошлаб ётган киши ҳақида

Хаббоб ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келсам, ёнбошлаб ётган эрканлар. «Оллоҳ таолога илтижо қилиб, менинг ҳақимга дуо қилмайсизми?» — деб эрдим, ўринларидан туриб ўлтирдилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакра оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Сизларга энг катта гуноҳи азимлар ҳақида айтайми?» — дедилар. Улар: «Ҳа, ё Расулalloҳ!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: "Оллоҳ таолога ширк келтирмоқ ва онага оқлик қилмоқ (итоат қилмаслик)», — дедилар».

Мусаддад ривоят қиладилар: «Башир бизга юқоридаги ҳадисга ўхшаш қуйидаги ҳадисни айтди: «Жаноб Расулulloҳ ёнбошлаб ётган эрдилар, сўнг ўрниларидан туриб ўтирдиларда «Ғийбат қилмоқ ҳам гуноҳи азимлардандир» — деб Ҳа деб такрорлайвердилар, ҳатто биз: «Сукут қилсалар эрди!» — дедик».

36-боб. Бирор ҳожат туфайли ёким бирор мақсадни кўзлаб қадамини тезлаштирмақ хусусида

Уқба ибн Ҳарас: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам асрни ўқиб бўлгач, шошиб (тез юриб) уйга кириб кетдилар», — дейдилар.

37-боб. Чорпоя ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чорпоянинг ўртасига қараб намоз ўқир эрдилар. мен эрсам ул зот бирлан қибла оралиғида (чорпояда) ёнбошлаб ётар эрдим. Шунда ўрнимдан туриб ҳожатга чиқмоқни макруҳ ҳисоблаб, чорпоядан секингина сирғалиб тушиб кетар эрдим».

38-боб. Жаноб Расулulloҳга тўшак солган киши ҳақида

Абу қилоба ривоят қиладилар: «Отанг Зайд бирлан бирга, — дедилар Абулмулайх, — Абдуллоҳ ибн Амрнинг ҳузурига кириб эрдик у бизга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг қандай рўза тутмоғимдан хабар топиб олдимга кирдилар», — деди. «Мен Жаноб Расулulloҳга тўшак солиб эрдим, — деб гапида давом этди Абдуллоҳ ибн Амр, — ерга ўлтирдилар, тўшак эрса иккаламизнинг ўртамизда қолди. Жаноб Расулulloҳ: «Сенга ҳар ойда уч кун рўза тутмоқ кифоя қилмағайми?» — дедилар. Мен: «Ё Расулulloҳ, бу оздир», — дедим. «Бўлмаса, беш кун», — дедилар. Мен: «Бу ҳам оздир», — дедим. «Бўлмаса, етти кун», — дедилар. Мен «Бу ҳам оздир», — дедим. «Бўлмаса, тўққиз кун», — дедилар. Мен: «Бу ҳам оздир», — дедим. «Бўлмаса ўн кун», — дедилар. Мен: «Бу ҳам оздир», — дедим. Шунда ул зот: «Довуд алайҳиссаломнинг тутган рўзаларидан афзал рўза йўқдир, ул ярим умрга тенгдир. Бир кун рўза тутгил, бир кун оғзинг очиқ бўлсин!» — дедилар». Иброҳим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Алқама Шомга келгач, масжидга бориб икки рақъат намоз ўқиди, сўнг: «Ё парвардигоро, менга бир ҳамнишин дўст ато қилғил!» — деб илтижо қилдида, Абуддардоънинг ёнига (бориб ўлтирди. Кейин, ундан: «Қаерликсан?» — деб сўради. Абуддардоъ: «Куфаликман», — деди. Алқама: «Ҳеч ким билмайдирган сирдан воқиф киши, яъни Ҳузайфа сизларда эрмасми?! Ёким. Оллоҳ таоло ўз расули орқали шайтоннинг домидан қутқариб қолган киши, яъни Аммор сизларда эрмасми ёким. тўғрироғи бўлган эрмасми?! Ёким, Жаноб Расулulloҳнинг мисвоклари бирлан ёстиқларини кўтариб юрадирган киши, яъни Ибн Масъуд сизларда эрмасми?! Абдуллоҳ (ибн Масъуд) «Вал-лайли изо йағшо» ни қандай қироат қилар эрди!» — деди. Абуддардоъ: «Ваз-Закари валунсо» ничи! Мен талай вақтгача унинг буларни тўғри қироат қилаётганига шубҳаланиб юардим, аммо Жаноб Расулulloҳдан эшитганимдан сўнг қаноат ҳосил қилдим». — деди».

39-боб. Жумъа намозидан кейинги қайлула ҳақида

Саҳл ибн Саъд: Биз жумъа намозидан сўнг қайлула ҳамда тушлик қилар эрдик», — дейдилар.

40-боб. Масжидда қайлула қилмоқ хусусида

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али учун Абу Туроб» деган исм (лақаб)дан кўра яхшироқ исм йўқ эрди. Агар уни шу исм бирлан атаб чақирсалар, жуда хурсанд бўлиб кетар эрди. (Унга «Абу Туроб» деган лақабнинг қўйилиш тарихи қўйидагича): бир куни Жаноб Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Фотимани кўргани келиб, кувлари бўлмиш Ҳазрат Алини уйдан топмадилар. Фотимага: «Амакиннинг ўғли (яъни, эринг) қаерда?» — дедилар. У: «Орамиздан бир гап ўтиб эрди. Мендан аразлаб чиқиб кетдилар, уйда тунаганлари ҳам йўқ», — деди. Жаноб Расулulloҳ бир кишига уни излаб топмоқни амр қилдилар. У қайтиб келиб: «Ё Расулаллоҳ, Ҳазрат Али масжидда эрканлар», — деди. Жаноб Расулulloҳ масжидга бориб эрдилар, Ҳазрат Али ёнбошлаб ётган эрканлар, ридолари елкаларидан тушиб кетган. ҳаммаёқлари туфроқ. Жаноб Расулulloҳ туфроқни қоқиб ташлаётиб: «Ё Абу Туроб, турғил ўрнингдан, ё Абу Туроб, турғил ўрнингдан!» — дедилар» («Абу Туроб» — «Ҳаммаёғи туфроқ»).

41-боб. Бир қавмни кўргани бориб, ўша ерда қайлула қилган киши ҳақида

Анас ривоят қиладилар: «Умму Сулайм Жаноб Расулulloҳга палос тўшаб берар, ул зот қайлула қилар эрдилар. Жаноб Расулulloҳ ухлаб қолсалар, у кишининг кокиллари ва сочларидан олиб хушбўйликларга қўшиб бир шиша идишга солиб қўяр эрди».

Анас ибн Молик вафоти олдидан: «Жасадимга ўша хушбўйликдан сепинглар!» — деб васият қилди, кейин унга ўша хушбўйликдан сепдилар», — дейдилар Сумома разияллоҳу анҳу.

Абдуллоҳ ибн Абу Талза Аназдан бундай деб эшитган эрканлар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам Қубоъга (Ҳижозда) борсалар, Умму Ҳаром бинти Милҳоннинг уйига кирар эрдилар, у меҳмон қилар эрди. Бу аёл Ибн Сомитнинг хотини бўлиб, бир куни Жаноб Расулulloҳ унинг уйига кириб келдилар, у одатдагидек меҳмон қилди. Кейин, ул зот ухлаб қолдилар, сўнг уйғониб кулиб қўйдилар. Шунда аёл: «Ё Расулаллоҳ, кулгингизнинг боиси недир?» — деди. Жаноб Расулulloҳ «Бир гуруҳ умматларимнинг Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилмоқ учун кемага чиқиб олиб тахтда ўлтирган подшоҳлардек («Ёким подшоҳлар каби», — дейди Исҳоқ) денгизда сузиб кетаётганлари хобимда менга аён қилинди», — дедилар. Аёл: «Дуо қилинг, мен ҳам ўшалар жумласидан бўлайин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ дуо қилдиларда, бошларини ёстиққа қўйиб, ухлаб қолдилар. Кейин, уйғониб яна кулиб қўйдилар. Аёл: «Ё Расулаллоҳ, не боисдин кулаётирсиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ яна: «Бир гуруҳ умматларимнинг Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилмоқ учун кемага чиқиб олиб тахт узра ўлтирган подшоҳлардек (ёким подшоҳлар каби) денгизда сузиб кетаётганлари хобимда менга аён қилинди», — дедилар. Аёл: «Дуо қилинг, мен ҳам ўшалар жумласидан бўлайин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сен биринчи бўлиб ғазот қилғувчилардансен!» — дедилар. Кейин, ўша аёл Муовия замонида кемага чиқиб ғазатга борди ва қуруқликка тушгач, туясидан йиқилиб ҳалок бўлди».

42-боб. Қандай хоҳласа, шундай ўлтирмоқ ҳақида

Абу Саъид Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам икки кўринишда кийинмоқни ва икки тарзда савдо-сотик (муломаса ва мунобаза) қилмоқни манъ қилдилар. Икки кўринишда кийинмоқ — бу (қўйлак киймаган ҳолда) бир елкасини мато бирлан ўраб. Иккинчи елкасини очиб юрмоқлик ҳамда биргина қўйлақда авратини очиб ўлтирмоқликдир».

43-боб. Юрагидаги сирни кўпчиликка эшиттирмай, астагина бировга айтган одам

ҳақида ҳамда дўстининг сирини у вафот этгандан кейингина ошкор қилган шахс хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз — Жаноб Расулуллоҳнинг барча жуфти ҳалоллари ул зотнинг ҳузурида эрдик бирортамиз ҳам ташқарида эрмас эрдик. Шул вақт Фотима алайҳоссалом келиб қолди. Оллоҳ таоло ҳақи, унинг қадам ташлаши бирлан Жаноб Расулуллоҳнинг қадам ташлашлари шу қадар ўхшаш эрдик, сира фарқлаб бўлмас эрди! Жаноб Расулуллоҳ уни кўргач: «Марҳабо, эй қизим! — деб олқишлаб қаршиладилар. Сўнг, ўнг ёким чап ёнларига ўтқазиб, унга оҳиста бир сир айтиб эрдилар, у ҳўнграб йиғлаб юборди. Жаноб Расулуллоҳ унинг қайғуга тушиб қолганини кўриб, яна бир гап айтдилар. Бу сафар у кулиб юборди. Шунда мен унга: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг энг сирдош хотинлариман ул зот биз — хотинларига айтмаган сирни сенга айтдилар, сен йиғлаб юбординг», — дедим. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ туриб чиқиб кетганларидан кейин: «Сенга қандай сир айтдилар?» — деб сўрадим. Фотима: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сирларини ошкор қилмоқни Истамайман!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ вафот қилганларидан кейин мен унга: «Сенга ҳаддим сиққани учун яна ўша гапни сўрамоққа жазм қилдим», — дедим. «Маيلي, энди айтаман, — деди Фотима, — Жаноб Расулуллоҳ дастлаб: «Ҳазрат Жаброил менга Қуръонни ҳар йили бир марта ваҳий қилар эрдилар, энди бўлса йилига икки марта ваҳий қилмоқдалар. Шу боисдан Ҳам ажалим яқинлашган, деб ўйлайман. Оллоҳ таолодан тақво қилгил, сабру тоқатли бўлғил, менинг сенга олдиндан айтадирган энг яхши насиҳатим шудир!» — деган эрдилар, шунда мен ўзингиз кўрганингиздек йиғлаб юборган эрдим. Кейин эрса, менинг хафа бўлиб қолганимки кўриб: «Ё Фотима, мўмина аёлларнинг саййидаси ёким мана шу уммат аёлларининг саййидаси бўлмоқни истайсанми?» — деб айтган эрдилар».

44-боб. Чалқанча ётмоқ ҳақида

Аббос ибн Тамим амакиларидан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг масжидда чалқанча оёқларини чалиштириб ётганларини кўрдим»

45-боб. Уч киши бор жойда икки киши учинчи кишидан беркитиқча ўзаро суқбатлашмаслиги лозим!

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Мужода» сураси): «Ё аййухал-лазийна омануу, изо таножайтум фало татано-жуу бил-исми валудвони ва маъсийатир-расуули ва таножуу бил-бирри ваттақво ваттақуул-лоқаллазий илайҳи тухша-руун, иннамон-нажво минаш-шайтони ли-йаҳзуналлазийна омануу ва лайса би-дорриҳим шайъан илло би-изниллоҳи ва алаллоҳи фал-йатаваккалил-муъминууна». Мазмуни: «Эй мўминлар, қачон ўзаро махфий сўзлашсангизлар, гуноҳ ва хаддан ошмоқ ва пайғамбарга итоатсизлик хусусида махфий сўзлашманглар, балким яхшилик ва тақво хусусида махфий сўзлашингизлар, ўзингиз ҳузурига йиғиладирган Оллоҳдин кўрқингизлар! Дарҳақиқат, махфий сўзлашмоқ мўминларни хафа қилмоқ учун шайтондин содир бўладирган қилмишдир Аммо у мўминларга Оллоҳнинг изнисиз ҳеч қандай зарар етказа олмас, мўминлар Оллоҳга таваккал қилсинлар!» Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Мужода» сураси) «Ё аййухал-лазийна омануу, изо ножайтумур-расуула, фа-қаддимуу байна йадай нажвокум садақатан, золика хайрун лакум ва атҳару, фа-ин лам тажидуу, фа-иннал-лохи гафуурун раҳиймун, а ашфактум ан туқаддимуу байн йадай нажвокум садақотин, фа-из лам тафъалуу ва тобал лоҳу алайкум, фа-ақиймууссалота ва отууз-закота ва атийъууллоҳа ва расуулах, валлоҳу хабийрун би-мо таъмалуун». Мазмуни: «Эй мўминлар, қачон сизлар пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга махфий сўз қилмоқчи бўлсангизлар, махфий сўзларингиздин аввал садақа

беринглар, бу нарса сизлар учун яхшироқ ва покизароқдур, ва агар (садақа қилмакка бирор нарса) топмасангизлар, ул ҳолда Оллоҳ мағфиратли меҳрибон. Башарти, махфий сўзларингиздин аввал (молингизга) ачиниб садақа бера олмаган бўлсангизлару, Оллоҳ сизларнинг бу қилмишингизни афв этса, у ҳолда намоз ўқиб, закот берингизлар, Оллоҳ ва унинг расулига итоат қилинглр, Оллоҳ ҳамма ишларингиздан хабардордир!»

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уч киши бор жойда икки киши учинчи кишидан беркитиқча ўзаро суҳбатлашмасин!» — дедилар.

46-боб. Сир сақламоқ ҳақида

Анас ибн Молик: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салам менга бир сир айтиб эрдилар, уни ҳеч кимга қилмадим, ҳатто Умну Сулайм сўраганда ҳам айтмадим», — дейдилар.

47-боб. Уч кишидан кўп одам бор жойда икки кишининг беркитиқча ўзаро суҳбатлашмоғи мумкин!

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар уч киши турган бўлсангиз, учинчи одамни ҳам суҳбатингизга жалб қилмагунингизча, иккинги ўзаро хуфия суҳбатлашмангиз, башарти шундай қилмасангиз, суҳбатингиздан четда қолган одам хавотир олиб, хафа бўлиб қолғайдир!» — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: "Бир куни Жаноб Расулуллоҳ ўлжаларни тақсимладилар. Шунда одамлардан бири: «Адолат бирлан тақсим қилинмади!» — деб нолиди. Мен:Оллоҳ таоло ҳақи, бу гапни Жаноб Расулуллоҳга етказгумдир!» — дедимда, йўлга равона бўлдим. Борсам, Жаноб Расулуллоҳ бир гуруҳ одамлар даврасида ўлтирган эрканлар, секингина қулоқларига айтдим. Шунда Жаноб Расулуллоҳ ниҳоятда ғазабландилар, ҳатто юзлари қизариб кетди. Сўнг: «Оллоҳ таоло раҳмат қилсин Мусони, ул кишига бундан ҳам кўпроқ озор беришганда сабр қилган эрдилар!» — дедилар».

48-боб. Узундан-узоқ хуфия гап ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Намозга такбир айтилди, шу пайт бир одам Жаноб Расулуллоҳга узундан-узоқ қандайдир хуфия гапни айта бошлади, ҳатто саҳобалар ухлаб қолишди. Жаноб Расулуллоҳ унинг гапи тугагач, туриб намоз ўқидилар».

49-боб. Уйдаги оловни ўз ҳолига ташлаб қўйиб, ухламаслик лозим!

Солим оталаридан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ухлаётганларингизда уйларингиздаги оловни ўз ҳолига ташлаб қўймангиз!» — дедилар».

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мадинадаги уйлардан бири одамлари бирлан ёпиб кетди. Бу ҳақда Жаноб Расулуллоҳга айтиб эрдилар, ул зот: «Бу — олов деган нарса, сизларнинг душманингиздир. Уйқуга ётмоғингиздин аввал уни ўчириб қўйингиз! — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Идишларнинг оғзини ёпиб, эшикларни тамбалаб ва чироқларни бирлан ўчириб

ётинглар, чунким кичкина бир сабаб пиликдан (бошқа нарсаларга) ўт туташиб, бутун уй одамлари бирлан ёпиб кетмоғи мумкинدير!» — дедилар»

50-боб. Кечаси эшнкларни тамбалаб қўймоқ ҳақида

Жобир (ибн Абдуллоҳ) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кечаси уйқуга ётмоқчи бўлсангиз, аввал чироқларни ўчириб, эшикларни тамбалаб, сув идишлари ва овқатлар устини беркитиб қўйингиз!» — дедилар».

Ҳамом: «(Эшикларни) бир чўп бирлан (тираб) бўлса ҳам ёпиб қўйингиз, деб айтдилар шекилли», — дейдилар.

51-боб. Катта бўлгач, хатна қилмоқ ва қўлтиқ юнгини юлмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бешта суннат мавжуд: хатна қилмоқ жинсий аъзолар юнгини қирмоқ, қўлтиқ юнгини юлмоқ, мўйлабни калта қилиб қирқмоқ ва тирноқларни олмоқ», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иброҳим алайҳиссалом саксон ёшга кирганларидан сўнг хатна қилинган эрдилар, хатна қилишда ёғоч йўнадирган асбобдан фойдаланилган эрди», — дедилар». Саъид ибн Жубайр ривоят қиладилар: «Ибн Аббосдан: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этганларида неча ёшда эрдинг?» — деб сўрашди. Ибн Аббос: «Хатна қилинган вақтим эрди», — деб жавоб қилди. Ўша вақтларда бола балоғатга етмагунча хатна қилинмас эрди».

Ибн Идрис: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот етганларида Ибн Аббос хатна қилинган бола эрди», — дейдилар.

52-боб. Оллоҳ таолога тоат-ибодат қилмоққа ҳалал берадирган, кишининг вақтини ўғирлайдирган ҳар қандай кўнгилочар ўйин макруҳдир ҳамда ўртоғига: «Кел, бир қимор ўйнайлик!» — дейдирганлар ярамас одамлардир!

Оллоҳ таолонинг қавли («Луқмон» сураси): «Ва минан носи ман йаштариий лаҳвал-ҳадийси ли-йўзилла ан сабий лил-иоқ». Мазмуни: "Тоат-ибодатдин чалғитадирган беҳуда нарсаларни сотиб олғувчи одамлар Оллоҳнинг йўлидин оздирилсин!»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизлардан кимки алузза ва ал-Лот ҳақи деб қасам ичса дарҳол, ло илоҳа иллаллоҳу деб айтсин! , Ва кимки ўртоғига: «Кел, бир қимор ўйнайлик!» — деса, садақа берсин!» — дедилар» (Алузза ва Ал-Лот — маъбудалар).

53-боб. Иморат қурмок ҳақидаги ҳадислар ҳақида

Ибн Умар Саъидга: «Ёмғир ва офтобдан сақлағай деб расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга уй қурганимни кўргансан, Оллоҳ бандаларидан бирортаси менга ёрдам бермаган», — деган эрканлар.

Ибн Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот қилганларидан бери битта ҳам ғишт термадим ва битта ҳам хурмо экмадим», — деган эрканлар.

Суфён ривоят қиладилар: «(Ибн Умарнинг) хонадонидагилардан баъзиларига (Ибн Умарнинг) айтганини эслатиб эрдим. Улар Оллоҳ ҳақи, у уй қурган эрди!» — дейишди. Мен: «Эҳтимол, у бу гапни уй қурмасидан илгари айтгандир?» — дедим».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ДУОЛАР КИТОБИ

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Муъмин» сураси): Удъуу-ний, астажиб лакум! Иннал-лазийна йастакбирууна ан ибодатий сайадхулууна жаҳанҳама дохирийна». Мазмуни: «Сизлар менга дуо қилинглар, мен дуоларингизни қабул қилурман! Дарҳақиқат, менинг ибодатимдан бош тортувчилар тез кунда хор бўлиб, жаҳаннамга тушгайлар». Ҳар бир пайғамбарнинг ўз мустажоб дуоси бор. Бу ҳақда у Ҳурайра: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: Ҳар бир пайғамбарнинг (айтса, мустажоб бўладирган дуоси бор. Мен ўз дуомни қиёмат куни умматимга шафоат қилмоғим учун асраб қўймоқчиман» — деб айтдилар», — дейдилар».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир пайғамбарнинг (Оллоҳ таолога) айтса, мустажоб бўладирган илтимоси (дуоси, деб айтган ўлишлари ҳам мумкин) бўлади, мен ўз дуомни Қиёмат куни Уматимга шафоат қилмоғим учун олиб қўйдим», — дедилар».

1-боб. Энг афзал истиғфор ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Нух» сураси): «Истағфируу раббакум, иннаҳу кона ғаффоран йурсилиссамоа алайкум мидрорин ва йумдидкум би-амволин ва банийна ва йажъал-лакум жаннотин ва йажъал-лакум анҳоран». Мазмуни: Мағфират талаб қилинглар раббингиздан, албатта ул мағфират қилғувчидир, юборур осмондан сизларга пайдарпай ёғинни ва мадад берур сизларга моллар ва ўғиллар ила ва ато қилур сизларга боғларни ва оқизиб берур сизларга дарёларни».

Оллоҳ таолонинг қавли («Оли Имрон» сураси). Мазмуни: «Ва ул одамларки, қачон бирор гуноҳи фаҳш қилсалар ёким ўзларига ўзлари зулм этсалар, Оллоҳ таолони ёд этиб, ундан гуноҳларини мағфират қилмоқни сўрарлар. Гуноҳларни Оллоҳ таолодин бошқа ким мағфират этгай?! Улар (илгариги) қилмишларининг (гуноҳ зрканлигии) билиб туриб, энди бундай қилмайдилар».

Шаддод ибн Авс разияллоҳу анҳу Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ривоят қиладилар: «Ул зот бундай дедилар: «Истиғфорнинг саййиди (зўри) — «Оллоҳумма анта раббий, ло илоҳа илло анта халақтаний ва ано абдука ва ано ало аҳдика ва ваъдика, мостатаъту аъузу бика мин шаррин мо санаъту, абууъу лака биниъматика алаййа ва абууъу би-занбий фағфир лий фа-иннаҳу ло йағфиру-з-зунууба илло анта». Мазмуни: Ё парвардигоро, сен раббимдурсен, мени ўзинг яратгандурсен, мен сенинг бандангдурмен, мен сенга берган аҳду ваъдамда турибдурмен. (Аммо) қилиб қўйган гуноҳ ишларим ёмонлигидин (ўз вақтида) сендин паноҳ тилай олмадим. Менга ато этган неъматларингни эътироф қилиб, сенга шукроналар айтурман ва гуноҳларимни тан олурмен. Мени мағфират қилғил, сендан бўлак гуноҳларни мағфират қилғувчи зот йўқдир!" Жаноб Расулulloҳ яна бундай дедилар: «Кимки кундузи ихлос қилиб шундай деса-ю, кеч киргунча вафот этиб қолса жаннат аҳлидан бўлғай ва кимки тунда ихлос қилиб шундай деса-ю, тонг отгунча вафот этиб қолса, у ҳам жаннат аҳлидан булғай».

2-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кечаю-кундуз истиғфор айтишлари ҳақида

Абу Ҳурайра: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен Оллоҳ таолога ҳар куни етмиш мартадин зиёд истиғфор айтиб, тавба қилурмен! деганларини эшитдим», — дейдилар.

3-боб. Тавба ҳақида

Қатода: Оллоҳ таолога астойдил тавба қилинлар, астойдил тавба қабул бўлғусидир» — дейдилар.

Ҳорис ибн Сувайд ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Масъуд бизга иккита ҳадис айтиб берди, бирини Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан нақл қилди, иккинчиси эрса ўзига нисбат берди) «Мўмин одам ўз гуноҳини қулаб тушай деб турган тоғ этагида ўлтиргандек ҳис қилғайдир, разил одам эрса, ўз гуноҳини бурнининг устидан учиб ўтган бир пашша каби билғайдир». «Оллоҳ таоло бандаси тавба қилганда еб-ичгуликларини туясига ортиб олиб, бир хатарнок ерга борганда тушиб бошини қйиб ухлаб қолган ҳамда уйғонганида туяси қочиб кетиб, еб-ичгуликсиз қолганини фаҳмлагач, яна ётиб ухлаган, сўнг уйғонганида туясининг қайтиб келганини кўриб хурсанд бўлиб кетган одамдан кўра зиёдроқ мамнун бўлғайдир!».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло бандаси тавба қилганда бирортангиз туянгизни саҳрода йўқотиб қўйиб, сўнг топиб олганингизда хурсанд бўлганингиздан кўра зиёдроқ мамнун бўлғайдир!» — дедилар».

4-боб. Ўнг томони бирлан ёнбошламоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда ўн бир ракъат намоз ўқир эрдилар, тонг отгач, енгилгина икки ракъат намоз ўқиб, муаззин қилиб азон айтгунча ўнг томонларини босиб ёнбошлар эрдилар».

5-боб Таҳорат олиб ўринга ётгач...

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Агар ўринга ётмоқчи эрсанг, аввал намозга олгандек таҳорат олғил, сўнг ўнг қўлингни босиб ётғилда, «Оллоҳумма асламту нафсий илайка на фавваэту амрий илайка ва алжаъту захрий илайка раҳбатан ва рағбатаи илайка, ло малжаъа ва ло манжо минка илло илайка. Оманту бикитобикаллазий акзалта ва биий арсалта», — дегил, агар вафот этиб қолсанг, иймон бирла вафот қилган бўлурсен. Бу дуони энг сўнггида айтгил!» — дедилар. Мен: «Бўпти, эслаб қоламан, би-расуликаллазий арсалта» — деб эрдим, Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ, ундай эрмас, би-набиййикаллазий арсалта», — дедилар». Дуонинг мазмуни: «Илоҳи, ўзимни ҳам, кори-боримни ҳам ўзингга топширдим, азобингдан қўрқиб ва савобингдан умид қилиб сенга суяндим, сенинг нажотингдан ўзга нажот йўқдир, сенинг паноҳингдан ўзга паноҳ йўқдир. (Илоҳи), нозил қилган Китобингга ишондим ва юборган пайғамбарингга иймон келтирдим».

6-боб. Ухламоқчи бўлганда не демоқ даркор?

Ҳузайфа бундай дейдилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларига ётганларида: «Сенинг номингни айтиб ўлғаймен ва тирилғаймен!» — дер эрдилар. Ўринларидан турганларида эрса: «Бизни ўлдиргандан сўнг қайта тирилтирган Оллоҳга шукр. (Қабрдан) чиқарилиб, унинг даргоҳига қайта тирилиб борғаймиз!» — дер эрдилар. (Жаноб Расулуллоҳ ўлимни уйқуга, уйқуни ўлимга қиёслаптилар)».

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамга буюриб (ёким васият қилиб): «Агар уйқуга кетмоқчи эрсанг, Оллоҳумма асламту нафсий илайка ва фавваэту амрий илайка ва важжаҳту важҳий илайка ва алжаъту захрий илайка рағбатан ва раҳбатан илайка, ло малжаъа ва ло манжо минка илло илайка, оманту би-китобикаллазий анзалта ва би-набиййикаллазий арсалта, деб айтғил. Агар вафот этиб қолсанг, комил иймон бирла вафот отган бўлурсен», — дедилар». Дуонинг мазмуни: илоҳи, ўзимни ҳам, кори-боримни ҳам ўзингга топширдим, савобингдан умид қилиб ва азобингдан қўрқиб сенга юзимни қаратдим, сенга суяндим, сенинг нажотингдан ўзга нажот йўқдир, сенинг паноҳингдан ўзга паноҳ йўқдир. (Илоҳи), нозил қилган Китобингга ишондим ва юборган пайғамбарингга иймон келтирдим».

7-боб. Ўнг қўлни ўнг ёноқ остига қўйиб ётмоқ ҳақида

Хузайфа ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечаси ухламоқчи бўлсалар (ўнг) қўлларини (ўнг) ёноқларининг остига қўйиб ётар эрдиларда, «Ё парвардмгоро, сенинг номингни айтиб ўлгаймен ва тирилгаймен!» — дер эрдилар, уйғонганларида эрса, «Бизни ўлдиргандан сўнг қайта тирилтирган Оллоҳга шукр, унинг даргоҳига қайта тирилиб боргаймиз!» — дер эрдилар».

8-боб. Ўнг ёни бирлан ётиб ухламоқ ҳақида

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ухламоқчи бўлсалар, ўнг ёнлари бирлан ётиб, сўнг: «Илоҳи, ўзимни ҳам, кори-боримни ҳам ўзингга топширдим, савобингдан умид қилиб ва азобингдан қўрқиб сенга юзимни қаратдим, сенга суяндим, сенинг нажотингдан ўзга нажот йўқдир, сенинг паноҳингдан ўзга паноҳ йўқдир. (Илоҳи), нозил қилган Китобингга ишондим ва юборган пайғамбарингга иймон келтирдим», — дер эрдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Кимки шундай дегач, ўша кечаси вафот этиб қолса, комил иймон бирлан вафот этгай», — деб ҳам айтганлар».

9-боб. Кечаси уйғонганда ўқиладирган дуо ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Холам Маймунаникида тунаб қолдим, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб қазои ҳожатга чиқдилар, сўнг келиб юз-қўлларини ювиб уйқуга ётдилар. Кейин, туриб мешнинг оғзини ечдиларда, енгилгина таҳорат олиб намоз ўқий бошладилар. Мен ҳам ўрнимдан турдимда, кўриб колмасинлар деб биқиниб бориб таҳорат олдим. Сўнг, чап ёнларига келиб турган эрдим, қулоғимдан ушлаб ўнг ёнларига ўтказиб қўйдилар. Жаноб Расулulloҳ ўн уч ракъат ўқиб намозни тугатдилар, кейин ёнбошлаб ухлаб қолдилар, ҳатто хуррак ҳам отдилар, ул зот ухласалар, одатда хуррак отар эрдилар. Сўнг, Билол намозга азон айтиб эрдилар, таҳорат олмай намоз ўқидилар. Жаноб Расулulloҳ дуо ўқиб, бундай дердилар: «Оллоҳумма-жъал фи қалбий нуран ва фи басарий нуран ва фи самъий нуран ва ан йамийний нуран ва ан йасорий нуран ва фавқий нуран ва таҳтий нуран ва амомий нуран ва халфий нуран ва-жъал лий нуран». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, қалбимни мунаввар қилғил, кўзу қулоқларимга нур ато қилғил, ўнгу сўлимни, тепаи пастимни олду ортимни ҳамда ўзимни ҳам нурафшон қилғил!».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда уйғонсалар, таҳажжуд қилиб: «Оллоҳумма лакал-ҳамду, анта нуру-ссамавати вал-арзи ва мак фийқинна ва лака-л-ҳамду, анта қаййиму-ссамавати ва-л-арзи ва ман фийҳинна ва лака-л-ҳамду, анта-л-

ҳаққу ва ваъдука ҳаққун ва қавлука ҳаққун ва ликоука ҳаққун «ва-л-жаннату ҳаққун ва-н-нору ҳаққун ва-с-соъату ҳаққун ван~набиййуна ҳаққун ва Муҳаммадун ҳаққун, Оллоҳумма лака асламту ва алайка таваккалту ва бика оманту ва илайка, анабту ва бика хосамту ва илайка ҳоҳамту, фағфирлий мо қаддамту ва мо аххарту ва мо асрарту ва мо аъланту, анта-л-муқаддаму ва анта-л-муаххару, ло илоҳа илло анта ав ло илоҳа ғайрука», — деб дуо ўқир эрдилар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, жамики мақтовлар сенга хосдир! Еру осмонлар ва ундаги борликнинг ёруғлиги сендандир, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен еру осмонларнинг ва ундаги борликнинг яратувчиси ва бошқариб турувчисидирсен, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен ҳақдирсен, ваъданг ҳам ҳақдир, сўзинг ҳам ҳақдир, охиратда сени кўрмоқ ҳам ҳақдир, жаннат ҳам ҳақдир, дўзах ҳам ҳақдир, қиёмат ҳам ҳақдир. Жамики пайғамбарлар ҳам ҳақдир, Муҳаммад ҳам ҳақдир. Ё парвардигоро, сенга бўйсундим ва сенга таваккал қилдим, сенга иймон келтирдим ва дилдан сенга тавба қилдим, сени деб (душманларинг бирлан) курашдим, уларга ўзинг жазо берғайсен, ўтган ва келгуси гуноҳларимни, хуфёна ва ошкора хатоларимни ўзинг кечирғил, сен якка-ю ягонадирсен, сендан бўлак илоҳ йўқдир!».

10-боб. Уйқудан олдин такбир ва тасбиҳ айтмоқ ҳақида

Али (ибн Абу Толиб) ривоят қиладилар: «Фотима алайҳоссалом ёрғучоқнинг қўлларини қавартириб бераётган азобидан шикоят қилиб ҳамда ўзларига бир хизматкор сўраш мақсадида Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб эрдилар, ул зотни топмадилар. Кейин, шу ҳақда Оишага тайинлаб айтдилар. Оиша Жаноб Расулulloҳ келганларида Фотиманинг илтимосларини етказдилар. Жаноб Расулulloҳ уйимизга (яъни, куёвлари Ҳазрат Алининг уйларига) келдилар, биз ухлаб ётган эрдик. Мен ўрнимдан турмоқчи бўлиб эрдим: «Қимирлама!» — дедилар. Сўнг, иккаламизнинг ўртамизга (кўрпанинг этак томонидан) кириб ўтирдилар, ҳатто мен кўкрагимга тегиб турган оёқларининг совқотиб кетганини ҳис қилдим. Кейин, бизга: «Бир хизматкорга эга бўлмоғингиздан кўра яхшироқ амални сизларга ўргатайми? Ўринга ётганингизда ўттиз уч марта «Оллоҳу акбар», ўттиз уч марта «Субҳоналлоҳ» ва ўттиз уч марта «Алҳамдулиллоҳ» деб айтингизлар, бу сизлар учун бир хизматкорга эга бўлмоғингиздан кўра яхшироқ бўлғайдир!» — дедилар». Шуъба (иккиланиб): Субҳоналлоҳ — ўттиз тўрт марта! - дейдилар.

11-боб. Уйқудан олдин икки «Қул аъузу» ни қироат қилмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўринларига ётганларида икки «Қул аъузу» ни қироат қилиб, қўлларига дам солар эрдиларда, баданларига суртар эрдилар».

12-боб.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар бирортангиз ўринга ётмоқчи эрсангиз, аввал изорингизнинг ички тарафи бирлан кўрпа-ёстиғингизни қоқиб ташлангиз, чунки у ерда нималар борлигини билмайсиз. Сўнг: «Ё раббий, сенинг исмингни айтиб (ўнг) ёнимни босиб ётдим, сенинг исмингни айтиб ўрнимдан турғумдир! Башарти, руҳимни (жонимни) олсанг, унга раҳмат қилғил, мобо до олмасанг, барча солиҳ бандаларингнинг руҳини сақлаганингдек менинг руҳимни ҳам ҳимоя қилғил!» — деб айтингиз» — дедилар».

13-боб. Ярим кечада дуо ўқимоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Раббимиз таборак ва таоло ҳар кеча туннинг учдан бир қисми қолганда осмоннинг энг қуйи қаватига тушиб: «Кимки дуо ўқиб менга илтижо қилса. дуосини мустажоб қилгайман, кимки мандан тилак тиласа, тилагини бажо этгайман, кимки менга истиғфор айтса, кечиргайман!» — дейди», — дедилар».

14-боб. Ҳожатхонада дуо ўқимоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожатхонага кирсалар, «Оллоҳумма инний аъузу бика мина-л-хубси ва-л-хабоиси» — дер эрдилар. Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, ифлослик (тубанлик) ва нопок қилмишлардан сендан паноҳ тилайман!» (Ушбу дуо китобда бошқачароқ талқин қилинган).

15-боб. Эрталаб уйқудан уйғонгач, нима демоқ лозим?

Шаддод ибн Авс ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Истиғфорнинг саййиди (зўри) — «Оллоҳумма анта раббий, ло илоҳа илло анта халақтаний ва ано абдука ва ано ало аҳдика ва ваъдика, мо-статаъту абууъу лака биниъматика ва абууъу лака бизанбий, фа-ғфир лий фа-иннаҳу ло йағфиру-з-зунууба илло анта, аъузу бика мин шаррин мо санаъту» бўлиб, уни ўқиб ётган одам тунда вафот этиб қолса, жаннатга киргайдир (ёким эрталаб туриб ўқиса-ю, кундузи вафот этиб қолса ҳам жаннати бўлғайдир)», — дедилар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, сен раббимдурсен, мени ўзинг яратгандурсен, мен сенинг бандангдурмен, мен сенга берган аҳду ваъдамда турибдурмен. Аммо (ўз вақтида) менга ато этган неъматларингни эътироф қилиб, сенга шукроналар айта олмадим ва гуноҳларимни бўйнимга ололмадим, мени мағфират қилғил, сендан бўлак гуноҳларни мағфират қилғувчи зот йўқдир, қилган гуноҳларим ёмонлиғидан ўз паноҳингда асрағил!».

Ҳузайфа ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ухламоқчи бўлсалар, «Бисмика Оллоҳумма амууту ва аҳйо!» — дер эрдилар, уйғонганларида эрса, «Ал-Ҳамду лиллоҳи-л-лазий аҳйоно баъда мо амотано ва илайҳи-н-нушуур!» — дер эрдилар».

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда ўринларига ётсалар: «Оллоҳумма бисмика амууту ва аҳйо!» — дер эрдилар, уйғонганларида эрса, «Ал-Ҳамду лиллоҳи-л-лазий аҳйоно баъда мо амотано ва илайҳиннушуур!» — дер эрдилар». Дуоларнинг мазмуни: Ё раббий, сенинг исмингни айтиб ўлғайман ва тирилғайман!» ва «Бизни ўлдиргандан сўнг қайта тирилтирган Оллоҳга шукр, унинг даргоҳига қайта тирилиб борғаймиз!».

16-боб. Намозда ўқиладирган дуо ҳақида

Абу Бакр ас сиддиқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладиларки, ул киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Намозимда ўқимоғим учун бир дуо ўргатингиз!» — деб илтимос қилибдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳумма инний заламту нафсий зулман касийран ва ло йағфиру-з-зунууба илло анта, фа-ғфир лий мағфиратан мин индика варҳамний, иннака антал-ғафууру-р-раҳийму» — деб айтғил!», — дебдилар. Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, дарҳақиқат мен (гуноҳ ишлар қилиб) ўзимга кўп зулм қилдим, гуноҳларни эрса сендан бўлак кечғувчи зот йўқдир, мени кечирғил, мағфиратингдан бенасиб қилмағил, менга раҳм қилғил, мағфиратли раҳмдил зот ўзинг эурсен!»

Оиша разияллоҳу анҳо: «Оллоҳ таолонинг: «Ва ло тажҳар бисалотика ва ло тухофит бихо!» — деган ояти каримаси дуо ҳақида нозил бўлгандир» — деб айтган эрканлар. Оятнинг мазмуни: «Намозингни баланд овоз бирлан ҳам, овоз чиқармай ҳам ўқимағил!».

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз намозда Оллоҳга салом, фалончига салом, деб айтар эрдик. Бир куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бизга: «Оллоҳнинг ўзи Саломдир! Агар бирортангиз намозда ўлтирган бўлсангиз, «Аттаҳиййот» ни «ас-солиҳийн» деган жойигача ўқингиз, шундай қилсангиз, Оллоҳ таолонинг еру кўкдаги барча солиҳ бандаларига савоби теккайдир. Шундан кўнг: «Ашҳаду алло илоҳа иллаллоҳу ва-шҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу» — деб айтингиз, кейин ҳамду санолардан истаганингизни айтсангиз, бўлавереди», — дедилар».

17-боб. Намоздан сўнг ўқиладирган дуо ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Ё Расулаллоҳ, бойлар юқори мартабаларга ҳамда доимий неъматларга эга бўлдилар», — дейишди одамлар. Жаноб Расулаллоҳ: «Қандай қилиб?» — дедилар. Одамлар: «Бойлар биз каби намоз ўқишади, биз сингари жиҳод қилишади ва мол-дунёларидан садақалар беришади. Аммо, бизда эрса садақа қилғулик ҳеч вақо йўқдир», — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Сизларга шундай бир ишни ўргатайки, уни қилиб ўзингиздан олдиндагиларга етиб олингиз, кетма-кет келаётганлардан эрса ўзиб кетингиз! Агар менинг айтганимни қилсангиз, сизга ҳеч ким тенглаша олмағай, фақат сиз қилган ишни қилганларгина тенглашмоғи мумкиндир. Ҳар намознинг сўнгида ўн марта «Субҳоналлоҳ», ўн марта Алҳамдулиллоҳ» ва ўн марта «Оллоҳу акбар» деб айтингиз!» — дедилар». Муғийра ибн Шуъбанинг мавлоси (озод қилинган қули) — Варрод ривоят қиладилар: «Муғийра разияллоҳу анҳу Муовия ибн Абу Суфёнга мактуб ёзиб, унда Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳар намознинг сўнгида (икки елкаларига) салом берганларидан кейин: «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳу-л-мулку ва лаҳу-л-ҳамду ва ҳува ало кулли шайъин қадийр. Оллоҳумма ло мониъа лимо аътайта ва ло муътияа лимо манаъта вало йанфаъу зо-л-жадди минка-л-жадду» — деб айтишлари ҳақида хабар берди». Дуонинг мазмуни: «Оллоҳдан бошқа тангри йўқдир, унинг ёлғиз ўзигина мавжуддир, унинг Шериги йўқдир, жамики мулк уникидир, барча мақтовлар унга хосдир ва у ҳар бир нарсага қодирдир! Ё парвардигоро, ато қилмоқни истаган нарсанга монъелик қила оларсан ҳамда сен ато қилмоқни истамаган нарсани бераоладирган зот йўқдир, сенинг даргоҳингда мол-дунёга эга бўлганлар эрмас, балким сенга тоат-ибодат қилганлар обрў-эътибор қозонғайлар».

18-боб. Оллоҳ таолонинг «Уларга (ўзингдан бошқаларга Оллоҳдин) раҳмат тила!» деган қавли хусусида ҳамда ўзини қўйиб, биродарининг шаънига Оллоҳ таолодин раҳмат тилаб дуо қилган киши ҳақида

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигоро, Убайд Абу Омирнинг гуноҳини кечиргил, ё парвардигоро, Абдуллоҳ ибн Қайсинг гуноҳини кечирғил!» — деб дуо қилдилар».

Салама ибн ал-Акваъ ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбарга бордик. Шунда одамлардан бири: «Ё Абу Омир, (ражаз вазнидаги) шеърларингдан бизга айтиб берсангчи!» — деб илтимос қилди. У туясидан тушиб: «Оллоҳ ҳақи. Оллоҳ бўлмаганда биз ҳидоят топмас эрдик!»-деб шеър айтди. Кейин, яна башқа шеърлар ҳам айтиб эрди, лекин менинг ёдимдан кўтарилибди. Жаноб Расулаллоҳ: «Бу туябон кимдир?»

— дедилар. «Омир ибн ал-Акваъ» — деб жавоб қилишди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло уни раҳмат қилсин!» — дедилар. Одамлардан бири: «Ё Расулаллоҳ, бизни ҳам дуо қилингиз!» — деди. Кейин, қавм саф тортиб, жангга кирди. Кеч киргач, одамлар кўплаб гулхан ёқишди, Жаноб Расулulloҳ буни кўриб: «Бу қандай ўт бўлди, нега ўт ёқмоқдалар?» — дедилар. Одамлар: «Хонаки эшакнинг гўштини пиширмақ учун», — деб айтишди. Жаноб Расулulloҳ: Қозонларни ағдариб, сўнг синдириб ташлангиз!» — дедилар. Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, қозонларнинг ичидагини тўкиб, ювиб ташласак бўлмайдимиз?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ёким шундай қилингиз!» — дедилар».

Ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирор киши закот олиб келса «Ё парвардигоро, фалончининг аждод-авлодларини ёрлақайсан!» — дер эрдилар. Бир куни отам ҳам закот олиб келиб эрдилар: «Ё парвардигоро, Абу Авфонинг аждод-авлодларини ёрлақайсен» - дедилар .

Жарир ривоят қилидилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Мени Зулхулайсадан қутқармағаймисен?» — дедилар. (Зулхулайса «Ал-Каъба ал-Йамоний - деб ҳам аталиб, Қора Тошни ўраб қурилган тўртбурчак бинодан иборат бўлган. Қурайш қабиласи исломдан аввал ўшанга сиғинган. Кейин, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни бутпарастлардан тозалаганлар). Мен: «Ё Расулаллоҳ, мен от устида маҳкам ўлтираолмайдирган бир одам бўлсам, қўлимдан нима ҳам келарди?! — дедим. Жаноб Расулulloҳ кўкрагимга нуқиб: «Ё парвардигоро, уни саботли ва ҳидоятли қилғилким, ўзгаларни ҳам ҳидоятга етакловчилардин қилсин!» — дедилар. Сўнг, мен эллик минглик энг жасур қавмдошларим бирлан Зулхулайсага бориб, ўт қўйдимда, қайтиб келиб Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ тало ҳақи, мен уни қўтир туяга ўхшатиб келдим!" — деб айтдим». Жаноб Расулulloҳ унинг жасоратига таҳсинлар айтиб, отлиқ шерикларининг ҳам ҳаққига дуо қилдилар», — дейдилар Имом Бухорий.

Анас Ибн Молик ривоят қиладилар: «Умму Сулайм Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Анас сизнинг хизматкорингиздир (яъни, уни сизнинг хизматингизга топширдим)», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё парвардигоро, уни бадавлат ва серфарзанд қилиб, унга ато этадирган неъматларингга барака берғайсен!» — деб дуо қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамни масжидда қироат қилаётганини эшитиб: «Оллоҳ таоло уни ярлақасин, у фалон ва фалон суралардаги ёдимдан чиққан оятларни эсимга солди!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўлжаларни тақсимладилар. Шунда бир киши: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен бундай тақсимланганидан норозиман!» — деди. Мен Жаноб Расулulloҳни унинг бу гапидан хабардор қилиб эрдим, шу қадар ғазабландиларки, ҳатто буни мен юзларидан билиб олдим. Ул зот: «Оллоҳ таоло Мусони раҳмат қилсин, унга бундан ҳам оғирроқ озор беришганда, сабр қилган эрди!» — дедилар».

19-боб. Дуони сажъ билан (қофияли қилиб) айтмоқ макруҳдир!

Ибн Аббос бундай дейдилар: «Ҳар жумъада одамларга марта сўзлағил, агар бу ҳам десанг, икки марта ёким ўн бирлан уч марта сўзлағил. Одамларни Қуръондан бездириб қўймағил. Бориб-бориб улар зерикканларидан идингга келмай қўйишади. Лекин ўзлари хоҳлаб сенга юришса, гапиравер, лекин дуони сажъ бирлан айтишдан қочғил! Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан саҳобаларининг дуони сажъда айтмасликларини билурман».

20-боб. Оллоҳ таолодин қатъий ишонч бирлан сўрасин, у рад этмайди!

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз дуода тилак тиласангиз, қатъий ишонч бирлан тилайверингиз, «Ё парвардигоро, истасанг, менга (бирор неъмат) ато этгайсен!» — деб ноумидлик қилмангиз, дарҳақиқат, у рад этмағайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз: «Ё парвардигоро, истасанг, мени мағфират қилғил, ё парвардигоро, истасанг, менга раҳм қилғил!» — деб айтмангиз, ундан қатъият бирлан сўрайверингиз, дарҳақиқат, у рад этмағайдир!» — дедилар».

21-боб. Банда ошиқмаса, тилаги мустажоб бўлғайдир!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳдин дуода тилак тилаб эрдим, мустажоб бўлмади» — деб ошиқмасангиз, тилагингиз мустажоб бўлғайдир!» — дедилар.

22-боб. Дуода икки қўлни кўтариб (очиб) тилак қилмоқ ҳақида

Абу Мусо ал-Ашъарий: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қўлларини кўтариб (очиб) дуо қилдилар, шунда мен қўлтиқларининг оппоқлигини кўрдим», — дейдилар.

Ибн Умар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қўлларини кўтариб (очиб): «Ё парвардигоро, Холиднинг гуноҳларини кечиргайсен!» — дедилар».

Яҳё ибн Саъид ва Шарийк иккалалари Анас ибн Моликнинг: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини кўтариб дуо қилдилар, ҳатто мен қўлтиқларининг оппоқлигини кўрдим» — деб айтганини эшитган эрканлар.

23-боб. Қиблага қарамай дуо қилмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Жумъа куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ваъз айтаётган эрдилар, бир одам ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, дуо қилиб Оллоҳ таолога илтижо қилингиз, бизга ёмғир берсин!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ дуо қилиб эрдилар, осмонни булут босиб, шундай ёмғир қуйиб бердики, ҳатто уйларимизга аранг етиб олди. Ёмғир келаси жумъагача тинмади. Шунда ўша одам ёким бошқа бир одам ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолодин сўрангиз, ёмғирни тўхтатсин, фарқ бўлаёздик-ку!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё парвардигоро, атрофимизга ёғдирғил, устимизга ёғдирмағил!» — деб дуо қилиб эрдилар, булутлар парчаланиб Мадина атрофига тарқалиб кетди, шаҳар аҳли устига ёғмади».

24-боб. Қиблага қараб дуо қилмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Зайд ривоят қиладилар «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолодин ёмғир сўрамоқ ниятида мана шу мусалло (намоз ўқийдирган жой)га чиқдилар, сўнг қиблага юзландиларда, ридоларини тузатиб олдилар».

25-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўз хизматкорларини «Умринг узоқ бўлсин, бой-бадавлат бўлғил!» деб дуо қилганлари ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Менинг онам: Ё Расулаллоҳ, Анас сизга хизмат қилғай, унинг шаънига дуо қилинг!» — деб эрдилар, Жаноб Расулаллоҳ: «Ё парвардигоро, уни бой-бадавлат ва серфарзанд қилғайсен. Унга ато этадирган неъматларингга барака берғайсен!» — деб дуо қилдилар».

26-боб. Ғам-қайғу вақтида қилинадирган дуо ҳақида

Муслим ибн Иброҳим Ибн Аббосдаи нақл қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғам-қайғу вақтида: «Ло илоҳа иллаллоҳу-л-азийму-л-ҳалийму, ло илоҳа иллаллоҳу раббу-ссамавоти ва-л-арзи ва раббу-л-арши-л-азийми» — дер эрдилар». Дуонинг мазмуни: «Буюк ва сабр-тоқатли бўлмиш Оллоҳдин бўлак тангри йўқдир, еру осмонлар ҳамда буюк арш соҳиби бўлмиш Оллоҳдин бўлак тангри йўқдир!».

Мусаддан Ибн Аббосдан нақл қиладилар «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғам-қайғу вақтида: «Ло илоҳа иллаллоҳу-л-азийму-л-ҳалийму, ло илоҳа иллаллоҳу раб-бу-л-арши-л-азийми, ло илоҳа иллаллоҳу раббу-ссамавоти ва раббу-л-арзи ва раббу-л-арши-л-карийми», дер эрдилар». Дуонинг мазмуни: "Буюк ва сабр-тоқатли бўлмиш Оллоҳдин бўлак тангри йўқдир, буюк арш соҳиби бўлмиш Оллоҳдин бўлак тангри йўқдир, осмонлар соҳиби, ер соҳиби ҳамда саховатли арш соҳиби бўлмиш Оллоҳдин бўлак тангри машаққатидан паноҳ бер.

27-боб. Балолар ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам балолар машаққатидан, бошга бахтсизлик тушмоғидан, ёмон ўлим топмоқдан ва душманлар ичиқоралигидан паноҳ тилар эрдилар».

28-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ар-рафийқ ал-аъло!» деб дуо қилганлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам соғ вақтларида: «Ҳеч бир пайғамбарнинг жони, унинг жаннатдаги жойи кўрсатилмай туриб, билинмағайдир, унга шундай имконият берилғайдир», — дер эрдилар. Дард келгач, бошлари тиззам устида эрди, бир соатча беҳуш бўлиб ётдилар, сўнг ўзларига келиб, шифтга тиқилганча: «Оллоҳумма ар-рафийқ ал-аъло! («Парвардигоро, сен буюк дўстсен!»)» — дедилар. Мен: «Демак бизнинг (ҳузурларида бўлмоғимизни) ёқтирмаяптилар», — деб қўйдим. Билдимки, соғлик пайтларида бизга айтган гаплари шу эркан (яъни, ҳозир ўзлари айтганларидек. жаннатдаги жойлари кўрсатилаётган ҳолатдалар)». Оиша онамиз: «Оллоҳумма ар-рафийқ ал-аъло!» ул зотнинг энг сўнгги айтган сўзлари бўлди», — дейдилар.

29-боб. Ўлим ва ҳаётни орзулаб дуо айтмоқ ҳақида

Қайс ривоят қиладилар: «Хаббобнинг ҳузурига борсам, қорнини чангаллаганча: «Агар Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга ўлимни орзулаб дуо айтмоқни манъ қилмаганларида эрди, ўлимни орзулаб дуо айтган бўлур эрдим!» — деди».

Исмоил Қайсдан нақл қиладилар: «Мен Хаббобнинг ҳузурига борганимда қорнини

чангаллаганча: «Агар Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга ўлимни орзулаб дуо айтмоқни манъ қилмаганларида эрди, ўлимни орзулаб дуо айтган бўлур эрдим!» — деяётганини эшитдим».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Бирортангиз бошингизга тушган қандайдир кулфат туфайли ўзингизга ўлим тиламангиз, башарти ўлимни орзуламоғингиз зарур бўлиб қолса у ҳолда: «Ё парвардигоро, агар бундан буён яшамоғим менинг учун хайрли эрса, тирик қолдирғил, мободро ўлмоғим афзалроқ эрса, унда даргоҳингга чақирғил!» — деб айтсин!» — дедилар».

30-боб. Гўдакларга барака тилаб дуо қилмоқ ва бошини силамоқ ҳақида Абу Мусо: «Мен ўғил кўрган эрдим, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга барака тилаб дуо қилдилар», дейдилар.

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Холам мени Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бордилар-да: «Ё Расулalloҳ, синглиминг ўғли бетоб бўлиб қолди», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ бошимни силадилар ва менга барака тилаб, дуо қилдилар. Сўнг, тоҳарат олдилар, таҳорат сувидан ичдим. Кейин, ортларига ўтиб турдим, шунда икки кураклари ўртасида келинчақлар чодирини тутмасидек (ёким, каклик тухумидек) Пайғамбарлик муҳрини кўрдим».

Саъид ибн Абу Айюб Абу Ақийлдан нақл қиладилар: «Ақийлнинг бобоси Абдуллоҳ ибн Ҳишом бозорга чиқиб, таом сотиб олар эрди. Йўлда уни Ибн Зубайр бирлан Ибн Умар учратиб: «Бизни шерик қилғил, чунким Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам сенга барака тилаб, дуо қилганлар!» — дейишар эрди. У иккаларини шерик қилар эрди. Шунда у туяси баробар фойда кўриб, уни уйга жўнатиб юборар эрди».

Ибн Шиҳоб: «Менга Маҳмуд ибн ар-Рабиъ хабар берди, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг болалигида қудуқдан сув олиб, (табаррук қилиб қўйиш мақсадида) юзига пуркаган эрдилар», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига гўдакларни олиб келишар эрди, ул зот уларнинг ҳақиқага дуо қилар эрдилар. Бир куни гўдаклардан бири этакларига сийиб қўйди. Шунда сув олиб келтириб, сийдик теккан жой устидан қуйиб юбордилар, ювмадилар (чунким, бу ўғил бола эрди)».

Зухрий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Саълаба ибн Суъайрнинг (бошини) силаб, барака тилаганлар. У Саъд ибн Абу Ваққоснинг витр намозини бир рақъат ўқиб тугатганини кўрган».

31-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот айтмоқ ҳақида

Абдурраҳмон ибн Абу Лайло ривоят қиладилар: «Каъб ибн Ужра мени учратиб бундай деди: «Сенга ҳадя берайми? яъни, сенга билмаган нарсангни айтайми? Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг ҳузуримизга «Ё Расулalloҳ, сизга қандай салом йўллаб, қандай салавот айтмоқни бизга ўргатингиз!» — деб эрдик Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳумма салли ало Муҳаммадин ва ало оли Муҳаммад камо саллайта ало оли Иброҳийм, иннака ҳамийдум мажийд, Оллоҳумма борик ало Муҳаммадин ва ало оли Муҳаммад камо боракта ало оли Иброҳийм, иннака ҳамийдум мажийд» — деб айтингиз», — дедилар» (Бу ерда аҳамо саллайта ало

Иброҳийма» бирлан «камо боракта ало Иброҳийма» тушиб қолган, ёким ўзи асли шундай). Салавотнинг мазмуни: «Ё парвардигаро, Ҳазрат Иброҳимнинг аждод-авлодларига салоту салом қилганинг каби, Жанобимиз Ҳазрат Муҳаммадга ва ул зотнинг аждод-авлодларига ҳам салату салом айла! Муҳаққақ, Сен ҳамид ва мажидсан! Ё парвардигоро, Ҳазрат Иброҳимнинг аждод-авлодларига баракотлар эҳсон этганинг каби, Жанобимиз Ҳазрат Муҳаммад ва ул зотнинг аждод-авлодларига ҳам баракотлар эҳсон айла! Муҳаққақ, Сен ҳамид ва мажидсан!».

32-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бўлак пайғамбарларга ҳам салавот айтиладими?

Оллоҳ таоло: «Ва салли алайҳим, инна салотака саканун лаҳум», — дейди. Мазмуни: «Уларга (бошқа пайғамбарларга) ҳам салавот айт, чунки сенинг салавотинг улар учун таскиндир».

Ибн Абу Авфо бундай дейдилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бирор одам закот олиб келса: «Ё парвардигоро, унга салавот (раҳмат) қилгайсен!» — дер эрдилар».

Абу Ҳомид ас-Соъидий айтадиларки, улар ё Расулуллоҳ, сизга қандай салавот айтайлик?» — дейишибди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳумма салли ало Муҳаммадин ва азвожихи ва зуррийятихи, камо саллайта ало оли Иброҳийм ва борик ало Муҳаммадин ва азвожихи ва зуррийятихи камо боракта ало оли Иброҳийм, иннака ҳамийдун мажид», — деб айтингиз!» — дебдилар. Мазмуни: «Ё парвардигоро, Ҳазрат Иброҳимнинг аждод-авлодларига салоту салом қилганинг каби, Жанобимиз Ҳазрат Муҳаммадга ва ул зотнинг завжаи муҳтарамаларига ҳамда зурриётларига ҳам салоту салом айла ва Ҳазрат Иброҳимнинг аждод-авлодларига баракотлар эҳсон этганинг каби, Жанобимиз Ҳазрат Муҳаммадга ва ул зотнинг завжаи муҳтарамаларига ҳамда зурриётларига ҳам баракотлар эҳсон айла! Муҳаққақ Сен ҳамид ва мажидсан!» - дедилар.

33-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ё парвардигоро, мен кимга азият етказган эрсам, ўшал одамни (азиятим туфайли) закот тўлаган деб билгайман ва уни раҳматингга сазовор қилгайсан!» - деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Ё парвардигоро, мен қайси бир мўминни сўккан эрсам, ўшал одамни (сўкканим туфайли) киёмат куни ўзинга яқин қилгайсан!» — деб айтганларини эшитдим», — дейдилар.

34-боб. Фитналардан ўзига паноҳ тиламоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Одамлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шу қадар эзмаланиб саволлар беришардики, ҳатто ул зот ғазабланиб минбарга чиқдиларида: «Бугун мендан илгари сизларга айтмаган нарсаларим ҳақидагина сўрангиз!» — дедилар. Мен ўнггу сўлимга қараб барча одамларнинг бошларини кийимлари бирлан ўраб олиб (юзларини кийимлари бирлан тўсиб олиб) ҳўнг-ҳўнг йиғлашаётганини кўрдим.. Ногоҳон, одамлар кўрганда отасининг номини атамай чақирадиган бир киши: «Ё Расулаллоҳ, менинг отам кимдир?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳузофадир» — деб жавоб қилдилар. Кейин, Ҳазрат Умар туриб, (хафа қилиб қўйдик деган ўй бирлан): «Оллоҳни раббимиз деб, исломни динимиз деб ва Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни пайғамбаримиз деб тан олдик Оллоҳ таолодан бизни фитналардан асрамоғини илтижо қилгаймиз!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу

алайҳи ва саллам: Бирваракайига яхшилик ҳам ёмонлик ҳам намоён бўлган бугунгидек кунни кўрмагандирмен! (Бугун менга) жаннат ҳам дўзах ҳам тасаввур қилинди, ҳатто мен уларни (анави) девор ортида кўрдим», — дедилар. Қатода ана шу ҳадисни айтганда «Ё аййухаллазийна омануу, ло тасъалуу ан ашйоъа, ин тубдалакум тасуъкум» деган ояти каримани эслар эрди».

Оятнинг мазмуни: («Ал-Моида» сураси): «Эй мўминлар, ранжиб қолишингизга (ёмон аҳволда қолишингизга) сабаб ўлмоғи маълум қилинган нарсалар ҳақида сўрамангизлар!».

35-боб. Одамлар қаҳридан (зўравонлигидан) паноҳ тиламоқ хусусида

Амр ибн Абу Амр — Мутталиб ибн Абдуллоҳнинг мавлоси (озод қилинган қули) ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Моликнинг бундай деганларини эшитдим: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳага: «Қулларингиздан бири бизга хизмат қилсин!» — деб илтимос қилдилар. Сўнг, Абу Талҳа мени уловига мингаштириб Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига олиб борди. Мен Жаноб Расулуллоҳ қаерда тушиб дам олсалар, ўша ерда хизматларини қилар эрдим. Мен ул зотнинг: «Ё парвардигоро, мени ғаму қайғудан, нотавонлик ва ялқовликдан, бахиллик ва қўрқоқликдан, қарздорлик ва одамлар қаҳридан ўз паноҳингда асрағайсен!» — деб жуда кўп марта айтганларини эшитганман. Шу тариқа мен хизматларини қилиб юравердим. Кейин, Хайбардан қайтишда Жаноб Расулуллоҳ Сафиййа бинти Хўйайни кийим бирлан ўраб чирмаб туяларига мингаштириб олдиларда, Саҳбо деган жойга келганимизда ерга палос ёзиб, мени одамларни чақириб келмоққа юбордилар. Одамлар келгач, зиёфат қилдилар. Шу кун ул зот Сафиййага қўшилдилар. Кейин, йўлга чиқиб, Уҳуд тоғи кўрингач: «Бу тоғ бизни яхши кўргай, биз ҳам уни яхши кўрғаймиз!» — дедилар. Мадинага яқинлашгач: «Ё парвардигоро, Иброҳим Маккани муқаддас қилгани янглиғ, мен ҳам Мадинанинг икки тоғи оралиғидаги ерларни муқаддас қилдим! Ё парвардигоро, Мадина аҳлининг тошу тарозусига барокот ато этғайсен!» — дедилар».

36-боб. Қабр азобидан паноҳ тиламоқ ҳақида

Умму Холид бинти Холид: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабр азобидан ўзларига паноҳ тилаётганларини эшитганман», — дедилар.

37-боб. Бахилликдан паноҳ тиламоқ хусусида

Мусъаб ривоят қиладилар: «Саъд (ибн Ваққос) беш нарсадан паноҳ тиламоқни буюрар эрдида, Жаноб Расулуллоҳнинг ҳам шундай қилганларини эслаб: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳумма инний аъузу бика минал-бухли ва аъузу бика микал-жубни ва аъузу бика минан урадда ила арзалилумри ва аъузу бика мин фитнатиддунйо, йаъний мин фитнатиддажжол ва аъузу бика мин азобил-қабри!» — дер эрдилар» деб айтар эрди». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, бахилликдан, қўрқоқликдан, хор-зор бўлмоқдан, дунё фитналаридан (яъни. Дажжол фитналаридан) ҳамда қабр азобидан мени ўз паноҳингда асрағил, деб илтижо қилғаймен!».

У Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мадиналик икки яҳудий ҳамнир ҳузуримга кириб: «Қабрдаги маййитларга азоб бериладир» — деб айтиб эрди, мен буни кўр-кўрона рад қилдим, чунким уларнинг гапига инонгим келмади. Кейин, улар чиқиб кетди. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйга келганларида бўлган гапни айтиб эрдим, ул зот: «Улар тўғри айтибдилар, қабрдаги маййитларга шундай азоб берилгайким, уларнинг дод-

фарёдларини бутун жонзотлар эшитгайдир!» — дедилар. Мен Жаноб Расулulloҳнинг намозда қабр азобидан паноҳ тилаб илтижо қилмай қўйганларини кўрмаганмен».

38-боб. Тириклик ва ўлим фитналаридан паноҳ тиламоқ ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳумма инний аъузу бика минал-ажзи вал-касали вал-жубни вал-ҳарами ва аъузу бика мин азобил-қабри ва аъузу бика мин фиткатилмаҳйо валмамоти», — дер эрдилар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, нотавонликдан, ялқовликдан, қўрқоқликдан, мункиллаб қолмоқдан, қабр азобидан, тириклик ва ўлим чоғида бўладирган фитналардан мени ўз паноҳингда асрағил!».

39-боб. Гуноҳкор ва қарздор бўлмоқдан паноҳ тиламоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳумма инний аъузу бика минал-касали вал-ҳарами валмаъсами валмағрами ва мин фитнатил-қабри ва азобил-қабри ва мин фитнатин-нори ва азобин-нори ва мин шарри фитнатил-ғино ва аъузу бика мин фитнатилфақри ва аъузу бика мин фитнатил масийҳиддажжولي! Оллоҳумма иғсил анний хатойоа би-моиссалжи вал-баради ва наққи қалбий мимал-хатойо камо наққайтуссавбал-абйаза минадданаси ва боъид байний ва байна хатойоа ҳамо боъадта байналмашриқ валмағриб» — дер эрдилар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, ялқовликдан, мунқиллаганликдан, гуноҳкор ва қарздор бўлмоқдан, қабр фитнаси қабр азобидан, жаҳаннам фитнаси ва жаҳаннам азобидан, бойлик фитнаси ёмонлигидан мени ўз паноҳингда асрағил, Шунингдек қашшоқлик фитнасидан ва Масих Дажжол фитнасидан ҳам мени ўз паноҳингда асрағил! Ё парвардигоро оппоқ кўйлақка теккан ифлосни ювиб кетказганимдек хатоларимни қор ва дўл суви бирлан ювиб ташлағил, қалбимни хатолардан поклағил ва мен бирлан хатоларим оралиғини машриқ бирлан мағриб оралиғини узоқ қилганинг янглиғ узоқ қилғил!».

40-боб. Қўрқоқлик ва ялқовликдан паноҳ тилаш ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳумма инний аъузу би минал-ҳамми вал-ҳузни вал-ажзи вал-касали вал-жубни ва бухли ва залаъ-иддаини ва ғалабат-иррижولي», — дер эрдлар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, ғаму ташвишдан, мусибатдан, мунқиллаганликдан, ялқовликдан, қўрқоқликдан, бахилликдан, қарзга ботмоқдан ҳамда одамлар қаҳридан мени ўз паноҳингда асрағил!».

41-боб. Бахилликдан паноҳ тиламоқ ҳақида

Мусъаб ибн Саъд ривоят қиладилар: «Саъд ибн Абу Ваққос куйидаги беш нарсадан паноҳ тиламоқни буюриб, буни Жаноб Расулulloҳга нисбат берар эрдилар: «Оллоҳумма инний аъузу бика минал-бухли ва аъузу бика миал-жубни ва аъузу бика мин ан урадда ила арзалилумри ва аъузу бика мин фитнатид-дунйо ва аъузу бика мин азобил-қабри» (3-бобда таржимаси мавжуд).

42-боб. Хор-зор бўлмоқдан паноҳ тиламоқ ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳумма инний аъузу бика минал-касали ва аъузу бика минал-жубни ва аъузу

бика минал-ҳарами ва аъузу бика минал-бухли», — дер эрдилар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, ялқовликдан, қўрқоқликдан, мунқиллаганликдан ва бахилликдан мени ўз паноҳингда асрағил!».

43-боб. Вабо ва дарддан халос қилмоқни сўраб дуо ўқимоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳумма ҳаббиб илайнолмадийната ҳамо ҳаббабта илайно Макката, ав ашадду, ванқул ҳамоҳо илал-Жуҳфати! Оллоҳумма борик лано муддино ва соъино!» — дер эрдилар.» Дуонинг музмуни: «Ё парвардигоро, бизга Маккани қандай маҳбуб қилган эрсанг, Мадинани ҳам шундай ёким ундан кўпроқ маҳбуб қилгил ва ундаги (Мадинадаги) безгак дардини Жуҳфага кўчиргил! (чунки Жуҳфа аҳолиси ўша вақтда мушрик эрди). Ё парвардигоро, бизнинг тошу тарозумизга баракот ато этғил!».

Омир ибн Саъднинг оталари бундай дегап зрканлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам, мен Ҳажжат ул-Видоъда дардга чалиниб ўлай деб ётганимда, кўргани келиб эрдилар: «Ё Расулalloҳ менинг оғир дардга чалинганимни кўриб турибсиз, мен эрсам бадавлат одамман, биргина қизимдан бўлак меросхурим йўқ. Молимнинг учдан бир қисмини эҳсон қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ «йўқ», — дедилар. Мен: «Бўлмаса, ярмини садақа қилайинми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Учдан бир қисми ҳам анча кўплик қиладир, албатта сен меросхўрларингни одамлардан тиланадирган фақир қилиб қолдирганингдан кўра. бойроқ қилиб қолдирганинг яхшироқдир. Агар сен хайру садақа учун молингни сарф қилсанг, албатта бунинг эвазига Оллоҳ таолодан савоб олғайсан, ҳатто хотинингнинг оғзига солиб қўйган бир лўқма таоминг учун ҳам», — дедилар. Мен: «Ё Расулalloҳ, мен саҳоба биродарларим ортида қолармиканман (яъни, тузалиб кетармиканман)?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: (Сен борди-ю, ўлмай қолиб, амали солиҳлар қилсанг, бунинг учун Оллоҳ таоло даргоҳида даража ва мартабанг улўф бўлғай, шоядки, тузалиб кетсангу, сендан бир қанча мўминлар фойдалансалар ва бир қанча мушриклар зарар топсалар. Илоҳи, саҳобаларимнинг ҳижратини беҳатар қилғил, уларни орқага қайтармагил» — дедилар». «Аммо, бечора Саъд ибн Хавла Маккада вафот этиб, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам кўп қайғурдилар», — дейдилар Омир ибн Саъд.

44-боб. Хор-зор бўлмоқдан, дунё фитнасидан ва қабр азобидан паноҳ тиламоқ ҳақида

Мусъаб иби Саъд оталари (Саъд ибн Абу Ваққос) дан нақл қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолодан паноҳ тилаб айтадирган қуйидаги сўзларни айтиб ўзингизга паноҳ тилангиз: «Ё парвардигоро, хўрқоқликдан, бахилликдан, хор-зор бўлмоқдан, дунё фитнасидан (Масиҳ Дажжол фитнасидан) ва қабр азобидан ўз паноҳингда асрағил!».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтар эрдилар: «Оллоҳумма инний аъузу бика минал-касали вал-ҳарами, валмағрами валмаъсами! Оллоҳумма инний аъузу бика : мин азобин-нори ва фитнатин-нори ва фитнатил-қабри ва азобил-қабри ва шарри фитнатил-ғино ва шарри фитнатил-фақри ва мин шарри фитнатил масийҳид дажжоли! Оллоҳумма ифсил хатойоа би-моиссалжи вал-баради ва наққи қалбий минал-хатойо ҳамо йунаққоссабул-абйазу нинадданаси ва боъид байний ва байна хатойоа ҳамо боъадта байналмашриқи валмағриби». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, ялқовликдан, мунқиллаганликдан, қарздорлик ва гуноҳкорликдан мени ўз паноҳингда асрағил! Ё парвардигоро, дўзах азоби ва дўзах фитнасидан, қабр фитнаси ва қабр

азобидан, бойлик фитнаси ёмонлигидан ва қашшоқлик фитнаси ёмонлигидан ҳамда Масиҳ Дажжол фитнаеи ёмонлигидан мени ўз паноҳингда асрағил! Ё парвардигоро, хатоларимни қор ва дўл суви бирлан ювғайсан ва оппоқ кўйлакка теккан ифлос тозалангани каби қалбимни хатолардан тозалағайсан ҳамда мағрибу машриқ оралиғини қандай узоқ қилган эрсанг, мен бирлан хатоларим оралиғини ҳам шундай узоқ қилғайсан!».

45-боб. Бойлик (мол-дунё) фитнасидан паноҳ тиламоқ ҳақида

Ҳишом оталаридан, оталари эрса холаларидан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб Оллоҳ таолодан паноҳ тилар эрдилар: «Оллоҳумма инний аъузу бика мин фитнатин-нори ва мин азобин-нори ва аъузу бика мин фитнатил-қабри ва аъузу бика мин азобил-қабри ва аъузу бика мин фитнатил-ғино ва аъузу бика мин фитнатилфақри ва аъузу бика мин фитнатилмасийҳиддажжоли». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, дўзах фитнасидан ва дўзах азобидан, қабр фитнасидан ва қабр азобидан, бойлик фитнасидан ва қашшоқлик фитнасидан ҳамда Масиҳ Дажжол фитнасидан мени ўз паноҳингда асрағил».

46-боб. Қашшоқлик фитнасидан паноҳ тиламоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Наби саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб паноҳ тилар эрдилар: «Оллоҳумма инний аъузу бика мин фитнатин-нори ва азобин-нори ва фитнатил-қабри ва азобил-қабри шарри фитнатил-ғино ва шарри фитнатилфақри! Оллоҳумма инний аъузу бика мин шарри фитнатилмасийҳиддажжоли! Оллоҳумма ифсил қалбий бимоиссалжи вал баради ва наққи қалбий минал-хатойо ҳамо наққайтус-савбал-абйаза минадданаси ва боъид байний ва байна хатойою ҳамо боъадта байналмашриқи валмағриби! Оллоҳумма инний аъузу бика минал-касали валмаъсами вал-иаграми!». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, дўзах фитнасидан ва дўзах азобидан, қабр фитнасидан ва қабр азобидан, бойлик фитнаси ёмонлигидан ва қашшоқлик фитнаси ёмонлигидан мени ўз паноҳингда асрағил! Ё парвардигоро, Масиҳ Дажжол фитнаси ёмонлигидан мени ўз паноҳингдан асрағил! Ё парвардигоро, қалбимни қор ва дўл суви бирлан ювғил, оппоқ кўйлакни ифлосдан тозалаганимдек қалбимни хатолардан тозалағил, мағрибу машриқ оралиғини узоқ қилганингдек мен бирлан хатоларим оралиғини ҳам узоқ қилғил! Ё парвардигоро, ялқовликдан ҳамда гуноҳкорлик ва қарздорликдан мени ўз паноҳингда асрағил!».

47-боб. Уни бадавлат ва серфарзанд қилғайсан ҳамда унга берадирган неъматларингга баракот ато этғайсан, деб дуо қилмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «(Холам) Умму Сулайм: «Ё Расулаллоҳ, Анас сизнинг хизматингизни қилғай, уни дуо қилингиз!» — дедилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Ё парвардигоро, уни бадавлат ва серфарзанд қилғайсан, унга ато этадирган неъматларингга баракот берғайсан!» — деб дуо қилдилар».

48-боб. Уни серфарзанд қилғайсан, унга ато этадирган неъматларингга баракот берғайсан, деб дуо қилмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «(Холам) Умму Сулайм: «Анас сизга хизмат қилғай, уни дуо қилингиз!» — дебдилар. Жаноб Расулаллоҳ: «Ё парвардигоро, уни сердавлат, серфарзанд қилиб, берадирган неъматларингга баракот ато этғайсан!» — дедилар».

49-боб. Истихора (ўзинг билган нарсадан мени ҳам огоҳ қилғайсан, деб Оллоҳ

таолога илтижо қилмоқ) вақтида айтиладиган дуо ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга Қуръони Карийм ўргатганларидек ҳар бир ишда истихора айтмоқни ҳам ўргатар эрдилар. Жаноб Расулуллоҳ бизга: бир ишга бел боғласангиз, аввал икки ракъат фарзсиз намоз ўқингиз, сўнг мана бу дуони айтингиз», — дедилар. «Оллоҳумма астахийрука би-илмика ва астақдирука би-қудратика ва асъалука мин фазлик-ал-азийм, фа-иннака тақдиру ва ло аҳдиру ва таъламу ва ло аъламу ва анта аллому-л-ғуёуб, Оллоҳумма ин кунта таъламу анна қоза-л-амр хайрун лий фи дийний ва маъоший ва оқибати амрий (ав қола фи ўжили амрий ва ожилиҳи) фа-қдирху лий ва йассирху лий, сумма борик лий фиҳи ва ин кунта таъламу ҳозал-амр шаррун лий фи дийний ва маъоший ва оқибати амрий (ав қола фи ўжили амрий ва ожилиҳи) фа-срифху анний ва-срифний анху ва-қдир лийи-л-хайр ҳайсу кона, сумма раззиний биҳи». «Мазкур дуони айтиб бўлгач, — дедилар Жаноб Расулуллоҳ, — Оллоҳ таолога ўз тилагингизни (ҳожатингизни) айтгайсиз». Дуонинг мазмуни: «Илоҳи, мени илмингдан огоҳ қилғил, қудратинг ила мени бардам қилғил, чексиз фазлу карамингдан мени баҳраманд этғил! Сен қодирдурсан, мен ожиздурман, сен донодурсан, мен нодондурман сен барча ғайбдан воқифдурсан! Илоҳи, мен бел боғлаган иш динимга, ҳаётимга ҳамда касбу коримга яхшилиғ келтирадирми, йўқми, ўзинг билғайдирсен. Агар яхшилиғ келтирадирган бўлса, уни менга насиб айлаб, осон қилғил ва унга баракот ато этғил! Илоҳи, мен бел боғлаган иш динимга, ҳаётимга ва касбу коримга ёмонлик келтирадирми, йўқми, ўзинг билғайдирсан. Агар ёмонлиғ келтирадирган бўлса, уни мендан, мени ундан йироқ қилғил! Менга яхшилиғ келтирадирган ишни раво кўриб, рози қилғил!».

50-боб. Таҳорат қилаётганда ўқиладиган дуо ҳақида

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам сув келтиришни буюриб, таҳорат олдилар, сўнг қўлларини кўтариб: «Оллоҳуммағфир лиубайд Аби Омир! Оллоҳумма-жъалху йавмал-қийома фавқа касийрин мин халқика минан-носи!» — дедилар. Мен қўлларини дуога кўтарганларида қўлтиқларининг оппоқлигини кўрдим». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, Убайд Абу Омирнинг гуноҳларини кечирғайсан! Ё парвардигоро, қиёмат куни уни яратган бандаларингнинг кунидан улуғроқ қилғайсан!»

51-боб. Довонга кўтарилганда ўқиладиган дуо

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эканлигимизда бирор баландликка кўтарилдик дегунча, такбир айтар эрдик. Шунда Жаноб Расулуллоҳ бизга: «Эй одамлар, ўзингизни аянгизлар, бу қадар овозингизни баланд қилмангизлар, чунким сизлар бирор кар ёким бу ерда ғоиб одамни даъват қилаётганингиз йўқ, балким доимо эшитиб ва кўриб турғувчи зотни (Оллоҳ таолони) даъват қилмоққасизлар!» — дедилар. Кейин, мен ичимда: «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ!» — деб турганимда, олдимга келиб: «Эй Абдуллоҳ ибн Қайс, «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ!» — деб айтғил, чунким бу жаннат ганжиналаридандир» — дедилар, ёким: «Сенга жаннат ганжиналаридан бири бўлмиш. бир сўзни, яъни ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳни ўргатайми?» — дедилар, шекилли».

52-боб. Водийга тушганда дуо айтмоқ ҳақида

Бу ҳақда Жобир айтган ҳадис мавжуд.

53-боб. Сафарга чиқмоқчи бўлганда ёким сафардан қайтганда дуо айтмоқ

ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ғазот, ҳаж ёким умра қилиб қайтаётганларида хар бир тепалиқда такбир айтиб, сўнг: «Ло илоҳа иллalloҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳул-мулку ва лаҳул-ҳамд ва ҳува ало кулли шайъин қадиър. Биз қайтяпмиз, тавба қияпмиз, Оллоҳга ҳамд айтяпмиз. Оллоҳ ваъдасига содиқ, бандасининг қўлини баланд қилиб, бир ўзи мушрикларни енгди», — дер эрдилар».

54-боб. Уйланган одамни дуо қилмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам Абдурраҳмон ибн Авфда бир сариқ нарсани кўриб: «Бу нима?»— дедилар. У: «Мен данакдек келадиган тилло сарфлаб бир аёлга уйландим», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло муборақ қилсин, бир қўй сўйиб бўлса ҳам тўй қилгин!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Отам ҳалок бўлдилар. У кишидан еттита (ёким тўққизта) қиз қолди. Кейин, мен бир аёлга уйландим. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Жобир, уйландингми?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим-аноб Расулulloҳ: «Бокирагами ё аёлгами?» — дедилармен: «Аёлга», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бокирага Уйланганинда эрди, ўзаро чақчақлашиб яшар эрдингиз» — дедилар. Мен: «Отам ҳалок бўлдилар, уйда еттита (ёким тўққизта) қиз етим қолди, мен ўшалар тенги қизга уйлангим келмай, уларга оналик қила оладирган ёшдаги аёлга уйландим», — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло муборақ қилсин!» — деб дуо қилдилар».

55-боб. Аёлига қўшилмоқчи бўлганда нима демоқ лозим?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Агар бирортангиз аёлингизга қўшилмоқчи бўлсангиз: «Бисмиллоҳи, Оллоҳумма жаннибнош-шайтона ва жаннибиш-шайтона мо разақтано!» — деб айтингиз, шунда Оллоҳ таоло иккингиизга фарзанд тақдир қилган бўлса, унга шайтон мутлақо зарар етказа олмағайдир», — дедилар».

56-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Раббано отино фид-дунёо ҳасанатан!» деганлари ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам кўпинча: «Оллоҳумма отино фид-дунёо ҳасанатан ва фил-охирати ҳасанатан ва қино азобан-нор!»— деб дуо ўқир эрдилар». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, бу дунёда ҳам, охиратда ҳам бизга яхшиликлар ато қилғил ва бизни дўзах азобидан асрағил!».

57-бой. Дунё (Дажжол) фитнасидан паноҳ тиламоқ ҳақида

Саъд ибн Ваққос оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга хатсавод ўргатган каби қуйидаги сўзларни ўргатар эрдилар: «Оллоҳумма иний аъузуз бика минал-бухли ва аъузуз бика минал-жубии ва аъузуз бика ан нурадда ило арзалилумри ва аъузуз бика мин фитнатид-дуня ва азобил-қабри!». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигоро, бахилликдан, қўрқоқликдан, хор-зор бўлмоғимимдан, дунё (Дажжол) фитнасидан ҳамда қабр азобидан ўз паноҳингда асрағил!».

58-боб. Дуони қайтармоқ ҳақида

Бу ерда Жаноб Расулulloҳни сеҳрлаб қўйишгани ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган.

59-боб. Мушрикларни дуои бад қилмоқ ҳақида

Ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ё парвардигоро, Юсуф алайҳиссалом қавмига юборганинг каби уларга ҳам қурғоқчилик юбориб, менга ердам берғил!», кейин, яна: «Ё парвардигоро, Абу Жаҳлнинг устидан ўзинг ҳукм чиқар!» — деб дуои бад қилдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда: Ё парвардигоро, фалон ва фалонни лаънатлағайсен!» — деб дуои бад қилиб эрдилар, Оллоҳ азза ва жалла: «Лайса лака минал-амри шайъун» — реб ваҳий нозил қилди. Мазмуни («Оли Имрон» сураси) «Бу соҳада (ишда) сенга ихтиёр берилмаган».

Ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мушрикларни дуои бад қилиб: «Ё парвардигоро, сен Китоб нозил қилғувчи ҳамда охират ҳисоб-китобини тез бажарғувчисан! Мушрикларни тор-мор этиб, кунфаякун қилгил!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳуфтон намозининг охири ракъатида «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаху» деганларидан сўнг, дуои Қунутни ўқиб: «Ё парвардигоро, Ийош ибн Рабийъага нажот берғайеан, Ё парвардигоро, Валид ибн Валидга нажот берғайсан, ё парвардигоро, Салама ибн Ҳишомга нажот берғайсан, ё парвардигоро, мўмин заифларга нажот берғайсан, ё парвардигоро, Музар қабиласига нисбатан қаҳрингни янада қаттиқроқ қилғайсан, ё парвардигоро, Юсуф алайҳиссалом қавмига юборганинг янглиғ уларга ҳам қаҳатчилик юборғайсан!» — дер эрдилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: "Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қурроъ (қорилар) деб аталмиш бир гуруҳ отлиқларни (Раъл ва Зақвон қабилаларини исломга даъват қилмоқ учун) юбориб эрдилар, Уларни ўлдиришди. Шунда Жаноб Расулulloҳ шунчалик қаттиқ кўйиб кетдиларки, мен ул зотнинг ҳеч кимга бунчалик қайғурганларини кўрмаган эрдим. Ўшанда Жаноб Расулulloҳ бир ой давомида бомдод намозида дуои Қунутни ўқиб: «Усайя (қабиласи) Оллоҳ, таоло ва унинг расулига қарши бош кўтарди!» — дер эрдилар». Бу ерда яҳудийларнинг Жаноб Расулulloҳга: «Сизга ўлим — деб салом бергани ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган.

Али ибн Абу Толиб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Хандақ жангги куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга эрдик. Шунда ул зот: «Оллоҳ таоло мушрикларнинг қабрлари бирлан уйларини, улар қуёш ботиб кетгунча бизни банд қилиб, оралиқ намоздан қолдиргани учун, оташга лиммо-лим қилсин!» — дедилар. Оралиқ намоз эрса — аср намозидир»

60-боб. «Илоҳи, мушрикларга ҳидоят қилғайсан!» дея дуо қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Туфайл ибн Амр Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, Давс қабиласи бош кўтариб, исломдан юз ўгирди, уларни дуои бад қилингиз!» — деди. Шунда одамлар Жаноб Расулulloҳ дуои бад қилсалар керак деб ўйлашди. Аммо ул зот: «Ё парвардигоро, Давс қабиласига ҳидоят

кўрсатиб, уларни ислом йўлига бошлағил!» — деб дуо қилдилар».

61-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ё парвардигоро, менинг ўтган ва келгуси гуноҳларимни мағфират қилгайсан!» деб айтганлари ҳақида

Абу Мусо оталаридан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам қуйидаги дуони айтиб илтижо қилар ардилар: «Раббим, ифғир лий хатийъатий ва жаҳлий ва-срофий фи амрий куллиҳи ва мо анта аъламу биҳи минний! Оллоҳуммағфир лий хатойоа ва амдий ва жаҳлий ва ҳазлий ва куллу золика индий! Оллоҳуммағфир лий мо қаддамту ва мо аххарту ва мо асрарту ва мо аъланту, антал-муқаддаму ва антал-муаххару ва анта ало кулли шайъин қадийрун!». Дуонинг мазмуни: «Ё парвардигорим, гуноҳларимни, жаҳолатимни, меъёрдан ортиқча қилган барча ишларимни ва ўзинг мендан яхшироқ хабардор бўлган қилмишларимни мағфират қилгайсан! Ё парвардигоро, хатоларимни, билиб-билмай қилган гуноҳларимни, жузъий ҳамчиликларимни мағфират қилгайсан, буларнинг ҳаммаси менда мавжуддир! Ё парвардигоро, илгариги ва келгуси ҳамда хуфия ва ошкора гуноҳларимни мағфират қилгайсан, сен истаган банданга ато-ю иноят қилғувчи ҳамда истамаган банданга ато-ю иноятингни дариф тутғувчидурсан, ва сен барча нарсага қодирдурсан!».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигоро, гуноҳларимни, жаҳолатимни, меъёрдан ортиқча қилган ишларимни ва ўзинг мендан яхшироқ хабардор бўлган қилмишларимни мағфират қилгайсан! Ё парвардигоро, жузъий ва жиддий ҳамчиликларимни, билиб-билмай қилган гуноҳларимни мағфират қилгайсан, буларнинг ҳаммаси менда мавжуддир! — дедилар».

62-боб. Жумъа куни муайян вақтда дуо ўқиш ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам (яъни, Жаноб Расулуллоҳ): «Жумъа кунида бир муайян вақт бордир. Мусулмон банданинг намоз ўқиб турган вақти ўша вақтга тўғри келиб қолмоғи қийиндир, борди-ю тўғри келиб қолғайдиру, банда Оллоҳ таолодин бирор нарса сўрағайдир, тилаги мустажоб бўлғайдир», — дедилар. Сўнг, муборак қўллари бирлан ўша вақтнинг қисқа эканлигига ишора қилдилар».

63-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Бизнинг яҳудийларни қилган дуои бадимиз мустажоб бўлғайдир, аммо яҳудийларнинг бизни қилган дуои бади ижобатсиз қолғайдир!» деганлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир тўда яҳудийлар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига келиб: «Ас-Сому алайка! (Сенга ўлим!)» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сизларга ҳам!» — деб жавоб қилдилар. Оиша онамиз эрса: «Сизларга ҳам ўлим, ҳам Оллоҳ таолонинг лаънати ва ғазаби бўлсин!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Эй Оиша, қўйсангчи, дағаллик қилмағил, хушмуомала бўлғил!» — дедилар. Оиша онамиз: «Уларнинг гапини эшитмадингизми? — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Уларга қандай жавоб қайтарганимни эшитмабсанда?! Менинг уларни қилган дуои бадим албатта мустажоб бўлғайдир, аммо уларнинг мени қилган дуои бади ижобатсиз қолгусидир!» — дедилар».

64-боб. «Омин!» деб айтмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: Қори «Омин!» деганда сизлар ҳам «Омин!» денглар, шунда малоикалар ҳам «Омин!» — дейишгай. Кимнинг

«Омин!» дегани малоикаларнинг «Омин!» деганига тўғри келиб қолса, Оллоҳ таоло ўша одамнинг илгари қилган гуноҳларини мағфират қилғайдир», — деди.

65-боб. Таҳлил айтмоқнинг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки куни «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, мулку ва лаҳул-ҳамду ва ҳува ало кулли шайъин қадийрун, деб юз марта айтса, ўнта кул озод қилганлик савобини олғайдир ва унга юзта хайрлик иш қилганлик савоби ёзилиб юзта ёмонлиғи (гуноҳи) ўчирилғайдир. Шунингдек бу ўша куни кечгача уни шайтон васвасасидан ғов бўлиб тўсиб турғайдир. Ҳеч кимса, гарчи у қанчалик хайрли ишлар қилган бўлмасин, кунига юз марта таҳлил айтган одамдан кўпроқ савоб ололмағайдир!» — деб айтдилар».

66-боб. Тасбиҳ айтмоқнинг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бир кунда юз марта «Субҳоналлоҳи ва биҳамдики» деб айтса, унинг гуноҳлари, гарчи денгиз кўниктошидан кўп бўлса ҳам, кечирилғайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тил бирлан айтмоқ осон, аммо ўзи салмоқли, Раҳмонга маҳбуб икки сўз мавжуддир. Бу — Субҳоналлоҳил-азийми ва субҳоналлоҳи ва биҳамдиҳи», — дедилар».

67-боб. Оллоҳ аzza ва жаллани зикр қилмоқнинг фазилати ҳақида

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладгшар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Раббини ёд этадирган одам бирлан раббини ёд этмайдиргин одам тирик одам бирлан ўлик одамга монанддир! — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳ таолонинг шундай фаришталари борким, улар кўчаларни кезиб, раббини ёд қилгувчиларни қидиргайлар. Агар Оллоҳ таолони ёд этиб турган қавмни учратиб қолсалар, бир-бирларини чақиришиб: «Келинглар, излаганимизни топдик!» — дейишгайдир ва ўша қавмни қанотлари бирлан олқишлаб, сўнг осмоннинг дастлабки қаватига учиб чиқишгайдир. Оллоҳ аzza ва жалла, гарчи ўзи улардан яхшироқ билсада: «Бандаларим менинг ҳақимда нелар дейишаётир?» — деб сўрагайдир. Фаришталар: «Шунингга тасбиҳу такбир, ҳамду санолар айтишиб, сени улуғламоқдалар» — дейишгайдир. Шунда Оллоҳ таоло улар мени кўрганмилар?» — дегайдир. Фаришталар: «Йўқ, -якка-ю ягоналигинг ҳақи, кўрмаганлар!» — дейишгайдир. Оллоҳ таоло: «Мени кўрсалар, не бўлғай?» — дегайдир. фаришталар: Агар сени кўрсалар, сенга янада кўпроқ тоат-ибодат қилиб, сени кўпроқ улуғлаб, кўпроқ тасбиҳ айтишган бўлур эрдилар», — дейишгайдир. Оллоҳ таоло: Мендан қандай тилак қилмоқдалар?» — дегайдир. Фаришталар: «Жаннатни тиламоқдалар» — дейишгайдир. Оллоҳ таоло: «Уни кўрганмилар? — дегайдир. Фаришталар: "Агар кўрганларида эрди, уни сендан янада кўпроқ тилаб, кўпроқ иштиёқ билдирган бўлур эрдилар», — дейишгайдир. Оллоҳ таоло: «Нимадан паноҳ тиламоқдалар?» — деб сўрагайдир. Фаришталар: «Дўзах оташидан», — деб айтгайлар. Оллоҳ таоло: «Уни кўрганмилар?» — деб сўргаидир. Фаришталар: «Йўқ, якка-ю ягоналигинг ҳақи, кўрмаганлар!» — деб жавоб қилгайлар. Оллоҳ таоло: «Агар уни кўрсалар, не бўлғай?» — деб сўрагайдир. Фаришталар: «Агар кўрганларида эрди, ундан янада нарироқ қочиб, янада кўпроқ кўрққан бўлур эрдилар», — дейишгайдир. Оллоҳ таоло: Сизларнинг гувоҳли-гингизда

айтурменким, мен уларнинг гуноҳларини мағфират айладим!» — дегайдир. Фаришталардан бири: «Уларнинг орасида фалончи ҳам бўлиб, бошқалар каби сени ёд этмоқ ниятида эрмас, балким сендан ўз ҳожатини раво қил-моғингни илтижо қилгани келгандир», — дейишгайдир. Оллоҳ таоло: «Мени ёд этиб ўлтирганлар бирлан уларнинг ҳамнишини ҳам кулфат тортмагайдир!» — деб айтгайдир».

68-боб. «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ!» деган қавл ҳақида

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам довонга кўтарила бошладилар. Бир киши довонга кўтарилиб бўлгач, бор овозини қўйиб: «Ло илоҳа иллаллоҳу валлоҳу акбар!» — деб такбир айтди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хачирларида ўлтирган ҳолда «Ахир, сизлар бир кар ёким бу ерда ғойиб одамни даъват қилаётганингиз йўқ-ку!» — дедилар. Сўнг: «Эй Абу Мусо (ёким, эй Абдуллоҳ), сенга жаннат ганжиналаридан бўлмиш бир сўзни башорат қилайми?» — деб айтдилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: "Бу — Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳдир!» — дедилар».

69-боб. Оллоҳ таолонинг бир ҳам юз исми бордир

Абу урайра ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг бир ҳам юз, яъни тўқсон тўққизта исми бўлиб, кимки уни ёддан билса, жаннатга киргайдир. У тоқ сонки яхши кўргувчи бўлиб, ўзи ҳам тоқ (ягона)дир!».

70-боб. Вақти-вақти бирлан ваъз айтмоқ ҳақида

Шақиқ ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ (Ибн Масъуд)ни кутиб ўлтирган эрдик шу пайт Язид ибн Муовия келиб крлди. Биз унга: «Ўлтирмайсанми?» — дедик. У: «Йўқ. ҳозир ўлтирмайман, аввал ичкарига кириб дўстингизни айтиб чиқаман, кейин келиб ўлтираман», — деди. Бироздан сўнг, Абдуллоҳ ибн Масъуд Язидни қўлидан ушлаб ичкаридан чиқиб келдида, тепамизга келиб: «Мен сизнинг ваъз тинглаймиз деб шу ерда кутиб ўлтирганингизни Жаноб Расулуллоҳга етказишим мумкин эрди-ю, аммо ул зотнинг бизга малол келиб қолмасин деб вақти-вақти бирлан ваъз айтмоқлари менга монеълик қилгайдир», — деди».

ЛАТИФ СЎЗЛАР КИТОБИ **(Тансиҳатлик ва бўш вақт охирадаги ҳаётдан ўзга ҳаёт йўқдир!)**

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки неъмат мавжуд бўлиб. кўпчилик одамлар уни қўлдан бой берадилар. Бу — тансиҳатлик бирлан бўш вақтдир», — дер эрдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Охирадин йўқ эрур ўзга ҳаёт, парвардигор, Муҳожир бирла ансорларга қил иймонни ёр!» — дер эрдилар».

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий ривоят қиладилар «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга (Хандақ жанги вақтида) хандақда эрдик ул зот кавлар эрдилар, биз туфроқ ташир эрдик. Шунда ёнимиздан ўтиб кетаётиб: «Ё илоҳо, бор эрур танҳо ҳаёт — ул охира, Муҳожир бирла ансорларни қилғил мағфират!» — дедилар».

1-боб. Дунёнинг охирадаги қадр-қиймати ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Ҳадийд мал-ҳайотуд-дунйо лаъибун ва лаҳвун «Инна-ва зийнатун ва тафоҳурун байнакум ва тақосурун фил-амволи вал-авлоди масали ғайсин аъжабал-куффора наботух, сумма йаҳижу (атароҳу мусфарран, сумма йақууну ҳутоман ва фил-охирати азобун шадийдун ва мағфиратун миналлоҳи ва ризвонун ва мо-л-ҳайотуд-дунйо илло матоъул-ғуруури»). Оятнинг мазмуни: «Дунё ҳаёти шунчаки бир ўйинчоқ, эрмак зийнат, ўзаро керилиб мақтанмоғингиз ҳамда бойлик ва бола-чақа хусусида бир-бирингиздан ўтмоққа интилмоғингиз бўлиб, ул бир ёғин кабидурким, (ундирган) экин-текини, ўт-ўланлари деҳқонларни таажжубга соладир, кейин эрса, қарасанг, қуриб, сарғайиб синиқсиниқ чўп бўлиб ётадир. Охирада қаттиқ азоб берилмоғи ва Оллоҳ таолонинг мағфират қилиб, ризо бўлмоғи бордир. Дунё ҳаёти алданмоққа сабаб бўладирган нарсадан ўзгаси эрмас!».

Саҳл ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Жаннатдаги бир қамчи сиққудек жой бутун дунё ва ундаги жамики нарсалардан ҳам яхшироқдир. Оллоҳ таолони деб тонг саҳарлаб чиқиб кетиб, тун қоронғусида қайтиб келмоқ бутун дунё ва ундаги барча нарсалардан ҳам яхшироқдир!» деб айтганларини эшитдим».

2-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Сен дунёда бир ғарибдек ёким бир йўловчидек бўл!» деганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам елкамдан ушлаб туриб: «Сен дунёда бир ғарибдек ёким бир йўловчидек бўл! (яъни, сен бу дунёда ўзингни ҳеч кими йўқ бир кимсадек ёким бир йўловчидек хис қил!)» — дедилар».

Абдулло ибн Умарнинг ўзлари эрса: «Кунни кеч қилсанг, қачон тонг отаркин деб интизор бўлмағил ва тонг оттирсанг, қачон кеч бўларкин деб пойламағил (яъни, доимо илдам юраверғил, бир лаҳза ҳам қадамнингни сусайтирмағил, гар сусайтирсанг, максудинг ҳосил бўлмағайдир). Соғлигиндан касаллигингга ва тириклигиндан ўлимингга чегириб олиб қўйғил! (яъни, тириклигингни ғанимат билғилки, қошингга ўлим сипоҳи қилич яланғочлаб келгач, саросима ва ғафлатда қолиб, ҳеч нарса қилиб улгурмағайсен!»), — дер эрдилар.

3-боб. Умид ва унинг муддати ҳақида

«Фаман фоза ва Оллоҳ таолонинг қавли («Оли Имрон» сураси): зиҳа анин-нори ва удхилал-жанната фа-қад Мо-л-ҳайотуд-дунёо илло матоъул-ғуруури». Оятнинг мазмуни: «Дўзахдан узоқ қилиниб, жаннатга киритилган ҳар бир банда муродига етибдир ва бу дунё ҳаётига алданмоққа сабаб бўладирган нарсадан ўзгаси эрмас!».

Оллоҳ таолонинг қавли: «Зарҳум йаъкулуу ва йатаматтаъуу ва йулҳихимул-амалу фасавфа йаъламууна». Оятнинг мазмуни: «Уларга насиҳат таъсир қилмай, ғафлатдан уйғонмасалар, қўя берингиз, бир неча вақт ҳайвонлар каби еб-ичиб, дунё роҳатларидан баҳра олаверсинлар, дунёвий орзу-умидлари чалғитаверсин, тез кунда бунинг оқибати ёмон эканлигини билиб, кўзлари очилур!».

Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу: «Бу дунё биздан юз ўғирди, охират эрса чеҳрасини қаратди. Ҳар иккаласининг ҳам ўзига мансуб одамлари мавжуд бўлиб, сизлар охиратга мансуб одам бўлинглар, дунёга мансуб бўлманглар. Бугун амал мавжуд, ҳисоб-китоб йўқдир, эртага эрса ҳисоб-китоб мавжуд, амал эрса йўқдир!» — деб айтган эрканлар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам тўртбурчак шакл чизиб, унинг ўртасидан учини ташқарига чиқариб яна бир чизиқ ўтказдилар, сўнг ана шу ўртадан ўтган чизиқнинг ёнига калта чизиқлар тортдиларда: «Мана бу ўртадан ўтган чизиқнинг тўртбурчак ичидаги қисми инсондир, уни ўраб турган тўрт- бурчак эрса, инсоннинг ажалидир, ўртадан ўтган чизиқнинг ташқарига чиққан қисми эрса инсоннинг орзу-умидларидир. Мана бу калта чизиқлар эрса ҳодисотлар бўлиб, инсон унисининг бўлмаса, бунисининг жабрини тортғайдир», — дедилар».

4-боб. Кимки олтмиш ёшга кирган бўлса, демак Оллоҳ таоло уни шунча вақт кечириб келган!

Оллоҳ таоло: «Авалам нуъаммиркум мо йатазаккару фиҳи ман тазаккара ва жоъаку-мун-назийру — дейди. Оятнинг мазмуни: «Эй бандаларим, биз сизларга эсингизни йиғиб олиб, ҳидоят йўлига кирмоғингизга кифоя қиладирган умр бермадикми ва бунинг устига сизларни огоҳлантирмоқ учун пайғамбар ҳам юбормадикми?!».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло бандасининг ажалини олтмиш ёшга киргунига қадар кечиктириб, инсофга келмоғини кутади!» — деб айтдилар».

Абу Ҳурийра ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ёши улғайган одамнинг қалби икки нарса хусусида қаримайди, бири — унинг дунёга бўлган муҳаббати, иккинчиси — орзу-умидининг ниҳоятлигидир!» деб айтганларини эшитдим». Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одам боласининг ёши бирлан бирга икки нарса ҳам улғайиб борғайдир, бири — унинг бойликка нисбатан бўлган муҳаббати, иккинчиси — узоқ умр кўрмоқ орзусидир!» — дедилар».

5-боб. Оллоҳ таолони ризо қиладирган амал ҳақида

Атбон ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат

куни банда Оллоҳ таолонинг ризолиги учун "Ло илоҳа иллаллоҳу!» деб айтса, Оллоҳ таоло унга дўзах оташини ҳаром қилгайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло: «Агар мен мўмин бандамнинг бу дунёдаги бирор суюкли кишисидан ажратган эрсам, унга берадирган жазоим йўқдир, кейин мен уни жаннатга таъйин қилгумдир!» — дейди», — дедилар».

6-боб. Дунё лаззатларига берилмоқдан ҳамда уларни деб ўзаро рақобатлашмоқдан ҳазар қилмоқ лозимлиги ҳақида

Мисвар ибн Махрама ривоят қиладилар: ((Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Убайда ибн Жарроҳни жизя (ғайридинлардан олинадирган жон солиғи) йиғиб келмоқ учун Баҳрайнга жўнатдилар. Бунга қадар Жаноб Расулulloҳ Баҳрайн аҳли бирлан сулҳ тузиб, Ало ибн ал-Ҳазрабийни уларга амир қилиб таъйин этган эрдилар. Абу Убайда Баҳрайндан жизя йиғиб келди. Ансорлар унинг қайтиб келганидан хабар топдилар. Шул вақт Жаноб Расулulloҳ, бирлан бирга бомдод ўқиладиган эрди. Намоздан сўнг, ансорлар Жаноб Расулulloҳни қарши олиб эрдилар, ул зот уларга қараб кулиб қўйдиларда: «Билдимки, сизлар Абу Убайданинг қайтиб келганини ва ўзи бирлан бирор нарса келтирганини эшитгансизлар!» — дедилар. Ансорлар «Шундай, ё Расулаллоҳ!» — деб тасдиқлашди. Жаноб Расулulloҳ: Нимаики сизни хурсанд қилса, ўшани умид қилиб, хурсанд ўлаверингиз! Мен сизларнинг қашшоқлашиб қолмоғингиздан қўрқмағаймен, балким қўлингизга мол-дунё тушиб, ўзингиздек илгаригилар қўлига мол-дунё тушганида унга хирс қўйиб, ўзаро рақобатлашганлари янглиғ рақобатлашмасангиз эрди ҳамда мол-дунё уларни тоат-ибодатан чалғитгани каби сизни ҳам чалғитмаса эрди деб қўрқайман», дедилар. Сўнг: «(Дунё ҳаётдан) мағрурланиб кетмангизлар!» — деб қўшиб қўйдилар».

8-боб. Солиҳ бандаларнинг бу дунёдан ўтиб кетмоқлари ҳақида

Мирдос ал-Аслабий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Солиҳ бандалар бирма-бир бу дунёдан ўтиб кетгайлар. Улардан фақат арпа ёким хурмо чиқиндиси янглиғ чиқинди қолгайдир, Оллоҳ уларга сира ҳам ачинмағайдир», — дедилар».

9-боб. Мол-дунё фитнасидан паноҳ тиламоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Иннамо амволукум ва авлодукум фитнатун!». Оятнинг мазмуни: «Дарҳақиқат, мол-дунёнгиз бирлан фарзандларингиз фитнадир!».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Динор ва дирҳамга ҳамда бахмал ва кимҳоб кийимларга ўзини қул қилганлар тубан тушиб сендан тиланадирлар. Агар берсанг, сендан рози — бермасанг, норози бўладирлар», — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одам боласи, икки водий тўла мол-дунёси бўлса ҳам, мол-дунё тўла учинчи водийни орзу қилгайдир. Унинг қорнини фақат туфроқ тўйдира олгайдир. Оллоҳ таоло тавба қилган бандасининг тавбасини қабул қилгайдир!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар одам боласининг бир водий тўла мол-дунёси бўлар эркан, у яна ана шундай бошқа бир водийни орзу

қилғайдир, одам боласининг кўзини фақат туфроқ тўйдира олғайдир. Оллоҳ таоло тавба қилган бандасининг тавбасини қабул қилғайдир!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ бу гапни Қуръони Кариймдан олганмилар ё йўқми, билмағайдирмен».

Саҳл иби Саъд ривоят қиладилар: «Маккада Ибн аз-Зубайр минбарда туриб: «Эй одамлар, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб эрдилар», — деди: «Гар одам боласига бир водий тўла олтин берилсада, у барибир иккинчи бир шундай водийни орзу қилғайдир, уни ҳам берилса, учинчисини кўнгли тусағайдир. Инсон қорнини, фақат туфроқ тўйдира олғайдир. Оллоҳ тавба қилган бандасининг тавбасини қабул қилғайдир!».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам: Гар одам боласининг бир водий тўла олтини бор эрсада, у икки яна шундай водийни орзу қилғайдир, унинг оғзини фақат туфроқ тўйдира олғайдир. (Оллоҳ таоло тавба қилган бандасининг тавбасини қабул) қилғайдир!» — дедилар».

Анас: «Алҳокумуттакосур» сураси нозил бўлгунга қадар биз буни Қуръондан деб тушунар эрдик», — дейдилар.

10-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Бу мол-дунё деган нарса (ҳайвоннинг кўзини ўйнатадирган ям-яшил ва ширин ўт-ўлан янглиғ) жозибадордир!» деганлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Оли Имрон» сураси): «Зуййина лин-носи ҳуббуш-шаҳавоти минаннисои вал-банийна вал-қанотийрил-муқантарати миназ-заҳаби вал-фиддати вал-хайлил-мусавваммати вал-анъоми вал-харси золика матоъул-ҳайотид-дунйо». Оятнинг мазмуни: "Инсонларга хотинлар, бола-чақа, олтин ва кумуш хазиналари, тамғаланган йилқи ва чорвалар ҳамда экин-текинларнинг муҳаббати хушнамо туюладиган қилинди. бу — ҳаёт-дунё неъматидир».

Умар разияллоҳу анҳу: «Ё парвардигоро, биз ўзимизга хушнамо туюладиган нарсалар бирлангина шодлана олурмиз, холос! Ё парвардигоро, менинг бу нарсаларни ҳалолга сарфламоғимни насиб айлағил деб сенга ёлборурмен!» — дер эрдилар.

Ҳаким ибн Ҳизом ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан инъом тилаб эрдим, бердилар. яна тилаб эрдим, яна бердилар, яна тилаб эрдим, яна бердилар, сўнг: «Бу мол-дунё деган нарса (ҳайвон кўзини ўйнатадирган кўм-кўк ширин ўт-ўлан янглиғ) фусункор ва лаззатлидир. Кимки нафсини тийиб. эҳтиёжига ярашасини олса, баракали бўлғайдир ва кимки очкўзлик қилиб, эҳтиёжидан ортиғини олса, бебарака бўлғайдир. Бундай одам мечкай ҳайвон янглиғдир, кўтарилган қўл (меҳнат қиладирган қўл) туширилган қўлдан (тиламчи қўлдан) яхшидир», — дедилар».

11-боб. Киши бойлигининг қанчасини инъом (сарф) қилган эрса, ўша ўзиникидир!

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз меросхўрингиз молини ўзингизнинг молингиздан кўра яхшироқ урғайдирсиз?» — дедилар. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, орамизда ўз молидан ўзганинг молини яхшироқ кўрадирган одам йўқдир!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Киши молининг қанчасини инъом (сарф) қилган эрса, ўша ўзиникидир, сарф қилмай эҳтиётлаб олиб қолган қисми эрса,

меросхўриникидир!» — дедилар».

12-боб. Бадавлат кишилар айна ҳолда қашшоқ кишилардир!

Оллоҳ таолонинг қавли («Худ» сураси): «Ман кона йурийдул-ҳайотад-дунё ва зийнатаҳо нуваффи илайҳим аъмолахум фиҳо ва хум фиҳо ло йубхасуун увлоикаллазийна лайса лаҳум фил-охирати иллан-нору ва ҳабита мо санаъуу фиҳо ва ботилун мо конуу йаъмалуун!». Оятнинг мазмуни: «(Бу) дунё ҳаёти бирлан анинг зийнатларин орзулафонларнинг барча истакларин биз анда муҳайё қилгайдурмиз ва алар анда ҳеч зориқтирилмағайдурлар ва алар охиратда дўзах оташидин ўзга насиба олмағайдурлар ва анда қилгон ишлари ҳабата ўлиб, қилиб тургон ишлари бекор эрудур!».

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида ташқарига чиқиб эрдим, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари танҳо айланиб юрган эрканлар, ёнларида ҳеч кимса йўқ эрди. Шунда мен: «Жаноб Расулulloҳ ёлғизликни тусаган кўринадилар» — деб ой шуъласидан холи бўлган тарафга қадам ташлаб эрдим, менга ўгирилиб қараб: «Бул кимдир?» — дедилар. Мен: «Абу Зарр эрурмен, Оллоҳ таоло мени сизга фидо қилсин!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Абу Зарр, бу ёққа келғил!» — дедилар. Мен Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга бир мунча вақт суҳбатлашиб турдим, шунда ул зот: «(Бу дунёда бадавлат кишилар қиёмат куни (савоб олганлик жиҳатидан) қашшоқ эрурлар, Оллоҳ таоло бойлик ато этган ва бу бойликни чор тарафга эҳсон қилиб сочиб, яхшиликлар қилган кишилар бундан мустаснодурлар», — дедилар. Кейин, яна бир мунча вақт бирга юрдик шунда ул зот: «То қайтгунимча мана бу ерда ўлтира турғил!» — деб бир овлоқроқ жойни кўрсатдиларда, ўзлари мени кўрмасин деб бир сайҳонлик томон кетиб, кўздан ғойиб бўлдилар. У ерда узоқ қолиб кетдилар. Сўнг: «Ўғирлик қилса ҳам, зино қилса ҳам» — деб гапириб келаётганларини эшитдим. Ул зот яқинлашганларидан сўнг, чидаёлмай Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло мени сизга фидо қилсин, ялангликда ким бирлан сўзлашдингиз, мен бирор кимсанинг сизга жавоб қилганини эшитмадим-ку?!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ул Ҳазрат Жаброил эрдилар, яланглик чеккасида менга: «Умматингга башорат қилғилки, Оллоҳ таолога ширк келтирмай жон таслим қилганлар жаннатга кирғайдир!» — деб ваҳий баён қилдилар. Шунда мен: «Ё Ҳазрат Жаброил, ўғирлик қилса ҳамми, зино қилса ҳамми?» — деб сўраб эрдим, «Ҳа!» — деб жавоб қилдилар. Кейин мен: «Ўғирлик қилса ҳамми, зино қилса ҳамми?» — деб қайтариб сўраганимда, яна: «Ҳа!» — деб айтдилар. Мен тағин: «Ўғирлик қилса ҳамми, зино қилса ҳамми?» — деб сўрадим. Шунда Ҳазрат Жаброил:- «Ҳа, ҳаттоки ичкилик ичса ҳам!» — деб айтдилар».

Абу Абдуллоҳ (Имом Бухорий): «Абу Заррнинг айтган ҳадиси тўғридур, аммо Абу Дардоънинг ҳадисига «Ло илоқа иллаллоҳу» деб жон таслим қилса» деган иборани қўшиб айтмоқ лозимдур", — дейдилар.

13-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Менинг Уҳуд тоғидек олтиним бўлмоғини истамағаймен!» деганлари ҳақида

Абу Зарр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Мадинанинг тошлоқ ерида кетаётган эрдим, қаршимиздан Уҳуд тоғи чиқиб қолди. Шунда Жаноб Расулulloҳ (тўхтаб): «Ё Абу Зарр!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Абу Зарр, менинг Уҳуд тоғидек олтиним бўлмоғини ҳамда унинг бир динорининг ҳам бир кеча ёким уч кеча бўлсада, менда қолмоғини истамас эрдим, фақат қарзимга тўламогим учун етарлисини қолдириб, қолганини Оллоҳ таолонинг бандалари учун ундай ва бундай қилиб сарф қилинлар, деган бўлур эрдим», — дедиларда, чор тарафларига

ишора қилдилар (яъни, чор тарафга эҳсон қилиб сочардим, демоқчи бўлдилар, шеқилли). Сўнг, йўлга тушгач: «Бу дунёда бадавлат кишилар қиёмат куни (савоб олганлик жиҳатидан) қашшоқдирлар, аммо: «Молимни ундай ва бундай қилиб чор атрофга эҳсон қилинглари!» — деганлар бундан мустасно бўлиб, уларнинг кимлиги айтилғайдир», — дедилар. Кейин, менга: «Мен қайтиб келгунимча жойингдан жилмағил!» — деб тун қоронғусида кўздан ғойиб бўлдилар. Бироздан кейин, бегона бир товушни эшитиб, Расулulloҳга бир гап бўлмадимикан деб хавотир олдим. Олдиларига бормоқчи бўлдим, аммо «Жойингдак жилма!» — деганлари ёдимга тушиб бормадим, қайтиб келганларидан сўнг: «Ё Расулаллоҳ, бир бегона товушни эшитиб, хавотир олдим, лекин гапингиз ёдимга тушиб, жойимдан жилмадим», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Эшит дедими?» — дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бу — Жаброил алайҳиссалом эрдилар, менга келиб: «Умматларингдан қайси бири Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмай жон таслим қилғайдир, жаннатга кирғайдир!» — деб айтдилар. Шунда мен: «Ўғрилиқ қилган бўлса ҳамми, зино қилган бўлса ҳамми?» — деб сўраб эрдим, , «Ўғрилиқ қилган бўлса ҳам, зино қилган бўлса ҳам!» — деб жавоб қилдилар», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар Уҳуд тоғидек олтиним бўлганда унинг уч кеча бўлсада, менда қолмоғи мени хурсанд қилмас эрди, мен ундан фақат қарзимга етарлисини олиб қолиб, қолганини эҳсон қилган бўлур эрдим», — дедилар».

14-боб. Ҳақиқий бой — нафси тўқ одамдир!

Оллоҳ таоланинг қавли («Ал-Муъминуун» сураси): Оятларнинг мазмуни «Биз аларга кўмак қилиб ато этаётган мол-дунё ва фарзандларнинг, пайдар-пай етказиб турган ноз-неъматларнинг (бизнинг марҳаматимиз эрканлигин) гумон қилурмиканлар, балким билмаслар?! Дарҳақиқат, парвардигорларининг ҳайбатидан қўрқувчилар, анинг оятларига иймон кетиргувчилар, анга ширк келтирмайдирганлар, хайр-эҳсон қилгувчилар ҳамда бир кун эрмас, бир кун албатта парвардигорларининг даргоҳига қайтиб бормоқларидан дилларида қўрқинчлари бўлганларгина хайрлик ишларни қилмоққа ошиқгайлар ва ўшаларгина барчадин илгари хайрлик ишларга қўл урғайдилар, Биз ҳеч кимга тоқатидан ортиқ вазифа юкламағаймиз ва бизнинг даргоҳимизда ҳақиқатдин сўзлагувчи Китоб мавжуд ўлиб, алар зулматда қолмағайлар, балки алар бундин ғафлатдадурлар ва дунёнинг бошқа ишлари бирлан машғулдурлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мол-дунёси кўп одам бадавлат эрмас, балки нафси тўқ одам бадавлатдир!» — дедилар»

15-боб. Камбағалликнинг фазилати ҳақида

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий ривоят қиладилар «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдиларидан бир киши ўтиб кетиб эрди. Ул зот ҳузурларида ўлтирган бир кишидан: «Бу одам тўғрисида қандай фикрдасен?» — деб сўрадилар. У: «Бу киши зодагонлардан бўлиб, ўзи истаган аёлга уйланмоққа қодир ва бировга сўзини ўтказа оладирган одамдир», — деди. Жаноб Расулulloҳ бироз сукут қилдилар. Шунда яна бир одам ўтиб эрди: «Мана бу одам тўғрисида не фикрдасен?» — дедилар. У: «Ё Расулаллоҳ, бу киши камбағал мусулмонлардан бўлиб, ўзи истаган аёлга уйланмоққа қудрати етмайдирган, сўзини бировга ўтказа олмайдирган ва сўзласа, ҳеч ким қулоқ солмайдирган одамдир», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Мана шу одам ер юзилик тўла бояги тоифадаги кишилардан ҳам афзалдир!» — дедилар.

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг ризолиғини истаб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ҳижрат қилдик. Оллоҳ таоло бизга ажру савоблар ато этмоқни охиратга қолдирди. Орамиздан ул дунёга рихлат этганлардан бирортаси ҳам бу дунёда заррача ажру савоб ололмади. Улардан бири — Мусъаб ибн Умайр Уҳуд жангида ўлдирилди, ундан бошини ёпса оёғи, оёғини ёпсак. боши очилиб қоладирган биргина чопон қолган эрди холос. Шунда, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга бош томонини чопони бирлан, оёғини эрса изхир (хушбўй ўсимлик) бирлан ўраб дафн қилмоқни буюрган эрдилар. Аммо, айримларимизга бу дунё ўз меваларини пишириб, инъом қилмоқдадир».

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннатга боқиб, унинг кўпчилик аҳли камбағаллар эрканлигин ва дўзахга боқиб, унинг кўпчилик аҳли аёллар эрканлигин кўрдим», — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этгунларига қадар хонтахтада овқатланмадилар ва юмшоқ нон тановул қилмадилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этганларида токчамда б арпадан бўлак тирик жон егулик ҳеч вақо қолмаган. Мен уни анчага етсин деб тақсимлаб қўйиб эрдим, Аллоҳ таоло баракасини берди».

16-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳамда саҳобаларининг ҳаёт тарзи ва уларнинг бу дунё муҳаббату лаззатларидан юз ўгирганликлари хусусида дейди.

«Абу Ҳурайра бундай дер эрдилар: «Оллоҳ таолодин ўзга тангри йўқдир! Агар очликда бағримни ерга бериб ётсам ҳам, агар очликдан қорнимга тош боғлашга тўғри келса ҳам мен шундай дея бергумдир! Кунлардан бир кун саҳобалар ўтадирган йўл бўйида ўлтирган эрдим, Абу Бакр келиб қолдилар. Бирор нарса бериб қорнимни тўйғазармиканлар, деган мақсадда ул кишини тўхтатиб Оллоҳ таолонинг оятларидан қироат қилиб бермоқларини илтимос қилдим, аммо ниятимни сезмай ўтиб кетабердилар. Кейин, Ҳазрат Умар келиб қолдилар. Мен бояги мақсадда ул кишини ҳам тўхтатиб, Қуръони Қарийм оятларидан ўқиб бермоқларини илтимос қилдим, бироқ ул киши ҳам ниятимни сезмай ўтиб кетабердилар. Сўнг, Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам келиб қолдилар, мени кўриб табассум қилдиларда, кўнглимдаги мақсадимни ва юзимдаги иэтироб аломатини ўқиб: «Ё Абу Ҳур!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Менинг ортимдан юрғил!» — деб йўлга тушдилар, мен ортларидан эргашдим, Юриб-юриб, бир хонадон эшига олдига келдиларда, ичкарига кирмоққа изн сўрадилар, менга ҳам изн берилди. Ичкарига киргач, қадаҳдаги сутни кўриб: «Бу қандай сут?» — дедилар. «Фалончи юборибди», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё Абу Ҳур!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ «Борғил, суфа аҳлини айтиб келғил!» — дедилар (суфа аҳли масжиддаги суфада яшайдирган ислом меҳмонлари бўлиб, на бола-чақалари, на мол-дунёлари ва на бир ҳимоячилари бор эрди. Жаноб Расулуллоҳ бирор жойдан садақа келса, ўзлари емай, шуларга юборар, ҳадя олиб келишганда эрса, аввал ўзлари татиб кўриб, сўнг улар бирлан баҳам кўрар эрдилар). Бу гап менга ёқмади, чунким «Озгина сут суфадагиларга етармиди, мен уни бир ўзим ичсам, бироз танамга қувват кирар эрди, суфадагилар келса Жаноб Расулуллоҳ сутни уларга қўйиб беришимни буюрадилар ва мен насибасиз қолғаймен», — деб ўйладим. Лекин, Оллоҳ таолога ва унинг расулига итоат этмоқдин ўзга иложим йўқ эрди, бориб уларни чақириб келдим, Улар келиб ўлтирмоққа рухсат

сўраб эрдилар, рухсат бердилар. Барча ўзига муносиб жойга бориб ўлтирди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Ё Абу Хур!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулulloҳ!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Қадаҳни олиб, уларга узатғил!» — дедилар. Мен қадаҳни олиб улардан бирига узатдим, ул тўйгунча ичиб, менга қайтариб берди. Шул тариқа, қадаҳни бирма-бир ҳаммага узатиб чиқдим барчалари тўйгунча сут ичишди. Ниҳоят, Жаноб Расулulloҳга навбат келди, ул зот қадаҳни қўлларига олиб, менга бир табассум қилиб қўйдиларда «Ё Абу Хур!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулulloҳ!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Мен бирлан сен иккимиз қолдик», — дедилар. Мен: «Рост айтдингиз, ё Расулulloҳ!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ўлтирғил, ич!» — дедилар. Мен ўлтириб, ичдим. Расулulloҳ: «Яна ич!» — дедилар, мен яна ичдим. Расулulloҳ шул тариқа қайта-қайта «Ич!» деявердилар, ниҳоят мен: «Сизни пайғамбар қилиб юборган Оллоҳ таоло ҳақи, бошқа ичолмайман, вужудимда бўш жой қолмади!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ундай бўлса, менга берғил!» — дедилар. Мен қадаҳни узатиб эрдим, Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдилар, сўнг бисмиллоҳ деб қолганини ичдилар».

Ханс: «Қўйидагини Саъддан эшитганмен, ул бундай дер эрди», — дейдилар: «Мен Оллоҳ таоло йўлида биринчи бўлиб ўқ отган арабдурмен! Биз ғазот қилиб юрган чоғларимизда кубла ва самр дарахтларининг баргидин ўзга емак бўлмай, ҳар биримизнинг ичимиз қўй қумалоғи янглиғ эрди. Кейин, Бану Асад мени ислом аҳкомларига риоя қилмоққа даъват қила бошлади, мен қайсарлик қилмай, итоат этдим».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хонадонидагилар Мадинага келганидан то ул зот вафот қилгунларига қадар ҳам лоақал уч кеча тўйиб буғдой таоми ейишмаган».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хонадонидагилар бир кунда икки маҳал таом емагандирлар, еган бўлсалар ҳам унинг бири хурмо бўлар эрди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: "Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўрпа-тўшаклари теридан қилинган бўлиб, ичи похол бирлан тўлдирилган эрди».

Қатода ривоят қиладилар: «Биз Анас ибн Моликнинг уйига борсак нонвойи нон ёваётиб: «Нондан енглар!» — деди. Мен эрсам, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг вафот қилгунларига қадар ҳам юмшоқ нон еганларини билмағайдирмен ва ул зот димлама қўй гўштининг не эрканлигини ўз кўзлари бирлан кўрмаганлар ҳам!».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз бир ойда марта бўлса ҳам ўчоққа ўт ёқолмас эрдик агар аҳён-ҳадя қилинадирган озроқ гўштни ҳисобга олмасак нуқул хурмо, ичишимиз сув эрди».

Язид ибн Румон ривоят қиладилар: «Оиша синглимининг ўғли Урвага: «Биз икки ой мобайнида уч марта янги ой чиққақини кўрган бўлсакда, хануз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (аёлларининг) уйларида ўчоқларга ўт қилмаган бўлар эрди», — дебдилар. Урва: «Умда нима ҳисобига кун кўрар эрдингизлар?» — деб сўрабди. Оиша: «Жуда қашшоқлик бирлан кун кўрар эрдик ейишимиз нуқул хурмо, ичишимиз сув эрди. Лекин, баъзида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ансорлардан бўлган қўшнилари Жаноб Расулulloҳга таом чиқариб турар эрдилар, ул зот эрсалар уни бизга берур эрдилар», — деб жавоб қилибдилар».

Абу Ҳурайра: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигоро, Муҳаммад хонадонидагиларга ўзинг қут (ризқ) ато этгайсен!» — дер эрдилар», — дейдилар.

17-боб. Мўътадил ва муттасил тоат ибодат ҳақида

Масруқ ривоят қиладилар: «Мен Оиша разияллоҳу анҳодан: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қандай тоат-ибодатни хушлар эрдилар?» — деб сўрадим. Оиша онамиз: «Узлуксиз тоат-ибодатни», — деб жавоб қилдилар. Мен: «Қай вақт уйқудан турар эрдилар?» — деб сўрадим. Оиша онамиз: «Хўроз қичқирганини эшитгач, уйқудан турар эрдилар», — деб жавоб қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга энг ёқадирган тоат-ибодат — киши узлуксиз бажарадирган тоат-ибодатдир!», — дедилар.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч қайсинингизни қилган тоат-ибодатларингиз қутқариб қололмағайдир!» — дедилар. «Сизни ҳамми, ё Расулаллоҳ?» — дейишди. «Агар, — дедилар Жаноб Расулуллоҳ, Оллоҳ таоло ўзи раҳматиға олмас эркан, менга ҳам қилган тоат-ибодатларим нажот бера олмағайдир, Тоат-ибодатларингизни тўғри, мўътадил (ўртача) адо этингизлар, эрталаб, кечқурун ва туннинг бир қисмида тоат-ибодат қилингизлар, тоат-ибодат қилмоқда мўътадил (ўртача) йўлни танласангизлар, максудингизга етгайдирсизлар!».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Тоат-ибодатларингизни тўғри, мўътадил адо этингизлар, билингларики бирортангизни қилган тоат-ибодатингиз жаннатга киритмайди, Оллоҳ таоло хушлайдирган тоат-ибодат, қисқа бўлсада, узлуксиз адо этиладирган тоат-ибодатдир!».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолога энг маҳбуб тоат-ибодат қайсидир?» деб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрашди. Шунда ул зот: «Қисқа бўлсада, муттасил адо этиладирган тоат-ибодатдир, тоат-ибодатни қурбингиз етганча қилингизлар!» — дедилар».

Алқама ривоят қиладилар: «Мўминлар онаси Оиша разияллоҳу анҳодан: «Ё мўминлар онаси, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тоат-ибодатлари қандай эрди, тоат-ибодатларидан бирортасини бошқа кунга қолдирарми эрдилар?» — деб сўрадим. Оиша онамиз «Йўқ, сира бундай қилмас эрдилар, барча амалларни ўз вақтида муттасил адо этиб борар эрдилар, қайси бирингиз Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қилган ишларини қила олурсиз?!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Тоат-ибодатларингизни тўғри, мўътадил адо этингизлар, ўзгаларга айтингларики, бирор киши қилган тоат-ибодат эвазига жаннатга кирмағайдир!» — дедилар. Ё Расулаллоҳ, ҳаттоки сиз ҳамми?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳатто мен ҳам, гар Оллоҳ, таолонинг ўзи мағфират қилиб, раҳматиға олмас эркан!» — деб жавоб қилдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга имомлик қилиб, намоз ўқидилар, сўнг минбарга чиқиб масжиднинг қибла тарафиға қўллари бирлан ишора қилдиларда: «Ҳозиргина мен сизлар бирлан намоз ўқиб бўлишим бирланоқ, анави девор томонда жаннат ва дўзахнинг намоён қилинганини кўрдим, бугунгидек

яхшилиқ бирлан ёмонликни кўрмагандурмен, бугунгидек яхшилиқ бирлан ёмонликни кўрмагандурмен!» — деб айтдилар».

18-боб. Хавф бирлан ражоъ (умид) ҳақида

Суфён: Қуръони Каримда менинг учун қуйидаги оятдан зўрроқ оят йўқдир», — дейдилар: «Қул, ё аҳлал-китоби, ластум ало шайъин ҳатто туқиймууттаврота вал-инжийла ва мо унзила илайкум мин раббикум». Оятнинг мазмуни («Ал-Моида» сураси): «Айтингиз, эй аҳли китоб, сизлар токи Таврот ва Инжилга ҳамда парвардигорингиз тарафидан нозил қилинган бошқа нарсаларга амал қилмасангизлар, тўғри йўлга кирмаган бўласизлар!».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Оллоҳ таоло ўз раҳматини яратган куни юз раҳматдан иборат қилиб яратди ва унинг тўқсон тўққизтасини ўзида олиб қолиб, биттасинигина бутун махлуқларига ато этди. Агар кофир Оллоҳ таолонинг қанчалик кўп раҳматга зга эканлигин билганда эрди, жаннатдан умидини узмаган бўлур эрди! Агар мўмин Оллоҳ таолонинг барча азобларидан воқиф бўлганда эрди, ўзини дўзахдан қутулган деб бунчалик ишонмас эрди!» деб айтганларини эшитганмен».

19-боб. Оллоҳ таолонинг таъқиқларига сабр-тоқат қилмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Аз-Зумар» сураси): «Иннамо йуваффас-собирууна ажрахум биғайри ҳисобин». Оятнинг мазмуни: «Сабрли бандалар беҳисоб ажр олурлар». Ҳазрат Умар: «Яхши ҳаётимизга сабр бирлан эришдик», — дейдилар.

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ ансорлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдаи бир нарсани сўрашди. Ул зот ким нима сўраса, йўқ демай берар эрдилар. ўзларига ҳеч нарсани олиб қолмас эрдилар. Олдиларида беришга ҳеч нарса қолмагач: «Қўлимда нимаики яхши нарса бўлса, сизлардан аямағайдурмен, аммо кимки ҳаёли бўлмоқни истаса, Оллоҳ таоло уни ҳаёли қилғайдир, кимки сабр қилса, Оллоҳ таоло унга сабр-қаноат берғайдир, кимки муқтожликка кўникса, Оллоҳ таоло уни бемухтож қилғайдир. Сабрдан кўра улуғроқ ва яхшироқ неъматга эриша олмағайдурсизлар!» — дедилар».

Муғйра ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шунчалик кўп намоз ўқир эрдиларки, ҳатто икки оёқлари шишиб кетар эрди. «Нега бундай қилғайсиз?» — дейишганда, «Оллоҳ таолога шукр қилғувчи бандалардан бўлмайинми?!» — дер эрдилар».

20-боб. Кимки Оллоҳ таолонинг ўзига таваккал қилғайдир, Оллоҳ таоло буни ҳисобга олиб қўйғайдир!

Ҳусайн ибн Абдурраҳмон ривоят қиладилар: «Саъид ибн Жубайрнинг ҳузурда ўлтирган эрднм, у Ибн Аббосдан нақл қилиб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар», — деди: «Умматларимдан етмиш минг киши савол-жавобсиз жаннатга кирғайдир. Улар ўзларига дам солдирмайдирган, ирим-сирим қилдирмайдирган ва Оллоҳ таолонинг ўзига таваккал қиладирган кишилардир!».

21-боб. Миш-мишнинг макруҳлиги ҳақида

Муғйра ибн Шуъбанинг котиби Варрод ривоят қиладилар: «Муовия «Расулulloҳ

саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган ҳадисларингдан менга ёзиб юборгил!» деб Муғийрага мактуб йўллади. Муғийра унга бундай деб жавоб Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоздан фориг бўлгач, «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳул-мулку ва лаҳул-ҳамду ва ҳува ало кулли шайъин қадийрун» деган дуони уч бор қайтариб ўқиганларини эшитганмен. Ул зот мишмиш тарқатмоқни, эзмалик қилмоқни, мол-дунёни исроф қилмоқни, очкўзлик қилмоқни, оналарга итоатсизлик қилмоқни ва қизларни тириклайин қўмиб ташламоқни (қадимги арабларда шундай одат бўлган) манъ қилганлар».

22-боб. Тилни тиймоқ ҳақида

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таолога ва қиёмат кунига ишонгайдир, фақат яхши гапларни айтсин ёким сукут сақласин!» — деганлар.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Мо йалфиз мин қавлин илло ладайҳи ракийбун атийдун». Оятнинг мазмуни: «Киши ноўрин айтилган бир сўз бирлан ўзига абадий душман орттиргайдир».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки икки жағи бирлан икки оёғи орасидагиларни (ёмонликка ишлатмайман, деб) кафолат берса, мен ҳам унга жаннатни (Оллоҳ таолодан сўраб бергаймен, деб) кафолат бергаймен!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таолога ва қиёмат кунига ишонгайдир, фақат яхши сўз айтгайдир, йўқса сукут қилгайдир, кимки Оллоҳ таолога ва қиёмат кунига ишонгайдир, қўшнисига озор бермагайдир, кимки Оллоҳ таолога ва қиёмат кунига ишонгайдир, меҳмонини ҳурмат қилгай дедилар»

Абу Шурайҳ ал-Хузоъий ривоят қиладилар: "Қулоқларим эшитиб, қалбим ўз онгига жо қилдиким, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Меҳмоннинг иззати уч кундир, мукофоти эрса бир кеча-кундуздир», — дедилар. Мукофоти недир?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Дастлабки кеча-кундузда яхшилаб меҳмон қилмоқдир», — дедилар, сўнг «Кимки Оллоҳ таолога ва қиёмат кунига ишонгайдир, меҳмонини ҳурмат қилгайдир, кимки Оллоҳ таолога ва қиёмат кунига ишомгайдир, фақат яхши гап гапиргайдир, йўқса, жим ўлтиргайдир!» — деб қўшиб қўйдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Банда ўйламай-нетмай бир сўзни айтиб қўйгайдирда, кейин дўзахда машриқ бирлан (мағриб) оралиғидек олис жойда сарсону саргардон бўлиб, азоб чекгайдир», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят иладилар: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир банда Оллоҳ таоло ризо бўладирган сўзни айтиб, натижасини ўйламай юравергайдир аммо Оллоҳ таоло ўзи билиб, унинг мартабасини улуғ қилгайдир, яна бир банда Оллоҳ таолони норози қиладирган бир сўзни айтиб, оқибатини ўйламай юравергайдир, бироқ Оллоҳ таоло буни ҳам ўзи билиб жаҳаннам қаърига ташлагайдир», — дедилар.

23-боб. Оллоҳ таолодан ҳайиқиб йиғламоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло (қиёмат куни) етти тоифа кишиларни ўз соясига олгайдир, улардан бири — (хилватда) Оллоҳ таолони ёд этиб, хўнг-хўнг йиғлаган одамдир», — дедилар».

24-боб. Оллоҳ таолодан қўрқмоқ ҳақида

Ҳузайфа ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Сизлардан илгари яшаб дунёдан рихлат этган бир одам ўзи қилиб юрган амалларининг тўғри ёким нотўғрилигидан гумонсираб юрар эрди. Бир куни ул ўз аҳлига «Башарти дунёдин кўз юмсам, жазирама кунлардан бирида кулимини денгизга сочинглар!» — деб васият қилди. Улар айтганидек қилдилар. Оллоҳ таоло унинг кулини жамлаб, ўз ҳолига келтиргач: «Нечун бундай қилдинг?» — деб сўради. У «Сендан қўрққанымдан шундай қилдим», — деб эрди, Оллоҳ таоло уни мағфират қилди», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам илгари дунёдан ўтган кишилардан бирини эслаб бундай дедилар «Оллоҳ таоло унга мол-дунё ва фарзандлар ато этган эрди. Улар чоғи яқинлашгач болаларига: «Мен сизларга қандай оталик қилдим?» — деди. Болалари: «Яхши оталик қилдингиз». — дейишди. Ул: «Аммо, Оллоҳ таоло наздида бирор хайрлик иш қила олмадим, агар ўлсам, танамни куйдириб, кулимини шамолга совуринглар!» — деб васият қилди. Болалари айтганидек қилишди. Сўнг, Оллоҳ таоло «Кун!» («Қайта жонлан!») деб амр қилиб эрди, у тирилиб, ўрнидан турди. Оллоҳ таоло унга: «Эй бандам, нечун бундай қилдинг?» — деб сўради. Ул: «Сендан қўрққанымдан, — деди. Оллоҳ таоло унга танбих бермай ўз раҳматига олди».

25-боб. Қулоқ осмасликнинг оқибати ҳақида

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир одам мен сингари ёким Оллоҳ таоло мени юборгани сингари қайси бир қавмнинг ҳузурига келдида: «Мен ўз кўзим бирлан қўшин келаётганини кўриб, сизларни огоҳлантиргани ошиқдим, қочиб қолингизлар, қочиб қолингизлар!» — деб хабар қилди. Бир гуруҳ одамлар унга қулоқ солиб, қочиб қолдиларда, нажот топдилар, иккинчи бир гуруҳ эрса, унинг ганига ишонмай, жойидан жилмади, натижада қўшин етиб келиб, барчасини қириб ташлади».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен бирлан одамлар ўт ёққан киши бирлан парвоналар кабидир. Чунким, бир киши ўт ёқса, атрофи ёришгач, парвоналар учиб келиб ўзларини ўтга ура бошлайдилар, ул киши ҳарчанд ҳайдамасин, барибир ўзларини ўтга ураверадилар. Мен ҳам ўша киши сингари сизларни ўтдин қочирмоққа ҳамчалик уринмайин, ҳануз ўзингизни ўтга урмоқдасизлар!» — дер эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон — қўли бирлан тилидан бошқа мусулмонларга озор бермаган одамдир, муҳожир — Оллоҳ таоло таъқиқлаган нарсалардан ўзини тия билган одамдир!» — дедилар».

26-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Мен билган нарсаларни билганингизда эрди, камроқ кулиб, кўпроқ йиғлаган бўлур эрдингиз!» деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу бундан дер эрдилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен билган нарсаларни сизлар ҳам билганларингизда эрди, камроқ кулиб, кўпроқ йиғлаган бўлур эрдингизлар!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен билган

нарсаларни сизлар ҳам билганларингизда эрди, камроқ кулиб, кўпроқ йиғлаган бўлур эрдингизлар!» — дедилар».

27-боб. Жаҳаннам шаҳватларга берилганлик оқибатида тўлиб кетганлиги ҳақида

Ҳурайра ривоят қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дўзах шаҳватларга берилганлик, жаннат эрса шаҳватлардан тийилганлик натижасида тўлди», — дедилар».

28-боб. Сизга жаннат пойабзалингиз инидан яқинроқдур, дўзах ҳам худди шундай эрур!

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизга жаннат пойабзалингиз инидан ҳам яқинроқдур, дўзах ҳам шундай эрур!» — деб айтдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шоирнинг «Оллоҳдин ўзга ҳар бир нарса ботил эрмасми?!» деб айтган байти жуда тўғридур!» — дедилар».

29-боб. Ўзидан улўғроққа эрмас, ўзидан тубанроққа назар солсин!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангизнинг назарингиз ўзингиздан бадавлатроқ ҳамда омадлироқ одамга тушганда ўзингиздан камбағалроқ ва омадсизроқ одамга ҳам бир назар ташлаб қўйингиз!» — дедилар».

30-боб. Яхшилиқ ёким ёмонлик қилмоқни қасд қилганлар ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло аzza ва жалла ҳақида бундай деб айтдилар: «Оллоҳ таоло хайрли ишлар бирлан ёмон ишларни бандаларининг пешонасига тақдири азал қилиб битгач, улар ҳақида бундай деб бирма-бир баён қилди: «Кимдаким бир савоб иш қилмоқни қасд айлағайдиру, аммо (бирор сабабга кўра) қилолма қолғайдиру, Оллоҳ таоло ўша қилинмай қолган хайрли ишни қилинган ҳисоблаб, унга ўз даргоҳида тўлиқ савоб ёзиб қўйғайдиру. Кимдаким бир хайрли ишга бел боғлағайдиру, уни амалга оширғайдиру, Оллоҳ таоло унга ўз даргоҳида ўндан етти юзгача ва бундан бир неча баробар кўп савоб ёзиб қўйғайдиру. Кимдаким бир ёмон иш қилмоқни қасд айлағайдиру, аммо ўзини тийиб қилмағайдиру, Оллоҳ таоло (ёмонликдин қайтгани учун) унга ўз даргоҳида тўлиқ савоб ёзиб қўйғайдиру. Кимдаким бир ёмонликни кўзлағайдиру, уни амалга оширғайдиру, Оллоҳ таоло унга ўз даргоҳида бир ёмонлик қилганлик гуноҳини ёзиб қўйғайдиру».

31-боб. Заррача гуноҳ қилмоқдин ҳам қўрқмоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Сизлар кўзингизга қилчалиқ туюладирган гуноҳларни ҳеч тап тортмай қилавергайсизлар, аммо Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларига қайтиб, бир эслаб кўрсак бундай гуноҳларни ҳалокатли гуноҳлардан деб ҳисоблаганимиз ёдимизга тушгайдир!».

32-боб. Натижасига кўра баҳоланадирган ишлар ва уларнинг хавфли томонлари ҳақида

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мушрикларга қарши жанг қилаётган, аммо ўзи мусулмонлар орасида энг бой бўлган бир кишига кўзлари тушиб: «Кимдаким дўзахий одамни кўрмоқ ниятида эрса, ана шу одамга қарасин!» — дедилар. Шул аснода бояги одам яраланиб, оғриққа чидамай ўз кўкрагига қилич солган эрди, икки кураги орасидан тешиб чиқди, Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Бир банда жаннат аҳли қиладирган ишни қилсада, дўзахий бўлгайдир ва бошқа бир банда дўзах аҳли қиладирган ишни қилсада, жаннатий бўлгайдир. Зеро, ишлар натижасига кўра баҳолангайдир!» — дедилар»,

33-боб. Ёмонлик қилмоқдин кўра тарки дунё қилмоқ жонга роҳатдир!

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Бир бадавий Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: "Ё Расулаллоҳ, одамларнинг энг яхшиси кимдур?" — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Нафси бирлан мол-дунёсига қарши жиҳод қилгувчи ҳамда одамларга ёмонлигим тегмасин деб тоғу тошларга бош олиб чиқиб кетиб, раббига тоат-ибодат этгувчи одамдир!» — деб жавоб қилдилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Одамлар бошига шундай бир замон келадирки, ўшанда мусулмон дину эътиқодини фитналардан асрамоқ учун тоғу тошларга қўй қайдаб чиқиб етмоқни афзал кўргайдир!» — деб айтганларини эшитганмен».

34-боб. Виждон (ҳалоллик)нинг йўқолиб кетмоғи ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳалоллик йўқолиб кетганда қиёмат бўлмоғини кутавергил!» — дедилар. «Ҳалоллик қай тариқа йўқолиб кетгайдир?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Иш нолойиқ одамларга топширилганда қиёмат бўлмоғини кутавергил!» — деб жавоб қилдилар».

Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга икки ҳадис айтдилар, бирининг амалга ошганининг шоҳиди бўлдим, иккинчисининг бўлмоғини кутиб юрибдурмен. Ўшанда Жаноб Расулulloҳ бизга виждон (ҳалоллик)нинг кишилар қалб томирларида нозил қилингани, сўнг кишилар Қуръон ва суннатни ўрганганликлари ҳамда виждоннинг йўқолиб кетмоғи ҳақида сўзлаб бундай деган эрдилар: «Киши бир ухлаб турганда қалбидаги виждони чиқиб кетиб, ўрнида бир рангсиз нарсадаги нуқтадек из қолгайдир, сўнг яна бир ухлаб тургач, қолгани ҳам чиқиб кетиб, чўғни яланг оёғинг бирлан тепиб юборганинда ҳосил бўладирган қабарикдек нуқта қолгайдир, кейин эрса пуфакча пайдо бўлганини ёким ҳеч нарса қолмаганини кўргайдурсен. Кейин, одамлар ўзаро аҳдлашадирлару, аммо бирорталари бунга амал қилмайдирган бўлиб қоладилар. Шунда фалон қавмда ҳалолу пок киши бор эрмиш, у қанчалар доно, хушнамо ва матонатли эрмиш деб сўзлайдирган бўлишгайдир, аммо ҳақиқатда эрса, ул одамнинг қалбида хардал уруғичалик ҳам иймон бўлмагайдир». Ҳозир шундай замонда яшамоқдадурменким, барчангиз бирлан байъатлашавергаймен (аҳдлашавергаймен), байъатлашгувчи исломга содиқ мусулмонми ёким ўз волийсига вафодор насронийми, бунинг аҳамияти йўқдур. Аммо, шундай эрсада, бугун мен фалон ва фалон кишилар бирлангина аҳдлашган бўлур эрдим!».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Одамлар бамисоли орасида бирорта ҳам минишга яроқлиси йўқ юзта туяга ўхшайдир!» — деб айтганларини эшитганмен».

35-боб. Риё ва шуҳратпарастлик ҳақида

Жундуб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимдаким хайрли ишларини шуҳрат топмоқ ниятида овоза қилғайдир, Оллоҳ таоло ҳам қиёматда уни шарманда қилиб, овоза қилғайдир. Кимдаким хайрли ишларини одамлар мени кўриб қўйсинлар деб кўз-кўз қилғайдир, Оллоҳ таоло ҳам қиёматда уни барча бандалари ўртасида изза қилғайдир», — дедилар.

36-боб. Оллоҳ таолога тоат қилиб, ўз нафсига қарши жиҳод қилган одам хусусида

Маоз ибн Жабал ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уловларига мингашиб кетаётган эдим, мен бирлан ул зотнинг ўртамизда эгарнинг орқа қисмидан бўлак нарса йўқ эрди. Ногаҳон, Жаноб Расулulloҳ: «Ё Маоз!» — деб қолдилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ, хизматингига тайёрмен!» — дедим. Сўнг, бироз юргач, яна: «Ё Маоз!» — дедилар. Мен тағин: «Лаббай, ё Расулаллоҳ, хизматингизга ҳозирмен!» — дедим. Кейин, яна бироз юргач: «Ё Маоз ибн Жабал!» — дедилар. Мен бу гал ҳам: «Лаббай, ё Расулаллоҳ, хизматингизга ҳозирмен! — деб жавоб қилдим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг ўз бандаларида қандай ҳақи борлигини билурмисен?» - дедилар. Мен: «Оллоҳ ва унинг расули яхшироқ билгайдир!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг ўз бандаларидаги ҳақи — бандаларнинг унга ибодат қилиб, ҳеч нарсани ширк келтирмасликлари лозимлигидир!» — дедилар. Кейин, яна бироз юрилгач: «Ё Маоз ибн Жабал!» — дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ, хизматингизга тайёрмен!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Агар бандалар Оллоҳ таолонинг ўзларидаги ҳақини тўла-тўқис берсалар, уларнинг Оллоҳ таолодаги ҳақлари не эрканин билурмисен?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ ва унинг расули яхшироқ билгайдир!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бандаларнинг Оллоҳ таолодаги ҳақлари — Оллоҳ таолонинг ўз бандаларига азоб бермаслиги лозимлигидир!» — дедилар».

37-боб. Тавозеъ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Ал-Азбоъ деган туялари бўлиб, бирор марта ҳам пойгада енгилмаган эрди. Бир аъробий ёш бир туя миниб келиб, ундан ўзиб кетди. Бундан ранжиган мусулмонлар: «Ал-Азбоъ ютқазиб қўйди!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу дунёдаги бирор нарсани обрўсизлантормоққа фақат Оллоҳ, таолонинг Ўзигина ҳақлидур!» — дедилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло бундай дейди», — дедилар: «Кимда ким менга дўст бўлмиш бандамга душманлик қилгайдир, мен унга уруш эълон қилгайдурмен! Бандам менинг учун энг маҳбуб бўлмиш мен унга фарз қилган нарса менга яқин бўлмади, агар бандам нафл тоат-ибодатлар бирлан менга яқин бўлмоқда давом этгайдир, мен уни яхши кўргайдирмен. Мен агар бирор бандамни яхши кўриб қолгайдирмен, унинг эшитмоғи учун қулоқ, кўрмоғи учун кўз, ишламоғи учун қўл, юрмоғи учун оёқ бўлгаймен, ул мендан бирор нарса тилагайдир, тилагини раво қилгайдирмен, мендан паноҳ тилагайдир, паноҳ бергайдирмен. Мен ўлимни ёқтирмайдирган мўминнинг жонини олмоққа иккиланмаганимдек бирор нарса хусусида иккиланмагайдирмен, уни дарҳол бажаргайдирмен, мен бандамга ёмонликни раво кўрмагайдирмен».

38-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Мен пайғамбар қилиб

юборилганимда қиёматнинг манави икки бармоғим орасини очиб ёпганимчалик тез фурсатда содир бўлиб ўтмоғи аён қилинди, Оллоҳ таоло: «Қиёматнинг иши кўз очиб юмгунчалик ёким шунга яқин фурсатда содир бўлиб ўтгайдир, Оллоҳ барча нарсага қодирдур!» — дейди» деб айтганлари хусусида

Саҳл ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен пайғамбар қилиб юборилганимда қиёматнинг мана бундай (тез фурсатда бўлиб ўтмоғи аён қилинди)» — деб икки бармоқларини айри қилиб кўрсатдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен пайғамбар қилиб юборилганимда қиёматнинг манави икки (бармоғим орасини очиб ёпганимчалик тез фурсатда содир бўлиб ўтмоғи аён қилинди)», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен пайғамбар қилиб юборилганимда Қиёматнинг манави иккитанинг, яъни икки бармоғимнинг (орасини очиб ёпганимчалик тез фурсатда бўлиб ўтмоғи аён қилинди)» — дедилар».

39-боб.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Қуёш ботадирган томонидан чиқмагунча қиёмат бўлмағайдир. Қуёшнинг ўша томондан чиққанини кўрган барча одамлар иймон келтира бошлағайдирлар, аммо энди, уларнинг иймон келтирганларидан фойда бўлмағайдир, чунким улар бундан илгарироқ иймон келтирмагандирлар ва иймонли бўлиб бирор хайриятга зришмагандирлар. Қиёмат шул қадар тез содир бўлғайдирким, ҳатто сотмоқ бўлиб кийимларини бир арига ёйиб кўрсатиб турган икки киши савдолашиб ҳам, уни ўраб бериб ҳам улгурмағайдир. Қиёмат шул қадар тез содир бўлғайдирким, ҳатто киши туясини соғиб, сутини ичолмай қолғайдир. Қиёмат шул қадар тез содир бўлғайдирким, ҳатто киши ҳовузчасига сув тўлдирмоқ бўлиб ариқнинг сувини тўсиб улгурмағайдир. Қиёмат шул қадар тез содир бўлғайдирким, ҳатто киши қўлига таом олиб, оғзига солиб улгурмағайдир!»

40-боб. Кимдаким Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқ орзусида эрса, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқни истағайдир!

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимдаким Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқ истагида эрса, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқни хоҳлағайдир. Кимдаким Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқни истамағайдир, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқни хоҳламағайдир», — дедилар. Шунда Оиша онамиз ёким ул зотнинг завжаи муҳтарамаларидан бири: «Дарҳақиқат, биз ўлмоқни истамағайдирмиз», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: "Йўқ, ундай эрмас! Аммо, мўмин одам учун, қошига ўлим келиб, Оллоҳ таолонинг ризолиги ҳамда марҳаматидан башорат қилинганда, олдида турган ўлимдан кўра суюклироқ нарса бўлмағайдир ва ул Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқни истаб қолғайдир, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқни хоҳлағайдир. Кофир учун эрса, қошига ўлим келиб Оллоҳ таолонинг азоб-уқубатидан башорат қилинганда, олдида турган ўлимдан кўра ёмонроқ нарса бўлмағайдир ва ул Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқни истамағайдир, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқни хоҳламағайдир», — дедилар».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимдаким Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқ истагида эрса, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқ истагида

бўлгайдир, кимдаким Оллоҳ таолонинг висолини кўрмоқни хоҳламагайдир, Оллоҳ таоло ҳам уни кўрмоқни хоҳламагайдир», — дедилар».

Набий саллаллоу алайҳи ва салламнинг завжаи муҳтарамалари — Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам соғ-саломат юрган чоғларида: ҳеч қайси пайғамбарнинг жаннатдаги жойи кўрсатилмай туриб, жони олинмагайдир», — дор эрдилар. Бемор бўлиб қолганларида муборак бошлари тиззамга қўйилган ҳолда мунча вақт беҳуш ётдилар, сўнг ўзларига келиб шифтга қилганча: Оллоҳумма ар-рафийқ ал-аъло», — дедилар. ундан мен билдимки, бизни кўрмоққа ихтиёрлари бўлмай, ўша ўзлари бизга айтиб юрган гаплари мана шу эркан: «Мўмин одам учун қошига ўлим келиб, Оллоҳ таолонинг ризолиги ҳамда марҳаматидан башорат қилинганда, олдида турган ўлимдан кўра суюклироқ нарса бўлмагайдир», — деб айтган гаплари). «Оллоҳумма ар-рафийқ ал-аъло!» Жаноб Расулulloҳнинг энг сўнги айтган сўзлари бўлди».

41-боб. Ўлим талвасаси ҳақида

Оиша онамизнинг озод қилган қуллари — Абу Ажр Заквон ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бундай дер эрдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рўпараларида суви бор бир қаҳважўш (ёким, «Қутича бўлса керак», — дейдилар Ҳазрат Умар) бўлиб, ичига қўлларини тикиб, намини юзларига суртар эрдиларда, нуқул: «Оллоҳдин ўзга тангри йўқдир, ўлимнинг талвасалари мавжуддир!» — дер эрдилар. Сўнг, қўлларини фотиҳага кўтариб, «Ар-Рафийқ ал-аъло!» деб такрор-такрор айтавердилар, ҳатто жон таслим қилганларида қўллари фотиҳага кўтарилганча қолди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ бадавийлар оёқ яланг ҳолда Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, нуқул: «Қиёмат қачон бўлгайдир?» — деб сўрайвердилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ улардан энг ёшига қараб: «Оллоҳ таоло мана шунга умр берса, ул қаримай туриб сизларнинг қиёматингиз бўлгайдир», — дедилар. (Ҳишом: «Яъни, ўлгайдирлар», — дейдилар)».

Қатода ибн Рувъий ал-Ансорий бундай дер эрдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнларидан бир жаноза ўтиб эрди, ул зот: «Мустарийҳ ва мустароҳ минҳу», — дедилар. Шунда одамлар: «Мустарийҳ ва мустароҳ минҳу не демақдир?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мўмин банда бу дунё азоб-уқубатларидан қутулиб, Оллоҳ таоло азза ва жалланинг раҳматиға сазовор бўлгач, роҳат топгайдир. Нопок (осий) бандадин эрса бошқалар, шаҳарлар, дарахтлар ва ҳайвонлар қутулиб, роҳатлангайдир», — дедилар?..

Ибн Каъб Абу Қатодадан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мустарийҳ ва мустаро минҳу, ал-муъмин йастарийҳ», — дедилар (яъни, мўмин банда бу дунё азобларидан қутулиб роҳат топади, осий бандадан эрса бошқалар қутулиб, роҳат топади, мўмин банда роҳат топгайдир)».

Анас ибн Молик бундай дер эрдилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Майитга уч нарса эргашиб, ундан иккисигина қайтиб, биригина ўзи бирлан қолгайдир: унга бола-чақалари, бойлиги ҳамда қилган ишлари эргашиб боргайдир, аммо бола-чақалари, бирлан, дунёсигина ортга қайтгайдир, ўзи бирлан эрса биригина қилган ишларигина қолгайдир», — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу майҳи ва саллам: «Бирортангиз

ўлсангиз, қабрингизда эрта-ю кеч жаннатми, дўзахми, борар жойингиз кўрсатиб кирилгайдир ва: «Қиёматда, қайта тирилганингдан сўнг, борар жойинг ана шулдир!» — дейилгайдир», — дедилар. Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ўлганларни сўкмангизлар, чунким улар қилмишларига (жавоб бергали) кетдилар!» — дедилар».

42-боб. Қиёматда сур (карнай) чалинмоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Икки киши, бири — мусулмон, иккинчиси — яҳудий ўзаро сўкишиб қолди. Мусулмон: «Оллоҳ таоло Муҳаммад алайҳиссаломни бутун дунёга мустафо (мухтор) қилиб юборгандур! — деди. Яҳудий эрса: «Оллоҳ таоло Мусони бутун дунёга мустафо (мухтор) қилиб юборгандур! — деди. Шунда мусулмоннинг ғазаби келиб, яҳудийнинг юзига бир шапалоқ урди. Яҳудий Жаноб Расулulloҳкинг ҳузурларига бориб икки ўртада бўлиб ўтган гапни айтиб, шикоят қилди. Жаноб Расулulloҳ: «Мени Мусодин юқори қўймангизлар! Қиёмат куни одамлар (сур овозидан) боҳуш бўлиб йиқилгайдирлар, шунда мен, Мусо Арш ёнида турганида, биринчи бўлиб ўзимга қолгайдирмен. Балким, ул ҳам барча баробар беҳуш бўлиб, мендан илгари ўзига келгандир ёким ул Оллоҳ таоло истисно қилганлардандир, буни билмагайдирмен», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам «(Сур чалинғач), одамлар беҳуш бўлиб йиқилар, мен эрсам Мусо Арш ёнида турганида биринчи булиб ўзимга келгайдирмен. Балким, ул ҳам барча баробар беҳуш бўлгандир, буни билмагайдирмен», — дедилар».

43-боб. (Қиёмат куни) Оллоҳ таоло ерни (қўли бирлан) эзгайдир!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Қиёмат куни) Оллоҳ таоло ерни эзиб, осмонни ўнг (қўли) бирлан букиб ташлагайдирда, «Мен подшоҳдурмен, ернинг подшоҳлари қаердадир?» деб сўрайдир — дедилар.

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни ер битта нон зуваласи каби бўлиб, сафарда сиз ҳамир қориб зувала қилганингиз янглиғ Оллоҳ таоло уни қўли бирлай зувала қилгайдир, сўнг жаннат аҳлига таом қилиб йўллагайдир», — дедилар (яъни, Оллоҳ таоло ер таркибини ўз қудрати ила ўзгартириб, егулик ҳолига келтиргайдир). Шу аснода бир яҳудий келиб «Ё Абулқосим, Оллоҳ, таоло сизга баракот ато қилсин! Қиёмат куни жаннат аҳлига юбориладиган егулик ҳақида сизга айтиб берайинми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, айтгил!» — дедилар. Яҳудий: «Ҳа, тўғри, Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам айтганларидек қиёмат куни ер битта нон зуваласи каби бўлгайдир», — деди. Шунда Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга бир кулиб қараб қўйдилар, ҳатто муборак озиқ тишлари кўриниб кетди, сўнг: «Уни хушхўр қилғувчи хурушлари ҳақида сенга айтиб берайинми? У лом ва нун бирлан хушхўр бўлгайдир», — дедилар. Саҳобалар: «У недир?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Хўкиз ва наҳанг бўлиб, уларнинг жигар ўсимтасидан етмиш минг киши егайдир», — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Қиёмат куни одамлар тоза ундан қилинган нондек туфроғи оппоқ жойда тўплангайдирлар» деб айтганларини кўп эшитганмен».

44-боб. Одамлар маҳшарга қай тариқа тўплангайдир?

Абу Хурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «(Қиёмат куни) одамлар (Оллоҳ таолонинг висолини тезроқ кўрмоқни) иштиёқ қилиб, қўрққанларидан титраб-қақшаб бир туяга иккитадан, учтадан, тўрттадан ва ўнтадан мингашиб олган ҳолда уч тариқа маҳшарга тўплангайдирлар, қолганлари эрса жаҳаннамга йиғилиб, туну кун ётадирган жойлари ўт бўлгайдир, тонг оттирсалар ҳам, кунни кеч қилсалар ҳам, ҳамиша ўт ичида қолгайдирлар», — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир одам: «Ё Расулulloҳ, кофир қандай қилиб маҳшарга юзи бирлан юриб келгайдир?» — деди. Жаноб Расулulloҳ «Бу дунёда инсонни оёғи бирлан юргизмоққа қудрати етган зотнинг қиёмат куни уни юзи бирлан юргизмоққа қудрати етмагайдирми?» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни сизлар ялангоёқ, яланғоч, пиёда ва хатна бўлмаган ҳолда Оллоҳ таолога бўлгайдирсизлар». — дедилар.

Саъид ибн Жубайр Ибн Аббосдан нақл қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг минбарда туриб: «Қиёмат куни сизлар ялангоёқ, яланғоч ва хатна бўлмаган ҳолда Оллоҳ таолога рўбарў бўлгайдирсизлар», — деганларини эшитганмен».

Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу ва саллам бизга ваъз айтаётиб бундай дедилар: қиёмат куни сизлар ялангоёқ, яланғоч ва хатна қилинмаган маҳшарга тўплангайдирсизлар. Бу хусусда Оллоҳ таоло ўз ояти каримасида: «Дастлаб қай ҳолда яратган эрса ўша ҳолда тирилтиргайдурмиз», — дейди. Қиёмат куни халоиқдан биринчи бўлиб Иброҳим халилуллоҳга кийим кийдирилгайдир ва ул киши менинг умматимга мансуб кишилар бирлан келтирилиб, чап томонга турғазиб кўйилгайдир. Мен уларни кўриб: «Ё рабб бечора саҳобагиналаримей!» — дейдирмен. Шунда Оллоҳ таоло: «Уларнинг сендан кейин не қилгонларин билмассен!» — дегайдир. Мен бир бандаи солиҳ каби (уларнинг ёнини олиб) гапиргаймэн. Шунда менга жавобан: «Улар ортларига қайтишда (гуноҳ қилмоқда) давом этгандирлар», — дейилгайдир».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Сизлар маҳшарга ялангоёқ, яланғоч ва хатна бўлмаган ҳолда тўплангайдурсизлар», — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулalloҳ, эркалар бирлан аёллар бир-бирларига шу аҳволда рўбарў бўладирларми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ўшал кун одамлар шундай аҳволга тушиб қоладирларки, уларнинг бу нарсаларга эътибор бермакка майллари қолмагайдир!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга чодирда ўлтирган эрдик. Шунда Жаноб Расулulloҳ бизга: «Аҳли жаннатнинг тўртдан бир қисми сизлардан иборат бўлмоғига рози бўлгайдирсизларми?» — дедилар. Биз: «Ҳа» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Аҳли жаннатнинг учдан бир қисми сизлардан иборат бўлмоғига рози бўлгайдирсизларми?» — дедилар. Биз: «Ҳа!» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Аҳли жаннатнинг ярми сизлардан иборат бўлмоғига рози бўлгайдирсизларми?» — дедилар. Биз: «Ҳа!» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Муҳаммаднинг жони кўлида бўлган зот номи бирлан қасамёд қилгайдирменким, мен сизларнинг жаннат аҳлининг ярмини ташқил қилмоғингиздан умидвормен, чунким жаннатга мусулмон руҳдан ўзгаси кирмагайдир. Сизлар мушриклар орасинда гўёким қора хўкиз жунлари аро оппоқ ёким қизил хўкиз жунлари аро қоп-қора туклар

монанддурсизлар», — дедилар».

Хурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Қиёматда биринчи бўлиб Одам алайҳиссалом чақирилғайдирлар, шундан сўнг ул кишидан тарқалган зурриётлар зоҳир бўлиб, уларга «Бу — отангиз Одам алайҳиссаломдир», — дейилгайдир. ул кишининг зурриётлари: «Лаббай, хизматингизга ҳозирдурмиз!» — дегайлар. Оллоҳ таоло Одам алайҳиссаломга: «Зурриётларингдан дўзахийларини ажратиб бергил!» — дегайдир. Одам алайҳиссалом: «Ё рабб, қанчасини ажратайин?» — дегайдирлар. Оллоҳ таоло: «Ҳар юзтасидан тўқсон тўққизтасини ажратгил!» — дегайдир». Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, агар бизнинг ҳар юз нафаримиздан тўқсон тўққизтасини ажратсалар, унда қанчамиз қолгаймиз?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Менинг умматларим бошқа умматлар орасинда қора ҳўкиз жунлари аро оппоқ тукларга монанддир!» — деб жавоб қилдилар».

45-боб. Оллоҳ таолонинг «Қиёмат кунининг зилзиласи буюк ишдир!» деган қавли хусусида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Ё Одам!» — дейди. Одам алайҳиссалом: «Лаббай, ҳамиша мен хизматингга тайёр ва илгингдадур хайрият бисёр!» — дейдилар. Оллоҳ таоло: «Дўзахийларни ажратгил!» — дейди. Одам алайҳиссалом: «Дўзахийлар қанчадир?» — дейдилар. Оллоҳ таоло: «Ҳар мингтадан тўққиз юз тўқсон тўққизтаси», — дейди. Шунда одамлар ёшларнинг сочи оқариб кетгудай ва ҳар қандай ҳомиладор ҳомиласини ташлағудай аҳволга тушгайдирлар, улар ичкилик ичмай туриб масту девона бўлгайдирлар, аммо-лекин Оллоҳ таолонинг азоби ниҳоятда қаттиғ бўлгайдир!». Бу гапларни эшитиб таъблари тирриқ бўлган саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, ўша жаннатга тушадирган бир киши қайси биримиздир?» — дейишди Жаноб Расулulloҳ: «Сизларга илгари башорат қилинган ким, Яъжуж ва Маъжуждан минг киши, сизлардан бир киши», — дедилар. (Яъни, пайғамбаримизга замондош умматнинг ҳар мингтасидан тўққиз юз тўқсон тўққизтаси жаннати ва биттаси дўзахи бўлган чоғда ул зотдан илгариги ҳамда кейинги барча умматларнинг ҳар мингтасидан тўққиз юз тўқсон тўққизтаси дўзахи ва биттаси жаннати бўлгайдир. Яна, Оллоҳ таолонинг ўзи яхшироқ билгайдир!). Сўнг «Жоним илгида бўлмиш зот номи бирлан қасамёд қилгайдурменким, мен сизларнинг жаннат аҳлининг учдан бирини ташкил қилмоғингиздан умидвормен!» — дедилар. Шунда биз енгил тортиб, Оллоҳ таолога ҳамду такбир айтдик. Кейин, Жаноб Расулulloҳ: «Жоним илгида бўлган зот номи бирлан қасамёд қилгайдурменким, мен сизларнинг жаннат аҳлининг ярмини ташкил қилмоғингиздан умидвормен, сизлар умматлар аро, гўёким, қора ҳўкиз терисидаги оппоқ туклар ёким эшак оёғидаги оппоқ холсизлар!» - дедилар».

46-боб. Оллоҳ таолонинг «Улар инсонлар Оллоҳ таолонинг қатъий ҳукмини эшитмоқлари учун қабрларидан тик турадирган кун бўлмиш буюк кун туфайли қайта тирилтирилажаклари ҳақида ўйлайдиларми?!» деган қавли хусусида

Ибн Аббос: «Ҳаёт воситалари узилди, дегани — бу дунёдан насибаси узилди, демақдир», — дейдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Инсонлар Оллоҳ таолонинг қатъий ҳукмини эшитмоқлари учун қабрларидан тик турадирган куни қайси бирингиздир қулоқларингизнинг ярмига қадар терга ботиб қабрингиздан тургайсиз», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни инсонлар шул қадар кўп терлайдирким, ҳатто терлари етмиш газ чуқурликда ерга сингиб, қулоқларига қадар чиқғайдир», — дедилар».

47-боб. Қиёмат куни олинадирган қасос ҳақида

Абдулло ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам «Энг биринчи бўлиб одамларнинг ўзаро тўккан қонлари хусусида ҳукм чиқарилғайдир», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бу дунёда бировга зулм қилғон эрса, охиратга қолдирмай қилғон гуноҳидан қутилсин, акс ҳолда кейин на динор ва на дирҳам бериб қутилиб бўлмайдирган чоғда мазлумга унинг савобларидан олиб берилғусидир, гар савоблари бўлмағайдир, мазлумнинг гуноҳларидан бир қисми унга юкланғайдир!» — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўминлар дўзахдан қутилғонларидан сўнг, жаннат бирлан дўзах оралиғидаги кўприк устига келганларида тўхтатилғайдирлар. Шунда улар бу дунёда бир-бирларига нисбатан қилғон зулмлари учун ўзаро ўч олиб, гина-қудуратлардан фориг бўлиб олғайлар, сўнг уларга жаннатга дохил бўлмоқларига ижозат берилғайдир. Муҳаммаднинг жони илгида бўлғон зот номи бирлан қасамёд қилғайдурменким, улар бу дунёдаги уйлари қилғайсен!» — деб дуо қилдилар. Сўнг, ансорлардан бир киши туриб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога илтижо қилингиз, мени ҳам ана ўшалар тоифасидан қилсин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уккоша бу хусусда сендан илдамлик қилди!» — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматимдан етмиш минг (ёким етти юз минг, деб иккиланади ровий) киши бир-бирларининг қўлларини ушлашиб, бирин-кетин биринчисидан то охиргисига қадар (сўроқсиз) жаннатга кирғайлар, шунда уларнинг юзлари ойдин кеча тўлин ой балқиган янглиғ порлаб турғайдир!» — дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат аҳли жаннатга, дўзах аҳли дўзахга киргач, эълон қилғувчи фаришта келиб: «Эй дўзах аҳли, энди сизларга ўлим йўқдир, эй жаннат аҳли, энди сизларга ўлим йўқдир, бундан буён абадиятдир!» — деб жар солғайдир», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат аҳлига: «Эй жаннат аҳли, энди ўлим йўқдир, бундан буён абадиятдир!» ва дўзах аҳлига: «Эй дўзах аҳли, энди ўлим йўқдир, бундан буён абадиятдир!» — деб эълон қилинғайдир», — дедилар».

50-боб. Жаннат ва жаҳаннам тавсифи ҳақида

Абу Саъид бундай дейдилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат аҳли ейдирган дастлабки таом — наҳанг жигарининг ўсимтасидир!» — дедилар».

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннатга назар солиб, унинг аҳлининг аксарияти фақирлар эрканин кўрдим, дўзахга назар солиб, унинг аҳлининг аксарияти аёллар эрканин кўрдим», — дедилар».

Усома ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат қопқаси остонасиға келиб турдим, у ерга (биринчи бўлиб) кираётган омма мискинлар бўлиб, бойлар эрса, тўхтатиб қўйилган эрди. Аммо, дўзах аҳлини дўзахга ҳайдамоққа аллақачонлар амр қилинган бўлиб, мен унинг қопқаси остонасиға келиб турдим. У ерга кираётган омма аёллар эрди», — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат аҳли жаннатга, дўзах аҳли дўзахга киритилган, ўлимни жаннат бирлан дўзах оралиғига олиб келиб, бўғизлағайдирлар, сўнг: «Эй жаннат аҳли, ўлим йўқдур, эй дўзах аҳли, энди ўлим йўқдур!» — деб нидо қилинғайдир. Жаннат аҳли бундан янада шоду хуррам бўлғайдур, дўзах аҳли эрса, бадтарин ғамга ботғайдур», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло аҳли жаннатга: «Эй аҳли жаннат!» — деб мурожаат қилғайдир. Улар: «Лаббай, ё Раббимиз, хизматингга тайёрмиз!» — деб жавоб қилғайдирлар. Оллоҳ таоло: «Розимидурсизлар?» — дегайдир. Улар: «Нечун рози бўлмағайдурмиз, ўзга бандаларингга қилмаган марҳаматингни бизга қилдинг!» — дегайдирлар. Оллоҳ таоло: "Сизларга бундан ҳам ортиқроқ марҳамат кўрсатғайдурмен!» — дегайдир. Улар: «Ё Рабб, бундан ортиқроқ марҳаматинг қайсидур?» — дегайлар. Оллоҳ таоло: «Мен сизлардан рози бўлиб, бундан буён қаҳримға сира дучор қилмағайдурмен!» — дегайдир».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Ҳориса Бадр жангида шаҳид бўлди, у ўшанда ёш йигитча эрди. Унинг онаси Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурлариға келиб: «Ё Расулalloҳ, Ҳорисанинг менинг учун қанчалик азиз эрканлигин ўзингиз яхши билғайсиз. Башарти, у жаннатға дохил эрса, сабр-тоқат қилғумдир, акс ҳолда не қилмоғимни кўрурсиз!» — деб дағдаға қилди. Жаноб Расулulloҳ: «Эсинг оғиб қолган кўринадур, жаннат бир эрмас, бир нечадур. Ўғлинг ҳозир жаннат ул-Фирдавсда дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кофирнинг икки елкаси оралиғи чопқир чавандоз уч кунда босиб ўтадирган масофачалик кенгдур», — дедилар» (яъни, жаҳаннам оташида кўпроқ азобу алам чекмоғи учун, яна Оллоҳ таоло ўзи яхшироқ билғайдир!)

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жаннатда бир дарахт мавжуд бўлиб, отлиқ одам юз йилда ҳам унинг соясининг поёниға етолмағайдур!» — дедилар.

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жаннатда бир дарахт мавжуд бўлиб, чопқир от минган чавандоз юз йилда ҳам унинг соясининг поёниға етолмағайдур!» — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Умматимдан етмиш мингги (Ровий икқиланиб: «Балким, юз мингги, деб айтгандурлар», — дейди) сўроқсиз жаннатга кирғайдир. Улар ўзаро қўл ушлашиб, олдинда тургани энг кейинда тургани кирмагунча кирмағайдир (яъни, бир-бирларини иззат-икром қилиб баравар киришғайдир). Шунда уларнинг юзлари ойдин, кечадаги тўлин ой янглиғ маҳлиқо бўлғайдир! — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат

аҳли жаннатдаги кўшқларида осмондаги порлоқ юлдузлар монанд чарақлаб ўлтирғайлар!» — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий: «Шарқий ва ғарбий уфққа ботаётган юлдузларни кўрганингиздек (чарақлаб ўлтирғайлар)», — дейдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Қиёмат куни Оллоҳ таоло энг ҳам азоб тортадирган дўзахийлардан бирига: «Ер юзидаги жамиқи нарсалар сеники бўлган тақдирда уни гуноҳларинг эвазига тўларми эрдинг?» — дейдир. Ул: «Ҳа!» — деб айтадир. Оллоҳ таоло: «Мен сендан, ҳали сен Одам алайҳиссаломнинг пушти камарида бўлган чоғингда бундан осонроқ нарсани — менга заррача ширк келтирмасликни талаб қилғон эрдим, сен эрсанг, саркашлик қилиб менга ширк келтирдинг!» — дегайдир».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бандалар дўзахдан шафоат туфайли сағорийр униб чиққани янглиғ чиқиб келғайдирлар», — дедилар. Мен: «Сағорийр недур?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Зағобийсдур (бодрингдур)», — дедилар. Дастлаб сўзни тўғри айта олмадилар, чунким тишлари тушган эрди».

Абуннуъмон: «Мен Амр ибн Динорга «Сен Жобир ибн Абдуллоҳнинг «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бандалар дўзахдан шафоат туфайли чиқиб келадириллар», — дер эрдилар» деганини эшитганмисен?» деб эрдим, ул: «Ҳа!» — деб жавоб қилди», — дейдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бир қавм, дўзах алангаси уларни сийпалагач, ташқарига чиқиб, сўнг жаннатга кирғайдурлар. Шунда жаннат аҳли уларни кўриб «Жаҳаннамийлар!» деб атағайдир», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Аҳли жаннат жаннатга, аҳли дўзах дўзахга киритилгач, Оллоҳ таоло: «Қалбида хардал уруғичалик иймони бўлғонларни дўзахдан чиқарингизлар!» — дегайдир. Сўнг, уларни баданлари куйиб кўмирга айланган ҳолда чиқаришиб, хаёт дарёсиға ташлағайдурлар. Шунда улар селдан сўнг қоладирган лойқадан униб чиқадирган уруғ ниҳолидек навниҳол бўлиб чиқғайдурлар. Уруғнинг буралиб-буралиб чиқаётган сарғиш ниҳолини сира ҳам кўрмагандурмисизлар?» — дедилар».

Нуъмон ибн Башир ал-Ансорий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни энг ҳам азоб тортадирган дўзахийнинг мияси оёқлари остидаги оташ туфайли қозон ёким қумғонда қайнаётган сув каби қайнаб турғайдир», — дедилар».

Адий ибн Ҳотим ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам дўзах ҳақида гапирдиларда, алангадан пана қилгандек юзларини қўллари бирлан тўсиб туриб: «Ё парвардигоро, дўзах оташидан ўз паноҳингда асрағайсен!» — дедилар. Сўнг, бизга: «Яримта хурмо садақа қилиб бўлса ҳамки, дўзах оташидан ўзингизни сақлангиз, гар шуни ҳам тополмассиз, бир оғиз яхши гап айтингиз!» — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг амакилари Абу Толиб ҳақларида эслаб бундай деганларини эшитганмен: «Шоядки, шафоатим нафъ берса-ю, ул кишига дўзах оташининг тўпиқларигагина чиқадирган саёзроқ жойидан насиб этса! Шунда ул кишининг фақат мияларигагина қайнағайдур».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло қиёмат куни жамики инсонларни (маҳшарга) тўплагач, улар: Бизни бу маконимиздан халос қилиб, ўзга яхшироқ жой ато этмоғи учун раббимиздан шафоат тилайлик!» — дейишгайдир. Сўнг, Одам алайҳиссаломнинг қошларига бориб: «Оллоҳ таоло сизни ўз илги бирлан яратиб, ўз руҳидан жон ато этгандир, сизга фаришталарнинг сажда қилмоқларини амр қилгандир, раббимиздан бизга шафоат тилаб берингиз!» — деб айтишгайдир. Одам алайҳиссалом уларга: «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» — деб қилгон гуноҳларини эслаб гапиргайларда: «Нухнинг ҳузурларига борингизлар, ул киши Оллоҳ таоло юборган биринчи пайғамбар бўладилар!» — дегайлар. Улар Нухнинг қошларига боргайлар. Ул киши ҳам: "Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» — деб қилган гуноҳлари ҳақида эслагайларда: «Иброҳимнинг қошларига борингизлар, Оллоҳ таоло ул кишини «ҳалилим» (дўстим) деб атаган!» — дегайлар. Улар Иброҳимнинг ҳузурларига борганларида, ул киши ҳам: «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» — деб қилган гуноҳларини эслагайларда: «Мусонинг қошларига борингизлар, ул киши бирлан Оллоҳ таоло сўзлашгандир!» — дегайлар. Улар Мусонинг ҳузурларига боргайлар. Ул киши ҳам: «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» — деб қилган гуноҳларини эслагайлар, сўнг: "Исонинг қошларига борингизлар!» — дегайлар. Шунда улар Исонинг ҳузурларига боргайдирлар. Ул киши ҳам: «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» — деб қилган гуноҳларини эслагайларда: «Муҳаммад саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига борингизлар, чунким Оллоҳ Таоло ул зотнинг собиқ ҳамда келгуси гуноҳларини мағфират қилгандир!» — дегайлар. Шундан сўнг, улар менинг ҳузуримга келгайдирлар. Мен раббимдан изн сўрагайдурмен, раббимни кўргач, унга сажда қилгайдурмен. Раббим мени ўзи хоҳлаганча саждада қолдиргайдир. Сўнг, менга: «Бошингни кўтаргил, сўрагил, сўраганинг берилгайдур, сўзлагил, сўзингга қулоқ солингайдур, шафоат тилагил, шафоат қилингайдур!» — дейилгайдур. Шунда мен бошимни кўтариб, раббимни ўзи менга ўргатган ҳамдларни айтиб олқишлагайдурмен. Шундан кейин, шафоат тилагайдурмен, Оллоҳ таоло менга муайян қавмларга шафоат қилмоқ ҳуқуқини бергайдур. Сўнг, уларни дўзахдин чиқариб, жаннатга дохил қилдиргайдурмен. Кейин, Оллоҳ таолонинг даргоҳига қайтиб бориб, токим Қуръон ҳукми ила ҳибсга олинганлардан (Оллоҳ таолонинг ўзигина шафоат қила оладирганлардан) бошқа бирорта ҳам одам дўзахда қолмагунча узоқ сажда қилиб тургайдурмен».

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Қавм Муҳаммад саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоати бирлан дўзахдан чиқарилиб, жаннатга киритилгайдур, уларни жаҳаннамийлар деб аташгайдур», — дедилар».

Анас иби Молик ривоят қиладилар: «Умму Ҳориса Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келди. (Унинг ўғли) Ҳориса Бадр жангида дайди ўқ тегиб шаҳид бўлган эрди. Ул «Ё Расулаллоҳ, Хорисанинг менинг учун қанчалар азиз эрканлигин яхши билгайсиз, башарти ул жаннатга дохил эрса, унга йиғлаб аза тутмагайдурмен, акс ҳолда нима қилмоғимни кўргайдурсиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ «Эсинг бормидур ўзи, жаннат бир эрмас, бир нечадур, ҳозир ўғлинг Фирдавс ул-Аълодадур!» — дедилар. Сўнг, яна бундай деб қўшиб қўйдилар: «Оллоҳ таолони деб тонг саҳарлаб йўлга чиқмоқ ёким тун қоронғусида қайтмоқ бу дунё ва ундаги жамики нарсалардан ҳам афзалроқ эрур! Бир дона ўқ-ёйингиз ёким бир оёғингизнинг кафти сиққудек жаннатдаги жой бу дунё ва ундаги жамики нарсалардан ҳам афзалроқ эрур! Гар жаннат аёлларидан бири (рўмолин тортиб) ер узра ўз жамолини намоён қилгайдур, жаннат ила ер аросини мунаввару муаттар қилгайдур, унинг рўмоли бу дунё ва ундаги жамики нарсалардан ҳам афзалроқ эрур!»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирорта ҳам

одам, кўпроқ шукр қилсин деган мақсадда, гуноҳ қилган бўлганида бўлган дўзахдаги ўрни кўрсатилмай туриб, жаннатга киритилмағайдир ва бирорта ҳам одам, кўпроқ ҳасрат надомат чексин деган мақсадда, савоб ишлар қилган бўлганида тушмоғи лозим бўлган жаннатдаги ўрни кўрсатилмай туриб, дўзахга киритилмағайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, қиёмат куни сизнинг шафоатингизга эришмоқ бахтига қандай одамлар сазовор бўлғайдир?» — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Ё Абу Ҳурайра, сенинг ҳадис тингламоққа иштиёқинг баланд эрканлигини кўриб, бу ҳадисни сендан илгари ҳеч ким сўрамаса керак деб ўйлаб эрдим! Қиёмат куни менинг шафоатимга эришмоқ бахтига муяссар бўладирган шахс — жондилдан холисона «Ло илоҳа иллаллоҳу» деган шахсдир», — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен дўзахдан энг кейин чиқадирган шахсни ҳам, жаннатга энг кейин кирадирган шахсни ҳам билурмен. (Қиёматда) бир одам дўзахдан зўр-базўр эмаклаб чиқиб келғайдир. Оллоҳ таоло унга: «Борғил, энди жаннатга киргил!» — дегайдир. Ул бориб, жаннат одамга тўла эркан, деган хаёлда қайтиб келгайдирда: «Ё рабб, жаннат тўла эркан-ку!» — дегайдир. Оллоҳ таоло яна: «Борғил, жаннатга киргил!» — дегайдир. Ул яна бориб, жаннат одамга тўла эркан, деган хаёлда қайтиб келгайдирда: «Ё Рабб, жаннатга бориб қараб эрдим, тўла эркан — дегайдир. Оллоҳ таоло учинчи бор: «Борғил, жаннатга киргил, сенга бир дунё ва ундан ўн баробар зиёд жой мавжуддир (ёким «Сенга ўнта дунё сиғадирганчалик жой бордир»!)» — дегайдир. Ул эрса: «Подшоҳ бўла туриб мени масхара қилурмисен (ёким «Мендан кулурмисен»)?!» - дегайдир».

Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шу гапларни айтаётиб кулиб қўйдилар, шунда мен ул зотнинг озиқ тишлари кўришиб кетганининг шоҳиди бўлдим. Айтадиларки, мазкур банда жаннат аҳли аро энг тубан шахс эркан».

Ҳарас ибн Навфал айтадиларки, Ибн Аббос Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Абу Толибга бирор-бир манфаат етказа олдингизми» — деган эрканлари (яъни, Жаноб Расулаллоҳдан: «Амакингиз Абу Толибга Оллоҳ таолодин раҳмат тилаб илтижо қилганингизнинг бирор-бир манфаати бўлдими?» — деб сўраяптилар).

51-боб. Сирот — жаҳаннам кўприги хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ одамлар: Ё Расулаллоҳ, қиёмат куни раббимизни кўрамизми?» деб сўрашди. Жаноб Расулаллоҳ: «Булутсиз куни қуёшдан зарар кўрурмисизлар?!» — дедилар. Улар: «Йўқ, асло, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ «Булутсиз тунда ойдан зарар кўрурмисизлар!» — дедилар. Улар «Йўқ, асло, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ бундай дедилар: «Сизлар қиёмат куни раббингизни кўриб, ана шундай зарар кўрмағайсизлар. Ушал кун Оллоҳ таоло инсонларни тўплаб: «Ким нега сиғинган эрса, ўшанга эргашсин!» — деб амр қилгайдир. Шунда ҳар ким ўзи сиғинган нарса ортидан, бировлар қуёшнинг, бировлар ойнинг ва яна бировлар бут-санамларнинг (ёким шайтоннинг) кетидан эргашиб кетгайдир. Фақат бу уммат (менинг умматим) жойида қолгайдир, аммо ораларида мунофиқлари ҳам бўлғайдир. Сўнг, Оллоҳ таоло (ораларидаги мунофиқлар билиб қолмасин, деган мақсадда) ўзгача қиёфага кириб, уларнинг олдиға келгайдирда: «Мен сизнинг раббингиздурмен!» — дегайдир. Улар: «Оллоҳнинг ўзи сендан асрасин, биз то раббимиз келгунга қадар ана шу жойимиздан жилмағаймиз, келса, биз уни таниғаймиз!» — дегайлар (хато қилиб қўймайлик деб шундай дегайлар). Кейин, Оллоҳ таоло улар таниб оладирган

қиёфада келиб: «Мен сизнинг раббингиздурмен!» — дегайдир. Улар: «Ҳа, сен бизнинг раббимиздурсен!» — деб ортидан эргашгайдурлар. Сўнг, жаҳаннам устига кўприк ташлангайдир». «Мен биринчи бўлиб кўприкдан ўтгаймен, — дедилар Жаноб Расулulloҳ, — ўша куни пайғамбарлар нуқул: «Оллоҳумма саллим, саллим (Ё парвардигоро, ўзинг асрағил, ўзинг асрағил)!» — деб дуо ўқиғайдирлар. Пулсиротнинг янтоқ тиканлари янглиғ илмоқлари бўлғай, янтоқ тиканларини кўрганмисизлар?». Улар: «Ҳа, кўргандурмиз, ё Расулalloҳ!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: Унинг илмоқлари янтоқ тикани каби эрсада, қанчалик катталигини биргина Оллоҳ таолонинг ўзи билгайдир. Ана ўшал илмоқлар сиротдан ўтаётган одамларни қилган ёмонликларига яраша санчиб-санчиб илинтириб олғайдир. уларнинг ҳар бири қилмишига мувофиқ тилка-пора бўлиб, жаҳамнамга қулағайдир. Сўнг, улар нажот топгайдирлар. Оллоҳ таоло барча бандалари устидан ўз ҳукмини чиқариб бўлгач, ло илоҳа иллalloҳу деб шаҳодат келтирган бандаларидан ўзи истаганларини дўзахдан чиқармоқни ирода қилиб, фаришталарга амр қилгайким, улар бундай бандаларни уларнинг баданларидаги Оллоҳ таоло дўзах ўтига куйдирмоқни манъ қилган сажда изларидан таниб олғайлар. Фаришталар уларни таналари куйиб кўмир бўлган ҳолда дўзахдан чиқариб олиб, устларидан ҳаёт суви деб аталмиш сув қуйғайлар, шундан сўнг улар сел лойқасидан униб чиққан уруғ ниҳоли янглиғ навниҳол бўлиб қолғайлар. (Энг охири) - юзи жаҳаннам оташига қаратилган бир банда қолгайдир, ул: «Ё рабб, мени жаҳаннамнинг тутини заҳарлаб, алангаси куйдираётир, юзимни ўтдин ўзга томонга қаратгил!» — деб илтижо қилавергайдир. Оллоҳ таоло: «Агар айтганингни бажо келтирсам, мendan яна бир бошқа тилак қилгайсен!» — дегайдир. Ул: «Йўқ, асло, иззатинг ҳақи, бошқа тилак қилмагаймен!» — дегайдир. Оллоҳ таоло унинг юзини жаҳаннамдан ўзга томонга қаратиб қўйгач, ул: «Ё рабб, мени жаннат қопқасига яқинлаштириб қўйғил!» — деб айтгайдир. Оллоҳ таоло: «Сен бошқа тилак қилмагаймен деб таъкидлаб эрмабмидинг, шўринг қурсин, эй Одам боласи, нечоғлик беқарорсен?» — дегайдир. Ул эрса, Оллоҳ таолога ўзининг мазкур тилагини айтиб, илтижо қилмоғини қўймагайдир. Оллоҳ таоло: «Тилагингни бажо келтирсам, яна бир узга тилак қиладирган кўринурсен», — деб айтгайдир. Ул: «Йўқ, асло, иззатинг ҳақи, ўзга тилак қилмагаймен!» — деб Оллоҳ таолога ваъда бергайдир. Оллоҳ таоло уни жаннат қопқасига яқинлаштириб қўйгайдир. Ул жаннатдаги нарсаларни кўргач, Оллоҳ таоло истаганича жимиб қолгайдир. Сўнг: «Ё раббим, мени жаннатга киргизгил!» — дегайдир. Оллоҳ таоло: «Сендан ўзга нарса сўрамагаймен деб таъкидлаб эрмабмидинг, шўринг қурсин, эй Одам боласи, нақадар беқарорсен!» — дегайдир. Ниҳоят, Оллоҳ таоло унинг: «Ё раббим, мени энг бахтиқаро банда қилиб қўймагил!» — дея илтижо қилаверганидан кулиб юборгайдир, Оллоҳ таолонинг кулиб юборгани эрса унга жаннатга кирмоғига изн берганининг аломати бўлгайдир. Ул жаннатга киргач, фалон нарсаларни ҳам тилайвергил, дейилгайдир, ул тилагайдир. Сўнг, яна фалон ва фалон нарсаларни ҳам тилайвергил, деб айтилгайдир, ул жамики тилакларини айтиб тугатмагунча, тилак қилавергайдир. Шундан сўнг, Оллоҳ таолонинг ўзи: «Мана бу ҳам сенга, анави ҳам сенга!» — деб неъматлар ато этгайдир».

Абу Ҳурайра: «Бу одам энг кейин жаннатга кирган жаннат аҳлидандир» — дейдилар.

52-боб. Ҳавзи Кавсар ҳақида

Оллоҳ таоломинг қавли («Ал-Кавсар» сураси: «Инно аътайнокал-кавсара». Оятнинг мазмуни: «Биз сенга (Ҳавзи) Кавсарни ато этдик».

Абдуллоҳ ибн Зайд ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен бирлан Ҳавзи Кавсар бўйида учрашгунингизга қадар сабр қилингизлар!» — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен Ҳавзи Кавсар бўйига сизлардан илгари бориб тургаймен», — дедилар». Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мен Ҳавзи Кавсар бўйига сизлардан илгари бориб тургаймен. Шунда сизлардан бир қанчангиз қўрқувдан титраб-қақшаб менга йўлиқғайсиз, кен: «Ё рабб, бечора саҳобаларим, дегаймен. Оллоҳ таоло «Ўзингдан кейин уларнинг не қилгонларин билмассен!» — дегайдир», — дедилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қаршингизда Жарбоъ бирлан Азруҳ қишлоқлари оралиғичалик Ҳавзи Кавсар бўлғайдир», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу: «Ҳавзи Кавсар чексиз хайру баракот бўлиб, Оллоҳ таоло уни пайғамбаримизга ато этгандир», — дейдилар.

Абу Бишр ривоят қиладилар «Мен Саъид ибн Жубайрга «Одамларнинг таъкидлашига қараганда, Ҳавзи Кавсар жаннатдаги бир дарё эрмиш», — дедим. Ул: «Ҳавзи Кавсар жаннатдаги хайру баракот дарёси бўлиб, Оллоҳ таоло уни пайғамбаримизга ато этгандир», — деди».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳавзи Кавсаримнинг (бўйи ва эни) бир ойлик йўлчалик бўлиб, суви сутдан ҳам оқроқ ва ҳиди мушқдан ҳам муаттарроқ, кўзалари эрса, фалакдаги юлдузлар янглиғдир. Ундан ичган одам сира ташна бўлмағайдир!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳавзи Кавсаримнинг катталиги Айла (Қизил денгиз бўйида) бирлан Ямандаги Санъо оралиғичалик бўлиб, (қирғоғида) фалакдаги юлдузлар сонича кўзалар мавжуддир», — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен жаннатда кетаётиб икки қирғоғига ичи ғовак дурлар ётқизилган бир дарё бўйидан чиқиб қолдим. Шунда Ҳазрат Жаброилга: «Бу нима?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Бу — раббинг сенга тортик қилган Ҳавзи Кавсардир, унинг лойи (ёким бўйи) мушқдан ҳам хушбўйроқдир!» — дедилар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Саҳобаларимдан бир қанчаси ҳузуримга, Ҳавзи Кавсар бўйига келадилар, мен уларнинг қўрқувдан титраб-қақшаб турганларини кўриб: «Бечора саҳобаларим! — дегаймен. Шунда Оллоҳ таоло: «Ўзингдан кейин уларнинг не қилгонларин билмассен!» дегайдир», — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен Ҳавзи Кавсар бўйига сиздан илгари бориб тургаймен. Кимки қошимга келса, унинг сувидан ичғайдир, ичган одам эрса, сира ташна бўлмағайдир! Ҳузуримга қавмлар келғайлар, мен уларни таниб олғайдурмен, улар ҳам мени таниб олғайдурлар. Кейин, мен бирлан уларнинг ораси тўсиб қўйилғайдур», — дедилар».

Абу Ҳозим ривоят қиладилар: «Нуъмон ибн Абу Ййош менинг айтганларимни эшитиб бўлгач: «Сен бу ҳадисни Саҳлдан эшитганингдек қилиб ривоят қилдингми?» — деди. Мен: «Ҳа!» — дедим. Ул: «Аммо, мен қасамёд қилурменким, Абу Саъид ал-Худрий бу ҳадисга қўшимча қилиб, «Жаноб Расулulloҳ: «Улар менинг саҳобаларимдур!» — дегаймен, шунда

менга: «Ўзингдан кейин сен уларнинг не қилғонларин билмассен!» — дейилғайдир, кейин мен: «Мендан кейин йўлдан озганлар кўзимдан даф бўлсинлар, даф бўлсинлар!» — дегаймен, деб айтганлар», — деган эрди», — деди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Қиёмат куни бир гуруҳ саҳобаларим (Ҳавзи Кавсар сувидан ичмоқ бўлиб) қошимга келганларида ҳайдаб юборилғайдурлар. Шунда мен: «Ё рабб, бечора саҳобаларим!» — дегаймен. Оллоҳ таоло: «Ўзингдан кейин уларнинг не қилғонларин сен билмассен, улар йўлдин озиб, ортлариға қайтгандурлар!» — дегайдир».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен ўзимга таниш бир гуруҳ одамлар олдида турганимда мен бирлан улар ўртасида бир одам пайдо бўлиб, уларга: «Юринглар, кетдик!» — дегайдир. Мен: «Қаерга?» — деб айтгаймен. Шунда ул: «Жаҳаннамга!» — дегайдир. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, айтгил, не гуноҳ қилганлар?» — дегаймен. Ул: «Сендан кейин улар йўлдан озиб, ортлариға қайтганлар!» — дегайдир. Кейин, яна ўзимга таниш бўлмиш бир гуруҳ одамлар олдида турганимда ўртамизда бир одам пайдо бўлиб, уларга: «Юринглар, кетдик». — дегайдир. Мен «Қаерга?» — дегаймен. Ул: «Жаҳаннамга!» — дегайдир. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, айтгил, гуноҳлари недур?» — дегаймен. Ул: «Сендан кейин улар йўлдан озиб, ортлариға қайтганлар!» — дегайдир. Шунда билгайменким, уларнинг кўпчилиги эгасиз туялар яглиғ халос бўла олмагайлар (яъни, мазкур гуруҳ орасида икки тоифа кишилар — кофирлар бирлан гуноҳкорлар мавжуд бўлиб, биринчи тоифага мансублари дўзах ўтидан халос бўла олмагайлар)».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Менинг уйим бирлан минбарим оралиғида жаннат боғларидан бири жойлашғайдир, минбарим эрса, Ҳавзи Кавсарим бўйида бўлғайдир!» — дедилар».

Жундуб ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Мен сизлардан илгари Ҳавзи Кавсар бўйида бўлғумдир!» деб айтганларини эшитганмен».

Уқба ибн Омир ривоят қиладилар: «Кунлардан бир кун Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида шаҳид бўлганларга (оддий) маййитга ўқиган янглиғ жаноза ўқидилар, сўнг минбарга чиқиб: «Мен сизлардан илгари (Ҳавзи Кавсар бўйига) боргаймен ва сизларга гувоҳ бўлгаймен, ҳозир эрсам, Оллоҳ таоло ҳақи, Ҳавзи Кавсарни шундоққина кўриб турибмен. Мен ер хазиначлари калидларини (ёким, ер калидларини сизларга) топширдим, Оллоҳ таоло ҳақи, мен сизлардан вафотимдан кейин мушрик бўлиб кетасизлар, деб эрмас, балким (ер хазиначлари калидларини, яъни бойликни) ўзаро талашиб, рақобатлашмасангизлар эрди, деб хавотирдамен!» — дедилар».

Ҳориса ибн Ваҳб ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг Ҳавзи Кавсар ҳақида: «Ул Мадина бирлан Санъо оралиғичадир!» — деганларини эшитганмен».

Ибн Холид бундай дейдилар: «Ҳориса ибн Ваҳб Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Ҳавзи Кавсарим Мадина бирлан Санъо оралиғичадир!» деганларини эшитганмен, деганида, Муставрид «Сен Жаноб Расулulloҳнинг унинг бўйидаги кўзалар ҳақида гапирганларини эшитмабми эрдинг?» — деб сўрабди. Ул: «Йўқ», — деб жавоб қилибди. Муставрид: «Унинг бўйида юлдузлар ададича кўзалар мавжудлигини кўрғайсен!» — дебди.

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай

дедилар: «Мен Ҳавзи Кавсар бўйида туриб, сизлардан қайсиларингизнинг қошимга келаётганингизни кузатиб тургаймен, шунда ҳузуримга келган одамларни олиб кетишгайдир. Буни кўриб, мен: «Ё рабб, ахир улар қариндошларим ва саҳобаларим-ку!» — дегаймен. Менга: «Сен уларнинг ўзингдан кейин не қилганларин билурмисен, улар йўлдан озиб, ортларига қайтишда давом этаверганлар?!» — дейилгайдир».

Ибн Абу Мулайка нуқул: «Ё парвардигоро, бизни йўлдан озиб, ортга қайтмоғимиздан ёким динимиздан айнимоғимиздан ўзинг асрагайсен!» — дер эрдилар.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ТАҚДИР КИТОБИ

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Бизга содиқулмасдуқ бўлмиш Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ҳар бирингиз (отангиз пушти камаридан) онангиз қорнига тушганингиздан сўнг, қирқ кун давомида яхлит ҳолатга келгайсиз, сўнг шунча вақт ичида алаққа (лахта қонға) айлангайсиз, кейин яна шунча вақт ўтгач, бир парча эт шаклига келгайсиз. Шундан сўнг. Оллоҳ таоло фариштани юбориб, (пешонангизга) тўрт нарсани — ризқингизнинг қанчалигини, қачон ўлишингизни, бахтсиз ёким хушбахт бўлмоғингизни (тақдир қилиб битиб қўймоқни) амр қилгайдир. Оллоҳ таоло ҳақи, қайси бирингиздир ёким бирор бошқа одам дўзах аҳлига мансуб иш қилаётганда унинг бирлан жаҳаннам оралиғида бир қулоч ёким бир неча қулоч масофа қолди дегунча, пешонасига битилган тақдири азал пешвоз чиқиб, унга жаннат аҳлига муносиб ишни насиб этгайдир ва ул жаннатга киргайдир. Ёким, аксинча, бир одам жаннат аҳлига мансуб иш қилаётганда унинг бирлан жаннат оралиғида бир қулоч ёким икки қулоч масофа қолди дегунча пешонасига битилган тақдири азал пешвоз чиқиб, унга дўзах аҳлига лойиқ ишни иасиб айлагайдир ва ул дўзахга тушгайдир».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳ таоло бир фариштани бачадонга вакил қилиб киритгач, ул: «Ё рабб, маний (нутфа) бўлди, лахта қон (алақ) бўлди, бир парча эт бўлди», — деггайдир. Оллоҳ таоло (ўшал бир парча этни) одам қилиб яратмоқни ирода ҳилса, фаришта ундан: «Ё рабб, ўғил бўлсинми, қиз бўлсинми, бахтли бўлсинми, бахти қаро бўлсинми? Ризқи қанча бўлсин, умри қанча бўлсин?» — деб сўрагайдир. Мана шуларнинг барчаси она қорнида тақдир қилиб битилгайдир!» — дедилар».

1-боб. Оллоҳ таоло билганини тақдир қалами битиб қўйгандир!

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ таоло ўз билганини банда тополмайдирган қилди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга «Оллоҳ таоло сенга муяссар қилган нарсани тақдир қалами битиб қўйгандир!» — дедилар».

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Бир одам Расулаллоҳ, жаннат аҳли дўзах аҳлининг кимлигини билгайми?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа!» — дедилар. Ул одам: «Нега унда улар (била туриб баъзан ёмон ишларни ҳам) қилиб қўйгайлар?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳар ким пешонасига битилган ва ўзига муяссар қилинган ишларни қилгайдир!» — дедилар».

2-боб. Оллоҳ таоло уларга не қилмоқлари лозимлигини айтгандир!

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан мушрикларнинг болалари хусусида сўрашди, шунда ул зот: «Оллоҳ таоло (уларнинг руҳларини яратган вақтда) не қилмоқлари лозимлигини айтгандир!» — дедилар» деган эрканлар».

Ато ибн Язид ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайрадан эшитдимки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан мушрикларнинг зурриётлари ҳақида сўрашганда, ул зот: «Оллоҳ таоло (уларнинг руҳларини яратган вақтда) не қилмоқлари лозимлигини айтгандир!»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир бола табиатан мусулмон бўлиб туғилғайдир, бироқ ота-онаси уни, ҳайвондан ҳайвон дунёга келгандек яҳудий ёким насоро ёхуд мажусий қилиб қўйғайдир. Айтингизчи, ҳайвон боласининг, агар кейин ўзингиз кесмасангиз, бирор аъзоси кесик ҳолда туғилганини кўрганмисизлар? Уни ўзингиз кесиб нуқсонли қилиб қўйғайсизлар!» — дедилар. «Ё Расулаллоҳ, ёш вафот этиб кетганлар ҳақида не дерсиз?» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло (уларнинг руҳини яратган вақтда) не қилмоқлари лозимлигини айтгандир!» — дедилар».

3-боб. Оллоҳ таолонинг амри — тақдири азалдир!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирорта ҳам аёл иккинчи бир аёлнинг талоқ қилинмоғини ҳамда унинг ризқига чанг солиб, ўрнига ўзи никоҳланиб олмоғини орзу қилмасин, чунким унга ҳам кўз тиккан бало бордир!» — дедилар».

Усома (ибн Зайд) ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эрдим, ногаҳон қизларидан бирининг чопари келиб қолди. Саъд Убай ибн Каъб ва Маоз ҳам шу ерда эрдилар. Чопар: «Қизингизнинг ўғилчаси жон таслим қилай деяпти!» — деб хабар қилди. Жаноб Расулуллоҳ бир одам орқали: «Фарзанд берадирган ҳам, уни қайтиб оладирган ҳам Оллоҳ таолонинг ўзидир, ул ҳар кимни ажалига мувофиқ ўз даргоҳида чақириб олғайдир. Сабру-тоқат қилиб, унинг иродасига бўйсунсин!» — деб айтиб юбордилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирган эрдим, ансорлардан бири келиб: «Ё Расулаллоҳ, биз жангда асир ва ўлжалар қўлга киритгаймиз, азл (жинсий алоқа вақтида аёлни ҳомиладор бўлмоқдан сақлаш) ҳақида не дерсиз?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Сизлар шундай қилурмисизлар? Сира бундай қила кўрманглар, чунким Оллоҳ таоло дунёга келмоғини тақдир айлаган ҳар бир жон туғилмоғи даркордур!» — дедилар».

Ҳузайфа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга хутба айтаётиб қиёматга қадар содир бўладирган нарсаларнинг бирортасини ҳам қолдирмай сўзлаб бердилар. Шунда ул зотнинг гапларини уқиган уқиб олди, уқимаган жоҳиллигича қолди. Мен бирор нарсани унутсам, яна қайтиб кўрганимда ёдимга тушғайдир. Бу — гўёким, илгари кўриб юрган одамни анча вақтдан кейин яна кўриб, таниган кабидир».

Али (ибн Абу Толиб) ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга ўлтирган эрдик. Ул зот қўлларидаги чўп бирлан ерни чизаётиб: «Ораларингизда хоҳ жаннат бўлсин, хоҳ дўзах бўлсин, борадирган жойи азалдан ёзиб қўйилмаган бирорта ҳам одам йўқдир! — дедилар. Шунда қавм аъзоларидан бири: «Ундай эрса, таваккал қилиб юраверайликда!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: Йўқ, ундай эрмас. (ислом арконларига) амал қилинглари, барчаси муяссар бўлғай!» — деб, «Фа ман аъто ваттақо...» («Кимдаким хайр-эҳсон қилиб, Оллоҳ таолодан кўркса...») деган оятни ўқидилар».

4-боб. Амаллар натижасига қараб баҳоланадир

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбар жангида қатнашдик. Жаноб Расулуллоҳ ўзини мусулмон деб даъво қилиб юрган бир одамни кўрсатиб, бу — дўзах аҳлидандур» — дедилар. Сўнг, жанг бошлангач, ўшал одам жон-жаҳди бирлан жанг қилиб, кўп жойидан жароҳатланди. Жаноб Расулуллоҳнинг саҳобаларидан бири келиб: «Ё Расулаллоҳ, ўзингиз дўзах аҳлидан деб айтган одамнинг Оллоҳ

таоло йўлида қаттиқ жанг қилиб, кўп жойидан яраланганини кўрдингизми?!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Барибир у дўзах аҳлидандур!» — дедилар. Шунда баъзи мусулмонларнинг ул зотнинг бу гапларига шубҳа билдиришларига оз қолди. Шу аснода бояги одам танасидаги жароҳатлар оғриғига чидамай, ўқдонидан бир ўқ олиб, ўзини ўлдирди. Буни кўрган мусулмонлар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига югуриб келиб: «Ё Расулаллоҳ. Оллоҳ таоло ганингизни ростга чиқарди, фалончи ўзини ўзи ўлдирди!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Билал, турғил, жаннатга фақат мўминлар кирмоғини айтиб жар солғил, Оллоҳ таоло ислом динини фожир (ярамас, осий) одам воситаси бирлан ҳам қўллаб-қувватлағайдур!» — дедилар».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари бирлан бирга ғазотга чиққан энг бадавлат мусулмонлардан бирига бир назар ташлаб қўйдиларда: «Кимдаким дўзах аҳлига мансуб одамни кўрмоқ орзусида эрса, мана шу одамга қарасин!» — дедилар. Қавм аъзоларидан бири мушрикларнинг ашаддий душмани бўлмиш бояги одамни жанг вақтида кузатиб турди. Ул (азбарои жон-жаҳд бирлан жанг қилганидан) кўп жойидан жароҳатлангач, (оғриққа чидай олмай) қиличи учини зарб бирлан ўз кўкрагига санчиб эрди, икки кураги ўртасидан тешиб чиқди. Ул бу бирлан ўз ажалини тезлаштириб, (Оллоҳ таолодин илгари ўзи ўз жонини олди). Уни кузатиб турган мазкур одам Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошларига югуриб келиб: «Сизнинг Оллоҳ таолонинг расули эрканлигингизга гувоҳлик берғаймен! (яъни, сизнинг айтганингиз тўғри бўлиб чиқди)» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Не воқеа содир бўлди.» — дедилар. Ул: «Сиз боя: «Кимдаким дўзах аҳлига мансуб одамни кўрмоқ орзусида эрса, мана шу одамга қарасин!» — деб эрдингиз, ул орамизда энг бадавлат мусулмонлардан бўлиб, ҳеч қачон муҳтожликдан ўлмаглигини билар эрдим. Жароҳатлангач, ўз ажалини тезлаштириб, ўзини ўзи ўлдирди», — деди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир банда жаннат аҳлига мансуб ишларни қилиб юриб, пиравардида дўзах аҳлига мансуб ишни қилиб қўйгай ва бир банда дўзах аҳлига мансуб ишни қилиб юриб, пиравардида жаннат аҳлига мансуб ишни қилиб қўйгай. Дарҳақиқат, амаллар хотимасига кўра баҳоланғайдур!» — дедилар».

5-боб. Банда назрга эрмас, тақдирга ишонмоғи лозии!

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам назр қилмоқдан қайтариб: «Назр бериб тақдирдан қутилиб бўлмағайдир, бунинг бирлан фақат бахил одамдан бирор нарса ундириб олинғайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Назр Одам боласига ҳеч қандай манфаат бермағайдур, унинг пешонасига ёзилганини ўзгартира олмағайдур, лекин азалдин тақдир қилинғон нарсаларни тақдирнинг ўзигина унга насиб айлағайдир, холос!» — дедилар».

6-боб. Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ! (Оллоҳдан ўзга куч-қудрат йўқдир!)

Абу Мусо (ал-Ашъарий) ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бир ғазотда бўлганимизда, бирор тепаликка чиқсак ёким бирор водийга тушсак бор овозимизни қўйиб такбир айтар эрдик. Шунда Жаноб Расулulloҳ олдимизга келиб: «Эй одамлар, ўзингизга ачинсангизларчи, ахир сизлар бирор кар ёким бу ерда номавжуд бўлган шахсга эрмас, балким доимо эшитиб ва кўриб турғувчи зотга илтижо қилмоқдасизлар-ку!» — дедилар. Сўнг, яна: «Эй Абдуллоҳ ибн Қайс, сенга жаннат хазиначаридан бўлмиш бир сўзни ўргатайми, ул — «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ»дур!» — деб айтдилар».

7-боб. Оллоҳ таолонинг ўзи гуноҳдан асраган бандасигина гуноҳкор бўлмағайдур!

Мужоҳид: «Ҳақ йўлдан озиб, бора-бора залолат ботқоғига ботиб кетғайдурлар», — дейдилар.

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бир халифа бўлмасин, унинг икки нафси бўлиб, бири яхшилиқ қилмоқни буюриб, яхшилиқка ундаса, иккинчиси — ёмонлик қилмоқни буюриб, ёмонликка ундағайдир. Оллоҳ таолонинг ўзи гуноҳдан асраган бандасигина гуноҳ ишларга қўл урмағайдир!» — дедилар».

8-боб

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Анбиё» сураси): «Ва ҳаромун ало қарйатин аҳлақноҳо аннаҳум ло йаржиъууна». Оятнинг мазмуни: Қайси бир қавмни ҳалокатга дучор қилган эрсак ул қавм харгиз ўз куфру исёнидан воз кечиб ва тавба қилиб Оллоҳ таоло тарафига қайтғувчи эмасдурлар».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ҳуд» сураси): «Аннаҳу лан йўъмина мин қавмика илло ман қад омана». Оятнинг мазиуни: «Энди қавмининг бунгача иймон келтирганларидан ўзгалари иймон келтирмаслар».

Оллоҳ таолонинг қавли («Нух» сураси): «Ва ло йалидуу илло фожиран каффоран». Оятнинг мазмуни: «Ва алар қабиҳу дин бузғунчиларидан ўзгаларни дунёга келтирмаслар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар «Мен Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қуйидаги ҳадисларида айтилган нохуш гапдан кўра нохушроқ гапни билмайман: «Оллоҳ таоло Одам боласи пешонасига зино қилмоқни азалдин тақдир қилғондур, ул бундан қочиб қутила олмағайдур, Кўзнинг зиноси — (ўзга аёлга) қарамоқдур, тилнинг зиноси эрса, (ўзга аёлни орзулаб) гапирмоқдур. (Эркақлар) нафси таманно қилиб, шаҳвоний рағбат билдираверади, аммо буни рўёбга чиқарувчи ҳам, борбод қилувчи ҳам аёллар асалдонидур».

9-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Баний Исроил» сураси): «Ва мо жаъално-руъйол-латий арайнока илло фитнatan лин-носи». Оятнинг мазмуни: «Биз сенга (меърож кечаси) намоён қилгон рўёни одамлар учун бир имтиҳон тариқасидагина кўрсатиб эрдик».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу юқоридаги оятни «Оллоҳ таоло бу рўёни Жаноб Расулulloҳга Байт ул-Муқаддасга исроъ (тунги саёҳат) қилдирилган кечалари намоён қилғон эрди», — дедилар. «Қуръонда (мевасини еганлар) лаънатланган дарахтчи?» — дейишди. «Ул — Заққум дарахтидур!» — дедилар».

10-боб. Одам ва Мусонинг Оллоҳ таоло даргоҳида ўзаро тортишиб қолганлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Одам алайҳиссалом бирлан Мусо алайҳиссалом ўзаро тортишиб қолишди. Мусо алайҳиссалом Одам алайҳиссаломга: «Эй Одам, сен отамиз бўла туриб, бизнинг барча умидларимизни барбод

қилдинг, бизнинг жаннатдан қувулмоғимизга сабаб бўлдинг!» — де таъна қилдилар. Одам алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломга: «Эй Мусо, Оллоҳ таоло сени ўзига суҳбатдош қилиб танлади ва сенга ўз қудрат қўли ила (Таврот лавҳларини) ёзиб берди, энди сен менга Оллоҳ таоло мени яратмасидан кирқ йил бурун тақдир қилгон ишни айтиб таъна қилурмисен! — дедилар. Одам алайҳиссалом уч бор шундай деб Мусо алайҳиссаломга танбиҳ бердилар».

11-боб. Оллоҳ таоло ато этмоқни истаган нарсага ким монеълик қила олмағайдур!

Варрод — Муғийра ибн Шуъбанинг озод қилинган қуллари ривоят қиладилар: «Муовия Муғийрага: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоздан сўнг ўқиган дуоларидан эшитганларингни менга ёзиб юборғил!» — деб мактуб йўллади. Муғийра менга айтиб туриб қуйидагича жавоб хат ёздирдилар «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоздан сўнг: «Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, Оллоҳумма ло мониъа лимо аътайта ва ло муътийа лимо манаъта ва ло йанфаъу зол-жадди минкал-жадду» — деб дуо ўқиганларини эшитганмен».

Ибн Журайж бундай дейдилар: «Юқоридаги ҳадисни менга Варрод айтиб берган эрди. Кейин, Муовиянинг ҳузурига борганимда унинг одамларга мазкур дуони ўқимоқни буюраётганини эшитдим».

12-боб. Кулфатлардан, тақдир қабоҳатларидан паноҳ тилаб Оллоҳ таолога илтижо қилмоқ ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-фалақ» сураси): «Кул аъузу бираббил фалақи мин шарри мо халақа ва мин шарри ғосиқин изо вақаба ва мин шаррин-наффосоти филуқади ва мин шарри ҳосидин изо ҳасада». Суранинг мазмуни: «Мен ўзимни субҳ парвардигори бўлмиш Оллоҳ таолонинг паноҳига олгайменким, ул ўзи яратган барча нарсалар ёмонлигидан, тун зим-зиё бўлганда содир бўладирган ёмонликдан, нарсаларга дам солиб, иссиқ-совуқ қиладирган хотинлар ёмонлигидан ва ҳасадчининг ҳасад қилғондаги ёмонлигидан мени асрасин!» дегил!»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Балолардан, қора кунлардан, тақдир қабоҳатларидан ва душманларнинг ҳасадидан ўзингизга паноҳ тилаб Оллоҳ таолога илтижо қилингизлар!» — дедилар».

13-боб. Киши бирлан унинг қалби ўртасида монеълик қилғай!

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўпинча: «Йўқ, қалбларни ўзгартирувчи ҳақи!» — деб қасамёд қилар эрдилар». Шн Умар разияллоу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ибн Сайёдга: «Сенга кўнглимдаги бир гапни айттайинми?» — дедилар. Ул: «Дух (тутун сўзининг дастлабки бўғини)» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Овозингни ўчирғил, ҳаддингдан ошмағил!» — дедилар. Ҳазрат Умар: «Уни менга қўйиб берингиз, буйнини чопиб ташлайин! — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Қўй, тегмағил, агар ул (Дажжол эрса), унга кучинг етмағайдир, башарти (Дажжол) эрмаса, унинг ўлимидан сенга не манфаат?!» — дедилар.

14-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Ат-тавба» сураси): «Қул лан йусийбано илло мо катабаллоҳу!».

Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ таоло тақдир айлаган нарсагина бизга насиб бўлғайдур!».

Яҳё ибн Яъмур ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ўлат (вабо) ҳақида сўрадилар. Шунда ул зот: «Вабо Оллоҳ таоло истаган бандасига юборадиган азоб эрди. Эндиликда Оллоҳ таоло уни мўъмин бандаларга ўзининг бир раҳмати сифатида юборадирган бўлди. Бирор бандага вабо теккан эрса-ю, ул Оллоҳ таоло пешонасига ёзганидан ўзгаси бўлмаслигига ишониб ўз шаҳрида сабр қилиб қолса, албатта унга Оллоҳ йўлида жанг қилиб шаҳид бўлган бандага тегадирган савоб теккайдур» — дедилар»

15-боб

«Агар Оллоҳ бизни йўлга солмаганда эрди...» («Ал-Аъроф» сураси), тўғри йўлни топмаган бўлур эрдик «Агар Оллоҳ мени ҳидоят қилса эрди, албатта тақводорлардан бўлур эрдим» («Аз-Зумар» сураси).

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Хандақ жанги куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг биз бирлан бирга туфроқ ташиётиб қуйидаги шеърни айтганларининг шоҳиди бўлдим:

*«Худо ҳаққи, худовандим қилмаганда ҳидоятлар,
Адо этмас эдик бизлар рўза бирла ибодатлар!
Эсонликни ато этғил, мудом бизга худовандим,
Рўбарў келганда душман бизга баҳш эт матонатлар!
Тажовузла чиқиб бизга уруш қилди неча мушрик,
Агар фитна тилар, урдик етказиб биз жароҳатлар».*

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ҚАСАМЛАР ВА НАЗРЛАР КИТОБИ

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Моида» сураси): «Ло йуохизукумуллоҳу биллағви фи аймоникум валокин йуохизукум бимо аққадтумул-аймона, фа-каффоратуҳ итьому ашарати масокийна мин авсати мо тутъимууна аҳлийкум авкисватухум ав таҳрийру ракабатин, фа ман лам йажид, фасийому салосати аййомин, золика каффорату аммоникум изо ҳалафтум, ваҳфазуу аймонакум, казолика йус «шинуллоҳу лакум ойотиҳи лаъаллакум ташкурууна». Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ таоло сизларни беихтиёр оғзингиздан чиқиб кетган қасамларингиз учун жазоламагайдур, аммо ул астойдил айтган қасамингиз учун сизларни жазолағайдур. (Астойдил айтган) қасамингиз эвазига берадиган каффоратингиз шулким, ўнта муҳтожни ўз бола-чақангизга едирадирган ўртамиёна таом бирлан тўйғазғайсиз ёким уларни кийинтирғайсиз ёхуд бир қул ё чўрини озод қилғайсиз. Кимники булар қўлидан келмаса, уч кун рўза тутмоғи лозимдур. Бу сизга ҳар қачон қасам ичсангиз, каффорат бўлғайдир. Қасам ичмоқдан ўзингизни тийингиз! Оллоҳ шукр қилғайсиз деб шул тариқа сизларга ўз ҳукмларини баён қилур».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Абу Бакр, Оллоҳ таоло қасам каффорати ҳақида ўз ояти каримасини нозил қилгунга қадар, ичган қасамларини сира бузмас эрдилар ва ул оят нозил бўлганда: «Мен қасам устига қасамёд қилмағаймен, ундан бошқа қасамни афзалроқ кўрсам, (илгари ичган) қасамимга каффорат берғайменда, ўшал афзалроқ қасам бирла қасамёд қилғаймен», — дедилар».

Абдурраҳмон ибн Сумра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Эй Абдурраҳмон ибн Сумра, амирликни талаб қилмагил, гар талабингга мувофиқ бу мансабга қўйилғайсен, унга суйанғайсен (ундан фойдаланғайсен) ва гар талаб қилмай (ўз лаёқатинг йирла) эришғайсен, унга мададкор бўлғайсен. Башарти, қасамёд қилғон эрсанг-у, ундан бошқа қасамни афзалроқ кўрсанг (илгари ичган) қасамингга каффорат бериб, ўшал афзалроқ қасам бирла қасамёд қилғил!».

Абу Бурда оталаридан нақл қиладилар: «Мен бир гуруҳ ашъарийлар бирлан бирга Расулуллоҳ салаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига келиб, миниб ва юк ортиб кетмоғимиз учун улов сўрадим. Ул зот: «Оллоҳ таоло ҳақи, менда сизларга яроқли бирорта ҳам улов йўқдур!» — дедилар. Шунда биз (нима қиларимизни билмай) Оллоҳ таоло ирода қилганча вақт туриб қолдик. Сўнг, учта катта туяни етаклаб келишиб, бизни миндириб, юкларимизни ортиб қўйишди. Йўлга тушганимиздан сўнг, ўзаро: «Оллоҳ таоло ҳақи, яхши иш бўлмади! Биз Жаноб Расулуллоҳнинг қошлариға улов сўраб бориб эрдик ул зот аввал бизга яроқли улов йўқ деб, сўнг улов топдириб бердилар. Келинглар, ортимизга қайтайликда, Жаноб Расулуллоҳга бу ҳақда қайтайлик!» — дедик-да, орқамизга қайтиб, ул зотнинг олдиларига бордик. Жаноб Расулуллоҳ: «Сизларга уловни мен берганим йўқ. Оллоҳ таоло берди. Оллоҳ таоло ҳақи, иншооллоҳ мен қасамим устига қасам ичмағаймен, бирор қасамни афзалроқ кўрсам, илгариги қасамимга каффорат бориб, сўнг ўшал афзалроқ қасам бирла қасамёд қилғаймен!» — дедилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз (бу дунёда) охиргилармиз, қиёматда эрса биринчилармиз!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ яна: «Оллоҳ таоло ҳақи, бирортангиз хотинингизга ётмаймен деб қасам ичгач, каффорат бермай туриб қасамингизни бузсангиз, бунинг учун сиз Оллоҳ таоло даргоҳида Оллоҳ таоло каффорат бермоқни фарз қилган қасамки ичиб, гуноҳкор бўлгандин ҳам оғирроқ гуноҳкор бўлғайсиз!» —

дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Кимки аёлига ётмаймен деб қасам ичгач, каффорат бермай туриб қасамини бузса, каффоратталаб қасам ичиб гуноҳкор бўлгандан ҳам ортиқроқ гуноҳкор бўлғайдур! — дедилар».

1-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таоло ҳақи!» деганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Динор Ҳазрат Умардан нақл қиладилар, ул киши бундай деб айтган эрканлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи на саллам бир гуруҳ одамларни (бир юмуш бирлан) жўнатар эрканлар, уларга Усома ибн Зайдни бошлиқ қилиб тайинладилар. Баъзи бир одамлар унинг бошлиқ қилинганига норозилик билдирдилар. Шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва валлам ўринларидан туриб: «Гар унинг бошлиқ бўлганига эътироз билдирурсиз, демак бундан илгари унинг отаси бошлиқ бўлганига ҳам эътироз билдирурсиз. Оллоҳ таоло ҳақи, гар ул бошлиқ қилинмоққа муносиб кўрилган эркан, демак ул менинг учун энг маҳбуб кишидур ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолғайдур!» — дедилар».

2-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам қандай қасамёд қилур эрдилар?

Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи!» — дедилар».

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Абу Бакр Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида: «Ло оллоҳи! (Бу бўлмағурдур!)» — дедилар. «Валлоҳи!», «Биллоҳи!», «Таллоҳи!» (Худо ҳақи!) деб ҳам қасам ичилади».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Йўқ, қалбларни ўзгартирувчи ҳақи!» — деб қасам ичар эрдилар».

Жобир ибн Сумра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар Қайсар ҳалок бўлса, ундан кейин Қайсар бўлмағайдир, агар Кисро ҳалок бўлса, ундан кейин Кисро бўлмағайдир. Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, уларнинг бойликлари Оллоҳ таоло йўлида сарф қилинғайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар Кисро ҳалок бўлса, ундан кейин Кисро бўлмағайдир, агар Қайсар ҳалок бўлса, ундан кейин Қайсар бўлмағайдир. Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, уларнинг бойликлари Оллоҳ таоло йўлида сарф қилинғайдир!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Эй Мухаммад уммати, Оллоҳ таоло ҳақи, агар сизлар мен билган нарсаларни билганингизда эрди, кўпроқ йиғлаб, ҳамроқ кулган бўлур эрдингизлар!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Ҳишом ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга эрдик ул зот Ҳазрат Умарнинг қўлларини ушладилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Ё Расулalloҳ, сиз менинг учун жонимдан бўлак ҳамма нарсадан ҳам маҳбуброқсиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, жоним қўлида бўлган зот ҳақи, токи мен сенинг учун жонингдан ортиқроқ маҳбуб бўлмас эрканман (иймони комил бўлмағайсен!)» — дедилар. Шундан сўнг,

Ҳазрат Умар: «Дарҳақиқат, ҳозир, Оллоҳ таоло ҳақи, сиз менинг учун жонимдан ҳам маҳбуброқсиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мана энди, ё Умар (иймонинг комил бўлди)!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Икки одам ўзлари хусуматлашиб, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига келди. Улардан бири: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолонинг Китоби бўйича бизга ҳукм чиқарингиз!» — деди. Иккинчиси эрса, фақиҳроқ бўлиб: «Ҳа, шундай, ё Расулаллоҳ, бизга Оллоҳ таолонинг Китоби бўйича ҳукм чиқарсангиз ҳамда менга сўзламоғимга ижозат берсангиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сўзлагил!» — дедилар. Ул: «Менинг ўғлим бунга асифлик қилиб кўйди (Молик: «Асиф — бу даъвогарнинг хотини бирлан ўйнашиб қўйган шахсдир, — дейдилар). Менга: «Ўғлинг тошбўрон қилиниши лозим!» — деб айтишди, юз қўй ва бир канизак бериб, ўғлимни қутқариб олдим. Сўнг, мен илм аҳлидан сўраб кўрдим, улар: «Ўғлинг юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилинмоғи, даъвогарнинг хотини эрса тошбўрон қилинмоғи лозим эрди», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, Оллоҳ таолонинг Китоби бўйича сизларга ҳукм чиқарғаймен! Қўйларинг бирлан канизагинг ўзинга қайтариб берилғай», — дедилар. Кейин, унинг ўғлига юз дарра уриб, бир йилга бадарға қилишди. Унайс ал-Асламийга даъвогарнинг хотинини олиб келмоқни буюриб, агар ул бўйнига олса, тошбўрон қилинмоғини айтдилар, хотин тан олиб эрди, тошбўрон қилинди».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар «Кўрдингизми, Аслам, Ғифор, Музайна ва Жухайна қабилалари Тамим, Омир ибн Саъсаъа, Ғатафон қабилаларидан яхшироқ бўлса, умидсизланиб мағлуб бўларми эрди?» — дедилар». Саҳобалар: «Ҳа, шундоқ!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, булар улардан яхшироқдир!» — дедилар».

Абу Ҳумайд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишини закот йиғувчи қилиб тайинладилар, ул ўз ишини адо этиб келдида: «Ё Расулаллоҳ, бу — сизга, мана бу эрса, менга ҳадя қилинди», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ота-онангнинг уйида ўлтириб, ўзинга ҳадя олиб келмоқларини кутсанг бўлмасми эрди?!» — дедилар. Сўнг, кечқурун туриб намоздан кейин ташаҳхуд қилдилар, Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтдилар. Кейин, «Андин сўнг эрса» (аммо баъд) дегач «Биз бирор кишини закот йиғувчи қилиб таъйин этсак нечун ул қошимизга келиб: «Бу — сизга, мана бу эрса, менга ҳадя қилинди», — дейди?! Ул, яхшиси, ота-онасининг уйида ўзига ҳадя келтирадирларми, йўқми, кутиб ўлтирса, бўлмасми эрди?! Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, гар бирортангиз (ўзгалар ҳақига) хиёнат қилур бўлсангиз, ўшал ноҳақ олган нарсангизни қиёмат куни елкангизда кўтариб келғайсиз. Башарти, ул туя эрса ўкириб, сигир эрса бўкириб. қўй эрса маъраб турғайдир. Мен сизларни огоҳлантирдим!» — деб айтдиларда, қўлларини баланд кўтардилар. Шунда қўлтиқларининг оқлигига назарим тушди. Жаноб Расулulloҳнинг юқорида айтган гапларини мен бирлан бирга Зайд ибн Собит ҳам эшитган эрди, ундан сўраб кўрсангиз бўлғайдир».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Муҳаммаднинг жони қўлида бўлган зот ҳақи, гар сизлар мен билган нарсаларни билғайсиз, кўпроқ йиғлаб, ҳамроқ қулғайсиз!» — дедилар».

Абу Зарр ривоят қиладилар: "Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам Каъбанинг соясида ўлтирган эрдилар, қошларига бордим. Шунда ул зот «Каъба рабби ҳақи, улар завол топғайдурлар, Каъба рабби ҳақи, улар завол топғайдурлар!» — дедилар. Мен: «Бу гапни

мендаги бирор камчиликни назарда тутиб айтмаяптилармикан?» — деган хаёлга бордим. Сўнг, ёнларига бориб ўлтирдимда, кўнглим ғаш бўлиб кетаверганидан, сабр қилолмай: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, улар кимлардур?!» — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Улар молу дунёси кўп бўлган одамлардур, аммо бойлигини чор тарафга эҳсон қилиб сочганлар, бундан мустаснодурлар!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Сулаймон (ибн Довуд) алайҳиссалом: «Мен бул кеча тўқсонга аёл бирлан мулоқот қилмаймен, уларнинг ҳар бири биттадан чавандоз туғиб берғай, улар Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилғайлар!» — дедилар. Ёнларида турганлар: «Иншооллоҳ!» — дейишди, ўзлари эрсалар: «Иншооллоҳ!» — демадилар. Ўша кеча Сулаймон алайҳиссалом аёлларнинг барчаси бирлан мулоқот қилган бўлсаларда, уларнинг биттасигина ҳомиладор бўлди, у ҳам бўлса, маймоқ бола туғиб берди. Муҳаммаднинг жони қўлида бўлган зот ҳақи, агар Сулаймон алайҳиссалом: «Иншооллоҳ!» — деганларида эрди, тўқсонга чавандознинг барчаси Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилган бўлур эрди!».

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бир кийимлик ипак мато ҳадя қилинди. Одамлар уни қўлларига олиб кўриб, гўзаллиги ва нафислигидан кўп таажжуб қилишди. Шунда Жаноб Расулаллоҳ: «Сизларга ёқдимми?» — дедилар. Улар: «Ҳа, шундоқ!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, Саъднинг жаннатдаги дастрўмоли бундан яхшироқдур!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳинд бинти Утба ибн Рабийъа: «Ё Расулаллоҳ, илгарилари мен ер юзидаги чодирларда яшовчиларнинг турмуши сизнинг чодирингизда ҳаёт кечирувчиларнинг турмушидан ёмонроқ бўлмоғини истамас эрдим. Энди, бугун эрса ер юзидаги чодирларда яшовчиларнинг турмуши сизнинг чодирингизда ҳаёт кечирувчиларнинг турмушидан яхшироқ бўлмоғини хоҳламағаймен!» — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Яна ҳам!» — дедилар (яъни, Иймон қалбингизга мустаҳкам ўрнашиб, Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ул зотнинг саҳобаларига муҳаббатингиз ортса, бундан ҳам зиёда бўлғайсиз!). Ҳинд: «Ё Расулаллоҳ, Абу Суфён мумсик одамдир, агар мен унинг молидан болаларимга сарф қилсам, бўлғаймидур?» — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Йўқ, асло, ўзи хайр-эҳсон қилмаса, сенга ҳалол бўлмағайдур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам теридан қилинган яманий ёстиққа суяндиларда, саҳобаларига қараб: «Сиз ўзингизнинг жаннат аҳлининг тўртдан бири бўлмоғингизни истағаймисиз?» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳа, албатта!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Сиз ўзингизнинг жаннат аҳлининг учдан бири бўлмоғингизни истағаймисиз?» — дедилар. Саҳобалар: «Ҳа, албатта!» — дейишди. Жаноб Расулаллоҳ: «Муҳаммаднинг жони қўлида бўлган зот ҳақи, мен сизларнинг жаннат аҳлининг қоқ ярмини ташукил қилмоғингиздан умидвормен!» — дедилар».

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Бир одам бошқа бир одамнинг «Қул ҳуваллоҳу аҳад»ни ўқиб такрор қилаётганини эшитиб, тонгда Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига келдида, бу ҳақда менсимай гап қотди. Шунда Жаноб Расулаллоҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, (бу сура) Қуръоннинг учдан бирига баробардир!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Рукуъ ва саждаларни маромига етказиб адо этингизлар, жоним қўлида бўлган зот ҳақи, мен сизларнинг қандай рукуъ ва сажда қилаётганингизни тескари қараб туриб ҳам билиб турғаймен!» —

дедилар».

Анас ибн Молик ривоят тиладилар: «Бир ансория аёл болаларини етаклаб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келди. Жаноб Расулуллоҳ уларга: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, сизлар менинг учун энг маҳбубсизлар!» — деб уч бор такрорладилар».

3-боб. Оталарингиз номини ўртага қўйиб қасам ичмангиз!

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам оталарининг номини ўртага қўйиб қасам ичаётган бир жамоа ўртасида кетаётган Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттобга етиб олдиларда: «Оллоҳ таоло оталарингиз номини ўртага қўйиб қасам ичмоқни сизларга манъ қилган эрмасми эрди?! Кимки қасамёд қилмоқ ниятида эркан, Оллоҳ таоло номини атаб қасамёд қилсин, ёким яхшиси, жим бўлсин!» — дедилар».

Ибн Умар Ҳазрат Умардан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло сизларга оталарингиз исми бирла қасам ичмоғингизни манъ қилгандур!» — деб эрдилар. Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи, ушбуни Жаноб Расулуллоҳдан эшитганимдан буён, айтганлари хоҳ эсимда бўлсин, хоҳ бўлмасин, бирор марта ҳам отамнинг номларини атаб қасам ичмадим!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Динор Абдуллоҳ ибн Умардан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оталарингиз номини атаб қасам ичмангизлар!» — дедилар».

Заҳдам ривоят қиладилар: «Жарм қабиласидан бўлган маҳалла аҳли бирлан ашъарийлар ўртасида дўстлик-биродарлик муносабатлари мавжуд эрди. Биз Абу Мусо ал-Ашъарий ҳузурда эрканлигимизда товук гўшtidан тайёрланган таом келтирилди. Унинг ҳузурда Баний Таймуллоҳ қабиласига мансуб қизғиш юзли бир одам ҳам ўлтирган бўлиб, чамаси озод қилинган қуллардан эрди. Абу Мусо уни таомга таклиф қилди. Шунда бояги одамнинг таом ейишини кўриб, таъбим тирриқ бўлди, ундан жирканганимдан: «Таом емағаймен!» — деб онт ичдим. Абу Мусо менга: «Турғил, бери келғил, мен сенга (қасам ичмоқ хусусидаги) бир ҳадисни ривоят қилиб берайин!» — дедида, қуйидаги ҳадисни айта кетди: «Бир куни мен ва бир гуруҳ ашъарийлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, улов сўрадик. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ ҳақи, менда сизлар учун яроқли улов йўқдир!» — дедилар. Шу аснода Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига ўлжа олинган туяларни етаклаб келиб қолишди. Жаноб Расулуллоҳ «Ашъарийлар қаердадур?» — дедилар. Сўнг, бетига оқ ўркакчи туяни бизга бермоқни амр қилдилар. Биз йўлга тушганимиздан кейин: «Бу нима қилганимиз?! Ахир, Жаноб Расулуллоҳ аввал бизга улов йўқлигини айтиб қасам ичиб, сўнг бизни туяларга миндириб юбордилар-ку! Бизни деб Жаноб Расулуллоҳ қасам ичганларини унутиб қўйдилар, энди сира ҳам омадимиз юришмағай!» — дедикда, ортимизга қайтдик. Жаноб Расулуллоҳга: «Биз сиздан улов сўраб эрдик улов йўқлигини айтиб қасам ичдингиз, (энди не бўлғайдир?)» — дедик. Жаноб Расулуллоҳ: «Уловни сизга мен берганим йўқ, Оллоҳ таоло ато этди. Оллоҳ таоло ҳақи, мен токим аввалги қасамимни каффоратини бериб ҳалоллаб олмагунимча, бирор бошқа қасамни афзал кўрсам, қасам устига қасам ичмағаймен!» — дедилар».

4-боб. Лот, уззо ва шайтон номини атаб қасам ичилмағай!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки (билмай) лот ва уззо (маъбудалар номи)ни атаб қасам ичғайдир, (дархол) «Ла илоҳа иллаллоҳ» демоғи лозим бўлғайдир ва кимки бировга: «Келғил, бир қимор ўйнайлик!» —

дегайдир, садақа қилиб юбормоғи даркор бўлғайдир!» — дедилар».

5-боб. Қасам ичмоғи лозим бўлмаса ҳам қасам ичган шахс хусусида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (муҳр кўзли) олтин узук ясатиб, кўзини кафтларига қаратиб тақиб юрдилар, одамлар ҳам шундай қилишди. Шундан сўнг, ул зот минбарга чиқиб узукларини бармоқларидан чиқариб олдиларда: «Мен бу узукнинг кўзини кафтимга қаратиб тақиб юрган эрдим» — деб отиб юбордилар. Кейин: «Оллоҳ таоло ҳақи, энди мен сира ҳам уни тақмағаймен!» — дедилар. Одамлар ҳам узукларини тақмай қўйишди».

6-боб. Исломдан ўзга динни атаб қасам ичмоқ ҳақида

Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимдаким лот ва уззони (билмай) тилга олиб қасам ичғайдир, (дарҳол) «Ло илоҳа иллalloҳу» деб калима келтирмоғи лозим бўлғайдир!» — дедилар, аммо буни куфрга йўймадилар».

Собит ибн аз-Заҳҳок ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки исломдан ўзга динни тилга олиб қасам ичғайдир, ўша ўзи айтган динга мансуб бўлиб қолғайдир! Кимки ўзини бирор нарса бирлан ўлдирғайдир, унга ўша нарса бирлан жаҳаннамда азоб берилғайдир! Мўмин одамни лаънатламоқ — уни ўлдирмоқ бирлан баробардир! Кимки мўмин одамни кофирликда айблаб тухмат қилғайдир, уни ўлдирган ҳисобида бўлғайдир!» — дедилар».

7-боб. «Оллоҳнинг хоҳлагани ва сенинг хоҳлаганинг (бўлғай!)» — дейилмағайдир «Мен фақат Оллоҳнинг, сўнгра сенинг мададинг бирлангина мақсадимга эришғумдур!» — дейилғайми?

Абу Ҳурайра қуйидаги ҳадисни «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан эшитганмен», — дейдилар «Оллоҳ таоло Бану Исроилдан уч кишига (дард юбориб, эътиқодларини) синаб кўрмоқни ирода қилди, сўнг уларнинг олдига бир фариштани жўнатди. Фаришта моховнинг қошига келгач, мохов унга: «Аъзои баданим уваланиб кетди, энди мен фақат Оллоҳнинг, сўнгра сенинг мададинг бирлангина эришғумдир (дарддан халос бўлғумдур)! — деди».

8-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Бор иймонингиз бирлан Оллоҳга қасам ичингизлар!»

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Абу Бакр: «Оллоҳ таоло ҳақи, ё Расулalloҳ, тушни таъбир қилишда йўл қўйган хатоимни менга тушунтириб берингиз!» — дедилар. Жаноб расулulloҳ: Қасам ичмағил!» — дедилар».

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга қасамга вафо қилмоқни амр қилдилар».

Абу Усмон Усома ибн Зайддан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қизлари, ул зотнинг ҳузурларида Усома ибн Зайд, Саъд ва Убай мавжуд эрди, чопар юбориб, ўғилчасининг вақти-соати битай деб қолганлигини хабар қилди. Жаноб Расулulloҳ бунга жавобан салом айтиб: "Фарзанд берадирган ҳам Оллоҳ, уни қайтиб

оладирган ҳам Оллоҳ. Оллоҳнинг даргоҳида барча бандаларнинг умри аниқ белгилаб қўйилгандир. Ўзига Оллоҳдан сабру қаноат тилаб, унинг иродасига бўйинсунсин!» — деб айтиб юбордилар. Қизлари (рост айтаётганига) қасам ичиб, чопарни ортига қайтарди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ ўринларидан турдилар, ул киши бирлан бирга биз ҳам турдик. Етиб боргач, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга болани узатиб эрдилар, уни олиб бағирларига босдилар, бола ўхтин-ўхтин нафас олар эрди. Буни кўриб Жаноб Расулulloҳнинг икки муборак кўзлари жикқа ёшга тўлди. Шунда Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бу не қилғонингиз?!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Бу кўз ёши — Оллоҳ таолонинг бандалари қалбига солган раҳматидир! Оллоҳ таоло раҳмдил бандаларига раҳм қилғайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: Қасамга вафо қилғон мусулмоннинг уч боласи ўлган эрса, унга дўзах оташи тегмағайдир!» — дедилар».

Ҳориса ибн Ваҳб ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат аҳлининг қандай кишилар эрканин сизларга айттайинми? Барча чор-ночор, зўр-базўр турмуш кечирғувчи, Оллоҳ таолонинг номини атаб қасам ичса, унга вафо қилғувчи кишилар — жаннат аҳлидир! Дўзах аҳли эрса, барча қуруқ, қўпол ва калон димоғ кишилардир!» — дедилар».

9-боб. Агар: «Оллоҳ таолонинг номи бирлан гувоҳлик берғаймен!» ёким «Оллоҳ таолонинг номи бирлан гувоҳлик бердим!» — деса...

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Энг яхши одамлар қайсидур?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Менга асрдош бўлганлар, кейин улардан кейингилар, сўнгра улардан кейингилар, ундан кейин эрса аввал гувоҳлик бериб қўйиб, сўнг ундан топиб қасам ичадирган ҳамда аввал қасам ичиб қўйиб, сўнг ундан топиб гувоҳлик берадирган қавмлар дунёга келғайдир!» — дедилар. Иброҳим: «Ўспиринлик вақтимизда саҳобалар бизни гувоҳлик ҳамда ваъда бериб қасам ичмоқдин қайтарар эрдилар», — дейдилар».

10-боб. Оллоҳ таолога онт ичмоқ ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бир мусулмон одамнинг (ёким бир мусулмон биродарининг) молини ўзлаштириб олмоқ мақсадида ёлғон қасам ичғайдир, Оллоҳ таоло уни ўз ғазабига гирифтор қилғайдир!» — дедилар. Сулаймон: «Оллоҳ таоло бунинг тасдиқи учун: «Оллоҳ таолонинг номини сотиб онт ичғувчилар...» — деган ояти каримасини нозил қилган», — дедилар. Ашъас ибн Қайс ўтиб кетаётиб: «Абдуллоҳ сизларга не деяётир?» — деди. Одамлар ўртада бўлган гапни айтишди. Ашъас «Бу оят мен бирлан ўртоғим иккимизга тегишли қудуқ ҳақида нозил бўлган», — деди».

11-боб. Оллоҳ таолонинг иззати, сифатлари ҳамда қавлларини ўртага қўйиб қасам ичмоқ хусусида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Аъузу би-иззатика!» — деб айтар эрдилар. Абу Ҳурайра Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қиёмат ҳақидаги ҳадисларини эслаб: «Бир одам жаннат бирлан дўзах оралиғида туриб қолғайдир, кейин ул: «Ё рабб, юзимни жаҳаннамдан ўзга тарафга қараттириб қўйғил, иззатинг ҳақи, сендан бундан бўлак тилак қилмағаймен!» — дегайдир», — дедилар. Абу Саъид «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло: «Бу ҳам сенга, ундан ўн баробар кўп мана бу

нарсалар ҳам сенга!» — дегайдир, — деганлар», — деди. Айюб: «Иззатинг ҳақи, баракотингдан бенасиб қилмағил!» — дегайдир», — деди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Иззат соҳиби бўлмиш Оллоҳ таоло барча оташбопларни жаҳаннамга ташлаб бўлгунига қадар, жаҳаннам: «Яна борми, яна борми?» — деяверғайдир. Сўнг: «Иззатинг ҳақи, бўлди-бўлди, етарли!» — деб юмилиб қолғайдир».

12-боб. Оллоҳ таолонинг умри ҳақи!», яъни «Оллоҳ таолонинг ҳамиша тирик ва мавжудлиги ҳақи!» деб қасам ичмоқ ҳақида

Ибн Аббос: «Умринг ҳақи — ҳаётинг ҳақи, демақдир» — дейдилар.

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ Набий саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша онамиздан нақл қиладилар: «Тухматчилар Оиша онамизни иғво қилганларида Оллоҳ таолонинг ўзи оқлади. Шунда ҳар ким турли гапларни айтди. Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам ўринларидан туриб Абдуллоҳ ибн Убайга: «Узр айтғил!» — дедилар. Усайд ибн Ҳузайр ўрнидан туриб Саъд ибн Убодага: «Оллоҳ таолонинг умри ҳақи, уни албатта ўлдирғаймиз!» — деди».

13-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Бақара» сураси): «Ло йуохизукумуллоҳу биллағви фи аймоникум ва локин йуохизукум бимо касабат қулуубукум ва-ллоҳу ғафуурун ҳалиймун!». Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ таоло сизларни беихтиёр оғзингиздан чиқиб кетган қасамларингиз учун жазоламағайдур, аммо ул сизларни дилларингиз қасд қилғон қасам учун жазоламағайдур. Оллоҳ таоло буюк мағфират соҳиби бўлмиш бир бардошли зотдир!»

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло сизларни беихтиёр оғзингиздан чиқиб кетган қасамларингиз учун жазоламағайдур» деган оят «Йўқ, Оллоҳ ҳақи!» ва «Ҳа, Оллоҳ ҳақи!» каби қасамлар хусусида нозил бўлғондур».

14-боб. Билмай қасамни бузиб қўйса...

«Билмай қилғон ишингиз учун гуноҳкор «Билмай қилғон ишим учун мени жазола. Оллоҳ таоло: «бўлмағайсиз» ва демағил! (деб айтингиз)», — дейди.

Абу Ҳурайра Оллоҳ таолонинг юқоридаги қавлини изоҳлаб «(Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам): «Оллоҳ таоло умматимни, кўнгли қилмоқни ёким айтмоқни васваса қилғон нарса учун, гар уни қилмағон ёхуд айтмағон эрса, мағфират қилғайдур!» — деганлар», — дедилар».

Амр ибн ал-Ос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам қурбон ҳайити куни ваъз қилиб турғон эрдилар, бир одам ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, мен (билмай) фалон ва фалон нарсаларни фалон ва фалон нарсалардан олдин қилмоқ лозим деб ҳисоблар эдим?!» — деди. Яна бир одам туриб: «Ё Расулаллоҳ, мен (билмай) фалон ва фалон нарсаларни анави уч нарсадан илгари қилмоқ керак деб ҳисоблар эрдим?!» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «(Қолган ҳаж амалларини) давом эттиравер, (Оллоҳ таоло) сени гуноҳкор қилмағай!» — дедилар. Ўшал кун ким не ҳақда сўрамасин, Жаноб Расулulloҳ барчасига: «(Қолган ҳаж амалларини) давом эттиравер, гуноҳи йўқдур!» — деб айтдилар».

Ибн Аббос риволт қиладилар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Тош отишдан олдин (билмай) Каъбани тавоф қилиб қўйибмен?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Гуноҳи йўқдур!» — дедилар. Яна бир одам: «Жонлиғимни қурбон қилишдан илгари (билмай) соч олдириб қўйибмен?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Гуноҳи йўқдур!» — дедилар. Яна бир одам «Тош отишдан олдин (билмай) жонлиғимни қурбон қилиб қўйибмен?» — деди. Жаноб Расулulloҳ унга ҳам: «Гуноҳи йўқдур!» — деб айтдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир одам намоз ўқимоқ учун масжидга кирди, Жаноб Расулulloҳ бир чеккада ўлтирган эрдилар. Намоз ўқиб бўлгач, келиб салом берди. Жаноб Расулulloҳ: «Қайта намоз ўқигил, чунки сен намоз ўқимадинг!» — дедилар. Ул жойига қайтиб бориб аввалгидек намоз ўқиди, Сўнг, келиб, салом берди. Жаноб Расулulloҳ яна: «Қайтғил, кайта бошдан намоз ўқигил, чунки сен намоз ўқимадинг!» — дедилар. Уч марта шундай қилдилар. Ул киши охири: «Менга ўргатингиз!? — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Гар намоз ўқимоқ ниятида эрсанг, аввал яхшилаб таҳорат олғил, сўнг қиблага юзланиб такбир айтғил, сўнг Қуръондан ўзинга билмоқ муяссар бўлгон ояту сураларни ўқигил, кейин шундай рукуъ қилғилки, унинг тўла-тўқислигига амин бўлғил, сўнг рукуъдан бошингни кўтарғилким, қаддинг расо бўлсин, сўнгра шундай сажда қилғилким, унинг тўла-тўқислигига амин бўлғил, кейин саждадан бошингни кўтариб ўтирғил, бунинг ҳам тўла-тўқислигига амин бўлғил, сўнг тўла-тўқислигига амин бўладиргон даражада сажда қилғил, сўнгра қаддинг расо қилиб қиёмға турғил, намозингнинг колганини ҳам худи шундоқ қилиб ўқигил!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Уҳуд жанги) куни мушриклар тор-мор бўлиб мағлубиятга учрагач, Иблис мусулмонларга қарата: «Эй Оллоҳнинг бандалари, ортингизда турганлардан эҳтиёт бўлингизлар, уларни ўлдиригизлар!» — деб қичқирди (бу бирлан ул мусулмонларни чалғитиб, ўзаро бир-бирларини ўлдиришларини хоҳлади). Шунда олдинги сафда жанг қилаётган мусулмонлар чалғиб қолганидан ортларидаги ўз биродарларига қарши жанг қилишга киришди. Ибн Ҳузайфа ўзига келиб отасига кўаи гушди, шунда у: «Бу менинг отам, бу менинг отам, ўлдирмангизлар!» — деб хитоб қилди. Бирок Оллоҳ таоло ҳақи, унинг отасига қарши жанг қилаётганларни тўхтатиб бўлмади, улар уни ўлдириб қўйишди. Кейин, Ҳузайфа отасини ўлдириб қўйганларга: «Оллоҳ таоло сизларни кечирсин!» — деди. Урва: «Оллоҳ таоло ҳақи, Ҳузайфа бу ходисани ўла-ўлгунича юрагидан чиқара олмади!» — дейдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки рўза тутғайдиру, билмай таом еб қўйғайдир, рўзасини давом эттирғайдир, чунки уни Оллоҳ таоло едириб-ичиргандир!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Бухайна ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга имомлик қилиб намоз ўқидилар. Шунда дастлабки икки ракъатдан сўнг ўлтирмай қиёмға турдиларда, намозни давом эттиравердилар. Намозни тугатганларидан кейин одамлар икки елкаларига салом бермоқларини кутган эрдилар, бироқ ул зот бунинг ўрнига такбир айтиб сажда қилдилар. Сўнгра, бошларини кўтариб яна такбир айтдиларда, сажда қилдилар. Шундан кейингина бошларини кўтариб икки елкаларига салом бердилар».

Ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин намозига имомлик қилаётиб, унинг ракъатларини ё ортиқча ёким кам ўқидилар. Мансурми, Иброҳимми ёхуд Алқамами, улардан бири шубҳаланиб: «Ё Расулаллоҳ, намозни қисқартирдингизми ёким унинг бирор ракъатини унутдингизми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ (Не бўлди?) — дедилар,

Одамлар: «Шундай ва шундай қилиб ўқидингиз», — дейишди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ қавм бирлан бирга икки марта сажда қилиб: «Бу икки сажда намозда унутиб қолдирилган ёким ортиқча ўқиб қўйилган рақъат учун саждаи саҳв бўлғайдур!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Бизга Убай ибн Каъб бундай деди: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигоро, унутиб қўйган нарсам учун мени жазоламагайсен, менга тоқатим етмайдирган ишни юкламагайсен, Мусо алайҳиссаломнинг дастлабки хатолари унутиш оқибатида содир бўлгон эрди!» — дедилар».

Абу Абдуллоҳ (ал-Бухорий) бундай дейдилар: «Қуйидаги ҳадисни менга Муҳаммад ибн Башшор ёзиб юборган эрди, Маоз ибн Маоз эрса ривоят қилиб берган эрди, Ибн Авн эрса Шаъбийдан нақл қилиб айтиб берган эрди: «Барро ибн Озиб айтдики, бир куни унинг уйига меҳмонлар келган эркан. Шунда ул бола-чақаларига: «Мен бир юмуш бирлан кетаётирмен, қайтгунимга қадар қўйни сўйиб, меҳмонларга едиринглар!» — дебди. Улар қўйни ҳайит намозидан олдин сўйиб қўйибдилар. Жаноб Расулulloҳга бул ҳақда айтишганда, ул зот қурбонлик учун бошқа қўй сўймоқни амр қилибдилар. Шунда Барро ибн Озиб: «Ё Расулаллоҳ, менда икки ёшдан каттароқ бир эчки бор, ҳануз сут эмгайдир, гўшти иккита қўйнинг гўшtidан ҳам афзалроқдир!» — дебди». Ибн Авж ушбу ҳадисни шул ерига қадар айтиб, кейин Муҳаммад ибн Сириндан шунга ўхшаш яна бир ҳадисни нақл қилди-да: «Билмадим, Жаноб Расулulloҳ ўшанда Барродан бошқаларга ҳам эчкини қурбонлик қилмоққа ижозат бердиларми, йўқми, ёдимда йўқ», — деди».

Жундуб ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳайит намозини ўқиб, сўнг хутба қилганларини кўрдим. Шунда ул зот: «Кимки ҳайит намозидан илгари қурбонлик қилган эрса, намоздан сўнг қурбонлик учун бошқа жонлиғ сўйсин ва кимки ҳали сўйиб улгурмаган эрса, Оллоҳ номини айтиб қурбонлик қилсин!» — дедилар».

15-боб (Бу дунёда гуноҳкор қилиб, охиратда дўзах оташига мубтало қилувчи ёлғон қасам) ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Наҳл» сураси): «Ва ло таттахизуу аймонакум даҳалан байнакум фатазилла қадамун баъда субуутиҳо ва тазууқус-суъа бимо сададтум ан сабийлиллоҳи ва лакум азобун азиймун!» Оятнинг мазмуни: «Қасамларингизни ўзаро макру ҳийла учун бир тадбир қилмангизларки, (сиротға) қўйилгач, оёқлар тойиб кетгайдир ва Оллоҳ йўлидан озиб қилган ишингиз туфайли бало таънини тотиб кўргайсизлар ва қаттиқ азобларга мубтало бўлғайсизлар!»

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳга ширк келтирмоқ ота-онага оқлик қилмоқ, одам ўлдирмоқ ва ёлғон қасам ичмоқ — гуноҳи азимлардандур!» — дедилар».

16-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Оли Имрон» сураси): «Инналлазийна йаштарууна би-аҳдиллоҳи ва аймониҳим саманан қалийлан увлоика ло халоқа лаҳум фил-охирати ва ло йукаллимухумуллоҳу ва ло йанзуру илайҳим йавмал-қийомати ва ло йузаккийҳим ва лаҳум азобун алиймун!» Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ таолога берган ваъдалари бирлан қасамларини (бу дунёдаги) арзимас бир матоҳга алмаштирғувчилар охират неъматларидан бенасиб қолғайлар ва Оллоҳ таоло қиёмат куни уларга сўзламас ҳам, қиё боқиб қарамас ҳам,

гуноҳларини мағфират қилмас ҳам, улар дардли азобга мубтало бўлғайлар!».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Бақара» сураси): «Ва ло тажъалуллоҳа урзатан ли-аймоникум ан табарруу ва таттақуу ва туслиҳуу байнанноси валлоҳу самийъун алиймун!». Оятнинг мазмуни: «Яхшилик ва тақво қилмоқ учун ҳамда одамларни яраштириб қўймоқ учун Оллоҳ номини қурол қилиб олмангизлар. Оллоҳ ҳамиша эшитиб, билиб турғайдир!»

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Наҳл» сураси): «Ва ло таштаруу би-аҳдиллоҳи саманан қалийлан иннамо индаллоҳи ҳува хайрун лакум ин кунтум таъламууна» ва яна: «Ва авфуу би-аҳдиллоҳи изо оҳадтум ва ло танқузуул-аймона баъда тавкийдиҳо ва қад жаъалтумуллоҳд алайкум кафийлам». Оятларнинг мазмуни: «Оллоҳга берган ваъдангизни (бу дунёдаги) арзимас бир матоҳга алмаштирмангизлар, ҳақиқат шулдурким, Оллоҳ даргоҳида бериладирган неъматлар, гар билмоқчи эрсангиз, сизлар учун яхшироқдур!» ва яна: «Оллоҳга ваъда бердингизми, унга вафо қилингизлар ва Оллоҳни ўзингизга кафил қилиб катъий қасам ичдингизми, уни бузмангизлар!»

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки бирор мусулмоннинг молини юлиб олмоқ ниятида атайлаб қасам ичғайдур, Оллоҳ таоло уни ғазаб бирлан қарши олғайдур! Оллоҳ таоло бунинг исботи учун қуйидаги ояти каримасини нозил қилғондур: «Оллоҳ таолога берган ваъдалари бирлан касамларини (бу дунёдаги) арзимас бир матоҳга алмаштиргувчилар охират неъматларидан бенасиб қолғайлар ва Оллоҳ қиёмат куни уларга сўзламас ҳам, қиё боқмас ҳам, гуноҳларини мағфират қилмас ҳам, улар дардли азобга мубтало бўлғайлар!». Ашъас ибн Қайс кириб: «Абу Абдурахмон сизларга неларни сўзлаб борди?» — деб сўради. «Фалон ва фалон нарсалар ҳақида», — деб айтилди. Ул бундай деди: «Мазкур оят мснинг ҳақимда нозил бўлғондур, амакимнинг ўғлига қарашли ерда менинг бир қудуғим бўлар эрди. Мен Жаноб Расулуллоҳнинг қошлариға бориб эрдим, ул зот менга: «Ундан талаб қилғил ёким ул қасамёд қилсин!» — дедилар. Мен: «Агар қасам ичғайдур, унга вафо қилғаймидур?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Кимки бирор мусулманнинг молини тортиб олмоқ ниятида атайлаб қасам ичғайдур, Оллоҳ таоло қиёмат куни уни дарғазаб бўлиб қарши олғайдур!» — дедилар».

17-боб. Ўзида мавжуд бўлмаган нарса ёким бирор гуноҳ иш юзасидан ёҳуд дарғазаб бўлиб қасам ичмоқ ҳақида

Абу Мусо (ал-Ашъарий) ривоят қиладилар: «Шерикларим мени улов сўраб олмоқ учун Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурлариға жўнатишди. Жаноб Расулуллоҳ «Оллоҳ ҳақи, менда улов йўқдур, сизларга улов бера олмағаймен!» — дедилар. Шунда мен гапларига кўниб, қайтиб чиқиб кетаётганимда ул зотнинг ғазабнок эрканликларини сездим. Яна қайтиб кирсам: «Шерикларингга бориб, Оллоҳ таоло (ёким Расулуллоҳ) сизларга улов муҳайё қилғайдур, деб айтғил!» — дедилар».

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Утба Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша онамиздан эшитганларини бундай деб ривоят қиладилар: «Тухматчилар Оиша онамизни маломат қилиб турли гапларни айтишганда Оллоҳ таолонинг ўзи ул покдомон бандасини ифво-ю бўҳтонлардан фориг айлаб, оқлади. «Ўшанда менга ҳар қим турли гапларни айтган эрди, — дейдилар Оиша онамиз, — кейин, Оллоҳ таоло менинг поклигим хусусида «Инналлазийна жоъуу билифки...» деб бошланадирган ояти каримаси сингари ўнта оят нозил қилди». Абу Бакр Сиддиқ Мистаҳ деган кишига, ўзларига қариндошлиги бўлгани учун, инъом-эҳсон қилиб ёрдам бериб юрар эрдилар, у қизлари — Оиша онамизга

туҳмат қилгандан сўнг: «Оллоҳ ҳақи, энди унга сира ҳам хайр-эҳсон қилиб ёрдам бермағаймен!» — дедилар. Шунда Оллоҳ таоло қуйидаги ояти каримасини нозил қилди («Ан-Нур» сураси): «Ва ло йаътали уулулфазли минкум вассаъати ан йуътуу уулил-қурбо!» («Ораларингиздаги фазлу карам соҳиблари қариндошларига хайру эҳсон қилмайман деб қасам ичмасинлар!»). Шунда Абу Бакр: «Ҳа, албатта, Оллоҳ таоло ҳақи, мени парвардигорим мағфират қилсин!» — дедилар ва Мистаҳға мадад қилмоқда давом этиб: «Энди сира ҳам унга мадад бермоқдин тўхтамағаймен!» — деб айтдилар».

Заҳдам (ал-Жармий) ривоят қиладилар: «Биз Абу Мусо ал-Ашъарий ҳузурда эрдик. Ул бундай деди: «Биз бир гуруҳ ашъарийлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига улов сўраб борган эрдик, дарғазаб бўлиб турган эрканлар, қасам ичиб улов бера олмасликларини айтдилар. Сўнг: «Оллоҳ таоло ҳақи, иншооллоҳ, мен токим илгари ичган қасамимни каффорат бериб ҳалоллаб олмагунимга қадар, бирор қасамни ундан афзалроқ кўрсам, қасам устига қасам ичмағаймен!» — дедилар».

18-боб. Агар «бугун сира ҳам гапирмайман!» деб қасам ичган эрса-ю, кейин намоз ўқиса, қироат қилса, тасбиҳ, такбир, ҳамд ва таҳлил айтса, қарорини бузмағайдир!

Расулуллоа саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сўзларнинг афзали тўрттадир, булар — Субҳоналлоҳ, Алҳамдулиллоҳ, Ло илоҳа иллаллоҳ ва Оллоҳу акбардур!» — дедилар. Абу Суфён: «Жаноб Расулуллоҳ Ҳираклга «Келинлар, ҳаммамизга — сизларга ҳам, бизларга ҳам баб-баробар аҳамиятли бўлган сўзни айтайлик!» деб мактуб йўлладилар», — дедилар. Мужоҳид: «Бу сўз — Ла илоҳа иллаллоҳ бўлиб, тақво калимасидур!» — дедилар».

Саъид иби Ал-Мусайяб оталаридан нақл қил, адилар «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (амакилари) Абу Толибнинг ўлими яқинлашганда унинг ҳузурига бориб: «Мен Оллоҳ таоло даргоҳида сизнинг ёнингизни олмоғим учун «Ло илоҳа иллаллоҳ» деб калима келтирингиз!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Айтганда тилга сира оғирлиги тушмайдирган, аммо (охират) тарозусида тош босадирган ҳамда Раҳмонга маҳбуб бўлган икки калима мавжуддир, булар — Субҳоналлоҳ ва биҳамдиҳи, Субҳоваллоҳил-азийм!» — дедилар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир сўз айтдилар, мен ҳам бир сўз айтдим. Жаноб Расулуллоҳ: «Кимки Оллоҳ таолога ширк келтириб ўлғайдир, жаҳаннамга киритилғайдир!» — дедилар. Мен эрсам: «Кимки Оллоҳ таолога ширк келтирмай ўлғайдир, жаннатга киритилғайдир!» — дедим».

19-боб. «Оилам олдиға бир ой кирмаймен!» деб қасам ичган киши тўғрисида ҳамда ўша оининг йигирма тўққиз кун бўлиб чиққанлиги ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларидан ийлоъ қилдилар (бир ой яқинлик қилмасликка қасам ичдилар). Ўшанда (отдан йиқилиб) оёқлари чикқан эрди, болохонада (ёлғиз ўзлари) йигирма тўққиз кун турдилар. Кейин, аёллари қошига кирган эрдилар, улар: «Ё Расулаллоҳ, бир ойга ийлоъ қилмабми эрдингиз?!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Баъзи ой йигирма тўққиз кун бўлғайдир!» — деб жавоб қилдилар».

20-боб. Киши набиз ичмасликка қасамёд қилиб, сўнг узум ёким хурмо шарбати ичгайдир, баъзи одамлар «Бу бирлан қасам бузулмағайдир», — дейдилар, чунким улар юқоридаги ичимликларни мусаллас деб ҳисобламағайдирлар

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг дастёрлари бўлмиш Абу Усайд уйланди. Шунда ул Жаноб Раеулulloҳни тўйга таклиф этди. Келиннинг шахсан ўзи одамларга ҳизмат қилди. Саҳл меҳмонларга: «Биласизларми, келин сизларга қандай ичимлик тортиқ қилди? Бир тоғора хурмога сув қуйиб ивитиб қўйғон эрдим, ул туни бирлан қолиб эрди, ҳозир сизларга ўшани тортиқ қилди», — деди».

Ибн Аббос Жаноб Расулulloҳнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Савдадан нақл қиладилар: «Бизнинг бир қўйимиз ҳаром ўлиб қолди. Биз унинг терисини набиз бирлан ошлайверганимиздан юмшаб мешкобга айланди».

21-боб. Нонга хуруш қўшиб емасликка онт ичиб, сўнг нонга хурмо қўшиб еса ва ундан бўлак хуруш бўлмаса...

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Муҳаммад саллalloҳу алайҳи ва салламнинг хонадонидагилар ул зот оламдан кўз юмгунларига қадар ҳам уч кун бўлса-да, хуруш қўшилган буғдой нонни тўйиб еган эрмаслар!».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Абу Талҳа Умму Сулаймга: «Менга Жаноб Расулulloҳнинг муборак товушлари чамамда бироз заифроқ эшитилди, очликдан толиққан кўринадирлар, бирор егулик нарсанг бормидур?» — дедилар. Умму Сулайм «Ҳа, бордур!» — дедиларда, бир неча арва нонни олиб, рўмолларига тугиб бердилар. Сўнг, Умму Сулайм мени (Анасни) Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига жўнатдилар, борсам, ул зот бир гуруҳ одамлар бирлан бирга масжидда ўлтирган эрканлар, тепаларига бориб турдим. Жаноб Расулulloҳ «Сени Абу Талҳа юбордимми?» — дедилар. Мен: «Ҳа!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ ўзлари бирлан бирга ўлтирган одамларга: «Қани, турунгизлар, кетдик!» — дедилар. Ҳаммалари йўлга тушишди, мен йўл кўрсатиб олдинда кетдим. Етиб боргач, Абу Талҳага хабар бериб эрдим, ул киши: «Ё Умму Сулайм, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ва ул зот бирлан бирга бир неча одамлар ҳам етиб келишди, бизда уларни меҳмон қилгулик бирор егулик бормидур?» — дедилар. Умму Сулайм: «Оллоҳ таоло ва унинг расулига яхшироқ аёндур!» — дедилар. Абу Талҳа ташқарига чиқиб Жаноб Расулulloҳни қарши олдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга Абу Талҳа ичкарига киришди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Умму Сулайм, борингни келтирғил!» — дедилар. Шунда Умму Сулайм бояги нонларни дастурхонга келтириб қўйдилар. Кейин, Жаноб Расулulloҳ нонхуруш сўрадилар. Умму Сулайм ёғдонга мева солиб, нонхуруш қилиб қўйган эрдилар, ўшани дастурхонга келтириб қўйдилар. Жаноб Расулulloҳ уни мақтаб-мақтаб тановул қилдилар, сўнг ўзлари бирлан келганлардан ўн кишини дастурхонга таклиф қилмоққа изн бердилар. Улар тўйгунча еб, сўнг чиқиб кетишди. Кейин, яна ўн кишини таклиф қилмоққа изн бердилар, улар ҳам тўйгунча ейишди. Шул тариқа барча меҳмонлар тўйиб овқатланиб олишди, улар етмиш ёким саксон чоғлик эди».

22-боб. Не ниятда онт ичган эрса, ўшанга муяссар бўлғусидир!

Умар ибн ал-Хаттоб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қилинадирган амалларнинг натижаси не ниятда қилинғонига боғлиқдур. Кимки Оллоҳ таоло

ва унинг расулини деб ҳижрат қилғон эрса, Оллоҳ таоло ва унинг расули учун ҳижрат қилғонлик савобини олғайдур, кимки бойлик орттирмоқ ёким хотин олмоқ ниятида ҳижрат қилғон эрса, ўша ният қилғониға эришғайдур, хуллас, не ниятда ҳижрат қилинғон эрса, ўша муяссар бўлғайдур!» — дедилар».

23-боб. Бойлигини назр учун ёким тавба-тазарруъ қилмоқ учун эҳсон қилган эрса...

Каъб ибн Моликнинг кур бўлиб қолганда етаклаб юрган ўғилларидан бири Абдурраҳмон ибн Абдуллоҳ ибн Каъб ибн Молик ривоят қиладилар: «Мен (отам Каъб ибн Моликнинг гаплашиб ўлтириб: «Ўшал (Табук жангига) кеч қолиб келган уч киши (тавба қилиб ўз молидан эҳсон қилмоғи) лозим!» — деб айтганларини эшитдим. Кейин, сўзларининг сўнггида: «Менинг тавбам шул бўлғайким, Оллоҳ таоло бирлан унинг расули йўлида молимни эҳсон қилиб ўзимни халос қилғаймен» — дедилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Озроқ молингдан олиб қолсанг, ўзингга яхши бўлғайдир» — дедилар.

24-боб. Ўзини ўзи таомдан маҳрум қилса...

Оллоҳ таолонинг қавли («Аттаҳрийм» сураси): «Ё аййуҳан-набиййу, лима туҳарриму мо аҳаллаллоҳу лака табтағий марзота азвожика валлоҳу ғафуурун раҳиймун, қад фаразаллоҳу лакум таҳиллата аймоникум» Оятнинг мазмуни: «Эй набий, не учун Оллоҳ сизга тановул қилмоқни рухсат этган неъматдан хотинларингизнинг раъйига қараб ўзингизни маҳрум қилурсиз? Оллоҳ кечирувчан меҳрибон зотдур! Оллоҳ қасамларингизга каффорат бермоқни сизлар учун фарз қилди».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Моида» сураеи): «Ло туҳарримуу таййиботи мо аҳаллаллоҳу лакум». Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ сизларга тановул қилмоқни рухсат этган покиза неъматлардан (ўзингизни) маҳрум этмангизлар!»

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (хотинларидан бири бўлмиш) Зайнаб бинти Жаҳшнинг ҳузурда асал тановул қилиб, узоқ вақт қолиб кетадирган одат чиқардилар. Шунда мен ва (хотинларидан бири бўлмиш) Ҳафса иккимиз ул зот қайси биримизнинг бўлмасин, ҳузуримизга кирсалар, «Нима бало, қандайдир елим едингизми, сиздан сассиқ елим ҳиди келяпти деб айтамиз» деб келишиб олдик. Жаноб Расулulloҳ иккимиздан биримизнинг ҳузуримизга кирганларида ўшал келишнб олинган гапни айтдик. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ эй, Мен Зайнаб бинти Жаҳшнинг ҳузурда асал тановул қилғон эрдим, энди сира ҳам асал емағаймен!» — дедилар. Шунда: «Ё аййуҳан-набиййу, лима туҳарриму ма аҳаллаллоҳу лака... ин татуубо илаллоҳи...» деган ояти карималар нозил бўлди», Оятларнинг мазмуни: «Эй набий, ну учун Оллоҳ сизга тановул қилмоқни рухсат этган неъматдан ўзингизни маҳрум қилурсиз?... (Эй пайғамбарнинг икки хотини), агар сизлар Оллоҳга тавба қилсангизлар...»

25-боб. Назрга вафо қилмоқ ҳақида

Оллоҳ таоло: «Назрга вафо қиладилар», — дейди.

Саъид ибн Ҳарас ривоят қиладиларки, Ибн Умар разияллоҳу анҳу: «Ёки улар назр қилмоқдан қайтарилмадиларми? — дер эрканлар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Назр бирор нарсени тезлаштирмағай ҳам, кечиктирмағай ҳам, унинг орқали бахил одамдан

бирор нарса , ундириб олингайдир, холос!» — дедилар.

Абдуллоҳ иби Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам назр қилмоқдан қайтариб: «У балонинг олдини ололмагайдир, унинг орқали бахилдан бирор нарса ундириб олингайдир, холос!» — дедилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Назр Одам боласига тақдир қилинмаган нарсани насиб эта олмагайдир, балки ул азалдин тақдир қилинғон нарсанигина унга рўпара қилгайдир. Оллоҳ таоло назр йўли бирлан илгари хайр-эҳсон қилмай юрган бахилдан хайр-эҳсон ундириб олгайдир!» — дедилар».

26-боб. Назрга вафо қилмайдирган одамнинг гуноҳи ҳақида

Заҳдам ибн Музарриб Ижром ибн Ҳусайндан бундай деб эшитган эрканлар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларнинг яхшиларингиз (умматларимнинг яхшиси) — менга асрдош бўлган умматларимдур, сўнг ундан кейингилар, сўнг ундан кейингилардур», — дедилар. Шунда ўзлари яшаб турган асрдан кейинги икки-уч асрни назарда тутдиларми, билмагаймен, аммо сўнг айтдиларки, «Ундан кейин, назр қилмоқ бўлиб вафо қилмайдирган, хоинлик қилиб ишончини йўқотадирган, гувоҳлик бериб гувоҳлигидан тонадирган қавмлар дунёга келгайдур. Уларнинг орасида семиз одамлар кўпайгайдур!»

27-боб. Оллоҳ таолога тоат қилмоғини назр қилмоқ хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Бақара» сураси): «Ва мо анфақтум мин нафақатин ав назартум мин назрин фа-инналлоҳа йаъламуҳу ва мо лиззолимийна мин ансорин». Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ, сизларнинг қанча хайр-эҳсон қилганингизни ёким қай тариқа ва қай турли назр берганлигини билиб тургайдур, золимларга охиратда ҳеч бир мадақкор йўқдур!»

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таолога тоат қилмоғини назр қилгайдир, назр қила берсин ва кимки Оллоҳ таолога осий бўлмоғини назр қилгайдир, бундай қилиб Оллоҳ таолога осий бўлмасин!» — дедилар («Оллоҳ таолога осий бўлмоғини назр қилгайдир», — яъни, «Оллоҳ таолога гуноҳкор бўладирган ғаразли ишни назр қилгайдир»).

28-боб. Жоҳилият даврида ҳеч ким бирлан сўзлашмасликка (яъни, эътикоф қилмоққа) онт ичиб ёким биров бирлан сўзлашмасликни (яъни, эътикоф қилмоқни) назр қилиб, сўнг ислом даврида мусулмон бўлса...

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Ё Расулаллоҳ, жоҳилият даврида мен бир кеча масжидда эътикоф қилмоғимни назр қилғон эрдим», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Назринга вафо қилғил!» — дедилар».

29-боб. Назр қилмоғи лозим бўла туриб вафот этганлар ҳақида

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Саъд ибн Убода ал-Ансорий Жаноб Расулуллоҳдан онасининг бўйнида қарз бўлиб қолган назр хусусида сўраган эрди, ул зот мазкур назрни адо этмоқни унинг ўзига топширдилар. Шу-шу бўлди-ю, ота-она адо этолмаган назрни уларнинг фарзандлари ўтамоқлиги суннат бўлиб қолди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Менинг синглим ҳаж қилмоқни назр қилғон эрди, афсуски вафот этиб қолди», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар унинг бўйнида қарзи бўлганда тўларми эрдинг?» — дедилар. Ул: «Ҳа!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Назр — Оллоҳ таолога тўланадирган қарздур, уни адо этғил, чунким Оллоҳ таоло қарзнинг узулмоғига барчадан ҳам ҳақлироқдур!» — дедилар. (яъни, энг аввало Оллоҳ таолога берилмоғи лозим бўлган қарзни узмоқ даркордур!)».

30-боб. Ўз ихтиёрида бўлмаган ва гуноҳ ишларни назр қилувчилар хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таолога тоат қилмоғини назр қилғайдир, назр қила берсин ва кимки Оллоҳ таолога осий бўлмоғини назр қилғайдир, бундай қилиб Оллоҳ таолога осий бўлмасин!» — дедилар».

Анас иби Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки ўғли икки қўлтиғидан ушлаб етаклаб кетаётган бир кекса одамни кўриб «Оллоҳ таоло бу одамнинг ўзини қийнамоғидан манфаатдор эрмас!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамни тасма бирлан етаклаб Каъбани тавоф қилдираётганларини кўриб, тасмани қирқиб ташладилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбани тавоф қилаётиб бир одамнинг иккинчи бир одамни тасма бирлан етаклаб кетаётганини кўриб қолдиларда, тасмани ўз қўллари бирлан қирқиб ташладилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ваъз айтаётганларида рўпараларида бир одамнинг ўлтирмай тик турганини кўриб: «Ул кимдур?» — дедилар. Одамлар: «Бул одам Абу Исроил бўлиб, ўлтирмай тик туриб, сояда турмай (офтобда туриб) ҳамда биров бирлан сўзлашмай рўза тутмоқни назр қилғондур», — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Буюринглар, сўзлашсин, ўзини сояга олсин, ўлтирсин ва рўзасини тугатсин (очсин)!» — дедилар».

31-боб. Бир неча кун рўза тутмоқни назр қилғон эрса-ю, аммо ўшал кунлар Қурбон ёким Рамазон ҳайитига тўғри келиб қолса...

Абу Ҳарра ал-Асламий ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умардан рўза куни келмай туриб бир неча кун рўза тутмоқни назр қилиб қўйган ва ўшал ният қилган кунлари Қурбон ёким Рамазон ҳайитига тўғри келиб қолган киши хусусида сўрашди. Абдуллоҳ ибн Умар: «Бул хусусда Жаноб Расулуллоҳ сизларга яхши ибрат бўлғайлар, ул зот Қурбон ҳайити бирлан Рамазон ҳайити кунлари сира ҳам рўза тутмас ҳамда ўшал кунларни рўза кунлари деб ҳисобламас эрдилар», — деди».

Зиёд ибн Жубайр ривоят қиладилар: Мен Ибн Умар бирлан бирга турган эрдим, бир одам ундан «Мен ўла-ўлгунимча ҳар сешанба ёким чоршанба кунлари рўза тутғаймен деб назр қилиб эрдим, аммо ўшал кун Қурбон ҳайитига тўғри келиб қолди, энди не қилғаймен?» — деб сўради. Ибн Умар: «Оллоҳ таоло назрга вафо қилмоқни амр қилғон эрсада, Қурбон ҳайити куни рўза тутмоғимиз манъ қилинғондур», — деди. Бояги одам ўз саволини яна такрорлаб эрди, Ибн Умар аввал не деган эрса, шундай жавоб қилди».

32-боб. Ер, қўй, экин ва нарсалар хусусида қасам ичмоқ ва уларни назр қилмоқ мумкинмидур?

Ибн Умар ривоят қиладилар: «(Отам) Умар ибн ал-Хаттоб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга: «Мен шундай бир ер олдимки, бундай ажойиб ерга ҳеч ким эга эрмас!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Агар истасанг, уни ўзингда олиб қолиб, ҳосилини садақа қилмоғинг мумкинмидур!» — дедилар. Абу Талҳа Жаноб Расулulloҳга: «Менинг мулкларим ичида боғи масжид қаршисида жойлашган Байруҳо энг сеvimлидур!» — деди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбар жанги куни чиқиб кийим-кечак ва латта-путтадан бўлак на олтин ва на кумуш ўлжа ололмадик. Шунда Забиб қабиласига мансуб Рифоат ибн Зайд исмли бир киши Жаноб Расулulloҳга Мидъам деган бир ғулом ҳадя қилди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ Водий ул-Курога йўл олдилар. У ерга етиб борганларидан кейин Мидъам туяларини чўктираётган эрди, бир дайди ўқ тегиб ўлди. Одамлар: «Унга жаннат қутлуғ бўлсин!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Асло ундай эрмас, жоним қўлида бўлмиш зот ҳақи, бул ғулом Хайбар жанги куни ўлжа олинган кийимлардан бири — шамлани, ўзига теккан улуш эрмаслигига қарамай, ўғирлаб олган эрди. Ўшал шамла жаҳаннамда унга ўт қўймагаймидур!» — дедилар. Одамлар бу гапни эшитгач, бир киши ўғирлаб олган битта (ёким бир жуфт) пойабзал боғичини Жаноб Расулulloҳга, олиб келиб бердида: «Бу боғич ҳам жаҳаннамда ўт қўймаймидур?» — деди».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ҚАСАМЛАР КАФФОРАТЛАРИ БОБИ

1-боб.

Оллоҳ таолонинг «Қасамнинг каффорати — ўнта мискиннинг қорнини тўйғазмоқдур!» деган қавли хусусида ҳамда Оллоҳ, таоло қасам ичганлик гуноҳини ювиш учун «Рўза тутиб ёким садақа қилиб ёким қурбонлик қилиб фидя (товон) берилғайдур» деган қавлини нозил қилганда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг одамларга берган фармонлари ҳақида, шунингдек Ибн Аббос, Ато ва Икриманинг «Қасам ичганлик гуноҳини ювиш учун бериладирган каффоратлар хусусида Қуръонда айтилган уч каффоратдан қайси бирини адо этмоқ қасам соҳибининг ўз ихтиёридадур» деганлари зикр қилинадур. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбга уч каффоратдан истаганини адо этмоғи мумкинлигини айтганлар.

Каъб ибн Ужра ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб эрдим: «Берироқ келғил!» — дедилар. Мен яқинроқ бордим. Шунда: «Ҳашоратларинг (яъни, бошингдаги битлар) озор беряптими» — дедилар. «Ҳа!» — дедим. «(Битлаб кетганингнинг каффорати учун) рўза тутғил ёким садақа берғил ёхуд қурбонлик қилғил!» — дедилар. Ибн Авн менга Айюбдан нақл қилиб айтдики, каффорат учун уч кун рўза тутмоқлик ёким бир қўй қурбонлик қилмоқлик ёхуд олти мискинни тўйғазмоқлик даркор бўлур эркан».

2-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Аттаҳрийм» сураси): «Қад фаразаллоҳу лакум таҳиллата аймоникум валлоҳу мавлокум ва ҳувал-алиймул-ҳакийму». Оятнинг мазмуни «Оллоҳ қасамларингизга каффорат бермоқни сизлар учун фарз қилди ва Оллоҳ сизларнинг эгаларингиздур ва ул билгувчи ҳикматли зотдур». Бой ва фақир кишилар учун қачон каффорат вожиб бўлғай?

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бир киши келиб Рамазонда ўз аёли бирлан жимоъ қилиб қўйганини айтди. Жаноб Расулуллоҳ: «Қилган гуноҳинг бадалига бир қул озод қилмоққа қодирмисен?» — дедилар. Ул: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Икки ой муттасил рўза тутмоққа қодирмисен?» — дедилар. Ул: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Олтмиш мискиннинг қорнини тўйғаза олурмисен?» — дедилар. Ул: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ўлтирғил!» — дедилар, ул ўлтирди. Шул аснода Жаноб Расулуллоҳга бир катта саватда лиқ тўла хурмо олиб келиб қолишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Буни олиб муҳтожларга едирғил!» — дедилар. Ул: «Мендан ҳам муҳтожроқ одам бормидур?!» — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ кулиб юбордилар, ҳатто муборак тишлари кўриниб кетди, сўнг: «Ундоқ бўлса, буни ўз оилангга едирғил!» — дедилар».

3-боб. Камбағалнинг каффорат бермоғига кўмаклашган киши хусусида

Бу ерда Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилган юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

4-боб. Каффорат учун, хоҳ қариндоши бўлсин, хоҳ бегона бўлсин, олтмиш мискиннинг қорнини тўйғазмоғи лозимдур!

Бу ерда ҳам Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилган юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

5-боб. Мадина соъи бирлан Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муддлари ва унинг баракоти ҳамда Мадина аҳлига булардан қайсилари асрлар оша мерос бўлиб келаётгани ҳақида

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларидаги бир соъ (тахм. 2,5 кг) бугунги кунда биру чорак муддга (бир мудд — биру чорак ратл) тенг келгайдур. Умар ибн Абдулазиз замонида эрса, ул бироз кўпайтирилган эрди».

Молик Нофиъдан нақл қиладилар: «Ибн Умар Рамазон закотини Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муддлари ҳисобида, ўшал дастлабки мудд ўлчовида берар эрди. Қасам каффоратини ҳам Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муддлари ҳисобида тўлар эрди».

Абу Қутайба бундай дер эрдилар: «Бизнинг муддимиз сизларнинг муддларингиздан ортиқроқ эрди, биз Жаноб Расулulloҳнинг муддларинигина афзал кўрар эрдик. Молик менга: «Агар сизларга янги амир тайинланса-ю, ул аввалгисидан кичикроқ муддни жорий қилса, қайси бир муддни ўзингизга ўлчов қилиб олур эрдингизлар?» — деди. Мен «(Албатта) Жаноб Расулulloҳнинг муддларини ўлчов қилиб олур эрдик!» — дедим. Ул: «Кўрдингми, барибир Жаноб Расулulloҳнинг муддларига қайтилялти!» — деди». Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ё парвардигоро, буларнинг (Мадина аҳлининг) тошу тарозусига — соъу муддига баракот ато этгайсен!» — дедилар».

6-боб. Оллоҳ таолонинг «...ёким бир қулни озод қилмоқ...» деган қавли хусусида. Қандай қулни озод қилмоқ афзалроқдур?

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бир мусулмон жорияни озод қилғайдир, Оллоҳ таоло ўшал жориянинг озод бўлган ҳар бир аъзоси бадалиға унинг ҳам ҳар бир аъзосини, ҳаттоки аврат аъзоси эвазиға аврат аъзосини ҳам дўзах оташида куймоқдин халос қилғайдур!» — дедилар».

7-боб. Соҳиби вафот этгач, озод қилмоқни ваъда қилган қулни, болали онани нархини оқласа, озод қилинмоғи ўзи бирлан шартлашилган қулни ва зинодан туғилган болани каффорат тариқасида озод қилмоқ ҳақида

Ҳаммод ибн Зайд ривоят қиладилар: «Ансорийлардан бири ўз мамлукини (оқбадан қулини): «Вафот этсам, озодсен!» — деб ваъда бериб қўйғон эрди, лекин шул қулдан ўзга ҳеч қандай бисоти йўқ эрди. Бундан хабар топган Жаноб расулulloҳ: «Ўшал қулни мендан ким сотиб олғай?» — дедилар (Жаноб Расулulloҳ ўшал қулни сотиб олиб, каффорат тариқасида озод қилмоқчилар ва пулини қулдан ўзга бисоти бўлмаган камбағал ансорийга бермоқчилар). Шунда уни Нуъайм ибн ан-Наҳҳом саккиз юз дирҳамга сотиб олди. Кейин, Жобир ибн Абдуллоҳдан эшитдимки, ўшал қул қибтийлардан (Мисрнинг туб халқидан бўлиб, бурунги йил вафот этган эркан».

8-боб. Каффорат тариқасида озод қилинган қулнинг валояти кимга ўтади?

Асвад ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо Барира исмли бир чўрини сотиб олиб,

каффорат тариқасида озод қилмоқчи бўлдилар. Аммо унинг эгалари валоят ҳуқуқини (сотиб олиб озод қилинган қулга хомийлик қилмоқ ҳуқуқини) ўзларида сақлаб қолинмоғини шарт қилиб қўйдилар. Оиша онамиз бу гапни Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдилар, ул зот: «Сотиб олаверғил, чунким валоят ҳуқуқи сотиб олган шахс ихтиёрига ўтгайдур!» — дедилар».

9-боб. Қасамдаги истисно

Бу ерда Абу Мусо ал-Ашъарийнинг бир гуруҳ ашъарийлар бирлан Жаноб Расулulloҳдан улов сўраб борганликлари ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган. Ҳаммод: «Илгари ичган қасамимга каффорат бергач, ундан афзалроқ қасамни ичганим маъқулми ёким яхшироқ қасамни ичгач, аввалги қасамимга каффорат берганим маъқулми?» — дейдилар.

Бу ерда Абу Ҳурайра ривоят қилиб берган Сулаймон алайҳиссаломнинг тўқсонга ўғил кўрмоқ ниятида бўлганлари ҳақидаги ҳадис такроран келтирилган.

10-боб. Қасамни бузишдан илгари ва бузгандан кейинги каффорат ҳақида

Заҳдам ал-Жармий ривоят қиладилар: «Биз Абу Мусо ҳузурда эрдик. Биз бирлан Жарм қабиласига мансуб бўлган мана шу маҳалла аҳли ўртасида дўстлик-биродарлик муносабатлари мавжуд эрди. Кейин бизга товук гўшtidан тайёрланган таом келтирилди. Меҳмонлар орасида Баний Таймуллоҳ қабиласидан, афти-ангори қизғиш бир киши ҳам бўлиб, чамаси мавло (озод қилинган қул) эрди. Ул дастурхонга яқин келмади. Шунда Абу Мусо унга: «Яқинроқ келғил, мен Жаноб Расулulloҳнинг шундай таом тановул қилғонларин кўрганмен!» — деди. Ўшал одам кўнгил айнитарлик даражада хунук овқат ер эркан, уни кўриб таъбим тирриқ бўлғонидан: «Ҳеч қачон бу таомни емағаймен!» — деб онт ичдим. Абу Мусо менга: «Бери келғил, мен сенга шул ҳақда бир воқеани айтиб берайин!» — деб қуйидагини ҳикоя қила кетди: «Биз — бир гуруҳ ашъарийлар Жаноб Расулulloҳдан улов сўраб борганимизда ул зот ғазабнок ҳолда ўлжа олинган молларни тақсим қилаётган эрканлар. Шунда Жаноб Расулulloҳ «Оллоҳ таоло ҳақи, менда улов йўқ. Сизларга улов бера олмағаймен!» — дедилар. Биз ҳузурларидан ноилож қайтиб чиқдик. Шул аснода Жаноб Расулulloҳнинг қошларига ўлжа олинган туяларни ҳайдаб келиб қолишди. Буни кўриб, Жаноб Расулulloҳ: «Ашъарийлар қаерда?» — деб сўрадилар. Биз ҳузурларига яна қайтиб кирдик. Бизга бешта оқ ўрқачли туя бермоқларини амр қилдилар. Йўлга чиққанимиздан сўнг, мен шерикларимга: «Биз Жаноб Расулulloҳдан улов сўраб борган эрдик ул зот қасам ичиб улов бера олмасликларини айтдилар. Кейин эрса, бизни чақиртириб улов бердилар. Қасамларини унутганларидан фойдаланиб туяларни миниб кетаверсак омадимиз чопмағайдур. Келинлар, ҳузурларига қайтиб бориб, қасамларини унутганларини ёдларига солайлик!» — дедим. Биз қайтиб бориб, Жаноб Расулulloҳга бор гапни айтдик. Жаноб Расулulloҳ: «Кетаверинлар, уловни сизларга Оллоҳ таоло ато этди, мен эрсам, иншооллоҳ, илгари ичган қасамимга каффорат бериб ундан халос бўлмағунимга қадар, бирор қасамни афзал кўриб қасам устига қасам ичмағаймен!» — дедилар».

Абдуррахмон ибн Сумра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Амирликни талаб қилмағил, гар унга талабинга биноан таъйин қилинғайсен, ундан фойдаланғайсен ва гар унга ўз лаёқатинга мувофиқ эришғайсен, унга мадад бериб, ривожлантирғайсен. Башарти қасам ичгам эрсанг, ўшал қасамингга каффорат бериб халос бўлмағунингча, бирор бошқа қасамни афзал кўриб қасам устига қасам ичмағил!» — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ФАРОИЗ (МЕРОС) КИТОБИ

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Нисо» сураси): Оятларнинг мазмуни: «Оллоҳ таоло ўзингиздан кейин қоладирганлар хусусида сизларга бундай деб буюрур: Бир эркакнинг улуши икки аёлнинг улушига тенгдур. Бас, шундай эркан, иккитадан ортиқ хотини бўлган маййитнинг, фарзандлари бўлмаган чоғда, қолдирган молининг учдан икки ҳиссаси хотинларига берилур ва агар унинг биргина хотини бўлса, унга молнинг ярми берилур, ота-оналарининг ҳар бирига эрса, барча молнинг олтидан бир ҳиссаси берилур. Агар маййитнинг фарзандлари бўлмай, ота-онасидан бўлак меросхўри йўқ эрса, у ҳолда онасига молнинг учдан бир ҳиссаси берилур (қолгани отасига) ва агар маййитнинг бирдан ортиқ ака-ука, опа-сингиллари бўлса, унинг васият ва қарзи адо этилгач, онасига молининг олтидан бир ҳиссаси берилур, (қолганининг ҳаммаси отасига, ака-ука ва опа-сингилларига мерос берилмагай). Оталарингиз бирлан ўғилларингиздан қайси бири Оллоҳ таоло тарафидан буюрилғон фарзларни адо этиб сизларга манфаат етказгай, билмассизлар. Албатта, Оллоҳ таоло буюк дониш ва хикмат соҳибидур! Ва агар хотинларингизнинг фарзандлари бўлмаса, улар қолдирган молнинг ярми сизларга берилур, башарти фарзандлари бўлса уларнинг васияти бирлан қарзи адо этилгандан сўнг қолдирган молининг тўртдан бир ҳиссаси сизларга берилур. Хотинларга эрса, агар сизларда фарзанд бўлмаса, қолдирган молинингизнинг тўртдан бир ҳиссаси берилур, агар фарзандларингиз бўлса, васиятингиз бирлан қарзингиз адо этилгач, уларга қолдирган молинингизнинг саккиздан бир ҳиссаси берилур. Башарти, мерос қолдирган бир эр ёким хотиннинг ота-онаси бўлмай, бир онадан туғилган битта биродари ёким битта синглиси бўлса, уларнинг ҳар бирига молнинг олтидан бир ҳиссаси берилур, агар улар биттадан ортиқ бўлса, ул ҳолда уларнинг ҳаммалари, қилинган васият бирлан қарз адо этилгач, молнинг учдан бир ҳиссасига шерик бўлур, башарти бул васиятда бошқа меросхўрларга зарар бўлмаса. Бул нарсалар Оллоҳ таоло тарафидан чиқарилган ҳукмдур ва Оллоҳ таоло беҳад билимдон ҳамда ниҳоятда бардошли зотдур!».

Муҳаммад ибн ал-Мункадир ривоят қиладилар: «Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу бундай дер эрди: «Мен бетоб бўлганимда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Абу Бакр пиёда кўргани келдилар. Жаноб Расулуллоҳ таҳорат олиб, сувини менинг устимдан қуйиб эрдилар, ўзимга келиб: «Ё Расулаллоҳ, мол-мулкимни не қилгумдур, уни қандай ҳал қилгумдур?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ менга жавоб қилмадилар. Шунда мерослар ҳақидаги ояти карима нозил бўлди».

1-боб. Фароиз (мерос) илмини ўргатмоқ хусусида

Уқба ибн Омир: «Шубҳачилардан, яъни шубҳа бирлан сўзловчилардан илгари ўрганингизлар!» — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Гумонсирамангизлар, гумондин ёлғонроқ сўз йўқдур, бадгумонлик қилиб, тирноқ остидан кир қидирмангизлар, жосуслик қилмангизлар, ўзаро нафратланиб бир-бирингизга ёв қараш қилмангизлар, ўзаро урушмангизлар ва Оллоҳ таолонинг ўзаро иноқ биродар бандалари бўлингизлар!».

2-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Биз мерос қолдирмагаймиз, биз қолдирган нарса садақадур!» деб айтганлари ҳақида

Урва Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Фотима бирлан Аббос алайҳу ва салому Абу Бакрнинг ҳузурларига келиб Жаноб Расулulloҳдан қолган меросни талаб қилдилар. Улар Фадакдаги ерлар билан Хайбардаги ер улушларини сўрамоқда эрдилар. Абу Бакр уларга: «Жаноб Расулulloҳ: «Биз (пайғамбарлар) мерос қолдирмағаймиз, биз қолдирган нарса садақадур!» — деганларини эшитганмен. Оллоҳ таоло ҳақи, мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қайси ишни қилганларини кўрган эрсам, ўшанигина қилгаймен!» — дедилар. Шундан сўнг, Фотима умидларини узиб, то вафот этгунларига қадяр ҳам бу ҳақда лом-мим демадилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз мерос қолдирмағаймиз, биз қолдирган нарса садақадур!» — дедилар».

Молик ибн Авс ибн ал-Қадасои ривоят қилидилар: «Муҳаммад ибн Жубайр ибн Мутъим менга шул ҳақда (мерос ҳақида) бир вақтлар эслатиб эрди, яхшироқ билиб олмоқ учун унинг ҳузурига бордим. Ул менга бундай деди: «Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига бориб, ичкарига кирдим. Шунда эшикбонлари қошларига келиб: «Усмон, Абдурахмон, Зубайр ва Саъдни кўрмоққа раъйингиз бормидур?» — деди. Ҳазрат Умар: «Ҳа», — дедилар. Эшикбон уларга ичкарига кирмоққа изн берди. Кейин, яна кайтиб келиб: «Али ва Аббосни кўрмоққа раъйингиз бормидур?» — деди. Ҳазрат Умар: «Ҳа», — дедилар. Ичкарига киришгач, Аббос: «Ё Амир ал-Мўминин, мен бирлан мана бу киши (яъни, Ҳазрат Али) иккимизнинг ишимизни ҳал қилиб берсангиз!» — деди. Ҳазрат Умар: «Еру осмонларнинг мавжудлиги изнига боғлиқ бўлган Оллоҳ таолонинг номи бирлан ўзлардан ўтиниб сўрайдурмен, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Биз мерос қолдирмағаймиз, биз қолдирган нарса — садақадур!» — деганларини билурмисизлар? Жаноб Расулulloҳ бу бирлан ўзларини назарда тутганлар», — дедилар. Ҳузурларидагилар: «Ҳа, шундай деб айтганлар», — дейишди. Ҳазрат Умар Али бирлан Аббосга юзланиб: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай деганларини сизлар ҳам билурмисизлар?» — дедилар. Улар: «Ҳа, шундай деганлар», — дейишди. Ҳазрат Умар бундай дедилар: «Мен сизларга шул ҳақда сўзлаб берайин, Оллоҳ таоло ўз расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга урушсиз махсус мол ато этган эрдиким, бундай неъматни илгари ўзгаларга инъом қилмагандир. Парвардигор азза ва жалла «Оллоҳ таоло ўз расулига улардан (кофирлардан) уруш қилдирмай олиб берган мол (ер-сув) учун сизлар на от ва на туя чоптириб (меҳнатингиз синган эрмас), лекин Оллоҳ таоло ўзи истаган бандаларига пайғамбарларини ҳукмдор қилғайдур, Оллоҳ таоло ҳар нарсага кодирдур!» — дейди. Оллоҳ таоло бу молни (ер-сувни). унга сизлар эга бўлиб олмоқларингиз учун эрмас, балким Жаноб Расулulloҳнинг ўзларига махсус ато этгандир. Жаноб Расулulloҳ уни холисона сизларга бўлиб бердилар, мана энди ундан ана шул молгина қолди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам йил бўйи ўшал мол орқали оилаларини боқар эрдилар ва ортиқчасини Оллоҳ таоло йўлида сарфлар эрдилар. Жаноб Расулulloҳ умр бўйи шундай қилиб яшаганлар. Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сўраймен, шул айтганларимни билурмисизлар?». Барчалари: «Ҳа», — дейишди. Сўнг, Ҳазрат Умар Али бирлан Аббосга: «Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сўраймен, шул айтганларимни сизлар ҳам билурмисизлар?» — дедилар. Улар: «Ҳа», — дейишди. Ҳазрат Умар бундай дедилар: «Оллоҳ таоло ўз расулини даргоҳига чақириб олгач, Абу Бакр «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ворисларидурмен!» деб Оллоҳ таоло пайғамбаримизга махсус ато этган молни (ер-сувни) қўлларига олдилар ва уни Жаноб Расулulloҳ қандай тасарруф қилган эрсалар шундай тасарруф қилдилар. Сўнг, Оллоҳ таоло Абу Бакрни ҳам ўз даргоҳига чақириб олди. Шунда мен «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ворисларининг вориси Мендурмен!» деб ўшал молни ўз қўлимга олдим. Мана икки йилдурким, уни Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр сингари тасарруф қилмоқдамен. Сиз

иккинги эрса, тилингиз бир, мақсадингиз ҳам бирдур. Сен (яъни, Аббос) эрсанг, акангинг ўғлидан қолган молдан улуш бермоғимни талаб қилиб олдимга келдинг. Мана бул (яъни, Али) эрса, хотини учун отасидан қолган молдан улуш бермоғимни талаб қилиб келган. Менинг қатъий сўзим шулдур: агар истасангиз, Расулуллоҳ сингари тасарруф қилмоқ шарти бирлан улушларингизни бергаймен, аммо кейинчалик бошқача ҳукм чиқариб бермоғимни талаб қилсангизлар еру осмонларнинг мавжудлиги изнига боғлиқ бўлган зот ҳаққи, қиёматга қадар ҳам бунга юрмагаймен. Башарти, шартимни эплай олмасангизлар, уларни (ер-сувларни) менга қайтариб бергайсизлар, мен эрсам, сизларни бу мушқилотдин халос қилгаймен».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Меросхўрларим мендан қолган нарсаларнинг бир динорини ҳам бўлиб олмасинлар. хотинларимнинг тирикчилиги ҳамда дастёримнинг таъминотидан ортгани эрса садақадур!» — дедилар».

Урва Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг (Оиша онамиздан бўлак) хотинлари ул зот вафот қилганларидан сўнг Ҳазрат Усмонни Абу Бакрнинг ҳузурларига юбориб мерос талаб қилмоқчи бўлдилар. Шунда Оиша онамиз «Жаноб Расулуллоҳ «Биз мерос қолдирмаймиз, биз қолдирган нарса — садақадур!» деб айтган эрмасмидилар?! — дедилар».

3-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Кимки ўзидан кейин мол қолдирган эрса, ул бола-чақалариникидур!» деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен мўминларга уларнингўзларидан кўра (якинроқдурмен) гамхўрроқдурмен (яъни, мўминлар ўзлари ҳақларида менчалик кўп қай магайлар)! Кимки вафот қилиб, қарзи қолгон эрса, уни ўтамоқ бизнинг бўйнимиздадур ва кимки ўдидан кейин мол қолдирган эрса, ул меросхўрлариникидур!» — дедилар».

4-боб. Ўғил боланинг ота-онасидан қолган мероси ҳақида

Зайд ибн Собит: «Агар эркак ёким аёл вафот қилиб, ундан бир қиз қолган эрса, мероснинг ярмини олгай ва агар икки ёки ундан кўпроқ қиз қолган эрса, учдан икки қисмини олгай. Агар улар бирлан ўғил (бола) ҳам қолган эрса, даставвал ота ёким оналаридан қолган молга шерик бўлмиш ўшал ўғилнинг улуши берилгайдур, ўғилга бериладирган улуш эрса, икки қизга бериладирган улушга баробардур», — дедилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фароизларни (меросларни) ўз соҳиблариға топширингизлар, қолгани эрса, шг яқин эркак кишиникидур! (бу ерда ўғил бола эрмас, том маънода улгайган эркак киши казарда тутиляпти)», — дедилар».

5-боб. Қиз болаларнинг мероси ҳақида

Саъд ибн Ваққос оталаридан нақл қиладилар: «Мен Маккадалигимда ҳаққа етишгудек даражада бетоб бўлиб қолдим. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени кўргани келдилар. Мен ул зотга: «Ё Расулаллоҳ, мен бадавлат одаммен, аммо биргина қизимдан бўлак меросхўрим йўқдур. Мол-мулкнинг учдан икки қисмини эхсон илайинми?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ «Йўқ!» — дедилар. Мен «Ярминичи?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Йўқ!» —

дедилар. Мен: «Учдан бириничи?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Учдан бири ҳам кўпдур, сен фарзандингни дамлардан тиланадирган қилиб қолдирганингдан кўра бойроқ қилиб қолдирганинг маъқулдир. Сен нимаики эҳсон қилгайсен, албатта Оллоҳ таолодан унинг ажрини олгайсен, ҳаттоки хотинингнинг оғзига солиб қўйган бир лўқма таомнинг эвазига ҳам!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, , Ҳижрат қилолмай Маккада (ўлиб) қолгайменми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Мендан кейин қололмайсен, қолганингда эрди, Оллоҳ таоло ризолигини истаб хайрли ишлар ? қилган ва бу бирлан унинг даргоҳида обрў эътиборинг ортган бўлур эрди, балким мендан кейин қоларсан ва баъзи қавнлар (мусулмонлар) сендан фойдаланиб, қолганлар (кофирлар) зарар товас?! — дедилар. Аммо, бечора Саъд ибн Хавла Маккада вафот этиб, Жаноб Расулulloҳ унга марсия ўқидилар (кўп ачиндилар)».

Асвад ибн Язид ривоят қиладилар: «Маоз ибн Жабал бизга устозлик ва амирлик қилмоқ учун Яманга келдилар. Шунда биз ўлганидан кейин бир қизи ва бир синглиси етим қолган киши хусусида сўраб эрдик: «Ундан қолган мероснинг ярми қизига, ярми синглисига берилгайдур», — дедилар».

6-боб. Ўғил бўлмаган чоғда ўғилнинг ўғлига тегадирган мерос ҳақида

Зайд: «Майитнинг бошқа ўғли бўлмаган чоғда марҳум ўғлининг фарзандлари фарзанд ўрнида бўлиб, улар эркак эрса, ўғилга, аёл эрса қизга тегадирганчалик мерос олғайдурлар ва мерос масаласида ўғил ҳамда кизга қандай чекловлар қўлланса, буларга ҳам шундай чекловлар қўллангайдур. Майитнинг ўғли тирик бўлган чоғда унинг фарзандига мерос берилмагайдур», — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу лайҳи ва саллам: «Меросларни тегишли эталарига берингизлар, қолгани энг яқин (қариндош) эркак кишиникидур!» — дедилар».

7-боб. Майитнинг қизи бирлан ўғлининг қизига тегадирган мерос ҳақида

Ҳузайл ибн Шарҳабийл ривоят қиладилар: «Абу Мусодам майитнинг қизи, ўғлининг қизи ва синглисига тегадирган мерос ҳақида сўрашди. Ул «Мероснинг ярми қизига, ярми синглисига берилгайдур. Ибн Масъуднинг ҳузурига бориб сўрангизлар, ул менинг фикримни тасдиқлағай!» — деди. Ибн Масъуддан шул ҳавда сўраб, уни Абу Мусонинг айтганларидан воқиф қилишганда. ул: «Агар мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳукм чиқарганларидек. мероснинг ярми қизига, олтидан бири эрса ўғлининг қизига (учдан икки қисми қўшимча), қолгани эрса синглисига берилғай деб ҳукм чиқармас эрканмен, ҳидоятга эришмай. тўғри йўлдан озган бўлурмен», — деди. Шундан сўнг, Абу Мусонинг олдига қайтиб бориб, уни Ибн Масъуднинг айтганларидан бохабар қилдик. Ул бизга: Модомики ў:ингиз билар эркансиз, бул ҳақда мендан сўраб нетғайсиз?! — деди».

8-боб. Бобо бирлан ота ва ака-укалар мероси ҳақида

Абу Бакр, Ибн Аббос ва Ибн Зубайр бобони ота дейишди. Ибн Аббос «Ё баний Одам, мен оталарим миллатини Иброҳим, Исҳоқ ва Яъқубга боғладим!» деб ўқиди, аммо Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари кўп бўла туриб, бирор кишининг ўша вақтда Абу Бакрга қаршилиқ қилгани эслатиб ўтилмаган. Ибн Аббос: «Мен ака-укаларимга эрмас, ўғлимнинг ўғлига мерос қолдирғаймен, ўзим эрсам ўғлимнинг ўғлидан мерос олмағаймен», — доди. Бул ҳақда Умар, Али, Ибн Масъуд ва Зайддан турли ривоятлар нақл қилинган.

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Меросларни тегишли эгаларига берингизлар, қолгани энг яқин (қариндош) эркакникидур!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ўзимга мана шу уммат орасидан (Оллоҳ таолодан бўлак яна бир) дўст танлаб олмоғим мумкин бўлганда, Абу Бакрни танлаган бўлур эрдим, аммо бул мумкин бўлмай, ислом биродарлиги афзалдур!» — деганларига қарамай, Абу Бакр бобони отага тенглаштирдилар (ёким бобони ота деб ҳукм чиқардилар)».

9-боб. Эр бирлан бола ва бошқаларнинг мероси ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Илгарилари маййитнинг мол-мулки фарзандига қолар эрди, ота-онасига эрса васиятига мувофиқ мерос берилар эрди. Кейин, Оллоҳ таоло бу тартибнинг қаерини хоҳласа, ўша ерини бекор қилиб, эркакнинг улушини икки аёлнинг улушига тенг қилди ҳамда ота-онанинг ҳар бирига мол-мулкнинг олтидан бири, хотинга саккиздан бири ва тўртдан бири, эрга ярим ва тўртдан бири тарзида мерос таъйин этди».

10-боб. Эру хотин бирлан болалар ва бошқаларнинг мероси ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бану Лихён қабиласига мансуб бир аёлнинг боласини тушириб қўйишгани учун товонига бир яхши қул ёким жория (чўри) ҳукм қилдилар. Кейин, ўшал аёл вафот этгач, Жаноб Расулуллоҳ унинг мулкани фарзандлари бирлан эрига таъйин қилдилар. Аёлнинг бўйнидаги товонни эрса, унинг яқин қариндошлари тўлағайдур».

11-боб. Маййитнинг она бошқа сингиллари бирлан қизларининг мероси ҳақида

Асвад ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида Маоз ибн Жабал маййитдан қолган мулкнинг ярмини қизига ва ярмини синглисига бермоқни бизга амр қилар эрдилар. Кейин, Сулаймон: «Бизга ҳам шундай ҳукм қилинар эрди», — деди-ю, аммо Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларидами, йўқми, бунни айтмади».

Ҳузайл ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ «Мен мерос хусусида Жаноб Расулуллоҳ сингари ҳукм чиқаргумдур!» — деб айтди ёким: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мероснинг ярми қизга ва олтидан бири ўғилнинг қизига, қолгани сингилга», — деганлар» — деди».

12-боб. Овасингилларва ака-укалар мероси ҳақида

Муҳаммад иби ал-Мункадир ривоят қиладилар: «Жобир разияллоҳу анҳунинг бундай деб айтганини эшитдим: «Жаноб Расулуллоҳ менинг ҳузуримга келдилар, мен бетоб ётган эрдим. Шунда таҳоратга сув келтирмоқни буюрдилар, сўнг таҳорат олиб, сувини менга сепдилар. Мек ўзимга «селдимда Ё Расулаллоҳ, менинг сингилларим бордур», — дедим. Шуида «Фароиз» (мерос) ояти нозил бўлди».

13-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Аннисо» сураси): «Йаствафтуунака қулиллоҳу йуфтийкум фил-

калолати инимруъун ҳалака лайса лаҳ валадун ва лаҳ ухтун фалаҳо нисфу мо тарака ва ҳува йарисуҳо ин лам йакун лаҳо валадун фа-ин конатоснатайни фа-лаҳумос-сулусони миимо тарака ва ин кону хватан рижолан ва нисоан фа-лиззакари мислу ҳаззилунсайайни йубаййинуллоҳу лакум ан та.чиллуу валлоҳу бмкулли шайъин алиймун». Оятнинг мазмуни: «Одамлар сиздан ҳукм сўрарлар, сиз айтингки, Оллоҳ таоло сизларга кимсасиз қолганлар ҳақида қуйидаги ўз ҳукмини баён қилур: агар бир киши ўлса-ю, унинг фарзандлари бўлмай, фақат бир синглиси қолган эрса, унга барча мероснинг ярмиси берилур. Фарзанди бўлмаган сингилга эрса унинг биродари ворислик қилур. Агар маййитнинг икки синглиси бўлса, барча мероснинг учдан иккиси берилур ва агар уларнинг бири эркагу бири аёл эрса. ул ҳолда эркагига икки аёлнинг улушига тенг улуш берилур. Оллоҳ таоло адашмангизлар деб сизларга буларни баён қилур. Оллоҳ таолп ҳар нарсани билгувчи зотдур!».

14-боб. Амакининг икки ўғли — бири онага ака (ёким ука), иккинчиси эр

Ҳазрат Али: «Мероснинг ярми эрга, олтидан бири онанинг акасига берилгайдур, қолгани иккисининг ўртасида тенг иккига бўлингайдур», — дедилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен мўминларга уларнинг ўзларидан ҳам яқинроқмен. Агар бирпр киши вафот этиб, ўзидан кейин мулк қолдирган эрса, ул ўшал кишининг фарзандлари бирлан ота томондан қариндошлариникидир. Кимники, вафот этгач. норасида ёким қаровсиз боласи қолгайдур, уни мен ўз ҳимоямга олиб, тарбият қилгаймен!— дедилар»

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Меросларни тегишли эгаларига берингизлар, қолгани эрса маййитнинг энг яқин эркак қариндошиникидур!» — дедилар».

15-боб. Қариндошлар ҳақида

Ибн Аббос Оллоҳ таолонинг «Ва ли-куллин жаъално маволийа миммо таракал-волидони вал-акрабууна валлазий-на ақадат аймонукум» («Аннисо» сураси: «Ва ҳар бир одам учун биз ворислар таъйин қилгандурмиз унинг ота-она ва қариндошлари қолдирган молу мулкка ва ул одамларики, алар ила сизлар аҳду ваймон қилгандурсизлар...») деган қавлини ўқидида: «Муҳожирлар Мадинага келганларида, ансорийлар қариндош бўлмасалар ҳам, уларни ўзларига меросхўр қилдилар, чунким Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни ўзаро -ака-ука тутинтириб қўйган эрдилар. Оллоҳ таолонинг «Ва ҳар бир одам учун биз ворислар таъйин қилгандурмиз...» деган қавли нозил бўлгач, кетидан унинг «...ва ул одамларики, алар ила сизлар аҳду ваймон қилгандурсизлар...» деган қавли нозил бўлиб, аввалгисини мансук қилдш, — деди.

16-боб. Мулоанат қилинган аёлнинг мероси ҳақида

Ибн Умар ривоят қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида бир киши ўз хотинини мулоанат қилди (зино қилганликда айблади) ва у туққан боладан тонди. Жаноб Расулуллоҳ уларни ажратиб қўйиб, .болани онаси билан бирга (меросдан) маҳрум қилдилар».

17-боб. Фарзанд, унинг онаси хоҳ озод ва хоҳ жория бўлсин, тўшак

соҳибникидур!

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Утба ўз укаси Саъд ибн Ваққосга ўлар чоғида: «Замъа чўрисининг боласи мендан бўлгандур, уни сенга топширамен!» — деб васият қилди. (Макка) фатҳ қилинган йили Саъд болани ўз қарамоғига олиб: «Бул аҳамнинг боласи, қарамоғимга олмоғимни менга васият қилганлар!» — деди. Замъанинг ўғли Абд ибн Замъа ўрнидан туриб «Бул менинг уҳам ҳамда отамнинг жориясининг ўғли, ул отамнинг тўшагида дунёга келган!» — деди. Шундан сўнг, Саъд бирлан Абд ибн Замъа Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришди. Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бул аҳамнинг ўғли бўлиб, уни ўз қарамоғимга олмоғимни васият қилганлар!» — деди. Абд ибн Замъа эрса: «Бул менинг уҳам ҳамда отамнинг жориясишиг ўғли, ул отамнинг тўшагида бунёд бўлган!» — деб айтди- Жаноб Расулulloҳ «Эй Абд ибн Замъа, бул сеники, зеро фарзанд тўшакники бўлғайдур, фоҳиша эрса, маҳрум этилгай!» — дедилар. Сўнг Савда бинти Замъанинг Утбагэ ўхшашлигини кўриб: «Эй Савда, боладан қочғил (яъни, уни номаҳрам билғил)!» — деб айтдилар. Бола Оллоҳ таоло даргоҳига рваона бўлгунга қадар ҳам Савдаи кўрмади».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Фарзанд тўшак соҳибникидур!» — дедилар».

18-боб. Қулга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқи уни озод қилган шахсники эканлиги ҳамда ташландик боланинг мероси ҳақида дейдилар. Ҳазрат Умар: «Ташландик бола — озоддур

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Жория Барирани сотяб олиб, озод қилмоқчи бўлганимда Жаноб Расулulloҳ: «Уни сотиб олавергил, чунким унга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқи уни озод қилган шахсга ўтгайдур!» — дедилар. Бир куни Барирага қўй гўшти инъом қилишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Бул гўшт Барирага садақадур, бизга эрса ҳадядур!» — дедилар. Ҳаҳам: «Унинг эри озод эрди», — дейдилар, аммо ул кишининг гаплари тўғри бўлмади, Ибн Аббос: «Чамамда ул қул эрди», — деганлар».

Ибн Умар Жаноб Расулulloҳдан нақл қилиб: «Қулга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқи уни озод қилган шахсга ўтгайдур!» — дейдилар.

19-боб. Қулликдан озод қилинган, ўз ихтиёри ўзнда бўлган шахснинг мероси ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Ислом аҳли қулларини озод қилгач, уларни ўз ҳолларига ташлаб қўймадилар. жоҳилият даври аҳолиси эрса, уларни ўа ҳолларига ташлаб қўяр эрдилар».

Иброҳим ибн ал-Асвад ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо озод қилмоқ ниятида жория Барирани сотиб олдилар. Шунда унинг эгалари ҳомийлик ҳуқуқини ўаварида қолдирмоқни шарт қилиб қўйдилар. Оиша онамиз: «Ё Расулulloҳ, мен Барирани озод қилмоқ учун сотиб олдим, аммо унинг эгалари ҳомийлик ҳуқуқини ўзларида қолмоғини шарт қилиб қўймоқдалар!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Уни озод қилаверғил, ҳомийлик ҳуқуқи уни озод қилганникидур!» — дедилар. Шунда Оиша онамиз уни озод қилиб ўз ихтиёрини ўзига бердилар (яъни, Бариранинг эри қул бўлиб, унинг никоҳида қолиш ёким қолмаслик ихтиёри)».

20-боб. Ўзининг озод қилган қулларидан тонмоқликнинг гуноҳи ҳақида

Иброҳим аттаймий оталаридан нақл қиладилар: «Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу: «Бизнинг қўлимизда, мана бу арақларни ҳисобга олмаганда, Оллоҳ таолонинг Китобидан ўзга бирорта ҳам ўқиғулик китоб йўқдуря, — деб бир қанча варақларни кўрсатдилар. Қарасак уларда .турли жароҳатларнинг давоси ва туяларни боқиш йўллари ҳақида ёзилган бўлиб. Мадинанинг Айрдан то Савр деган еригача муқаддас қилинганлиги хусусида бундай дейилган эркан: “Мадинанинг Айр (Оир) тоғидан то Савр тоғига қадар ерлари муқаддас бўлиб, кимки ўшал муқаддас ерда исломга хилоф ишларни қилеа ёким бирор бидъатчининг ёпини олиб жой бериб ҳурматласа, унга Оллоҳ таоло, фаришталар ва барча одамларнинг лаънати бўлсин! Қиёматда унинг тавбаси ҳам, фидяги (гуноҳни ювмоқ учун бериладирган тўлов) ҳам қабул қилинмағайдур ва кимки бирор қавмга унинг ҳомийлари изнидан ташқари ҳомийлик қилса. унга ҳам Оллоҳ таоло, фариштала) ва барча одамларнинг лаънати бўлсин! Қиёматда унинг тавбаси ҳам, фидяси ҳам қабул қилинмағайдур. Муслмонларнинг бирдан-бир зиммаси (муслмонлар ғайридинларни ўз ҳимоясига олиб тузилган шартнома) бор, унга барча баробар риоя қилмоги лозимдур. Кимки бул аҳдномани бузса, унга ҳам Оллоҳ таоло, фаришталар ва барча одамларнинг лаънати бўлсин! Қиёматда унинг на тавбаси ва на фидяси қабул қилинмағайдур».

Ибн Улшр ривоят қиладилар: «Расулўллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам озод қилинган қулга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқини сотмоқдан ҳамда ундан воз кечмоқдан қайтардилар».

21-боб. Қулини бировга ўз қўли билан топширса... Ҳасан Басрий бундай одамда қулга ҳомийлик ҳуқуқи қолмайди деб ҳисоблар эрдилар

Расулўллоҳ саллаллоҳу алайи ва саллам: «Қулга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқи уни озод қилган шахсниқидур!» — деганлар. Тамим ад-Дорий: «Қулни озод қилиб, унга ҳомийлик қилмоқ ҳуқуқини қўлга киритган одам ўшал озод қулнинг энг яқин кишиси бўлиб қолғай ва ул унинг ҳаёту мамотига жавобгардур», — деб айтдилар ва буни Жаноб Расулўллоҳга нисбат бердилар. Бул хабарнинг тўғри ёким тўғри эмаслиги хусусида уламолар ўртасида ихтилоф мавжуд»,

Ибн Умар ривоят қиладилар: «мўминлар онаси бўлмиш Оиша разияллоҳу анҳо бир чўрини сотиб олиб, озод қилмоқчи бўлдилар. Шумда унинг эгаси қулга валийлик ҳуқуқини ўзида қолдирмоқни шарт қилиб қўйди. Оиша онамиз бул ҳақда Жаноб Расулўллоҳга хабар бериб эрдилар. ул зот: «Бул нарса қулни сотиб олмоғинга монелик қилолмағай. чунким валийлик ҳуқуқи озод қилган кишига ўтгайдур!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен жория Барирани сотиб олдим. Унинг эгаси валийлик ҳуқуқини ўзида олиб қолмоқни шарт қилиб қўйди. Бул ҳақда Жаноб Расулўллоҳга айтган эрдим: «Уни озод қилавер, чунким валийлик ҳуқуқи пул тўлаган кишига ўтгайдур!» — дедилар. Мен уни озод қилдим. Жаноб Расулўллоҳ уни олдиларига чорлаб, эри бирлан қолмоги ёким қолмаслигини ўз ихтиёрига топширдилар- Шунда ул «Фалон ва фалон нарсаларни менга берганда эрди, унинг ҳузурида тунамас эрдим!» — деб ўзи ёлғиз яшамоқни ихтиёр қилди».

22-боб. Аёлларнинг валийлик қилмоққа ҳуқуқлари борлиги ҳақида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо Барирани сотиб олмоқчи бўлдилар. Шунда Жаноб Расулўллоҳга: «Унинг эгалари валийлик ҳуқуқини ўзларида олиб қолмоқни шарт қилиб қўймоқдалар», — дедилар. Жаноб Расулўллоҳ «Сотиб олаверғил, чунким қулга валийлик қилмоқ ҳуқуқи уни озод қилган шахсниқидур!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Валийлик ҳуқуқи пул тўлаб мулкка эга бўлган шахсниқидур!» — дедилар»

23-боб. Қавмнинг озод қилган қули ҳам, сингилнинг фарзанди ҳам ўшал қавмдандур!

Анис ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қавмнинг озод қилган қули ўшал қавмдандур (яъни, бирор қавм томонидан озод қилинган қул ўшал қавмнинг тенг ҳуқуқли аъзосига айланиб, мерос ҳуқуқига эга бўлғайдур!) — дедилар».

Анас (ибн Молик) риоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қавм сингисининг ўғли ўшал қавмдандур (яъни, бирор қавмга мансуб киши сингисининг ўғли ўшал қавм аъзоларига нисбатан ўз ўғли-дек бўлиб, уларнинг барчалари каби мерос ҳуқуқига эгадур!)» — дедилар».

24-боб. Асирнинг мероси ҳақида

Шурайҳ кофирлар қўлига асир тушиб қолган кишига мерос васият қилар эрдиларда «Ул менга барчадан ҳам , ларурдур!» — дер эрдилар.

Умар ибн Абдулазиз «Асирнинг васиятини адо этингизлар, унинг озод қилган куллариға ғамхўрлик қилинганлар, мол-мулкдан хабар олиб, қарзларини тўлангизлар чунким ул асирликда бўлиб, ўз ихтиёри ўзида эрмасдур!» — дер эрдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки вафот қилиб, мол-мулк қолдирган эрса, меросхўрлариниқидур ва кимники норасида етим-есирлари қолган эрса, бизниқидур!» — дедилар».

25-боб. Муслмон кофирдан ва кофир муслмондан мерос олмағайдур!

Мерос тақсим қилинмасидан бурун муслмон бўлган шахс ҳам мерос олмағайдур (Чунким, унга мерос тақсим қилмоғи лозим бўлган шахс кофирдур. Мерос тақсим қилингандан сўнг муслмон бўлган шахс эрса, маълумки, кофирлик чоғидаёқ мерос олиб бўлган бўлур).

Усома ибн Заъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Муслмон кофирдан ва К»фир муслмондан мерос олмағайдур!» — дедилар».

26-боб. Насроний қулнинг ва нархини оқласа, озод қилинмоғи ўзи бирлан шартлашилган насроний қулнинг мероси ҳамда боласидан тонган шахсининг гуноҳи ҳақида

27-боб. «Укам» ёким «Акамнинг ўғли» деб даъво қилган шахс ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Саъд ибн Абу Ваққос бирлан Абд ибн Замъа бир ўғил бола хусусида жанжаллашиб қолишди. Саъд: «Бул бола, ё Расулаллоҳ, Утба ибн Абу Ваққоснинг фарзанди бўлиб, аҳам унинг ўз ўғиллари эканлигини айтиб менга васқят қилганлар, унинг аҳамга ўхшашлигини кўряпсизми?! — деди. Абд ибн Замъа эрса: «Бул бола, ё Расулаллоҳ, менинг уҳам бўлиб, отамнинг тўшағида ўз жорияларидан бунёд бўлгандур!» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам болага қараб, унинг чиндан ҳам Утбага

ўхшашлигини кўрдиларда: «Бул бола сенга, эй Абд, зеро фарзанд тўшак соҳибиники бўлиб, фоҳиша ундан маҳрум қилинғайдур. Эй Савда бинти Замъа, бу боладан қочғил (уни ўзинга номаҳрам билғил!)» — дедилар. Шундан сўнг, бола Савданинг (юзини) мутлақо кўрмади».

28-боб. Отаси бўлмаган одамни отам деб даъво қилса...

Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулуллоҳдан бундай деб эшитдим: «Кимки отаси эмаслигини била туриб, атайлаб бировни отам деб даъво қилса, жаннат унга ҳаромдур!» — дедилар. Бу ҳадисни Абу Бакрга айтганимда, ул киши: «Мен буни Жаноб Расулуллоҳдан икки қулоғим бирлан эшитиб, қалбимга жо қилганмен», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оталарингиздан тонмангизлар. кимки отасидан тонғайдур, кофир бўлғайдур!» — дедилар.

29-боб. Агар аёл бегона болани ўғлим деб даъво қилса

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Икки аёл бўлиб, ар бири ўз ўғилчасини етаклаб ктаётган эрди. Ногаҳон, бир ўри келиб, улардан бирининг ўғилчасини олиб қочди. Шуда ўша аёл дугонасига: «Бўри олиб қочган бола сенинг болангэрди!» — деди. Дугонаси зрса: «Йўқ, ул сенинг боланг Е эрди!» — деди. Кейин, улар жанжаллашиб Довуд алайҳисса- ломнинг ҳузурларига боришди, Ул киши аёллардан ёши (каттасининг фойдасига ҳукм чиқардилар (чунким, омон қолган бола ўшанинг кўлида бўлиб, ёши кичик аёлнинг боласига ўхшамас эрди). Шундан сўнг, улар Сулаймон ибн Довуд алайҳиссаломнинг ҳузурларига боришди. У киши: «Ничоқ келтирингизлар, болани иккинчигизга бўлиб берғаймен!» — деб эрдилар, ёши кичик аёл: «Худо хайрингизни берсин, бундай қила кўрмангиз, бу унинг боласидур!» — деб ёлборди (чунким, ул ўз боласига ачиниб, ҳатто тирик қолмоғи учун ундан воз кечишга тайёр эрди). Шунда Сулаймон иби Довуд алайҳиссалом ёши кичик аёл фойдасига ҳукм чиқардилар».

30-боб. Топқир киши ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам нечоғлик хурсандликларидан чеҳралари чараклаб ҳузуримга кириб келдиларда: «Кўрмайсанми Мужаззазнинг (топқирлигини), ул (бошларини кийимлари бирлан ўраб бурканиб олган) Зайд ибн Ҳориса бирлан Усома ибн Зайдга қараб: «Бул оёқлар бири иккинчисидандур», — деб айтди-я!» — дедилар (яъни, Зайд ибн Ҳориса бирлан Усома ибн Зайд ота-бола бўлиб. жоҳилият даврида одамлар отанинг қоп-қоралигидан, ўғилнинг эрса вахтадан ҳам оқлигидан кулиб, мазах қилишар эрди. Мужаззаз уларни оёқлари рангидан таниб олиб: «Бул оёқлар бири иккинчисидандур», — дейиш бирлан уларнинг ота-бола эканликларига ишора қилганлар)».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хурсайд ҳолда ҳузуримга кмириб келдиларда: вай Оиша, Мужаззаз алмадлажийнинг топқирлигини қара-я! Ул ҳузуримга кириб келганда бошларини кийимлари бирлан ўраб бурканиб олган, фақат оёқларигина кўриниб турган Усома бирлан Зайдки кўриб «Бул оёқлар бири иккинчисидан (бунёд бўлгандур», — деди-я!» деб айтдилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ҲАДД УРМОҚ ВА ҲАДД УРИЛМОҒИДАН АСРОВЧИ ФЕЪЛУ АТВОР ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Маст қилғувчи ичимликлар ичмаслик лозимлиги ҳақида

Иби Аббос: «Зино қилаётган одамнинг (қалбидан) иймон нури маҳв қилинғайдур!» — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Зинокор айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунким ул зино қилаётганида иймонидан ажрағайдур, ичимлик ичғувчи айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунким ул ичимлик ичаётганида иймонидан ажрағайдур, ўғри айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунким ул ўғрилиқ қилаётганида иймонидан ажрағайдур ҳамда қароқчи айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунким ул одамларни бақрайтириб қўйиб талончилик қилаётганида иймонидан ажрағайдур!».

2-боб. Ичимлик ичғувчини калтаклаб жазоламоқ лозимлиги хусусида

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ичкилик ичган бир одамни хурмо новдаси ҳамда ковуш бирлан калтакладилар. Абу Бакр эрса, қирқ дарра урдилар».

3-боб. Уйда ҳадд урмоқни амр қилган киши ҳақида

Уқба ибн ал-Ҳарас ривоят қиладилар: «Нуаймон (ёким Ибн Нуаймон)ни маст ҳолда олиб келишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ уйда ўлтирган барча кишиларга уни калтакламоқни амр қилиб эрдилар, улар калтаклашди. Мен уни ковуш бирлан калтаклаганлардан бири эрдим».

4-боб. Хипчин ва ковуш бирлан калтакламоқ ҳақида

Уқба ибн ал-Ҳарас ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига Нуаймон (ёким Ибн Нуаймон) ни маст ҳолда етаклаб келишди. Шунда ул зот уйда мавжуд одамларга уни калтакламоқни амр қилдилар, улар хипчин ва ковуш бирлан калтаклашди. Мен ҳам калтаклаганлар орасида бор эрдим».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам маст бир одамни хипчин ва ковуш бирлан калтакладилар. Абу Бакр эрса, унга қирқ дарра урдилар»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига ичкилик ичган бир одамни олиб келишган эрди, уни калтакламоқни амр қилдилар. Шунда уни баъзимиз қўл бирлан, баъзимиз ковуш бирлан ва баъзимиз кийим бирлан калтакладик. Ул ҳадд урилгач, чиқиб кетди. Шунда айримлар унинг ортидан: «Оллоҳ таоло сени сазойи қилсин!» — деб қолишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ундай демангизлар, (бул қарғишингиз бирлан) унга қарши шайтонга мадад бермангизлар!» — дедилар».

Умайр ибн Саъд ан-Наҳъий ривоят қиладилар: «Али ибн Абу Толиб разияллоҳу анҳунинг бундай деганларини эшитганмен: «Мастдан бўлак бирорта ҳам одамнинг ҳадд урганимда ўлиб қолмоғини ва кейин унга ачиниб юрмоғимни истамасдим. Маст ўлиб қолсачи, бунинг учун

товон тўлаб қўя қолар эрдим. Чунким, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (ўлгунча урмоқни) буюрмаганлар».

Соиб ибн Язид ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саодатли замонларида ва Абу Бакрнинг ҳукмдорлик йилларида ҳамда Умарнинг дастлабки халифалик қилган чоғларида мастни тутиб келиб, қўлимиз, ковушимиз ва кийимларимиз бирлан калтаклаб жазолар эрдик. Умар халифалигининг сўнгги йилларига келиб қирқ дарра уриладиган бўлди. Одамлар орасида фиску фасод кучайгач эрса, саксон даррага етказилди».

5-боб. Ичкилик ичгувчиларни ланатламоқнинг макруҳ жиҳатлари мавжуд, чунким улар диндан чиқмагайлар

Умар ибн ал-Хаттоб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида «эшак» лақабини олган Абдуллоҳ исмли бир киши бўлиб, Жаноб Расулуллоҳни кулдириб юрар эрди. Ул зот уни ичкилик ичганда калтаклаган эрдилар. Бир куни уни маст ҳолда келтиришиб эрди, калтаклаб жазо берилди. Шунда қавм аҳлидан бири: «Ё парвардигоро, уни лаънатлағайсен, унга берилаётган жазо, чамаси, камлик қилаётган кўринадур!» — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Уни лаънатламангизлар. Оллоҳ таоло ҳақи, менга аёнки, ул Оллоҳ таоло бирлан унинг расулини яхши кўрғайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига маст бир кишини олиб келишди. Уни калтакламоқни амр қилдилар. Биримиз қўлимиз бирлан, биримиз ковушимиз бирлан ва яна биримиз кийимимиз бирлан калтакладик. Ул чиқиб кетгач, бир киши ортидан: «Оллоҳ таоло уни сазойи қилсин!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ «(Бул қарғишингиз бирлан) биродарингизга қарши шайтонга мадад бермангизлар!» — дедилар».

6-боб. Ўғри ўғрилик қилаётганида...

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Зинокор айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунким ул зино қилаётганида иймонидан ажрағайдур ҳамда ўғри айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунким ул ўғрилик қилаётганида иймонидан ажрағайдур!» — дедилар».

7-боб. Ўзини қадрламайдирган (ўғрилик оқибатида кўлидан ажрайдирган) ўғрига лаънат ўқимоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дубулға ўғирлаб ёким қандайдир бир арқон ўғирлаб, пиравардида қўли қирқиб ташланадирган ўғрига Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин!» — дедилар».

8-боб. Ҳадд (шаръий жазо) — каффоратдур!

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларидаги бир йиғинда эрдик. Шунда ул зот: «Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмагаймен, ўғрилик қилмагаймен ва зинокор бўлмагаймен деб менга байъат қилингизлар (қасамёд қилингизлар)!» — дедилар-да, қуйидаги ояти каримани ўқидилар «Сизлардан қайси бирингиз (байъатига) вафо қилғайдур, унинг ажру савоби Оллоҳнинг бўйнидадур ва кимки ундан (байъатидан) бирортасини бузғайдур, бунинг учун жазо олғайдур ва бул жазо унинг учун каффорат бўлғайдур ва кимки ундан (байъатидан) бирортасини бузган эрса-ю, Оллоҳнинг ўзи

(унинг бул гуноҳини) яширган эрса, хоҳласа уни мағфират қилғай ва хоҳласа унга азоб берғай!»

9-боб. Ҳадд уриб жазо берилмоғидан ҳамда ҳақ талаб қилинмоғидан ўзга ҳолларда мўмин мўминга ҳимоячидур!

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда (Видолашув ҳажида): «Қайси ойни энг ҳурматли ой деб билурсизлар?» — дедилар. «Биз ҳозир яшаб турган мана шул ой эрмасмудур?!» — дейишди. «Қайси шаҳарни энг ҳурматли шаҳар деб билурсизлар?» — дедилар. «Мана шул шаҳримиз улуғ эрмасмудур?!» — дейишди. «Қайси кунни энг ҳурматли кун , деб билурсизлар?» — дедилар. «Бия ҳозир яшаб турган мана шул кун эрмасмудур?! — дейишди. «Дарҳақиқат, Оллоҳ таборак ва таоло қонингиз, молингиз ва обрўйингизни бир-бирингизга нисбатан ана шул муқаддас кунингиз, ана шул муқаддас шаҳрингиз ва ана шул муқаддас ойингиз янглиғ муқаддас айлади. Аммо, ҳақлиғ ҳолатлар бундан мустаснодур!» — дедилар-да, «Буларни сизларга тушунтира олдими?» — деб уч бор такрорлаб эрдилар, одамлар ҳар гал: «Ҳа!» — деб жавоб қилишди. Сўнг: «Мендан кейин бир-бирингизнинг бўғзингизга тиф урадирган кофир бўлиб кетмангизлар!» — деб айтдилар».

10-боб. Ҳадд (жазоси) нинг қўлланиши ва Оллоҳ таоло муҳаррам қилган нарсалар учун ўч олмоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ихтиёрларида икки ишдан бирини қилмоқ имкони бўлганда улардан гуноҳ бўлмайдирган осонроғини танлар эрдилар, агар гуноҳ бўладирган эрса, ундан ҳаддан имкон йироқ юрар эрдилар. Оллоҳ таоло ҳақи, ул зот ўзларига етказилган озор ёким бирор зарар учун сира ҳам ўч олмас эрдилар. Оллоҳ таоло муҳаррам қилган нарсаларга дахл қилингандагина ўч олар эрдилар».

11-боб. Зодагон ва бечораҳолга нисбатан ҳадд (жазоси)нинг қўлланиши ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Усома Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга ўғрилиқ қилган бир аёл ҳақида сўзладилар. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Сизлардан олдинги қавмлар ҳадд жазосини бечораҳолларга нисбатан қўллаб, зодагонларга тегмаганликлари оқибатида ҳалокатга юз тутдилар. Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, агар (қизим) Фотима шул ишни қилганда қўлини қирққан бўлур эрдим!» — дедилар».

12-боб. Гуноҳкорни авф этмоқни сўраб келинганда ҳукмдорнинг шафоат қилиоқдан бош тортганлиги ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Қурайш қабиласи ахли Махзум уруғига мансуб ўғрилиқ қилган бир аёл хусусида не қилмоқларини билмай кўп ўйга тилдилар. Ниҳоят, улар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бул хусусда (ул зотнинг) эркатойлари бўлмиш Усомадан бўлак ким журъат қилиб сўзлай олур?! — деган хулосага келдилар. Усома бориб Жаноб Расулуллоҳдан ўшал аёлни авф қилмоқларини илтимос қилди. Шунда ул зот: «Оллоҳ таолонинг ўзи жорий қилган ҳадд (жазоси)ни менсимай, ул аёлни шафоат қилмоғимни истайдурмисен?! — дедилар. Сўнг, ўринларидан турдилар-да, ҳузурларидагиларга қарата: «Эй одамлар, дарҳақиқат, сизлардан илгариги қавмлар залолатга юз тутиб, зодагон ўғрилиқ қилса, унга тегмай, бечораҳол ўғрилиқ қилганда ҳадд урдилар. Оллоҳ таолога қасамёд қилурменким,

Муҳаммаднинг қизи бўлмиш Фотима ўғрилиқ қилса, Муҳаммаднинг ўзи шахсан унинг қўлини кесгайдур!» — деб хитоб қилдилар».

13-боб. Оллоҳ, таолонинг «Ўғрилиқ қилган эркакнинг ҳам, аёлнинг ҳам қўлини кесингизлар!» — деган қавли хусусида

Ўғрилиқ қилган одам қўлининг қаеридан кесмоқ лозим бўлади? Ҳазрат Али кафтидан кесдилар. Қатода ўғрилиқ қилган бир аёл хусусида гапираётиб: «Унинг чап қўлини кесдилар, худди шундай қилмоқ керак!» — дедилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Чорак динор ва ундан зиёд пул учун қўл кесилгайдур!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Чорак динор учун ўғрининг қўли кесилгайдур».

Умра бинти Абдурраҳмон ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бигга чорак динор учун қўл кесилмоғи ҳақида айтдилар», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг замонларида ўғрининг қўли теридан ёким пўлатдан қилинган қалқон қийматига тўғри келадиган нарса ўғирласагина кесилар эрди», — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Торидан ёким пўлатдан ясалган қалқон қийматидан ҳам қийматга эга бўлган нарсани ўғирлаган ўғрининг қўли кесилмас эрди. Бу қалқонларнинг ҳар бири муайян нархга эга бўлган», — дейдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг замонларида теридан ёким пўлатдан ясалган қалқон қийматидан ҳам қийматга эга бўлган нарсани ўғирлаган ўғрининг қўли кесилмас эрди. Бу қалқонларнинг ҳар бири муайян қийматга эга бўлган. Абдуллоҳ ибн Умар: Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қиймати уч дирҳам турадирган теридан ясалган қалқонни ўғирлаган ўғрининг қўлини кестирган эрдилар», — дейдилар.

Нофиъ Ибн Умардан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қиймати уч дирҳам бўлган тери қалқонни ўғирлаган ўғрининг қўлини кестирган эрдилар».

Убайдуллоҳ Нофиъдан нақл қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам қиймати уч дирҳам бўлган тери қалқонни ўғирлаган ўғрининг қўлини кестирган эрдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Дубулга ёким қандайдир бир арқон ўғирлаб, ниравардида қўли кесиладирган ўғрига Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин!» — дедилар.

14-боб. Ўғрининг тавбаси ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир ўғри аёлнинг қўлини кестирдилар. Шундан кейин ўшал аёл тез-тез келиб турадирган бўлиб

қолди, мен унинг ҳожатини Жаноб Расулulloҳга ҳар гал етказиб турдим. Ниҳоят, ул тавба қилиб, тўғри йўлни топиб олди».

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Бир жамоа бирлан биргалиқда Жаноб Расулulloҳга байъат қилдим. Шунда ул зот бундай дедилар: «Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмасликларингизга, ўғрилиқ қилмасликларингизга, болаларингизни ўлдирмасликларингизга, иродасизлик қилиб бировга бўҳтон қилмаслигингизга ва хайру эҳсон борасида менинг олдимда гуноҳкор бўлиб қолмаслигингизга мен ҳам сизларни байъат қилдиргаймен (қасамёд қилдиргаймен). Қайси бирингиз байъатингизга вафо қилсангиз, ажру савобингиз Оллоҳ таолонинг бўйнидадур ва кимки булардан бирортасини бузса-ю, бунинг учун бу дунёда жазоланса, шул жазо унга каффорат бўлиб, қилган гуноҳи ювилгайдур ва кимники гуноҳини Оллоҳ таоло бу дунёда шарманда қилмай яширган эрса, бу унинг ишидур, хоҳласа, азоблағай, хоҳласа, мағфират қилгай».

Абу Абдуллоҳ (ал-Бухорий): «Қўли кесилгандан кейин астойдил тавба қилган собиқ ўғрининг гувоҳлиги қабул қилингайдур ва ҳадд жазоси қўлланилган ҳар бир шахс, агар чин юракдан тавба қилган бўлса, гувоҳликка ўта олгайдур», — дейдилар.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

МУСУЛМОНЛАРГА ҚАРШИ УРУШ ОЛИБ БОРУВЧИ КОФИРЛАР ВА ДИНДАН ҚАЙТГАНЛАР ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ, таолонинг қавли («Ал-Моида» сураси): Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ ва унинг расулига қарши уруш олиб борувчи ва мамлакатда бузғунчилик қилувчи одамларнинг жазоси шулдурким, улар қатл қилинсинлар ёким дорга осилсинлар ёхуд қўлу оёқлари қарама-қарши тарафидан (чап қўл, ўнг оёқ) кесилсин ё улар мамлакатдан бадарға қилинсинлар».

Анас ибн Молик ривоят иладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига Укл қабиласидан бир гуруҳ одамлар келиб мусулмон бўлдилар. Аммо, уларга Мадина об-ҳавоси ёқмай, хасталаниб қолдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ закотга берилган туялар турган жойга бориб, уларнинг сийдиги бирлан сутидан ичиб даволанмоқни уларга амр қилдилар. Улар шифо топгач, кўрнамаклик қилиб диндан қайтдилар ва Жаноб Расулulloҳнинг туябонларини ўлдириб, туяларни ҳайдаб кетдилар. Ортларидан одам юборилиб, тутиб келтирилгач, қўлу оёқлари кесилди. Кўзлари ўйилди, сўнг шундайича ўз ҳолларига ташлаб қўйилди, ўлиб кетдилар».

1-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг диндан қайтиб мусулмонларга қарши уруш қилганларни (қўл-оёқлари кесилгач, қонини тўхтатмай) ўз ҳолларига ташлаб қўйганликлари ва уларнинг ўлиб кетганликлари ҳақида

Анас ибн Молик: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бир гуруҳ Урайна қабиласи аъзоларининг қўл-оёқларини кестириб, қонини тўхтаттирмадилар, улар ўша аҳволда ёттанларича ўлиб кетдилар», — дейдилар.

2-боб. Диндан қайтиб мусулмонларга қарши урушганларга сув берилмаганлиги ва уларнинг ўлиб кетганликлари ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Укл қабиласидан бир гуруҳ одамлар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб, супада яшаб турдилар. Сўнг, Мадина об-ҳавоси илғаб хасталандилар. Шунда улар: «Ё Расулalloҳ, бизга сут топдириб берсангиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Мен сизларга сут топдириб бермаймен, (яхшиси) пайғамбар алайҳиссаломнинг туялари қошиға борингизлар!» — дедилар. Улар бориб туя сути бирлан сийдигидан ичишиб шифо топдилар ва ҳатто семириб кетдилар. Сўнг, туябонни ўлдириб туяларни ҳайдаб кетдилар. Жаноб Расулulloҳ бундан хабар топгач, уларнинг ортидан одам юбордилар, кун ёйилмай тутиб келишди. Кейин, уларнинг кўзига мил тортишди, қўлу оёқларини кесишди, аммо қон тўхтатиш чораларини кўришмади. Сўнг, уларни Ҳарра даштига олиб бориб ташлашди, ташналиқдан сув сўрасалар, сув беришмади, шул тариқа улар азобда ўлиб кетдилар».

Абу Килоба: «Улар ўғрилиқ қилдилар, одам ўлдирдилар ва Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига қарши уруш қилдилар», — дейдилар.

3-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг мусулмонларга қарши уруш қилганларнинг кўзига мил тортирганликлари ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Укл (ёким Урайна) қабиласидан бир гуруҳ одамлар Мадинага келишди. Жаноб Расулulloҳ туялар турган ерга бориб, уларнинг сийдиги, сутидан

ичиб даволанмоқни амр қилдилар. Улар ичишиб шифо топишди, ҳаттоки тўлишиб кетишди. Кейин, туябонни ўлдириб туяларни олиб қочишди. Бундан хабар топган Жаноб Расулulloҳ ортларидан одам юбордилар. кун ёйилмай тутиб келишди. Сўнг, қўллари бирлан оёқларини кесиб, ҳамда кўзларига мил тортиб шу аҳволда чўлга ташлаб келишди, ташналикдан қийналиб ўлиб кетишди.

Абу Килоба: «Мазкур қавм ўғрилиқ қилди, одам ўлдирди, иймом келтиргач, диндан қайтиб, Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига уруш қилди», — дейдилар.

4-боб. Фаҳш ишлардан қочган кишининг фазилати ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло ўзининг соясидан бўлак соя бўлмайдирган куни, яъни қиёмат куни Қуйидаги етти тоифа бандасини ўз соясига олур: одил имомни (одил раҳбарни), Оллоҳ таолога ибодат қилиб вояга етган йигитни, хилватда Оллоҳ таолони ёд этиб кўзи жиққа ёш бўлган кишини, қалби доимо масжид бирлан боғлиқ бўлган кишини, Оллоҳ таолони деб бир-бирига муҳаббат қўйган икки мўмин кишини, мансабдор гўзал аёл зинога даъват қилганда, «Мен Оллоҳ таолодин қўрқаймен!» деб айтган кишини ҳамда садақа қилса, садақа қилганини яширган, хатто ўнг қўли нима иш қилганини чап қўлига билдирмаган кишини».

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки икки оёғи орасидаги бирлан мўйлабу соқоли орасидагини ёмонликка ишлатмағаймен деб менга кафолат берғайдур, мен ҳам унга жаннатнинг кафолатини берғайдурмен!» — дедилар».

5-боб. Зинокорларнинг гуноҳи ҳақида

Оллоҳ таоло: «(Солиҳ бандалар) зино қилмайдилар. Зинога яқин юрмангизлар, дарҳақиқат, зино фаҳш ва ёмон йўлдур!» — дейди.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Мен сизларга шундай бир ҳадис айтиб берайки, уни мендан бўлак кишидан эшитмағайсизлар! Жаноб Расулulloҳдан бундай деб эшитган эрдим: «Қиёмат қоим бўлмоғи арафасида содир бўладирган шарт-шароитлар шулдурким, ўртадан (дин) илми кўтарилғай, жаҳолат, ичкиликбозлик зино кучайғай ҳамда эркалар камайиб, аёллар кўпайиб кетганидан ҳатто элликта аёлга бир эркак тўғри келғай!».

Ибн Аббос разияллоу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Зино қилғувчи банда зино қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур (чунким, ўшал чоғда унинг иймони тортиб олинғайдур), ўғрилиқ қилғувчи банда ўғрилиқ қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур (чунким, ўшал чоғда унинг иймони тортиб олинғайдур), ичкилик ичғувчи банда ичкилик ичаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур (чунким, ўшал чоғда унинг иймони тортиб олинғайдур) ва қотиллик қилғувчи банда қотиллик қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур (чунким, ўшал чоғда унинг иймони тортиб олинғайдур)».

Икрима ривоят қиладилар: «Мен ибн Аббосдан: "Гуноҳ қилғувчи банданинг иймони гуноҳ қилаётган чоғида қай тариқа суғуриб олинғайдур?"» — деб сўрадим. Ул: «Мана бундай» — деб бир қўлининг бармоқларини иккинчи қўлининг бармоқлари орасига суқдида, суғуриб олди. Сўнг: «Агар тавба қилса, иймони мана бундай қилиб яна қайта қалбига суқиб қўйилғайдур», —

дедида, бармоқларини бармоқлари орасига сукди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Зино қилғувчи зино қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур, ўғри ўғрилиқ қилаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур ва ичкилик ичғувчи ичкилик ичаётган чоғида мўмин бўлиб қололмағайдур. Тавба эрса, қабул бўладирми, йўқми, охиратда маълум бўлғайдур».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Ё Расулulloҳ, энг оғир гуноҳ қайсидур?» — дедим мен. Ул зот: «Ўзингни яратган Оллоҳ таолога ширк келтирмоғингдур!» — дедилар. «Яна қайсидур?» — дедим мен. Ул зот «Овқатимга шерик бўлмасин деб ўз болангни ўлдирмоғингдур!» — дедилар. «Яна қайсидур?» — дедим. Ул зот: «Қўшнингнинг жуфти ҳалоли бирлан зино қилишмоғингдур!» — дедилар».

6-боб. Хотини бўлатуриб зино қилган кишини тошбўрон қилмоқ ҳақида

Ҳасан (Басрий): «Кимки ўз синглиси бирлан зино қилғайдур, унга зино учун белгиланган ҳадд жазоси қўлланилғайдур!» — деб айтдилар».

Шаъбий ривоят қиладиларки, Ҳазрат Али ул кишига жумъа куни бир зинокор аёлни тошбўрон қилдирганликлари ҳақида гапираётиб: «Мен уни Жаноб Расулulloҳнинг суннатларига мувофиқ тошбўрон қилдирдим!» — деб айтибдилар.

Шаъбий ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Абу Авфодан: «Жаноб Расулulloҳ ражм (тошбўрон) қилдирганмилар?» — деб сўрадим. Ул: «Ҳа», — деди. Мен: «Сураи Нур» нозил бўлмоғидан илгарими ёким кейинми эрди?» — дедим. Ул: «Билмасмен», — деб жавоб қилди».

Жобир ибн Абдуллоҳ ал-Ансорий ривоят қиладилар: Аслам қабиласидан бир киши Жаноб Расулulloҳнинг хузурларига келдида, ўзининг зино қилиб қўйганлигини айтиб, бунинг исботи учун тўртта далил келтирди. Жаноб Расулulloҳ уни олиб бориб тошбўрон қилмоқни амр қилдилар. Ўшал одамнинг хотини бор эрди!».

7-боб. Зино қилган жинни эркак ва жинни аёлнинг тошбўрон қилинмаслиги ҳақида

Ҳазрат Али Ҳазрат Умарга: «Жинни тuzалмагунча ва уйқуда ётган уйғонмагунча унга гуноҳ ёзилмаслигини билмасми эрдинг?! — дедилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда эрканликларида бир киши келдида, ул зотга нидо қилиб: «Ё Расулаллоҳ, мен зино қилиб қўйдим!» — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ ундан нафрат қилиб юзларини ўгириб олдилар, ҳаттоки ул ўз гапини тўрт бор такрорлашга мажбур бўлди. Жаноб Расулulloҳ бояги киши ўзининг зино қилганлигининг) исботи учун тўртта далил келтиргандан сўнгина унга ўгирилиб қарадиларда: «Жинни эрмасмисен?» — дедилар. Ул: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уйланганмисен?» — дедилар. Ул: «Ҳа», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Бунинг олиб бориб, тошбўрон қилинганлар!» — деб амр қилдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ: «Тошбўрон қилганлар орасида мен ҳам бор эрдим. Уни намозгоҳга олиб бориб тошбўрон қилган эрдик. Ўшанда ул биринчи тош тегиши бирланоқ қочиб кетган эрди, биз уни Ҳаррада қувиб етиб тошбўрон қилган эрдик», — дейдилар.

8-боб. Фоҳишанинг (боладан) маҳрум қилинмоғи ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладулар: «Саъд бирлан Ибн Замъа жанжаллашиб қолишди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Абд ибн Замъа, бул бола сеникидур, бола тўшак соҳибиники бўлғай. Эй Савда, бул болани кўрганигда юзингни яширғил (ул сенга номаҳрамдур)!» — дедилар». Қутайба бунга қўшимча қилиб бизга: «Фоҳиша эрса, боладан маҳрум этилғай», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар «Жаноб Расулulloҳ: «Фарзанд тўшак соҳибиникидур, фоҳиша эрса боладан маҳрум этилғай», — дедилар».

9-боб. Саҳнига тош терилган ҳовлида тошбўрон қилингани ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига ўзаро зино қилишган бир яҳудий эркак бирлан яҳудий аёлни олиб келишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Китобларингизда бул хусусда не дейилғон?» — дедилар. Улар: «Коҳинларимиз сазойи қилишар эрди», — дейишди. Шунда Абдуллоҳ ибн Салом: «Уларга таврот келтирмоқни буюрингиз!» — деди. Таврот олиб келинди. Улардан бири «Раҳм» ояти («Тошбўрон» ояти) устига қўлини қўйиб, унинг боши бирлан охирини ўқий бошлаган эрди, Ибн Салом унга: «Қўлингни олғил!» — деди. Ул қўлини олиб эрди, «Раҳм» оятининг керакли ерини атайлаб қўли бирлан беркитиб турганлиги аён бўлди. Жаноб Расулulloҳ уларни тошбўрон қилмоқни амр қилдилар, улар тошбўрон қилинди». Ибн Умар бундай дейдилар: «Улар саҳнига тош ётқизилган ҳовлида тошбўрон қилинди. Шунда мен яҳудий эркакнинг яҳудий аёлни бағрига босиб (ўз гавдаси бирлан уни тўсиб) олганини кўрдим».

10-боб. Намозгоҳда тошбўрон қилмоқ ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Аслам қабиласидан бир киши Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб зино қилиб қўйганлигини эътироф этди. Жаноб Расулulloҳ нафратланганларидан юзларини ўгириб олдилар, ҳатто ул ўзига тўрт бор далил келтиришига тўғри келди. Шундагина Жаноб Расулulloҳ: «Жиннилик дардинг йўқмидур?» — дедилар. Ул: «Йўқ», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уйланганмисен?» — дедилар. Ул «Ҳа», — деди. Жаноб Расулulloҳ амр қилдилар, уни намозгоҳга олиб чиқиб тошбўрон қилишди. Биринчи тош тегиши бирланоқ қочиб қолган эрди, етиб олиб ўлгунча тошбўрон қилинди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ охирати бахайр бўлсин деб унга ўзлари жаноза ўқидилар».

11-боб. Ҳадд жазоси берилмайдирган гуноҳ иш қилиб қўйгач, имомдан фатво сўраб тавба қилиб келган кимсага жазо чораси қўлланилмаслиги ҳақида

Ато разияллоҳу анҳу: «Жаноб Расулulloҳ бундай кишига жазо бермадилар», — дейдилар.

Ибн Журайж: «Рўза ҳолида ўз аёлига яқинлик қилиб қўйган кишига ҳам жазо берилмайди. Ҳазрат Умар эҳромда бўла туриб кийик овлаган кишини ҳам жазоламадилар», — дейдилар (қилиб қўйган гуноҳидан имомни воқиф қилиб, тавба қилса).

Абдурраҳмон ибн ал-Қосим Оиша разияллоҳу анҳодан нақл қиладилар: «Бир киши Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига масжидда эрканликларидан келиб: «Куйиб қолдим», деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сени куйдирган не дедилар. Ул: "Рўза бўла туриб хотинимга яқинлик қўйдим» —

деди. Жаноб Расулulloҳ: «Садақа қил — дедилар. Ул: «Садақа қилмоғим учун ҳеч вақом йўқ, — дедида, ўлтириб олди. Шул аснода бир киши Расулulloҳнинг ҳузурларига қандайдир егулик ортилган эшак етаклаб келиб қолди. Мен унинг Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига не иш бирлан келганин билолмадим. Шунда Расулulloҳ: «Бояги куйиб қолган одам қаерда?» — дедилар. Ул: «Мен шул ердамен!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Мана буни олғилда, садақа қилғил!» — дедилар. Ул: «Мендан ҳам муҳтожроқ киши бормикан, ахир болачакам оч-наҳор ўлтирибди-ку?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ундай эрса, буни ўзингиз энгизлар!» — дедилар». Абу Абдуллоҳ (ал-Бухорий): «Илгари (биринчи жилдда) келтирилган ҳадис бундан кўра аниқроқ бўлиб, унда «Бола-чақанга едирғил!» — дейилган», — дейдилар.

12-боб. Киши ҳадд урилмоғига лойиқ гуноҳ қилганига иқроп бўлиб келганда имом унинг қандай гуноҳ қилганини суриштирмай пинҳон қолдирмоғи мумкинми?

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эрдим, бир киши қошларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳадд жазоси берилмоғига лойиқ гуноҳ қилиб қўйдим, мени жазолангиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг не қилғонин суриштирмадилар. Шул вақт намоз бошланиб қолиб ул одам Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга намоз ўқиди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ намозни тугатишлари бирланок қошларига бориб: «Ё Расулаллоҳ, мен ҳадд урилмоғига лойиқ гуноҳ қилиб қўйдим, менга Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ жазо берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сен ҳозир биз бирлан намоз ўқимадингми?!» — дедилар. Ул: «Ҳа», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло гуноҳингни мағфират қилди (ёким, ҳадд урилмоғини бекор қилди)!» — дедилар».

13-боб. Гуноҳига иқроп бўлиб келган кишига имом: «Балким, сен тегишгандурсен ёким кўз қисиб қўйгандурсен?» — деб айтадирми?

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Моиз ибн Молик Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига (қилган гуноҳига иқроп бўлиб) келганида, ул зот унга: эҳтимол сен ўпгандурсен ёким кўзингни қисгандурсен ёхуд бир нигоҳ ташлаб қўйгандурсен?» — дедилар. Ул: «Йўқ, ё Расулаллоҳ, жимоъ қилиб қўйдим! - деди. Жаноб Расулulloҳ шундан кейингина уни тошбўрон қилмоқни амр қилдилар».

14-боб. Гуноҳига иқроп бўлиб келган кишидан кишининг: «Уйланганмисен?» — деб сўрамоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда ўлтирганларида бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен зино қилиб қўйдим!» — деб айбига иқроп бўлди. Шунда Жаноб Расулulloҳ (нафратланиб) юзларини ўгириб олдилар. Бояги одам: «Ё Расулаллоҳ, мен зино қилиб қўйдим!» — деб гапини такрорлаб эрди, ул зот яна ўгирилиб олдилар. Шул тариқа ул тўрт бор айбини тан олиб ўзига ўзи гувоҳлик берди. Ниҳоят, Жаноб Расулulloҳ уни ёнларига чақириб: «Жиннилик дардинг йўқмидур?» — дедилар. Ул: «Йўқ, ё Расулаллоҳ!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уйланганмисен?» — дедилар. Ул: «Ҳа, ё Расулаллоҳ!» — деди. Шундан сўнг, ул зот: «Олиб чиқиб тошбўрон қилингизлар!» — деб амр қилдилар». Жобир: «Ўшанда тошбўрон қилганлар ичида мен ҳам бор эрдим. Намозгоҳга олиб чиқиб тошбўрон қилаётганимизда дастлабки тош тегиши бирланок қочиб қолган эрди, биз уни Ҳаррада қувиб етиб тошбўрон қилган эрдик», — дейдилар.

15-боб. Зино қилганликни эътироф қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурийра ва Зайд ибн Холид ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эрдик. Бир киши ўрнидан туриб: «Сиздан ўтиниб сўрайменким, бизнинг ишимиз юзасидан Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳукм чиқариб берингиз!» — деди. Ундан шикоят қилиб келган киши фақиҳроқ бўлиб, ул ҳам ўрнидан турдида: «Бизнинг ишимизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ажрим қилсангиз ва менга гапирмоққа ижозат берсангиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сўзлагил!» — дедилар. Ул: Менинг ўғлим бул одамнинг хизматини қилиб юрар эрди, бир куни унинг хотини бирлан ўйнашиб кўйди. Мен товонига юзта кўй ва бир хизматкор бериб ўғлимни қутқариб олдим. Кейин, уламолардан суриштириб эрдим, улар: «Ўғлингни юз дарра уриб бир йилга бадарға этмоқ, бунинг хотинини эрса тошбўрон қилмоқ лозим эрди» — дейишди. — деди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жоним кўлида бўлган зот ҳақи, сизларнинг ишингизни Оллоҳ таоло Китобига мувофиқ ҳал қилғумдур! Берган юз кўйинг бирлан бир хизматкоринг ўзингга қайтарилғайдур ва ўғлинг-юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилинғайдур. Эй Анис, бунинг хотини олдиға борғил, агар (зино қилганини) эътироф қилса, тошбўрон қилғил!» — дедилар. Анис ўшал хотиннинг олдиға бориб эрди, ул эътироф этди, кейин уни тошбўрон қилишди».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар бундай деб айтдилар: «Мен кўрқаменким, замонлар, ўтиб одамлар: «Оллоҳ таолонинг Китобидан ражм (тошбўрон қилмоқ) ҳақида ҳеч гап топмадик» — деб залолатга юз тутиб, Оллоҳ таоло нозил қилган фарзни бажармай кўймасалар эрди! Ражм ҳар бир зино қилган одамга — хотини бўла туриб зино қилганга ҳам, зино қилганлиги исботланган шахсга ҳам ёким бировдан ҳомила орттирган ёхуд зино қилганини ўзи эътироф қилганга ҳам беистисно кўлланмоғи зарурдур!». Суфён: «Мен Ҳазрат Умарнинг гапларининг сўнггида: «Ахир, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ражм қилган эрмасми эрдилар, ул зотдан кейин биз ҳам ражм қилдик-ку?!» — деб айтганларини шундоққика ёдлаб қолганмен», — дейдилар.

16-боб. Эри бўла туриб зинодан ҳомиладор бўлиб қолган аёлни ражм қилмоқ ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Мен муҳожирлардан бўлмиш бир гуруҳ кишиларга, жумладан Абдурраҳмон ибн Авфга Қуръон тиловат қилмоқни ўргатар эрдим, Бир куни мен унинг Минодаги ўйида, унинг ўзи эрса, Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттобнинг сўнги ҳажларида, бирга эрди. Ногаҳон, Абдурраҳмон менинг олдимга қайтиб келиб қолдида: бундай деди «Бугун Амир ал-Муъмийиннинг ҳузурларига келган кишини бир кўрганингда эрди, ўшал одам: «Ё Амир ал-Муъмийин, сиз фалончига нима ёмонлик қилган эрдингиз, ул сизнинг ҳақингизда: «Агар Умар ўлса, мен фалончига байъат қилган бўлур эрдим. Оллоҳ таоло ҳақи, Абу Бақрга қилган байъатим эрса, умри қисқа эркан, тез фурсатда тугади!» — деб айтди» — деди. Шунда Ҳазрат Умар дарғазаб бўлиб: «Иншооллоҳ, мен бугун кечқурун кимлар иғво қилиб одамларни чалғитишга уринаётганини барчага ошкор қилғаймен!» — дедилар. Шунда мен: «Ё Амир ал-Муъмийин, бундай қила кўрмангиз, чунким ҳозир ҳаж мавсуми бўлиб, кўплаб жоҳил ва иғвога тез учадирган одамлар тўплангандур, одамларга сўзлаётган вақтингизда ўшал тоифадаги кишилар сизни қуршаб олишиб, енгиб кўйишмаса эрди! Мен кўрқаменким, бирор ножўя сўз оғзингиздан чиқса, улар илиб олишиб, дарҳол чор атрофга тарқатғайлар ва одамлар бунга ўйлаб-нетмай ишониб кўя қолғайлар. Сира ошиқмангиз, аввал Мадинага эсон-омон қайтиб борингиз, чунким бул шаҳар ҳижрат ва суннат қароргоҳи бўлиб, ул ерда сиз фақиҳу ашрофлар бирлан холис суҳбат қуриб ўзингиз айтмоқчи бўлган гапларни айтғайсиз, улар эрса, гапингизни ақл тарозусига солиб кўриб, ноқис ерларини тузатғайлар!» — дедим. Ҳазрат Умар «Оллоҳ таоло ҳақи, иншооллоҳ, Мадинага боришим бирланоқ дастлаб шул ишни қилғаймен!» — дедилар. Биз Зулҳижжа ойининг охирида Мадинага келдик. Ўшал кун жумъа куни бўлиб, қуёш

ботиб қоронғу тушиб қолмасидак етиб олмоққа ошиқдик. Мен Саъид ибн Зайд ибн Амр ибн Нуфайлни минбар рукнига суяниб ўлтирган ҳолда учратдим, тиззам тиззасига тегадирган даражада унга яқин бориб ўлтирдим. Гапга оғиз жуфтлаб ҳам эрдимки, Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттоб ичкаридан чиқиб келдилар. Ул кишининг биз томон келаётганларини кўриб Саъид ибн Зайд ибн Амр ибн Нуфайлга «Бугун кечқурун халифа бўлганларидан буён айтмаган гапларини айтадилар», — дедим. Ул менга ишонмай: «Бўлмағур гап, шул вақтга қадар айтмай, энди айтарми эрдилар!» — деди. Ҳазрат Умар минбарга чиқиб ўлтирдилар. Муаззинлар сукут қилгач, ўринларидан туриб Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтдилар, сўнг «аммо баъд» деб мақсадга ўтдилар: «Мен бугун сизларга айтмоғим тақдир қилинган бир гапни айтғаймен. эҳтимол бул ажалим арафасидаги сўнгги нутқимдур! Гапимни фаҳмлаб мағзини чақа олганлар уловларининг қадами етганча ерга бориб одамларни воқиф қилсинлар, кимки идроки етмай ганимининг мағзини чақа олмаганлигидан хавфсираса, менинг хусусимда бўҳтон қилмишга йўл қўймагаймен. Оллоҳ таоло Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақиқатни юзага чиқармоқ учун юборгандур, ул зотга Китоб нозил қилгандур. Нойил қилган қавли карималаридан бири «Ражм» ояти бўлиб. биз уни ўқиб, фаҳмлаб, мағзини чаққанмиз, шул боисдан ҳам Жаноб Расулulloҳ ражм қилдилар, ул кишидан Кейин биз ҳам ражм қилдик (тошбўрон жазосини қўлладик). Қўрқаменким, замонлар ўтиб одамлар Оллоҳ таолонинг Китобидан ражм ҳақида ҳеч гап тополмадик дейишиб залолатга юз тутмасалар ва Оллоҳ таоло нозил қилган фарздан воз кечмасалар эрди! Хотини бўла туриб зино қилган ҳар қандай эркаки ва эри бўла туриб зино қилганлиги исботланган ёки номаҳрам бирлан ўйнашиб ҳомила орттирган ҳар қандай аёлни ёҳуд зино қилганлигини ўзи эътироф этган ҳар бир шахсни ражм (тошбўрон) қилмоқ Оллоҳ таолонинг Китобида ҳақлиғ дейилгандур. Кейин, биз Оллоҳ таолонинг Китобидан ояти карималарни ўқиб билиб олдикким, оталарингиздан юз ўғирмаслигингиз лозим, чунким оталарингиздан юз ўғирмоғингиз куфрдур. Ёдингизда тутингизким, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мени Исо ибн Марямни мақтаганлари сингари мақтамай, Оллоҳнинг бандаси ва расули деб айтингизлар!» — деганлар. Менга айтишдиким, ораларингиздан бир киши «Оллоҳ таоло ҳақи, агар Умар ўлса, фалончига байъат қилган бўлур эрдим!» — деган эрмиш. Киши: «Абу Бакрга қилган байъатим, умри қисқа эркан, тез фурсатда тугади!» — деб ҳам, мақтангайми? Агар ҳақ бўлганида ҳам бундай демаслиги лозим! Ҳеч қайсингиз Оллоҳ таолонинг йўлида Абу Бакрчалик мўл юриб кўплаб туя нобуд қилган эрмасиз! Кимки мусулмонлар бирлан маслаҳатлашмай бировга байъат қилса, қатл қилинмоғидан қўрқиб байъат қилганни ҳам, байъат қабул қилганни ҳам ҳеч ким тан олмағайдур. Бизга маълумки, Оллоҳ таоло ўз расули саллаллоҳу алайҳи ва салламни даргоҳига чақириб олгач, ансорлар бизга қарши чиқиб бутун оилалари бирлан Бану Соъида айвонига тўпланишган эрди. Али, Зубайр ва уларнинг тарафдорлари ҳам бизга қарши чиқишган эрди. Муҳожирлар эрса, Абу Бакрнинг ҳузурларига йиғилган эрди. Шунда мен Абу Бакрга: «Ё Ҳазрат Абу Бакр, бизни ёпингизга олиб биродарларимиз бўлмиш ансорларнинг олдига борингиз!» — дедим. Кейин, биз йўлга тувдқиҳ Ансорлар тўпланган ерга яқин қолганда икки солиҳ киши қаршимизга чиқдида. уларнинг ниятларидан бизни воқиф қилиб «Эй муҳожирлар, қаерга кетмоқдасизлар?» — деди. Биз: «Биродарларимиз бўлмиш ансорлар ҳузурига», — дедик. Улар: «Уларга яқин бормангизлар, ўзингиз билиб ишларингизни қилаверингизлар!» — дейишди. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, уларнинг олдига бормасак бўлмагай!» — дедим. Биз йўлда давом этиб, ниҳоят Бану Соъида айвонида тўпланган ансорлар ҳузурига етиб бордик. Қарасак, уларнинг ўртасида кийимига ўраниб бир киши ўлтирибди, мен «Бул ким?» — дедим. «Бул — Саъд ибн Убодадур», — дейишди. Мен: «Унга не қилғон?» — дедим. «Бетобдур». — дейишди. Бироз ўлтирганимиздан сўнг уларнинг хатиби калимам тақодатни ўқиб Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтдида: «Амио баъд (энди мақсадга кўчайлик), биз Оллоҳ таолонинг ердаги таянчи ҳамда ислом лашкарларидурмиз! Сизлар эрсангиз, бирховуч муҳожирлар бўлиб, камбағаллигингиздан ўз кавмингиздан ажралиб бу ерга келиб қолгансизлар. Ўшал қавмингиз

илдизимизии қирқиб. бизни ҳокимиятдан четлатмоқ ниятидадур». — деди. Ул гапидан тўхтаб сукут қилган вақтда мен ўзимга маъқул кўринган бир гапни миямда чиройли сўзлар бирлан беаб, пардали қилиб тайёрлаб олдимда, Абу Бакрнинг ҳузурларида айтиб олгим келди, чунким бир қадар ул кишига ўзимни кўрсатгим келган эрди. Эндигина гапга оғиз жуфтлаб ҳам эрдимки, Абу Бакр: «Шошмай турсангчи!» — дедилар. Мен ул кишининг ғаблабларини келтиргим келмай. жим бўлдим. Шунда Абу Бакрнинг ўзлари гап бошладилар, ул киши мендан кўра юмшоқ табиат ва хушмуомалароқ эрдилар. Оллоҳ таоло ҳақи, менинг ҳозиргина ўзимча маъқул кўриб, айтмоқчи бўлган гапимни ул киши бирорта ҳам сўзини, қолдирмай ва мендан ҳам чиройлироқ қилиб айтдиларда, сукут қилдилар. Сўнг, Саъдга қараб: «Сиз ансорийлар ҳақида нимаики яхши гаплар айтган эрсангиз, бариси ҳақлиқ равишда уларга муносибдур. Аммо, халифалик мансаби Қурайш қабиласининг мана шул ҳижрат қилган уруғига берилсагина эътироф қилинғайдур, чунким улар араб қабилалари ичида насаб ва турмуш даражаси жиҳатидан ўртачадурлар. Мен сизларга мана бул икки кишидан бирига рози бўлмоғингизни таклиф қилурмен. Улардаи ўзингиз истаганингизга байъат қилмоғингиз мумкин», — дедиларда. Мен бирлан Абу Убайда ибн ал-Жарроҳнинг қўлимизни ушладилар. Шунда Абу Убайда иккаламининг ўртамизда ўлтирган эрди. Мен бошқа бир кишини таклиф қилганларида инкор қилмаган бўлур эрдим. Аммо, Оллоҳ таоло ҳақи, Абу Бакр ҳазратларидек зот ораларида бўлган қавмга бош бўлганимдан кўра, бўйнимни чоптириб ташлаб гуноҳдан нарироқ бўлганим афзалроқдур! Мен ҳозир ўлимим олдида эсласам арзигулик ўзим қилган бундан бўлак яхши амални қидириб сира топа олмаймен! Ансорлардан бири: «Оёқларингиз остига поёндоз бўлайин, оёқларингиз чангини кўзларимга тўтиё қилайин, эй Қурайш жамоаси, сизлардан бир киши ва бизлардан бир киши амир бўлсин!» — деди. Шунда одамлар орасида ғала-ғовур кўтарилиб эрди, мен ихтилоф чиқмасайди деб хавотир олдимда «Ё Абу Бакр, қўлингизни узатингиз!» — дедим, ул киши қўлларини узатдилар. Мен қўлларини олиб ул кишига байъат қилдим, мухожирлар ҳам байъат қилишди. Кейин, ансорлар ҳам ул кишига байъат қилишди. Шундай қилиб, биз Саъд ибн Убода устидан ғалаба қилдик. Ансорлардан бири: «Саъд ибн Убодами ўлдирдингизлар (пичоқсиз сўйдингизлар)», — деди. Мен унга: «Саъд ибн Убодами Оллоҳ таоло ўлдирди», — дедим. Ҳазрат Умар: «Биз ҳозир Абу Бакрга байъат қилиб жуда зўр иш қилдик қавмининг биздан ажралиб чиқиб кетмоғидан кўрққан эрдик. Агар уларнинг ораларидаги ўзимиз рози бўлмаган кишига байъат қилмоғимиз тўғри келиб қолганда, қарши чиққан бўлур эрдик бу эрса икки ўртада фасод чиқмоғига сабаб бўлур эрди. Кимки муслмонлар бирлан маслаҳат қилмай кимгадир байъат қилса, қатл қилинмоғидан кўрқиб байъат қилганга ҳам, байъат қабул қилганга ҳам ҳеч ким эргашмағайдур!» — дедилар.

17-боб.

Зино қилган бокира ва бўйдоққа дарра урилғайдур ҳамда зино қилган аёл бирлан эркак бадарға қилинғайдур. Уларнинг ҳар бирига юз даррадан урингизлар, Оллоҳ таоло бирлан қиёматга иймон келтирган эрсангиз, Оллоҳ таоло динида буюрилган ҳадд жазосини беаёв уларга қўллангизким, кўпчилик мўминлар азобланаётганларини кўриб ибрат олсинлар. Мўмин бўла туриб зино қилган эркак фақат зинокор ёки мушрик аёлгагина уйланмоғи мумкиндур шунингдек мўмин бўла туриб зино қилган аёл ҳам фақат зинокор ёким мушрик эркаккагина турмушга чиқиши мумкиндур. Мўмин бўла туриб зино қилиб қўйган эркак ёким аёл мўминлар учун энди бутунлай ҳаромдур!

Зайд ибн Халид ал-Жуайний: «Мен Набий саллаллоҳи алайҳи ва салламнинг уйланмаган бир кишини зино қилиб қўйганида юз дарра урдириб, бир йилга бадарға қилганларини эшитганмен», — дейдилар.

Урва ибн аз-Зубайр: «Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттоб зино қилган эркакларни бадарға қилдилар ва бу пайғамбаримиздан қолган суннат сира канда қилинмади», — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уйланмаган зинокор бир кишини ҳадд урилгач, бир йилга бадарға қилмоқни амр қилдилар».

18-боб. Осий ва хунасаларни бадарға қилмоқ ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам хотинчалиш эркаклар бирлан эркакчалиш аёлларни лаънатлаб: «Уларни уйлариингиздан қувиб чиқарингизлар!» — дедилар ва фалончини ҳайдаб юбордилар. Ҳазрат Умар ҳам фалончини қувиб чиқарди».

19-боб. Имомнинг ўзи бормай, ҳадд уриб келмоқни имом бўлмаган бир кишига топширганлиги ҳақида

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ривоят қиладилар: «Бир бадавий Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам масжидда ўлтирганларида қошларига келиб: «Ё Расулalloҳ, Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳукм чиқариб берингиз!» — деди. Шунда унинг хасми: «Тўғри айтяпти, ё Расулalloҳ, унинг ишини Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилиб берингиз! Менинг ўғлим унинг хизматини қилиб юрур эди. Бир куни унинг хотини бирлан ўйнашиб қўйди. Одамлардан суриштирган эрдим. бунинг учун ўғлимнинг ражм (тошбўрон) қилинмоғи лозимлигини айтишди. Шунда мен юзта қўй ва бир жория товон тўлаб ўғлимни қутқариб олдим. Кейинчалик уламолардаи сўраган эрдим. улар ўғлимнинг юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилинмоғи кераклигини таъкидлашди», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, сизларнинг можароларингизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилиб бергумдур! Сен берган юз қўй бирлан жория ўзингга қайтарилғай, ўғлинг эрса, юз дарра урилиб, бир йилга бадарға этилгусидур. Эй Анас, сен эрсанг, бориб ўшал хотинни ражм (тошбўрон) қилғил!» — дедилар. Анас бориб, уни ражм қилди».

20-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-нисо» сураси): Оятнинг мазмуни: «Ва ораларингиздан кимки озод мусулмон аёлларни никоҳига олмоққа қодир бўлмаса, ул одам қўлларингиздаги мусулмон чўрилардан бирики никоҳига олсин, Оллоҳ таоло сизларнинг қай даражада иймонли эрканлигингизни барчадан ҳам яхшироқ билғайдур. Сизлар ҳаммангиз бир инсондурсизлар, шунинг учун чўриларни эгаларининг ижозати ила, агар улар илгари зино қилмай покдомон юрган эрсалар ҳамда хуфёна ўйнаш орттирмаган эрсалар, никоҳингизга олиб, қоидага мувофиқ маҳрларини берингизлар. Башарти, никоҳингизга олганингиздан сўнг фаҳш йўлига кирсалар, ул ҳолда уларга зино қилган эрли озод хотинларга белгиланган жазонинг ярми берилур. Бу ортиқча жазо бериб қўйиб, гуноҳкор бўлиб қолмоқдан чўчиганлар учундур. Бардошли бўлсангизлар, ўзингиз учун яхшироқ бўлғайдур, Оллоҳ таоло гуноҳларни кечувчан ва раҳмдил зотдур!».

21-боб. Агар чўри зино қилса...

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан: «Эри йўқ чўри зино қилиб қўйса, не қилғаймиз!» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар зино қилса, дарра урингизлар, кейин яна зино қилса, дарра урингизлар,

кейин яна зино қилса, дарра урингизлар, сўнг бир калава ип нархига бўлса ҳам сотиб юборингизлар!» — дедилар. Ибн Шиҳоб: «Учинчи ёким тўртинчи марта зино қилганидан сўнг сотиб юбориладими буни билолмадим», — дейдилар».

22-боб. Зино қилган чўри уришиб-нетиб ўтирилмағай ҳамда бадарға ҳам қилинмағай

Саъид ал-маҳйурий оталаридан нақл қиладилар, ул киши эрса, Абу Ҳурайрадан эшитган эрканлар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар чўри зино қилса-ю, гуноҳи исботланса, уришиб-нетиб ўтирмай, дарра уриб қўя қолингизлар, агар яна зино қилса, уришиб-нетиб ўтирмай, яна дарра уриб қўя қолингизлар. Башарти, учинчи марта зино қилса, бир жун арқон баҳосида бўлса ҳам сотиб юборингизлар!» — дедилар».

23-боб. Зинокор зиммийларни жазога ҳукм қилмоқ ҳамда зино қилиб иши имомга оширилган икки зиммийни бошқа зиммийлар ҳимоя қилганликлари ҳақида

Шайбоний ривоят қиладилар: «Мен Абдуллоҳ ибн Абу Авфодан ражм (тошбўрон қилмоқ) ҳақида сўраган эрдим, ул «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам ражм қилганлар», — деб айтди. Кейин, мен: «Нур сураси нозил бўлмасидан илгарими, кейинми?» — десам: «Билмаймен», — деди. Баъзилар ражмга «Моида» сураси таъллуқли деб ҳисоблашади, аммо дастлабкиси тўғрироқдур».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир тўда яҳудийлар Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб ўзларидан бир эркак бирлан аёлнинг зино қилганлигини айтишди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Ражм хусусида тавротда не дейилган?» — дедилар. Улар: «Сазойи қилиб, дарра урилмоғи лозимлиги айтилган», — дейишди. Шунда Абдуллоҳ ибн Салом: «Ёлғон айтяпсизлар, тавротда ражм қилмоқ кераклиги айтилган!» — деди. Таврот келтирилгач, яҳудийлардан бири уни очиб, ражм ояти устига қўлини қўйдида, оятнинг бошланиши бирлан охирини ўқий бошлади. Абдуллоҳ ибн Салом буни сезиб, «Қўлингни ол!» — деди. Ул қўлини олиб эрди, ражм оятининг энг керакли ерини атайлаб қўли бирлан беркитиб турганлиги аён бўлди. Яҳудийлар ўзларини анқовликка солиб: «Муҳаммад, рост бўлиб чиқди, тавротда ражм ҳақида ёзилган эркан!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ зинокор яҳудийларни ражм қилмоқни амр қилдилар, улар ражм қилинди. Шунда мен (зинокор) эркак яҳудийнинг ўз маъшуқасини гавдаси бирлан тошдан ҳимоя қилиб турганини кўрдим».

24-боб. Бир эркак ҳоким ва одамлар олдида ўз хотинини ёким бировнинг хотинини зинокорликда айбласа токим ўшал хотинга одам юбориб, қўйилган айб ҳақида суриштирадими?

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ривоят қиладилар: «Икки киши ўзаро даъволашиб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келди. Шунда улардан бири: «Ё Расулalloҳ, бизнинг ишимизни Оллоҳ таолонинг Китобига биноан ҳал қилиб берингиз!» — деди. Кейин, фақирроғи туриб: «Тўғри айтяпти ё Расулalloҳ, бизнинг можаромизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилсангиз ҳамда менга сўзламоққа ижозат берсангиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: Майли, гапираверғил!» — дедилар. Ул: «Менинг ўғлим манавининг хизматкори эрди, хотини бирлан ўйнашиб қўйди. Одамлар ўғлимнинг ражм қилинмоғини айтишди. Мен юзта қўй ва бир чўри товон тўлаб, ўғлимни қутқариб олдим. Кейин, мен уламолардан суриштириб билсам, бунинг учун ўғлим юз дарра урилиб, бир йилга бадарға этилмоғи, манавининг хотини эрса, ражм қилинмоғи даркор эркан», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи,

сизларнинг ишингизни фақат Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ажрим қилиб бергумдур! Сен берган юзта қўй бирлан жория ўзинга қайтарилғай, ўғлинг эрса, юз дарра урилиб, бадарға қилинғай!» — дедилар. Сўнг, Анис ал-Асламийга: «Манавининг хотинининг олдига бориб суриштирғил, агар зино қилганини эътироф қилса, ражм қилғил!» — деб амр қилдилар. Хотин эътироф қилиб эрди, ражм қилинди».

25-боб. Султон (ҳукмдор) дан берухсат ўз боласининг ёким бошқа бировнинг адабини берган киши хусусида

Абу Саъиднинг айтишларига кўра, «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки намоз ўқиётганда бирор киши олдидан ўтмоқчи бўлса, уни қайтарсин, қайтмай қаршилиқ қилса, у бирлан жанг қилсин!» — деб айтган эрканлар. Шул боисдан Абу Саъид ҳам шундай қилган эрканлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «(Отам) Абу Бакр разияллоҳу анҳу олдимга келганларида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак бошларини тиззамга қўйиб ором олаётган эрдилар. Отам: «Қилган ишингни қара-ю, Жаноб Расулulloҳ бирлан одамларни йўлдан қолдирдинг, ваҳоланки уларнинг суви йўқ!» — деб қўллари бирлан биқинимга нуқиб-нуқиб қойиб бошладилар, мен эрсам Жаноб Расулulloҳ уйғониб кетмасайдилар, деб қимирлай олмас эрдим. Шу аснода Оллоҳ таоло «Таяммум» оятини нозил қилди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Отам Абу Бакр олдимга келдиларда: «Маржонингни деб одамларни йўлдан қолдирдинг!» — деб мени қаттиқ нуқий бошладилар. Мен эрсам, жоним оғриганига қарамай, Жаноб Расулulloҳни безовта қилиб қўймайин деб қимирламас эрдим. Ул зотни безовта қилмоқдин кўра, менинг учун ўлим афзалроқ эрди!».

26-боб. Хотини бирлан бирга бегона эркакни кўрганда уни ўлдирмоқ ҳақида

Муғйра ривоят қиладилар: «Саъд ибн Убода: «Башарти хотиним бирлан бирга бегона эркакни кўрсам, уни қилич бирлан беаёв чопиб ташлар эрдим!» — деди. Бу гапни Жаноб Расулulloҳга етказишганда, ул зот: «Саъднинг рашкидан таажжуб қилдингизларми? Мен ундан ҳам рашклироқмен, Оллоҳ таоло эрса, мендан ҳам рашклироқдур!» — дедилар.

27-боб. Ётиғи бирлан, кенгроқ тушунтирмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: "Бир бадавий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ,, менинг хотиним қоп-қора бола туғди!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Туяларинг борми?» — дедилар. Ул: «Ҳа, бор», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ранглари қандай?» — дедилар. Ул: «Қизғиш», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Орасида кулрангги борми?» — дедилар. Ул: «Ҳа, бор», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Қандай қилиб улардан кулранг туя вужудга келди?» — дедилар. Ул: васли зотига тортган бўлса керакда» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ўғлинг ҳам асли зотига тортгандур!» — дедилар».

28-боб. Нечоғлик таъзир ва адаб бермоқ даркор?

Абу Бурда ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Таъзир ва адаб тариқасида) ўн даррадан ортиқ урилмағайдур, чунким бул ҳаддни (жазони) Оллоҳ таолонинг ўзи таъйин қилгандур дер эрдилар.

Абдурраҳмон ибн Жобир ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Таъзир ва адаб тариқасида) ўн даррадан ортиқ уриб жазо берилмағайдур, чунким бул ҳаддни Оллоҳ таолонинг ўзи таъйин қилгандур!» — дедилар».

Абу Бурда ал-Ансорий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: таъзир ва адаб тариқасида) ўн даррадан ортиқ урмангизларки, бул ҳадд Оллоҳ таолонинг ҳаддларидандур!» — деб айтганларини эшитганмен».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам узлуксиз рўза тутмоқдан қайтариб эрдилар, бир гуруҳ мусулмонлар: «Ё Расулаллоҳ, ўзингиз узлуксиз рўза тутгайсиз-ку?!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Қайси бирингиз мен каби бўла олғайсиз?! Ахир, мени ҳар кеча раббимнинг ўзи еб-ичириб турғайдур!» — дедилар. Улар: «Узлуксиз рўза тутаверғаймиз!» — деб кўнмагач, Жаноб Расулulloҳ бир ила кун биргаликда узлуксиз рўза тутдилар. Яхши ҳамки, янги ой чиқиб қолди (рўза тугаб қолди), акс ҳолда ул зот уларни бош тортганлари учун жазолаган бўлур эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар «Бирор озукани (егуликни) ўзлари яшайдирган жойга олиб бориб сотмоқ ниятида кўтара харид қилган одамлар уловларига миниб улгурмасларидан калтакланар эрдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло таъқиқ қилган нарсаларга қўл урганлардангина ўч олар эрдилар, аммо ўзларига етказилган озор учун сира ўч олмаганлар».

29-боб. Аёлнинг фоҳишалик қилганини ҳамда унга қўйилган айбнинг рост эканлигини гувоҳу далилсиз исботлаган шахс хусусида

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Мен бир эру хотиннинг ўзаро бир-бирини зинокорликда айблаб лаънатлаганлигининг шоҳиди бўлганмен. Ўшанда ўн беш ёшларда эрдим. Жаноб Расулulloҳ уларни ажратиб қўйган эрдилар. Хотиннинг эри: «Агар уни хотин қилсам, тўхматчи бўлиб қолгаймен!» — деб айтган эрди. Зухрий ўшал киши ҳақида: «Агар хотиним қорачадан келган бола туғса, менинг гапим тўғри чиққай, башарти сарғиш бола тугса, унда айбсиз бўлғайдур!» — деганди, кейин хотини қорачадан келган бола туғиб қўйган эрди», — дейдилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: "Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бир эру хотиннинг ўзаро бир-бирини зинокорликда айблаб лаънатлагани ҳақида гап бўлди. Шунда Осим ибн Адий шул ҳақда бир гап айтдида, кейин чиқиб кетди. Уйида ўлтирганида бир киши ҳузурига келиб хотиними бир бегона эркак бирлан тутиб олганини айтиб шикоят қилди. Осим: «Тилимдан илиниб ўзимга бало орттириб ўлтирибмен!» — дедида, бояги кишини эргаштириб Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига борди, ул зотни бор гапдан воқиф қилди. Хотинидан шикоят қилиб келган киши сарғиш, қотма, сочлари мулойим ва силлиқ эрди. Хотинининг ўйнаши эрса, қорачадан келган, семиз киши эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё парвардигоро, ўзинг фош қилғайсен!» — дедилар. Кейин, ўшал хотин эри белгиларини айтган кишига ўхшаш бола туғди. Жаноб Расулulloҳ уларни ажратиб юбордилар».

30-боб. Поқдомон аёлларга тўхмат қилғувчилар ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Поқдомон аёлларга тўхмат қилиб қўйиб, сўнг тўртта гувоҳ

тополмаганларга саксон дарра урингизлар ва зинҳор танҳо ўзларининг гувоҳлигини қабул қилмангизлар! Улар фосиқ бўлиб, шундан кейин тавба қилиб тузалганлари бундан мустаснодурлар. Оллоҳ таоло мағфират қилғувчи раҳмдил зотдур!» «Беғуноҳ, покдомон мўмина аёлларга тўхмат қилғувчилар икки дунёда лаънати бўлғайлар, қиёматда қаттиқ азобга дучор қилинғайлар!» «Ўз хотинларига тўхмат қилиб, қўйиб сўнг (гувоҳ) тополмайдирганлар...».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Ҳалокатовар етти нарсадан қочингизлар!» — дедилар. «Ё Расулаллоҳ, улар нимадур?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолога ширк келтирмоқ, сеҳр-жоду қилмоқ, ноҳақ бировни ўлдирмоқ, судхўрлик етимнинг ҳақини емоқ, жанг майдонидан қочмоқ ва беғуноҳ, покдомон мўмина аёлларга тўхмат қилмоқдур!» — дедилар».

31-боб. Қулга тўхмат қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ўз қулига ул пок бўлгани ҳолда тўхмат қилғайдур, қиёмат куни дарраланғайдур, башарти гапи рост эрса, унда қули айбига яраша жазосини тортғайдур!» — дедилар».

32-боб. Имом ўзининг ўрнига дарра урмоқни бировга буюра оладирми?

Бу ерда 9-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ТОВОНЛАР КИТОБИ

Оллоҳ таоло: «Кимки қасддан мўминни ўлдирғайдур, жойи жаҳаннамдур!» — деган.

Амр ибн Шаруабийл ривоят қиладилар: «Бир киши: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолонинг даргоҳида энг катта гуноҳ қайсидур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ўзингни яратган Оллоҳ таолога ширк келтирмоғингдур!» — дедилар. Ул: «Яна қайсидур? — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ризқимга шерик бўлмасин деб ўз болангни ўлдирмоғингдур!» — дедилар. Ул: «Кейинчи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: Қўшнингнинг жуфти ҳалоли бирлан дом олишмоғингдур! Бунинг тасдиқи учун Оллоҳ таоло «Оллоҳга ширк келтирмайдирганлар, ҳақ бўлган ҳоллардан ташқари вақтда Оллоҳ ўлдирмоқни манъ қилган инсонни ўлдирмайдирганлар ва зино қилмайдирганлар... ва кимки буни қилса, азобга қолур» деган каримасини нозил қилган», — дедилар».

Иби Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ноҳақ қон тўкмаган мўмин ўз динида доимо роҳатланиб юргайдур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар: «Қутилиб бўлмайдирган мушкул ҳолатлардан бири — кишининг ноҳақ қон тўкиб қўйган ҳолатидур!» — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни инсонлардан даставвал тўқилган қон ҳақида сўралиб, ҳукм чиқарилгайдур», — дедилар».

Убайдуллоҳ ибн Адий ривоят қиладилар: «Бану Заҳра тифоқчиси бўлмиш ҳамда Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга Бадр ғазотида қатнашган Миқдод ибн Амр ал-Киндий: «Ё Расулаллоҳ, агар бир кофирга дуч келиб қолсаму, ўзаро жанг бошласак ва ул қиличи бирлан қўлимни чопиб ташлагач, бир дарахтнинг ортига қочиб ўтиб: «Оллоҳ таолога таслим бўлдим!» — деса, шул ганидан кейин уни ўлдирғайменми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, уни ўлдирмагил!» — дедилар. Ул: «Ё Расулаллоҳ, ахир ул менинг бир қўлимни чопиб ташлагандан сўнг шундай дедику, уни ўлдирмағайменми!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, ўлдирмағил, агар уни ўлдирсанг, унда ул сенинг уни ўлдирмасингдан олдинги ҳолатингда, сен эрсанг унинг ўшал гапини айтмасидан илгариги ҳолатида бўлиб қолгайсен!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Миқдодга: «Кофир қавмлар орасида яшайдирган бир мўмин ўз иймонини улардан беркитиб юрган эрса-ю, кейин ошкор қилганда уни ўлдирсанг?! Ўзинг ҳам илгари Маккада шул тариқа иймонингни яшириб юрур эрдинг-ку!» — дедилар».

1-боб.

Оллоҳ таоло: «Унга ким жон ато қилган?» — дейди. Ибн Аббос: «Барча инсонларга жон ато қилгани каби уни ноҳақ ўлдирмоқни ҳам манъ қилган зотдур!» — дейдилар.

Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ноҳақ одам ўлдирғайдур, Одам алайҳиссаломнинг (инсоният тарихида биринчи бўлиб одам ўлдирган) тўнғич ўғиллари (Қобилнинг) гуноҳини бўйнига олган бўлур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мендан кейин бир-бирингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангизлар — деб айтдилар».

Абу Зуръа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда одамларни огоҳлантириб: «Мендан кейин бир-бирингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангизлар!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳ таолога ширк келтирмақ ва ота-онага оқлик қилмақ (ёким «Ёлғондан қасам ичмақ» деб айтган бўлишлари ҳам мумкин, дейдилар Шуъба) гуноҳи азимлардандур!» — дедилар».

Маоз бундай дейдилар: «Бизга Шуъба айтдики, Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таолога ширк келтирмақ, ёлғондан қасам ичмақ, ота-онага оққлик қилмақ (ёким одам ўлдирмақ, деган бўлишлари ҳам мумкин) гуноҳи азимлардандур!» — деган эрканлар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: "Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолога ширк келтирмақ, одам ўлдирмақ, ота-онага оққлик қилмақ, ёлғон гувоҳлик бермақ (туҳмат гап айтмақ) энг катта гуноҳи азимлардандур!» — дедилар.

Усома ибн Зайд ибн Ҳориса ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни Жухайна қабиласининг ал-Ҳурака уруғига қарши урушга жўнатдилар. Биз тонг чоғида ҳужум қилиб, уларни енгдик. Мен ва бир ансорий улардан қочиб улгурган бир кишини қувиб етганимизда «Ло илоҳа иллаллоҳу» деб калима келтирди. Шунда ансорий унга тегмади, мен эрсам найза санчиб уни ўлдириб қўйдим. Ортимизга қайтгач, бул ҳақда Жаноб Расулуллоҳга айтиб эрдик ул зот: «Ло илоҳа иллаллоҳу деганига қарамай ўлдирдингми!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, ул жон сақламақ ниятида калима келтирди!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Ло илоҳа иллаллоҳу» деганига қарамай ўлдирдингми!» — деб такрор такрор айтавердиларки, ҳатто мен ўшал кундан олдин мусулмон бўлганимга пушаймонлар едим».

Убода ибн ас-Сомит разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қўл бериб Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмасликка, зино қилмасликка, ўғрилиқ қилмасликка, Оллоҳ таоло ўлдирмақни манъ қилган инсонни ўлдирмасликка, бировларнинг молини талон-тарож қилмасликка, жаннатга хилоф ишларни қилмасликка байъат қилган қабила оқсоқолларидан бири эрдим. Булардан бирортасига амал қилмасак Оллоҳ таолонинг ўзи бизни жазоласин!»

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бизга қарши қўлига қурол олган шахс биздан эмасдур!» — дедилар».

Аҳнаф ибн Қайс ривоят қиладилар: «Бир кишининг ёнини олиб ёрдам бергани кетаётган эрдим, йўлда Абу Бакр йўликиб: «Қаерга кетаётирсан?» — дедилар. Мен: «Бир кишининг ёнини олиб ёрдам бергани кетаётирман», — дедим. Абу Бакр бундай дедилар: «Қайтғил, чунким Жаноб Расулуллоҳ икки мусулмон бир-бирига қарши қилич кўтарса, ўлдирган ҳам, ўлган ҳам дўзахи бўлмоғини менга айтган эрдилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, ўлдирган-ку... тушунарли, аммо ўлган нега дўзахи бўлай?» — деб эрдим, ул зот: «Ўлган ҳам рақибини ўлдирмаққа қасд қилгандур!» — дедилар».

2-боб.

Оллоҳ таалонинг қавли ("Ал-Бақара» сураси): Оятнинг мазмуни: «Эй мўминлар, ўлдирилган озод одам бадалиға озод одамни, қул бадалиға улни, хотин бадалиға хотинни ўлдирмоқ сизларга фарз қилинди. Бас, кимки ўлдирилган одамнинг ворислари тарафидан афв қилинса, ул бунинг учун қоидага мувофиқ яхшиликлар қилсин ва бул сизларга парвардигорингиз тарафидан ато этилган енгиллик ва марҳаматдурким, кимки бундан буён ҳам қотиллик қилмоқда давом этса, ул аламли азоб-уқубатга дучор қилингайдур!».

3-боб. Қотилни айбига иқрор бўлгунига қадар сўроқ қилмоқ ва унга ҳадд жазосининг ҳақлиғ эканлигини тан олдиarmoқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир яҳудий бир чўрининг бошини тош билан уриб ёриб қўйди. Шунда ундан: «Ким сени бундай қилди, фалончими ёким пистончими?» — деб сўрашавергач, ул ниҳоят ўшал яҳудийнинг номини айтди. Уни олиб келишгач, Жаноб Расулуллоҳ иқрор бўлгунига қадар сўроқ қилавердилар. Иқрор бўлгач, унинг бошини ҳам тош билан уриб ёришди».

4-боб. Тош ёким асо бирлан уриб ўлдирса ...

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Бир чўри кумуш тақинчоқ тақиб Мадина бўйлаб кетаётган эрди, бир яҳудий тош отиб бошини ёриб қўйди. Уни рамақижон ҳолатда Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига олиб келишди. «Сени фалончи ўлдирдимми?» — дедилар Жаноб Расулуллоҳ. Шунда чўри бошини кўтарди, иккинчи бор сўраб эрдилар, бошини янада баландроқ кўтарди, учинчи марта сўраганларида эрса, бошини қуйи туширди. Жаноб Расулуллоҳ ўшал яҳудийни чақиртириб келтирдиларда, айбини бўйнига олгач, бошини икки тош орасига олиб ўлдиртирдилар».

5-боб.

Оллоҳ таалонинг қавли (Ал-Моида» сураси): Оятнинг мазмуни: «... жон учун жон (олинғай), кўз учун кўз (ўйилғай), бурун учун бурун ва қулоқ учун қулоқ (қирқилғай), тиш учун тиш (синдирилғай) ва жароҳатларга яраша жароҳатлар (етказилғай). Кимки афв этибдур, бул унинг учун каффоратдур ва Оллоҳ таоло нозил қилган ҳукмга мувофиқ ҳукм қилмаганлар золимлардур!».

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳдан бўлак тангри йўқлигига ҳамда менинг Оллоҳнинг элчиси эканлигимга гувоҳлик берган муслмоннинг қонини уч ҳолдагина — одам ўлдирган, зино қилган ва диндан қайтиб ўз жамоасини тарк этган чоғдагина тўкмоқ мумкиндур», — дедилар».

6-боб. Тош бирлан қотиллик қилган шахсдан тош бирлан қасос олган шахс ҳақида

Бу ерда 4-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

7-боб. Бирор кимсаси ўлдирилган одамга икки қасос йўлидан бирини танламоқ ихтиёри берилғай!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Макка фатҳ қилинган йили Ҳузоза қабиласи Баний Лайс

қабиласидан бир кишини ўлдирди, яъни жоҳилия даврида қабиладошларидан бир кишини ўлдиришгани учун қасос олди. Бу хабар Жаноб Расулulloҳга етказилди. Шунда ул зот туяларига миниб туриб ваъз айтдилар: «Оллоҳ таоло фил минган аскарларни Маккага қўймади, ўз расули бирлан мўминларнинг қўлини баланд айлаб, уларни мағлуб этди. Огоҳ бўлингиз, Маккада уруш қилмоқ ва одам ўлдирмоқ мендан аввал ҳам ҳалол бўлмаган ва мендан кейин ҳам ҳеч кимга ҳалол бўлмағай. Менга кундузи бир соатгина уруш қилмоққа изн берилди. Шул соатдан эътиборан бу ерда уруш қилмоқ, одам ўлдирмоқ, бу ернинг ўт-ўланларини юлмоқ, дарахтларини кесмоқ, йўқотилган (тушиб қолган) нарсани эгасини қидириб топишрмоқдан ўзга ниятда олмоқ ҳаромдур. Бирор кимсаси ўлдирилган киши икки қасос йўлидан бирини танлағайдур, ё хун ҳақини ёким қасосини олғайдур!». Шунда Абу Шоҳ исмли яманлик бир киши туриб: «Ё Расулаллоҳ, ушбу гапларингизни менга ёзиб берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Абу Шоҳга ёзиб берингизлар!» — деб амр қилдилар. Кейин, Қурайш қабиласидан бир киши туриб «Ё Расулulloҳ, «Ўт-ўланлари юлинмағай, дарахтлари кесилмағай», — дедингиз, бироқ изхирни ўриб уйларимизга олиб борғаймиз ҳамда қабрларимизга қўйғаймиз!» — деди. Ул зот: «Изхирдан бошқасини юлмангизлар!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Баний Исроилда ўлдирилган одам учун қасос олинар эрдию, аммо хун ҳақи олинмас эрди. Кейин, Оллоҳ таоло бу умматга (мусулмонларга) қуйидаги ояти каримасини нозил қилди: «Эй мўминлар, ўлдирилган озод одам бадалига озод одамни, қул бадалига қулни, хотин бадалига хотинни ўлдирмоқ сизларга фарз қилинди. Бас, кимки ўлдирилган одамнинг ворислари тарафидан афв қилинса, ул бунинг учун қоидага мувофиқ яхшиликлар қилсин ва бул сизларга парвардигорингиз тарафидан ато этилган енгиллик ва марҳаматдурким, кимки бундан буён ҳам қотиллик қилмоқда давом этса, ул аламли азоб-қубатга дучор қилинғайдур!».

8-боб. Бировнинг қонини ноҳақ тўкмоқ талабида бўлганлар ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ҳаромни (таъқиқланган нарсаларни) тан олмайдирган, мусулмон бўлатуриб жоҳилият одатларини қўмсайдирган ҳамда бировнинг қонини ноҳақ тўкмоқ талабида бўлган уч тоифа бандасини ҳаддан зиёд ёмон кўрғайдур», — дедилар».

9-боб. Янглишиб ўлдириб қўйганни афв қилмоқ хусусида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Уҳуд жангида мушриклар мағлуб бўлдилар. Шунда иблис мусулмошларни чалғитмоқ ниятида: «Эй Оллоҳнинг бандалари, ортингиздагилардан эҳтиёт бўлингизлар!» — деб хитоб қилди. Натижада олдинги қаторда жанг қилаётган мусулмонлар чалғиб қолиб ортларига ўгирилдиларда, ўз мусулмон биродарлари бўлмиш Ямонни ўлдириб қўйдилар. Ҳузайфанинг ҳам «Отам, отам!» деганига қарамай, отасини ўлдирдилар. Бўлар иш бўлгач, Ҳузайфа уларга: «Сизларни Оллоҳ таоло мағфират қилсин!» — деди. Сўнг, афсусланиб "Мушрикларнинг бир қисми мағлуб бўлиб Тоифга кетиб бўлган эрдия!»деб қўйди».

10-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-нисо» сураси): Оятнинг мазмуни: "Ва ҳеч бир мўминнинг ўзи каби мўминни ўлдирмоғи дуруст эрмаски, башарти билмай ўлдириб қўйган бўлмаса ва кимки бир мўминни билмай ўлдирган эрса-ю, ўлдирилган шахснинг ворислари унинг бул гуноҳини афв қилган эрсалар, ул ҳолда қотил бир мўмин қул ё чўри озод қилсин ҳамда ўлдирилган

шахснинг ворисларига хун ҳақи берсин ва агар ўлдирилган одам сизларга душман жамоадан бўлиб, ўзи мўмин эрса, ул ҳолда унинг ворисларига хун ҳақи берилур шу бир мўмин ғулом ҳам озод қилинур ва кимники ғуломи бўлмаса, тавбаси Оллоҳ таоло тарафидан қабул бўлмоғи учун ул икки ой муттасил рўза тутғайдур. Оллоҳ таоло билгувчи ва ҳикматли зотдур!».

11-боб. Одам ўлдирганига бир марта иқрор бўлса бас, шу бирлан ўлдириб юборилаверғайдур!

Бу ерда 4-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

12-боб. Эркакни аёлни ўлдиргани учун ўлдирмоқ ҳақида

Бу ерда ҳам 4-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

13-боб. Эркагу аёлларнинг ўзаро етказилган жароҳатлар учун қасос олмоқлари ҳақида

Уламолар: «Эркакни ўлдирган аёл ўлдирилғайдур!» — дейдилар. Ҳазрат Умардан нақл қилинишига кўра, эркакнинг жонига қасд қилган аёл, қандай жароҳат етказганига қарамай, ўлдирилмоғи даркор эркан.

Абуззаноуд айтадиларким, Рабийънинг синглиси бир одамга жароҳат етказганда Жаноб Расулulloҳ: «Қасос!» — деган эрканлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб ётганларида, оғизларининг бир чеккасидан қўярда-қўймай дори томиздик. Шунда ул зот: «Мени мажбур қилиб оғзимга дори томизмангизлар!» — дедилар. Биз: «Одатда касалнинг дорига тоқати йўқлигидан шундай деяптиларда!» — деб қўйдик. Кейин, ўзларига келгач: «Шул уйдагилар орасида Аббосдан бўлак оғзига дори томизилмаган бирорта ҳам одам қолмағайдур, чунким ул сизларнинг бул қилмишингизда иштирок этгани йўқдур!» — дедилар (яъни, бу дунё қасосли дунёдир).»

14-боб. Ҳукмдорнинг изнисиз ўз ҳаққини ёким ўчини олган кимса ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз бу дунёда охиргилармиз, аммо охиратда биринчилармиз!» — дедилар. Шунга биноан: «Биров рухсатингсиз уйингга мўраласа-ю, тош отиб кўзини чиқарсанг, гуноҳкор бўлмағайсан!» — дейдилар».

Яҳё (ибн Саъид ал-Қаттол) ривоят қиладилар: «Ҳамид (ат-тавил): "Бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларига мўралаб эрди, ул зот қўлларидаги тиғ бирлан унинг кўзини мўлжалладилар», — деди. Мен: «Сенга буни ким айтди?» — деб эрдим, ул: «Анас ибн Молик айтди», - деди».

15-боб. Тўс-тўполонда ўлган ёким ўлдирилган бўлса...

Бу ерда 9-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

6-боб. Билмай ўзини ўлдириб қўйган одам учун товон берилмайди

Салама разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга Хайбарга чиқдик. Шунда бир киши : «Эй Омир, бизга қўшиқларингдан айтиб берсангчи!» — деди. Омир туябонлар қўшиғидан бирини айта бошлади. Жаноб Расулуллоҳ: «Бу туябон кимдур?» — дедилар. «Омир», — деб айтишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Уни Оллоҳ таоло раҳмат қилсин!» — дедилар. Одамлар: «Ё Расулаллоҳ, (ул ўлмай туриб нега бундай дегайсиз), бизга тушунтириб бермайсизми?» — дейишди. Ўша кеча тонгида Омир (бир яҳудийга қилич уратуриб) билмай ўзини чопиб қўйди. Шунда қавм: «Ўзини ўлдириб қўйиб, бутун амали солиҳларини ҳабата қилди!» — деди. Мен бу гапни эшитиб Жаноб Расулуллоҳнинг қошларига бордимда: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, одамлар Омирнинг бутун қилган амали солиҳлари ҳабата бўлиб кетди, деб айтишмоқда?!» — дедим. Ул зот: «Бекор айтғайлар, Омирга икки савоб текғайдур, бири — сидқидилдан тоат-ибодат қилгани эвазига, иккинчиси — Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилгани бадалига, унинг учун бундан ортиқроқ ўлим бормидур!» — дедилар».

17-боб. Бир кишини тишлаб олса-ю, шунда икки тиши тушиб кетса...

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Бир киши бир одамнинг қўлини тишлаб эрди, ул қўлини унинг оғзидан тортиб олганда икки тиши тушиб кетди. Кейин, иккаласи даъволашиб Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига боришди. Ул зот: «Қайси бирингиз ўз биродарингизни айғир каби тишлаб олсангиз, бунинг учун товон йўқдур!» — дедилар».

Сафвин ибн Яъло аталаридан нақл қиладилар: «Ғазотга чиқиб эрдим, бир киши бир одамнинг қўлини тишлаб олиб, икки тиши тушиб кетди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг даъвосини бекор қилдилар».

18-боб. Туширилган тиш бадалига тиш туширилғай!

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: Назарнинг қизи чўрини бир шапалоқ уриб тишини синдириб қўйиб эрди, уни Жаноб Расулуллоҳнинг қошларига олиб боришди. Шунда ул зот қасос олмоқни буюрдилар».

19-боб. Бармоқлар учун бериладиган товон

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўрсаткич бармоқлари бирлан жимжилоқларини кўрсатиб: «Бул ва бул иккиси тенгдур!» — дедилар.

20-боб. Бир кишига мусибат етган эрса, бутун қавмдан қасос олинадирми?

Мутарриф Шаъбийдан нақл қиладилар: «Икки киши бир одамнинг ўғрилиқ қилганига гувоҳлик бериб эрди, Ҳазрат Али унинг қўлини кесдилар. Кейин, ўшал икки киши яна бир одамни тутиб келиб: «Биз хато қилган эрканмиз!» — деди. Шунда Ҳазрат Али уларнинг гувоҳлигини бекор қилиб, қўли қирқилган одамнинг товонини олиб бердиларда: «Агар ёлғон гувоҳлик берганингизни илгарироқ билганимда эрди, ўзингизнинг қўлларингизни кесган бўлур эрдим!» — дедилар».

Нофиъ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: "Бир бола эҳтиётсизлик оқибатида ўлдириб қўйилди. Шунда Ибн Умар: «Бу боланинг ўлимига Санъо шаҳрининг бутун аҳолиси сабабчи бўлганида ҳам ҳаммасини ўлдирган бўлур эрдим!» — дедилар».

Муғйра ибн Ҳаким оталаридан нақл қиладилар: «Тўрт киши бир болани ўлдириб қўйди. Ибн Умар ўшанда ҳам худди шундай деган эрдилар. Абу Бакр, Ибн аз-Зубайр, Али ва Сувайд ибн Муқрин бир шапалоқ учун, Ҳазрат Умар ноҳақ дарра урилгани учун, Ҳазрат Али уч қамчи урилгани учун, Шурайх эрсалар, қамчилагани ва тирнаб қонатгани учун қасос олмоқни амр қилган эрдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Биз, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб ётганларида, оғизларининг бир чеккасидан қўярда-қўймай дори томиздик. Шунда ул зот: «Мени мажбур қилиб оғзимга дори томизмангизлар!» — дедилар. Биз «Одатда касалнинг дорига тоқати бўлмаганидан шундай деяптиларда!» — деб қўйдик. Кейин ўзларига келгач «Шул ўйдагилар орасида Аббосдан бўлак оғзига дори томизилмаган бирорта ҳам одам қолмагайдур, чунким ул сизларнинг бул қилмишингизда иштирок этгани, йўқдур!» — дедилар». (яъни, дорини бир киши томизган эрсада, қолганлар қаршилик қилмагани учун бунга бош қўшгандек бўлиб қолганлар ва натижада пайғамбаримиз уларнинг барчасидан хафа бўлиб, шундай дедилар).

21-боб. Қасам ҳақида

Ашъас ибн Қайс ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бировни айбдор қилмоқлик учун икки гувоҳ ёким қасам даркор бўлур!» — деб айтдилар. Умар ибн Абдулазиз ёғфурушларга мансуб ўйлардан бирининг олдидан топилган мурда ҳақида ўзи Басрага амир қилиб юборган Адий ибн Артотга ёза туриб: «Агар мурданинг эгалари гувоҳу далил топсалар (қотилни жазолағил), акс ҳолда одамларга зулм қилмағил, чунким гувоҳу далили топилмай қолган жиноят юзасидан қиёматда ҳукм чиқарилгайдур!» — деб амр қилди».

Бушайр ибн Ясор таъкидлайдиларки, Саҳл ибн Абу Ҳасма деган бир ансорийнинг айтганига қараганда, унинг қавмига мансуб бўлган бир неча киши Хайбарга бирга бориб, ҳар тарафга тарқалиб кетишибди. Кейин, одамлар (яхудийлар) уларнинг ҳамроҳларидан бирининг ўлигини топиб олишибди. Шунда улар ўликни топиб олганларга: «Буни сизлар ўлдиргандурсизлар!» — дейишибди. Ўликни топиб олганлар: «Уни биз ўлдирган эрмасмиз, қотилнинг ким эрканлигини ҳам билмағаймиз!» — деб айтишибди. Шул тариқа улар жанжаллашиб Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига боришибдида: «Ё Расулаллоҳ, биз Хайбарга бирга келган эрдик кейин билсак ҳамроҳларимиздан бирини ўлдиришибди», — дейишибди. Шунда Жаноб Расулаллоҳ: «Хиссиётга берилмай оқилона гапни гапирингизлар, унинг қотили хусусида гувоҳу далил келтира олғайсизларми?» — дебдилар. Улар: «Сизнинг гувоҳу далилимиз йўқдур», — дейишибди. Жаноб Расулаллоҳ: «Бўлмасам, улар (яхудийлар) қасам ичсинлар!» — дебдилар. Улар: «Биз яхудийларнинг қасамига кўниб қайтиб кета олмағаймиз!» — дейишибди. Жаноб Расулаллоҳ ўлдирилган ансорийнинг хун ҳақини бекор қилгилари келмай закотга келтирилган туялардан юзтасини уларга бериб юборибдилар».

Абу Килоба ривоят қиладилар: «Бир куни Умар ибн Абдулазиз девонга чиқиб тахтига ўлтиргач, одамларга изн бериб эрди, улар ичкарига киришди. Шунда ул одамларга: «Қасам ҳақида не дегайсизлар?» — деди. Улардан бири «Бировни гуноҳкор деб қасам ичсалар, ундан қасос олмоқлик ҳақлиғдур, чунким халифалар қасамга биноан қасос олганлар!» — деди. Умар ибн Абдулазиз менга: «Эй Абу Килоба, бул хусусда сенинг фикринг недур?» — деб мени ҳам мунозарага жалб қилди. Мен: «Ё Амир ал-муъминийн ҳузурингизда лашкарбошилар ва араб зодагонлари ҳозир турурлар, айтингизчи, ана шулардан элликтаси Дамашқдаги бир ожиза кишини, ўзлари кўрмай туриб, зино қилди деб гувоҳлик берсалар, уни ражм (тошбўрон)

қилдирган бўлурми эрдингиз?» — дедим. Умар ибн Абдулазиз: «Йўқ», — дедилар. Мен: «Айтингизчи, улардан элликтаси Хумсдаги бир кишини, ўзлари кўрмай туриб, ўғрилик қилди деб гувоҳлик берсалар, унинг қўлини кестирган бўлурми эрдингиз?» — дедим. Умар ибн Абдулазиз «Йўқ», — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бировни ноҳақ ўлдирган ёким уйлангандан кейин зино қилган ёхуд исломдан юз ўгириб Оллоҳ таоло ва унинг расулига қарши урушган уч тоифа кишиларнигина ўлимга маҳкум қилганлар, холос!» — дедим. Шунда одамлар: «Анас ибн Молик Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўғирлик қилганларнинг қўлларини кестириб, кўзларини ўйдириб, сўнг офтобга ташлатиб қўйганлари ҳақида айтиб берган эрмасми?! — дейишди. Мен: «Анас ибн Молик менга айтиб берган ўшал ҳадисни сизларга ривоят қилайин, ул бундай деган эрди», — дедим: «Укл қабиласига мансуб бўлмиш саккиз киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келишиб, мусулмон бўлдик деб ул зотга байъат қилишди. Сўнг, Мадина ҳавоси илғаб бетоб бўлиб қолишгач, Жаноб Расулulloҳга бул ҳақда нолишди. Шунда ул зот: «Бизнинг туябонимиз бирлан бирга чўлга чиқиб, туя сути ва сийдигидан ичиб бир даволанмағаймисизлар?» — дедилар. Улар рози бўлиб чўлга чиқишдида, туя сути ва сийдигидан тановул қилишиб сиҳат топишди. Кейин, Жаноб Расулulloҳнинг туябонларини ўлдиришиб, туяларни ҳайдаб кетишди. Жаноб Расулulloҳ бундан хабар топиб, уларнинг ортидан одам юбордилар. Уларни ушлаб келишгач, қўлу оёқларини кестириб, кўзларига мил торттириб, сўнг офтобга ташлатиб қўйиб эрдилар, ўлиб кетишди». Айтингизларчи, уларнинг исломдан қайтиб одам ўлдириб, ўғрилик қилганларидан ҳам оғирроқ гуноҳ бормидур?!» — дедим. Шунда Анбаса ибн Саъид «Оллоҳ таоло ҳақи, бугунгидек гапни сира эшитмаган эрдим!» — деди. Мен унга: «Менинг гапимга зътироз билдиурмисен?» — дедим. Ул: «Йўқ, аксинча, рисоладаги гапни қилдингиз! Оллоҳ таоло ҳақи, бул лашкар, модомики унинг орасида бул шайх (мени, яъни Абу қилобаии назарда тутяпти) мавжуд эркан, хайриятга эришаворғайдур!» — деди. Мен бундай дедим: «Қасам хусусида Жаноб Расулulloҳдан қолган бир суннат мавжуддур: Бир куни бир гуруҳ ансорлар Жаноб Расулulloҳнинг кириб, суҳбатлашиб ўлтириб эрди, улардан бири ташқарига чиқиб кетди. Шунда уни кимдир ўлдирди. Бироздан кейин, қолган ансорлар ҳам унинг ортидан чиқиб, дўстларининг қонга беланиб ётганини кўришди. Улар Жаноб Расулulloҳнинг қошларига қайтиб бориб: «Ё Расулаллоҳ, дўстимиз биз бирлан суҳбатлашиб ўлтириб, кейин кўз ўнгийизда ташқарига чиқиб кетган эрди. Ҳозир чиқиб қарасак қонга беланиб ётибдур!» — деб айтишди. Жаноб Расулulloҳ: «Кимни унинг қотили деб гумон қилурсизлар?» — дедилар. Улар: «Биз уни яҳудийлар ўлдирган деб ҳисоблағаймиз!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ одам юбориб яҳудийларни чақириб келтирдиларда, уларга: «Манабул одамни сизлар ўлдирдингизларми?» — дедилар. Яҳудийлар: «Йўқ», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ ансорларга: Яҳудийлардан элликтаси дўстингизни ўлдирмаганмиз деб қасам ичса, рози бўлурмисизлар?» — дедилар. Ансорлар: «Бул яҳудийлар барчамизни ўлдириб, кейин тониб бемалол қасам ичаверғайлар!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ундай эрса, ўзингиздан элликтангиз хун ҳақи тўлаймиз деб қасам ича олғаймисизлар?» — дедилар. Улар: «Биз қасам ича олмағаймиз!» — дейишди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ ўлдирилган ансорийнинг хун ҳақини ўзлари тўлаб юбордилар. Яна бир мисол: Жоҳилият даврида Ҳузайл қабиласи бир болани оқ қилиб эрди, ул бориб Ватҳодаги бир яманлик оиланинг уйига ўғриликка тушди. Шунда оила аъзоларидан бири сезиб қолиб уни қилич бирлан чопиб ўлдирди. Кейин, Ҳузайл қабиласи одамлари келиб яманликни ҳаж қилиб турган Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига олиб боришдида: «Бул одам бизнинг кабиладошимизни ўлдирди!», — дейишди. Яманлик «Булар уни аллақачон оқ қилиб юборганлар!» — деди. Ҳазрат Умар «Ундай эрса, Ҳузайл қабиласидан эллик киши унинг оқ қилинмаганлигига қасам ичсин!» — деб айтдилар. Улардан қирқ тўққиз киши шундай деб қасам ичди. Шул аснода Ҳузайл одамларидан бири Шомдан келиб олган эрди, ундан қасам ичмоқни илтимос қилишди, аммо ул минг дирҳам бериб ёлғон қасам ичмоқдан бош тортди. Кейин, улар унинг ўрнига Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига бошқа бир

одамии киритишди, ул пулни ўлдирилганнинг укасига бериб ўзаро тил бириктирди. Айтишларига қараганда, ўшал ёлғон қасам ичган эллик киши йўлда кетаётиб бир хурмозорга яқин борганда қаттиқ жала қуйиб берган ва улар ўшал ердаги бир ғорга қочиб кирганда ғор босиб қолиб, ўзаро тил бириктирган икки кишидан бўлак барчаси ҳалок бўлган. Кейин, бир катта тош думалаб тушиб, улардан бири ўлган, ўлдирилган яманликнинг укасини эрса оёғи синиб, бир йилдан сўнг ул ҳам вафот қилган.

Яна бир муслим Абдулмалик ибн Марвон қасамга биноан бир кишидан қасос олиб, талай вақт бул ишидан пушаймон еб юрди. Кейин, ўшал қасам ичган эллик кишининг исми девондан ўчирилиб, ўзлари Шомга бадарға қилинди»

22-боб. Бировнинг уйига ўғринча мўралаган одамнинг кўзини ўйиб қўйишса, товон тўланмайди!

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Бир киши Жаноб Расулulloҳнинг ҳужраларига ўғринча мўралаб эрди, ул зот қўлларидаги тиф бирлан унинг кўзини нишонга олдилар».

Ибн Шиҳобга Саҳл ибн Саъд ас-Соидий бундай деб хабар берган эрканлар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳужралари эшигидан ўғринча мўралади. Шунда ул зот: «Мени ўғринча кузатиб турганингни сезиб қолганимда эрди, мана шул тароқни кўзингга тикиб олган бўлур эрдим! Бировнинг хонадони ичкарасига кўз ташламоқдан олдин рухсат сўрамоқ даркор!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Абулқосим саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Башарти, биров уйингга ўғринча мўралағайдур, тош отиб кўзини чиқарғайдурсан, бунинг учун гуноҳкор бўлмағайдурсан!» — дедилар».

23-боб. Қотилнинг хун ҳақи тўлайдирган қариндошлари ҳақида

Шаъбий: «Абу Жухайфа менга бундай деганди», — дейдилар: «Мен Ҳазрат Алидан «Сизда Қуръонда айтилмаган нарсалар хусусида битилган бирор рисола мавжудмидур?» — деб сўрадим. Ҳазрат Али: Дон-дунларни кўкартириб, инсонларни яратган зот ҳақи, бизда Қуръонда айтилган нарсалар хусусида битилган, яъни Оллоҳ, таолонинг Китобини тушунмоғимизга ёрдам бергувчи рисола бирлан мана бу варақлардаги матндан ўзгаси йўқдур!» — деб айтдилар. Мен: «Бул варақларда нелар ҳақида битилмишдур?» — дедим. Ҳазрат Али: «Хун ҳақи, асир озод қилмоқ ҳамда ўлдирилган кофир учун мусулмонни ўлдирмоқ мумкин эмаслиги хусусида», — деб жавоб қилдилар».

24-боб. Аёлнинг ҳомиласи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Ҳузайл қабиласидан бўлмиш икки аёл бир-бирига тош отиб, бири иккинчисикинг ҳомиласини тушириб қўйди. Шунда Жаноб Расулulloҳ тушиб қолган ҳомила товони учун битта қул ёким чўри ҳукм қилдилар».

Мусо ибн Исмоил Ҳишомдан нақл қиладилар: «Умар разияллоҳу анҳу аёлнинг тушириб қўйилган ҳомиласи хусусида маслаҳат сўрадилар. Шунда Муғийра ибн Шуъба «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам товон учун битта қул ёким чўри ҳукм қилган эрдилар», — деди. Ҳазрат Умар «Бунга ўзингдан бўлак яна бир гувоҳ келтир!» — деб айтиб эрдилар, ул Муҳаммад ибн Масламани гувоҳ қилди. Муҳаммад ибн Маслама Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг

шундай ҳукм чиқарганликларига гувоҳлик берди.

Убайдуллоҳ ибн Мусо Ҳишомдан нақл қиладилар: «Ҳазрат Умар: «Кимдаким Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тушириб қўйилган ҳомила хусусидаги ҳукмларини эшитган эрса, менга айтсин!» — деб одамларга мурижват қилдилар. Шунда Муғийра: «Товон учун битта қул ёким чўри ҳукм қилганлар», — деди. Ҳазрат Умар: «Бунга ўзингдан бўлак яна бир гувоҳ келтир!» — дедилар. Шунда Муҳаммад ибн Маслама «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шундай ҳукм чиқарганликларига мен гувоҳман!» — деди».

Ҳишом ибн Урва оталари ҳақида ривоят қиладиларки, ул киши Муғийра ибн Шуъбанинг: «Ҳазрат Умар аёлнинг (бирова томонидан) тушириб қўйилган ҳомилиси ҳукми ҳақида одамлардан маслаҳат сўрадилар», — деб айтганини эшитган эрканлар.

25-боб. Аёлнинг тушиб қолган ҳомилиси ҳамда аёл тўлолмайд қолган товонни унинг боласи эрмас, балки қариндошлари тўламоғи лозимлиги ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баний Лиҳйон қабиласидан бўлмиш бир аёлнинг тушириб қўйилган ҳомилиси товони учун бир қул ёким чўри ҳукм қилдилар. Дугонасининг ҳомилисини тушириб қўйган аёл вафот қилгач, унинг меросини боласи бирлан эрига таъйин қилиб, ул тўлолмайд қолган товонни қариндошлари зиммасига юкладилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Ҳузайл қабиласига мансуб икки аёл уришиб қолди. Шунда улардан бири тош отиб иккинчисини ўлдириб қўйди, натижада унинг ҳомилиси ҳам нобуд бўлди. Кейин, иккала аёлнинг қариндошлари жанжаллашиб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришди. Ул зот ҳомиланинг товони бир қул ёким чўри деб ҳукм қилдилар, унинг онасининг хун ҳақини эрса, қотил аёлнинг қариндошлари зиммасига юкладилар».

26-боб. Қул ёким болани ёрдамга чорлаган киши хусусида

Нақл қилинишича, Умму Сулайм мактабдорга одам юбориб: «Менга жун титишда ёрдам қилмоқлари учун болалардан юборғил, аммо озод болаларни юбормағил!» — деб айтмоқни тайинлабди.

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ Мадинага келганларида Абу Талҳа мени қўлимдан етаклаб ҳузурларига олиб бордиларда: «Ё Расулаллоҳ, Анас фаҳм фаросатли бола, ул сизга дастёрлик қилиб юрсин!» — дедилар. Мен ул зотнинг муқимликларида ҳам, сафарга чиққанларида ҳам хизматларини қилдим. Оллоҳ таоло ҳақи, бир ишни нотўғри қилсам, нега бундай қилдинг деб ёким бир ишни қилмаган бўлсам, нега қилмадинг деб бирор марта ҳам мени коймадилар!

21-боб. Кон ҳамда қудуқ (эгаси, агар уларга бирова тушиб кетиб майиб бўлса ёким ўлиб қолса), товондор бўлмағайдур!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тилсиз ҳайвон (етказган) жароҳат учун (унинг эгаси) товондор бўлмағайдур ҳамда қудуқ ва кон (эгаси ҳам уларга тушиб кетиб майиб бўлган ёким ўлган одам учун) товондор бўлмағайдур, аммо олтин қони (ҳазина)нинг бешдан бири закотга берилғайдур» — дедилар».

28-боб. Тилсиз ҳайвон (етказган жароҳат учун унинг эгаси) товондор бўлмағайдур!

Ибн Сирин: «Суворисиз улов тепиб олса, унинг эгасидан товон олинмаган, аммо юганни бўш қўйгани оқибатида улови бировни тепиб олган суворидан товон олингай», — дейдилар. Ҳамжад: «Агар сувори қамчилаб ёким нуқиб тезлатмаган бўлса-ю, улови бировни тепиб олган эрса, ундан товон олинмағайдур», — дейдилар. Шурайз: «Биров ҳайвонни урса-ю, ул уни тепиб олса бунинг учун унинг эгасидан товон олинмағайдур», — дейдилар. Ҳакам ва Ҳаммо: «Киракаш, аёл минган эшакни ҳайдаганда, аёл йиқилиб тушса, ундан товон олинмағайдур», — дейишади. Шаъбий: «Уловни қаттиқ қайдаб чарчатиб хароб қилган (киракаш) унинг уволига қолғайдур, аммо уловнинг қадамига (қараб ортидан ошиқмай келаётганда нобуд бўлиб қолса, (жонига) зомин бўлмағайдур», — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тилсиз ҳайвон (етказган жароҳат учун унинг эгасидан) товон олинмағайдур, шунингдек қудуқ ва конга (тушиб майиб ёким нобуд бўлган одам учун ҳам уларнинг эгаси) товондор қилинмағайдур, аммо олтин кони (ҳазина)нинг бешдан бир қисми закотга берилғайдур», — деб айтдилар».

29-боб. Айбсиз зиммийни ўлдирган кишининг гуноҳкор бўлмоғи ҳақида

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки аҳддош кишини (зиммийни) ўлдирғайдур, жаннат бўйини ҳидламағайдур, жаннат бўйи қирқ йиллик масофадан ҳам келиб турғайдур!» - дедилар».

30-боб. Кофирни ўлдириб қўйган муслмоннинг ўлдирилмаслиги ҳақида

Абу Жуҳайфа ривоят қиладилар: «Мен Ҳазрат Алидан: «Сизда Қуръонда айтилмаган нарсалар ҳақида битилган бирор рисола бормидур?» — деб сўрадим, Ҳазрат Али: «Уруғларни ундиргувчи ва инсонларга жон ато этгувчи зот ҳақи, бизда Қуръон шарҳи бирлан мана бу саҳифалардаи ўзгаси йўқдур» — дедилар. Мен: «Бул саҳифаларда нелар ҳақида битилгандур?» — дедим. Ҳазрат Али: «Товон тўламоқ, асир озод қилмоқ ҳамда кофирни ўлдириб қўйгани учун муслмон ўлдирилмаслиги хусусида ёзилгандур», — дедилар!

31-боб. Муслмон одам жаҳли чиқиб яҳудийни шапалоқ урса...

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мени бошқа пайғамбарлардан афзал кўриб, уларининг умматларини камситмангизлар!» — деб айтганлар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Бир яҳудий Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Муҳаммад, сизнинг саҳобаларингиздан бўлмиш бир ансорий менинг юзимга шапалоқ урди!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Ўшал ансорийни чақириб келингизлар!» деб амр қилдилар. Уни чақириб келишгач, ул зот «Нега уни урдинг?» — дедилар. Ансорий кетаётган эрдим, шунда унинг: «Мусони барча инсониятдан афзал қилиб яратган зот ҳақи!» — деганини эшитиб: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳамми?» — дедимда, ғазабим келганидан уни бир шапалоқ урдим», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Мени бошқа пайғамбарлардан устун қўймангизлар! Дарҳақиқат, қиёмат куни одамлар (сур овозидан) беҳуш бўлиб йиқилғайдурлар, мен биринчи бўлиб, ўзимга келғайдурман. Шунда Мусо алайҳиссаломнинг Арш устунларидан бирини ушлаб турганларини кўрғайдурман, аммо мендан илгари ўзларига келганмилар ёким ул кишига сур овозидан беҳуш бўлмаслик ато қилинганми, буни билмағайман», — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

МУРТАДУ МУНОФИҚЛАРНИ ТАВБА ҚИЛДИРМОҚ ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШМОҚ ХУСУСИДА ҲАМДА ОЛЛОҲ ТАОЛОГА ШИРК КЕЛТИРГАНЛАРНИНГ ГУНОҲЛАРИ ВА УЛАРНИНГ БУЛ ДУНЁ БИРЛАН ОХИРАТДА ТОРТАДИРГАН АЗОБЛАРИ ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ таоло: «Ширк (келтирмақ ўзига ўзи) катта зулм (қилмоқдур) ва агар ширк келтирсанг, барча солиҳ амалларинг ҳабата бўлиб, (охират савобидан) ажраганлар тоифасидан бўлурсен!» — дейди.

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Оллоҳ таолонинг «Иймон келтириб, иймонини зулм бирлан булғамаганлар...» деган ояти каримаси нозил бўлганда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари: «Қайси биримиз иймонимизни зулм бирлан булғамаганмиз?!» — дея изтиробга тушишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Бу ерда гап ҳар қандай зулм тўғрисида эрмас, Луқмоннинг «Ширк — катта зулмдур!» деган сўзини эшитмаганмисизлар?» — дедилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакра оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳга ширк келтирмақ, ота-онага оқлик қилмоқ ва ёлғон гувоҳлик бермоқ — гуноҳи азимлардандур!» — деб такрор такрор айтавердиларки, ҳатто биз: «Дам олсалар эрди!» — дедик».

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: Бир бадавий Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, энг катта гуноҳ қайсидур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳга ширк келтирмақдур!» — дедилар. Бадавий: «Яна қайсидур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ота-онага оқлик қилмоқдур!» — дедилар. Бадавий: «Яна қайсидур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ёлғон қасамдур!» — дедилар. Шунда мен: «Ёлғон қасам недур? — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ёлғон гапириб мусулмон одамнинг молини тортиб олмоқдур!» — дедилар».

Иби Масъуд ривоят қиладилар: «Бир киши: «Ё Расулulloҳ, жоҳилият давридаги қилмишларимиз учун ҳам жазоланамизми?» — деди. Ул зот: «Ислом даврида яхшилик қилмоқни одат қилғонлар жоҳилият давридаги қилмишлари учун жазоланмағайлар, Ислом даврида ёмонлик қилишда давом этган эрса олдинги ва кейинги гуноҳлари учун ҳам жазоланғайлар», — дедилар.

1-боб. Муртад эркагу аёлга нисбатан чиқарилган ҳукм ҳақида

Ибн Умар, Зухрий ва Иброҳим: «Муртад (диндан қайтган) эркагу аёл тавба қилдирилади, акс ҳолда ўлдирилади» — дейишади.

Оллоҳ таолонинг қавли («Оли Имрон» сураси): Оятнинг мазмуни: Иймон келтиргандан сўнг қайта кофир бўлган қавми Оллоҳ қандай ҳидоят қилсин?! Ахир улар расул барҳақ деб гувоҳлик берган эрдилар-ку, уларга равшан далиллар келтирилган эрди-ку? Оллоҳ золим қавми ҳидоят қилмағай! Бундайларнинг жазоси шулким, уларга Оллоҳнинг, фаришталарнинг ва жамики инсонларнинг лаънати бўлғайдур! Улар доимий лаънатга қолғайлар ва уларнинг азоби енгиллаштирилмағай ва бунга умидвор ҳам қилинмағайлар. Аммо, шундан сўнг тавба қилиб тўғри йўлга қайтганлар мустаснодурлар, чунки Оллоҳ кечирувчан ва раҳмдил зотдур! Иймон келтиргандан сўнг ўта кофир бўлиб кетганларнинг тавбаси қабул қилинмағай, улар тўғри йўлдан бутунлай озганлардур!"

Оллоҳ, таолонинг қавли («Оли Имрон» сураси), Оятнинг мазмуни: «Эй мўминлар, агар сизлар қитбийлардан қайси бир жамоатга итоат қилсангизлар улар сизларни динингиздан қайтариб қайта кофир қилурлар!».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-нисо» сураси): Оятнинг мазмуни: «Дарҳақиқат, иймон келтиргач, қайта кофир бўлган, кейин яна иймон келтиргандан сўнг қайта кофир бўлиб бутунлай кўфр ботқоғига ботиб кетган бандаларнинг гуноҳларини Оллоҳ зинҳор мағфират қилмағай ҳамда уларни тўғри йўлга солиб Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Моида» сураси): Оятнинг мазмуни: «... сизлардан кимки ўз динидан қайтса, тез фурсатда Оллоҳ ўзига маҳбуб шундоғ бир қавмни пайдо қилурким, улар Оллоҳни ўзларига дўст тутиб мусулмонларга меҳрибонлик қилгайлар ва кофир (бўлғонлар) устидан ғолиб келгайлар...».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Наҳл» сураси): Оятларнинг мазмуни: «... ва лекин кўфрдан дилхуш бўлган одамлар Оллоҳнинг ғазабига дучор бўлгайлар ҳамда улар қиёматда оғир азобга қолгайлар, чунким улар бу дунё ҳаётини охираддан афзал кўргандурлар ва Оллоҳ кофирлар қавмига ҳидоят қилмағайдур. Оллоҳ ана шундайларнинг қалблари қулоқлари ва кўзларига муҳр ургандур ва улар ғофил бандалардур, шубҳа йўқдурким, улар охирадда албатта зиён кўргайлар, (кўфр) фитнасига алданиб юриб, сўнг ҳижрату жиҳод ҳамда сабру қаноат қилган одамларга раббингиз мағфиратли, раҳмдил бўлғайдур».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-Баҳара» сураси): Оятнинг мазмуни: «... ва улар (кофирлар) сизларни ўз динингиздан чиқармоқ учун қудратлари етганча бетиним жанг қилгайлар ва сизлардан кимки ўз динидан қайтса ва кофирлигича ўлса, унинг бу дунё бирлан охираддаги барча амаллари ҳабата бўлиб кетгай ва бундайлар дўзахий бўлиб, унда абадий қолгайлар».

Икрима разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ҳазрат Алининг ҳузурларига бир гуруҳ зиндикларни (худосизларни) олиб келишган эрди, уларни ёқиб юбордилар. Бундан хабар топган Ибн Аббос: «Мен уларни Жаноб Расулуллоҳ «Оллоҳ таолонинг азоби бирлан азоб бермангизлар!» деб айтганлари учунгина ёндирмас эрдиму, лекин «Кимки динини ўзгартирса, уни ўлдирингизлар!» деб айтганлари учун ўлдирган бўлур эрдим» — дедилар».

Абу Бурда Абу Мусодан нақл қиладилар, ул киши бундай деган эрканлар: «Мен Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келдим, мен бирлан икки ашъарий ҳам бирга бўлиб, бири ўнг тарафимда, иккинчиси эрса, чап тарафимда турди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ мисвок бирлан тиш тозалаётган эрдилар, улар иккаласи ул зотга ўз илтимосини баён қилди. Жаноб Расулуллоҳ менга: «Эй, Абу Мусо (ёким, эй Абдуллоҳ ибн Қайс), (булар не дейдилар)?!» — деб мурожаат қилдилар. Мен: «Сизни ҳақиқат ила юборган зот ҳақи, улар менга дилларидаги гапларини айтишмаган эрди ва мен уларнинг амал талаб қилиб келганларини сезмаган эрдим!» — дедимда, лаблари бирлан қисиб олган мисвокларига тикилиб турдим. Жаноб Расулуллоҳ: «Биз амал истаб келган ҳар қандай одамни ҳам ўз ишимизга таъйян қилавермаймиз, аммо, эй Абу Мусо, сен Яманга жўнағил!» — деб айтдилар». «Кейин, унинг ортидан» — дейдилар Абу Бурда, — Маоз ибн Жабални ҳам Яманга жўнатдилар. Ул етиб келгач, Абу Мусо ёстик қўйиб ўлтирмоқни амр қилди, Маоз ўлтирмай атрофга аланглаб ёнгинасида кишанбанд бир одамнинг ётганини кўрди. Шунда ул: «Бу ким?» — деб сўраган эрди, Абу Мусо: «Бул яҳудий исломни қабул қилган эрди, сўнг яна қайта яҳудий бўлди», — дедида, Маозга «ўлтир!» — деб амр қилди. Маоз: «Оллоҳ таоло ва унинг расули ҳукмига биноан қатл қилинмагунича ўлтирмасмен!» — деб уч бор айтди. Шунда Абу Мусо амр қилиб эрди, уни олиб чиқиб қатл қилдилар. Кейин, иккаласи бедорлик ҳақида сўзлашдилар. Улардан бири: «Аммо мен тунда бедор ҳам бўлурмен, ухлағаймен ҳам, уйқумда нени тилак қилсам, уйқоқлигимда ҳам шуни

тилагаймен!» — деди».

2-боб. Фароизни қабул этмоқдан бош тортганларни ўлдирмоқ ҳамда диндан қайтганликка тенглаштирилган ҳатти-ҳаракатлар ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллал-яоху алайҳи ва саллам вафот этиб, Абу Бакр халифа бўлгач, баъзи араб қавмлари диндан қайтди. Шунда Ҳазрат Умар: Ё Абу Бакр, буларга қарши қандай жанг қилмоқ ниятидамиз? Жаноб Расулulloҳ: «Одамлар «Ло илоҳа иллаллоҳу» демагунларича жанг қилмоқ менга амр қилинди. Кимки «Ло илоҳа иллаллоҳу» деса, молу жони мендан омон қолғай, акс ҳолда уни ўлдириб, молини тортиб олмоқ ҳақлиғдур, унинг ухравий ҳисоб-китоби эрса, Оллоҳ таолога ҳавола!» — деб айтганлар» — дедилар. Абу Бакр: «Оллоҳ таоло ҳақи, намоз бирлан закотни фарқлаган кишига қарши жанг қилғаймен, чунким закот ислом йўлида қилинадирган хайру эҳсондур! Агар Жаноб Расулulloҳга (камбағалларга инъом қилмоқлари учун) бериладиган битта эчки боласини олиб қолсалар ҳам, Оллоҳ таоло ҳақи, жанг қилғайдирмен!» - дедилар. Ҳазрат Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи, Абу Бакрнинг қалбига Оллоҳ таолонинг ўзи шижоат ато этганини кўриб мен унинг ҳақ эканлигини тушундим!» — дейдилар».

3-боб. Зиммий ёки бошқа бир ғайридин Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламни киши билмас ҳақорат қилиб: «Ас-Сому алайка!» — деса...

Ҳишом ибн Зайд ибн Анас бундай деб ривоят қиладилар: Анас ибн Моликдан эшитдимки, бир яҳудий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнларидан ўтиб кетаётди: «Ас-Сому алайка!» — деди. Жаноб Расулulloҳ унга жавобан: «Ва алайка!» — дедиларда, сўнг бизга: «Унинг нима деганини англадингизларми? Ул: «Сизга ўлим!» — деб айтди, — дедилар. Саҳобалар: Ё Расулаллоҳ, уни ўлдирайликми?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, агар сизларга китоб аҳли салом берса, «Ва алайкум!» («Сизга ҳам») деб алик олингизлар!» — дедилар».

Оиши разияллоҳу ануа ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ яҳудийлар Жаноб Расулulloҳдан ижозат сўраб ҳузурларига кирдида, «Ас-Сому алайка!», — деди. Шунда мен: «Бал, алайкумус-сому вал-лаъна! («Аксинча, ўзларингизга ўлим ва лаънат!») — дедим. Жаноб Расулulloҳ менга: «Эй Оиша, Оллоҳ таоло мулойим бўлиб, барча ишларда мулойимликни хушлагайдур!» - дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, уларнинг не деганларини эшитмадингизми?!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ва алайка, дедимку!» - дедилар».

Ибн Динор ривоят қиладилар: «Мен Ибн Умардан эшитдимки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам: «Агар яҳудийлар бирортангизга «Ас-Сому алайка!» деб салом берса, «Ва алайка!» деб жавоб қайтарингизлар!» — деб айтибдилар».

4-боб.

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Мен Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг, қавми урганда юзидан оқаётган қонни арта туриб: «Ё парвардигорим, қавмимни мағфират қилғайсан, чунким улар (қилиб қўйган ишларини) тушуниб етмайдилар!» — деб айтган бир пайғамбар (Нух алайҳиссалом) ҳақида ҳикоя қилаётганларни кўз олдимга келтирғаймен».

5-боб. Диндан чиққан ва ҳақ йўлдан озиб нотўғри йўлга қадам қўйганларни, айблари далиллар бирлан исботлангач, қатл қилмоқ хусусида

Оллоҳ таоло: «Оллоҳнинг ўзи бирор қавмга ҳидоят қилиб нимадан тақво қилмоқлари лозимлигини баён қилган эркан, уларни сира ҳақ йўлдан оздирмағайдур!» — дейди. Ибн Умар диндан чиққанларни Оллоҳ таолонинг энг ёмон махлуқлари деб ҳисоблаб: «Диндан чиққанлар кофирлар ҳақида нозил бўлган оятларга хужура қилиб, уларни мусулмонларга тааллуқли деб даъво қиладилар», — дейдилар.

Сувайд ибн Ғафала ривоят қиладилар: Ҳазрат Али разияллоҳу анҳу бундай дедилар: «Сизларга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ёлгон ҳадис айтганимдан кўра осмондан йиқилиб тушганим маъқулроқдур, аммо ўзаро суҳбатимизда муболаға-ю, киноя ишлатсам бўлавергайдур! Мен Жаноб Расулulloҳнинг бундай деб айтганларини эшитганман: «Охир замонда ўзлари ёшу орзулари аҳмоқона, сўзамол ҳамда иймонлари бўғизларидан чиқиб кетай деб турган бир қавм дунёга келгайким, улар камондан отилган ўқ янглиғ ўз динларини тарк этгайлар. Кўрган ерингизда уларни дарҳол ўлдирингизлар, чунким қиёмат куни уларни ўлдирган одамга ажру савоб ато этилғусидур!».

Муҳаммад ибн Иброҳим ривоят қиладилар «Абу Салама бирлан Ато ибн Ясор иккаларини Абу Саъид ал-Худрийнинг хузурларига келиб: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳарурийлар ҳақида гапирганларини эшитганмисан?» — деб сўрашди. Шунда Абу Саъид «Ҳарурийларнинг айнан кимлар эканлигин билмагаймен, аммо Жаноб Расулulloҳнинг бундай деганларини эшитганмен», — деди: «Мана шу умматда бир қавм чиқгайким (шунда, «Мана шу умматдан» демадилар), сизлар улар бирлан намоз ўқимоқни ўзингизга ҳақорат деб билгайсизлар, улар Қуръонни бўғизларидан ичкарига ўтмайдирган қилиб ўқиғайлар, (яъни, тил учида, юракдан эрмас), камондан отилган ўқ янглиғ диндан чиқгайлар. Улар отган ўқидан ҳаяжон бирла қон изини ахтараётган овчига ўхшайдирлар.

6-боб. Мураса қилмоқ ниятида ҳамда одамларни ўзидан бездириб қўймаслик учун диндан қайтган кишини ўлдирган шахс ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят иладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳ ўлжаларни тақсимлаб ўлтирган эрдилар, Баний Тамим қабиласидан бўлмиш Зулхувайсира деган киши: «Ё Расулаллоҳ, адолат қилингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Шўринг қурсин, мен адолат қилмасам, ким адолат қилгай?! — дедилар. Шунда Ҳазрат Умар: «Ижозат қилингиз, бўйинини чопиб ташлайин!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ «Йўқ, асло, унинг шундай дўстлари борки, бирортангиз ҳам улар бирлан на намоз ўқимоқни ва на рўза тутмоқни ўзингизга раво кўрғайсиз! Улар, ов қилинадирган бирор жонзотнинг (ошқозонини) тешиб ўтган ўқ-ёй янглиғ, динга бирров кириб чиқиб кетадирган одамлар бўлиб, ўқ-ёй пайконидан тортиб то унинг патига қадар кўз ташлаб ошқозон ахлати-ю кон юқидан бўлак ҳеч нарса тополмаган сайёдга ўхшайдирлар. Уларнинг белгиси шулким, бир қўли аёл кўкраги ёким бир бўлак гўшт янглиғ титраб турғайдир. Бундайлар одамлар ўртасида ҳамжиҳатлик йўқолганда пайдо бўладилар», — деб айтдилар. Мана шу гапларни Жаноб Расулulloҳдан эшитдим деб гувоҳлик бергаймен ҳамда Ҳазрат Али уларга қарши жанг қилганларида мен ҳам бирга бўлиб, ўлдирилганлардан бири Жаноб Расулulloҳ айтганларидек белгиларга эга эркан деб ҳам гувоҳлик бергаймен! Шу ҳақда «... ва улар орасида сени садақа хусусида айбловчилар мавжуд...» деган оят нозил бўлган».

Башир ибн Амр ривоят қиладилар: «Мен Саҳл ибн Ҳунайфга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг диндан чиққанлар (хаворижлар) ҳақида бирор гап айтганларини эшитганмисен?» — дедим. Саҳл: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг Ироқ тарафга қўллари бирлан ишора қилиб: «У

ерда Қуръонни бўғзидан нарига ўтмайдирган қилиб ўқийдирган ва ҳамондан отилган ўқдек исломдан чиқиб кетадирган қавм пайдо бўлғайдур» — деб айтганларини эшитганмен», —

7-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи на салламнинг «Даъвоси бир бўлган икки гуруҳ инсонлар ўзаро урушмагунларига қадар қиёмат бўлмағайдур!» деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Даъвоси бир (яъни, ўз даъвосини ҳақлиг, шеригининг даъвосини эрса, ноҳақ деб ҳисобловчи) икки гуруҳ инсонлар ўзаро урушмагунларига қадар қиёмат қоим бўлмағайдур!» — дедилар».

8-боб. Мутааввиллар (Қуронни етти усулда қироат қилувчилар) ҳақидаги ҳадислар

Мисвар ибн Махрамо. ва Абдуррамон ибн Абдулҳориъ ривоят қиладияр: «Хазрат Умар ибн ал-Хаттоб бундай деб айтган эрканлар: «Мен Ҳишом ибн Ҳакимнинг Жаноб Расулulloҳ ҳаётлик вақтларида, «Ал-Фурқон» сурасини қироат қилаётганини эшитиб қолдим. Тўхтаб қулоқ солсам ул Жаноб Расулulloҳ менга ўргатмаган бир бошқача усулда қироат қилаётган эрди, шунда ғабланганимдан намоз ўқиб турган ерида устига ташланишимга сал қолди. Лекин ўзимни тутиб, намозни тугатиб салом бермоғини кутиб турдим. Кейин уни ридоим (ёким ўз ридоси) бирлан бўғиб туриб: «Бул суранинг қироатини сенга ким ўргатди?» — дедим. Ул: «Жаноб Расулulloҳ ўргатдилар!» — деди. Мен: «Ёлғон сўзлаётирсан, Оллоҳ таоло ҳақи, Жаноб Расулulloҳ ҳозир мен сендан эшитган сурани қандай қироат қилмоқни менга ўргатганлар!»— дедимда, уни етаклаб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб бордим. "Ё Расулаллоҳ, — дедим мен, - сиз менга «Фурқон сурасининг қироатини ўргатган эдингиз, манави эрса, уни бошқа бир усулда қироат қилди!». Жаноб Расулulloҳ: «Ё Умар, уни қўйиб юборгил, ё Ҳишом сен ўшал сурани яна қироат қилиб берғилчи!» — дедилар. Шунда Ҳишом ўшал сурани аввал мен эшитгандек қилиб қироат қилиб берди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шуидай нозил қилингандур!» — дедиларда, менга: «Ё Умар, сен ҳам қироат қилиб бергилчи!» — деб айтдилар. Мен ҳам ўзим билган усулда қироат қилиб бердим. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Бул сура шундай нозил қилингандур, дарҳақиқат, Қуръон етти усулда (ҳарфда) қироат қиладирган) қилиб нозил қилингандур, улардан қайсиниси сизга осон бўлса, ўшаниси бирла қироат қилингизлар!» - дедилар».

Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Иймон келтиргач, ўз иймонини зулм бирлан булғамаганлар...» деган оят нозил бўлганда Жаноб Расулulloҳнинг саҳобалари: «Қайси биримиз ўз иймонимизни зулм бирлан булғамаганмиз?!» — деб кўп изтироб чекишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, бул сизлар ўйлаганча бўлмай, Луқмоннинг ўз ўғлига: «Эй болагинам, Оллоҳга ширк келтирмағил, дарҳақиқат, ширк — энг катта зулмдур!» — деб айтган гапига таъллуқлидур», — дедилар».

Маумуд ибн ар-Рабиъ ривоят қиладилар: «Утбон ибн Молик бундай деди: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрта бирлан менинг ҳузуримга келдилар. Шунда қўшниларим ҳам кириб келишди. Улардан бири: «Молик ибн ад-Духшин қаерда?» — деди. Бошқаси эрса: «Ул мунофиқдур, Оллоҳ таоло бирлан унинг расулини яхши кўрмағай!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолонинг ризолиғини ўйлаб «Ло илоҳа иллаллоҳу» деган шахс хусусида бундай хаёлга бормангизлар!» — дедилар. Бояги одам: «Хўб!» — деди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ яна: «Ло илоҳа иллаллоҳу»га вафо қилган бандага қиёмат куни Оллоҳ таоло дўзах ўтини ҳаром қилғайдур!» — деб айтдилар».

Хусайн: фалончи (яъни, Саъд ибн Убайда) бундай деб айтди», — дейдилар: «Абу Абдурраҳмон бирлан Ҳаббон ибн Атиййа тортишиб қолди. Абу Абдурраҳмон Ҳаббонга: «Дўстингни қон тўқмоққа ундаган нарсанинг нима эрканлигин билиб олдим!» — деди. Ҳаббон «Эй бепадар, нима эркан ўшал ундаган нарса?!» — деди. Абу Абдурраҳмон: «Унинг (Алининг) шул ҳақда бир нарса деганини эшитдим», — деди. Ҳаббон: "Айтиб берғилчи!" — деди. Абу Абдурраҳмон «Али бундай деб айтган эрди», — деди: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени, Зубайр ибн Аввом ва Абу Марсадни жўнатдилар, барчамиз отлик эрдик. Жаноб Расулulloҳ бизга: «Йўлга чиқинглар, Ҳож деган боққа борингизлар. У ерда бир хотин бор, унинг қўлида Ҳотиб ибн Абу Балтаа мушрикларга йўллаган мактуб мавжуд, уни менга олиб келингизлар!» — дедилар. Биз хотинга Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтган жойда туясига миниб кетаётганда етиб олдик. (Ҳотиб ўз мактубида «Жаноб Расулulloҳ сизларнинг устингизга қўшин тортиб борадилар» деб Макка аҳлини огохлантирган эрди). «Хат қани?» — дедик. Хотин: «Менда ҳеч қандай хат йўқ», — деди. Шундан сўнг, биз унинг туясини чўктириб, юқларини титиб кўрдик, аммо хатни тополмадик. Шерикларим: «Хатни ўзи бирлан олмаган кўринади», — дейишди. Мен хотинга: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ёлғон гапирмаганлари турган гап, биз буни яхши билғаймиз, Оллоҳ таоло ҳақи, ё хатни ўзинг топиб берғайсен ёким сени ечинтириб кўраман!» — дедим. Шунда ул менинг жиддий гапираётганимни кўриб, қўлини лозимининг липпасига тикдида, латтага ўроғлик хатни олиб берди. Сўнг, биз хатни Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб бордик. Умар: «Ё Расулаллоҳ, Ҳотиб Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига, барча мўминларга хиёнат қилди, ижозат берингиз, унинг бўйнини чопиб ташлайин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: Эй Ҳотиб, бундай қилмоғинга нима мажбур қилди?» — дедилар. Ҳотиб «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ва унинг расулига иймонли бўлмоқдин ўзга ниятим йўқ. Аммо, мен ул қавм ичида бола-чақаларим ва молу дунёмни ҳимоя қилиб турғувчи ўз кишиларим бўлмоғини истадим, холос. Ахир, сизнинг саҳобаларингизнинг ҳам ул ерда бола-чақалари-ю мол-дунёсини ҳимоя қилиб турғувчи кишилари бор-ку!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Рост айтди, унга яхши гапиринглар!» — дедилар. Умар яна: «Ё Расулаллоҳ, бул одам Оллоҳ таоло ва унинг расулига, барча мўминларга хиёнат қилди, рухсат берингиз, бўйнини чопиб ташлайин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ул аҳли Бадрдан эрмасми?! Сен қаердан билғайсен, балким Оллоҳ таоло Бадр аҳлининг устидан ўз ҳукмини чиқариб қўйгандир, яна ўзингиз биласизлар, ахир сизлар жаннатисизлар-ку!» — дедилар. Шунда Умар кўзларига ёш олиб: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билғайдур!» — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмониг раҳийми

МАЖБУР ҚИЛМОҚ ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Наҳл» сураси): Оятнинг мазмуни: «... куфр сўзларин айтмоққа мажбур қилинган, аммо дили иймонда барқарор қолиб, ёлғондин айтган куфр сўзидан кўнгли ғаш бўлган одам муртад деб ҳисобланмағай ва лекин куфр сўзини ўзи рози бўлиб чин дилдан айтганлардан Оллоҳ таоло ғазабланғай ва қиёматда уларга қаттиқ азоб берилғайдур!».

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-нисо» сураси): Оятнинг мазмуни: «Дарҳақиқат, фаришталар ўз жонларига зулм қилганларнинг жонларини олаётиб: «Сизлар қай ҳолда эрдингизлар?» — деб сўрағайлар, шунда улар: «Бизлар бул мулкда ночор эрдик», — деб жавоб берғайлар,..».

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ таоло ўз амрини ночор қолиб бажаролмаганларнинг узрини қабул қилди, чунким мажбур қилинган одам Оллоҳ таоло амрини бажаролмайдирган ночор аҳволга тушиб қолғайдур». Ҳасан (ал-Басрий): «Чидам қиёматга қадар!» — дейдилар. Ибн Аббос: «Кимники ўғрилар мажбур қилиб хотинини талоқ қилдирса, талоқ ўрнига ўтмағай» — дейдилар. Ибн Умар, Ибн аз-Зубайр, Аш-Шаъбий ва Ҳасан ал-Басрий ҳам шундай деб таъкидлайдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Барча ишлар ниятга боғлиқдур!» — деб айтганлар.

Абу Салама ибн Абдуррамон Абу Ҳурайрадан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Қунут» дуосини ўқиганларида: «Ё парвардигоро, Иёш ибн Абу Рабиъа, Салама ибн Ҳишом ва Валид ибн ал-Валидга нажот берғайсен, ё парвардигоро, ночор мўминларга нажот берғайсен, ё парвардигоро, Музар қабиласига қаттиқ азоб берғайсен ва уларга Юсуф алайҳиссалом даврларидагидек қаҳатчилик юборғайсен!» — дер эрдилар».

1-боб. Кофир бўлмоқдан кўра калтакланмоғини, ўлдирилмоғини ва сазойи қилинмоқни афзал кўрган шахс хусусида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки қуйидаги уч хислатга эга бўлса, иймон ҳаловатига эришғусидур: Оллоҳ таоло бирлан унинг расулини барчадан ҳам яхши кўрмоқлик бировни яхши кўрса, фақат Оллоҳ таолони деб яхши кўрмоқлик ҳамда қайта кофир бўлмоқликдан ўтда куймоқдан кўрққандек ҳазар қилмоқлик», — дедилар».

Исмоил ибн Абу Халид Саъид ибн Зайддан нақл қиладилар: «Ҳазрат Умарнинг мени исломга жалб қилганларини билурсизлар, ул киши «Ҳазрат Усмонга нисбатан қилган ишларингиз учун устингизга Уҳуд тоғи қулаб тушгани маъқул эрди!» — деб айтган эрдилар».

Хаббоб ибн ал-Арат ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ (аллаллоҳу алайҳи ва салламга арз қилиб борганимизда ул зот Каъбанинг соясида бурдаларига ястаниб ётган эрдилар. «Ё Расулаллоҳ, бизга Оллоҳ таолодан ғалаба тилаб дуо қилсангиз!» — дедик. Жаноб Расулulloҳ: «Сизлардан илгариги замонда одамни тирик ерга кўмиб, бошига арра солиб иккига бўлғай ва темир тароқ бирлан гўштини суягидан ажратғай эрдилар, шунда ҳам ул динидан қайтмас ерди. Оллоҳ, таоло ҳақи, шундай кунлар келғайким, ислом кучайиб, Санъодан йўлга чиққан сувори Ҳазрамавтга Оллоҳ таолодан ўзга ҳеч кимдан кўрқмай бемалол борғусидур ва унинг қўйларига бўридан бўлак хавф-хатар бўлмағайдур, сизлар эрсангиз, ошиқяпсизлар!» — деб айтдилар».

2-боб. (Яшаётган еридан кўчишга) мажбур қилинганларнинг (ўзларига тегишли

нарсаларни) сотиб кетмоғи ҳамда бундай кишиларнинг шул хусусдаги ҳақ-ҳуқуқлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир куни биз масжидда ўтирган эрдик Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузуримизга кириб келдиларда: «Яҳудийлар маҳалласига кетдик!» — дедилар. Биз ул зот бирлан биргалашиб йўлга тушиб Байт улмидрок (тавротхонлик қилинадирган бино)га етиб бордик. Жаноб Расулуллоҳ, уларнинг тепасига келиб. «Эй яҳудийлар жамоаси, итоат қилиб исломга киригингизлар!» деб даъват қилдилар. Улар: «Ё Абулқосим (яъни, Жаноб Расулуллоҳ), буни бизга айтган эрдингиз!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Истагим шулдурким, исломни эътироф этингизлар!» — деб икки бор такрорладилар. Яҳудийлар: яна: «Ё Абулқосим, буни бизга айтган эрдингиз!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ бояги гапларини учинчи марта такрорладиларда: «Билиб қўйингизлар, ер Оллоҳ таоло бирлан унинг расулиникидур, мен сизларни бул ердан кўчириб юбормоқни истағаймен. Ораларингизда кимники бирор мол-мулки бўлса, сотсин, илло, билиб қўйингизларким, ер Оллоҳ таоло бирлан унинг расулиникидур!» — дедилар».

3-боб. Мажбурлаб никоҳ қилмоқ ножоиздур!

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Нур» сураси): Оятнинг мазмуни: «... ва дунёвий айшу ишратни деб чўриларингизни, агар улар покликни истаса, зинога мажбур қилмангизлар ва кимки уларни мажбур қилса, мажбур қилинганлари сабабидан Оллоҳ таоло уларни мағфират қилиб раҳм қилгайдур».

Ансорий аёллардан бўлмиш Хансо бинти Хизомнинг ривоят қилишларича, ул мухтарама турмуш кўрган эрканлар. Бир куни оталари мажбур қилиб эрга берибдилар. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб шикоят қилган эрканлар, ул зот никоҳни бекор қилибдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ, аёллар никоҳ қилинмоқларига розилик билдирмоқлари лозимидур?» — деб сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа!» — дедилар. Мен: «Бокирадан бул ҳақда сўралса, ул ҳаё қилиб индамаслиги мумкин», — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Сукут қилгани рози бўлганидур!» — дедилар».

4-боб. Қулни мажбуран инъом қилса ёким сотиб юборса, жоиз эрмас!

Абу Зарр ал-Ғифорий ва (ҳанафий мазҳабига мансуб) айрим кишилар: "Қулни сотиб олган киши уни назр қилмоғи жоиз», — дейишади. Шунингдек қулдор ўз қулини мудаббар қилмоғи («Вафот этганимдан сўнг озодсен» деб айтмоғи) ҳам жоиздур» — деб таъкидлашади.

Амр ибн Динор ривоят қиладилар: «Ансорийлардан бири ўз мамлукини (оқбадан қулини) «Вафот етсам, озодсен» деб мудаббар қилди. Аммо, унинг шул қулдан ўзга ҳеч қандай бисоти йўқ эрди. Бундан хабар топган Жаноб Расулуллоҳ: «Ўшал қулни менадан ким сотиб олғай?» — дедилар. Шунда уни Нуъайм ибн ан-Наҳҳом саккиз юз дирҳамга сотиб олди. Кейин, Жобирдан эшитдимки, ўшал қул қибтийлардан бўлиб, бурунги йил вафот этган эркан».

5-боб. Мажбур қилмоқ — жабр қилмоқдур!

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Оллоҳ таоло: «Аннисо» сураси: «Эй мўминлар, хотинларни зўрлик ила ўзингизга мерос қилиб олмоқларингиз ҳалол эрмас!», —

дейди. Жохилият даврида бева аёлга эгалик қилмоққа энг ҳақлиғ кишилар — марҳум эрнинг қариндошлари эрди. Улар бева аёлни, истасалар, ўзларидан бирига ёким ўзга бир одамга эрга берур эрдилар ёҳуд эрга бермасликлари ҳам мумкин эрди. Улар бева аёлга эгалик қашшоққа унинг қариндошларидан кўра ҳақлиғроқ бўлганлар, юқоридаги оят шул хусусдадур».

6-боб. Зинога мажбур қилинган аёлга ҳадд жазоси қўлланилмағай!

Бул ҳақда Оллоҳ таолонинг қуйидаги ояти каримаси мавжуд: Оятнинг музмуни: «... ва кимки уларни мажбур қилса, мажбур қилинганлари сабабли Оллоҳ уларни мағфират айлаб раҳм қилгайдур».

Нофиъ ривоят қиладилар: «Халифага тегишли қуллардан бири имомга тегишли бир чўрини зўрлаб иффат пардасини йиртиб қўйди. Халифа Умар қулни дарра уриб, бадарға қилдилар. Шунда зўрлангани учун чўрига ҳадд урилмади. Зухрий бундай дейдилар «Агар озод (қул бўлмаган) эркак чўрининг иффат пардасини йиртиб қўйса, қози унга иффат пардаси бутун бўлган бир чўри бермоқни жарима қилиб, сўнг дарра урдирғай, аммо чўри жувон бўлса, имомлар фикрича, жарима солинмай, фақат дарра уриб қўя қолинғай».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Иброҳим алайҳиссалом Сора бирлан бирга сафарга чиқиб, бир шаҳарга етиб бордилар. Ул шаҳарда бир золим подшоҳ ҳукмдор бўлиб, Иброҳим алайҳиссаломга «Сорани ҳузуримга жўнатғил!» деб одам юборди. Подшоҳ пешвоз чиқиб Сорани кутиб олди (нияти ёмон эрди). Сора таҳорат қилиб намоз ўқишга киришдилар ва: «Ё парвардигоро, сенга ва расулингга келтирган иймоним ҳурмати, кофирнинг менга эгалик қилмоғига йўл бермагил!» — деб илтижо қилдилар. Шул онда подшоҳ бўғилиб, оёқлари типирчилаб қолди».

7-боб.

Мусулмон одам, диндош биродарининг бошига ўлим хавфи ёким бошқа бирор хатар тушса, Ахир бул менинг диндош биродаримку, мен уни ҳимоя қилмоғим лозимдур!» — деб ўзига ўзи онт ичмоғи даркор. Шунингдек ҳар қандай мажбур қилинғувчи шахс кўрқув остида ўзини ўзи ҳимоя қилолмағайдур, шул боисдан уни диндош биродари золимдан ҳимоя қилиб жанг қилмоғи ва хавфу хатардан халос этмоғи лозимдур. Мазлумни ҳимоя қилиб золимни ўлдирган шахсдан товон ҳам қасос ҳам олинмағайдур! Агар «Ичкилик ичасен!» ёким «Ўлимтик ейсен!» ёҳуд «Қулингни сотасен!» ё «Қарздормен деб айтасен!» ёким «Ҳадя берасен!» ёҳуд «Аҳдингни бузасен!» деб таҳдид қилинса, (отаси ёким биродарининг ҳаётини сақлаб қолмоғи учун) бул шартларни адо этмоғи жоиздур. Чунким, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон мусулмонга биродардур!» — деб айтганлар. Баъзи одамлар (ҳанафий уламолар): «Агар Ичкилик ичасен!» ёким «Ўлимтик ейсен!, акс ҳолда ўғлингни ёки отангни ё бирор яқин қариндошингни ўлдирғаймиз» деб таҳдид қилинса, бул шартларни бажармоқ жоиз эрмас, чунким бул мажбурий эрмасдур!» — дейишади. Лекин, айрим уламолар бу қавлни ботил санаб: «Агар «Отангни ёким ўғлингни ўлдирғаймиз!» ёҳуд «Манави қулни сотгайсен!» ё «Қарздормен деб айтасен!» ёким «Бирор нарсани ҳадя қиласен» деб таҳдид қилинса, итоат этмоқ лозим бўлғай», — дейишади. Аммо, биз (аввалги қавлни) қувватлаб, бундай ҳолда қулни сотмоқ, ҳадя қилмоқ ва ҳар қандай аҳдни бузмоқ ботилдур деб айтамиз. Баъзилар бул хусусда на Қуръонга ва на суннатга амал қилмай, яқин қариндошлар бирлан бошқаларни фарқлайдилар. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар: Иброҳим алайҳиссалом ўз хотинларини: «Бул менинг синглим», яъни «Оллоҳ таоло йўлидаги синглимдур!, — дедилар, Ан-Нахъий: Агар қасам ичирғувчи золим эрса, қасам ичувчининг нияти раво бўлғай, башарти

қасам ичувчи золим эрса, унда қасам ичирғувчининг нияти рўёбга чиқғайдур», — дейдилар.

Ибн Шихоб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон мусулмонга биродар бўлиб, ўзаро зулм қилмағай, бир-бирининг тинчлигини бузмағай. Кимки биродарининг оғирини енгил қилғайдур, Оллоҳ таоло унинг мушкулини осон қилғайдур!» — дедилар».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биродаринг золимми ё мазлумми, бундан қатъий назар, унга ёрдам қилғил!» — дедилар. Шунда бир одам: «Ё Расулаллоҳ, биродарим мазлум бўлса, ёрдам қилгаймен, аммо ул золим бўлса, нечун ёрдам қилғум?» — деди, Жаноб Расулulloҳ: «Шундай қилсанг, уни зулмдан қайтарғайсен ва бу сенинг унга қилган ёрдаминг бўлғайдур!» — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ҲИЙЛАЛАР ҲАҚИДА КИТОБ

1-боб. Ҳийла қилмаслик лозимлиги ҳамда бир одамнинг ният қилган нарсасига муяссар бўлмоғи ва бошқалар ҳақида

Алқама ибн Ваққос ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб ваъз қилаётиб: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитганмен», — дедилар: «Эй одамлар, дарҳақиқат, барча амаллар ниятга боғлиқ бўлиб, ҳар бир одам ўз ниятига ярашасини олғайдур. Кимки Оллоҳ таоло бирлан унинг расулини деб ҳижрат қилган эрса, Оллоҳ таоло бирлан унинг расули учун ҳижрат қилганлик савобини олғайдур, кимки бойлик орттирмоқ учун ҳижрат қилган эрса, бойликка эришғайдур ва кимки хотинлик бўлиб олмоқ учун ҳижрат қилган эрса, ҳижратидан кўзлаган нарсасига етишғайдур, (холос)!».

2-боб. Намоз хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Таҳоратингиз синган эрса, таҳорат қилмагунингизча Оллоҳ таоло биронтангизнинг намозингизни қабул қилмагай» — дедилар».

3-боб. Закот ҳақида ҳамда закот олинмоғидан чўчиб бир подани иккига бўлмоқ ва икки подани бирлаштирмоқ жоиз эрмаслиги хусусида

Анас (ибн Молик) нинг ривоят қилишларига қараганда, Абу Бакр разияллоҳу анҳу ул кишига Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам фарз қилган садақалар ҳақида бундай деб ёзиб юборган эрканлар: «Закот олинмоғидан кўрқиб икки кишига тегишли подани бирлаштирмоқ ва бир кишига тегишли подани иккига ажратмоқ жоиз эрмас!».

Абу Суайл оталаридан, оталари эрса Талҳа ибн Убайдуллоҳдан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бир бадавий кириб келди, сочлари тўзғиган. «Ё Расулаллоҳ, — деди ул, — Оллоҳ таоло менга қанча намоз ўқимоқни фарз қилди?». Жаноб Расулуллоҳ: «Бёш вақт намоз ўқимоқни, бироқ бунга қўшимча тарзда хоҳлаганингча нафл ўқимоғинг мумкин», — дедилар. Бадавий: «Хабар берингиз, Оллоҳ таоло менга қандай рўза тутмоқни фарз қилган?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Рамазон ойининг рўзасини тутмоқни, бироқ бунга қўшимча тарзда бироз нафл рўза тутмоғинг мумкин», — дедилар. Бадавий: «Хабар берингиз, Оллоҳ таоло менга нималар учун закот бермоқни фарз қилган?» — деди. Жаноб Расулуллоҳ унга исломда закот бериладирган моллар қайсилар ва улар қайси миқдорга етганда қанчадан ва кимларга берилиши ҳақида хабар бердилар. Бадавий: «Сизни мукаррам қилган зот ҳақи, Оллоҳ таоло менга фарз қилган амалларни кўпайтирмасмен ҳам, камайтирмасмен ҳам!»— деди. Жаноб Расулуллоҳ (ул кетгандан сўнг, саҳобаларга): «Агар бул одам қавлида мустаҳҳам бўлса, нажот толғусидур (ёким жаннатга киргусидур)!» — дедилар".

Айрим одамлар (ҳанафий уламолар): «Бир юз йигирмата туядан иккита уч яшар туя закотга берилғай. Агар уларни эгаси қасддан ҳалок қилса еким бировга тортиқ қилиб юборса ёхуд закот бермоқдан бўйин товлаб, ҳийла қилса, унга жазо чораси кўрилмагай», — деб ҳисоблашади.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни (закоти берилмаган) Бойлигингиз аждарга айланиб: "Мен сенинг мол-дунёнг эдим-ку!"» — деб токим уни тан олиб қўлингизни чўзмагунингизга қадар қува бергай ва қўлингизни узатитингиз заҳотиёқ ютиб юборгай». — дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Туялари бор одам уларнинг закотини бермаган эрса, қиёмат куни улардан бири эгасини йиқитиб туёқлари бирлан юзини тепқилагай», — деб ҳам айтганлар Баъзи одамлар (ҳанафий уламолар): «Туялари бор одам закот вожиб бўлишидан чўчиганидан закот тўламоққа бир кун колганда ҳийла қилиб уларни (закоти камроқ) туяларга ёким қўйларга ёинки қорамолга алмаштириб олса ёхуд пулга сотиб юборса, бунинг зарари йўқдур. Киши туяларининг закотини йил тугамасидан бир ёким олти кун илгари адо этса, яхши бўлгай», — дейишадир.

Ибн Аббос ривоят қиладилар «Саъд ибн Убода ал-Ансорий Жаноб Расулуллоҳдан вафот этган онасининг бўйнида қарз бўлиб қолган назр ҳақида фатво сўради. Жаноб Расулуллоҳ: «Уни сен адо этгайсен!» — дедилар. Баъзи одамлар (ҳанафий уламолар): Агар туялар сони йигирмага етса, уларнинг закоти учун тўртта қўй берилгай. Агар туяларнинг эгаси йил тугашидан аввалроқ закотдан қочиб уларни инъом қилиб еким сотиб юборса, ҳечқиси йўқ. Шунингдек уларни сўйиб, кейин ўзи вафот этиб қолса ҳам унинг молига закот солинмагай», — дейдилар».

4-боб. Никоҳда ишлатиладиган ҳийла ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шиғордан қайтардилар (жоҳилият даврида бир киши ўз қизи ёким сингисини иккимчи бир кишига хотинликка бериб, бунинг эвазига унинг қизи ёким сингисига уйланган ва бунда иккала томон ҳам маҳр бермаган, Жаноб Расулуллоҳ ана шул одатни исломда Қўлламоқни манъ қиляптилар). Шунда мен Нофиъга: «Шиғор недур?» — дедим. Ул: «Шиғор — бир кишининг ўз қизи ёким сингисини иккинчи бир кишига маҳрсиз никоҳлаб бермоғи бўлиб, ул ҳам ўз навбатида унинг қизи ёким сингисига маҳрсиз уйлангайдур», — деб айтди. Баъзи одамлар (ҳанафий уламолар): «Шиғор одати бўйича Ҳийла қилиб уйланган кишининг никоҳи жоиз, аммо унинг шарти ботилдур», — дейдилар. Уларнинг баъзилари эрса мутъа хусусида гапириб: «Бул ҳолда никоҳ фосид ва унинг шарти ботилдур», — дейишадир. Яна баъзилари: «Мутъа ва»шиғор жоиз бўлиб, шарти ботилдур», — деб айтишадур».

Ҳасан ва Абдуллоҳ оталари бўлмиш Муҳаммад Алидаи нақл қилишади: «Ҳазрат Али разияллоҳу анҳуга: «Ибн Аббос аёл мутъасининг зарари йўқ деб ҳисоблайди», — дейдики, Ҳазрат Али: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар жанги куни буни ҳамда эшак гўшти емоқни манъ қилганлар», — деб айтдилар. Баъзи одамлар (ҳанафий уламолар): «Ҳийла қилиб мутъа қилган эрса, никоҳ фосиддур», — дейишадир, айримлари эрса: «Никоҳ жоиз, лекин шарт ботилдур», — деб ҳисоблагайлар».

5-боб. Савдо-сотикда ҳийлакорлик макруҳ эканлиги ҳақида: хашак танқис бўлсин деб сувни танқис қилмоқ ярамайдир!

Абу Ҳурайра: «Хашакни танқис қилмоқ учун сувни танқис қилмоқ макруҳ!» — деб айтганлар.

6-боб. Бозорни касод қилмоқ учун атайлаб нарх-навони оширмақ макруҳдур!

Ибн Умар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бировнинг бозорини касод қилмоқ

ниятида атайлаб нарх-навони оширмоқни манъ қилдилар», — дейдилар.

7-боб. Савдо-сотикда алдамчилик қилмоқнинг макруҳлиги ҳақида

Айюб (ас-Сахтиёний) ривоят қиладилар: «Одамни аврагандек Оллоҳ таолони ҳам аврамоқчи бўладилар. Савдо аҳлида бул хусусият бўлмаганда эрди, мен бундай демаган бўлур эрдим!».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир одам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга савдо-сотикда алданиб қолажаги ҳақида гапирди. Жаноб Расулуллоҳ унга: «Савдолашаётганингда Савдо-сотикда аврамоқ макруҳдур!» деб айтғил!» — дедилар».

8-боб. Киши ўз тарбиясига олган етимча қизни ёқтириб қолса, ҳийла ишлатиб никоҳига олмасин ҳамда унга тўлиқ маҳр бермаслик пайида бўлмасин!

Урва ибн Зубайр Оиша разияллоҳу анҳодан «Агар етимча кизларга адолатсизлик қилиб қўймоқдин кўрқсангизлар, у ҳолда кўнглингиз тусаган бўлак аёлларга уйланингизлар!» деган ояти карима хусусида сўради. Оиша онамиз: «Бул шул хусусдаким, киши ўз тарбиясига олган етимча қизни, катта бўлгач, мол-дунёси ва жамолига кизиқиб жуда ҳам маҳр бирлан ўз никоҳига олмоқчи бўладир. Шул боисдан адолатсизлик қилинғай деб уларга уйланмоқ манъ қилинган», — дедилар. Кейин, одамлар шулҳақда Жаноб Расулуллоҳдан фатво сўраб эрдилар, Оллоҳ таоло «Сендан одамлар аёллар ҳақида сўрағайлар? деган онти кариймасини нозил қилди.

9-боб.

Бир киши ўзга бир кишининг чўрисини зўрлик бирлан тортиб олиб, кейин ул ўлиб қолди деб айтса, ўшал чўрининг қийматини тўлағайдир. Агар уни эгаси топиб олса, ўзиникидир, аммо илгари олган қийматни қайтариб берғай ва бул қиймат чўри тортиб олингани учун олиб қолинмағай. Баъзи одамлар (баъзи уламолар): «Бул чўри тортиб олган кишиники бўлиб қолғайдир, чунким ул унинг қийматини тўлагандир», — дейишади. Бул хусусда айтмоқ керакким, ўзганинг сотмоқ нияти бўлмаган чўрисини ёқтириб қолиб зўрлик бирлан тортиб олган ва уни ўлиб қолди деб баҳона қилган киши ҳийлакорлик қилган ҳисобланур, чунким чўрининг эгаси ишониб унинг қийматини олғай ва бу бирлан ўзганинг чўрисини тортиб олмоққа имкон берилғайдур. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир-бирингизнинг молингизни тортиб олмоғингиз ҳаром бўлиб, қиёмат куни ҳар бир хиёнаткорнинг тепасига унинг хоин эрканлигини англатғувчи туғ ўрнатиб қўйилғайдур», — деганлар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни ҳар бир хиёнаткорнинг тепасига унинг хоинлигини англатғувчи туғ ўрнатиб қўйилғайдур!» — дедилар».

10-боб

Умму Салама ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дарҳақиқат, мен (сизлар каби) инсонмен (баъзан адашишим мумкин). Агар ўзаро хусуматлашиб қолсангиз, мен баъзан янглишиб ҳақлиғ киши қолиб ноҳақ кишининг фойдасига ҳукм чиқариб қўймоғим ҳам мумкин. Башарти, мен кимга биродарининг ҳақидан бирор нарсани нотўғри олиб берсам,

зинҳор қабул қилмасин, чунким мен унга дўзах оташидан бир парча ушатиб берган бўламан! — деб айтдилар».

11-боб. Никоҳ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бокира қизни розилигини сўрамай, жувонни эрса, ўзи бирлан маслаҳатлашмай эрга берилмағай», — дедилар. «Ё Расулalloҳ, бокира қизнинг рози бўлғони қандай билинғай?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Сукут қилса, ризо бўлғонидур!» — деб жавоб қилдилар». Баъзи одамлар (баъзи уламолар): «Дейлик бир бокира қиз бир кишига тегмоққа розилик бермади, шунда ул киши ҳийлакорлик қилиб иккита сохта гувоҳ топиб қизнинг розилиғига биноан уйланганини билдирса-ю, қози ишониб ўртадаги никоҳни тасдиқласа, эр бўлмиш киши ўз гувоҳларининг ботил эрканин билса ҳам, жимоъ қилмоғи мумкин бўлиб, никоҳи раводур», — дейишади.

Яҳё ибн Саъид ривоят қиладилар: «Жаъфарнинг илгари турмуш кўрган бир қизи қариндошларининг мажбуран эрга бериб юбормоқларидан хавотир олиб, ансорлардан бўлмиш Абдурраҳмон ва Мужаммиъ исмли икки шайхга одам юборди. Улар: «Хавотирланмағил, ҳечқиси йўқ, Хансо бинти Ҳизомни ҳам отаси норозилигига қарамай эрга бериб юборган!» — деб айтиб юборишди. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам эрсалар, буни рад қилдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бокира қиздан (никоҳга) розилиғ сўралғай», — дедилар. Мен: «Бокира қиз ҳаё қилғай», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Унинг розилиғи — сукут қилғонидур!» — дедилар».

Баъзи одамлар (баъзи уламолар): «Агар киши ҳийлакорлик бирлан иккита сохта гувоҳ топиб ўз ҳимоясидаги (қарамоғидаги) жувонга уйланганлигини билдирса-ю, қози никоҳни тасдиқласа, ўшал киши унга ҳали уйланмаганлигини ўзи билса ҳам, никоҳи раво бўлаверғай ва ул аёл бирлан яшамоғи мумкинидур», — дейишади.

Баъзи одамлар (баъзи уламолар): «Агар киши етим чўрини (ёким бокира қизни) ёқтириб қолиб, унга уйланмоқчи бўлса-ю, ул кўнмаса, ҳийлакорлик бирлан иккита сохта гувоҳ топиб унга уйланганлигини билдирганда қози ишониб никоҳни тасдиқласа, ўшал кишининг, ўртадаги никоҳнинг ботил эрканин билғонига қарамай, қизни жимоъ қилмоғи мумкинидур», — дейишади.

12-боб. Аёлнинг ўз кундошларига ҳасад қилиб эрига ҳийла ишлатмоғинияг макруҳлиги ҳамда Жаноб Расулulloҳга шул хусусда нозил бўлган оят ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ ҳалво бирлан асални хуш кўрур эрдилар. Одатда ул зот асрдан сўнг барча хотинларининг ҳузурига бирма-бир кириб суҳбатлашиб чиқур эрдилар. Кейин, Ҳафсанинг ҳузурида кўпроқ қолиб кетадирган қилиқ чиқардилар, сабабини суриштираман, бир аёл унга асал тортиқ қилғон эркан. Жаноб Расулulloҳ кириб ўшал асалдан тановул қилар эрканлар. Мен ва (кундошларимдан бири) Савда иккимиз бир ҳийла ишлатмоққа тил бириктирдик мен унга: «Агар Жаноб Расулulloҳ ҳузуринга кирсалар: «Ё Расулalloҳ, сиздан бир бадбўй нарсанинг ҳиди келаётир, не тановул қилғон эрдингиз?» — деб айтғайсен, чунким ул зот бадбўй ҳидни ёмон кўрғайлар. Шундай десанг, «Ҳафса менга асал ичиргон эрди», — деб айтғайлар. Шунда сен: «Демак асаларилар асални урфут дарахти гулларида олғон эрканда!» — дейсан. Мен ҳам сенинг гапингни тасдиқлагаймен», — дедим. Кейин: «Ё Сафийя, сен ҳам шундай дегил!» — деб тайинладим. Жаноб Расулulloҳ Савданинг ҳузурига кирган эрдилар, ул мен тайинлагандек қилиб: «Оллоҳ

таоло ҳақи, ё Расулаллоҳ, не тановул қилғон эрдингиз, сиздан ёмон ҳид келаётир!» — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Ҳафса менга асал ичирғон эрди», — дедилар. Ул: «Урфут дарахтидан олинғон асал эрканда!» — деди. Кейин, менинг ҳузуримга кирган эрдилар, мен ҳам шундай дедим. Сафийанинг ҳузурига кирганларида ул ҳам шул гапни айтди. Сўнг, Ҳафсанинг ҳузурига кирганларида, ул: «Ё Расулаллоҳ, асалдан ичириб қўяйми?» — деб эрди, Жаноб Расулаллоҳ: «Ичгим келмаётир», — дедилар. Савда менга: «Субҳоналлоҳ, (афсус) Жаноб Расулаллоҳни асал тановул қилмайдирган қилиб қўйдик-а!» — деб эрди, «Жим бўлғил!» — дедим».

13-боб. Вабо (ўлат) чиққан жойдан ҳийла қилиб қочиб қолмоқнинг макруҳлиги ҳақида

Абдулло ибн Омир ибн ар-Рабиъа ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Шомга сафар қилдилар. Сарғ деган манзилга келганларида Шомда вабо тарқалганлиги ҳақида хабар келди. Шунда Абдуррахмон ибн Авф: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Бирор жойда вабо тарқалганини эшитсангиз, ул ерга кирмангиз ва агар ўзингиз турган жойда вабо тарқалса, ул ердан қочиб бошқа ерга кетмангиз!» — деб айтганларини эшитган эрдим», — деди. Ҳазрат Умар буни эшитиб Сарғдан ортларига қайтдилар».

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вабо хусусида гапираётиб бундай дедилар: «Вабо (Оллоҳ таоло гуноҳлар учун юборадирган) азоб бўлиб, баъзи умматлар у бирлан азоблангандурлар, сўнг улардан омон қолганлари яшашда давом этгандур. Инсонлар ана шундай келиб-кетиб турғайлар. Кимки бирон ердан вабо чиққанлигини эшитса, ул ерга кирмасин ва кимки вабо тарқалган ерда эрса, ул ердан (ҳийлакорлик қилиб) қочиб қолмасин!».

14-боб. Ҳадя ва шуфъа ҳақида

Баъзи одамлар (баъзи уламолар): «Бир киши иккинчи бир кишига минг дирҳам ёким ундан кўпроқ пул ҳадя қилғон эрса-ю, кейин бир қанча йил ўтгач, ҳийлакорлик қилиб уни қайтариб олса, ҳар иккаласига ҳам (ўшал пул учун) закот вожиб бўлмағай», — дейдилар. Бу бирлан улар Жаноб Расулаллоҳнинг ҳадя хусусида айтган ҳадисларига муҳолифлик қилиб, бояги одамлар бўйнидан закотни соқит қиладилар.

Ибн Аббос ривоят қиладиларки, Жаноб Расулаллоҳ: «Ўз ҳадясини қайтариб олган одам ўз қусуғини қайта еган ит янглиғдур, бизлар учун бундан ортиқ тубанлик йўқдур!» — деган эрканлар.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир кўчмас мулкка шуфъа таъйин қилдилар (шуфъа — қўшнинг сотувга қўйилган мулкни (уй ва ерларини) бировга соттирмай, пулини тўлаб ўз мулкига қўшиб олмоқ имтиёзини бергувчи ҳуқуқ). Аммо, чегаралари белгиланган ерларга ва кўчаларга нисбатан шуфъа йўқдур».

Баъзи одамлар (баъзи уламолар) «Қўшнинг шуфъа ҳуқуқи мавжуд» деб, кейин қуйидаги гаплари бирлан уни ботил қиладилар: «Бир киши ҳовли сотиб олмоқчи эрса-ю, бўлажак қўшнисининг шуфъага биноан уни ўз ерига қўшиб олмоғидан чўчиб аввал юздан бир қисмини, сўнг қолганини сотиб олса ва ўшал дастлабки сотиб олган қисмида қўшнисининг шуфъаси бўлган бўлса, ул ҳолда қўшнисининг ҳовлининг қолган қисмида ҳақи бўлмай, уни қўлга киритмоқ учун ҳийла ишлатмоғи мумкиндур».

Амр ибн Шарид ривоят қиладилар: «Мисвар ибн Махрама келиб қўлини елкамга қўйди. Мен ул бирлан бирга Саъд (ибн Молик)нинг ҳузурига бордим. Жаноб Расулulloҳнинг озод қилган қуллари Абу Рофиъ Мисварга: «Саъдга айтингиз, менинг ҳовлимдаги бир ўйни сотиб олсин!» — деди. Саъд: «Унга тўрт юз мисқолдан ортиқ бермағаймен, шунда ҳам бўлиб-бўлиб ёким муайян муддатдан сўнг бергаймен», — деди. Абу Рофиъ: «Унга беш юз мисқол нарх қўйғон эрдилар, агар Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Қўшни қўшника бошқалардан кўра ҳақлироқдур!» деб айтмаганларида эрди, сенга сотмас эрдим!» — деди» Баъзи одамлар: «Шуфъани сотмоқчи бўлган киши ҳийла-тадбир қилиб шуфъани бекор қилмоғи учун харидорга ҳовлисини инъом қилиб нархини айтадир, харидор эрса унга яширинча минг дирҳам берадир, шунда шуфъа ҳуқуқига эга бўлган қўшниси шуфъа ҳуқуқидан маҳрум бўладир», — дейишадир.

Амр ибн Шарид ривоят қиладилар: «Абу Рофиъ Саъд (ибн Молик) бирлан ўйини тўрт юз мисқолга савдолашдида: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Қўшни қўшника ҳақлироқдур!» — деб айтганларини эшитмаганимда эрди, ўйимни сенга сотмас эрдим!» — деди».

Баъзи одамлар: «Агар киши ҳовли сотиб олса-ю, ўша ердаги қўшнини шул ҳовлига бўлган шуфъа ҳуқуқидан маҳрум этмоқчи бўлса, уни кичик ўғлига ҳадя қиладир. Бу унга гуноҳ бўлмағай», — дейишадир.

15-боб. Закотчининг ҳийлакорлик қилиб закотга берилган нарсалардан ўзига олиб қолмоғи ҳақида

Абу Ҳумайд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бану Сулайм қабиласидан закот йиғиш учун бир кишини закотчи қилиб тайинладилар, исми — Ибнуллутбийя эрди. Ўшал одам закот йиғиб келгач, Жаноб Расулulloҳ ҳисоб-китоб қилдилар, Шунда ул: «Мана булар закотга берилди, мана булар эрса менга ҳадя қилинди», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар гапинг рост эрса (одамлар ҳадя қилмоғига арзигулик киши эрсанг), унда ота-онангнинг уйида ўлтирсанг ҳам одамлар сенга ҳадя олиб келавермас эрдими?!» — дедилар. Кейин, Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдиларда, «аммо баъд» дегач, бизга бундай деб хитоб қилдилар: "Мен ораларингиздан бир кишини Оллоҳ таоло менга буюрган закотни йиғиб келмоққа тайин қилсам, ул қайтиб келиб: «Мана булар сизга (закотга) берилди, мана булар эрса, менга ҳадя қилинди», — дейдир. Агар шундай эрса, ота-онасининг уйида ўлтириб ҳадя олавермайдими?! Оллоҳ таоло ҳақи, ўла-ўлгунингизча зиғирдак бўлса ҳам ҳаққингиз бўлмаган нарсани олмангиз, илло қиёмат куни ноҳақ олган нарсангизни кўтарган ҳолда Оллоҳ таолога рўбарў бўлғайсиз. Шунда ҳеч қайсингиз бир-бирингизга қиё ҳам боқмағайсиз. Ноҳақ олган туянгизни ўқирган ҳолда ёким ноҳақ олган сигирингизни бўқирган ҳолда ёхуд ноҳақ олган қўйингизни маъраган ҳолда кўтариб Оллоҳ таолонинг ҳузурига келгайсиз!». Сўнг, Жаноб Расулulloҳ икки қўлларини шул қадар баланд кўтариб фотиҳа қилдиларким, ҳатто қўлтиқларининг оппоқлиги кўриниб кетди. «Ё парвардигоро, — дедилар Жаноб Расулulloҳ, — сенинг амрингни (умматларимга) тушунтира олдиммикан? Мен буни ўз кўзим бирлан кўриб, қулоғим бирлан эшитганмен».

Амр ибн аш-Шарийд ривоят қиладилар «Абу Рофиъ айтдики, Жаноб Расулulloҳ: «Қўшни қўшника ҳақлироқдур» — деб айтган эрканлар».

Баъзи одамлар: «Агар шуфъа ҳуқуқи бўлмаган бир киши йигирма минг дирҳамга сотиладирган ҳовлини олмоқчи эрса, уни сотиб олмоғидан илгари ҳийла ишлатса бўлаверади. Ўшал одам тўққиз минг тўққиз юз тўқсон тўққиз дирҳам берадир, йигирма мингдан қолганини

эrsa динор ҳисобида тўлайдир. Агар шуфъа ҳуқуқига эга бўлган қўшни йигирма минг дирҳамга ўзи сотиб олмоғини айтиб, ҳовлини талаб қилиб туриб олса, ул ҳолда сотувчи ўзига тўланган тўққиз минг тўққиз юз тўқсон тўққиз дирҳаму динорларни харидорга қайтариб берадир. Чунким, шуфъа ҳуқуқига эга бўлган қўшни ҳовлини талаб қилганда динор устидан келишилган савдо бузиладир. Агар шуфъа ҳуқуқига эга бўлган қўшни ҳовлини олгач, ундан айб топиб айниса, ул ҳолда унга йигирма минг дирҳам қайтариб бериладир», — дейишадир.

Имом Бухорий: «Шундай деб улар юқоридаги ҳийлакорликни муслмонларга раво қилиб қўядирлар. Ваҳоланки, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Савдода на иллат ва на хиёнат ва на ўғирлик бўлмаслиги лозим!» — деб айтганлар».

Амр ибн аш-Шарийд ривоят қиладилар: Абу Рофиъ Саъд ибн Молик бирлан ўз уйини тўрт юз мисқолга савдо қилдида: «Агар Жаноб Расулulloҳ: «Қўшни қўшнига ҳақлиғроқдур!» — демаганларида эрди, сенга сотмас эрдим!» — деди».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ТУШЛАР ҲАҚИДА

1-боб. Туш таъбири ҳамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга келган дастлабки ваҳийнинг яхши туш тарзида нозил бўлгани ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Дастлабки ваҳий Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга уйқуларида чин туш тарзида нозил бўлган эрди. Ул зот тонг шафағи янглиғ нурафшон тушларнигина кўрар эрдилар. Пиравардида Ҳироъ ғориға бориб бир қанча тун тоат-ибодат бирлан машғул бўладирган бўлиб қолдилар. Шунинг учун ўзлари бирлан еб-ичкулик олиб кетар, еб-ичкуликлари тугаса, Хадичанинг ҳузурига қайтар эрдилар. Хадича эрса ҳар сафар ул зотни еб-ичкулик бирлан таъминлар эрдилар. Ногаҳон, кўрган тушлари рўёбга чиқиб қолди: ул зот Ҳироъ ғорида эрканликларида бир фаришта (Ҳазрат Жаброил) келиб: «Икраъ!» («Ўқиғил!») — деди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Ўқишни билмағаймен», — дедилар. «Шунда, — дейдилар Жаноб Расулulloҳ, — ул мени тепамдан босиб хириллатиб қўйди, ҳатто танамда мадорим қолмади. Кейин, қўйиб юбордида, яна «Ўқиғил!» — деди. Мен «Ўқишни билмағаймен!» — дедим. Ул мени иккинчи бор тепамдан босиб хириллатиб қўйди, ҳатто танамда мадорим қолмади. Кейин, қўйиб юбордида, яна: «Ўқиғил!» — деди. Мен: «Ўқишни билмағаймен», — дедим. Ул мени учинчи бор тепамдан босиб хириллатиб қўйди, ҳатто танамда мадорим қолмади. Кейин, қўйиб юбордида: «Икраъ бисми раббикаллазий халақа...», — деди («Яратган раббининг исми бирлан ўқиғил...» («... билмаганини ўргатди» гача)». Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ кўрқувдан аъзойи баданлари титраб-қақшаб Хадичанинг ҳузурига кириб келдиларда: Мени ўраб (яшириб) қўйинглар, мени ўраб қўйинглар!» — дедилар. Улар Жаноб Расулulloҳни кўрқувлари тарқалгунича ўраб қўйишди. Сўнг, ул зот: «Ё Хадича, менга нима бўлганини билурмисен?» — деб бўлган воқеани айтиб бердиларда: «Мен ўзимдан хавотир олдим», — дедилар. Хадича: «Асло ундай эрмас, аксинча, хурсанд бўлингиз, Оллоҳ таоло ҳақи, Оллоҳ таоло сизни ҳеч вақт шарманда қилмағай, сиз қариндошларингиз ўртасида меҳру оқибат ришталарини боғлағайсиз, уларни ҳақиқатдан хабардор этғайсиз, оғирини енгил қилғайсиз, меҳмоннавоз бўлғайсиз, ҳақиқат йўлидаги мушкилотларнинг бартараф бўлмоғига кушойиш берғайсиз!» — деди. Сўнг, Хадича Жаноб Расулulloҳни ўзларининг амакиваччалари бўлмиш Варақа ибн Навфал ибн Асад ибн Абдуллоҳнинг ҳузурига олиб бордилар. Ул киши жоҳилият даврида насронийликни қабул қилган эрди. Арабча хат-саводи бўлиб, Инжилдан Оллоҳ таоло насиб этганча араб ёзувида кўчириб олган эрди. Ўзи кекса, кўзи ожиз эрди. Хадича унга: «Эй амакимнинг ўғли, биродарингизнинг ўғлининг гапига қулоқ осингиз!» — деди. Барака Жаноб Расулulloҳга: «Эй биродарингизнинг ўғли, нималарни кўрдингиз, айтингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ нимаики кўрган бўлсалар, бирма-бир баён айладилар. Варақа: «Бул Номус (Жаброил) исми фаришта бўлиб, уни Оллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга юборган эрди. Кошки, мен ёш бўлсаму, сизнинг ислом динига даъват этмоғингизда иштирок этсам, сизни қавмингиз ўз орасидан қувиб чиқарган вақтда мен ҳаёт бўлсам!» — деди. Жаноб Расулulloҳ ҳайратомуз: «Мени қавмим ўз орасидан ҳайдағайми?» — дедилар. Варақа: «Ҳа, шундай. Сизга қадар кўп кишилар пайғамбарликни даъво қилиб келган, аммо уларнинг барчаси рад этилган. Сизга Оллоҳ таоло муяссар этғуси кунлар менга ҳам насиб этса, катта ёрдам кўрсатғаймен!» — деди. Лекин, кўп ўтмай, Варақа вафот этди. Жаноб Расулulloҳга бир мунча вақт ваҳий келмай қўйди. Ул зот бундан қаттиқ қайғура бошладилар, шул қадар изтироб чекар эрдиларки, ҳатто баъзан ўзларини тоғ чўққисидан ташлагудек ҳолга тушар эрдилар. Ҳар сафар шундай қилмоқчи бўлганларида Ҳазрат Жаброил ҳозир бўлиб: «Эй Муҳаммад, сиз дарҳақиқат Оллоҳ таолонинг расулусиз!» — дер эрдилар, шунда ул зот таскин топиб тоғдан қайтиб тушар эрдилар. Кейин,

яна ваҳий келмай қўйса, тоғ тепасига чиқиб ўзларини ташламоқчи бўлар эрдилар, шунда яна Ҳазрат Жаброил пайдо бўлиб, ўшал гапларини такрорлар эрдилар».

Ибн Аббос: «Тонгларни оттиргувчи — кундузи қуёш нури, кечаси ой ёғдусидур!» — дейдилар.

2-боб. Солиҳ бандаларнинг тушлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Ал-фатҳ» сураси): «Лақад садақаллоҳу расуулаҳур-руъйю бил-ҳаққи латадхулуннал масжидал-ҳарома иншоаллоҳу оминийна муҳалликийка руъуусакум ва муқассирийна ло тахофууна фаалима мо лам таъламуу фажаъала мин дууни золика фатҳан қарийбан». Оятнинг мазмуни: Дарҳақиқат, Оллоҳ ўз расулига рост тушни кўрсатди. Агар Оллоҳ хоҳласа, бамайлихотир сочларингизни батамом олдириб ва қисқартириб ҳеч нарсадан қўрқмай Масжид ул-Ҳаромга кирғайсизлар. Оллоҳ сизлар билмаган нарсани билғай, ул бундан аввал яқин кунларда бир фатҳни муяссар қилди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Солиҳ одамнинг кўрган битта яхши туши пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур» — дедилар».

3-боб. Туш Оллоҳ таоло тарафидан кўрсатилғай!

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яхши туш — Оллоҳ таоло тарафидан, ёмон туш — шайтон тарафидан содир қилинғайдур», — дедилар».

Ибн Хаббоб Абу Саъид ал-Худрийдан эшитиб нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортангиз ўзингизга ёқадирган туш кўрсангиз, ул Оллоҳ таоло тарафидан сизга марҳамат қилинғон бўлиб, бунинг учун дарҳол раббингизга муносиб ҳамду санолар айтингиз ва кўрган тушингизни (яхши одамларга) сўйлангиз, башарти кўнглингиз хушламайдиган тушни кўрсангиз, демак ул шайтон тарафидан содир қилинғон бўлиб, унинг ёмонлиғидан Оллоҳ таолодан паноҳ тилангиз, шунда кўрган ёмон тушингиз сизга зарар келтира олмағайдур!».

4-боб. Яхши туш пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур!

Абу Салама Абу Қатодадан нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яхши туш Оллоҳ таоло тарафидан, ёмон туш эрса шайтон тарафидан содир қилинғайдур. Агар ёмон туш кўрсангиз, унинг ёмонлиғидан Оллоҳ таолодан паноҳ тилаб, чап томонингизга тупуриб қўйингиз, шундай қилсангиз, кўрган ёмон тушингиз сизга зарар келтира олмағай», — дедилар».

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин кишининг туши пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин кишининг туши пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яхши туш пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур», — дедилар».

5-боб. Мубашширот (яхши тушлар) ҳақида

Абу Хурайра ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Пайғамбарликдан мубашширотдан ўзга нарса қолмади», — дедилар. «Ё Расулalloҳ, мубашширот недур?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Яхши тушлардур», — дедилар».

6-боб. Юсуф алайҳиссаломнинг тушлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Юсуф» сураси): Оятларнинг мазмуни: «Юсуф отасига: «Эй отажон, тушимда ўн битта юлдуз бирлан қуёш ва ойнинг менга сажда қилаётганларини кўрдим!» — деганида, отаси: «Эй ўғилгинам, тушингни биродарларинг қошида сўйлай кўрмағилки, улар сенга қарши бир тадбир кўрмоқ тараддудиға тушғайлар, шайтоннинг эрса, инсонга душман эрканлиғи аниқдур, шул йўсинда (кўрган тушинг орқали) парвардигоринг сени ўз бандалари орасида мумтоз этганлигини билдирур ва сенга туш таъбир қилмоқ илмини ўргатур ҳамда икки бобонг бўлмиш Иброҳим ва Исҳоқға мўл инъом бергани каби сенга ва Яъқуб хонадонига ҳам ўз инъомини мўл-кўл қилғайдур, дарҳақиқат раббинг илмли, ҳикматли зотдур». «(Юсуф деди): «Эй отажон, бул — (акаларимнинг менга таъзим қилғонлари) илгари кўрган тушимнинг таъбири бўлиб, парвардигорим уни ҳақиқатга айлантирди ва шайтон мен бирла акаларим ўртасига ихтилоф солганда карам қилиб мени зиндондан халос қилди, сизларни эрса саҳродан (бу ерга) келтирди, албатта парвардигорим ўзи хоҳлаган нарсага лутф қилғайдур, ул илмли ҳикматли зотдур. Эй раббим, сен менга подшоҳлик (тахтини) ато этдинг ва менга туш таъбир қилмоқ илмини ўргатдинг, эй осмонларни ва ерни яратган зот, сен менинг бул дунёда ва охиратда ҳомийимсен, менга мусулмон ҳолда вафот этмоғимни насиб айлағил ва мени солиҳ бандаларинг қаторига қўшгил».

7-боб. Иброҳим алайҳиссаломнинг тушлари ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Вас-Соффоти» сураси): Оятнинг мазмуни: «Исмоил Иброҳимнинг ёнида юриб дастёрлик қила оладирган бўлиб қолганда, ул: «Эй ўғилгинам, мен тушларимда сени қурбонлик қилаётганимни кўраётирмен, бунга сен не дерсен?» — деди. Исмоил: «Эй отажоним, сизга не амр қилинғон эрса, ани адо этингиз, иншооллоҳ, мен сабр қилғувчилар тоифасидан бўлғаймен!» — деди. Ҳар иккаларини Оллоҳнинг амриға бўйинсунганларидан сўнг, ота боласини пешонасини ерга қилиб ётқизди. Шунда биз унга нидо қилиб: «Эй Иброҳим, тушни чинга йўйдинг, биз эҳсон қилғувчиларға ана шундоғ ажру савоб берғаймиз!» — дедик» (яъни, «Биз солиҳ бандаларни ана шундоқ синаб кўриб, ажру савоблар ато этғаймиз!»).

8-боб. Турли кишилар кўрган тушларнинг ўзаро мувофиқ келиб қолмоғи ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида саҳобаларнинг бир гуруҳи Лайлат ул-Қадрнинг рамазон ойининг охирги етти кунлигида, яна бир гуруҳи эрса, унинг рамазон ойининг охирги ўн кунлигида ўтмоғини тушларида кўрдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Унинг ўтмоғини рамазон ойининг охирги етти кунлигида кутингизлар!» — дедилар».

9-боб. Зиндон аҳлининг туши ҳақида фисқу фасод ва ширк ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли («Юсуф» сураси): «Ва Юсуф бирлан бирга икки йигит зиндонга ташланди. Улардан бири: «Тушимда кўрсам, мусаллас учун узум сиқиб турган эрмишмен» —

деди. Иккинчиси эрса: «Мен тушимда бошимга нон кўтариб олган эрмишмену, ул нонни қушлар чўқиладиган эрмиш. Тушимизнинг таъбирини айтиб берғил, биз сени тушларни тўғри таъбир қилғувчи деб билурмиз!» — деди. Юсуф бундай деди: Тушингизнинг таъбири шулким, сизларга ато этилажак ризқнинг ул ато этилмасидан бурун дарагини берурмен, бул илм менга раббим ўргатган илмлардан биридур ва мен Оллоҳ таолога иймон келтирмаган қавмнинг динини тарк этгандурмен, чунким улар охиратга ишонмағайлар. Мен боболарим бўлмиш Иброҳим, Исҳоқ ва Яъқубнинг динига итоат этурмен. Мазкур динга биноан Оллоҳ таолога заррача ширк келтирмаслигимиз лозим бўлиб, бул Оллоҳ таолонинг бизга ва инсонларга кўрсатган фазлу карамидур. Аммо, кўпчилик одамлар бунга шукр қилмайдурлар. Эй зиндондошларим, (ўзларингиз қўлларингиз бирлан ясаб олган) турли-туман бутларга ибодат қилганингиз яхшими ёхуд (бутун жаҳонни яратган ва уни танҳо ўзи идора қилиб турган) ҳаммадан ғолиб Оллоҳ таолога ибодат қилганингиз афзалми? Оллоҳ таолодан бўлак ибодат қилаётган нарсаларингизга ўзингиз ва аждодларингиз «тангри» деб ном қўйиб олгандурсизлар, ваҳоланки Оллоҳ таоло уларга ҳеч қандай куч-қудрат ато этган эрмас. Зеро, Оллоҳ таолонинг танҳо ўзи ҳукмдор бўлиб, ул ўзидан бўлакка ибодат қилмоқни манъ қилғондур. Шулдур тўғри йўл, аммо кўп одамлар буни билмаслар. Эй зиндондошларим, бирингиз (зиндондан халос бўлғонингиздан сўнг) ўз мамлакатингизнинг подшоҳига соқий қилиб тайинлангайсиз, иккинчингиз эрса, дорга осилгайсиз ва осилиб ётганингиз ҳолда бошингизни қушлар чўқиб егайдур. Сизлар тушингизда кўриб таъбирини сўраётган воқеалар Оллоҳ таоло тарафидан аллақачон тақдир қилинғондур». Кейин Юсуф, подшоҳга соқий қилиб тайинланиб нажот топғай, деб гумон қилган зиндондошига: «Подшоҳнинг қошида (зиндонда бир бегуноҳ мусофир ётибдир деб) менинг ҳақимда эслатғил!» — деди. Аммо, шайтон подшоҳнинг қошида айтмоғи лозим бўлган гапни унинг хаёлидан чиқарди, Юсуф яна бир неча йил зиндонда қолиб кетди. (Бир куни Миср) подшоҳи: «Мен тушимда еттита семиз сигирнинг еттита озғин сигирни еб турганини ҳамда еттита хўл ва еттита қуруқ буғдой бошоғини кўрдим. Эй аъёнлар, агар билсангиз, тушимнинг таъбирини айтингиз!» — деди. Улар: «Бул чалкаш тушдир, биз бундай тушларнинг таъбирини билмағаймиз», — дейишди. Шунда (зиндондан) халос бўлган мазкур киши (Юсуф алайҳиссалом) ёдига тушиб: «Мени (унинг) олдиға юборингизлар, бул тушнинг таъбирини билиб келиб сизларға айтгаймен!» — деди. Кейин ул Юсуфнинг олдиға бориб: «Эй Юсуф, эй ростгўй одам, тушда етти семиз сигирни етти озғин сигирнинг еб турғони ҳамда етти хўл ва етти қуруқ буғдой бошоғи на бўлғай, менга айтғил, токим мен бориб одамларға етказай, улар ҳам билсинлар!» — дедя Юсуф бундай деди: «Етти йил муттасил буғдой экингизлар, қанча ҳосил олсангизлар, ҳаммасини бошоқ ҳолида хирмон қилиб сақлаб қўйингизлар, емоқ учун бироз ажратиб қўйсангизлар, бўлур. Шундан сўнг етти йил муттасил қахатчилик келиб аввалги йилларда тўплаган ҳосилингизни тамом еб битиурсизлар, фақат уруғликқа олиб қўйғон донингиз қолур. Кейин, бир йил шундай кўп ёғин бўлғайким, одамлар мевалардаи ичимлик тайёрлағайлар». Подшоҳ: «Юсуфни менинг ҳузуримға олиб келингизлар!» — деди. Подшоҳнинг элчиси келгач, Юсуф унга: «Подшоҳнинг қошиға қайтғил...», — деди».

Абу Ҳурайри ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар мен Юсуфчалик зиндонда узоқ қолиб кетсаму, олдимга биров юринг деб чақириб келса, дарҳол кўнган бўлур эрдим», — дедилар».

10-боб. Набий саллалллоҳу алайҳи ва салламни тушида кўрганлар ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Мен Набий саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Кимки мени тушида кўрса, ўнгида ҳам кўрғайдур (яъни, Оллоҳ таоло Мадинага ҳижрат қилмоқни насиб этмаган бўлса-ю, мени тушида кўрган эрса, қиёматда қайта тирилгач, мени кўрғайдур), чунким шайтон менинг қиёфамга киролмағайдур!» — деб айтганларини эшитганмен».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Кимки мени тушида кўрган эрса, ўзимни кўрибдур, чунким шайтон менинг қиёфамга киролмағайдур ҳамда мўминнинг туши пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур», — дедилар».

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Яхши туш Оллоҳ таоло тарафидан, ёмон туш эрса, шайтон тарафидан содир қилинғайдур. Кимки ёмон туш кўрса, чап тарафига уч бор тупириб қўйсинда, шайтоннинг ёмонлиғидан Оллоҳ таолодан паноҳ тиласин! Шунда шайтон унга зарар келтира олмағайдур. Дарҳақиқат, шайтон менинг қиёфамга киролмағай», — дедилар».

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки мени тушида кўрган эрса, ҳақиқатан кўрибдур», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки мени тушида кўрган эрса, ҳақиқатан кўрибдур, чунким шайтон менинг қиёфамга кира олмағайдур», — дедилар».

11-боб. Тунги туш ҳақида

Абу Хурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Оллоҳ таоло менга сўзларнинг калитларини ато этди ва душманлар қалбига даҳшат солиб, мени улар устидан музаффар қилди. Утган кеча уйқумда Оллоҳ таоло менга ер хазиналари очқичларини ҳам ато этиб эрди, мен уларни қўлимга олдим», — дедилар».

Абу Хурайра: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам вафот этдилар, энди ул калитлар сиз (саҳобалар)нинг қўлингизга ўтғайдур», — дедилар.

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Мен бул кеча Каъба ёнида ётиб туш кўрдим. Тушимда сен кўриб юрган буғдойранг кишилардан ҳам хушрўйроқ бир буғдойранг кишини кўрдим. Унинг икки чаккасидаги силлиқ таралган кокили ўзига ярашган бўлиб, улардан сув томиб турарди. Сен бундай гўзал кокилни кўрмагансен! Уни икки киши қўлтиқлаб олиб Каъбани тавоф қилдирар эрди. Мен: «Бул кимдур?» — деб сўрасам: «Масиҳ ибн Марям (Исо алайҳиссалом)», — дейишди. Кейин қарасам, яна бир киши юрибдир. Сочи дағал, қўнғироқ-қўнғироқ, ўнг кўзи кўр, гўёким узум донаси янглиғ бўртиб турибдир. «Бул кимдур?» — десам, «Масиҳ Дажжолдур», — дейишди».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бир киши келиб: «Мен бул кеча туш кўрдим», — деди ва кўрганларини баён қилди».

12-боб. Кундузги туш ҳақида

Ибн Авн ибн Сиридан нақл қилиб: «Кундузги туш тунги туш кабидур», — дейдилар.

Исҳоқ ибн Абдуллоҳ ибн Абу Талҳа ривоят қиладилар: «Анас ибн Молик айтдики, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (холалари бўлмиш) Умму Ҳаром бинти Милҳомнинг ҳузурига кириб турар эрдилар, ул Ибн ас-Сомитнинг хотини эрди. Бир куни одатдагидек унинг ҳузурига кирдилар, ул меҳмон қилди, кейин сочларини тарай бошлаган эрди, (роҳатланиб)

ухлаб қолдилар. Бироздан сўнг уйғониб кулиб қўйдилар. Шунда холалари: «Ё Расулаллоҳ, нега кулдингиз» — деб сўради. Жаноб Расулаллоҳ: «Бир гуруҳ умматим подшоҳлардек тахтга ўлтириб олишиб Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгани кемада денгиз бўйлаб сузиб кетишаётган эрмиш», — дедилар. Холалари: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога илтижо қилингиз, мени ҳам ўшалар тоифасидан қилсин!» — деди. Жаноб Расулаллоҳ дуо қилдиларда, бошларини қўйиб яна ухлаб қолдилар, сўнг кулиб уйғониб кетдилар. Холалари: «Ё Расулаллоҳ, (бул сафар) сизни кулдирган недур?» — деди. Жаноб Расулаллоҳ аввалгидек «Бир гуруҳ умматим подшоҳлардек тахтга ўлтириб олишиб Оллоҳ таоло йўлида ғазот қилгани кемада денгиз бўйлаб сузиб кетишаётган эрмиш» — дедилар. Холалари: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таолога илтижо қилингиз, мени ҳам ўшалар тоифасидан қилсин!» — деди. Жаноб Расулаллоҳ: «Сиз биринчи бўлиб ғазот қилганлардансиз!» — дедилар. Қарангким, ўшал холалари Муовия ибн Абу Суфён замонида кемага чиқиб сафар қилиб эрди, уловига миниб кемадан тушаётганида йиқилиб вафот этди».

13-боб. Аёллар туши ҳақида

Хорижа (ибн-Зайд ибн Собит)нинг ривоятларига кўра, (оналари) — Умму ал-Ало ансорийлардан биринчи бўлиб Жаноб Расулаллоҳга байъат қилган аёл эрканлар. Ўшал аёл бундай дебдилар: «Маккадан ҳижрат қилиб келганларни қуръа ташлаб ансорларнинг уйларига тақсимлашди. Усмон ибн Мазъун бизнинг чекимизга тушдилар. Ул кишини уйимизга олиб бориб жойлаштирдик. Кейин, касалланиб вафот этиб қолдилар. Мурдаларини ювиб, ўзларининг кийимларига кафанладик. Сўнг, Жаноб Расулаллоҳ ичкарига кириб эрдилар, мен маййитга қарата: «Ё Абу ас-Соиб, Оллоҳ таоло сизни раҳмат қилсин, кўриб турибменким, Оллоҳ таоло сизни ўз карамига олгандур!» — дедим. Шунда Жаноб Расулаллоҳ: «Қаердан билурсен Оллоҳ таоло уни мукаррам қилғонин?» — дедилар. Мен: «Отам ҳақи, ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло шул кишини мукаррам қилмаса, кимни мукаррам қилғай?!» — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Оллоҳ таоло ҳақи, уни ажал олиб кетғонидан афсусланурмен, унга менинг хайриятдан ўзга тилагим йўқдур, аммо мен ўзим пайғамбар бўлатуриб, охиратда Оллоҳ таоло менга қандай муомала қилғай, билмасмен!» — дедилар, Шундан сўнг, ўзимга ўзим «Энди сира ҳам бундай демагаймен!» — деб қўйдим».

Муаммад ибн Муслим аз-Зухрий ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен ўзим пайғамбар бўла туриб, охиратда Оллоҳ таоло менга қандай муомала қилғай, билмасмен!» — деганларидан сўнг, Умму ал-Ало: «Бул гап мени қайғуга солиб қўйди, ўшал кеча тушимда Усмон ибн Мазъуннинг юм-юм йиғлаб турганин кўрдим, Жаноб Расулаллоҳга буни айтиб эрдим, ул зот: «Бул унинг амалидур!» — дедилар (аъни, тушдаги кўз ёши хайриятдан нишона бўлиб, ҳаётлик чоғда қилинғон амали солиҳлар эвазига Оллоҳ таоло даргоҳида бетиним кўз ёшлари янглиғ туганмас ажру савобга муяссар бўлғонликни англатгайдур)».

14-боб. Ёмон туш (алғов-далғов туш) шайтон тарафидан содир қилинғайдур!

Кимки ёмон туш кўрса, чап тарафига (уч бор) тупуриб, сўнг Оллоҳ аzza ва жалладан паноҳ тиласин!

Абдурахмон ибн ибн Авф ривоят қиладилар: «Жаноб Расулаллоҳнинг машҳур ва жасур саҳобаларидан бири бўлмиш Абу Қатода: «Жаноб Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яхши туш Оллоҳ таоло тарафидан, ёмон туш эрса, шайтон тарафидан содир қилинғайдур. Кимки нохуш туш кўрса, чап тарафига тупурсин ва Оллоҳ таолодан ўзига паноҳ тиласин!» — деб айтганлар», — деди».

15-боб. Тушдаги сутнинг таъбири ҳақида

Ҳамза ибн Абдуллоҳ ибн Умар оталари Абдуллоҳ ибн Умардан навл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тушимда менга бир қадаҳ сут узатишди, уни шул қадар қониб ичдимки, ҳатто тирноқларимдан чиқди. Кейин, қолганини Умарга узатдим», — дедилар. Саҳобалар: «Ё Расулulloҳ, буни нимага йўйдингиз?» — дейишди. Ул зот «Илмга йўйдим!» — деб жавоб қилдилар».

16-боб. Тушда қўл-оёқ ёким тирноқлардан сут оқса...

Ибн Шизоб Ҳамза ибн Абдуллоҳ ибн Умардан навл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тушимда менга бир қадаҳ сут узатишди, уни шул қадар қониб очдимки, ҳатто қўл-оёқларим учидан сут оқиб чиқаётганини кўрдим, кейин қолганини Умар ибн ал-Хаттобга узатдим», — дедилар. Атрофларида ўлтирган кишилар: Буни нимага йўйдингиз, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Ул зот: «Илмга йўйдим!» — дедилар».

17-боб. Тушдаги кўйлакнинг таъбири ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир пайт ухлаб ётган эрдим, тушимда бир гуруҳ одамлар кўринди. Улар кўйлак кийиб олган бўлиб, баъзилариникининг этаги кўкраклари баробарида, айримлариникининг этаги эрса, бундан хиёл узунроқ. Кейин, менга Умар ибн ал-Хаттоб намоён бўлди, унинг кўйлаги узун бўлиб, ерда судралиб кетаётир», — дедилар. Саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, буни нимага йўйдингиз?» — дейишди. Ул зот: «Динга йўйдим!» — дедилар».

18-боб. Тушда кўйлак этагини узунлигидан ерда судраб юрса, таъбири не бўлғай?

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир пайт ухлаб етган эрдим, тушимда бир гуруҳ одамлар намоён бўлди. Улар кўйлак кийиб олган бўлиб, баъзилариникининг этаги кўкраклари баробарида, айримлариникининг этаги эрса, бундай хиёл узунроқ. Кейин, менга Умар ибн ал-Хаттоб намоён бўлди, унинг кўйлаги узун бўлиб, ерда судралиб кетаётир», дедилар. Саҳобалар: "Ё Расулаллоҳ, буни нимага йўйдингиз?" — дейишди. Ул зот «Динга йўйдим!» — дедилар».

19-боб. Тушда кўринган яшил нарса бирлан ам-яшил чорбоғнинг таъбири ҳақида

Қайс ибн Аббад ривоят қиладилар: «Мен, Саъд ибн Молик ва Ибн Умар ўзаро суҳбатлашиб ўлтирган эрдик. Ногаҳон, Абдуллоҳ ибн Салом ўтиб қолди. Шунда уни кўриб: «Бул киши жаннат аҳлидандур!» — дейишди. Мен унга: Улар сени жаннати, дейишди», — дедим. Шунда ул бундай деб айтди «Субҳоналлоҳ, улар ўзлари билмаган нарса хусусида сўзламасликлари лозим! Мен тушимда кўрганимни айтиб берайин: бир ям-яшил боғ ичра бир устун ўрнатилган эрмишу, унинг учига бир тугун осиб қўйилган эрмиш, устуннинг тагида эрса, бир хизматкор ўлтирган эрмиш. Ўшал хизматкор менга: «Устунга чиқгил!» — деди, мен чиқиб тугунга осилиб олдим. Кейин, мен бул тушимни Жаноб Расулulloҳга айтиб бердим. Шунда ул зот: «Абдуллоҳ (ибн Салом) ислом динини қалбиға маҳкам тугиб, комил эътиқод ила жон таслим қилгайдур!» — дедилар».

20-боб. Тушда матога ўраб қўйилган аёлни очиб кўрса, таъбири не бўлғай?

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам менга бундай деб айтган эрдилар: «Мен (уйланмасимдан илгари) сени икки марта тушимда кўрганмен. Сени бир киши (Ҳазрат Жаброил) ипак матога ўраб кўтариб кетаётди: Бул сенинг хотининг!» — деб эрмиш. Очиб қарасам, бул сен эрмишсен. Шунда: «Агар бул (тушим) Оллоҳ таолодан содир бўлгон эрса, демак уни (сенга уйланмоғимни) албатта рўёбга чиқаргайдур!» — деб қўйдим».

21-боб. Тушда кўринган ипак мато таъбири ҳақида

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен уйланмасимдан бурун сени икки марта тушимда кўрганмен, сени бир фаришта ипак матога ураб кўтариб кетаётган эрмиш. Унга мен: «Матони очиб кўрсатғил!» — деган эрмишмен, ул очиб кўрсатган эрмиш. Қарасам, бул сен эрмишсен. Шунда мен: «Агар бул (тушим) Оллоҳ таолодан содир бўлгон эрса, демак «уни (сенга уйланмоғимни) албатта рўёбга чиқаргайдур!» деб қўйдим

22-боб- Тушда қўлга тутқазилган калитлар ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мен Жавомиъ ул-Калим (яъни, Қуръон) бирлан (пайғамбар қилиб) юборилдим ва (душманлар қалбига) даҳшат солиниб қолиб қилиндим. Тушимда менга ер хазиналари калитлари ато этилиб, уларни қўлимга олдим», — дедилар».

23-боб. Тушда тугун ва сиртмоққа маҳкам осилиб олмоқлик ҳақида

Абдуллоҳ ибн Салом ривоят қиладилар: «Мен тушимда ўртасига устун ўрнатилган бир боғни кўрдим. Устуннинг учида тугун осилган бўлиб, менга: «Устунга чиқғил!» — дейилди. Мен: «Чиқа олмағаймен», — деб эрдим, бир хизматкор келиб, кийимимдан ушлаб кўтарди, шунда мен тугунни маҳкам қучоқлаб олдим. Кейин, уйғониб кетдим. Буни Жаноб Расулulloҳга айтган эрдим, ул зот: «Ўшал боғ — ислом боғи бўлиб, ундаги устун — ислом устунидур, тугун эрса, мустақхам ислом дўстлигидур. Сен исломни бағринга маҳкам босганинг ҳолда дунёдан кўз юмғайсен!» — дедилар».

24-боб. Тушда чодир устунини ёстиқ остида кўрса...

Бу ерда мисолга ҳадис келтирилмаган бўлиб, уламоларнинг таъбирича, ёстиқ остидаги чодир устун — ислом динидур.

25-боб. Тушда ипак мато кўрмоқ ва жаннатга кирмоқ ҳақида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Тушимда кўрсам, қўлимда бир ипак мато бор эрмишу, ўзим жаннатда эрмишман. Ипак матони жаннатнинг қаерига ташлаб кетмайин, кетимдан қолмай учиб келаётган эрмиш. Буни опам Ҳафсага айтган эрдим, ул бориб Жаноб Расулulloҳга сўйлаб берибди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Абдуллоҳ (ибн Умар) солиҳ кишидур! — деб айтибдилар».

26-боб. Тушдаги кишан ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат яқин бўлса, мўминнинг кўрган туши ёлғон чиқмайди, мўминнинг туши эрса, пайғамбарликнинг қирқ олти жузъидан бир жузъидур ва нимаики пайғамбарликка хос эрса, ёлғон бўлмайди!» — дедилар. Ибн Сирин: «Мен ҳам шул гапни тасдиқлаймен. Айтишларича, тушда уч нарса содир бўлар эркан: одамнинг ўнгидаги воқеа-ҳодисалар, шайтоннинг васвасаси ва Оллоҳ таолонинг башорати. Кимки ёмон туш кўрса, бировга айтмай (икки ракъат) намоз ўқисин!» — деб айтди».

Ибн Сирин бундай дейдилар: «Абу Ҳурайра тушда бўйинга солинадирган кишанни кўрмоқни хушламай, оёққа солинадирган кишанни кўрмоқни афзал деб билар эрдилар, чунким тушда оёғи кишанланганлик — динда собитлик деб таъбир қилинадир».

27-боб. Тушда кўз ёши тўкмоқ ҳақида

Хорижа иби Зайд ибн Собит Умму ал-Алодан нақл қиладилар. Ул Жаноб Расулulloҳга биринчи бўлиб байъат қилган аёллардан бўлиб, бундай деган эркан: «Ансорлар муҳожирларни бўлиб олиб уйларига олиб кетмоқ учун қуръа ташлашганда Усмон ибн Мазъун бизнинг чекимизга тушдилар. Кейин, ул киши хасталаниб қолиб вафот этдилар. Биз мурдани ювиб, ўз кийимига кафанладик. Жаноб Расулulloҳ видолашгани кирганларида, мен: «Эй Абу Соиб, сизни Оллоҳ таоло раҳмат қилсин, кўриб турибменким, Оллоҳ таоло сизни мукаррам қилғондур!» — дедим. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Сен буни қаердан билурсен?» — дедилар. Мен: «Худо ҳақи, билмасмен!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Афсуски, ул вафот этди, менинг унга нисбатан хайриятдан ўзга тилагим йўқдур! Аммо, мен ўзим пайғамбар бўла туриб, Оллоҳ таоло охирадда менга қандай муомала қилғай, билмасмен!» — дедилар. Шу-шу бўлди-ю, мен бундан буён ҳеч кимни (маййитни) мақтамайдирган бўлдим. Кейин, тушимда Усмон ибн Мазъунни кўрдим, дув-дув кўз ёши тўкиб турар эрди. Жаноб Расулulloҳга бориб айтган эрдим: «Унинг кўз ёшлари — амали солиҳларига берилаётган ажру савоблардур!» — дедилар».

28-боб. Тушда қудуқдан сув ичирмоқнинг таъбири ҳақида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Тушимда кўрсам, қудуқ тепасида туриб ундан сув тортиб олаётган эрмишмен. Шу пайт Абу Бакр бирлан Умар келиб қолди. Абу Бакр қўлимдан челақни олиб бир-икки сув тортиб эрди, кам сув чиқди, Оллоҳ таоло уни мағфират қилсин! (яъни, Абу Бакрнинг халифалик муддатлари қисқалигидан кўп ғазот қилолмай қолганликларига ҳамда ул киши тарафидан мусулмон қилинган мушрикларнинг камлигига ишора қилинган). Кейин, Умар ибн ал-Хаттоб Абу Бакрнинг қўлидан челақни олгани ҳаманоқ ул кенгайиб улкан челақка айланди, мен ўз ишига абжир бундайин одамни кўрмаганмен. Умар шунчалик кўп сув тортиб олдимким, ҳатто одамлар туяларига ҳам ичирмоқ учун қудуқ атрофига тарновлар қуришга мажбур бўлдилар!».

29-боб. Тушда қудуқдан бир-икки сув тортиб кам сув чиқарганлик ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

30-боб. Тушда дам олмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен тушимда кўрсам, бир ҳовуз этагида турибмену, ҳумдан челақда сув олиб одамларга ичираётирмен. Шул аснода Абу Бакр келиб қолди ва менга дам бермоқ учун қўлимдан челақни олдида, бир-икки марта ҳовуздан сув тортиди, аммо ҳам сув чиқди, Оллоҳ таоло уни мағфират

қилсин! Кейин, Умар ибн ал-Хаттоб унинг қўлидан челакни олиб, ҳовуздан шул қадар кўп сув чиқардики, ҳатто одамлар сувга қониб қайтиб кетишди, ҳовуз суви эрса, камайиш ўрнига тобора кўпайиб борар эрди».

31-боб. Тушда кўринган қаср ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик бизга қарата: «Тушимда жаннатни кўрдим, бир аёл қаср ёнида ўзига оро бериб турар эрди. Мен фаришталардан: «Бул қаср кимникидур?» — деб сўрадим. Улар: «Умар ибн ал-Хаттобникидур» — дейишди. Шунда мен Умарнинг рашкли эркаклигин эслаб, қасрдан нари кетдим», — дедилар. Умар ибн ал-Хаттоб буни эшитиб йиғлаб юбордида: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, келиб-келиб сиздан рашк қилурменми?» — деди».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тушимда жаннатга кириб. ногоҳ бир олтин қаср олдидан чиқиб қолдим. «Бул кимники?» — деб эрдим, «Бир қурайший кишиникидур», — дейишди. Шунда мен, эй Умар ибн ал-Хаттоб, сенинг рашкли эрканлигингни эслаб ул ерга кирмоқдан ўзимни тийдим», дедилар. Умар: «Ё Расулаллоҳ, сиздан рашк қилурменми!» — деди».

32-боб. Тушда ўзига оро бермоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик бизга қарата: «Тушимда жаннатни кўрдим, бир аёл қаср ёнида ўзига оро бериб турар эрди. Мен фаришталардан: «Бул қаср кимникидур?» — деб сўрадим. Улар: «Умар ибн ал-Хаттобникидур», — дейишди. Шунда мен Умарнинг рашкли эрканлигин эслаб, қасрдан нари кетдим», — дедилар. Умар буни эшитиб йиғлаб юбордида «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, келиб-келиб сиздан рашк қилурменми?!» — деди».

33-боб. Тушда Каъбани тавоф қилмак ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Тушимда кўрсам, Каъбани тавоф қилаётган эрмишмен. Ногоҳ, икки одам бир буғдой ранг, сочи силлиқ, бошидан сув томиб турган кишини етаклаб ўтиб қолди. Мен: «Бул ким?» — дедим. «Бул — Ибн Марям», — дейишди. Кейин, атрофга аланглаб яна бир кишини кўриб қолдим. Унинг афти-ангори қизғиш, сочлари жингалак ва узум донасидек бўртиб турган ўнг кўзи кўр эрди. «Бул ким?» — дедим. «Бул дажжол», — дейишди. Ул Ибн Қатанга ўхшаб кетадир, Ибн Қатан эрса, Ҳузоъадаги Бану Мусталақ қабиласидандур».

34-боб. Тушида ўзидан ортган сутни бировга берса...

Ибн Шиҳоб Ҳамза ибн Абдуллоҳ ибн Умардан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Тушимда менга бир қадаҳ сут узатишди, уни шул қадар қониб ичдимки, ҳатто қўл-оёқларим учидан сут оқиб чиқаётганини кўрдим, кейин қолганини Умар ибн ал-Хаттобга узатдим», — дедилар. Атрофларида ўлтирган кишилар: «Буни нимага йўйдингиз, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Ул зот: «Илмга йўйдим!» — дедилар».

35-боб. Тушда фалокати ариб, тинч-хотиржам бўлганини кўрмоқ ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг

саҳобалари ул зотнинг саодатли замонларида туш кўрсалар, дарҳол таъбирини сўрар эрдилар, Жаноб Расулуллоҳ эрсалар Оллоҳ таоло иродасига мувофиқ таъбир қилиб берур эрдилар. Ўшал вақтда мен бўйдоқ йигитча бўлиб, ётар жойим масжид эрди. Бир куни ўзимга ўзим: «Сенда бошқалардагидек яхши фазилатлар мавжуд бўлғонида эрди, улар каби яхши тушлар кўриб Оллоҳ таолонинг башоратидан баҳраманд бўлур эрдинг!» — дедимда, уйқуга ётаётиб: «Ё Раббано, менда бирор яхши фазилат мавжуд эрса, тушимда аён айлағайсен!» — деб илтижо қилдим. Қарангим, шул кеча туш кўрдим, тушимда қўлида темир қамчи ушлаб олган икки фаришта мени жаҳаннамга ҳайдаб кетаётган эрмиш, мен эрсам: «Ё парвардигоро, мени қутқарғил!» — деб ёлвораётган эрмишмен. Шунда қўлида темир қамчи ушлаган яна бир фаришта келиб, менга: «Эй яхши одам, кўп намоз ўқиган эрсанг, сира кўрқмағил!» — деди. Кейин, бояги икки фаришта мени жаҳаннам ёқасига олиб келди. Жаҳаннам ҳам қудуқ янглиғ чуқур бўлиб, лабида қудуқники сингари икки устун бор эркан, улардан ҳар бирининг ёнида қўлида темир қамчи ушлаган фаришталар турибдур. Ичига кўз ташлаб, занжир бирлан оёқларидан осиб қўйилган одамларни кўрдим. Уларнинг орасида қурайш қабиласига мансуб кишилар ҳам мавжуд эрди. Сўнг, фаришталар мени жаҳаннамнинг ўнг ёнидан олиб ўтиб, қўйиб юборишди. Бул тушимни мўминлар онаси бўлмиш Ҳафсага айтиб эрдим, ул Жаноб Расулуллоҳга ҳикоя қилиб берибдур. Шунда ул зот: «Абдуллоҳ солиҳ одамдур!» — деб айтибдирлар». Нофиъ: «Шу-шу бўлди-ю, Абдуллоҳ кўп намоз ўқийдирган бўлиб қолди», — дейдилар.

36-боб. Тушда жаҳаннамнинг ўнг тарафидан ўтказиб қўйиб юборса...

Бу ерда юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

37-боб. Тушда қадаҳ (ёким пиёла сингари идиш) кўрса...

Бу ерда 34-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

38-боб. Тушда бирор нарсанинг учганини кўрса...

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Аббосдан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг айтиб берган тушлари ҳақида сўрадим. Ул: «Жаноб Расулуллоҳ «Бир куни тушимда қўлимга иккита олтин билагузук тақиб қўйиб эрдилар, буни такаббурлик деб ҳисоблаб таққим келмади. Шунда тақмасликка ижозат берилди, мен уларни пуфлаб учириб юбордим. Бул тушимни иккита сохта (пайғамбар) чиқади, деб таъбир қилдим» — деб айтган эрдилар», — деди. Улардан бири ал-Ансий бўлиб, уни Феруз Яманда ўлдирган, иккинчиси — Мусайлима эрди».

39-боб. Тушда сўйиладирган (яъни, семиз) сигир кўрса...

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар «Тушимда Маккадан бир хурмозорга бориб қолиб, Ямомага ёким Ҳажарга келиб қолдиммикан, деб хаёл қилдим. Кейин, аён бўлдики, Ясриб, яъни Мадинада турган эрканмен. Ул ерда бир (семиз) сигирни кўрдим. Оллоҳ таоло ҳақи, бул яхшилиқ аломатидур (чунким, тушдаги семиз сигир — фаровонликнинг, озғин сигир эрса, қаҳатчиликнинг нишонасидур)! Демак бул тушим Оллоҳ таолонинг (бизга) марҳамат қилғонидан ҳамда Бадр жангидан сўнг мўминлар қалбида пайдо бўлғон ишонч учун ато этиладирган савобдан дарак берғайдур!»

40-боб. Тушда пуфламоқ ҳақида

Бу ерда 36-боб такроран келтирилган.

41-боб. Тушда бирор нарсанинг жойи ўзгартирилганини кўрса...

Силим иби Абдуллоҳ оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Тушимда сочи тўзғиган бир қора хотинни кўрдим, ул Мадинадан чиқиб Маҳйаъага (Жухфага) борди. Мен буни Мадинадаги вабо Жухфага кўчди, деб таъбир қилдим».

42-боб. Тушда кўринган қора хотин ҳақида

Бу ерда юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

43-боб. Тушда кўринган сочи тўзиқ хотин ҳақида

Бу ерда ҳам юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

44-боб. Тушда қилич ўйнатса...

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Тушимда қилич ўйнатган эрдим, сопи синиб тушди. Мен буни мўминларнинг Уҳуд жангида шикаст топганига йўйдим. Кейин, тушимда яна қилич ўйнатиб эрдим, сопи синмай, қайта бақувватроқ бўлди. Мен буни Оллоҳ таоло бизга Маккани фатҳ этмоғимизни муяссар қилғонига ҳамда мўминларнинг ҳамжиҳат бўлғонига йўйдим».

45-боб. Ёлғон туш тўқийдирганлар ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кимки ёлғон туш тўқиса, қиёматда унга иккита қилни бир-бирига боғламоқ амр қилинғай, аммо ул ҳарчанд уринмасин, эплай олмағайдур. Кимки ўзгаларнинг гапига ўғринча қулоқ солса-ю, ундан нафратланиб ўзларини олиб қочсалар, қиёматда бундай одамнинг қулоғига кўрғошин эритиб қуйилғайдур. Кимки сурат чизса, азобга қолғайдур, қиёматда унга ўзи чизган суратга жон ато этмоқ буюрилғай, аммо ул бунга қодир эрмасдур!».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам «Энг ёлғон гап — икки кўз бирлан кўрмаган нарсани кўрдим, демоқдур!» — дедилар».

46-боб. Тушда нохуш нарсани кўрса, уни бировга айтмаслиги ва хотирлаб юрмаслиги лозим!

Абдуррахмон иби Саъид: «Абу Саламадан бундай деб эшитган эрдим», — дейдилар: «Мен шундай (нохуш) тушлар кўрар эрдимки, ҳатто ундан таъсирланиб касал бўлиб қолар эрдим. Бир куни Абу Қатода: «Мен ҳам шундай тушлар кўрганимда хасталанғай эрдим, кейин Жаноб Расулulloҳдан қуйидаги гапни эшитдим», — деди: Яхши туш — Оллоҳ таолодандур, кимки яхши туш кўрса, уни фақат ўзи яхши кўрган одамларга айтсин, башарти ёмон туш кўрса, унинг ва шайтоннинг ёмонликларидан Оллоҳ таолодан паноҳ тилаб, уч бор (чап тарафига) тупуриб қўйсин ҳамда кўрган тушини ҳеч кимга айтмасин. Шундай қилса, туши зарар келтирмағайдур!».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қайси бирингиз яхши туш кўрсангиз, ул Оллоҳ, таоло тарафидан сизга марҳамат қилинғон бўлиб, дарҳол туриб раббингизга муносиб ҳамду санолар айтингиз ва тушингизни (ўзингиз севган кишига), сўйлангиз! Башарти ёмон туш кўрсангиз, билингим, ул , шайтондан содир бўлғондур. Дарҳол туриб шайтоннинг — ёмонлигидан Оллоҳ таолодан паноҳ тилангки ва уни бировга айтмангиз! Шундай қилсангиз, тушингиз зарар келтира олмағайдур!» — дедилар».

47-боб. Дастлабки таъбирчи нотўғри табир қилганда унинг хатосини айтмаган киши хусусида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Бир киши Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Мен бугун кечаси тушимда бир булутдан сариғёғ бирлан асал томаётганини ва одамларнинг унга кафтларини тутиб турганларини кўрдим. Шунда баъзиларга кўпроқ, баъзиларга камроқ насиб этар эрди. Осмон бирлан ер оралиғида эрса, бир арқон осилиб турган эрди. Қарасам, сиз унга тирмашиб юқорига чиқиб кетдингиз, ортингиздан бир киши, яна бир киши ва яна бир киши юқорига кўтарилди. Кейин, яна бир киши чиқмоқчи эрди, арқон узилиб кетди, сўнг яна уланиб қолди», — деди. Шунда Абу Бакр: «Ё Расулаллоҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, менга ижозат берингиз, бул тушинг таъбирини айттайин!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Майли, айтғил!» — дедилар. Абу Бакр: «Ўшал булут исломдур, ундан томиб турган сариғёғ бирлан асал эрса, Қуръон бўлиб, унинг лаззатидан ҳар ким Оллоҳ таоло насиб этганча баҳраманд бўлмоқдадур, осмон бирлан ер оралиғида осилиб турган арқон хусусига келсак ул сиз маҳкам тутган ҳақиқат йўли бўлиб, Оллоҳ таоло сизни унинг орқали юксакликка кўтармоқда. Кейин, бир киши шул йўлдан сизга эргашиб, юксакликка кўтарилғай, унинг кетидан яна бир киши, ундан сўнг яна бир киши шул йўлни тутиб юксакликка кўтарилғай. Булардан кейин эргашган кишининг йўли тўсилиб, яна равон бўлгач, йўлда давом этгай. Ё Расулаллоҳ, отам сизга фидо бўлсин, тўғри таъбир айтдимми, ё йўқми?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Қисман тўғри, қисман хато айтдинг», — дедилар. Абу Бакр: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, қаерда хато қилганимни айтиб берингиз!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Қасам ичмағил!» — дедилар (Баъзи уламолар арқоннинг узилганини Ҳазрат Усмонга етадирган шикаст деб таъбир қилдилар ва Жаноб Расулulloҳнинг Абу Бакрнинг хатосини айтмаганликларини келажакда содир бўладирган фитналар ҳақида олдиндан тафсилот бермоқни истамаганликларига боғлайдилар)».

48-боб. Тушинг таъбирини бомдод намозидан сўнг айтмоқ ҳақида

Сумра ибн Жундуб ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз саҳобаларидан: «Бирортангиз туш кўрдингизми?» — деб тез-тез сўраб турар эрдилар. Шунда хоҳлаган киши Оллоҳ таоло ирода қилганча ўз тушини сўйлаб берар эрди. Бир куни эрта бирлан Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Бул кеча ҳузуримга икки киши(икки фаришта) келиб мени уйғотдида: «Юрғил!» — деди, мен уларга эргашдим. Бир жойга борсак бир киши чалқанча ётибдир, иккинчи бир киши унинг тепасида турибдир, қўлидаги муштдек тош бирлан чалқанча ётган кишининг бошига урмақдадир, тош сапчиб кетиб нарига бориб тушмақдадир. Ул тошни олиб келгунча чалқанча ётган кишининг боши тузалиб қолаётир. Шул тариқа тик турган киши чалқанча ётган кишининг бошини қайта-қайта мажақлаб азоб бераётир. Мен: «Субҳоналлоҳ, бул кимдур?» — дедим. Ҳамроҳларим: «юрғил, кетдик!» — дейишди. Бир жойга борсак яна бир киши чўзилиб ётибдир, унинг тепасида ҳам аввалгидек бир киши тик турибдир. Тик турган киши қўлидаги темир чангак бирлан чўзилиб ётган кишининг аввал бир лунжини бурнидан то кўзига қадар шилиб терисини ташқарига қилиб қўймоқдадур. Кейин, бул ёнига ётқизиб қўйиб, иккинчи лунжини ҳам шундай қилаётир. Бир лунжини шилиб бўлиб иккинчи

лунжига ўтгунига қадар аввал шилинган лунжи тузалиб қолаётир. Тик турган киши чўзилиб ётган кишига шул тариқа қайта-қайта азоб бераётир. Мен: «Субҳоналлоҳ, бул нимаси?» — дедим. Ҳамроҳларим: «Юрғил, кетдик!» — дейишди. Бул ердан чиқиб йўлда тандирга ўхшаш бир чуқурликка дуч келдик унинг ичидан дод-вой овозлари қулоққа чалинар эрди. Пастга қараб ул ерда қип-яланғоч эркак ва аёллар борлигини, уларнинг остларидан эрса, аланга кўтарилиб келаётганини кўрдим. Билсам, улар ҳар сафар аланга кўтарилганда дод фарёд қилишаётган эрканлар. Мен буни кўриб: «Булар кимдурлар?» — дедим. Ҳамроҳларим: «Юрғил, кетдик!» — дейишди. Юра-юра суви қон ранги янглиғ бир дарё бўйидан чиқиб қолдик. Унинг ичида бир киши зўрға сузиб юрибдур, қирғоқда эрса, бошқа бир киши олдига тош тўплаб ўлтирибдур. Шунда дарёдаги киши зўр-базур қирғоққа сузиб келиб оғзини очиб эрди, қирғоқдаги киши тош солиб қўйди, кейин ул қайтиб сузиб кетди. Сўнг, яна қайтиб сузиб келиб оғзини очиб эрди, яна тош солиб қўйди. Шул тариқа ҳар гал сузиб келса, қирғоқдаги киши унинг оғзига тош солиб қўйиб қайтариб юбораётир. Мен ҳамроҳларимга: «Бул иккиси кимдур?» — дедим. Ҳамроҳларим: «Юрғил, кетдик!» — дейишди. Сўнг биз афти-ангоридан ҳатто кўзгу ҳам нафрат қилгудек бир баднамо одамнинг олдига бориб қолдик. Ул олдидаги оловни ҳар тарафидан пуфлаб алангалантираётган эрди. Мен «Бул нимаси?» — дедим. Ҳамроҳларим: «Юрғил, кетдик!» — дейишди. Биз йўлда давом этиб баҳор нафаси уфуриб турган бир сўлим боғ олдидан чиқиб қолдик. Боғнинг ўртасида шул қадар новча одам турибдиким, унинг боши осмону фалакда бўлғонидан, юзини кўра олмадим. Унинг атрофида кўплаб болалар ўйнаб юришибдур. Мен: «Булар кимдур?» — дедим. Ҳамроҳларим: «Юрғил, кетдик!» — дейишди. Кейин, юра-юра бошқа бир боғга етиб бордик мен бунчалик улкан ва гўзал боғни (дарахтни) сира кўрмаганмен. Ҳамроҳларим менга: «Унга чиқгил!» — дейишди, биз чиқиб, қумуш ва олтин ёшталардан бунёд этилган бир шаҳарга етдик. Сўнг, шаҳар дарвозасига келиб, очмоқларини сўрадик очиб эрдилар, биз ичкарига кирдик. Шаҳар аҳли қиёфасининг ярми сен кўриб юрган хушнамо одамлардан ҳам гўзалроқ, ярми эрса сен кўриб юрган баднамо одамлардан ҳам хунукроқ эркан. Ҳамроҳларим уларга: «Борингизлар, анави дарёга тушиб чўмилиб чиқингизлар!» — дейишди, дарёнинг суви сут каби оппоқ эди. Улар дарёда чўмилиб чиққач, қиёфаларидаги баднамолик йўқолиб, жуда гўзал сурат касб этдилар. Ҳамроҳларим менга: «Бул — Адн жаннатидур, анави эрса, сенинг манзилингдур!» — дейишди. Мен нигоҳимни баландга қаратиб оппоқ булут янглиғ мухташам қасрни кўрдим. Ҳамроҳларим «Ана ўшал қаср сеникидур!» — дейишди. Мен уларга: «Оллоҳ таоло сизларга баракот ато этсин, мени қўйиб юборингиз, ул ерга кирайин!» — дедим. Улар: «Аммо, сен ҳозир ул ерга кира олмайсен!» — дейишди. Мен уларга: «Бул кеча давомида мен жуда ажиб нарсаларнинг гувоҳи бўлдим, кўрганларимни тушунтириб берингиз!» — дедим. Улар: «Биз сенга хабар бермаймиз» — дея тушунтира кетдилар: «Боя сен кўрган боши тош бирлан мажақланаётган киши авваллари Қуръон тиловат қилиб юриб, кейин ташлаб қўйган ҳамда фарз қилинган намозларни ўқимай ғафлат босиб ухлаб ётган. Кейинги — лунжини бурнидан то кўзига қадар шилишаётган киши эрса, уйдан чиқиб ёлғон гапларни айтар эрди, унинг бўҳтонлари ҳатто уфққа қадар тарқалгандур. Тандирга ўхшаш чуқурдаги яланғоч эркак ва аёллар — зинокорлар эрди. Дарёда сузиб юриб тош ютаётган одам хусусига келсак ул судхўр (порахўр) бўлган. Қаттиқроқ ёнсин деб оловнинг чор тарафидан зўр бериб пуфлаётган, афти-ангоридан ҳатто кўзгу ҳам ҳазар қилгудек бадбашара одам эрса, жаҳаннам ўт ёқувчиларининг бошлиғидур. Боғдаги улкан одам — Иброҳим алайҳиссалом бўлиб, атрофларидаги болалар фитратда (яъни, табиатан мусулмон қилиб яратилган ҳолида) вафот этиб кетган (норасида) болалардур». Жаноб Расулulloҳ гапларини тугатишлари бирланок, баъзи мусулмонлар: «Ё Расулаллоҳ, уларнинг ичида мушрикларнинг болалари ҳам бормидур?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, мушрикларнинг болалари ҳам бордур! Аммо, ярми гўзал, ярми хунук одамлар хусусига келсак улар яхши амалларини ёмон амаллари бирлан қориштириб юборганлардур, Оллоҳ таоло уларнинг гуноҳларини мағфират қилғай», — деб айтдилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ФИТНАЛАР ҲАҚИДА КИТОБ

Оллоҳ таолонинг: «Гуноҳ қилиб ўзиға зулм қилганлар туфайли бошқаларга ҳам шикаст етказадирган фитналарнинг нозил қилинмоғидан қўрқингизлар!» — деган қавлига, шунингдек Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг фитналардан огоҳлантирганларига таъллуқли ҳадислар

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен (қиёматда) Ҳавзи (Кавсар) лабида унинг сувидан қонгани келгувчиларни кутиб ўлтирғаймен, аммо уларни менинг олдимдан қайтариб олиб кетишғай, Мен: «Булар менинг умматларимдур!» — дегаймен. Оллоҳ таоло: «Ё Муҳаммад, сен уларнинг кейин диндан қайтиб залолатга юз тутганларидан беҳабарсен!» — дегай», — дедилар. Шунда Ибн Абу Мулайка: «Ё парвардигоро, бизни диндан қайтмоқдин ҳамда фитначи бўлмоқдин ўз паноҳингда асрағил!» — деб юборди».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен Ҳавзи Кавсар бўйига сизлардан бурун бориб турғаймен. Сизлардан бир гуруҳингизнинг қошимга келаётганингизни кўриб мен сув узатганимда йўлингизни тўсиб чиқиб сизларни қайтариб олиб кетишғай. Шунда мен: «Ё ларвардигорим, булар менинг саҳобаларимдур!» — дегаймен. Оллоҳ таоло: «Ўзингдан кейин буларнинг не қилғонларин билмассен!» — дегай».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен барчангиздан бурун Ҳавзи Кавсар бўйига бориб турғаймен. Кимки келиб ундан ичса, сира қайта ташна бўлмагай. (Қиёмат куни) унинг сувидан ичмоқ бўлиб қавмлар қошимга йўл олғайлар, мен уларни таниғаймен, улар ҳам мени таниғайлар. Аммо, йўлларини тўсиб чиқиб, уларни қайтариб олиб кетғайлар», — дедилар».

1-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Мен вафот қилганимдам кейин сизлар ўзингизни нафратлантирадирган ишларнинг гувоҳи бўлғайсизлар, Ҳавзи Кавсар бўйида учрашғунимизга қадар сабр-бардошли бўлингизлар!» деганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга қарата: «Мен вафот қилганимдан кейин асара (мол-дунё тўплаб манманлик қилмоқ)нинг ҳамда ўзларингиз нафратланадирган бошқа ишларнинг гувоҳи бўлғайсизлар», — дедилар. Саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, бизга не деб амр қилғайсиз?» — дейишди. Ул зот: «Амирларингизнинг фармойишлариға итоат этингизлар ва Оллоҳ таоло олдидаги бурчингизни бажо келтирингизлар!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: Кимки ўз амирининг бирор ишидан нафратланса, сабр қилсин, чунким ҳокимият итоатидан заррача чиққан киши жоҳилият давридаги (итоатсиз кишилар каби) ўлим топғай!» — дедилар».

Абу Ражо ал-Аторудий Ибн Аббосдан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ўз амирининг бирор нотўғри иш қилғонини кўрса, сабр қилсин, чунким ўз жамоатидан кечиб бир қарич ташқари чиққан киши жоҳилият давридаги (итоатсиз кишилар каби) ўлим топғайдур!» — дедилар».

Жанода ибн Абу Улшийа ривоят қиладилар: «Убода ибн ас-Сомит бетоб эрди, биз кўргани кириб, унга: «Оллоҳ таоло сенга шифо ато этсин!» — дедик. Шунда ул бизга ўзи Жаноб Расулulloҳдан эшитган қуйидаги ҳадисни (Илоҳо, ушбу ҳадис ўзинга ҳам манфаат етказсин!) айтиб берди: "Жаноб Расулulloҳ бизни ҳузурларига чақирдилар, биз байъат қилдик. Ул зот бизни амирни ёқтирамизми, йўқми ёким чор-ночор аҳволда бўламизми, йўқми ёхуд амир ўзига бойлик орттираётган бўладирми йўқми, бундан қатъий назар, унинг фармойишларига қаршилиқ қилмасликка байъат қилдирдилар. «Лекин, — дедилар Жаноб Расулulloҳ, — унинг очикдан-очик куфр йўлига ўтганлигини кўрсангизлар, қўлингизда Оллоҳ таоло нозил қилган Қуръони Карийм мавжуд бўлиб, шунга биноан иш кўрингизлар!»

Усайд ибн Ҳузайр ривоят қиладилар: "Бир киши Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, фалончини амалга таъйин этдингиз, нечун мени таъйин этмайдурсиз?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Мендан кейин сизлар бойликка ружуъ қилганларнинг шоҳиди бўлғайсиз дедилар», мен бирлан (Ҳавзи Кавсар бўйида) учрашгунча сабр қилингизлар!

2-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Умматимнинг ҳалокати нодон ёшлар қўлидадур!» деганлари ҳақида

Амр ибн Яҳё боболаридан нақл қиладилар: «Жаноб Расулulloҳнинг Мадинадаги масжидларида Абу Ҳурайра бирлан бирга ўлтирган эрдим, Марвон ибн ал-Ҳакам ҳам биз бирлан бирга эрди. Шунда Абу Ҳурайра: «Ростгўйлар ростгўйи бўлмиш Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматимнинг ҳалокати қурайш ёшлари қўлида бўлғайдур!» — дедилар», — деди. Марвон: «Ундай ёшларга Оллоҳ таолонинг лаънати бўлсин!» — деди. Абу Ҳурайра: «Агар Бану фалон ва Бану фалон деб уларнинг номларини айтмоғимни истасанг, айтайин!» — деди. Мен бобом бирлан бирга Марвон қабиласи ҳузурига, улар Шомни эгаллаган кезида борган эрдим. Шунда бобом уларнинг нуқул ёш-яланглар эрканлигин кўриб: «Жаноб Расулulloҳ бизга айтган ёшлар шулар бўлмаса эрди!» — дедилар. Биз: «Сиз биздан кўра яхшироқ билғайсиз!» — дедик».

3-боб. Жаноб Расулulloҳнинг «Яқинда бўладирган фитналардан арабларнинг шўри қуриб қолғайдур!» деб айтганлари ҳақида

Зайнаб бинти Жаҳш ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам юзлари қизариб уйғондиларда, «Ло илоҳа иллаллоҳу, яқинда фитналардан арабларнинг шўри қуриб қолғайдур! Бугун Яжуж-Мажужнинг олдидаги ғов мана шунча очилди», — дедилар (Суфён ибн Уйайна: «Тўқсон ёким юз фоиз, деган бўлсалар керак», — дейдилар). Саҳобалар: «Биз — солиҳ бандалар ҳам ҳалокатга ўчрағаймизми» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, агар ёмонлик кўпайиб кетса!» — деб жавоб қилдилар».

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир баландликка чиқиб Мадинадаги уйларга кўз ташладиларда: «Менга ҳозир нелар аён қилинғонин билурмисиз?» — дедилар. Саҳобалар: «Йўқ», — дейишди. Ул зот: «Мана шул уйлариңгиз аро ёмғир каби фитналар ёғилмоғини кўриб турибмен!» — дедилар.

4-боб. Фитналарнинг юзага келмоғи ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Умр тез ўтадирган бўлиб қоладир, эзгулик камайиб борадир, хасислик кучаядир,

фитналар юзага келадир ва ҳарж кўпаядир», — дедилар. Саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, ҳарж недур?» — дейишди. Ул зот: «Қотилликдур, қотилликдур!» — дедилар».

Шақиқ ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ва Абу Мусо бирлан бирга ўлтирган эрдим, улар менга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтганлар», — дейишди: «Қиёмат қоим бўлмоғи арафасида жаҳолат кучайиб, қотиллик кўпайғайдур».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат арафасида қотиллик авжга чиқиб, илм завол топғай ва жаҳолат кенг ёйилғайдур», — дедилар. Кейин, яна: «Қиёмат қоим бўлгач, тирик қолганлар — энг ёмон одамлардур!» — дедилар (яъни, ҳузурбахш шамол эсиб мўмин-мусулмонларнинг руҳлари (жонлари)ни олиб кетгач, тирик қолган кофиру мунофиқлар)».

5-боб. Замонлар тобора ёмонлашиб боравергайдур!

Зубайр ибн Адий ривоят қиладилар: «Анас ибн Моликнинг ҳузурига бориб Ҳажжож дастидан бошимизга тушаётган кулфатлардан шикоят қилдик. Анас: «Мен Жаноб Расулаллоҳнинг: «Ҳавзи Кавсар бўйида учрашгунибизга қадар сабр қилингизлар!» — деганларини эшитганмен», — деди».

Ҳинд бинти ал-Қарас ривоят қиладилар: «Жаноб Расулаллоҳнинг жуфти ҳалолларидан бири бўлмиш Умму Салама бундай деб айтган эрди: «Бир куни Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чўчиб уйғондиларда: «Субҳоналлоҳ, Оллоҳ таоло бул кеча қандай раҳмат хазиналарини, қандай фитналарни нозил қилди эркан?! Ҳужраларда ғафлат босиб ётганларни намозга ким уйғотгай? (аёлларини назарда тутяптилар). Бул дунёда кийинганлар — охиратда яланғоч қолгайлар!» — дедилар».

6-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кимки бизга қарши қурол кўтарса, ул биздан эрмасдур!» деганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Жаноб Расулаллоҳ: «Кимки бизга қарши қурол кўтарса, ул биздан эрмасдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ҳеч ким ўз (мусулмон) биродарига қурол васваса қилиб ўқталмасин, чунким шайтон жаҳаннам қаърига етаклаётганини билмай қолмоғи мумкин!» — дедилар».

Суфён ибн Уйайна ривоят қиладилар: «Мен Амр ибн Динорга: «Эй Абу Муҳаммад, сен Жобир ибн Абдуллоҳнинг: «Бир киши камон ўқи бирлан масжидга кириб эрди, Жаноб Расулаллоҳ унга: «Ўқингнинг учидан ушлаб юрғил!» — деб айтдилар, деганини эшитганмисен?» — дедим. Ул: «Ҳа, эшитганмен!» — деди».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Бир киши кўлида ҳамон ўқи ушлаган ҳолда масжид ҳовлисидан ўтиб кетаётган эрди, Жаноб Расулаллоҳ унга ўқининг тиғидан ушлаб юрмоқни амр қилдилар».

Абу Мусо (ал-Ашъарий) ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бирортантиз масжидимиздан ёким бозоримиздан ўтаётган бўлсангизу, кўлингизда камон ўқи бўлса, унинг пайконидан ушлаб ўтингиз (бировга кириб кетмаслиги учун)!» — дедилар».

7-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Мен вафот этганимдан сўнг бир-бирингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангиз!» деганлари ҳақида

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмонни сўкмоқ — фисқ, ўлдирмоқ — куфрдур!» — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мен вафот этганимдан сўнг бир-бирларингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангиз!» — дедилар».

Абу Бакра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга ваъз айтаётиб: «Бу кун қандай кун, билурсизларми?» — дедилар. Биз: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билғайдур!» — дедик чунким бул кунни бошқа бир ном бирлан атасалар керак деб ўйлаб эрдик. Жаноб Расулulloҳ: «Наҳр куни (қурбонлик қиладирган кун) эрмасми?» — дедилар. Биз: «Ҳа, шундоқ, ё Расулalloҳ!» — дедик. Ул зот «Бул шаҳар қандай шаҳар, (муқаддас) шаҳар эрмасми?» — дедилар. Биз «Ҳа, шундоқ, ё Расулalloҳ!» — дедик. Ул зот «Мана шул муқаддас ойдаги кунингиз ва мана шул муқаддас шаҳрингиз ҳаққи-ҳурмати, бир-бирингизнинг қонингизни тўкмоқ, мол-мулкингизни таламоқ, ор-номусингизни поймол этмоқ сизлар учун ҳаромдур! Мен сизларга Оллоҳ таолонинг амрини тушунтира олдими?» — дедилар. Биз «Ҳа, шундоқ!» — дедик. Ул зот: «Ё парвардигоро, сенинг гувоҳлигингда айтурменким, менинг бул гапларимни эшитганлар эшитмаганларга етказсин, чунким ўзи эшитган кишидан кўра, бировдан эшитган киши ёдида сақловчанроқ бўлғай ва шундай бўлган ҳам!» — дедилар. Кейин, яна: «Мен вафот қилганимдан кейин бир-бирингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангизлар!» — деб васият қилдилар»

(Муовия тарафдори бўлмиш) Ибн ал-Ҳазрабий яширинган уйни (Ҳазрат Алининг тарафдори бўлмиш) Жория ибн Қудома ёқиб юборганда, Жория ўз аскарларига: «Абу Бакрани тутингизлар!» — деди. Улар: «Абу Бакра сени кўриб турибдур» — дейишди. Абдурраҳмон ибн Абу Бакра: «Онам менга айтдиларки, отам Абу Бакра: «Улар мени тутмоқ бўлиб кирсалар ҳатто таёқ бирлан ҳам уриб қаршилиқ қилмас эрдим!» — деб айтибдилар», — деди.

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен вафот этганимдан сўнг бир-бирингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангизлар!» — дедилар».

Амр ибн Жарир оталари Жарирдан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳажжат ул-Видоъда менга: «Одамларни жим қилғил!» — дедилар, сўнг: «Мен вафот этганимдан кейин бир-бирингизнинг бўғзингизга тиғ урадирган кофир бўлиб кетмангизлар!» — дедилар».

8-боб. Фитна содир бўлганда тик тургандан кўра ўлтирган яхшироқдур!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Фитналар содир бўлганда тик тургандан ўлтирган афзалдур, тик турган эрса, юриб кетаётгандан, юриб кетаётган эрса, югуриб кетаётгандан афзалдур, кимки фитнага аралашиб қолса, ҳалокатга учрағай ва кимки ундан паноҳ топса, дарҳол яширинсин!»

9-боб. Икки мусулмон бир-бирига қилич бирлан ҳамла қилса...

Ҳасан (ал-Басрий) ривоят қиладилар: «Фитна содир бўлган кеча қуролимни олиб йўлга тушдим, қаршимдан Абу Бакр чиқиб қолиб: «Йўл бўлсин?» — деди. Мен: «Жаноб Расулulloҳнинг амакиларининг ўғлига ёрдан бермоқ учун», — дедим. Абу Бакр: «Жаноб Расулulloҳ: «Агар икки мусулмон бир-бирига қилич бирлан ҳамла қилса, иккови ҳам дўзахи бўлғайдур!» — деганлар, шунда: «Ўлдирган-ку, тушунарли, аммо ўлдирилган нечун?» — дейишган. Ул зот: «Чунким, ўлдирилган ҳам ўлдирмоқ қасдида бўлғондур!» — деб жавоб қилганлар», — деди».

10-боб. Халифа бўлмаган чоғда ихтилоф чиқиб қолса, мусулмонлар не қилмоқлари лозим?

Абу Идрис ал-Хавалоний Ҳузайфа ибн ал-Йамондан нақл қиладилар: «Одамлар Жаноб Расулulloҳдан яхшилик ҳақида, мен эрсам, бошимга тушмоғидан хавотирланиб ёмонлик ҳақида сўрар эрдим. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, биз илгари жаҳолатда (жоҳилиятда) эрдик маълумки ул ёмонлиғ эрди, кейин Оллоҳ таоло бизга марҳамат қилиб ушбу яхшилиғни (исломни) ато этди, айтингизчи, шул яхшиликдан сўнг ёмонлик келғайми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ «Ҳа!» — дедилар. Мен: «Ўшал ёмонлиғдан кейин яна яхшилиғ келғайми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, аммо унинг тутуни бўлғай!» — дедилар. Мен: «Унинг тутуни недур?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Одамлар менинг суннатимдан ўзга дастурга риоя қилгайлар, улардан яхшиликни ҳам, ёмонликни ҳам кутмоқ мумкин», — дедилар. Мен: «Ана шу яхшиликдан кейин ҳам ёмонлик келғайми?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, жаҳаннам дарвозасига даъват қилғувчилар пайдо бўлғай, кимки уларнинг даъватига жавоб қилса, уни жаҳаннам қаърига улоқтирғайлар!» — дедилар. Мен: «Ё Расулаллоҳ, ўшал кишиларни бизга тавсифлаб берингиз!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Улар ўз уруғимиздан бўлиб, бизнинг тилимиздан сўйлағайлар», — дедилар. Мен: «Агар мен ўшал даврда ҳаёт бўлсам, не қилмоғимни буюрғайсиз?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Мусулмонлар жамоасидан айрилмағил, уларнинг имомларига эргашғил!» — дедилар. Мен: «Башарти, ўшал замонда на мусулмонлар жамоаси ва на имомлар бўлмасачи?» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Гарчи дарахт томирини кемириб кун кўрмоғингга тўғри келса ҳам сени сабр қилмоққа даъват қилғувчи Оллоҳ таолони қалбингга маҳкам тугиб олғилда, ўла-ўлгунингча ўшал замон фитначиларидан йироқ бўлғил!» — дедилар.

11-боб. Фитна ва зулм аҳлининг сони кўпаймасин, деган шахс хусусида

Абуласвад ривоят қиладилар: «(Маккага юриш қилиш учун) Мадина аҳлидан аскар тўпланди, мен унга ёзилдим. Кейин, Икримани учратиб қолиб, унга шул ҳақда айтдим. Икрима мени бундан қатъий қайтариб: «Ибн Аббоснинг айттанларига кўра, бир гуруҳ мусулмонлар Жаноб Расулulloҳга қарши юриш қилмоқчи бўлган мушрикларга қўшилиб уларнинг сонини зиёда қилиб турган эркан, қаердандир ўқ келиб бирин-кетин қирила бошлабди. Шунда Оллоҳ таоло «Фаришталар ўлдирган кишилар ўзларига ўзлари зулм қилганлардур!» деган қавлини нозил қилган эркан, — деди».

12-боб. Сарқит (разил) одамлар ичра қолса...

Ҳузайфа ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга икки ҳадис айтдилар, бирининг амалга ошганининг шоҳиди бўлдим, иккинчисининг бўлмоғини кутиб юрибдурмен. Ўшанда Жаноб Расулulloҳ бизга виждон (иймон, ҳалоллик)нинг кишилар қалб

томирларида нозил қилингани, сўнг кишилар Қуръон ва суннатни ўрганганликлари ҳамда виждоннинг йўқолиб кетмоғи ҳақида сўзлаб бундай деган эрдилар: «Киши бир ухлаб турганда қалбидаги виждони чиқиб кетиб, ўрнида бир рангсиз нарсадаги нуқтадек из қолғайдур, сўнг яна бир ухлаб тургач, қолгани ҳам чиқиб кетиб, чўғни яланг оёғинг бирлан тепиб юборганинда ҳосил бўладирган қабарикдек нуқта қолғайдур, кейин эрса, пуфакча пайдо бўлганини ёким ҳеч нарса қолмаганини кўрғайдурсен. Кейин, одамлар ўзаро аҳдлашадирлару, аммо бирорталари бунга амал қилмайдирган бўлиб қоладирлар. Шунда, фалон қавмда ҳалолу пок киши бор эрмиш, ул қанчалар доно, хушнамо ва матонатли эрмиш, деб сўзлайдирган бўлишғайдир, аммо ҳақиқатда эрса, ул одамнинг қалбида хардал уруғичалик ҳам иймон бўлмағайдур». Ҳозир шундай замонда яшамоқдадурменким, барчангиз бирлан байъатлашаверғаймен (аҳдлашаверғаймен), байатлашғувчи исломга содиқ мусулмонми ёким ўз соъийсига (волийсига) вафодор насронийми, бунинг менинг учун аҳамияти йўқдур. Аммо, шундай эрсада, бугун мен фалон ва фалон кишилар бирлангина байъатлашган бўлур эрдим!»

13-боб. Фитнадан қочиб саҳройи араб бўлиб кетганлик ҳақида

Салама ибн ал-Акваъ ривоят қиладилар: «Ҳажжож ҳузуримга кириб келдида: «Эй Ибн Ал-Акваъ, Яна Саҳройи араб бўлиб кетибсен-ку!» — деди. Мен: «Йўқ, ундай эрмас, Жаноб Расулulloҳ менга саҳрода яшамоғимга ижозат бердилар» — дедим». Язид ибн Абу Убайд бундай дедилар: «Усмон ибн Аффон ўлдирилгач, Салама ибн ал-Акваъ Рабзага бориб, бир аёлга уйланди, ундан бир неча фарзанд кўрди. Ўша ерда узоқ йиллар қолиб, фақат вафотидан бир неча кун илгари Мадинага келди».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Қиёмат) арафасида мусулмон киши динини фитналардан асрамоқ учун энг яхши мулки бўлмиш қўйларини ҳайдаб тоғу-тошларга бош олиб чиқиб кетғай», — дедилар».

14-боб. Фитналардан паноҳ тиламоқ ҳақида

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Одамлар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни саволлар бирлан кўмиб ташлашди. Шунда ул зот минбарга чиқиб: «Мендан истаган нарсангиз хусусида сўрайверингизлар, жавоб берғаймен!» — дедилар. Мен ўнгу сўлимга қараб барча кишиларнинг кийим бирлан юзларини тўсиб йиғлаётганини кўрдим. Ниҳоят, бир киши (уни, биров бирлан жанжаллашиб қолса, «Отаси бетайин деб ҳақорат қилишар эрди): «Ё Расулаллоҳ, менинг отам кимдур?» — деди. Ул зот: «Сенинг отанг Ҳузофадур», — дедилар. Кейин, Ҳазрат Умар: «Биз Оллоҳни парвардигоримиз деб, исломни динимиз деб, Муҳаммадни пайғамбаримиз деб тан олганмиз, Оллоҳдан илтижо қиламизким, бизни фитналар ёмонлиғидан ўз паноҳида асрасин!» — деди. Ул зот: «Мен бугунгидек яхшилик бирлан ёмонликнинг шоҳиди бўлмаган эрдим, яъни менга жаннат бирлан дўзах намоён бўлди, ҳатто мен уларни анави девор олдида кўрдим», — дедилар. Қатода ушбу ҳадисни ривоят қилганда қуйидаги оятнинг тафсирини ҳам келтирар эрди: «Эй мўминлар, ўзингизни қайғуга солиб қўядирган нарсалар ҳақида (Расулulloҳдан) сўрамангизлар!»

15-боб. Жаноб Расулulloҳнинг: «Фитна машриқ тарафдин чиқғайдур!» — деганлари ҳақида

Солим (ибн Абдуллоҳ ибн Умар) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбар ёнида туриб: «Фитна анави тарафдан, шайтон шоҳи (ёким қуёш тожи) чиқадирган томондан содир бўлғай», — дедилар».

Нофиъ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй парвардигоро, бизнинг Шомимизга баракот берғил, бизнинг Яманимизга баракот берғил ва Наҳдимизга баракот берғил!» — дедилар. Кейин менимча ул зот Наҳдда зилзилалар, фитналар рўй берғай ва ул ердан шайтон чиқғай», — дедилар ҳам шекилли».

Саъид ибн Жубайр ривоят қиладилар: «Ҳузуримизга Абдуллоҳ ибн Умар чиқиб эрди, биз ундан бирор яхши ҳадис эшитмоқ орзусида бўлдик. Орамиздан бир киши: «Эй Абу Абдурраҳмон фитнага қарши курашмоқ ҳақида сўйлангиз, чунким Оллоҳ таоло: «Фитна содир бўлмаслиги учун уларга (фитначиларга) қарши жанг қилингизлар!» — дейди», — деди. Ибн Умар: «Фитна ўзи недур, билурмисен, онанг сендан ажраб қолғур?! Жаноб Расулуллоҳ мушрикларга қарши жанг қилганлар, мушриклар динида бўлмоқликнинг ўзи — фитнадур, ул зотнинг жанглари сизларнинг мол-мулк учун қилган жанглари каби эрмасдур!» — деди».

16-боб. Денгиз мавжлангани каби мавж уриб келадирган фитна ҳақида

Ҳалаф ибн Ҳавшан ривоят қиладилар: «Саҳобалар фитна хусусида Имрулқайснинг қуйидаги байтларини мисол келтирмоқни хушлар эрдилар»:

*«Уруш жонон каби дастлаб қилур одамни мафтун,
Зийнати кўрсатиб барча нодонни этур афсун.
Гуркираб ёнса, аланга олса кўкка бўй чўзиб,
Баднамо кампир каби кўнгулга теккайдур у кун.
Рангу рўйи ўзгариб ҳам сочи бўлур оқу қаро,
Энди бўлмас ҳидламоқ, ўпмоқ уни бадбўй учун.»*

Шақиқ разияллоҳу анҳу ривоят қилидилар: «Ҳузайфа: «Бир куни биз Ҳазрат Умарнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик ул киши: «Қай бирингиз Жаноб Расулуллоҳнинг фитна ҳақидаги ҳадисларини билурсиз?» — дедилар», — деди. Шунда Ҳузайфа: «Барча фитна кишининг ўз хотини, болалари ва қўшнисидан содир бўлғайдур, уни садақа бермоқ, намоз ўқимоқ ва амри маъруф қилмоқ бирлан даф этғайдурлар» — деб айтганлар», — дебди. Ҳазрат Умар: «Мен буни назарда тутганим йўқдур, мен денгиз янглиғ мавж урадирган фитна ҳақида сўраётирмен», — дебдилар. Ҳузайфа: «Эй Амир ал-мўъминийн, ундай фитнадан сиз хавотир олмасангиз ҳам бўлур, чунким сиз бирлан унинг ўртасидаги эшик ёпиқдур!» — дебди. Ҳазрат Умар: «Ўшал эшик синдирилғайми ёким очилғайми?» — дебдилар. Ҳузайфа: «Эҳтимол, синдирилғайдур», — дебди. Ҳазрат Умар: «Агар синдирилса, абадулабад қайта ёпилмас!» — дебдилар. Ҳузайфа: «Ҳа, шундоқ!» — дебди. Кейин, биз Ҳузайфага: «Ҳазрат Умар ўшал эшикнинг ким эрканлигин билурми эрдилар?» — деб сўрадик. Ҳузайфа: «Ҳа, албатта, мен эртанги кун келмоғидан аввал тун бўлмоғини билганимдек яхши билғайдурлар, чунким мен ул кишига Жаноб Расулуллоҳнинг шул ҳақдаги ҳадисларини айтиб берганмен», — деди. Сўнг, биз ўшал эшик ҳақида бошқа савол бермоққа тортиниб, Масруққа: «Сен сўрағилчи!» — дедик. Ул сўраган эрди, Ҳузайфа: «Ўшал эшик Ҳазрат Умарнинг ўзларидурлар» — деб жавоб берди».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳожат талаб бўлиб Мадина боғларидан бири томон йўл олдилар, мен ортларидан эргашдим. Кейин, ул зот боғ ичкарасига кириб кетдилар, мен боғ дарвозаси олдида қолдимда: «Кошки эрди, мен Жаноб Расулуллоҳнинг дарвозабонлари бўлсам!» — деб қўйдим, аммо менга бундай демадилар. Жаноб Расулуллоҳ қазои ҳожат қилиб бўлгач, изорларини шимариб қудуқ тахтасига ўлтирдиларда, оёқларини унинг учига осилтириб олдилар. Шу пайт Абу Бакр келиб,

боққа кирмоққа ижозат сўрадилар. Мен: «Шошмай турингиз, рухсат сўраб келайин!» — дедим. Кейин, бориб Жаноб Расулulloҳга: «Абу Бакр киришга ижозат сўраётирлар», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Рухсат берғилда, жаннат бирлан уни хушнуд қилғил!» — дедилар. Абу Бакр ичкарига кириб изорларини шимардиларда, Жаноб Расулulloҳнинг ўнг тарафларига келиб ул зот каби оёқларини кудуққа осилтириб ўлтирдилар. Сўнг Ҳазрат Умар келиб қолдилар. Мен: «Шошмай турингиз, рухсат сўраб чиқайин!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Рухсат берғилда, жаннат бирлан уни ҳам хушнуд қилғил!» — дедилар. Ҳазрат Умар ичкарига кириб изорларини шимардиларда, Жаноб Расулulloҳнинг чап тарафларига келиб оёқларини кудуққа осилтириб ўлтирдилар. Шунда кудуқ тахтасида ўлтиргани жой қолмади. Шул аснода Ҳазрат Усмон келиб ичкарига кирмоққа ижозат сўрадилар. Мен: «Шошмай турингиз рухсат сўраб чиқайин!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Ижозат берғилда, жаннат бирлан уни ҳам хушнуд қилғил ҳамда унга мусибат ҳам етажагини айтғил!» — дедилар. Ҳазрат Усмон кудуқ тахтасидан жой тополмай, айланиб ўтдиларда, уларнинг рўпарасига келиб кудуқнинг четига ўлтирдилар, сўнг изорларини шимариб оёқларини унинг ичига осилтириб олдилар. Шунда мен биродарим (Абу Бурда) келиб қолармикан деб Оллоҳ, таолога илтижо қилдим, келмади. Ибн Мусаййаб: «Мен бул ҳолни уччовлари (Жаноб Расулulloҳ, Ҳазрат Абу Бакр ва Ҳазрат Умар)нинг қабрлари ёнма-ён эрканлигига, Ҳазрат Усмоннинг қабрлари эрса, улардан четда қолғонлигига йўйдим», — дейди».

Абу Воил ривоят қиладилар: «Қариндошларингизни катта мансабларга тайинлаётганингиздан одамлар норози бўлишаётир деб Ҳазрат Усмонга айтмабми эрдинг?» — дейишди Усомага. Усома бундай деди: «Фитна эшигини биринчи бўлиб очғувчи шахс бўлиб қолмайин деб, маслаҳат тарзида ётиғи бирлан айтган эрдим. Мен кечагина ўз сўзига амал қилмай юрган одамга, бугун амир бўлиб қолса, «Сен яхшисен!» деб тилёғламалик қиладирганлардан эрмасмен. Чунким, Жаноб Расулulloҳ: «Бир одамни олиб келишиб, дўзахга ташлашғайда, эшак туёқлари бирлан (сомон) янчгандек янчишғай. Шунда унинг атрофига дўзах аҳли тўпланиб: "Эй фалончи, сен одамларга ислом амалларини адо этмоқни ҳамда макруҳ ишлардан қочмоқни буюрар эрдинг-ку?!"» — дейишғай. Ул эрса: «Ҳа, тўғри, шундай қилур эрдиму, аммо ўзим бунга амал қилмас эрдим» — дегайдур» — деб айтган эрдилар».

17-бооб.

Абу Бакра ривоят қиладилар: «Оллоҳ таоло марҳамати ила «Туя жанги»дан (Бул воқеа хижрий 36 йили Ҳазрат Усмон ўлдирилганларида содир бўлган бўлиб, ўшанда Оиша онамиз бошлиқ мусулмонлар бирлан халифалик тахтини талаб қилиб чиққан Ҳазрат Али етакчилигидаги мусулмонлар ўртасида жанг бўлган) ўзимга фойдали хулоса чиқариб олганмен. Чунким, Жаноб Расулulloҳга форсларнинг Хисрав қизини ўзларига подшоҳ қилиб кўтарганлари ҳақидаги хабарни айтишганда, ул зот: «Ўз ишларини аёл кишига топшириб қўйган қавм сира ҳам рўшнолик кўрмағайдур!» — деб айтганлар».

Абу Марям Абдуллоҳ ибн Зиёд ал-Асадий ривоят қиладилар: «Талҳа, Зубайр ва Оиша разияллоҳу анҳо Басрага йўл олганларидан сўнг Ҳазрат Али Аммор ибн Йосир ва Ҳасан ибн Алини Куфага жўнатдилар. Улар етиб келиб минбарга чиқишди. Ҳасан ибн Али минбарнинг юқори поғонасида, Аммор эрса, қуйи поғонасида турди. Биз минбар атрофига тўпландик. Шунда Аммор: «Оиша Басрага келаётир, Оллоҳ таолога қасам ичаменким, ул Жаноб Расулulloҳнинг бу дунё ва охиратдаги жуфти ҳалолларидур. Аммо, Оллоҳ таоло сизларни: «Менга итоат қиладирми ёким Оишгами?» деб синаб кўрмоқ ниятидадур», — деди».

18-бооб.

Абу Воил ривоят қиладилар: «Аммор Куфада минбарга чиқиб Оиша разияллоҳу анҳонинг Басрага йўл олганларини айтдида «Оиша Жаноб Расулуллоҳнинг бул дунё ва охирадаги жуфти ҳалолларидур, аммо Оллоҳ таоло сизларни «Менга итоат қиладурми ёким Оишагами?» деб синаб кўрмоқ ниятидадур», — деди».

Абу Воил ривоят қиладилар: «Абу Мусо ва Абу Масъуд Амморнинг ҳузурига киришди. Ҳазрат Али Амморни Куфа аҳолисини жангга сафарбар қилмоққа юборган эрди. Улар Амморга: «Исломга кирганингдан буён кўнгилсиз буйруқни бизга бунчалик зудлик бирлан етказганигни кўрмаган эрдик!» — дейишди. Аммор: «Мен ҳам сизларнинг исломга кирганингиздан буён буйруққа бунчалик сусткашлик қилганингизни кўрмаган эрдим!» — дедида, иккаласига сарпо кийдирди, сўнг масжидга равона бўлишди».

Шақит ибн Салама ривоят қиладилар: «Абу Масъуд, Абу Мусо ал-Ашъарий ва Аммор бирлан бирга ўлтирган эрдик. Абу Масъуд Амморга: «Дўстларингнинг орасида бирорта ҳам арзигулик одам йўқки, сени қўйиб унга гапимни айтсам, Жаноб Расулуллоҳга саҳобалик қила бошлаганимдан бери сенинг нохуш буйруқни бунчалик зудлик бирлан етказмоққа ошиққанигни кўрмаган эрдим!» — деди. Аммор унга: «Мен ҳам сизнинг Жаноб Расулуллоҳга саҳобалик қилаётганингиздан буён буйруққа бунчалик сусткашлик қилганингизни кўрмаганмен!» — деди. Абу Масъуд бадавлат одам эрди, ўз ғуломига: «Эй ғулом, иккита сарпо келтирғил!» — деб амр қилди, сўнг бирини Абу Мусога, иккинчисини Амморга тухфа қилдида: «Шуни кийиб жумъага борингизлар!» — деди».

19-боб. Оллоҳ таоло бирор қавмга азоб юборса...

Ҳамза ибн Абдуллоҳ ибн Унир ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таола бирор қавмга азоб юборса, ораларида солиҳ кишилар мавжудлигидан қатъий назар, барчага баробар шикаст етгай, сўнг ҳар ким қилган амали солиҳларига яраша нажот топғайдур!» — дедилар».

20-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Ҳасан ибн Али ҳақида «Дарҳақиқат, бул ўғлим раҳнамодур! Шояд, Оллоҳ таоло унинг воситасида икки мусулмон тоифанинг орасини келиштириб қўйса!» деб айтганлари хусусида

Суфён ибн Уйайна ривоят қиладилар: «Исроил ибн Мусо, ул бирлан Куфада учрашганимда: «Ибн Шубрума ҳузуримга келиб: «Мени Исо ибн Мусо (Куфа амири) қошига олиб қирғил, мен унга бир насиҳат қилиб қўяйин!» — деб , айтди, — деди. Шунда, афтидан Ибн Шубрума Исо ибн Мусодан ҳайиқиб бундай қилмаган кўринади. Ҳасан ал-Басрий бизга айтдики, Ҳасан ибн Али Муовияга қарши лашкар тортиб борганида Амр ибн ал-Ос Муовияга: «Бошқалар чекинса, чекинғайдур, аммо бул лашкар чекинмағай», — дебди. Муовия Амр ибн ал-Осга: «Мусулмонларни ўлдирсак уларнинг болаларини ким боқадир?» — дебди. Амр ибн ал-Ос: «Мен!» — дебди. Ўшанда Абдуллоҳ ибн Омир ва Абдурраҳмон ибн Сумра: «Муовияни топиб, унга сулҳ тузмоқни таклиф қиламиз», — дейишди. Ҳасан ал-Басрий: Мен Абу Бакрдан эшитиб эрдимки, бир куни Жаноб Расулуллоҳ ваъз айтиб турганларида Ҳасан ибн Али келиб қолибди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ «Бул ўғлим раҳнамодур! Шояд, Оллоҳ таоло унинг воситасида икки мусулмон тоифа орасини келиштириб қўйса!» — деб айтибдирлар», — деди».

Амр (ибн Динор) ривоят қиладилар: «Ҳармалани учратиб қолган эрдим, ул мунга бундай деди: «Мени Усома Ҳазрат Алининг ҳузурларига юбораётиб: «Борганинда сендан «Не учун

хўжайининг менга ёрдамга келмади?» деб сўрайдилар, сен: «Агар шернинг оғзига тушиб қолсангиз ҳам сиз бирлан бирга бўлур эрдиму, аммо бундай фитнаовар ишда иштирок этмоқни ўзимга раво кўрмадим, деб айтиб юбордилар, дегил», — деди. Кейин мен Ҳасан, Ҳусайн ҳамда Ибн Жаъфарнинг ҳузурига бориб эрдим, улар туям кўтарганча совға салом бериб юборишди».

21-боб. Қавм ҳузурида бир гапни айтиб, ташқарига чиққач, бошқа бир гапни айтса...

Нофиъ ривоят қиладилар: «Мадина аҳли Язид ибн Муовияни мансабдан туширгач, Ибн Умар ўз мулозимлари бирлан бола-чақаларини тўплаб: «Мен Жаноб Расулulloҳдан эшитганменки, қиёмат куни ҳар бир хоин тепасига (унинг хоин эрканлигини англатғувчи) байроқ тикиб қўйилғайдур. Биз Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига (адолатли бўлғаймиз деб бул кишига (Язид ибн Муовияга) онт ичган эрдик. Мен Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига садоқат билдириб бир кишига онт ичгач, онтидан қайтиб ўшал кишига қарши жанг қилмоқликни оқламағаймен. Бирортангизни уни мансабдан туширгансиз ва бул хусусда онт ичгансиз демайсиз, акс ҳолда ўртамизга раҳна тушган бўлур эрди», — деди».

Абулмипуол ривоят қиладилар: «Ибн Зиёд ва Маржж Шомда эрканлигида Ибн аз-Зубайр Маккада, хаворижлар Басрада бош кўтардилар. Мен отам бирлан бирга Абу Барза ал-Асламийнинг ҳузурига йўл олдим. Ҳовлисига етиб бориб ичкарига кирсак қамишдан қилинган кулбасининг соясида ўлтирган эркан, биз ҳам унинг ёнига бориб ўлтирдик. Кейин, Отам уни суҳбатга чорлаб: «Эй Абу Барза, одамларнинг не аҳволга тушиб қолганларини кўрмайсизми?! — дедилар. Кейин, шундай бир гапни айтдиларки, бундай гапни ул кишининг оғизларидан илгари сира эшитмаганимдан, Оллоҳ таолодан кўрқиб нафасим ичимга тушиб кетди. Ул киши бундай дедилар: «Мен Қурайш қабилаларидан дарғазабмен, сизлар илгари бечора ҳол, йўлдан адашган бир араб жамоаси эрдингизлар, Оллоҳ таоло Ислом ва Мухаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни, юбориб сизларни бул аянчли ҳолдин қутқарди ва ўзингиз кўриб турган мавқега муяссар этди. Мол-дунё деб ораларингизни бузган шахс — бу Шомдаги кишидур (яъни, Марвон ибн ал-Ҳакам), Оллоҳ таоло ҳақи, ул мол-дунё деб жанг қилаётир, сизларнинг ораларингиздагилар ҳам Оллоҳ таоло ҳақи, мол-дунё учун жанг қилаётирлар, уларни қўзғаган шахс — Маккадаги кишидур (яъни, Абдуллоҳ ибн аз-Зубайр). Оллоҳ таоло ҳақи, ул ҳам мол-дунё учун жанг қилаётир!».

Шақиқ ибн Саламий ривоят қиладилар: «Ҳузайфа ибн ал-Йамон: «Бугунги мунофиқлар Жаноб Расулulloҳ замонларидаги мунофиқлардан ҳам ёмонроқдур, чунким ул вақтдагилари ўз кирдикорларини яширар эрдилар, ҳозиргилари эрса, яширмайдилар», — деди». Ҳузайфа ибн ал-Йамон: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида мунофиқлар иймон келтириб муслмон бўлур эрдилар, аммо бугун эрса, иймон келтиргач қайта кофир бўлаётирлар», — дейдилар.

22-боб. Тириklar қабрда ётганлар ўрнини орзу қиладирган бўлмагунча қиёмат бўлмағайдур!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қабр ёнидан ўтиб кетаётган киши «Кошки, шунинг ўрнида бўлсам!» деб орзу қиладирган бўлмагунча қиёмат қоим бўлмағайдур», — дедилар».

23-боб. Замонлар ўзгариб одамларнинг бутларга ибодат қиладирган бўлиб қолмоқлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: "Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Давс қабиласи аёллари Зулхулуса аталмиш бутга сиғинадирган бўлмагунларига қадар қиёмат бўлмағайдур, Зулхулуса эрса Давс қабиласи жоҳилият даврида ибодат қилган бутдур», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қаҳтон қабиласидан бир киши чиқиб одамларни таёғи бирлан (қўй ҳайдагандек) ҳайдамагунча Қиёмат бўлмағайдур», — дедилар».

24-боб. Ўт (аланга) чиқмоғи ҳақида

Акас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қиёматнинг дастлабки белгиларидан бири шулким, машриқдан ўт (аланга) чиқиб, мағрибга тарқалғайдур», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Ҳижоз еридан ўт чиқиб Бусродаги туялар бўйини ёритмагунча қиёмат бўлмағайдур», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яқинда Фирот дарёси ўз олтин хазиналарини юзага чиқарадур, кўрганлар ундан заррача олмасин!» — дедилар».

25-боб.

Ҳориса ибн Ваҳб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Садақа қилиб қолингизлар, чунким кейин шундай замонлар келгайким, киши кимга садақа қилмоғини билмай сарсон бўлғайдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Эътиқоди бир бўлган икки катта халқ ўзаро урушмагунча қиёмат қоим бўлмағайким, улар ўртасида улкан қирғин бўлиб ўтгай. Шунингдек ўттиз чоғлик каззоб дажжоллар (ер юзига) юборилиб, уларнинг ҳар бири ўзини расулуллоҳ деб таъкидламагунча, илм барҳам топиб зилзилалар кўпаймагунча, умр тез ўтадирган бўлмагунча, фитналар авжга чиқиб қотиллик кенг тус олмагунча, мол-дунёнғиз ошиб-тошиб кетиб бировга садақа узатсангиз, ул: «Садақага зор эрмасмен!» — дейдирган кунлар колмагунча, одамлар кимўзарга иморат қурадирган бўлмагунча, киши қабр ёнидан ўтаётиб: «Қани энди, шунинг ўрнида бўлиб қолсам! — деб орзу қиладирган бўлмагунча ва қуш ўзи ботадирган томондан чиқмагунча қиёмат қоим бўлмағайдур! Қуёш тесқари томондан чиқса, барча одамлар иймон келтирғайлар, аммо бул уларга фойда бермағай, чунким улар шул дамгача иймон келтирмай ёким иймонли бўлиб бирор кори хайр қилмай келганлар. Қиёмат шул қадар тез содир бўладирким, ўртага молини қўйиб баҳолашиб турган икки киши савдолашиб ҳам, молини ўраб ҳам улгурмайдир, Қиёмат шул қадар тез содир бўладирким, туясини соғиб бўлган одам сутини ичиб улгурмайдир, қиёмат шул қадар тез содир бўладирким, ҳовуз кавлаб бўлган одам унга сув ичиб улгурмайдир, қиёмат шул қадар тез содир бўладирким, бир луқма таомни оғзиға олиб борган одам уни ютиб улгурмайдир!».

26-боб. Дажжол ҳақида

Муғира ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Ҳеч кимса Дажжол ҳақида Жаноб Расулуллоҳдан менчалик кўп сўрамагандур. Бир куни Жаноб Расулуллоҳ менга: «Дажжолдан сенга не зарар

етди?» — дедилар. Мен: «Одамлар айтадирларким, Дажжолнинг тоғдек нони-ю, дарёчалик суви бор эмиш», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бул айтганинг Оллоҳ таоло учун ҳеч гап эрмас!» — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дажжол Мадинанинг ташқарисига тушадир, кейин Мадина уч бор силкиниб, ўзидаги барча кофиру мунофиқларни унинг олдига итқитиб чиқариб ташлайдир», — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Дажжолнинг ўнг кўзи кўр бўлиб, гўёким узум донасидек бўртиб чиққандур», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамлар орасида тик туриб Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтдилар, сўнг Дажжол ҳақида гапираётиб: «Мен сизларни огоҳ қилиб айтурменким, ундан эҳтиёт бўлингизлар, мenden илгариги барча пайғамбарлар ҳам ўз умматини шундай деб огоҳлантиргандур, ammo мен сизларга бурунги пайғамбарлар айтмаган бир гапни айтайин, унинг бир кўзи кўр бўлиб, Оллоҳ таоло кўр эрмасдур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир куни ухлаб ётган эрдим, туш кўрдим. Тушимда Каъбани тавоф қилаётган эрмишмен. Ногоҳ, сочлари силлиқ, буғдой ранг бир кишига кўзим тушди. «Бул ким?» — деб сўраб эрдим, «Ибн Марям», — дейишди. Кейин, атрофга аланглаб гавдаси улкан, афти-ангори қизғиш, сочлари жингалак бир кўзи кўр кишини кўриб қолдим. Унинг ўшал кўр кўзи гўёким узум донасидек бўртиб турур эрди. «Бул ким?» — десам, «Бул — Дажжолдур», — дейишди. Ул Ҳузоалик Қатанга кўпроқ ўхшаб кетур эрди».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқиётиб Дажжол фитнасидан паноҳ тилаётганларини эшитганмен, — дейдилар.

Хузайфа ибн ал-Йамон ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Дажжол ҳақида гапираётиб: «Ул ўзи бирлан ўт (олов) ва сув олиб юрғай, ўти совуқ сув бўлиб, суви эрса ўтдир», — дедилар».

27-боб. Дажжол Мадинага кирмайди

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳ Дажжол ҳақида узоқ сўзладилар ва айтдиларки, Дажжол Мадинага киришдан маҳрум бўлганидан унинг ташқарисидаги ташландик бир ерга келиб тушғайдур. Шунда яхши одамлардан бири шаҳардан чиқиб унинг олдига келғайда: «Бизга Жаноб Расулulloҳ тасвирлаб берган ўшал Дажжол эрканлигини кўриб турибмен», — дегай. Дажжол одамларга: «Агар манави кишини ўлдириб, кейин тирилтирсам, менга шубҳа қилмайсизларми?» — дегай. Одамлар: «Йўқ, шубҳа қилмағаймиз», — дейишгай. Дажжол бояги кишини ўлдириб, сўнг тирилтирғай. Мазкур киши қайта тирилгач «Оллоҳ таоло ҳақи, мен бугун сени илгаригидан ҳам яхшироқ таниб олдим!» — дегай. Дажжол уни қайта ўлдирмоққа ҳарчанд уринмасин, энди сира кучи етмағай».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мадина йўлларини фаришталар кўриқлаб турадир, шул боисдан ул ерга Дажжол ҳам, вабо ҳам киролмағайдур», — дедилар».

Анас иби Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дажжол келиб Мадинани фаришталар қўриқлаб турганини кўргач, ул ерга яқинлаша олмағай, иншооллоҳ, вабо ҳам киролмағай!» — дедилар».

28-боб. Яъжуж ва Маъжуж ҳақида

Зайнаб бинти Жаҳш ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулуллоҳ «Ло илоҳа иллаллоҳу» дея ваҳима бирлан ҳузуримга кириб келдиларда: «Арабларнинг шўри қуриб қолди, уларнинг бошига фалокат тушмоғига яқин қолди, бугун Яъжуж ва Маъжужнинг олдидаги ғов мана шунча очилди», — деб бармоқларя бирлан кўрсатдилар. Мен: Ё Расулаллоҳ, солиҳ банда бўла туриб биз ҳам ҳалокатга учрағаймизми?» — дедим. Ул зот: «Ҳа, агар ёмонлик кўпайиб кетса!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яъжуж ва Маъжужнинг олдидаги ғов мана шунча очилди», — дедилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ҲУКМЛАР КИТОБИ

Оллоҳ таолонинг қавли («Ан-Нисо» сураси): «... атийъуллоҳа ва атийъуур-расуула ва уулил-амри минкум...». Оятнинг мазмуни: «... Оллоҳга, расулга ва ўзларингиздин бўлган ҳокимларга итоат қилингизлар...».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Кимки менга итоат қилса, Оллоҳ таолога итоат қилган бўлур, кимки менга осийлик қилса, Оллоҳ таолога осийлик қилган бўлур, кимки амиримга итоат қилса, менга итоат қилган бўлур ва кимки амиримга осийлик қилган бўлса, менга осийлик қилган бўлур», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ҳар бирингиз бошлиқ эрмасмисиз ва ҳар бирингиз ўз қўл остингиздагиларга масъул эрмасмисиз?! Одамларга раҳбарлик қилгувчи имом ҳам бошлиқ бўлиб, ўз қўл остидагиларга масъулдур, эр эрса ўз оила аъзоларига бошлиқ бўлиб, уларга масъулдур, хотин ҳам эрининг уйидагилар бирлан болаларига бошлиқ бўлиб, уларга масъулдур, қўл эрса хўжайинининг мол-мулкига ҳомий бўлиб, унга масъулдур. Демак ҳар бирингиз бошлиқ бўлиб, ўз қўл остингиздагиларга масъулдурсиз!».

1-боб. Амирлар Қурайш қабиласидан бўлмоғи лозимлиги ҳақида

Аз-Зухрий ривоят қиладилар: «Муҳаммад ибн Жубайр ибн Мутъим Муовия ҳузуридаги Қурайш қабиласидан келган меҳмонлар бирлан ўлтирганида Абдуллоҳ ибн Амр: Амирлар Қаҳтон қабиласидан бўлмоғи керак!» — деб айтди. Буни эшитиб Муовиянинг ғазаби келдида, халқ олдида чиқиб Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтгач, бундай деди: «Менга хабар қилдиларким, сизларнинг ораларингизда на Оллоҳ таолонинг Китобида ва на Жаноб Расулуллоҳнинг ҳадисларида зикр қилинмаган гапларни айтиб юрғувчи кишилар мавжуд эркан. Улар сизларнинг ораларингиздаги жоҳил (нодон) кишилардур. Ўз қўл остингиздагиларни йўлдан оздирадиган (қабиқ) ниятлардан ҳазар қилингиз! Мен Жаноб Расулуллоҳнинг: «Амирлик агар динга қарши чиқмасалар, Қурайш аҳли қўлида бўлғай ва ҳеч кимса уларга қаршилиқ қила кўрмасинким, Оллоҳ таоло қаршилиқ қилганни юз тубан қулатғайдур!» — деб айтганларини эшитганмен».

Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Амирлик Қурайш аҳли қўлида бўлғайдур, гарчи улардан икки кишигина қолган бўлса!» — дедилар».

2-боб. Оқилона ҳукм чиқарган кишига тегадирган ажру савоб ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Ва ман лам йаҳқум бимо анзалаллоҳу фаулоика ҳумул-фосиқуун». Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ таоло нозил қилган Китобга биноан ҳукм чиқармайдирганлар фосиқдурлар».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки нарсадан бўлак нарса хусусида бировга ҳасад қилмаслик лозим: Оллоҳ таоло бир бандасига мол-дунё ато этган бўлсада, ул уни ҳақ йўлда сарфлаётган бўлса ва ёким Оллоҳ таоло бир бандасига ақлу идрок ато этган бўлса-ю, ул ўз ақлу идрокини ишлатиб оқилона ҳукмлар чиқараётган бўлса, (Анас қилса, арзигайдур!)» — дедилар».

3-боб. Агар имом гуноҳ ишни буюрмаган эрса, унга қулоқ солиб итоат этмоқ лозимдур!

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қулоқ солиб итоат этингизлар, гарчи мен сизларга боши майиз янглиғ қоп-қора бир қулни бошлиқ қилиб қўйсам ҳам!» — дедилар».

Иби Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ўз амирининг бирор ишини ёқтирмаса, сабр қилсин, чунким жамоатдан бир қарич четга чиққан киши жоҳилият (даври) ўлимини топгай (яъни, иймонсиз кетгай)!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Мусулмон одам гуноҳ бўлмайдирган амру фармонга, ул ўзига ёқадирми ё йўқми, қулоқ осиб итоат қилмоғи лозимдур, агар гуноҳ ишга буюрилғон эрса, на қулоқ солмоқ ва на итоат этмоқ лозимдур», — дедилар».

Али (ибн Абу Толиб) ривоят иладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қўшинга бир ансорийни қўмондон қилиб тайинладиларда, аскарларга унга итоат этмоқни буюрдилар, кейин уларни бир ерга жўнатдилар йўлда қўмондон нимадандир дарғазаб бўлиб, аскарларга: "Жаноб Расулulloҳ менга итоат қилмоқларингизни сизларга буюриб эрмабмидилар?!» — деди. Аскарлар: "Ҳа, шундоқ!" — дейишди. Қўмондон: «Мен қарор қилурменким, ўтин йиғиб гулхан ёқингизлар, сўнг унга кирингизлар!» — деди. Аскарлар ўтин тўплаб гулхан ёқишди, гулханга киришга келганда бир-бирларига қараб туриб қолишди. Шунда айримлари: «Бизлар ўтга (жаҳаннамга) кирмайлик деб жаноб Расулulloҳга эргашган эрдик-ку! Нечун энди ўтга кирғаймиз?!» — деб турганларида тўсатдан олов ўчиб қолди. Қўмондон ҳам ғазабидан тушди. Шул ҳақда Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдилар, ул зот: «Агар улар (қўмондоннинг амрига итоат қилиб гулханга кирганларида) абадулабад (жаҳаннам ўтидан) чиқолмас эрдилар, чунким бошлиққа хайрли ишлардагина итоат этмоқ лозимдур!» — дедилар».

4-боб. Илтимоссиз амир бўлган одамга Оллоҳ таоло мададкордур!

Абдурраҳмон иби Сумра ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Эй Абдурраҳмон, амирлик мансабини илтимос қилмағил, агар амирлик (мансабига) илтимос бирла эришсанг, унга суяниб қолғайсен, агар илтимоссиз эришсанг, унга мадад берғайсен! Башарти, илгари қасам ичган эрсангу, ўшал қасаминг устига бирор бошқа қасам ичмоқни лозим топсанг, илгариги қасаминг учун каффорат бериб, сўнг бошқа қасам ичғил!» — дедилар».

5-боб. Амирлик мансабига илтимос бирла эришган одам унга суяниб қолғай!

Бу ерда юқоридаги хадис такроран келтирилган.

6-боб. Амирлик мансабига ҳирс қўймоқнинг макруҳлиги ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Сизлар мен вафот этиб кетганимдан сўнг амирлик мансабига хирс қўйғайсизлар, қиёматда эрса бул қилмишларингиз учун надомат чеккайсизлар», — дедилар».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Мен ва мен бирлан яна икки киши Жаноб

Расулulloҳнинг ҳузурларига кирдик. Ҳамроҳларимдан бири «Ё Расулаллоҳ, бизни амир қилиб кўйингиз!» — деди, иккинчиси ҳам шул гапни айтди. Жаноб Расулulloҳ: «Биз амирлик мансабини илтимос қилиб келган ёким амирлик мансабига ҳирс кўйган одамни амир қилавермагаймиз!» — дедилар».

7-боб. Қўл остидагиларга насиҳат қилмаган бошлиқ ҳақида

Ҳасан (ал-Басрий) ривоят қиладилар: «Убайдуллоҳ ибн Зиёд касталаниб ётган Маъқил ибн Ясорни кўргани борди. Шунда Маъқил унга: «Мен ўзим Жаноб Расулulloҳдан эшитган бир ҳадисни сенга ҳикоя қилайин, ул зот бундай деб айтган эрдилар», — деди: «Оллоҳ таоло бирор бандасини одамларга бошлиқ қилса-ю, ул ўз қўл остидагиларга насиҳат амри маъруф қилмаса, жаннатнинг ҳидини ҳам тополмағайдур!».

Ҳасан ал-Басрий ривоят қиладилар: «Биз бемор Маъқил ибн Ясорни кўргани бордик. Убайдуллоҳ ичкарига кирганда Маъқил унга Жаноб Расулulloҳдан эшитган қуйидаги ҳадисни айтиб берибдур: «Мусулмонларга бошлиқ бўлган киши ўз қўл остидагиларни алдаса, Оллоҳ таоло уни жаннатдан маҳрум қилғайдур!».

8-боб. Қийнаганни Оллоҳ таоло қийнагай!

Тариф Абу Тамима ривоят қиладилар: «Мен Сафвон бирлан Жундубни ва унинг дўстларини кўрдим, Жундуб уларга насиҳат қилаётган эрди. Улар: «Сиз Жаноб Расулulloҳдан бирор ҳадис эшитганмисиз?» — дейишди. Жундуб: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг «Кимки бировни шармисор қилса, Оллоҳ таоло ҳам уни қиёмат кунини шармисор қилғай, кимки ўзгаларни қийнаса, Оллоҳ таоло ҳам уни Қиёмат кунини қийнагай» — деб айтганларини эшитганмен», — деди. Улар «Бизга ўғит берингиз!» — дейишди. Шунда ул «Инсон (ўлгач), дастлаб қорни ирийди. Фақат ҳалол топиб энглар, ўзингиз бирлан жаннат орасига ғов тушмасин десангиз, кафтингизни қон бирла булғаманглар», — деди».

9-боб. Йўлда (кетаётиб) ҳукм ва фатво чиқармоқ ҳақида

Яҳё ибн Йаъмур йўлда кетаётиб, Шаъбий эрсалар эшиклари остонасида туриб фатво берганлар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Мен ва Жаноб Расулulloҳ масжиддан чиқиб келаётган эрдик бир киши бизни масжид эшиги остонасида учратиб: «Ё Расулаллоҳ, қиёмат қачон содир бўлғай?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: "Қиёматга қандай ҳозирлик кўриб қўйгансен?" — дедилар. Шунда бояги одам жимиб қолди, сўнг «Ё Расулаллоҳ, на қиёматга етарли ҳозирлик кўра олмадим, на рўзани, на намозни ва на садақани ёлчитдим, аммо мен Оллоҳ таоло бирлан унинг расулини яхши кўрғаймен!» — деди. Ул зот: «Сен ўзинг яхши кўрганлар бирласен!» — дедилар».

10-боб. Жаноб Расулulloҳнинг эшикбонлари бўлмагани ҳақида

Собит ал-Буноний ривоят қиладилар: «Мен Анас ибн Моликнинг ўз оиласидаги аёллардан бирига: «Сен фалон аёлни танирмисен?» — деганини эшитдим. Аёл унга: «Ҳа, танирмен», — деб жавоб берди. Шунда Анас бундай деди: «Бир кунини Жаноб Расулulloҳ мазордан ўтиб кетаётиб ўшал аёлнинг бир қабр устида йиғлаб ўлтирганини кўриб қолдиларда, унга: «Оллоҳ таолодан кўрқил, сабр қилғил!» — дедилар. Аёл: «Нари турингиз, сиз менинг мусибатимдан

беҳабарсиз!" — деди, Жаноб Расулulloҳ индамай йўлда давом этдилар. Шул аснода бир киши келиб қолиб, аёлдан: «Жаноб Расулulloҳ сенга не дедилар?» — деб сўради. Аёл Мен ул зотни танимабмен», — деди. Бояги одам: «Ул киши Жаноб Расулulloҳ эрдилар», — деди. Шунда аёл (узр сўрамоқ бўлиб) Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига равона бўлди, етиб боргач, эшикбон йўқлигини кўриб ичкарига кирдида: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, мен сизни танимабмен!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Бошга мусибат тушган дастлабки кунлардаги сабр — сабрдур!» — дедилар.

11-боб. Ҳоким ўзидан мансаби юқори бўлмиш имом мавжуд бўлмаса ҳам қатл жазосига лойиқ кишини ўлимга маҳкум қилаверади

Анас ибн Молик ривоят қиладилар «Қайс ибн Саъд Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида амирга итоат қилғувчи миршаблар бошлиғи сифатида эрди».

Абу Мусо (ал-Ашъарий) ривоят қиладиларки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни (Яманга) жўнатгач, кетидан Маозни юборибдилар.

Абу Бурда ривоят қиладилар: Бир одам исломга кирди, сўнг ундан қайтиб яҳудий динига кирди. Маоз ибн Жабал ўшал одамни излаб келиб, Абу Мусонинг ҳузуридан топди. Унинг оёқ-қўли боғлиқ ҳолда ётганини кўриб, Абу Мусога: «Бул одамни нечун боғлаб кўйдинг?» — деди. Абу Мусо: «Ул исломга киргач, ундан қайтиб яҳудий динига кирди», — деди. Маоз: «Уни ўлдирмагунимча ўлтирмағаймен, чунким Оллоҳ таоло ва унинг расули саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳукмлари шулдур!» — деди».

12-боб. Ҳоким ғазабнок ҳолида ҳукм чиқариши ёким фатво бермоғи жоизми?

Абдулмалик ибн Нумайр Абдуррахмон ибн Абу Бакрадан нақл қиладилар: «Абу Бакра ўғли Сижистонда қозилик қилиб турган вақтда: «Ғазабнок ҳолингда икки киши устидан ҳукм чиқармагил, чунким мен Жаноб Расулulloҳдан эшитганменким, ҳоким бўлмиш шахс икки киши устидан ҳукм чиқараётган чоғида ғазабнок ҳолда бўлмаслиги лозимдур!» — деб мактуб йўллади».

Абу Масъуд ривоят қиладилар: «Бир одам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, мен фалончи (имом) сабабли бомдод намозига чиқмаймен, чунким ул узун сураларни ўқиб намозни чўзиб юборадир», — деди. Мен Жаноб Расулulloҳнинг ўшал кун ваъз айтаётганларидагидек дарғазаб бўлганларини кўрмаганмен, ул зот: «Эй одамлар, ораларингизда қавми намоздан бездирғувчи кишилар бор эркан, қайсинингиз имомлик қилсангиз, намозни қисқароқ ўқингиз!» — дедилар».

Солим (ибн Абдуллоҳ ибн Умар) ривоят қиладиларки, оталари Абдуллоҳ ибн Умар хотинларини ҳайз кўрган ҳолида талоқ қилибдилар. Бул ҳақда Жаноб Расулulloҳга айтишганда, ул зот дарғазаб бўлиб: «Уни қайта никоҳлаб олсин ва ҳайздан поклангач, яна бир марта ҳайз кўриб поклангунча уйида сақлаб турсин, кейин талоқ шарт бўлса, талоқ қилаверсин!» — деб айтибдилар.

13-боб. Гап-сўз ва тухматдан қурқмайдирган қози одамлар иши юзасидан ўзи билиб ҳукм чиқаравергай деб ҳисоблаган киши хусусида

Чунончи, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Абу Суфённинг хотини) Ҳиндга:

«Инсофдан чиқмай ўзинг бирлан болаларингга етарлигини олғил!» — деб айтганлар. Қози ана шундай хайрли ишлар юзасидангина ўзи билиб ҳукм чиқармоғи жоиздур.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳинд бинти Утба ибн Рабиъа келиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ таоло ҳақи, мен илгари ер юзидаги чодирда яшовчиларнинг сизнинг чодирингиздагилардан хор-зорроқ бўлмоғини истамас эрдим, энди бугун эрса сизнинг чодирингиз аҳлининг ер юзидаги чодир аҳлидан азизроқ бўлмоғини истагайдурмен!» — деди. Кейин: «(Эрим) Абу Суфён хасис одам, агар унинг нарсаларидан болаларимга едирсам, менга гуноҳ бўлмагайми?! — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Инсоф бирлан олиб едирсанг, сенга гуноҳ бўлмагайдур», дедилар

14-боб. Мухрланган хатнинг сохта эрмаслигига далил келтирмоқ ва бунинг қулай ва ноқулай томонлари ҳамда ҳокимнинг ўз хизматчиларига, қозининг эрса қозига хат ёзмоғи ҳақида

Баъзи одамлар (уламолар). «Ҳоким ҳадд жазосига тааллуқли масала хусусида тегишли одамларига хат ёзмалиги керак», — деб туриб, кейин: «Лекин, биров бировни билмай ўлдириб қўйганда ҳоким тегишли одамларига кўрсатма бериб хат ёзмоғи жоиздур, чунки бул масала энди ҳадд жазосига алоқадор бўлмай, мол (хун учун олинадирган жарима) бирлан боғлиқдур», — деб таъкидлайдилар. Аслида, билмай ўлдирганлик бирлан қасддан ўлдирганликнинг ҳукми бирдур.

Умар ибн ал-Хаттоб ўз хизматчисига ҳадд жазоси ҳақида хат ёзди. Умар ибн Абдулазиз эрса, синдирилган тиш учун тиш синдирмоқ кераклиги хусусида хат ёзди. Иброҳим: «Қози қозига хат ёзмоғи мумкиндур, агар улар бир-бирларининг ёзув ва муҳрларини танисалар», — дейдилар. Шаббий: «Қозининг муҳрланган хатини очмасдан топшириш керак», — дейдилар. Муовия ибн Абдулқарим ас-сакафий: «Басра қозиси Абдулмалик ибн Яъло, Йиос ибн Муовия, Ҳасан, Сумома ибн Абдуллоҳ ибн Анас, Билол ибн Абу Бурда, Абдуллоҳ ибн Бурайда ал-Асламий, Омир ибн Убайда ва Аббод ибн Мансурнинг қозидан келган хатларни гувоҳ-далилсиз қабул қилиб олганларини шоҳиди бўлганмен. Агар хатни бировдан қабул қилиб олган масъул киши уни сохта деб айтса, текшириб аниқлағил, дейилғай. Қозидан келган хатга биринчи бўлиб исбот талаб қилган киши — Ибн Абу Лайло ва Сувор ибн Абдуллоҳдурлар. Абу Нуъайм: «Бизга Убайдуллоҳ ибн Муҳриз бундай деб айтган эрди», — дейдилар: «Мен Мусо ибн Анасинг хатини олиб Басра қозисининг ҳузурига келдимда, фалончида менинг ундай ва бундай нарсаларим бор, ул эрса ўзи Куфададур, деб хатни далил қилиб кўрсатдим. Кейин хатни олиб Қосим ибн Абдурраҳмоннинг ҳузурига бордим, ул хатнинг тўғрилигига ишониб, менинг ишимни ҳал қилиб берди». Аммо, Ҳасан ал-Басрий ва Абу Килоба хатни очиб ўқимай туриб васиятга гувоҳлик беришни макруҳ деб ҳисоблашадир, чунки бировга жабр қилиб қўйиш мумкиндур. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар аҳлига: «Ёким соҳибларингизнинг хунини тўлайсизлар ёхуд сизларга уруш эълон қилғаймиз!» — деб хат ёздилар. Зухрий парда ортида турган аёлга гувоҳлик бермоқ ҳақида сўзлаб: «Уни танисанг, гувоҳлик берғил, акс ҳолда гувоҳлик бермағил!» — дейдилар.

Анас иби Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Румга мактуб ёзмоқчи бўлганларида, саҳобалар: «Улар муҳрланган хатнигина ўқиғайлар», — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ кумушдан муҳр кўзли узук ясаиб олдилар, мен унинг жилосини ва ундаги «Муҳаммад расулulloҳ» деб ўйилган ёзувни ҳозир ҳам кўриб тургандекмен».

15-боб. Киши қачон қозиликка муносиб бўлғай?

Ҳасан ал-Басрий: «Оллоҳ таоло ҳокимларга нафсинг қули бўлмасликни, одамлардан чўчимасликни ва оятларни пулга сотмасликни амр қилди», — дедида, қуйидаги оятни ўқиди («Сод» сураси): Оятнинг мазмуни: «Эй Довуд, биз сени ер юзига халифа қилдик энди сен одамлар ўртасида инсофу адолат ила ҳукмдорлик қилғил ва нафсинг хоҳишига бўйин эгмағилким, сени йўлдан оздирур, Оллоҳ йўлидан озганлар учун эрса, улар ўзлари унутиб қўйган ҳисоб-китоб кунда қаттиғ азоб мавжуддур») Кейин, ал-Басрий мана бул оятни ўқиди («Ал-Моида» сураси): Оятнинг мазмуни: «Биз ҳидоят ва нурувар тавротни нозил қилган эрдикким, Оллоҳ таолога бўйинсунган пайғамбарлар унинг ила яҳудийлар ўртасида ҳукм юргизур эрдилар, машойихлар ва уламолар ҳам Оллоҳ таолонинг Китобида ўзларини тиймоқлари хусусида айтилган кўрсатмаларга риоя қилган ҳолда ҳукм чиқорур эрдилар ва улар бунинг гувоҳи бўлганлар. Бас, сизлар ҳам одамлардан чўчимангизлар, (аксинча) мендан кўрқингизлар ва менинг оятларимни пулга сотмангизлар, Оллоҳ таолонинг нозил қилган ҳукмига мувофиқ ҳукм қилмаганлар кофирлардур». Сўнг, Ҳасан ал-Басрий қуйидаги оятни ўқиди («Ал-Анбиё» сураси) Оятнинг мазмуни: «Довуд бирлан Сулаймонни эслангиз, бир қавмнинг қўйлари бировнинг экинини тунда еб қўйганда иккиси ўз ҳукмларини чиқарган эрдилар, биз улар ҳукм чиқараётганда ҳозир бўлиб, бул хусусда қандай ҳукм чиқармоқ лозимлигини Сулаймонга англатдик ҳамда иккаласига ҳам ҳукму илм ато этдик». Ҳасан ал-Басрий бундай дейдилар: «Оллоҳ таоло Сулаймонни мақтаб, Довудни изза қилмади. Агар Оллоҳ таоло улар иккаласининг қилган ишларини Қуръонда эслатмаганида (бугунги кунда) қозилар ҳалок бўлган бўлур эрдилар (яъни, хато ҳукм чиқариб, гуноҳга қолган бўлур эрдилар), чунким Оллоҳ, таоло Сулаймонни билими учун мақтаб, Довудни идрокига яраша ҳукм чиқаргани учун кечирди».

Музоҳим ибн Зуфар: «Бизга Умар ибн Абдулазиз бундай деди», — дейдилар: «Беш хислат мавжудким, қози улардан бирида хатоликка йўл қўйса, ўзига гуноҳ орттирғай. Булар — фаҳм фаросатлилик, хушмуомалалик, ҳалоллик, матонатлилик ва илмга чанқоқликдур».

16-боб. Ҳоким ва унга хизмат қилғувчиларнинг ризқи (маоши) ҳақида

Қози Шурайҳ қозилиги учун маош олар эрди. Оиша онамиз: «Васий қилган ишига яраша маош олиб турган, Абу Бакр ва Умар ҳам худди шундай», — дейдилар.

Ҳувайтиб ибн Авдулуззо ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн ассаъдий Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига халифалик қилиб турган вақтларида борган эркан, ул киши: «Бирор амалга сени таъйин қилайин, маош олиб турғил, десам, истамадинг», — дебдилар. Абдуллоҳ: «Ҳа, шундоқ!» — дебди. Ҳазрат Умар: «Унда мендан не истағайсен?» — дебдилар. Абдуллоҳ: «Менинг кўплаб йилқим ва қулларим мавжуд, турмушим яхши, оладирган маошимни мусулмонларга садақа қилсам, деб эрдим!» — дебди. Ҳазрат Умар бундай дебдилар: «Бундай қилмағил, мен ҳам бир пайтлар сен каби фикр қилғон эрдим! Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга тортиқ бериб турур эрдилар, ҳар сафар мен ул зотга: «Буни мендан кўра камбағалроқ кишига берсангиз!» — дер эрдим. Бир куни одатдагидек мол (маош) бериб эрдилар, мен яна: «Буни мендан камбағалроқ кишига берингиз!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ шунда: «Аввал буни бисотингга кўшиб қўйғил, сўнг садақа қилаверғайсен! Ўзингга бирор нарса тортиқ қилинганда, агар тамаъгирлик ҳам, тиламчилик ҳам қилмаган эрсанг, олғил, илло кўзингни оч қилмағил!» — дедилар».

17-боб. Масжидда киши ҳақида

Ҳазрат Умар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг минбарлари олдида туриб лиён қилдилар. Шурайҳ, Шаъбий ва Яҳё ибн Йаъмур (айбдорни) масжидда муҳоҳама қилдилар. Марвон ибн ал-Ҳакам (масжид) минбари олдида туриб Зайд ибн Собитга онт ичмоқни амр қилди. Ҳасан ал-Басрий ва Зурора ибн Авфо масжид ташқарисидаги майдонда қозилик қилишар эрди.

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: Мен ўн беш ёшлигимда бир эру хотиннинг масжидда мулоъана қилганининг шоҳиди бўлганмен, ўшанда уларни ажратиб юборишган эрди».

Саҳл ибн Саъд ривоят қиладилар: «Бир ансорий Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Киши ўз хотинини бегона эркак бирлан тутиб олса, уни ўлдирадирми?» — деб сўради, Кейин, ўшал эру хотинни масжидга олиб келишиб лиён қилишганининг шоҳиди бўлдим».

18-боб. Масжидда ҳукм қилиб, ҳадд урмоққа келганда уни масжид ташқарисида ижро этмоқни амр қилган киши ҳақида

Ҳазрат Умар: «Уни масжид ташқарисига олиб чиқингизлар!» — деганлар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда ўлтириб эрдилар, бир киши ҳузурларига келиб: Ё Расулаллоҳ, мен зино қилиб қўйдим!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ юзларини ўгириб олдилар. Кейин, бояги одам тўрт бор шундай деб ўзига-ўзи гувоҳлик келтиргач, Жаноб Расулуллоҳ: «Мабодо, жинни эрмасмисен?» — дедилар. Ул: «Иўқ, жинни эрмасмен», — деди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Буни олиб бориб, тошбўрон қилинганлар!» — деб амр қилдилар. Ибн Шиҳоб: «Мен уни мусаллода тошбўрон қилганлардан бири эрдим», — дейдилар».

19-боб Имомнинг даъвогарларга панд-насиҳат қилмоғи ҳақида

Мўминлар онаси бўлмиш Умму Салама ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мен ҳам инсонмен, баъзан хусуматлашиб ҳузуримга келганингизда бирингининг далилингиз иккинчиникидан ишончлироқ кўриниб, нотўғри ҳукм чиқариб қўймоғим мумкиндур. Башарти, бирингининг ҳақингизни иккинчингизга ноҳақ олиб берсам, олмангиз, акс ҳолда мен У сизга дўзах ўтидан бир парча олиб берган бўлурмен!»

20-боб. Ҳокимнинг ҳокимлик давридаги гувоҳлиги ҳукм чиқармоққа асос бўла оладир, ундан илгариги гувоҳлиги эрса, фақат даъво ўрнига ўтгайдур!

Қози Шурайҳ ўзларидан бир киши гувоҳлик сўраганда: «Амирнинг ҳузурига борғил, мен сенга гувоҳлик бергаймен!» — деб айтган эрканлар.

Икрима ривоят қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Абдурраҳмон ибн Авфдан: «Агар амирлик вақтингда бир кишининг зино ёким ўғрилиқ қилаётганини кўриб қолсанг, яққа ўзининг гувоҳлигинг бирла ҳукм чиқараверарми эрдинг?» — деб сўрадилар. Ул: «Амир бўлсанг ҳам гувоҳлигинг оддий бир мусулмоннинг гувоҳлигичадир», — деди. Ҳазрат Умар: «Рост айтдинг. Агар мен одамларнинг: «Умар Оллоҳ таолонинг Китобига ўзидан қўшимча киритди!» — деб таъна қилишларидан қўрқмаганимда эрди уйга Ражм оятини ўз қўлим бирлан яна бир бор ёзиб қўйган бўлур эрдим!» — дедилар. Моиз ўзи Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб зино қилганлигига тўрт марта иқроп бўлгач, ул зот уни ражм (тошбўрон)

қилмоқни амр қилдилар. Лекин, шунда Жаноб Расулulloҳнинг яна бир бошқа гувоҳ талаб қилганликлари хусусида эслатиб ўтилмайди. Ҳаммод: «Агар ҳоким ҳузурда ўз айбига бир марта иқрор бўлса, кифоя, ражм қилинаверади», — дейдилар. Ҳакам эрсалар: Тўрт марта ўз айбига иқрор бўлмоғи лозимдур», — дейдилар.

Абу Қатода ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳунайн куни (ҳижрий 8-йилда Ҳунайн қишлоғида мушрикларга қарши жанг қилинган кун): «Мушрикни ўлдирганига гувоҳи бор кишигина, унинг нарсаларини олмоққа ҳақлиғдур», — дедилар. Шунда мен ўзим ўлдирган мушрик учун гувоҳ излаб тополмадимда, ўлтириб ўйга толдим, кейин буни Жаноб Расулulloҳга айтдим. Ул зотнинг ҳузурларидагилардан бири: «Ўшал ўлдирилган мушрикнинг қуроллари мендадур», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Уни рози қилғил!» — дедилар. Абу Бакр норози бўлиб: «Йўқ, асло, Қурайш чиябўриваччасига бериб, Оллоҳ таоло ва унинг расули йўлида жанг қилган шерни маҳрум қилмангиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ қулоқ солиб бояги одамга буюрдилар, ул менга ўлдирилган мушрикнинг қуролларини қайтиб берди. Кейин мен уни сотиб, пулига боғ олдим, бул менинг дастлабки бисотим эрди». Ҳижоз ақли: «Ҳоким ҳокимлик даврида ёким ундан илгари ўзи кўрган жиноят юзасидан ўз ихтиёрича ҳукм чиқармаслиги лозимдур», — дейишадир. Гарчи ҳоким қозилар мажлисида ўзга бир кишининг жиноят қилганига гувоҳлик бериб иқрор бўлсада, баъзи уламоларнинг фикрича, то икки гувоҳ унинг даъвоси тўғри эрканлигини тасдиқламагунча, айбланувчига қарши ҳукм чиқарилмағайдур. Баъзи уламоларнинг таъкидлашига қараганда эрса, биргина ҳокимнинг гувоҳлиги бирлан айбдорга қарши ҳукм чиқарилаверғай, чунким ҳоким ишончли шахс бўлиб, гувоҳ талаб қилмоқдан мақсад ҳақиқатни аниқламоқдур, ҳокимнинг ўзга бир шахсни айбдор деб иқрор бўлгани эрса, гувоҳликдан ортиқ эрмиш. Яна айрим уламолар: «Мол-мулк хусусида бўлса, шундай қилмоқ мумкин, бошқа масалада бундай қилиб бўлмайдур», — дейишадир. Қосим (ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр): «Ҳоким ўзгалар бирлан фикрлашмай, фақат ўз билганига таянган ҳолда ҳукм чиқармаслиги лозим, чунким шундай қилса, мусулмонлар олдида тухматга қолиб, ўзига нисбатан уларда шубҳа туғдирғайдур. Жаноб Расулulloҳ шубҳага йўл бермасликни таъкидлаб, шул хусусда хотинлари Сафийя бирлан масжиддан чиқиб келаётганларида содир бўлган бир воқеани айтиб берганлар».

Али ибн Ҳусайн (ибн Али ибн Абу Толиб) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (масжидда эътикофда эрканликларида) ҳузурларига Сафийя келди, қайтаётганида ул зот уни кузатиб чиқдилар. Шунда икки ансорий ўтиб қолиб эрди, Жаноб Расулulloҳ уларни чақириб: "Бу (ўзимнинг хотиним) — Сафийядур!" — дедилар. Улар: «Субҳоноллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «(Ажабланмангизлар), дарҳақиқат шайтон инсон қон томирларида қон бирла оқиб юрғайдур!» — дедилар».

21-боб. Волий (ҳукмдор) икки амирни бир ерга юборса, бир-бирига итоат қилиб, ўзаро қаршилик қилмасликни буюрғайдур!

Саъид ибн Абу Бурда ривоят қиладилар: «Мен отам Абу Бурданинг бундай деганларини эшитдим: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам отам бирлан Маоз ибн Жабални Яманга юбораётиб: «Қулайлик яратингизлар, қийинчилик туғдирмангизлар, хушнуд этингизлар, бездирмангизлар ва бир-бирингизга итоат этингизлар!»— дедилар. Отам Жаноб Расулulloҳга: «Бизнинг Яманда асалдан шароб тайёрлайдилар», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳар бир маст қилғувчи нарса ҳаромдур!» — дедилар.

22-боб. Ҳокимнинг таклифни қабул қилмоғи ҳақида

Усмон ибн Аффон разияллоҳу анҳу Муғира ибн Шуъбанинг қули тўйга таклиф қилганда қабул қилганлар.

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Асирни озод қилингизлар, тўйга таклиф қилинсангиз, борингизлар!» — деб айтганлар».

23-боб. Закот йиғувчиларнинг (закотдан олган) «ҳадялари» ҳақида

Абу Қумайд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бану Асад қабиласидан бўлмиш Ибн ал-Лутбийя исмли бир кишини закот йиғиб келмоққа юбордилар. Ул қайтиб келиб: «Мана булар сизга (яъни, Байтулмолга, хазинага), мана булар эрса, менга ҳадя қилинди», — деди. Шунда Жаноб Расулulloҳ минбарга чиқиб Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтдиларда, сўнг: «Биз закотчини закот йиғиб келмоққа юборганимизда нега ул қайтиб келиб: «Мана булар сизга, мана булар эрса, менга ҳадя қилинди», — дейдир, агар истаги шул эрса, ота-онасининг ўйида ўлтириб «Ҳадя олиб келадиларми, йўқми?» деб пойлаб ўлтиравермайдими?! Оллоҳ таоло ҳақи, кимки закотдан уриб қолса, қиёмат куни ўшал нарсани елкасида кўтариб келгай, агар ул туя эрса, ўкириб, сигир эрса, бўкириб, қўй эрса, маъраб турғайдур!» — дедилар. Кейин, икки қўлларини баланд кўтариб «Тушунтира олдими?» деб уч бор такрорладилар, шунда мен қўлтиқларининг оппоқлигини кўриб қолдим».

24-боб. Озод қилинган қуллардан қози ва амалдорлар таъйин қилмоқ ҳақида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Биринчи муҳожирлардан бўлмиш Абу Ҳузайфанинг озод қилинган қули ҳамда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари, жумладан Абу Бакр, Умар, Абу Салама, Зайд ва Омир ибн Рабиъа Қубо масжидида (бирлари қозилик бирлари амалдорлик қилур) эрдилар».

25-боб. Қабила оқсоқоллари ҳақида

Урва ибн аз-Зубайр ривоят қиладилар: «Марвон ибн ал-Ҳакам ва Мисвар ибн Маҳрама бундай деб айтдилар: «Одамлар мусулмонларнинг Ҳавазин қабиласига мансуб асирларни озод қилинмоғига розилик билдирганликларини Жаноб Расулulloҳга айтишганда, ул зот: «Сизларнинг қайси бирингиз рози-ю, қайси бирингиз норози, буни билмағаймен, борингизлар, оқсоқолларингиздан суриштириб билиб келингизлар!» — дедилар. Улар бориб, оқсоқолларидан суриштириб билиб келгач, Жаноб Расулulloҳга: «Мусулмонлар ризолик билдириб, рухсат беришди», — деб хабар қилишди».

26-боб. Султонни ўз ҳузурида улўғлаб, ташқарига чиққач, бошқа бир гапни айтмоқнинг макруҳлиги ҳақида

Осим ибн Муҳаммад оталаридан нақл қиладилар: «Бир гуруҳ кишилар Ҳазрат Умарга: «Биз султонимизнинг ҳузурига кирганимизда унга унинг ҳузуридан чиққанимизда айтадирган гапимизнинг аксини айтамыз», — дейишди. Ҳазрат Умар уларга: «Биз буни мунофиқлик деб атар эрдик», — дедилар».

Абу Ҳурайра айтадиларки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Одамларнинг энг ёмони икки юзламачи киши бўлиб, ул бировларга бир юзини, бошқа бировларга эрса, иккинчи юзини қаратгайдур, — деб айтганларини эшитган эрканлар.

27-боб. Ғоиб киши устидан ҳукм чиқармоқ ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Ҳинд бинти Утба Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга: «(Эрим) Абу Суфён хасис одам, унинг молидан олиб ишлатмоққа муҳтожмен», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Инсофан ўзинг бирлан болаларингга етарлича олғил!» — дедилар».

28-боб. Кимнинг фойдасига бир мусулмон биродарининг ҳақи нотўғри ҳукм қилиб берилса, зинҳор олмасин, чунким ҳоқим (қози) ҳаромни ҳалол, ҳалолни ҳаром қилолмағайдур!

Умму Салима разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳужралари эшиги олдида кимлардир жанжаллашаётганини эшитиб, уларнинг олдида чиқдиларда «Мен ҳам (сизлар каби) инсонмен. Ҳузуримга жанжаллашиб келганингизда бирингиз иккинчингиздан устамонроқ қилиб қолиб, мени ўз далилларига ишонтириб қўйиши мумкин, шунда ҳақ қолиб, ноҳақ фойдасига ҳукм чиқариб қўйишим ҳеч гап эрмас. Мен янглишиб ноҳақ фойдасига ҳукм қилиб қўйган бир мусулмоннинг ҳақи дўзах оташининг бир парчасидур, ноҳақ киши уни истаса, олсин, истамаса, олмасин, бу унинг ўзига ҳаволадур!» — дедилар.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Утба ўз укаси Саъд ибн Ваққосга ўлар чоғида: «Замъа чўрисининг боласи мендан бўлгандур, уни сенга топширамен!» — деб васият қилди. (Макка) фатҳ қилинган йили Саъд болани ўз қарамоғига олиб: «Бул акамнинг боласи, қарамоғимга олмоғимни менга васият қилганлар!» — деди. Замъанинг ўғли Абд ибн Замъа ўрнидан туриб: «Бул менинг ухам ҳамда отамнинг чўрисининг ўғли, ул отамнинг тўшагида вужудга келган!» — деди. Шундан сўнг, Саъд бирлан Абд ибн Замъа Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришди. Саъд: «Ё Расулulloҳ, бул акамнинг ўғли бўлиб, уни ўз қарамоғимга (тарбиямга) олмоғимни васият қилганлар!» — деди. Абд ибн Замъа эрса: «Бул менинг укам ҳамда отамнинг чўрисининг ўғли, бул отамнинг тўшагида бунёд бўлган!» — деб айтди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Абд ибн Замъа, бул сеники, зеро, бола тўшакники бўлғайдур, фоҳиша эрса, ундан маҳрум этилғай!» — дедилар, сўнг Савда бинти Замъанинг Утбага ўхшашлигини кўриб: «Эй Савда, боладан қочғил!» — деб айтдилар. Бола Оллоҳ таоло даргоҳига равона бўлгунга қадар ҳам Савдани кўрмади»

29-боб. Қудуқ ва шу кабилар ҳукми ҳақида

Абу Воил ривоят қиладилар: "Абдуллоҳ ибн Масъуд Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки бир мусулмоннинг молини ўзлаштириб олмоқ мақсадида ёлғон қасам ичғайдур, Оллоҳ таоло унга охиратда ғазабнок хилда рўбарў бўлғайдур!" — деганлар, деди, Сулаймон: «Оллоҳ таоло бунинг тасдиқи учун «Оллоҳ таолонинг номини сотиб онт ичғувчилар...» деган ояти каримасини нозил қилган», — деди. Абдуллоҳ юқоридаги оят ҳақида одамларга сўзлаб турган эрди, Ашъас келиб: «Бул оят бир киши бирлан менинг тўғримда, қудуқ масаласида хусуматлашиб қолганимизда нозил бўлгандур. Ушанда Жаноб Расулulloҳ: «Далилинг бормидур? — деб эрдилар. Мен: «Йўқ», — деб эрдим. Ул зот: «Бўлмаса, ул қасам ичсин!» — деб эрдилар. Мен: «Агар ул қасам ичса, «Оллоҳ таолога берган ваъдаларини бир пулга сотадирганлар...» деган оят нозил бўлганку!» — деб эрдим», — деди».

30-боб. Икки ўртада талашилаётган мулк кўп бўладирми ёким оз бўладирми, бундан қатъий назар, уларга нисбатан бир хил ҳукм чиқарилғайдур!

Шубрума: «Мулк кўпми, озми, бир хил ҳукм чиқарилғайдур, — дейдилар» — дедилар».

Зайнаб бинти Абу Салама оналари Умму Саламадан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хужралари эшиги олдида кимларнингдир жанжаллашаётганини эшитиб ташқарига чиқдиларда: «Мен ҳам инсонмен, хузуримга жанжаллашиб келганингизда бирингиз иккинчингиздан устамонроқ чиқиб қолиб, мени ўз далилларига ишонтириб қўймоғи мумкин, шунда ҳақ қолиб, ноҳақ фойдасига ҳукм чиқариб қўймоғим ҳеч гап эрмас. Мен янглишиб ноҳақ фойдасига ҳукм қилиб қўйган бир мусулмоннинг ҳақи дўзах оташининг бир парчасидур, ноҳақ киши уни истаса, олсин, истамаса, олмасин, бу унинг ўзига ҳаволадур!»

31-боб. Имомнинг ўзгалар мол-мулкани одамларга сотмоғи ҳақида

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эгаси томонидан «Мен вафот этсам, озодсен» деб мудаббар қилинган бир қулни Нуъайм ибн ан-Наҳҳомга сотдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Ансорийлардан бири ўз қулини мудаббар қилди (яъни, «Вафот этсам, озодсен», — деди). Аммо, унинг шул қулидан ўзга ҳеч вақоси йўқ эрди. Жаноб Расулulloҳ бундан хабар топиб: «Ўшал қулни мендан ким сотиб олғай?» — дедилар. Шунда уни Нуъайм ибн ан-Наҳҳом саккиз юз дирҳамга сотиб олди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ пулни қулнинг эгасига юбордилар».

32-боб. Бир киши хусусида айбдор қилгудек бирорта ҳам сўз билмаган одамларнинг таънасига парво қилмаган шахс ҳақида

Абдуллоҳ ибн Динор ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Усома ибн Зайдни лашкарбоши қилиб бир ерга қўшин юбориб эрдилар, унинг хусусида таъна қилишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Унинг лашкарбоши бўлганига хусумат қилиб таъна қилаётирсизлар, отаси лашкарбоши бўлганида худди шундай таъна қилган эрдингизлар. Оллоҳ таоло ҳақи, модомики ул лашкарбошиликка муносиб эркан ва менинг учун энг мақбул киши эркан бундан кейин ҳам худди шундай бўлиб қолғайдур!» — дедилар».

33-боб. Ашаддий хусуматчи мудом хусумат қилмоғини қўймағайдур!

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолони энг нафратлантирадирган киши — бу ашаддий (тузалмас) хусуматчидур!» — дедилар».

34-боб. Ҳоким шафқатсизлик қилмоқни ёки илм аҳлига хилоф иш тутмоқликни буюрса, рад қилинғайдур!

Солим оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Холид ибн Валидни аскарларга бошлиқ қилиб Бану Жузайма қабиласига юбордилар. Улар: «Ислумни қабул қилдик!» — дейиш ўрнига, билмай: «Диндан қайтдик!» — деб юборишди (яъни, «Аввалги динимиздан қайтиб исломга кирдик!» — деб айтмоқчи эрдилар). Шунда Холид ибн Валид уларга қарши аскарларни жангга ташлади, натижада кўпчилиги ўлдирилиб, қолганлари асир олинди. Кейин, ҳар биримизга ўзимиз қўлга туширган асиримизни ўлдирмоқни амр қилди. Мен ўлдирмоқдин бош тортдим, шерикларим ҳам шундай қилишди. Қайтиб боргач, бул ҳақда Жаноб Расулulloҳга айтиб эрдик ул зот: «Эй парвардигоро, Холид ибн Валиднинг қилмишида

менинг қўлим йўқдур!» — дедилар (яъни, Холид ибн Валиднинг суриштирмай-нетмай уларни ўлдирганини назарда тутяптилар).

35-боб. Бир қавм ичида низо чиқса, имом бориб ораларини келиштириб қўймоғи лозим!

Саҳл ибн Саъд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Бану Амр қабиласида низо чиқиб жанг бўлди. Жаноб Расулulloҳ бундан хабар топгач, пешин намозини ўқидиларда, уларнинг хузурига бориб, ўзаро келиштириб қўйдилар. Намози аср вақти бўлиб (Жаноб Расулulloҳдан дарак бўлмагач), Билол Абу Бакрга келиб: «Такбир айтайинми?» — деди. Абу Бакр: «Майли, — дедилар. Кейин, Абу Бакр жамоатга имомлик қилиб турганларида Жаноб Расулulloҳ келиб қолдиларда, одамларнинг орасидан ўтиб биринчи сафга бориб турдилар. Одамлар Абу Бакрни огоҳлантирмоқ учун, чапак чалиб юбордилар, ул киши пайқамадилар. Одамлар яна, ҳам қаттиқроқ чапак чала бошладилар, шундагина Абу Бакр Жаноб Расулulloҳнинг келганларини кўрдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Ўрнингиздан қимирламангиз!» — деб ишора қилдилар. Абу Бакр ул зотнинг ишончларига хурсанд бўлиб, «Оллоҳ таолога ҳамду санолар айтдиларда, орқаларига тисарилиб жой бўшатдилар, Жаноб Расулulloҳ олдинга ўтиб намозни давом эттирдилар. Намоздан сўнг Абу Бакрга: «Буюрғанимдан кейин жойингизда тураверсангиз бўлмасми эрди?!» — дедилар. Абу Бакр: «Расулulloҳ саллulloҳу алайҳи ва салламга имомлик қилмоққа менинг хаддим сиғмағайдур!» — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ қавмга қараб «Сизларга не бўлди, чапак чалдингизлар? Намозда бирор нарсани пайқасангизлар, тасбиҳ айтингизлар, чапак чалмоқ — хотинларнинг ишидур!» — дедилар».

36-боб. (Қуръон) котиби ишончли (ҳалол) ва оқил киши бўлмоғи лозим!

Зайд ибн Собит ривоят қиладилар: «Ямома аҳли қилган қотиллик сабабидан Абу Бакр менга одам юборганларида хузурларида Умар ўлтирган эрдилар. Абу Бакр айтадилар: «Умар хузуримга келиб: «Ямома қотиллиги содир бўлган куни Қуръон қориларининг бир қанчаси ўлдирилди, агар қорилар шул тариқа қирилиб кетаверса, Қуръоннинг кўп қисми унутилиб кетмаса эрди, деб кўрқурмен. Шул боисдан Қуръон (сураларини) жамлаб китоб қилдирсангиз!» — деди. Мен: «Жаноб Расулulloҳ қилмаган ишни мен қандай қилгум?» — дедим. Умар: «Оллоҳ таоло ҳақи бу хайрли ишдур!» — деб мендан қайта-қайта илтимос қилавердики, ҳатто Оллоҳ таоло Умарнинг қалбими мойил қилган ишга менинг қалбимни ҳам мойил қилиб қўйди ва мен Умарнинг фикрига қўшилдим». Абу Бакр менга (яъни, Зайдга): «Сен ақлли йигитсен, шул вақтга қадар бирор айб қилганингни билмасмиз, сен Жаноб Расулulloҳга келган ваҳийларни ёзиб олур эрдинг, энди Қуръон (сураларини қорилардан) суриштириб топиб жамлагил!» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ҳақи, менга Қуръонни жамламоқдин кўра бирор тоғни бошқа ерга кўчириб қўймоқни юкласангиз, осонроқ бўлур эрди, ахир Жаноб Расулulloҳ қилмаган ишни сизлар қандай уддасидан чиқа олурсизлар?!» — дедим. Абу Бакр: Оллоҳ таоло ҳақи, бу хайрли ишдур!» — дея илтимос қилмоқларини қўймадилар, ҳатто Оллоҳ таоло Абу Бакр бирлан Умарнинг қалбларини мойил қилган ишга менинг ҳам қалбимни мойил қилиб қўйди ва мен Умарнинг фикрига қўшилиб хурмо япроқларига, тери бўлакларига, сопол ва ясси тошларга битилган ҳамда қорилар зехнида сақланган, Қуръон (оят ва сураларини) суриштириб топиб жамлашга киришдим. «Тавба» сурасининг охирини («Лақад жоакум расуулун мин анфусикум» дан охиригача) Хузаймадан топиб қўшиб қўйдим. Баъзи саҳифаларни Абу Бакр, Умар ва Ҳафсанинг ўзларидан олдим».

37-боб. Ҳокимнинг ўз амалдорларига, қозининг эрса, ўз аминларига хат ёзмоғи ҳақида

Абу Лайло ибн Абдуллоҳ ибн Абдурраҳмон ибн Саҳл Саҳл ибн Абу Ҳасмадан нақл қиладилар: «Саҳл ибн Абу Ҳасма ва унинг қавмига мансуб оқсоқоллар хабар қилдиларким, Абдуллоҳ ибн Саҳл ва Муҳаййиса бир зарурат бирлан Хайбарга борганларида Абдуллоҳнинг ўлдирилиб чуқурга ёким қудуққа ташланганини маълум қилибдирлар. Шунда Муҳаййиса яҳудийларнинг ҳузурига бориб: «Оллоҳ таоло ҳақи, уни сизлар ўлдиргандурсизлар!» — дебди. Яҳудийлар: «Оллоҳ таоло ҳақи, уни биз ўлдирган эрмасмиз!» — дейишибди. Кейин, Муҳаййиса ўз қавми ҳузурига қайтиб, уларни бор гапдан хабардор қилибди. Сўнг, Муҳаййиса ва унинг акаси Ҳуваййиса ҳамда Абдурраҳмон ибн Саҳл (ул ҳам Хайбарда бўлган эрди) биргалашиб Жаноб Расулulloҳга бул ҳақда айтиш учун йўлга чиқибдир ва Абдурраҳмон ибн Саҳл Муҳаййисага «Аввал ичимизда каттароғимиз сўз бошласин!» — дебди. Етиб боришгач, ўзлари келишгандек аввал Ҳуваййиса, сўнг Муҳаййиса гапирибди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё дўстингизнинг хунини тўлайдирлар, ёким уларга уруш эълон қилинадир!» — деб айтибдиларда, яҳудийларга шул ҳақда мактуб йўллабдилар. Яҳудийлар: «Уни биз ўлдирган эрмасмиз», — деб жавоб ёзибди. Шунда Жаноб Расулulloҳ Ҳуваййиса, Муҳаййиса ва Абдурраҳмонга: «Яҳудийлар ўлдирган деб қасам ичиб дўстингизнинг хунини олмоққа ҳақлиғ бўла оласизларми?» — дебдилар. Улар: «Йўқ», — дейишибди. Жаноб Расулulloҳ: "Ундай эрса, яҳудийлар дўстингизни ўлдирмаганмиз деб қасам ичсинларми?" — дебдилар. Улар: «Улар мусулмон эрмас-ку!» — дейишибди. Шунда Жаноб Расулulloҳ ўзларига қарашли туялардан юзтасини уларга бериб юборибдилар. Саҳл: «Ўшал туялардан бири мени тепиб олган эрди», — деб эслайди».

38-боб. Ҳоким тафтиш учун ёлғиз бир кишини юборса жоизмидур?

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ал-Жуҳаний ривоят қиладилар: «Бир бадавий келиб: «Ё Расулаллоҳ, бизнинг можаромизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилиб берингиз!» — деди. Унинг рақиби ҳам ўрнидан туриб: «Ул рост айтур, бизнинг можаромизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилиб берсангиз!» — деди. Бадавий: «Менинг ўғлим манави одамнинг хизматини қилиб юрур эрди, (бир куни) унинг хотини бирлан ўйнашиб қўйди. Шунда одамлар менга: «Ўғлинг тошбўрон қилинғай», — дейишди. Мен юзта қўй ва бир чўри бериб ўғлимни қутқариб қолдим. Кейин, уламолардан суриштириб билсам, ўғлим юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилинмоғи лозим эркан», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Сизларнинг можаронгизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилғум: сенинг юзта қўйинг бирлан чўринг ўзингга қайтариб берилғай, ўғлинг эрса, юз дарра урилиб, бир йилга бадарға қилинғусидур. Ё Унайс, сен бориб бунинг хотинини тошбўрон қилдирғил!» — дедилар. Унайс бориб ўшал хотинни тошбўрон қилдирди».

39-боб. Ҳокимларга таржима қилиб турмоқ. Уларга бир таржимон жоизми?

Хорижа ибн Зайд ибн Собит оталари Зайд ибн Собитдан нақл қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга яҳудийча ёзувни ўрганиб олмоқни амр қилдилар. Мен Жаноб Расулulloҳнинг яҳудийларга йўллайдирган мактубларини яҳудийча қилиб битадирган ва уларнинг Жаноб Расулulloҳга йўллаган мактубларини ўқиб (таржима) қилиб берадирган бўлиб қолдим. Бир куни Ҳазрат Умар ҳузурларида Али, Абдурраҳмон ва Усмон ўлтирганларида, шикоят қилиб келган бир аёлни гапини тушунмай: «Бул аёл не дейдир?» — деб сўрабдилар. Шунда Абдурраҳмон ибн Ҳотиб: «Анави иккаласининг соҳиби уларга не қилғонлиғи ҳақида сўзлади» — деб таржима қилиб берган эркан. Абу Жамра ҳам Ибн Аббос бирлан одамлар ўртасида тилмочлик қилур эрдим», — деб айтган эрди. Баъзи уламолар: «Ҳокимга таржимон зарур», — дейишадир».

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Менга Абу Суфён ибн Ҳарб айтиб эрдик, ул Қурайш карвони бирлан Шомга борганида Ҳиракл одам юбориб ҳузурига чақиртирган эркан. Шунда Ҳиракл ўз таржимонига: «Уларга айтғил, мен пайғамбар ҳақида сўрамоқчимен, агар менга ёлғон сўйласалар, ўз пайғамбарлари ҳақида ёлғон сўйлаган бўлурлар!» — деди. (Бу ерда ушбу ҳадис қисқартириб келтирилган). Кейин, Ҳиракл таржимонига: «Агар айтганларинг рост бўлса, ул келиб мана шул икки оёқларим бирлан босиб турган ерни эгаллағайдур, деб Абу Суфёнга айтғил!» — деди».

40-боб. Имомнинг ўз амалдорларининг ишини ҳисоб-китоб қилиб турмоғи ҳақида

Абу Ҳумайд ас-Соъидий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ибн ал-Лутбиййани Бану Салич қабиласидан закот йиғиб келмоққа юбордилар. Ул қайтиб келгач, Жаноб Расулulloҳ унинг ишини ҳисоб-китоб қилдилар. Шунда ул: «Мана булар сизга, мана булар эрса, менга ҳадя қилинди», — деб айтди. Жаноб Расулulloҳ: «Гапинг рост эрса, ота-онангинг уйида ҳадя олиб келмоқларини кутиб ўлтиравермайсанми?!» — дедилар. Кейин, Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар айтгач, одамларга хитоб қилиб: «Оллоҳ таоло зиммамга юклаган ишларни сизлардан бирингизга бажариб келмоқни буюрсаму, ул қайтиб келиб: «Мана булар сизга, мана булар эрса, менга ҳадя қилинди деса, жоизмидур?! Агар гапи рост эрса ота-онасининг уйида ҳадя олиб келмоқлариини пойлаб ўлтиравермайдирми?! Оллоҳ таоло ҳақи, башарти бирортангиз закотга берилган бирор нарсани уриб қолсангиз, қиёмат куни ўшал нарсани елкангизда кўтариб келиб Оллоҳ таолога рўбарў бўлғайсиз, агар ул туя эрса, бўкириб, сигир эрса, ўкириб, қўй эрса, маъраб турғайдур!» — дедилар. Кейин, икки қўлларини баланд кўтариб: «Сизларга тушунтира олдимми?» — деб айтдилар. Қўлларини баланд кўтарганларида мен қўлтиқларининг оппоқ эрканлигига кўзим тушди».

41-боб. Имом (ҳукмдор)нинг аъёнлари ва маслаҳатчилари ҳақида

Абу Саъид ил-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло юборган ҳар бир пайғамбар ва (ул) қолдирган халифанинг икки тоифа аъёнлари бўлғай, бири — хайрли ишлар қилмоқни маслаҳат бериб, эзгуликка ундаса, иккинчиси — ёмон ишлар қилмоқни маслаҳат бериб, қабоҳатга чорлағайдур. Оллоҳ таолонинг ўзи гуноҳдан асраган кишигина бегуноҳдур!» — дедилар».

42-боб. Имомга одамлар қандай байъат қилғай?

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Биз «(Имом, ҳоким ёким амирларимизнинг фармонлари бизга) ёқадирми, йўқми, қулоқ осиб итоат этгаймиз, уларга қарши курашмағаймиз, қаерда бўлмайлик доимо ҳақ иш қилиб, ҳақ гапни айтғаймиз, Оллоҳ таоло йўлида маломатчининг маломатидан қўрқмағаймиз!» — деб Жаноб Расулulloҳга байъат қилдик».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрталаб барвақт ташқарига чиқдилар. Шунда муҳожирлар бирлан ансорлар хандақ қазиётган эрдилар, (уларнинг тиришиб ишлаётганларини кўриб): «Эй парвардигоро, ҳақиқий хайрият — охиратнинг бахайр бўлмоғидур, ансор ва муҳожирларни ўзинг мағфират қилгайсен!» — дедилар. Улар (буни эшитиб): «Биз Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга байъат қилган кишилардурмиз!» — деб жавоб қилишди».

Абдулло ибн Умар ривоят қиладилар: «Агар биз Жаноб Расулulloҳга қобилу итоаткор

Бўлмоққа байъат қилсак ул зот бизга: «Иложингиз (имконингиз) борича!» — дер эрдилар».

Абдуллоҳ ибн Динор ривоят қиладилар: «Мен ибн Умарни Абдулмаликка байъат қилмоқ учун тўпланган одамлар орасида кўрдим. Ул ўз байъатномасида: «Мен Оллоҳ таолонинг буйруқлари бирлан унинг расули суннатига мувофиқ мўминлар амири бўлмиш Абдулмаликка имконим қадар қулоқ осиб итоат этмоққа сўз берурмен, ўғилларим ҳам шунга сўз берурлар!» — деб ёзди».

Жарир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қулоқ осиб итоат қилмоққа байъат қилдим. Шунда менга: "Имконинг борича қобилу итоаткор бўлгил ва ҳар бир мусулмонга насиҳат қилгил!" — деб айтдилар.

Язид (ибн Абу Убайд) ривоят қиладилар: Мен Салама (ибн ал-Акваъ)га: «Худайбия куни сизлар Жаноб Расулуллоҳга не деб байъат қилдингизлар?» — дедим. Ул: «Улимга (рози бўлғаймиз) деб байъат қилди», — деди».

Мисвар ибн ал-Маҳрама ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умардан (улардан кейин янги халифа таъйинлангунча) давлатни идора қилиб турмоқ ҳуқуқини олган кишилар гуруҳи (янги халифа номзодини келишиб олмоқ учун) маслаҳатга тўпланишди. Шунда Абдурраҳмон уларга: «Мен бул хусусда сизлар бирлан тортишадиганлардан эрмасмен, аммо агар истасангизлар, ораларингиздан халифаликка муносиб бир кишини тавсия қилмоғим мумкин», — деди. Улар (рози бўлиб) бул ишни Абдурраҳмонга топширдилар. Шундан сўнг, барча одамлар Абдурраҳмон томонига оғиб кетди, ҳатто қарасам, бояги гуруҳ тарафини оладирган бирорта ҳам одам қолмабди. Одамлар Абдурраҳмонга шул қадар оғиб кетишдики, ҳатто ўшал кечалар тонготар унга маслаҳат бериб чиқишди. Пиравардида бир куни тонг оттириб биз Усмонга байъат қилдик».

Мисвар ибн ал-Маҳрама бундай дейдилар: «Бир куни Абдурраҳмон тун қоронғусида келиб эшигимни тақиллатди, мен уйғониб ҳузурига чиқдим. Ул менга: «Ухлаб ётган эркансанда, Оллоҳ таоло ҳақи, мен бул кеча ухлай олмадим борғил, Зубайр бирлан Саъдни чақириб келгил!» — деди. Мен бориб уларни чақириб келдим. Абдурраҳмон улар бирлан маслаҳатлашиб олгач, мени ёнига чақирдида «Борғил, Алини чақириб келгил!» — деди. Мен уни чақириб келдим, иккалалари тун оқаргунга қадар маслаҳатлашишди. Сўнг, Али унинг ҳузуридан чеҳраси ёришиб чиқиб келди. Абдурраҳмон негадир Алидан чўчир эрди. Кейин, Абдурраҳмон менга: «Борғил, Усмонни чақириб келгил!» — деди. Мен чақириб келдим. Улар иккалалари муаззин бомдодга азон айтгунига қадар маслаҳатлашишди. Одамлар бомдодни ўқиб бўлгач, Ҳазрат Умар таъйин қилган бояги гуруҳ минбар ёнига келиб тўпланишди. Абдурраҳмон намозга келган муҳожирлар, ансорлар ҳамда Ҳазрат Умар бирлан шу йилги ҳажда бирга бўлган лашкарбошиларни ёнига чорлади. Улар тўплангач, Абдурраҳмон калимаи шаҳодат айтди. Кейин, «Аммо, андин сўнг» дегач: «Эй Али, мен кўпчиликнинг фикрига қараб иш тутаетирмен, ўйлайменки, улар Усмоннинг халифа бўлмоғига эътироз билдирмағайлар, сен эрсанг бул мансабга томон ўзинга йўл очмоққа интилмағил!» — деди. Сўнг, Усмонга: «Мен Оллоҳ таолонинг амрига ва унинг расули суннатига ҳамда ул зотдан кейинги икки халифага билдирган садоқатимга мувофиқ сизга байъат қилурмен!» — деди. Унинг ортидан муҳожирлар, ансорлар, лашкарбошилар ва барча мусулмонлар ҳам Усмонга байъат қилишди».

43-боб. Икки бор байъат қилган киши ҳақида

Салама ибн ал-Акваъ ривоят қиладилар: «Биз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга

бир дарахт тагида турганимизда байъат қилган эрдик. Ул зот менга: «Эй Салама, байъат қилмайсенми?» — дедилар. Мен: "Ё Расулulloҳ, бир сафар байъат қилганмен-ку?!» — дедим. Ул зот: «Иккинчи сафарчи?!» — дедилар».

44-боб. Бадавийлар байъати ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Бир бадавий келиб исломга садоқат билдириб Жаноб Расулulloҳга байъат қилди. Кейин, ул хасталаниб қолиб: «Байъатимни бекор қилингиз!» — деди, ул зот кўнмадилар, сўнг яна келиб: «Байъатимни бекор қилингиз!» — деди, ул зот яна кўнмадилар. Бадавий ноилож (Мадинадан бош олиб) чиқиб кетди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Мадина темирчининг босқони маъдан куйиндисини пуфлаб чиқариб ташлагани янглиғ одамларнинг ифлосини чиқариб ташлаб, покизасини олиб қолғайдур!» — дедилар.

45-боб. Болаларнинг байъати ҳақида

Абдуллоҳ ибн Ҳишом Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрган бўлиб, онаси Зайнаб бинти Ҳумайд уни болалигида ул зотнинг ҳузурларига етаклаб борган эрди. Онаси ўшанда Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, бул сизга байъат қилсин!» — деб айтган эрди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бул (ҳали) ёшдур!» — деб бошини силаб дуо қилган эрдилар. Абдуллоҳ ибн Ҳишом (катта бўлганида) барча оила аъзолари номидан пайғамбаримизнинг руҳи покларини ёдлаб (тез-тез) қўй қурбонлик қилиб турар эрди.

46-бой. Байъат қилиб, байъатидан қайтган киши ҳақида

Бу ерда 44-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

47-боб. Мол-дунё учун бир кишига байъат қилган шахс ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло қиёмат куни уч тоифа бандаси ила сўзлашмагай ҳам, мағфират қилмагай ҳам, улар қаттиқ азобда қолғайлар. Улардан бири ўзининг йўл бўйидаги лиммо-лим ариғи, ҳовузи ёким қудуғидан йўловчиларга сув бермаган кишидур, иккинчиси — бир одамга мол-дунё орттирмоқ ниятидагина байъат қилиб, ул айтганини бериб турсагина байъатига вафо қиладирган кишидур, учинчиси — асрдан кейин, «Оллоҳ таоло ҳақи, молингга бунча ва мана бунча берурмен!» — деб бировни ишонтириб, унинг молини алдаб қўлга киритиб олиб, сўнг пулини бермайдирган кишидур» (Бу ерда асрдан кейинги вақтни алоҳида таъкидлашдан мақсад унинг бошқа вақтлардан улуғроқ эрканлигидадур, чунким бу паллада фаришталар йиғилиб одамларнинг кун бўйи қилган ишларини Оллоҳ таолога арз қиладирлар).

48-боб. Аёлларнинг байъати ҳақида

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Биз (эркагу аёллар) бир йиғинда ўлтирган эрдик Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: «Оллоҳ таолога ҳеч нарсани ширк келтирмасликка, ўғрилик ва зино қилмасликка, болаларингизни ўлдирмасликка, кўра-била туриб бировга тўхмат қилмасликка ва ислом буйруғларига зид иш қилиб гуноҳкор бўлмасликка менга байъат қилингизлар! Қайси бирингиз айтганларимга вафо қилсангиз, Оллоҳ таолодин ажру савоб олғайсиз, қайси бирингиз айтганларимдан бирортасига амал қилмасангизу, шул дунёда жазолансангиз, бул сиз учун каффорат бўлғайдур (яъни, гуноҳингиз шул дунёда ювилғайдур) ва қайси бирингиз айтганларимдан бирортасига амал қилмасангизу, Оллоҳ таоло

бул дунёда жазоламай гуноҳингизни яширган эрса, бул унинг ишидур, хоҳласа, жазолағай, хоҳласа, мағфират қилғай!» — дедилар. Биз шундай деб ул зотга байъат қилдик».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят иладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолонинг «... Оллоҳга ҳеч нарсани ширк келтирмангизлар...» — деган ояти каримасига амал қилиб аёллар байъатини оғзаки (қўл олмай) қабул қилур эрдилар. Жаноб Расулуллоҳнинг муборак қўллари ўз аёлларидан бўлак бирорта бегона аёлнинг қўлига тегмагандур!».

Умму Атиййа Ҳафсага бундай деган эрканлар: «Биз (аёллар) Жаноб Расулуллоҳга байъат қилдик. Шунда ул зот бизга «...Оллоҳга ҳеч нарсани ширк келтирмангизлар..» деган ояти каримани ўқиб бердиларда, бизни маййитга уввос солиб йиғламоқдин қайтардилар. Мен (буни эшитиб) орамиздаги бир аёлнинг қўлидан тутдимда: «Бул менинг маййитимга йиғлаб берган эрди, энди мен бул азадор бўлганида йиғлаб бермоғим керак-ку?! — дедим. Жаноб Расулуллоҳ ҳеч нарса демадилар. Кейин, ўшал аёл чиқиб кетгач, мен ҳам уйимга қайтдим». Ҳафса: «Умму Сулайм, Уммулало, Абу Сабранинг қизи ва Маознинг хотинидан бўлак аёллар ўз байъатига вафо қилмади», — дейдилар.

49-боб. Байъатини бузганлар ҳақида

Оллоҳ таоло: «Сенга (яъни, пайғамбаримизга) байъат қилганлар Оллоҳга байъат қилган баробарида бўлурлар, Оллоҳнинг қўли уларнинг қўлидан баланддур, кимки байъатини бузғайдур, ўзига ўзи хиёнат қилғайдур ва кимки аҳд қилғон нарсасига вафо қилғайдур, Оллоҳ таоло унга ажру савобини мўл қилғайдур», — дейди.

Бу ерда ҳам 44-бобдаги ҳадис такроран келтирилган.

50-боб. Ўз ўрнига халифа (ўринбосар) таъйин қилиб қолдирмоқ ҳақида

Қосим ибн Муҳаммад ривоят қиладилар: «Бир куни Оиша разияллоҳу анҳо: «Вой бошим!» — деб эрдилар, Жаноб Расулуллоҳ: «Агар сен ўлиб, мен тирик қолсам, Оллоҳ таолодан сенга мағфират тилаб дуо қилғаймен!» — дедилар. Оиша онамиз: «Ё тавба, менинг ўлимими бунчалар орзу қилишингизни билмас эрдим! Худо кўрсатмасин, агар ўлиб-нетиб қолсам, баъзи хотинларингиз бирлан сўнги кунингизга қадар айшу фароғатда яшар эркансизда!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ эътироз билдириб: «Агар шундай дейдирган бўлсанг, унда мен ўзим «Вой бошим!» — деб қўя қолғаймен!» — дедиларда, қуйидаги гапни айтдилар: «Мен Абу Бакр бирлан унинг ўғлини ҳузуримга чорлаб уни ўзимга халифа қилиб қолдирмоғимдан аввал баъзи одамларнинг шул хусусда эътирозу истакларини билмоқчи эрдим, аммо, кейин: «Оллоҳ таоло хоҳламаган кишини мўминлар халифа бўлмоғини истасачи ёким мўминлар хоҳламаган кишини Оллоҳ таоло халифа бўлмоғини истасачи?» — деб ўйлаб бундай қилмадим».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умарга: Ўзингиздан кейин халифа таъйин қилмайсизми?» — дейишди. Ҳазрат Умар: «Агар халифа таъйинланадирган бўлганда эрди, мендан кўра яхшироқ Абу Бакр таъйинланган бўлур эрди. Ўзимдан кейин халифа таъйинламаётганимнинг боиси шулки, Жаноб Расулуллоҳ ҳатто мендан яхшироқ кишини ҳам ўзларидан кейин халифа қилиб қолдирмагандурлар!» — дедилар. Одамлар Ҳазрат Умарга таҳсинлар айтдилар. Ҳазрат Умар: «Дилимда умид ҳам кўрқинч мавжуд бўлиб, ўзимга на фойда ва на зарар келтирмаган ҳолда халифалиқдан қутулиб олсам, дейман, чунким унинг юкини тирикликимда ҳам ўлганимда ҳам кўтара олмаймен!» — дедилар».

Анас иби Молик ривоят қиладилар: «Мен Ҳазрат Умарнинг минбарда ўлтириб айтаётган хутбаларининг охирини эшитиб қолдим. Ўшал кун Жаноб Расулulloҳ вафот этган кунларининг эртаси эрди. Ҳазрат Умар калимаи шаҳодат айтдилар. Абу Бакр сукут сақлаб қулоқ солиб турдилар. Кейин, Ҳазрат Умар: "Мен Жаноб Расулulloҳнинг яшамоқларини, ҳатто биздан ҳам узоқроқ умр кўрмоқларини орзу қилур эрдим! Ул зот вафот этган эрканлар, Оллоҳ таоло сизларга Қуръони Каримни нур қилиб юборди, унинг ила тўғри йўлдан озмағайсизлар. Оллоҳ таоло Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳидоят қилган, Абу Бакр эрсалар, ул зотнинг дўстлари ҳамда биринчи бўлиб мусулмон бўлган икки кишининг иккинчисидурлар. Шунингдек бул киши мусулмонларга раҳбарлик қилмоққа энг ҳақлиғдурлар. Турингизлар, бул кишига байъат қилингизлар!» — дедилар. Мусулмонлардан бир қисми Бану Соъида айвонида бунга қадар байъат қилган эрди, қолгани шу ерда минбар ёнида байъат қилди».

Зухрий Анас ибн Молиқдан нақл қиладилар: «Ўшал куни Ҳазрат Умарнинг Абу Бакрга: «Минбарга чиқингиз!» — деганларини эшитдим. Шунда ул киши бироз тўхтаб туриб. сўнг минбарга чиқдилар. Одамлар ялписига ул кишига байъат қилдилар».

Муҳаммад ибн Жубайр ибн Мутъим оталаридан нақл қиладилар: «Бир аёл Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб нима ҳақдадир сўраб эрди, ул зот кейинги сафар келмоғини айтдилар. Шунда аёл: «Ё Расулаллоҳ, кейинги сафар келсаму, сиз бўлмасангизчи?» — деди (яъни, «Ўлиб қолган бўлсангизчи?» — демоқчи). Жаноб Расулulloҳ: «Агар мени тополмасанг, Абу Бакрга учрағил!» — дедилар».

Ториқ ибн Шиҳоб ривоят қиладилар: «Саҳобалар Бузоха қабиласидан келган вакилларга: «Сизлар чўлда ҳеч нарсани ўйламай туяларингиз ортидан эргашиб юраверасизлар. Оллоҳ бул чоғда ўз расули саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг халифасига ҳамда муҳожирларга шундай бир ишларни кўрсатғайким, улар бунда иштирокингиз йўқлигини сизларга маъзур тутгайлар», — деб айтишди».

51-боб.

Жобир ибн Сумра ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ўн икки киши амир (халифа) бўлғай» деганларини эшитдим. Кейин, яна бир гап айтиб эрдилар, эшитолмай қолдим. Отам: "Уларнинг барчаси Қурайшликлардан бўлғай, деб айтдилар», — дедилар».

52-боб. Ислом таъқиқларига бўйин эгмовчи ҳамда исломга шубҳа туғдирувчиларни аниқлаб уйлардан қувиб чиқармоқ лозимлиги ҳақида

Ҳазрат Умар Абу Бакрнинг сингисини маййитга дод солиб йиғлаганда уйдан қувиб чиқардилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деб айтганларини эшитдим: «Оллоҳ таоло ҳақи, одамларга «Ўтин йиғингиз!» деб буюрсаму, бир киши азон айтса, иккинчиси имомлик қилса, сўнгра намозга келмаганларнинг уйларига бориб ўт қўйсам! Оллоҳ таолога қасамёд қилиб айтурменким, жамоат бирлан намоз ўқишмоққа келмаган ўшал одамларнинг бирортаси (масжидда текинга) пиширилган ёғли гўшт ёким калла-поча улашилаётганини билиб қолса, хуфтонга албатта келган бўлур эрди!».

53-боб. Имом жинойтчи ва гуноҳкорларнинг ўзи бирлан гаплашмоқларини ёким

зиёрат қилмоқларини ва шу кабиларни манъ қила оладирми?

Абдурраҳмон ибн Абдуллоҳ ибн Каъб ибн Молик ривоят қиладилар: «Каъб ибн Молик Табук ғазотига Жаноб Расулulloҳдан кечикиб борганида ул зот биз мусулмонларга унинг бирлан гаплашмоғимизни манъ қилдилар. Шунда бизни элик кун гаплаштирмадилар (ўзлари ҳам гапирмадилар. Кейин, бизга унинг тавбасини Оллоҳ таоло қабул қилганини эълон қилдилар».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ТАМАННО (ОРЗУ-ИСТАК) КИТОБИ

1-боб. Таманно ҳақидаги ҳадислар ва шаҳодат (гувоҳлик) бермоқни таманно қилган киши хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, башарти (ғазотга) мендан кеч чиқмоқни ёқтирмайдирган кишилар бўлмаса-ю ва мен уларни (ғазотга) кўтара олмасам, дарҳол ўзим Оллоҳ таоло йўлида жанг қилиб ўлсаму, яна тирилсам, кейин (яна жанг қилиб) ўлсаму, яна тирилсам, кейин (яна жанг қилиб) ўлсам, деб истаган бўлур эрдим!».

Ал-Аъраж Абу Ҳурайрадан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, Оллоҳ таоло йўлида жанг қилиб ўлсаму, яна тирилсам, сўнг (яна жанг қилиб) ўлсаму, яна тирилсам сўнг (яна жанг қилиб) ўлсам, деб истағаймен!» — дедилар».

2-боб. Эзгуликни орзу қилмоқ ҳамда Жаноб Расулulloҳнинг «Агар менинг Уҳуд тоғича олтиним бўлганда...» деб айтганлари хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар менинг Уҳуд тоғидек олтиним бўлганда ҳатто унинг бир динорини ҳам қарз қилиб олиб қолмай, уч кун ўтмасдан барчасини бева-бечораларга сарф қилиб юборган бўлур эрдим!» — дедилар».

3-боб. Жаноб Расулulloҳнинг «Келажақда не вазиятга тушмоғимни олдиндан билганимда эрди, қароримни ўзгартирмаган бўлур эрдим!» деб айтганлари ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Келажақда не вазиятга тушмоғимни олдиндан билганимда эрди, қароримни ўзгартирмаган бўлур эрдим. Маккага қурбонлик ҳайдаб келмай, одамлар бирлан бирга эҳромдан чиқур эрдим!» — дедилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Биз Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга эрдик ҳажга талбия айтдик. Маккага Зулҳижжа ойининг тўртинчи куни етиб келдик. Жаноб Расулulloҳ бизга Каъба бирлам Сафо ва Марвани тавоф этмоғимизни, ҳаж ўрнига умра қилмоғимизни ва ўзи бирлан қурбонлик олиб келганлардан бўлак барчамизнинг эҳромдан чиқмоғимизни амр қилдилар. Қарасак Жаноб Расулulloҳ ва Талҳадан бошқа бирортамиз ҳам қурбонлик олиб келмаган эрканмиз. Шул пайт Ҳазрат Али ўзлари бирлан Ямандан қурбонлик ҳайдаб келиб қолдиларда: «Жаноб Расулulloҳ нимага таҳлил айтган бўлсалар, мен ҳам ўшанга таҳлил айтдим!» — дедилар. Шунда одамлар: «Минога борамизми, ахир ҳар биримизнинг закаримиздан маний томиб турибдир-ку?!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Келажақда не вазиятга тушмоғимни олдиндан билганимда эрди, қароримни ўзгартирмаган ва Маккага қурбонлик ҳайдаб келмаган бўлур эрдим, қурбонлик олиб келганимда эрди, мен ҳам сизлар бирлан эҳромдан чиқур эрдим» — дедилар. Кейин, Суроқа ибн Молик Жамрат ул-Ақабада шайтонга тош отаётиб Жаноб Расулulloҳни кўриб қолдида: «Ё Расулаллоҳ, бул тош отмоқ удуми фақат бизларга хосмидур?» — деб сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Йўқ, аксинча, абадийдур!» — дедилар Оиша разияллоҳу анҳо Маккага ҳайз кўрган ҳолда келган эрди, Жаноб Расулulloҳ унга «Ҳаж маросимларини бажаравергил, аммо ҳайздан поклангунинга

қадар Каъбани тавоф қилмағил, намоз ҳам ўқимағил!» — деб буюрдилар. Кейин, Оиша Батҳога келгач, Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, сизлар бир варакайига ҳаж ҳам умра ҳам қилдингизлар, мен эрсам, ҳаж қилдим, холос!» — деди. Жаноб Расулulloҳ Абдурраҳмон ибн Абу Бакр ас-сиддиқа (опаси) Оиша бирлан Танъимга бориб умра билиб келмоқни амр қилдилар, Оиша ҳаж кунлари ўтгач, Зулҳижжа ойида умрани адо этди».

4-боб. Жаноб Расулulloҳнинг «Кошки, шундоқ шундоқ бўлса!» — деганлари ҳақида

Оиша разияллоҳу ана ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уйқулари қочиб уйғондилар-да, «Кошки, солиҳ саҳобаларимдан бири келиб бул кеча мени кўриқласа!» — деб эрдилар, зум ўтмай ташқаридан қурол-яроғ овозини эшитдик. Жаноб Расулulloҳ «Бул кимдур?» — дедилар. Ташқаридан: «Саъдмен, ё Расулаллоҳ, сизни кўриқлагани келдим!» — деб жавоб қилинди. Жаноб Расулulloҳ тун бўйи ором олиб ухладилар, ҳатто биз хуррак отганларини эшитдик».

Абу Абдуллоҳ (ал-Бухорий) Оиша онамиздан нақл қиладилар: «Ҳазрат Билол бундай деб таманно қилган эрдилар:

*«Тақдирим не эрур, билмасман, э воҳ,
Бошимга ажалдин келурму сипоҳ?
Бир кеча бўлса ҳам, она водийим,
Қўйнида ётсайдим, меҳрибон Оллоҳ!
Қониб ичсам эрди, шаффоф сувларин,
Қанийди, ташласам, унга бир нигоҳ!»*

5-боб. Қуръон ва илмни таманно қилмоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Икки ҳолдан ўзга ҳолларда бировга ҳасад (ҳавас) қилмангизлар! Бири — агар Оллоҳ таоло бир кишига Қуръон қироат этмоқни насиб этган эрса-ю, ул туну кун уни тиловат қилмоқ бирлан машғул эрса, ё Оллоҳ, шул одамга насиб этганингни менга ҳам насиб этсанг, мен ҳам шундай қилур эрдим, деб ҳавас қилса бўлур. Иккинчиси — агар Оллоҳ таоло бир кишига ҳалол мол-дунё ато этган эрса-ю, ул уни ўз раббининг йўлида сарфлаётган эрса, ё Оллоҳ, шул одамга ато этганингни менга ҳам ато этсанг, мен ҳам шундай қилур эрдим, деб ҳавас қилса бўлур».

6-боб Таманнонинг макруҳ жиҳатлари ҳақида

Оллоҳ, таолонинг қавли («Ан-нисо» сураси) Оятнинг мазмуни: «Оллоҳ таоло бирингизни иккинчингиздан ортиқ кўриб ато этган нарсага ҳасад қилмангизлар, эркакларга ҳам, хотинларга ҳам ўз аъмолларига яраша насиба теккайдур. Оллоҳ таолонинг ўзидан караму саховат қилмоқни илтижо қилингизлар, албатта Оллоҳ таоло ҳар нарсани билиб тургувчи зотдур!».

«Агар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўлимни орзу қилмангизлар!» — деб айтмаганларида эрди, ўлимни орзу қилган бўлур эрдим!» — деган эрдилар Анас ибн Молик.

Қайс (иби Абу Ҳозим) ривоят қиладилар: «Хаббоб ибн ал-Аратни беморлигида кўргани

бордик. (Оғриқдан қорнига) етти тамға қиздириб босган эркан. Ул менга: «Агар Жаноб Расулulloҳ ўлимни орзу қилмоқни манъ қилмаганларида эрди, ўзимга ўлим тилаган бўлур эрдим!» — деди».

Зухрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч қайсинингиз ўлимни орзу қилмангиз, агар бундан кейинги ҳаётингизнинг бирор манфаати бўлса, эҳтимол, Оллоҳ таоло умрингизни узайтирар, башарти беҳуда бўлса, балким, қисқартирар!» — дедилар».

7-боб. Вир кишининг «Оллоҳ таолонинг ўзи ҳидоят қилмаганда ҳидоят топмас эрдик!» деб айтгани хусусида

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Хандақ жанги куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг биз бирлан бирга туфроқ ташиётиб қуйидаги шеърни айтганларини эшитдим:

*«Худо ҳаққи, худовандим қилмағонда ҳидоятлар,
Адо этмас эдик бизлар рўза бирла ибодатлар.
Эсонликни ато этғил, мудом бизга худовандим,
Рўбарў келганда душман бизга бахш эт матонатлар.
Тажовузла чиқиб бизга уруш қилди неча мушрик
Агар фитна тилар, урдик етказиб биз жароҳатлар».*

8-боб. Душман бирлан тўқнашмоқни орзу қилмоқнинг макруҳлиги ҳақида

Мусо ибн Уқба ривоят қиладимр: «Солим Умар ибн Абдулазизнинг котиби эрди. Бир кун Абдуллоҳ ибн Абу Авфо Умарга хат йўллади, Солим уни ўқиб берди. Хатда: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Душман бирлан тўқнашмоқни орзу қилсангизлар, Оллоҳ таолодан тилангизлар!» — деб айтганлар» деб ёзилган эрди

9-боб. Лав (агар) боғловчисининг қўлланмоғи жоиз бўлган жиҳатлари ҳақида

Оллоҳ таоло: «(Лут алайҳиссалом ўз қавмига): «Агар сизларга кучим етганда эрди...» — деб айтган», — дейди.

Қосим ибн Муҳаммад ривоят қиладилар: «Ибн Аббос бир-бирини зино хусусида лаънатлаган бир эру хотин ҳақида эслаб гапирган эрди, Абдуллоҳ ибн Шаддод унга: «Жаноб Расулulloҳ: «Агар бирор хотинни далил-исботсиз ражм (тошбўрон) қиладирган бўлсам, шул хотинни ражм қилган бўлур эрдим!» — деб ўшал хотин ҳақида айтган эрдиларми?» — деди. Ибн Аббос: «Йўқ, ул хотин тўғрисида эрмас, исломга ошқора ёмонлик қилган бошқа бир хотин ҳақида айтганлар», — деди».

Ато ибн Абу Рабо ривоят қиладилар: «Бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтон намозига ҳадеганда чиқавермадилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, намоз вақти бўлди, болалар бирлан аёллар ухлаб қолишди!» — деб овоз қилдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ бошларидан сув томиб турган ҳолда ташқарига чиқиб келдиларда: «Агар умматимга қийин бўлмоғини истаганимда хуфтонни айнан шул вақтда ўқимоқни жорий қилган бўлур эрдим!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Бир кеча Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хуфтон

намозига кечикдилар. Ҳазрат Умар: «Ё Расулаллоҳ, аёллару болалар ухлаб қолишди!» — деб овоз қилдилар. Шунда Жаноб Расулаллоҳ баданларидаги ғусл сувини артаётган ҳолда чиқиб келдиларда: «Ҳозир хуфтоннинг айна вақти, агар умматимга қийин бўлмасин демаганимда худди шул вақтда хуфтон ўқитган бўлур эрдим!» — дедилар».

Абдуррамон (ибн Ҳурмуз ал-Аъраж) ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайрадан эшитдимки, Жаноб Расулаллоҳ: «Агар умматимга қийин бўлмасин демаганимда (ҳар таҳоратда) мисвок ишлатмоқни жорий қилган бўлур эрдим!» — деб айтибдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазоннинг сўнги кунларида оғиз очмай сурункасига рўза тутдилар, баъзилар ҳам шундай қилишди. Жаноб Расулаллоҳ бундан хабар топиб: «Агар Рамазон ойна бундан узунроқ бўлганда, мен шул тариқа рўза тутаварар эрдим. Шунда баъзи мутаассиблар (бардош беролмай) ўз ниятларидан воз кечган бўлур эрдилар. Мени ўзингизга тенг кўрмангизлар, мени раббим доимо едириб, ичириб турғайдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизни оғиз очмай сурункасига рўза тутмоқдин қайтардилар. Шунда саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ сиз ўзингиз шул тариқа рўза тутадирсизку?!» — дейишди Жаноб Расулаллоҳ: «Сизларнинг қайси бирингиз мен кабудурсизлар? Ахир, тунда раббим менга (жаннат неъматларидан) едириб-ичириб турғайдур!» — дедилар. Саҳобалар сурункасига рўза тутмасликка кўнавермагач, Жаноб Расулаллоҳ бир-икки кун шул тариқа рўза тутмоқда давом этдилар. Кейин, янги ой чиққанини кўриб: «Агар ой кечикиброқ чиққанда эрди, яна сурункасига рўза тутиб, бир адабингизни бериб қўйган бўлур эрдим!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулаллоҳдан: «Ал-Жадр (Каъбанинг ташқарида қолган қадимий пойдевори) Каъбаники бўлганми эрди?» — деб сўрадим. Жаноб Расулаллоҳ: «Ҳа», — дедилар. Мен: «Нечун уни Каъба ташқарисида қолдиришган?» — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Қавмингга нафақа камлик қилганда!» — дедилар. Мен: «Нечун эшиги баланд қилиб қурилган?» — дедим. Жаноб Расулаллоҳ: «Қавминг ўзлари истаган кишиларни киритиб, истамаганларини қўймаслик учун шундоқ қилишган. Агар қавминг жоҳилиятдан чиқиб, эндигина исломга кирган бўлмаганида менинг қилмоқчи бўлган ишимдан феъллари айниб қолиб исломдан қайтмоқларидан чўчимаганимда Ал-Жадрни (қадимий пойдеворни) Каъбага қўшиб юборган, эшигини эрса, ерга ёпиштириб (остонасини паст қилиб) қурган бўлур эрдим!» — дедилар».

Абдулло ибн Зайд ривоят қиладилар: «Расулаллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар ҳижрат бўлмаганда мен ансорлардан бири бўлган бўлур эрдим, агар одамлар водий орқали йўл олсалару, ансорлар ҳам водий орқали йўлга тушсалар ёким тоғ сўқмоқлари орқали кетмоқни ихтиёр қилсалар, мен ансорлар танлаган ўша водий йўли ёким тоғ сўқмоқлари бўйлаб юрган бўлур эрдим!» — дедилар».

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

1-боб. Биргина ростгўй кишининг азон, намоз, рўза фароия ва аҳком хусусида берган хабарига ишонмоқнинг жоизлиги ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли ("Аттавба» сураси): Оятнинг мазмуни: «Мусулмонларнинг ҳар фирқасидан бир тоифа (киши жиходга бормай, пайғамбарнинг ҳузурида) динни теран ўрганиб олса, ўз қавми жиҳоддан қайтиб келган кезларда уларга тўғри йўлни кўрсатиб залолатдан қайтариб турган бўлур эрди». Оллоҳ таоло: «Икки мўмин ўзаро жанг қилиб бир-бирини ўлдириб қўйса, жаҳаннамга тушғайдур!» — дейди. Оллоҳ таоло: «Агар фосиқ сизга қандайдир далил келтирса, уни албатта текшириб кўрингиз!» — дейди. Нечун Жаноб Расулulloҳ бир амирларининг кетидан иккинчи амирларини юборганлар, чунким бири хато қилса, иккинчиси уни қонун йўлига солиб қўйган.

Молик ибн ал-Хувайрис ривоят қиладилар: «Биз — бир неча тенқур йигитлар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб йигирма кун туриб қолдик. Ул зот бизга лутфу карам кўрсатдилар. Кейин, бизнинг ўз аҳлу аёлимизни соғинганимизни сезиб уйда қолган оила аъзоларимиз ҳақида суриштирдилар, биз айтдик. Шунда бизга: «Оилангизга қайтингизлар, бориб уларга исломни ўргатингизлар ва мен қандай намоз ўқисам, шундай намоз ўқингизлар. Намоз вақти бўлганда биттангиз азон айтингиз, ёши каттароғингиз эрса, имомлик қилингиз!» — дедилар».

Абу Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар «Билол азон айтганда саҳарлик қилмоқдин тўхтамангизлар, чунким ул бедорни саҳарлик қилмоққа ва уйқудагини уйғонмоққа даъват қилғайдур. Бул эрса, ҳали тонг отганини англатмағайдур, мана бундоқ бўлса, тонг отган бўлур», — деб бармоқларини уфқ бўйлаб юргиздилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Билол кечаси (яъни, барвақт азон айтгай, то Ибн Мактум азон айтгунча еб-ичаверингизлар (саҳарлик қилаверингизлар)!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Бир куни Жаноб Расулulloҳ бизга имомлик қилиб пешинни беш рақъат ўқидилар. Одамлар: «Намознинг рақъати кўпайтирилдими?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Не бўлди?» — дедилар. Улар: «Беш рақъат ўқидингиз!» — дейишди. Шунда ул зот икки елкага салом бергандан сўнг яна икки бор саждаи саҳв қилдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ (пешин ёким аср намозининг) иккинчи рақъатида салом бердилар. Зулядайн деган киши: «Ё Расулаллоҳ, намоз қисқардими?» деди. Ул зот: «Зулядайн тўғри айтаётирми?» — дедилар: Саҳобалар: «Ҳа», — дейишди. Шунда пайғамбаримиз алайҳиссалом қолган икки рақъатни ўқиб, сўнг салом бердилар, кейин такбир айтиб одатдагидек ёким ундан узоқроқ сажда қилдилар, сўнг бошларини кўтариб яна такбир айтдиларда, аввалгидек сажда қилдилар, кейин бошларини кўтардилар».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Биз Қубо масжидида бомдод ўқиётган эрдик. Бир киши келиб: «Жаноб Расулulloҳга бул кеча оят нозил бўлиб, Каъбага қараб намоз ўқимоқ буюрилди», — деди. Шунда барча намозхонлар юзларини Каъбага қаратди».

Ал-Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Байт ул-Муқаддасга қараб намоз ўқиган эрдилар. Аслида, ул зот Каъбага ёким ойга қараб намоз ўқимоқни яхши кўрар эрдилар. Оллоҳ таоло Жаноб Расулulloҳга «Юзингни бир Каъбага, бир осмонга каратаётганигни кўриб турибмиз» деган ояти каримасини нозил қилиб: «Одамларнинг энг ақлсизи яҳудийлардур. Уларни агар қиблани ўзгартирмоққа не мажбур қилғон? Сен айтғилки, мағрибу машриқ ҳам Оллоҳ таолоникидур. Ул ўзи хоҳлаган бандасига тўғри йўл кўрсатғусидур!» — деди. Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга бир киши намоз ўқиди, кейин ул аср намозини Байт ул-Муқаддасга қараб ўқиётган бир ансорий қавм олдига бориб ўзининг пайғамбар алайҳиссалом бирлан бирга Каъбага қараб намоз ўқиганини айтди. Шунда ўшал қавмнинг барчаси Каъбага ўгирилди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Мен Абу Талҳа, Абу Убайда ал-Жарроҳ ва Убай ибн Каъба хурмодан тайёрланган шаробдан навбатма-навбат тутиб соқийлик қилиб ўлтирган эрдим. Шунда бир киши келиб «Ичкилик ҳаром қилинди», — деди. Абу Талҳа буни эшитиб: «Эй Анас, ўрнингдан турғил, кўзаларни синдириб ташлағил!» — деди. Мен туриб ҳовончанинг сонини олдимда, ул бирлан уриб кўзаларни майдалаб ташладим».

Хузайфа ибн ал-Йамон ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ Нажрон аҳлига: «Мен сизларга энг ишончли бир кишини юборғаймен», — дедилар. Шунда ул зотнинг саҳобалари «Мени юборсалар эрди!» деб умид қилишди. Аммо, Жаноб Расулulloҳ Абу Убайда ал-Жарроҳни жўнатдилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Ҳар бир умматнинг ишончли кишиси бўлғай, бул умматнинг ишончли кишиси эрса, Абу Убайдадур!» — дедилар».

Ибн Аббос Умар (ибн ал-Хаттоб)дан нақл қиладилар: «Бир ансорий киши бўлиб, ул Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида бўлмаган эрса-ю», мен бўлган эрсам, кўрган эшитганларимни унга айтиб берур эрдим. Агар мен бўлмаган эрсаму, ул бўлган эрса, менга айтиб берур эрди».

Али ибн Абу Толиб ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир ерга қўшин юбормоқчи бўлиб, унга бир кишини амир қилиб тайинладилар. Амир (аскарларни синамоқ ниятида) гулхан ёқтириб, ичига кирмоқларини буюрди. Шунда баъзи аскарлар гулханга кирмоқчи бўлди, қолгани эрса: «Биз (оловдан қочиб Жаноб Расулulloҳга эргашдик), энди нечун унга киргаймиз?»! — деди. Шул аснода олов ўчиб қолди, амирнинг ғазаби ҳам босилди. Бул воқеани Жаноб Расулulloҳга айтишган эрди, ул зот: «Агар оловга кирганларида ундан қиёматгача чиқолмас эрдилар. Гуноҳкор қилгувчи фармонга итоат қилинмағай, эзгулик йўлида берилган фармонгагина итоат этмоқ лозимдур!» — дедилар».

2-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг Зубайрнинг якка ўзини илғор ўрнида юборганлари ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Хандақ жанги куни Жаноб Расулulloҳ одамларни ҳузурларига чақириб эрдилар, фақат Зубайрнинг ўзигина югуриб келди, (бироздан кейин) яна чақириб эрдилар, Зубайрдан бошқа ҳеч ким келмади. Шунда ул зот: «Ҳар бир пайғамбарнинг ўз зафар келтиргувчи кишиси бўлғай, менинг зафар келтирғувчи кишим — Зубайрдур!» — дедилар».

3-боб.

Оллоҳ таоло «Пайғамбарнинг уйларига рухсат берилсагина кирингизлар!» — дейди.

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (ҳожат талаб бўлиб) бир боғга кирдилар, менга эрса, боғ дарвозаси олдида кўриқлаб турмоғимни буюрдилар. Шу пайт бир киши келиб ичкарига кирмоққа изн сўради. Жаноб Расулulloҳ: «Рухсат берғил ва жаннатдан хушхабар айтиб уни хурсанд қилғил! — дедилар. Дарвозани очиб қарасам, Ҳазрат Абу Бакр эрканлар. Кейин, Ҳазрат Умар келдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Рухсат берғил ва жаннатдан хушхабар айтиб уни (ҳам) хурсанд қилғил!» — дедилар. Сўнг, Ҳазрат Усмон келдилар. Жаноб Расулulloҳ: "Рухсат берғил ва уни (ҳам) жаннатдан хушхабар айтиб хурсанд қилғил!» — дедилар.

Ибн Аббос Умар разиялоҳу анҳудан нақл қиладилар: Мен Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб эрдим, ул зот ўз болохоналарида эрканлар, болохона зинасининг юқорисида эрса қора ғуломлари турган эркан. Мен унга: «Умар келди деб айтғил, кирмоғимга рухсат берсинлар!» — дедим».

4-боб. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бир амир ёким элчи кетидан иккинчисини юбормаганликлари хусусида

Ибн Аббос: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Диҳя ал-Калбийга ўз мактубларини топшириб, уни Бусро ҳокимига олиб бориб бермоқни буюрдиларда: «Бусро ҳокими ушбу мактубимни подшоҳга етказсин!» — деб тайинладилар», — дейдилар.

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир хат ёзиб, уни Баҳрайн ҳокими орқали Форс подшоҳи Хисравга етказмоқни буюрдилар, Хисрав хатни ўқиб кўриб, йиртиб ташлади. Ибн ал-Мусайяб: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам уларнинг (ўзлари йиртган хат янглиғ) пора-пора қилинмоғини Оллоҳ таолодан илтижо қилдилар», — дейдилар».

Салама ибн ал-Акваъ ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Аслам қабиласига мансуб бир кишига: «Ошуро куни (Муҳаррам ойининг ўнинчи куни) қавминга эълон қилғилки, кимки бугун бирор нарса еган эрса, бошқа ҳеч нарса емасин, аммо бирор нарса емаган эрса, куннинг қолган қисмида ҳам емай, рўза тутсин!» — дедилар».

5-боб. Набий саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бир араб қабиласи вакилларига: «Буни ортингиздагиларга ҳам етказингизлар!»— деб васият қилганлари ҳақида

Абу Жамра ривоят қиладилар: «Ибн Аббос мени ўз ўриндигига ўтқазиб қўйдида, бундай деди: «Абдулқайс вакиллари Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келганда, ул зот: «Келган вакиллар кимдурлар?» — дедилар. «Рабийъа қабиласидан», — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Хуш келибсизлар, эй вакиллар, сира тортинмай келаверингизлар!» — дедилар. Улар: «Ё Расулulloҳ, сиз бирлан бизнинг ўртамизда Музар қабиласи кофирлари тўғаноқ бўлиб туришибдур, бизга шундай бир иш буюрингизким, уни адо этиб жаннатга кирайлик уни ортимиздагиларга ҳам (бола-чақаларимизга ҳам) ўргатайлик!» — дейишди. Сўнг, улар пайғамбаримиз алайҳиссаломдан ичимликлар ҳақида сўрашди. Жаноб Расулulloҳ уларга тўрт нарсани буюриб, тўрт нарсани манъ қилдилар Оллоҳ таолога иймон келтирмоқни амр қилиб: «Оллоҳ, таолога иймок келтирмоқ недур, билурсизларми?» — дедилар. Улар: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билғайдур!» — дейишди. Шунда ул зот: «Ашҳаду ан ло илоҳа иллalloҳу ваҳдаҳу ло шарийка лаҳу ва анна Муҳаммадан расулulloҳи»

деб калимаи шаҳодат келтирғайсизлар», — дедилар. Сўнг, беш вақт намоз ўқимоқни, закот бермоқни ҳамда, менимча, рамазон рўзасини тутмоқни, ўлжанинг бешдан бир қисмини эҳсон қилмоқни ҳам буюрдилар. Кейин, уларга дуббо, ҳантам, нақийр ва зафт (ичимлик тайерланадирган идишлар номи ёким ичимликларнинг ўзи)ни манъ қилдилар. Ниҳоят, Жаноб Расулulloҳ: «Менинг айтганларимни хотирингизга жо қилиб олингизлар ва ортларингиздагиларга ҳам етказингизлар!» — деб васият қилдилар».

6-боб. Бир аёлнинг берган хабари ҳақида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бир гуруҳ саҳобалари орасида Саъд ҳам ўлтирган эрди. Улар олдиларидаги гўшдан ея бошлашган эрди. Жаноб Расулulloҳнинг жуфти ҳалолларидан бири: «Емангизлар, ул калтакесак (эчкемар) гўштидур — деди. Улар емоқдин тўхташди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Еяверингизлар, чунким ул ҳалолдур!» — дедилар» (Шу ерда ровий иккиланиб: «Еяверингизлар, ҳеч нарса қилмайди, фақат ул мен ейдирган таом эрмас!» деб айтган бўлишлари ҳам мумкин», — дейди).

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

КИТОБ (ҚУРЪОН) ВА СУННАТТА ҚАТЪИЙ РИОЯ ҚИЛИБ ЎЗНИ ГУНОҲЛАРДАН ПОК ТУТМОҚ ҲАҚИДА КИТОБ

Ториқ ибн Шиҳоб ривоят қиладилар: «Бир яҳудий Ҳазрат Умарга: «Эй Амир ал-муъминин, Оллоҳ таолонинг «Бугун мен сизларга динингизни муҳаммал, неъматларимни эрса бекаму кўст қилиб бердим ҳамда сизларга исломни дин қилиб бермоғимни ихтиёр айладим!» деган ояти каримаси бизга нозил бўлганда эрди, ушбу кунни байрам қилиб олган бўлур эрдик!» — деди. Ҳазрат Умар: «Мен мазкур оятнинг қайси кун нозил бўлғонидан беҳабармен», — дедилар. Яҳудий: «Ҳайит арафасида жумъа кун нозил бўлгандур!» — деди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар разияллоҳу анҳу пайғамбаримиз алайҳиссалом вафот этган куннинг эртасига, мусулмонлар Ҳазрат Абу Бакрга байъат қилган кунни Жаноб Расулulloҳнинг минбарларига ўлтирдида, Ҳазрат Абу Бакрга юзланиб туриб калимаи шаҳодат айтди, сўнг «Андин сўнг эрса» дегач: «Оллоҳ таоло ўз расули саллаллоҳу алайҳи ва салламни сизларнинг ҳузурингиздан ўз ҳузурига чақириб олмоқни ихтиёр қилди, Оллоҳ таоло пайғамбарингизга мана бул Китоб (Қуръон) воситасида ҳидоят кўрсатган эрди, энди сизлар ҳам шул Китобга қатъий риоя қилиб, ҳидоят топингизлар, чунким Оллоҳ таоло унинг ила ўз расулига ҳидоят қилғондур!» — деди».

Ибн Аббос: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени бағрларига босиб туриб: «Ё парвардигоро, буни Китоб (Қуръон) олими қилғайсен!» — дедилар», — дейдилар. Абу Варза: «Оллоҳ таоло сизларга ислом бирлан Муҳаммад алайҳиссаломни мададкор қилсин!» — деган эрканлар.

Абдуллоҳ ибн Динор ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Умар Абдулмалик ибн Марвонга ўзининг унга байъат қилгани хусусида мактуб йўллаб, Оллоҳ таолонинг буйруқлари ҳамда унинг расули суннатига мувофиқ имкон қадар қулоқ осиб итоат этажагини маълум қилди».

1-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Мен Қуръон бирлан юборилдим» — деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Мен Қуръон бирлан юборилиб, душманларимга чақмоқ янглиғ даҳшатим бирлан ғолиб қилиндим! Бир маҳал тушимда менга ер хазиначиси калитлари кўрсатилиб, қўлимга тутқазилди», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўзига мўъжиза юборилмаган бирорта ҳам пайғамбар бўлмай, инсонлар шунга асосан уларга иймон келтирганлар. Аммо, менинг мўъжизам Оллоҳ таолонинг ўзи менга ваҳий қилган Каломи раббул олаимийн бўлиб, унга баробар келадирган ҳеч қандай мўъжиза йўқдур, шунинг учун ҳам мен ўзимдан илгариги пайғамбарлардан ҳам кўра кўпроқ қиёматда Оллоҳ таолонинг марҳаматидан умидвормен!» — дедилар».

2-боб. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларига эргашмоқ (риоя қилмоқ) ҳақида

Оллоҳ таолонинг қавли: «Бизни тақводорларга имом қилгил!» (яъни, «Бизни ўзимиздан

олдингиларга эргашадирган имом қилгил, биздан кейингилар эрса, бизга эргашгайлар»).

Ибн Авн: «Уч нарсанинг ўзим учун ҳам, биродарларим чун ҳам маҳбуб бўлмоғини истағаймен, булар: суннатни муфассал ўрганиб олиб, уни ўзгалардан талаб қилмоқ. Қуръонни теран тушуниб олиб, уни ўзгалардан талаб қилмоқ ҳамда одамларни фақат яхшиликка даъват қилмоқдур!» — дедилар.

Абу Воил ривоят ққладилар: «Мана шул масжидда Шайбанинг ёнига бориб ўлтирдим. Шунда ул менга: «Ҳазрат Умар сен ўлтирган мана шул ерда ўлтириб: «Ундаги (Каъбадаги) олтин-кумушларни бирорта ҳам қолдирмай, мусулмонларга тақсимлаб бермоқчимен», — дедилар. Мен: Бундай қилолмағайсиз!» — дедим. Ул киши: «Нечун?» — дедилар. Мен: «Икки дўстингиз (Жаноб Расулulloҳ ва Абу Бакр) ҳам бундай қилишмаган», — дедим. Ул киши: «Уларга эргашмоғим лозим!» — дедилар».

Ҳузайфа ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: «Асли, ҳалоллик одамларнинг қалб томирларига жо қилиниб осмондан нозил қилингандур, кейин эрса, Қуръони Карим нозил бўлиб, уни Қуръондан ўқиб билдилар, суннатдан ўргандилар», — дедилар».

Мурра ал-Ҳамадоний ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ (ибн Масъуд): «Энг яхши сўз — Оллоҳ таолонинг Китобидур, энг яхши ҳидоят — Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳидоятларидур, айтилган нарсалар, албатта бўлғайдур, уларга монъелик қила олмассизлар!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ва Зайд ибн Холид ривоят қиладилар: «Биз Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик. Хусуматлашиб келган икки кишига: «Мен сизларнинг можароларингизни Оллоҳ таолонинг Китобига мувофиқ ҳал қилиб берғаймен!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: "Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Иймонига хилоф иш қилган умматларимдан ташқари барча умматларим жаннатга кирғайдур!» — дедилар. «Ё Расулаллоҳ, иймонига хилоф иш қилганлар кимдурлар?» — дейишди. Ул зот: «Менга итоат қилганлар жаннатга кирғайдур, менга осийлик қилганлар эрса, иймонига хилоф иш қилганлардур!» — дедилар». Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ фаришталар Жаноб Расулulloҳ уҳлаб ётганларида тепаларига келишди. Улардан баъзилари: «Ул уҳлаб ётибдур», дейишса, баъзилари: «Унинг кўзи уйқуда, дили эрса, уйғоқдур», — дейишди. Шунда «Ул уҳлаб ётибдур» деган фаришталар: «Агар сизлар айтгандек эрса унда буни мисол бирлан тушунтириб берингизлар!»— дейишди. «Бул шунга ўхшайдирким, — дейишди улар, — бир киши уй қуриб меҳмондорчиликка одамларни таклиф қилмоқ учун хабарчи юборгай, таклифни қабул қилган унинг уйига кириб дастурхондаги неъматлардан тановул қилғай, таклифни қабул қилмаган эрса, унинг уйига кирмагай ҳам, дастурхондаги неъматлардан тановул қилмағай ҳам». «Ул уҳлаб ётибдур» деган фаришталар: «Буни қандай тушунмоқ мумкин, айтингизлар!» — дейишди. Улар: «Мазкур уй — жаннатдур, хабарчи эрса Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдур. Кимки Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат этса, Оллоҳ таолога итоат этгайдур, кимки Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга осийлик қилса, Оллоҳ таолога осийлик қилғайдур. Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам (исломга қилган даъвати бирлан) одамларнинг қай бири кофиру, қай бири мусулмон эрканлигини фарқлаб қўйди», — дейишди».

Ҳузайфа ибн ал-Йамон: «Эй қорилар жамоаси, тўғри йўлдан тоймангизлар, жуда четлаб

кетдингизлар, ўнгу сўлга бир қадам қўйдингизми, бас, заллат ботқоғига тобора ботиб кетавергайсизлар!" — деб айтибдирлар.

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мени ва мен бирлан Оллоҳ таоло юборган ҳидоятни қўйидагича ташбиҳ этмоқ мумкин: бир киши бир қавмининг ҳузурига келиб: «Эй қавм, мен ҳозиргина бул томонга қўшин келаётганини ўз кўзим бирлан кўриб, сизларни хатардан огоҳлантиргани келдим!» — дейди, шунда ўшал қавмининг бир қисми итоат этиб, нажот топади, ишонмай ўз жойида қолган қисмини эрса, қўшин келиб қириб ташлайди. Булар — мен ҳидоят олиб келганимда итоат этиб менга эргашган ҳамда мен олиб келган ҳидоятга ишонмай менга осийлик қилган кишилар янглиғдурлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам вафот этиб, Абу Бакр халифа бўлганларида айрим араб қавмлари исломдан қайтиб қайта кофир бўлишди. Шунда Ҳазрат Умар Абу Бакрга: «Ковирларга қарши қандай жанг қилмоқчисиз? Ахир, Жаноб Расулulloҳ: «Одамлар Ло илоҳа иллalloҳу» деб айтмагунларига қадар жанг қилмоқ менга буюрилгандур, кимки «Ло илоҳа иллalloҳу» деса, молу жонини мендан омон сақлағай, акс ҳолда ўлдирилиб, мол-дунёси тортиб олинмоғи ҳақлиғдур. Охират ҳисоб-китоби эрса, Оллоҳ таолонинг ўзига ҳаволадир», — деб айтганлар-ку!» — дедилар. Абу Бакр: «Оллоҳ таолога қасам ичурменким, намоз бирлан закотни фарқлаган кишига қарши жанг қилгаймен, чунким закот ортиқча мол-дунёни ҳалоллаш учун бериладирган ҳақдур. Оллоҳ таоло ҳақи, ҳаттоки Жаноб Расулulloҳ ҳаётлик чоғларида Байт ул-молга тўлашадирган йиллик закотни олиб келмай қўйишса ҳам уларга қарши жанг қилгаймен!» — дедилар. Ҳазрат Умар буни эшитиб: «Оллоҳ таоло ҳақи, раббимизнинг Абу Бакр қалбини қанчалар жангга шижоатлантирганини энди билдим!» — деб қўйдилар».

Абдуллоҳ ибн Аббос ривоят қиладилар: «Уйайна ибн Ҳусайн ибн Ҳузайфа ибн Бадр укасининг ўғли ал-Ҳарр ибн Қайс ибн Ҳуснинг уйига келиб тушди. Ул Ҳазрат Умарга яқин кишилардан эрди. Уйайна укасининг ўғлига: «Эй жияним, ул амирнинг олдида обрў-эйтиборинг бормидур, менга ҳузурига кирмоққа ижозат сўраб берсанг, деб эрдим!» — деди. Жияни: «Майли, ижозат сўраб бергаймен», — деди. Кейин, ул ижозат сўраб чиққач, Уйайна ичкарига кириб: «Эй Ибн Ал-Хаттоб, Оллоҳ таоло ҳақи, сен бизга кўп ҳақ бермайсен ва бизнинг ишимиз юзасидан адолатли ҳукм чиқармайсен!» — деди. Шунда Ҳазрат Умар дарғазаб бўлиб, ҳатто уни жазоламоқчи ҳам бўлди. Ал-Ҳарр орага тушиб: «Ё Амир ал-муъминин, Оллоҳ таоло ўз расулига: «Кечиримли бўлғил, яхшилик қилғил, жоҳиллардан юз ўгиргил!» — деб айтган, бул эрса, ўшал тоифа жоҳиллардандур!» — деди. Ҳазрат Умар мазкур оятни эшитиб ғазабидан тушди ва Оллоҳ таоло ҳукмига итоат этиб, уни жазоламади».

Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Қуёш тутилган куни Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари — Оиша синглимникига бордим. Қарасам, одамлар намоз ўқишаётган эркан. Оиша қиёмда турган вақтида: «Одамларга не бўлди?» — деб сўрадим. Оиша қўли бирлан осмонга ишора қилиб: «Субҳоналлоҳ!» — деди. Мен: «(Қиёмат) аломатими?» — дедим. Оиша «Ҳа» деган маънода бош ирғаб қўйди. Жаноб Расулulloҳ намоз ўқиб бўлгач, Оллоҳ таолоға ҳамду санолар айтдиларда, бундай дедилар: ((Мен кўрмаган нарса қолмади, ҳатто шул ерда туриб жаннатни ҳам, дўзахни ҳам кўрдим. Менга «Сизлар қабрда ётганингизда Дажжол фитнаси янглиғ бир синовдан ўтгайсизлар» деб ваҳий қилинди», — дедилар. Шунда: «Дажжол фитнаси янглиғ», — дедиларми ёким: «Дажжол фитнасига яқин», — дедиларми, аниқ ёдимда йўқ. Кейин, Жаноб Расулulloҳ бундай деб давом этдилар: «Ҳар бирингиз қабрда ётганингизда бир фаришта келиб: «Бул киши (Расулulloҳ)ни танийдурсенми?» — деб

сўрайдир. Агар қабрда ётган банда мўмин (ёким «мусулмон», — дедилар шекилли) эрса, «Бул киши Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламдурлар, бизга мўъжизалар (далиллар) олиб келганлар, биз ишониб қабул қилганмиз, эргашганмиз», — дейдир. Унга: «Биз сенинг мўмин эканлигингни билур эрдик ором олиб ётаверғил!» — дейишгай. Аммо, мунофиқ (ёким, «иккиланувчи», — дедилар шекилли) эрса, «Билмадим, одамлар бул киши хусусида нималардир дейишар эрди, мен ҳам ўшалар айтганини айтар эрдим», — дейдир».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Сизларни тарк этиб кетган муддатим давомида (яъни, қиёматда учрашгунимизга қадар) менинг васиятларимга амал қилингизлар, чунким сизлардан илгаригилар ўз пайғамбарларига осийлик қилиб ҳалокатга учраганлар! Мен сизларни недин қайтарган эрсам, қилмангизлар ва нени амр қилган эрсам, имконингиз қадар адо этингизлар!».

3-боб. Кўп савол бермоқнинг макруҳлиги ҳамда ўзи учун муҳим бўлмаган вазифани зиммасига олган шахс хусусида Оллоҳ таоло: «Сўрасангиз, ўзингизни ёмон аҳволга солиб қўядирган нарсалар ҳақида савол бермангизлар!» — дейди.

Омир ибн Саъд ибн Абу Ваққос оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Энг гуноҳи катта мусулмон — таъқиқланмаган нарсани сўраб унинг таъқиқланмоғига сабабчи бўлган мусулмондур!» — дедилар».

Зайд ибн Собит ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжид ховлисида атрофларини бўйра бирлан тўсиб олиб бир неча кеча намоз ўқидилар. Буни кўриб одамлар ҳам бўйра ортида тўпланиб намоз ўқий бошлашди. Бир кеча Жаноб Расулulloҳнинг овозлари эшитилмай қолди, шунда одамлар ул зот ухлаётган бўлсалар керак деб ўйлашди. Айрим кишилар Жаноб Расулulloҳни чиқсинлар деб овоз қила бошлади. Ул зот чиқиб одамларга: "Карасам, бул қилмишингизни тўхтатиш ниятингиз йўқ. Шул боисдан ҳам мен унинг (тунда ўқиладирган қўшимча намознинг) сизларга фарз бўлиб қолмоғидан қўрқдим, агар фарз бўлиб қолса, тоқатингиз етмагай. Эй одамлар, бул намозни уйларида ўқингизлар, фарз намозлардан ўзгасини уйда ўқимоқ афзалдур!" — дедилар».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Одамлар Жаноб Расулulloҳга ёқмайдирган нарсалар ҳақида саволлар бера бошлашди, бундай саволлар кўпайиб кетгач, ул зот дарғазаб бўлиб: «Мендан сўраб қилингизлар, (тағин кўнглингизда қолиб кетмасин)!» — дедилар. Шунда бир киши туриб: «Ё Расулаллоҳ, менинг отам кимдур?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Отанг Ҳузофадур», — дедилар. Кейин, бошқа бир киши туриб: "Ё Расулаллоҳ, менинг отамчи?" — деди. Ул зот: «Сенинг отанг Шайбанинг мавлоси (озод қилинган қули) Солимдур». — дедилар. Ҳазрат Умар Жаноб Расулulloҳнинг юзларидаги ғазаб аломатини кўриб: «Биз Оллоҳ таолога тавба-тазарруъ қилурмиз!» — дедилар». Варрод ривоят қиладилар: «Муовия Муғийрага: «Жаноб Расулulloҳдан не эшитган эрсанг, барчасини менга ёзиб юборғил!» — деб хат ёзди. Ул бундай деб жавоб йўллади: «Жаноб Расулulloҳ ҳар намоздан сўнг, Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, ло шарийка лаҳу, лаҳу-л-мулку ва лаҳу-л-ҳам-ду ва ҳува ало кулли шайъин қадийрун. Оллоҳумма ло мониъа лимо аътайта ва ло муътийа лимо манаъта ва ло йанфаъу зо-л-жадди минка-л-жадду» дер эрдилар, одамларни мишмиш тарқатмоқ, кўп савол бермоқ, мол-дунёни исроф қилмоқ, ота-онага оққлик қилмоқ, чақалоқ қизларни тириклайин кўймоқ ва очкўзлик қилмоқдан қайтарар эрдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Биз Ҳазрат Умарнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик ул киши: «Бизлар ўз зиммамизга ортиқча иш (вазифа) олмоқдин қайтарилдик», — дедилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ кун қиёмдан оққач, масжидга чиқиб пешин ўқидилар. Сўнг, салом бердиларда, минбарга чиқиб қиёмат ва ундан олдин бўладирган катта ҳодисалар хусусида сўзладилар. Кейин, бундай дедилар: «Модомики мен тирик эрканман, кўнглингизга тугилган саволларингизни сўраб қолингизлар, Оллоҳ таоло ҳақи, не ҳақда сўрамангиз, барисига жавоб бергаймен!» — дедилар. Шунда одамлар ҳўнграб йиғлаб юборишди. Жаноб Расулulloҳ эрсалар, ҳадеб «Сўраб қолингизлар, сўраб қолингизлар!» — дер эрдилар. Ниҳоят, бир киши ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, менинг борар жойим қайсидур?» — деди. Ул зот «Сенинг борар жойинг дўзахдур» — дедилар. Кейин, Абдуллоҳ ибн Ҳузофа ўрнидан туриб: «Ё Расулаллоҳ, менинг отам кимдур?» — деди. Ул зот: «Сенинг отанг Ҳузофадур», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Сўрайверингизлар, сўрайверингизлар!» — деб қайта-қайта айтаверганларидан сўнг, Ҳазрат Умар тиз чўкиб: «Бизлар Оллоҳ таолони раббимиз деб, исломни динимиз деб ва Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни пайғамбаримиз деб тан олдик!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарнинг бул сўзини эшитиб бироз сукут қилдиларда, сўнг: «Биринчилардан бўлиб тан олгансизлар! Жоним кўлида бўлган зот ҳақи, намоз ўқиб турганимда анави девор томонда менга жаннат бирлан дўзах намоеън қилинди, бугунгидек яхшилик бирлан ёмонликни илгари кўрмаган эрдим!» — дедилар».

Анас иби Молик ривоят қиладилар: «Бир киши: «Ё Набийаллоҳ, менинг отам кимдур?» — деб сўради. Пайғамбаримиз: «Отанг фалончидур», — дедилар. Шул аснода Оллоҳ таоло «Эй мўминлар, сўрасангизлар, ўзингизни ёмон аҳволга солиб кўядирган саволларни бермангизлар!» деган ояти кариймасини нозил қилди».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамлар «Оллоҳ таоло барча нарсаларнинг яратғувчисидур, Оллоҳ таолонинг ўзини яратган кимдур?» деб сўрашларини қўймағайлар», — дедилар».

Ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Мен ва Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадина далаларидан бирида кетиб борар эрдик. Ул зотнинг қўлларида ҳурмо ёғочидан қилинган ҳассалари бор эрди. Шунда, бир гуруҳ яҳудийлар ёнидан ўтиб кетаётганимизда, улардан айримлари: «Ундан руҳ ҳақида сўрангизлар!» — дейишса, айримлари: «Сўрамангизлар, сизлар инкор қилган (ишонмаган) нарса хусусида айтмағай!» — дейишди. Лекин, улар шерикларига қулоқ солмай, Жаноб Расулulloҳдан: «Ё Абулқосим, бизга руҳ ҳақида сўзлаб берингиз!» — деб айтишди. Жаноб Расулulloҳ бир қанча вақт бир нуқтага тикилганча туриб қолдилар, мен ул зотга ваҳий келаётганини фаҳмладимда, ваҳий тугагунча четга чиқиб турдим. Кейин, Жаноб Расулulloҳ «Сендан руҳ ҳақида сўраганларида руҳ раббимнинг ишидур, дегил!» деган ваҳийни айтдилар».

4-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қилган аъмолларига эргашмоқ хусусида

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тилладан узук (муҳрузук) ясатиб олдилар. Буни кўриб одамлар ҳам олтиндан узук ясатиб олишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ «Мен (муҳр сифатида керак бўлгани учун) тилладан узук ясатиб олган эрдим!» — дедиларда, бармоқларидан чиқариб: «Энди буни сира ҳам тақмағаймен!» — деб айтдилар, одамлар ҳам узуклариини ечиб, тақмай қўйишди.

5-боб. Илм хусусида Оллоҳ таоло белгилаган чегарадан чиқмоқлик ва баҳслашмоқлик ҳамда динга ҳам, бидъатга ҳам ўта берилмоқлик макруҳдир.

Оллоҳ таоло: «Эй китоб аҳли, динингизга ўта берилмангизлар на Оллоҳ таоло шаънига туҳмат қилмай, фақат ҳақ гапни айтингизлар!» — дейди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Сурункасига (оғиз очмай) рўза тутмангизлар!» — дедилар. Шунда саҳобалар: «Сиз ўзингиз Шундай рўза тутасиз-ку?!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мен сиз каби эрмасмен, Оллоҳ таоло мени тунлари едириб-ичириб турғайдур», — дедилар. Аммо, саҳобалар кўнмай, сурункасига рўза тутишда давом этдилар. Жаноб Расулulloҳ ҳам бир-икки кун ёким ундан зиёдроқ улар бирлан биргаликда оғиз очмай рўза тутдилар. Кейин, янги ой чиқиб қплгач, Жаноб Расулulloҳ: «Агар ой бир неча кун кечикиб чиққанда эрди, сурункасига рўза тутмоқни давом эттириб, бир таъзирингизни бериб қуюр эрдим!» — дедилар».

Иброҳим ат-Таймий оталиридан нақл қиладилар: «Ҳазрат Али белларидаги қилич дастасига қандайдир қоғоз саҳифаси осиглиқ ҳолда пишиқ ғиштдан қилинган минбар устига чиқдиларда, бизга: «Оллоҳ таоло ҳақи, бизнинг ихтиёримизда Оллоҳ таолонинг Китоби бирлан ушбу саҳифадан бўлак ўқиғулик бирор нарса йўқдур!» — дедилар. Сўнг бояги саҳифани очдилар, билсак унда хун ҳукми, асирни озод қилмоқ, Мадинанинг муқаддас жойлари, мусулмонларнинг зиммийларга нисбатан ўз устларига олган масъулиятлари ва бошқалар ҳақида битилган эркан».

Масруқ ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бундай дедилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам енгилгина ифторлик тайёрлаб, барчани унга чорладилар. Шунда баъзилар рўзада бундай дабдаба ортиқча деб ҳисоблаб бормоқдан бош тортишди. Жаноб Расулulloҳ буни эшитиб: «Одамларга не бўлган ўзи, мен аzza-баzza ифторлик уюштирсаму, улар келмоқдан бош тортсалар?! Оллоҳ таоло ҳақи, мен Оллоҳ таолони улардан кўра яхшироқ билурмен ва ундан улардан кўра кўпроқ кўрқурмен!» — дедилар».

Ибн Абу Мулайка ривоят қиладилар: «Икки энг яхши одам — Абу Бакр бирлан Умар ҳалок бўлаёздилар. Бул (ҳодиса) Жаниб Расулulloҳнинг ҳузурларига Бану Тамим қабиласидан меҳмонлар келганида рўй берган эрди. Улардан бири Ал-Акраъ ибн Ҳобис ат-Тамимий ал-Ҳанзалийни, иккинчиси эрса, бошқа бир кишини мансабга тайинламоқни таклиф қилди. Шунда Абу Бакр Умарга: «Сен менга атайлаб қарши чиқаётирсен!» — деди. Умар: «Сенга атайлаб қарши чиқмаётирмен!» — деди. Натижада иккалалари овозларини баланд қилиб тортиша бошладилар. Шул аснода Жаноб Расулulloҳ: «Эй мўминлар, овозларингизни пайғамбар овозидан баланд кўтармангизлар...» деган ояти карима нозил бўлди. Шу-шу бўлди-ю, Абу Бакр бирлан Умар Жаноб Расулulloҳга икки сирдош ўзаро пичирлашгандек оҳиста сўзлайдирган бўлиб қолдилар, ҳатто ул зот баъзан уларнинг гапини тушунмай қолиб, қайтариб сўрардилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам вафотлари арафасидаги касаллик чоғларида: Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар. Мен: «Абу Бакр сизнинг ўрнингизга турсалар, йиғиларидан одамлар қироатларини эшита олмағайдурлар, жамоатга имомлик қилмоқни Умарга буюра қолингиз!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин — деб қайтариб айтдилар. Шунда мен Ҳафсага: «Абу Бакр сизнинг ўрнингизга имомлик қилсалар, одамлар йиғиларидан қироатларини эшитолмағайдурлар, имомлик қилмоқни Умарга буюра қолингиз, деб Жаноб Расулulloҳга айтгил!» — дедим. Ҳафса айтганими қилиб эрди, ул зот: «Тек турғил, сиз аёллар Юсуф алайҳиссалом қиссасидаги хотинлар кабисизлар, дилингиздагини аксини айтгайсизлар. Абу Бакрга буюрингиз, жамоатга имомлик қилсин!» — дедилар. Шунда Ҳафса менга: «Сендан ҳеч яхшилиғ кўрмадим!» — деди хафа бўлиб».

Саҳл ибн Сад ас-Соъидий ривоят қиладилар: Уваймир ал-Ажломий Осим ибн Адий ҳузурига келиб, унга: «Бир одам бир бегона кишини ўз хотини бирлан ўйнашаётганда тутиб олса, уни ўлдирадирми? Илтимос, шул ҳақда Жаноб Расулulloҳдан сўраб берғил!» — деди. Осим сўраб эрди, Жаноб Расулulloҳ унинг бул саволини ёқтирмай, айб қилдилар. Кейин, ул қайтиб келиб, Жаноб Расулulloҳнинг бул саволни хушламаганларини Уваймирга айтди. Уваймир: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен ўзим Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб бул ҳақда сўрағаймен!» — деди. Осим кетгач, ул боргунга қадар Жаноб Расулulloҳга мазкур масала хусусида оят нозил бўлган эрди. Жаноб Расулulloҳ: «Сизлар сўраган масалага доир оят нозил бўлди», — дедилар. (Уваймир фатво сўраган мазкур масала бир бегона киши бирлан ўзининг хотини хусусида эрди). Жаноб Расулulloҳ Уваймир бирлан хотинини чақиртириб лион қилдилар. Кейин, Уваймир: «Ё Расулаллоҳ буни бундан буён Хотин қилсам, унда унга тўхмат қилган бўлурмен!» — дедида, хотинини талоқ қилди. Лекин, Жаноб Расулulloҳ унга бундай қилмоқни амр қилганлари йўқ эрди. Шундан қилмоқ суннат «Ўшал хотинни эътиборан, зинокорларни мулоана (лион) бўлиб қолди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ: «Кузатиб юрингизлар, агар ул қизғиш, вакана ва қурт янглиғ бола туғса, Уваймир ёлғон айтган бўладир, агар ул қорамтир, кўзлари катта ва яғрини кенг бола туғса, унда рост айтган бўлур!» — дедилар».

Муҳаммад ибн Жубайр ибн Мутъим ривоят қиладилар: «Мен Молик (ибм Авс) ҳузурига кириб мерос ҳақида сўраб эрдим, ул менга бундай деди: «Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларида эрдим, ул кишининг ҳожиби Йарфаъ келиб: «Усмон, Абдуррахмон, Зубайр ва Саъдда ишингиз бормидур, улар ҳузурингизга кирмоққа рухсат сўрамоқдалар?» — деди. Ҳазрат Умар: «Ҳа», — дедилар. Улар ичкарига кириб ўлтирдилар. Кейин, ҳожиб яна келиб: «Али ва Аббосда ҳам ишингиз бормидур, улар ҳам рухсат сўрамоқдалар?» — деди. Ҳазрат Умар рухсат бердилар, улар иккаласи ичкарига кирди. Аббос: «Ё Амир ал-муъминин, мен бирлан мана бул киши (яъни, Ҳазрат Али) иккимизнинг ишимизни ҳал қилиб берсангиз!» — деди. Ҳазрат Умар: «Еру осмонларнинг мавжудлиги изнига боғлиқ бўлган Оллоҳ таолонинг номи бирлан сизлардан ўтиниб сўрайдурмен, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Биз мерос қолдирмағаймиз, биз қолдирган нарса — садақадур!» деганларини билурмисизлар? Жаноб Расулulloҳ бу бирлан ўзларини назарда тутганлар», — дедилар. Ҳузурларидагилар: «Ҳа, шундай деб айтганлар», — дейишди. Ҳазрат Умар Али бирлан Аббосга юзланиб: «Жаноб Расулulloҳнинг шундай деганларини сизлар ҳам билурмисизлар?» — дедилар. Улар: «Ҳа, шундай деганлар», — дейишди. Ҳазрат Умар бундай дедилар: «Мен сизларга шул ҳақда сўзлаб берайин, Оллоҳ таоло ўз расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга урушсиз махсус мол ато этган эрдиким, бундай неъматни илгари ўзгаларга инъом қилмагандур. Парвардигор азза ва жалла: «Оллоҳ таоло ўз расулига улардан (кофирлардан) уруш қилдирмай олиб берган мол (ер-сув) учун сизлар на от ва на туя чоптириб (меҳнатингиз синган эрмас), лекин Оллоҳ таоло ўзи истаган бандаларига пайғамбарларини ҳукмдор қилгайдур. Оллоҳ таоло ҳар нарсага қодирдур!» — дейди. Оллоҳ таоло бу молни, унга сизлар эга бўлиб олмоқларингиз учун эрмас, балки Жаноб Расулulloҳнинг ўзларига махсус ато этгандур. Жаноб Расулulloҳ уни холисона сизларга бўлиб бердилар, мана энди ундан ана шул молгина қолди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам йил бўйи ўшал мол орқали оилаларини боқар ва ортиқчасини Оллоҳ таоло йўлида сарф этар эрдилар. Жаноб Расулulloҳ умр бўйи шундай қилиб яшаганлар. Аллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сўраймен, шул айтганларимни билурмисизлар». Барча: «Ҳа», — деди. Сўнг Ҳазрат Умар Али бирлан Аббосга: «Оллоҳ таоло номи бирлан сизлардан ўтиниб сўраймен, шул айтганларимни сизлар ҳам билурмисизлар?» — дедилар. Улар: «Ҳа», — дейишди. Ҳазрат Умар бундай дедилар: «Оллоҳ таоло ўз расулини даргоҳига чақириб олгач, Абу Бакр: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг ворисларидурмен!» — деб Оллоҳ таоло пайғамбаримизга махсус ато этган молни ўз қўлларига олдилар ва уни Жаноб Расулulloҳ

қандай тасарруф қилган эрсалар, шундай тасарруф қилдилар. Сўнг, Оллоҳ таоло Абу Бакрни ҳам ўз даргоҳига чақириб олди. Шунда мен: «Жаноб Расулуллоҳнинг ворисларининг вориси мендурмен!» — деб ўшал молни (ер-сувни) ўз қўлимга олдим. Мана икки йилдурким, уни Жаноб Расулуллоҳ ва Абу Бакр сингари тасарруф қилмоқдамен. Сиз иккингиизнинг эрса, тилингиз бир, мақсадингиз ҳам бирдур. Сен эрсанг (яъни, Аббос) акангинг ўғлидан қолган молдан улуш бермоғимни талаб қилиб олдимга келдинг. Мана бул (яъни, Али) эрса, хотини учун отасидан қолган молдан улуш бермоғимни талаб қилиб келган. Менинг қатъий сўзим шулдур: агар истасангиз, Жаноб Расулуллоҳ сингари тасарруф қилмоқ шарти бирлан улушларингизни берғаймен, аммо. кейинчалик бошқача ҳукм чиқариб бермоғимни талаб қилсангизлар, еру осмондарнинг мавжудлиги изнига боғлиқ бўлган зот ҳақи, қиёматга қадар ҳам бунга юрмағайман! Башарти, шартимни эглай олмасангизлар, уларни (ер-сувларни) менга қайтариб берғайсизлар, мен эрсам, сизларни бу мушкилотдан халос қилғаймен».

6-боб. Жиноятчини ўз паноҳига олган шахснинг гуноҳи ҳақида

Осим ривоят қиладилар: «Мен Анасга: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Мадинани муқаддас деб эълон қилдиларми?» — дедим. Ул бундай деди: «Ҳа, шўндай, унинг фалон еригача бўлган ерларни муқаддас деб эълон қилиб, ҳатто ул ерларнинг дарахтларини синдирмоқни манъ қилдилар ва: «Кимки ул ерларда жиноят содир этса, унга Оллоҳ таоло, малоикалар ва бутун инсонларнинг лаънати бўлсин!» — дедилар. Сўнг: «Жиноятчини ўз паноҳига олганга ҳам!» — деб қўшиб қўйдилар».

7-боб. Ўз билганича фикр юритмоқ ва хулоса чиқармоқ хусусида, ўзинг билмаган нарса ҳақида хулоса чиқарма!

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло бандаларига илм борган эркан, уни бевосита ўзини тортиб олмағай, аммо уни уламоларни маҳв этмоқ йўли бирлан тортиб олғайдур. Шунда ер юзида фақат жоҳилу нодонлар қолиб, улардан фатво сўраганларида ўз билгиларича жавоб бергайларда, ўзлари ҳам адашгайлар, ўзгаларни ҳам адаштиргайлар», — дедилар».

Абу Воил ривоят қиладилар: «Саҳл ибн Ҳунайф: «Эй одамлар, динингиз хусусида ўз билгангизча фикр юритмангизлар! Абу Жандал куни мен Жаноб Расулуллоҳнинг амрларини рад қила олганимда, рад қилган бўлур эрдим. Ўшанда бизлар (мушриклар) ўзимизни даҳшатли оқибатларга гирифтор қилғувчи ишга қўл урмай, қиличларимизни бўйнимизга осиб чиқиб (таслим бўлиб), саодатга эришмагимизни осон қилган эрдик", — деди».

8-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳали ўзларига ваҳий қилиб юборилмаган нарса хусусида сўрашса, «билмайман» дер эрдилар ёким ваҳий келмагунча жавоб бермас, ўз билгиларича фикр юритиб хулоса чиқармас эрдилар

Оллоҳ таоло: «Оллоҳ ўргатган нарсанигина айтғил!» — дейди. Ибн Масъуд: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан руҳ ҳақида сўрашганда (ўз билгиларича жавоб қилмай), сукут қилган эрдилар. Шунда Оллоҳ таоло руҳ ҳақида оят нозил қилган эрди», — дейдилар.

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Мен касал бўлганимда Жаноб Расулуллоҳ бирлан Абу Бакр кўргани келишди, шунда мен ҳушсиз ётган эрдим. Жаноб Расулуллоҳ таҳорат олиб, таҳорат сувини устимдан қўйдилар, мен ҳушимга келдим. «Ё Расулаллоҳ, — дедим мен, — молмулкимни ни қилсам эркан?». Жаноб Расулуллоҳ ҳеч нарса демадилар, бироздан кейин ул зотга

мерос ҳақида оят нозил бўлди».

9-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло ўзларига ўргатган нарсаларни эркак ва аёл умматларига ўргатишда ўзбилармонлик қилмаганлар

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Бир аёл Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, бугун эркаклар сизни хутбангизни тинглаб уйларига қайтиб кетишди, энди бизга ҳам ҳафтанинг муайян кунда Оллоҳ таоло ўзингизга ўргатган нарсалардан таълим берсангиз!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ «Фалон кун фалон жойда тўпланингиз!» — дедилар. Аёллар айтганларидек қилишди. Расулуллоҳ келиб уларга Оллоҳ таоло ўзларига ўргатган нарсалар хусусида таълим бердилар, сўнг: «Ораларингизда қайси бирингиз уч (норасида) фарзандингиздан жудо бўлсангиз улар Қиёматда сизни дўзах оташидан парда бўлиб тўсиб турғайдурлар», — дедилар. Шунда аёллардан бири: «Ё Расулаллоҳ, агар икки фарзандидан жудо бўлган эрсачи!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «иккита бўлса ҳам иккита бўлса ҳам иккита бўлса ҳам!» — дедилар.

10-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Умматимдан бир тоифаси ҳақ йўлида курашда давом этаверадирлар, улар дин олимларидур!» деганлари ҳақида

Муғйра ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ «Умматимдан бир тоифаси ҳақ йўлида курашда давом этаверадирларки, ҳатто Оллоҳ таолонинг амри келганда ҳам (қиёмат бошланганда ҳам) улар курашаётган бўладирлар», — дедилар».

Ҳумайд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло қайси бир бандасига яхшилиқни раво кўрса, уни фиқиҳ (дин билимдони) қилғайдур. Мен бунда тақсимловчимен, Оллоҳ таоло эрса, ато этғучидир. Бул умматнинг иши қиёмат қоим бўлгунга қадар (тўғри) бўлғайдур», — дедилар».

11-боб. Оллоҳ таолонинг «... ёким сизларни турли» гуруҳларга ажратиб чалкаштириб қўйиб...» деган қавли хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: Оллоҳ таоло Жаноб Расулуллоҳга: «Айтғил Оллоҳ сизларнинг тепангиздан азоб уқубатлар юбормоққа қодирдур!» деганида ҳам, «...ёким оёқларингиз остидан» деганида ҳам ул зот: «Илоҳим ўз паноҳингда асрағайсен!» — дедилар. Оллоҳ таоло «... ёким сизларни турли гуруҳларга ажратиб чалкаштириб қўйиб...» бир-бирингизнинг дастингиздан кулфатлар торттирмоққа ҳам қодирдур!» деб оят нозил қилганда эрса, «Булар енгилроқ ва осонроқдур!», — дедилар».

12-боб. Асли аниқланиши лозим нарсани асли аниқ нарсага боғлаган киши хусусида. Оллоҳ таоло сўровчига тушунарли бўлсин учун ҳар иккиси ҳақида ўз ҳукмини баён қилгандур!

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир бадавий Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, хотиним қоп-қора бола туғди, мен уни тан олмадим!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ унга: «Сенинг туяларинг бормидур?» — дедилар. Ул: «Ҳа», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Уларнинг ранги қандай?» — дедилар. Ул: «Қизғиш», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Уларнинг орасида олачипори бормидур?» — дедилар. Ул: «Ҳа, бор», — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Не дейсан, олачипор туя уларнинг орасида қандайин пайдо бўлиб қолди эркан?» — дедилар. Бадавий: «Ул асли зотига тортган бўлса керак», — деди. Бу бирлан Жаноб

Расулulloҳ унинг гумонини тарқатиб, ўз боласидан тонмоғига йўл қўймадилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Бир аёл Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Онам ҳаж қилмоқни ният қилган эрдилар, афсуски вафот этиб қолдилар. Мен онамнинг номларидан ҳаж қилсам, бўлурму?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, ҳаж қилсанг бўлғай! Айтғилчи, онамнинг қарзи бўлганда тўларми эрдинг?» — дедилар. Ул: «Албатта!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Онамнинг Оллоҳ таоло олдидаги қарзини узғил, чунки Оллоҳ таоло қарзга вафо қилинмоғига ҳақлироқдур» — дедилар».

13-боб. Қозиларнинг Оллоҳ таоло нозил қилган йўл-йўриқлардан четга чиқмасликлари лозимлиги ҳақида

Оллоҳ таоло: «Оллоҳ таоло нозил қилган йўл-йўриқларга мувофиқ ҳукм қилмайдирганлар — золимдурлар!» — дейди. Жаноб Расулulloҳ такаллуф қилмай илму ҳикмат бирлан ҳукм қиладирган ва бошқаларни ҳам шунга ўргатадирган одамни мақтадилар. Халифалар илм аҳлига маслаҳат солмоқлари, улардан билмаганларини сўрамоқлари лозим бўлади.

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Икки нарса хусусидагина ҳавас қилса бўлғайдур: агар Оллоҳ таоло бир одамга ҳалол мол-дунё берган эрса-ю, ул уни ҳақ йўлида сарфлаётган бўлса ва Оллоҳ таоло бир одамга илму ҳикмат берган эрса-ю, ул илму ҳикмат ила ҳукм қилиб, ўзгаларга ҳам шундай қилмоқни ўргатаётган бўлса».

Муғйра ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Ҳазрат Умар ибн ал-Хаттобдан аёлнинг қорнига уриб ҳомиласини тушириб қўйган одамга нисбатан қандай ҳукм чиқарилмоғи ҳақида сўрашди. Ҳазрат Умар: «Қайси бирингиз Жаноб Расулulloҳдан шул ҳақда бирор ҳадис эшитгансиз?» — дедилар. «Мен эшитганман», — дедим. Ҳазрат Умар: «Қани, айтғилчи!» — дедилар. «Жаноб Расулulloҳдан эшитдимки, бирор аёл ҳомиласини тушириб қўйган одамга бир қул ёким чўри товон солинар эркан», — дедим. Ҳазрат Умар: «Айтганларингга гувоҳ топиб келмагунингга қадар уйингга кетмағил!» — дедилар. Мен бориб Муҳаммад ибн Масламани топдимда, Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига олиб келдим. Ул менинг айтганларимни Жаноб Расулulloҳдан эшитганлигига гувоҳлик берди».

14-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ўзингиздан илгариги қавмларнинг тариқатига эргашасизлар» деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматим ўзидан илгаригиларнинг тариқатини қаричма-қарич, қадам-бақадам ўзлаштирмагунга қадар қиёмат қоим бўлмагайдур!» — дедилар. «Ё Расулulloҳ, форс ва румликлар сингари қавмларнинг тариқатиними?» — дейишди.. Жаноб Расулulloҳ: «Улардан ўзгаларнинг ҳам!» — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўларингиздан илгаригиларнинг тариқатларига қаричма-қарич, қадам-бақадам эргашгайсизлар, агар улар калтакесакнинг инига кирган эрсалар, сизлар ҳам кетларидан киргайсизлар!» — дедилар. Биз: «Ё Расулаллоҳ, яҳудий ва насороларнинг ҳамми?» — дедик. Ул зот: «Уларга бўлмай, кимга?!» — дедилар».

15-боб. Залолатга даъват қилган ва қабоҳатга йўл очиб берган кишининг гуноҳи

ҳамда Оллоҳ таолонинг «Нодонлик бирлан одамларни тўғри йўлдан адаштирғувчиларнинг гуноҳларидан...» деган қавли хусусида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Одам алайҳиссаломнинг (инсоният тарихида биринчи бўлиб одам ўлдирган) тўнғич ўғли зулм бирлан одам ўлдирган ҳар бир инсоннинг гуноҳига шерик бўлғайдур!» — дедилар.

16-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг илм аҳлини ва икки ҳарам — Макка ва Мадина аҳолисини тотувликка даъват қилганлари хусусида ҳамда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам, муҳожирлар ва ансорларнинг Макка ва Мадинадаги қадам жойлари ва Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозгоҳ, минбар ва қабрлари ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ас-Саламий ривоят қиладилар: Бир бадавий исломга садоқат билдириб Жаноб Расулуллоҳга байъат қилди. Кейин ул хасталаниб қолиб, Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келдида: «Ё Расулаллоҳ, байъатимни бекор қилингиз!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ кўнмадилар. Ул яна келиб талаб қилди. Жаноб Расулуллоҳ яна кўнмадилар. Сўнг, яна келиб талаб қилиб эрди, яна кўнмадилар. Кейин, бадавий Мадинадан бош олиб чиқиб кетди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Мадина темирчининг босқони янглиғ одамларнинг ифлосини пуфлаб чиқариб ташлаб, покизасига янада сайқал берғайдур» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: "Мен Абдурраҳмон ибн Авфга Қуръон тиловат қилмоқни ўргатар эрдим. Ул Ҳазрат Умар сўнги бор ҳаж қилганларида бирга бўлган бўлиб, менга бундай деди: «Бугун Амир ал-Мўмининнинг ҳузурларига келган кишини бир кўрганингда эрди! Ушал одам: «Ё Амир ал-Мўминин, сиз фалончига нима ёмонлик қилган эрдингиз, ул сизнинг ҳақингизда: «Агар Умар ўлса, мен фалончига байъат қилган бўлур эрдим!» — деди. Ҳазрат Умар дарғазаб бўлиб: «Иншооллоҳ, мен бугун кечқурун кимлар ифво қилиб одамларни чалғитишга уринаётганини барчага ошкор қилғаймен!» — дедилар. Шунда мен: «Ё Амир ал-Мўминин, бундай қила кўрмангиз, чунким ҳозир ҳаж мавсуми бўлиб, кўплаб жоҳил ва ифвога тез учадирган одамлар тўплангандур, одамларга сўзлаётган вақтингизда ўшал тоифадаги кишилар сизни қуршаб олишиб, енгиб қўйишмаса эрди! Мен кўрқаменким, бирор ножўя сўз оғзингиздан чиқса, улар илиб олишиб. дарҳол чор атрофга тарқатгайлар ва одамлар бунга ўйламай-нетмай ишониб қўя қолғайлар. Сира ошиқмангиз, аввал Мадинага эсон-омон қайтиб борингиз, чунким бул шаҳар ҳижрат ва суннат қароргоҳи бўлиб, ул ерда сиз фақиҳу ашрофлар бирлан ҳолис суҳбат қуриб, ўзингиз айтмоқчи бўлган гапларни айтгайсиз, улар эрса, гапингизни ақл тарозусига солиб кўриб, ноқис ерларини тузатгайлар!» — дедим. Ҳазрат Умар: «Гапинг маъқул, Оллоҳ таоло ҳақи, Мадинага боришим бирланоқ дастлаб шул ишни қилгаймен!» — дедилар. Биз Мадинага қайтдик. Ҳазрат Умар одамларга: «Оллоҳ таоло Мухаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақ динни юзага чиқармоқ учун юборгандур, ул зотга Китоб нозил қилгандур. Нозил қилган қавли каримларидан бири — «Ражм» оятидур!» — дедилар».

Музаммид ибн Сирин ривоят қиладилар: «Биз Абу Ҳурайра ҳузурларида ўлтирган эрдик ул киши устларидаги каноудан тўқилган қизил кўйлак-иштондан мамнун бўлиб: «Войбўй, жуда яхшику!» дедиларда, «Биласизларми, бир вақтлар мен Жаноб Расулуллоҳнинг минбарлари бирлан (қизим) Оишанинг ҳужраси оралиғида ҳушимдан кетиб йиқилиб қолган эрдим. Шунда бир одам тепамга келиб, мени жинни деб гумон қилиб оёғи бирлан бўйнимни босган эрди, ваҳоланки мен жинни эрмас, оч эрдим!» — деб айтдилар».

Абдурраҳмон ибн Обис ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга ҳайит намозини ўқиганмисиз?» — деб Ибн Аббосдан сўрашди. Шунда ул бундай деди: «Ҳа, ўқиганмен. Агар Жаноб Расулulloҳнинг менга меҳр-муҳаббатлари тушиб қолмаганда эрди, мен ёш бола бўлатуриб ул зот бирлан бирга намоз ўқимоққа муяссар бўлмаган бўлур эрдим. Ўшанда ул зот Кусайр ибн ас-Салт уйи олдидаги туғ (байроқ) тагига келиб одамлар бирлан намоз ўқиб бўлгач, хутба айтдилар. Шунда азон ва иқомат хусусида ҳеч нарса демадилар. Кейин, садақа қилмоққа амр қилиб эрдилар, аёллар зирак ва билагузукларини еча бошладилар. Билол аёллар олдига бориб садақа йиғдида, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига қайтди».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ Қубо масжидига бир гал пиёда ва бир гал уловда келар эрдилар».

Ҳишом оталари Урва ибн аз-Зубайрдан нақл қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо Абдуллоҳ ибн аз-Зубайрга: «Мени дугоналарим ёнига дафн қилғил, Жаноб Расулulloҳнинг ёнларига дафн қилмағил, чунким мени мақташларини ёқтирмағаймен!» — дедилар.

Ҳишом оталари Урвадан нақл қиладилар: «Умар ибн ал-Хаттоб Оиша онамизнинг ҳузурларига одам юбориб: «Менга рухсат этсангиз, Жаноб Расулulloҳ бирлан Ҳазрат Абу Бакрнинг ёнларига дафн қилинсам!» — деб илтимос қилдилар. Оиша онамиз: «Мен розиман!» — деб айтиб юбордилар лекин, Оиша онамиз бошқа саҳобалар шундай деб илтимос қилганда, рад қилиб: «Мен ҳеч кимни уларга муносиб кўрмағаймен!» — дер эрдилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аср намозини ўқиб бўлиб, ал-Аволига келганларида кўёш ҳали баландда бўлар эрди».

Жуъайд: Соиб ибн Язиддан эшитдимки, Жаноб Расулulloҳ, замонларидаги 1 соъ (ўлчов бирлиги) бугунги 1,3 мудингизга тенг эркан», — дейдилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй парвардигоро, Мадина аҳлининг тошу тарозусига барака ато этғайсен! — деб дуо қилдилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Бир зинокор эркак бирлан аёлни тутиб Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига олиб келишди. Ул зот уларни масжиднинг жаноза ўқиладирган ерида ражм (тошбўрон) қилдирдилар».

Анас ибн Молик ривоят иладилар: «Йўлда кетиб бораётган Жаноб Расулulloҳнинг рўпараларида Уҳуд тоғи кўринди. Ул зот: «Бул тоғ бизни, биз эрсак уни яхши кўрғаймиз! Эй парвардигоро, Иброҳим алайҳиссалом Маккани муқаддас қилдилар, мен эрсам, Мадинанинг икки тошлоқ ери оралиғини муқаддас қилдим!» — дедилар».

Саҳл (ибн Саъд) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидларининг қибла томонидаги девор бирлан минбар оралиғида бир қўй ўтгудек жой бор эрди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Менинг уйим (қабрим) бирлан минбарим оралиғида жаннат боғларидан бири жойлашгандур, минбарим эрса Ҳавзи Кавсарим лабидадур», — дедилар».

Абу Бурда ривоят қиладилар: «Мадинага келганимда Абдуллоҳ ибн Салом мени кутиб олиб: «Бизнинг уйимизга марҳамат қилгил, Жаноб Расулуллоҳнинг лаблари теккан қадаҳда сенга шарбат бергаймен, кейин Жаноб Расулуллоҳ намоз ўқиган масжидда намоз ҳам ўқиғайсен!» — деди. Мен Абдуллоҳ бирлан бирга кетдим, ул менга савиқ (шарбат) қўйиб берди, хурмо бирлан меҳмон қилди ва кейин уларнинг масжидида намоз ўқидим».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ бундай дедилар: «Бул кеча Ақиқдалик вақтимда парвардигорим даргоҳидан ҳузуримга келиб турадирган фаришта келиб: «Шул муборак водийда намоз ўқиғил, сўнг ҳаж ва умра қилдим, дегил!» — деб айтди».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қарнни Нажд аҳли учун, Жухфани Шом аҳли учун, Зулхулайфани Мадина аҳли учун мийқот қилиб бердилар. Мен буни Жаноб Расулуллоҳнинг ўзларидан эшитдим. Аммо, Яламламнинг Яман аҳли учун мийқот қилиб берганликларини бошқалардан эшитдим. Ироқ аҳли эрса, ўшал вақтда ҳали исломни қабул қилмаган эрди».

Солим ибн Абдуллоҳ оталаридаи нақл қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Зулхулайфадаги дам олиб ўтадирган жойларида кечанинг охирида туш кўрдилар, унда: «Сиз муборак Батҳода (водий) турибдурсиз!» деб башорат бўлди».

17-боб. Оллоҳ таолонинг «Уларнинг бирортасини ҳам сен яратмагансен!» деган қавли хусусида

Умар ибн ал-Хаттоб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намозининг сўнги ракъатида бошларини кўтариб: «Ё парвардигорим, сенга шукрлар бўлсин! Фалончи ва фалончини лаънатлағайсен!» — дедилар. Шунда Оллоҳ таоло «Уларнинг бирортасини ҳам сен яратмагансен, хоҳласам, уларни кечиргаймен, хоҳласам, азоблағаймен, дарҳақиқат улар золимлардур!» деган ояти каримасини нозил қилди».

18-боб. Оллоҳ таолонинг «Инсон энг урушқоқ махлуқдур!» ва «Китоб аҳлига қарши курашда энг мақбул йўлни қўллангиз!» деган қавли хусусида

Али ибн Абу Толиб ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ тунда эшигимизни тақиллатиб: «Намоз ўқимайсизларми?» — дедилар. Мен: «Бизнинг жонимиз Оллоҳ таолонинг қўлидадур, истаса, ўзи уйғотгайдур!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ индамай қайтиб кетаётиб қўллари бирлан сонларига урдиларда: «Инсон энг урушқоқ махлуқдур!» деган ояти каримани айтдилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Биз масжидда ўлтирган эрдик Жаноб Расулуллоҳ ҳузуримизга чиқиб: «Яҳудийлар яшайдирган тарафга кетдик!» — дедилар. Биз биргалашиб йўл олдиқда, яҳудийлар тавротхонлик қиладирган уйга етиб бордик. Жаноб Расулуллоҳ яҳудийларга: «Эй яҳудийлар жамоаси, исломни қабул қилингизлар, молу жонингиз омон бўлғай!» — дедилар. Улар: «Ё Абулқосим, бизга айтган эрдингиз!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Менинг истагим шулким, исломга кирингизлар, молу жонингиз омон бўлғай!» — дедилар. Улар яна: «Ё Абулқосим, бизга айтган эрдингиз!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ яна бояги гапларини такрорладиларда, сўнг: «Билиб қўйингизларким, ер Оллоҳ таоло, ва унинг расулиниқидур! Мен сизларни бул ердан кўчирмоқ ниятидамен, кимнинг (олиб кетолмайдирган) мол-мулки бўлса, сотсин, акс ҳолда, билиб қўйингизларким, ер Оллоҳ таоло

ва унинг расулиникидур!» — дедилар.

19-боб. Оллоҳ таолонинг «ва шул тариқа биз сизларни бир воситачи уммат қилиб қўйдик!» деган қавли хусусида ҳамда Жаноб Расулulloҳнинг бунга жавобан илм аҳлига қандай зарурий кўрсатмалар берганлари ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: Қиёмат куни Нуҳ алайҳиссаломни Оллоҳ таолонинг ҳузурига олиб келгайлар, Оллоҳ таоло ул кишидан: «Сен менинг амримни умматингга етказганми эрдинг?» — деб сўрагай. Нуҳ алайҳиссалом: «Ҳа, эй раббим, етказган эрдим!» — деб жавоб бергайлар. Кейин, Оллоҳ таоло Нуҳ алайҳиссаломнинг умматларидан: «Ул менинг амримни сизларга етказганми эрди?» — деб сўрагай. Улар: Бизларга ҳеч бир огоҳ қилғувчи киши келган эрмас!» — дейишгай. Оллоҳ таоло Нуҳ алайҳиссаломга: "Гувоҳинг бормидур?" — дегай. Нуҳ алайҳиссалом: «Менинг гувоҳларим Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан ул зотнинг умматларидур!» — дегайлар. Шунда сизларни олиб келишгай, сизлар гувоҳлик бергайсизлар. Оллоҳ таоло: «Ва шул тариқа биз сизларни воситачи (гувоҳ) қилиб қўйдик!» — дейди. Сизлар одамларга, пайғамбар эрса, сизларга одил гувоҳ бўлгайдур!».

20-боб. Агар закотчи ёким ҳоким ғайрат қиламан деб билмай хато қилиб пайғамбарга хилоф қарор қабул қилиб қўйса, қарори бекордур!

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки биз буюрмаган ишни қилса, ул бекордур!» — деганлар.

Саъид ибн ал-Мусайяб ривоят қиладилар: «Абу Саъид ал-Худрий ва Абу Ҳурайра менга айтдиларким, Жаноб Расулulloҳ Бану Адий ал-Ансорийнинг акасини Хайбардан закот йиғиб келмоқ учун юбордилар. Ул одамларнинг энг яхши хурмоларини закотга олиб келди. Шунда ул зот: «Хайбардаги хурмоларнинг бариси шундай сифатли эрканми?» — дедилар. Закотчи: "Худо ҳақи, ундай эрмас, ё Расулulloҳ, биз одамлардан икки соъ сифатсиз хурмо ўрнига бир соъ сифатли хурмо оламиз», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Бундай қилмангизлар, аралаш олингизлар!» — дедилар».

21-боб. Одилона ҳукм чиқараман деб жон-жаҳди бирлан интилиб тўғри ёким хато ҳукм чиқариб қўйган ҳокимга тегадирган савоб ҳақида

Амр ибн ал-Ос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ, саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Одилона ҳукм чиқарайин деб жон-жаҳди бирлан интилиб тўғри ҳукм чиқарган ҳокимга (астойдил интилгани ва тўғри ҳукм чиқаргани учун) икки савоб, одилона ҳукм чиқарайин деб жон-жаҳди бирлан интилиб хато ҳукм чиқариб қўйган ҳокимга эрса, (астойдил интилгани учунгина) бир савоб теккайдур».

22-боб. «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аҳкомлари ошкора эрди» деб айтгувчиларга ҳужжат. Баъзи саҳобалар доимо Жаноб Расулulloҳнинг кўз олдиларида ва исломга таъллуқли ишларда ҳозир эрдилар

Убайд ибн Умайр ривоят қиладилар: «Абу Мусо Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кирмоққа изн сўраб эрди, ул кишининг бир юмуш бирлан банд эрканликларини кўриб ортига қайтди. Ҳазрат Умар: «Абу Мусонинг овози қулоғимга чалингандек бўлдими? Унга рухсат берингизлар, ичкарига кирсин!» — дедилар. Уни чақириб келишди. Ҳазрат Умар унга: «Нечун ортингга

қайтдинг?» — дедилар. Абу Мусо: «Жаноб Расулulloҳ бизга шундай таълим берганлар!» — деди. Ҳазрат Умар: «Бул гапингга ҳужжат келтир, акс ҳолда таъзирингни берғумдур!» — дедилар. Абу Мусо гувоҳ излаб ансорийлар ҳузурига борди, улар: «Сенинг мазкур гапингга ёш болаларгина гувоҳликка ўтмоғи мумкиндур!» — дейишди. Шунда уларнинг ораларидан Абу Саъид ал-Худрий чиқиб Абу Мусо бирлан биргаликда Ҳазрат Умарнииг ҳузурларига бордида: «Жаноб Расулulloҳ бизга шундай деб амр қилганлар», — деди. Ҳазрат Умар: «Бундан мен беҳабар эрканман, демак мен ўшанда бозор шовқин-суронидан эшитмай қолган эрканманда!» — дедилар».

Ал-Аъраж ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра бундай деган эрди: «Сизлар «Абу Ҳурайра Жаноб Расулulloҳ ҳақларида жуда кўп ҳадислар айтади» деб таъкидлайсизлар. Оллоҳ таоло ҳақи, мен бир вақтлар Жаноб Расулulloҳнинг хизматларини қилиб қорнимни тўйғазиб юргувчи бир мискин киши эрдим, муҳожирлар ўшал вақтда бозорларда савдо-сотик бирлан, ансорлар эрса ўз мол-қоллари бирлан овора эрдилар. Бир куни мен Жаноб Расулulloҳнинг марҳаматларига муяссар бўлдим. Ул зот: «Кимки ўз ридосини (кийимини) ерга ёзиб қўйса, мен унинг устида туриб сўзлағаймен, кейин ул ридосини йиғиштириб олғайда, менинг айтганларимни сира ҳам унутмайдирган бўлиб қолгай», — дедилар. Шунда мен дарҳол ўз бурдамни (кийим) ерга ёздим. Ул зотни ҳақ пайғамбар қилиб юборган Оллоҳ таоло ҳақи, шу-шу бўлди-ю, мен ул зотдан нимаики эшитсам, сира ҳам унутмайдирган бўлдим!».

23-боб. «Бундай қилмағил!» дейилганда ўзга кишини эрмас, Жаноб Расулulloҳни далил қилиб кўрсатган шахс ҳақида

Муҳаммад ибн ал-Мункадир ривоят қиладилар: «Жобир ибн Абдуллоҳ Оллоҳ таолонинг номи бирлан қасам ичиб: «Ибн ас-Соид (Ибн Сайёд) — Дажжолдур!» — деди. Мен унга: «Оллоҳ таолонинг номи бирлан қасам ичмоққа қандай журъат қилдинг!» — дедим. Ул менга: «Мен Ҳазрат Умарнинг Жаноб Расулulloҳ қошларида шундай деб қасам ичганларини эшитганмен, шунда ул зот унга монеълик қилмаган эрдилар», — деди».

24-боб. Далиллар асосида тан олинадирган ҳукмлар. Далил ўзи нима ва уни қандай тушунтирмоқ керак?

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам от ва шу каби ҳайвонларнинг ҳаром ёким ҳалоллиги хусусида ўз ҳукмларини баён қилдилар. Кейин, одамлар эшаклар хусусида савол беришиб эрди, ул зот Оллоҳ таолонинг «Кимки заррача бўлса ҳам хайрли иш қилғайдур, ажру савоб олғайдур...» деган қавлини далил қилиб келтирдилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳдан калтакесак (эчкиэмар) хусусида сўрашди, шунда ул зот: «Мен унинг гўштини емайман ҳам, ҳаром деб айтмайман ҳам!» — дедилар. Ибн Аббос Жаноб Расулulloҳнинг дастурхонга қўйилган калтакесак гўштини «Мен емайман, сизлар еяверингизлар!» деб айтганлари учун калтакесак гўшти халол эркан деб ўзича хулоса чиқарди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: "Отнинг уч хислати мавжуд бўлиб, бир кишига савоб келтиргай, иккинчи бир кишининг айбини ёпгай, учинчи кишига эрса, гуноҳ орттирғайдур. Отидан савоб топадирган киши хусусига келсак ул ўз отини Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқ бўлиб бирор яйлов ёким боққа боғлаб қўйган киши бўлиб, отининг ўшал яйлов ёким боғдаги ўт-ўланлардан тановул қилиб ҳордиқ чиқармоғига имкон бергани учун савоб олғайдур, ҳаттоки оти ечилиб кетиб уёқдан буёққа яйраб шаталоқ отса ҳам унинг қолдирган излари ва тезаклари яхшилиғ келтирғайдур. Агар ўшал от бир чашма ёнидан ўтаётиб ундан ичаётганда эгаси монеълик қилмаса ҳам савоб

бўлғайдур. Оти туфайли айби (гуноҳи) ёпиладирган киши шулким, ул ўз отини тирикчилик учун эгарлаб, топаётган ризқи рўзидан Оллоҳ таоло йўлида эҳсон қилмоқни унутмайди ва бу бирлан баъзи бир гуноҳларини ювади. Киши мақтаниш ёким риё юзасидан от сақлаган эрса, бу унга гуноҳ бўлиб ёзилгайдур". Кейин, Жаноб Расулulloҳдан эшак хусусида сўрашди, шунда ул зот: «Оллоҳ таоло бул ҳақда менга «Кимки заррача бўлса ҳам яхшилиқ қилса, ажру савоб олгай ва кимки заррача бўлса ҳам ёмонлик қилса, азобга қолгай» деган ояти каримасидан бўлак ҳеч нарса нозил қилмагандур», — дедилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Бир аёл Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб ҳайздан қандай тозаланмоқ лозимлиги хусусида сўради. Жаноб Расулulloҳ унга қандай ғул қилмоқни айтиб, сўнг: «Атирланган латта бирлан тозалангил!» — дедилар. Аёл: «Латта бирлан қандай тозаланаман?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Субҳоналлоҳ, тозалангил!» — дедилар. Шунда мен аёлни ёнимга тортдимда: «Қоннинг ҳидини кетказмоқ учун атирланган латтани ўшал жойингга қўйгил!» — дедим».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Умму Ҳафид бинти ал-Ҳарс ибн Хазн сариёғ, пишлоқ ва калтакесак (эчкиэмар) гўшти олиб Жаноб Расулulloҳни кўргани борди. Шунда Жаноб Расулulloҳ аёлларни дастурхонга таклиф қилдилар, улар еб-ичишди, аммо ўзлари ҳазар қилгандек туриб нари кетдилар. Агар эчкиэмар ҳаром бўлганда аёллар Жаноб Расулulloҳга келтирилган дастурхондан тановул қилмаган бўлур эрдилар, бунинг устига ул зот уни енглари деб ҳам айтмадилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки саримсоқ ёким пиёз еган эрса, биздан ҳам масжидимиздан ҳам нарироқ юрсин, яхшиси уйида ўлтирсин!» — дедилар. Бир куни Бадр Жаноб Расулulloҳга кўкатлардан тайёрланган қандайдир таом келтириб эрди, ул зот ундан ёкимсиз ҳид келаётганини сезиб, ўзлари емай, саҳобаларга инъом қилдиларда: «Мен сизлар муножот қилмайдирганлар (фаришталар) бирлан муножот қилғаймен!» — дедилар».

Муҳаммад ибн Жубайр оталари Жубайр ибн Мутъимдан нақл қиладилар: «Бир ансория аёл Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб бир нарса ҳақида сўраб эрди, ул зот ҳам унга нимадир дедилар. Шунда аёл: «Агар сизни тополмасамчи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар мени тополмасанг, Абу Бакрга мурожат қилгил!» — дедилар. Иброҳим ибн Саъд: «Ўшал аёл келганимда вафот этган бўлсангизчи?» — демоқчи эрди», — дейдилар.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМИ

1-боб. Жаноб Расулulloҳнинг «Китоб аҳлларида (яхудийлардан шариатга тъллуқли) бирор нарса ҳақида сўрамангизлар!» деганлари ҳақида

Хумаид ибн Абдурраҳмон ривоят қиладилар: «Муовия Мадинада бир гуруҳ қурайшликларга гапираётиб Каъб ул-Аҳборни эсладида: «Ул китоб аҳллари ҳақида ривоят қилғувчилар ичида энг ростгўй одам бўлишига қарамасдан, барибир биз унинг қанчалик тўғри-нотўғри гапираётганини синаб кўрар эрдик», — деди».

Абу Хурайра ривоят қиладилар: «Аҳли китоблар (яхудийлар) тавротни иброний тилда ўқиб, сўнг унинг мазмунини аҳли исломга араб тилида тушунтирур эрдилар. Жаноб Расулulloҳ: «Аҳли китобларга ишонмангизлар ҳам, уларни ёлғончи демангизлар ҳам, яхшиси «Оллоҳ таолога ҳамда бизга ва сизларга нозил қилган китобларга иймон келтирганмиз» деб айтингизлар!» — дедилар».

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Ибн Аббос бундай деди: «Нечун сизлар аҳли китоблардан (яхудийлардан) шариат хусусида сўрагайсизлар? Ахир, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил қилинган Китобингиз Оллоҳ таолонинг энг кейинги Китоби-ку! Унга бошқа китоблар матни аралаштирилмаган, бунинг устига Жаноб Расулulloҳ аҳли китобларнинг Оллоҳ таолонинг китобини (тавротни) ўзгартириб ўз қўллари бирлан ёзганликларини ҳамда уни Оллоҳ таоло нозил қилган деб даъво қилишларини айтганлар-ку! Бу бирлан улар сизларни ўзингизга йўлланган ҳақиқий илмдан осонгина чалғитиб, ўз тарафларига оғдириб олмоқчидурлар. Оллоҳ таоло ҳақи, биз ҳали улардан бирор кишининг сизларга нозил қилинган нарса хусусида сўраганини кўрган эрмасмиз!».

2-боб. Қуръон аҳкомлари хусусида тортишувга йўл қўйиб бўлмаслиги ҳақида

Жундуб ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Қуръонни дилларингиз дўстона кайфиятда бўлғонида тиловат қилингизлар, башарти (унинг аҳкомлари хусусида) ўртангизда ихтилоф пайдо бўлса, дарҳол тиловат қилмоқдан тўхтангизлар!» — дедилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такроран келтирилган.

Ибн Аббос ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолонинг даргоҳига қайтмоққа ҳозирлик кўраётган кезларида уйда бир қанча кишилар бўлиб, уларнинг ораларида Умар ибн ал-Хаттоб ҳам бор эрдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ уларга: «Менга қоғоз-қалам келтирингизлар, сизларга васиятимни битиб бергаймен, кейин сира йўлдан адашмагайсизлар!» — дедилар. Ҳазрат Умар: Жаноб Расулulloҳни дард енгиб қўйган кўринадир, ахир қўлларингизда Қуръони Карим борку, бизга Оллоҳ таолонинг шул Китоби кифоя қилғайдур!» — дедилар. Буни эшитиб уйда мавжуд кишилар ўзаро тортишиб қолдилар. Баъзилар: «Қоғоз-қаламни тепаларига яқинроқ олиб борингизлар. Сизларга васиятларини битиб бергайлар, кейин йўлдан адашмагайсизлар!» — деса, баъзилар Ҳазрат Умарнинг гапларини қувватлади. Шул тариқа ихтилоф чиқиб шовқин-сурон кучайгач, Жаноб Расулulloҳ: «Ҳузуримдан чиқиб кетингизлар!» — дедилар». Убайдуллоҳ айтадиларки, Ибн Аббос (ташқарига чиққач) нуқул: «Уларнинг ўзаро ихтилофу шовқин-суронларининг Жаноб Расулulloҳга ўз васиятларини ёзиб қолдирмоқларига моненьлик қилгани мусибатлар мусибати бўлди!» — дер эрди».

3-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам шароитга қараб рухсат берса бўладирган нарсадан одамларни бутунлай маҳрум қилмасликни уқдирганлар!

Чунончи, ҳаж вақтида Жаноб Расулulloҳ одамлар эҳромларини ечгач: «Хотинларингиздан ўз насибангизни олингизлар!» — деб амр қилишлари бирлан шароитга қараб рухсат берса бўладирган нарсадан одамларни бутунлай маҳрум қилмаслик лозимлигини уқдирганлар. Жобир разияллоҳу анҳу: «Шунда Жаноб Расулulloҳ уларга хотинлардан насиба олмоқни шарт қилиб қўйганлари йўқ, балки буни ҳалол қилдилар холос», — дейдилар. Умму Атийя: «Биз (аёллар) жанозага эргашмоқдан қайтарилдик, аммо бу бизга шарт қилиб қўйилмади», — дейдилар.

Ато (ибн Абу Рабоҳ) ривоят қиладилар: «Жобир ибн Абдуллоҳдан бундай деб эшитдим: «Биз — Жаноб Расулulloҳнинг саҳобалари Умра қилмай, фақат ҳаж қилғаймиз деб таҳлил айтган эрдик. Аммо, Жаноб Расулulloҳ Зулҳижжа ойининг тўртинчи куни эрта бирлан Маккага келганларида эҳромларимизни ечиб, хотинларимиздан насиба олмоғимизга рухсат бердилар. Шунда буни бизга шарт қилиб қўймадилар, фақат хотинларимиз бирлан қўшилмоғимизни ҳалол қилдилар, холос. Чунки, Жаноб Расулulloҳга бизнинг «Закарларимиздан мазий томиб турган ҳолда Арафотга борғаймизми?» деган гапимизни етказишган эркан. Жаноб Расулulloҳ бизга: «Билурсизларки, мен Оллоҳ таолодан ҳаммангиздан кўра кўпроқ кўрқурмен ва унга садоқатлироқ ҳамда итоаткорроқмен. Эҳромларингизни ечингизлар! Бугун не қилмоғимни илгарироқ билганимда курбонлик олиб келмаган ва сизлар бирлан бирга эҳромимни ечган бўлур эрдим», — дедилар. Биз Жаноб Расулulloҳга қулоқ осиб эҳромимизни ечдик».

Абдуллоҳ ибн Алмазиний ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шомдан илгари намоз ўқингизлар!» — дедилар. Учинчи бор шундай деб қайтарганларида одамларга бу суннат бўлиб қолмасин деган бирлан: «Хоҳлаганлар», — деб қўшиб қўйдилар».

4-боб.

Оллоҳ таоло: «Уларнинг ишлари ўзаро маслаҳат бирлан ҳал бўлғайдур. Сен улар бирлан маслаҳатлашгил, чунки бирор ишга азму қарор қилмоқдан аввал маслаҳатлашиб олмоқ лозимдур!» — дейди. Оллоҳ таоло яна: «Бирор ишга азму қарор қилсанг, Оллоҳ таолога таваккал қилгил!» — дейди. Жаноб Расулulloҳ бирор ишга азму қарор қилдиларми, бўлди, уни албатта адо этур эрдилар, бул борада кимса йўқким, Оллоҳ таоло бирлан унинг расулидан ўтиб тушса! Чунончи, Жаноб Расулulloҳ Ухуд жангги куни жанг бошлаш ёким бошламаслик хусусида саҳобалари бирлан маслаҳатлашдилар, шунда улар жангга киришганимиз маъқул деб маслаҳат беришди. Жаноб Расулulloҳ умматларига уруш анжомларини кийдириб, жанг бошламоққа азм қилганларида, улар: «Тўхтангиз!» — дейишди. Аммо, ул зот бир ишга азм қилганларидан сўнг қайтмас эрдилар, шул боисдан ҳам энди уларнинг гапига эътибор бермадиларда: Пайғамбар ўз умматига жанг анжомларини кийдиргач, то Оллоҳ таолонинг фармони бўлмагунча, ечдирмаслиги лозимдур!» — дедилар.

Тухматчилар Оиша онамизга бўхтон қилганларида Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Али ва Усома бирлан маслаҳатлашдилар, уларнинг гапига қулоқ солдилар. Кейин, шул хусусда Қуръони Карим ояти нозил бўлгач, тухматчиларга дара урдирдилар, уларнинг гап-сўзларига эътибор бермай, фақат Оллоҳ таолонинг амрига итоат этдилар. Жаноб Расулulloҳ вафот этганларидан кейин, имомлар қилинмоғи жоиз деб топилган ишлар хусусида энг ишончли уламолар бирлан маслаҳатлашиб, осонроқ йўлни танлар эрдилар. Агар ҳал қилинмоғи лозим бўлган масала Қуръонда ёким суннатда мавжуд бўлса, булардан четга чиқмас эрдилар. Чунончи, Абу Бақр

закот тўламоқдан бош тортганларга қарши уруш қилмоқ лозим деб ҳисоблаганларида, Ҳазрат Умарга қарши қандай уруш қилғайсиз? Ахир, Жаноб Расулуллоҳ: «Одамлар «Ло илоҳа иллаллоҳу» деб айтмагунларига қадар уруш қилмоғим менга амр қилинди, агар шундай десалар, жону моллари мендан омон қолур!» — деганлар-ку!» — деди. Абу Бакр «Оллоҳ таоло ҳақи, Жаноб Расулуллоҳ иккиси ҳам тенг деб билган намоз бирлан закотни фарқлаган кишиларга қарши жанг қилғумдур!» — дедилар. «Абу Бакр сира маслаҳатга юрмади, — дейдилар Ҳазрат Умар, — чунким унинг илгида Жаноб Расулуллоҳнинг намоз бирлан закотни фарқлаган ҳамда дин унинг ҳукмларини ўзгартиришга интилганларга нисбатан чиқарган ҳукмлари мавжуд бўлиб, ул зот: «Кимки дилини ўзгартирса, уни ўлдиришга!» — деган эрдилар». Барча қорилар, улар хоҳ кекса ва хоҳ ёш бўлсин, Ҳазрат Умарнинг маслаҳатгўйлари эрдилар. Ҳазрат Умар Оллоҳ таоло Китобини қаттиқ туриб ҳимоя қилур эрдилар.

Убайдуллоҳ ривоят қиладилар «Бўхтончилар Оиша разияллоҳу анҳога тўхмат қилганда Жаноб Расулуллоҳ Али ибн Абу Толиб бирлан Усома ибн Зайдни ҳузурларига чақириб, улардан Оиша онамизнинг йўқолиб қолганлари хусусида суриштириб, маслаҳатлашдилар. Усома Оиша онамизнинг покдомон эрканликлари ҳақида ўзи билганча сўзлади. Ҳазрат Али эрсалар: «Оллоҳ таоло ҳеч қачон сизни ранжитмагайдир, хотинингиздан булак аёллар кўп-ку, чўридан сўраб кўрингиз, ул тасдиқлагай!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ чўридан: «Шубҳали бирор нарса кўрдингми?» — дедилар. Чўри: «Менинг фикримча, Оиша жуда ёш, болалик қилиб бирор жойда ухлаб қолган бўлиши керак ул шул қадар бўшанги, қўй келиб еб қўйган ҳамирга ўхшайдир», — деди. Шундан сўнг, Жаноб Расулуллоҳ минбарга чиқиб: «Эй мусулмонлар жамоаси, аёлим хусусида тўхмат қилиб менга озор берган одамнинг ёмонлиғига ёмонлиғ бирлан жавоб бермаганим учун мени маъзур тутгайсизлар. Оллоҳ таоло ҳақи, мен аёлимга хайриятдан ўзга нарсани истамагаймен!» — дедиларда, Оиша онамизнинг покдомон эрканликларини зикр қилдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга ваъз айтдилар, сўнг Оллоҳ таолога муносиб ҳамду санолар ўқиғач: «Нечун қавм орасидан баъзилар менга тегизиб оиламни ҳақорат қилурлар, мен уларнинг бирор ёмонлиги борлигини билмагаймен?!» — дедилар»

Урва бундай дейдилар: «Тўхматчилар не деганларини Оишанинг ўзига айтишганда, ул: «Ё Расулаллоҳ, ижозат берингиз, ота-онам ҳузурларига бориб келсам!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ унга рухсат бериб, бир ёш болани ҳамроҳ қилиб юбордилар. Шунда ансорлардан бири: «Субҳоналлоҳ, биз бундай демаслигимиз керак эрди, субҳоналлоҳ, биз бундай демаслигимиз керак эрди, бул ғирт бўхтондур!» — деди».

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми

ТАВҲИД КИТОБИ

1-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўз умматларини Оллоҳ таборак ва таолони яккаю ягона деб эътиқод қилмоққа даъват қилганлари ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маозни Яманга юбораётиб бундай дедилар: «Сен аҳли китоб бўлмиш бир қавм ҳузурига кетаётирсен, дастлабки қиладирган ишинг шулким, уларни Оллоҳ таолони яккаю ягона деб эътиқод қилмоққа даъват қилғил! Агар сўзингга кирсалар, уларга Оллоҳ таоло бир кеча-кундузда беш вақт намоз ўқимоқни фарз қилганини айтгил! Бунга ҳам кўнсалар, айтгилки, Оллоҳ таоло уларнинг молларидан закот олмоқни ҳам фарз қилган бўлиб, бунда бойлардан олиб камбағалларга қайтарилгайдур. Агар шул айтганларингга иқрор бўлсалар, улардан закот олгил, аммо энг яхши молларини олмагил!».

Маоз ибн Жабал ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Ё Маоз, билурмисен, Оллоҳ таолонинг ўз бандаларидаги ҳақи недур?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билгайдур!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таолога ибодат қилиб, унга ҳеч нарсани ширк келтирмасликларидур» — дедилар. Сўнг: «Ё Маоз, билурмисен, бандаларнинг Оллоҳ таолодаги ҳақлари недур?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билгайдур!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «(Агар бандалар Оллоҳ таолонинг ҳақини адо этсалар), уларни азобламаслигидур», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Тунда бир одам иккинчи бир одамнинг «Қул ҳуваллоҳу аҳад»ни ўқиб такрорлаётганини эшитди. Тонг отгач, ул Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига борди-да, шул ҳақда гапириб уни камситди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Жоним қўлида бўлган зот ҳақи, ул сура Қуръони Каримнинг нақ учдан бирига тенгдур!» — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ бир кишини Сарияга бошлиқ қилиб юбордилар. Ул ўз шерикларига имомлик қилиб ўқиган намозини нуқул «Қул ҳуваллоҳу аҳад» бирлан тамомлар эрди. Улар Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига қайтиб келишгач, шул ҳақда айтишди. Жаноб Расулulloҳ: «Сўрангизларчи, нечун ул бундай қилур эркан?» — дедилар. Улар сўрашган эрди, ул «Чунким «Сураи ихлос» Раҳмоннинг сифатидур, шул боисдан мен уни ўқимоқни яхши кўрурмен!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Унга айтингизлар, Оллоҳ таоло ҳам уни яхши кўрғайдур!» — дедилар».

2-боб. Оллоҳ таборак ва таолонинг «Оллоҳ деб даъват қилурмисен ёким ар-Раҳмон деб даъват қилурмисен, фарқи йўқдур, унинг барча исимлари гўзалдур, деб айтгил» деган ояти каримаси ҳақида

Жарир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларга раҳм қилмайдирган кишига Оллоҳ таоло ҳам раҳм қилмағайдур!» дедилар».

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳнинг қизлари (Зайнаб): «Ўғлим жон таслим қилай деяпти, ота тезроқ келингиз!» — деб одам юборди. Ул зот бунга жавобан салом айтиб: «Фарзанд берадирган ҳам Оллоҳ, уни қайтариб оладирган ҳам Оллоҳ, уларнинг умри унинг даргоҳида аниқ белгилаб қўйилгандур. Оллоҳ таолодан ўзига сабру қаноат тилаб, унинг иродасига бўйинсунамен!» — деб айтиб юбордилар. Қизлари: «Отам албатта келсинлар!» —

деб яна одам юборди. Бул гапни эшитиб Жаноб Расулulloҳ ўринларидан турдилар, ул зот бирлан бирга Саъд ибн Убода, Маоз ибн Жабал, Убай ибн Каъб, Зайд ибн Собит ва бир қанча кишилар ҳам туриб йўлга тушдилар. Етиб боришгач, Жаноб Расулulloҳга болани узатишди, бола суви йўқ мешдек қуригану, жон танасидан чиқиб кетайин деб тургандек эрди. Буни кўриб Жаноб Расулulloҳнинг муборак икки кўзларидан дувуллаб ёш оқди. Шунда Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бул не қилганингиздур?!» — деди. Ул зот: «Кўз ёши — Оллоҳ таолонинг ўз бандалари қалбига солган раҳмати бўлиб, ул раҳмдил бандаларига раҳм қилгайдур!» — дедилар».

3-боб. Оллоҳ таолонинг «Мен қудратли раззоқмен!» деган қавли хусусида

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолодан кўра сабрлироқ зот йўқдурким, ул ҳатто «Оллоҳнинг боласи бор деб даъво қилиб азият етказувчиларга ҳам омонлик бериб ризқ улашгайдур!» — дедилар».

4-боб. Оллоҳ таолонинг «Ғайбни билгувчи ўз айбини ҳеч кимга ошкор қилмағай», «Дарҳақиқат, қиёматнинг қачон бўлмоғини Оллоҳ таолонинг ўзи билғай», «Уни (Қуръонни) ўз илмила нозил қилган», «Ҳар бир аёл унинг илмила ҳомиладор бўлғай ва туғғай», «Қиёматнинг қачон бўлмоғини билмоқлик унга таъллуқлидур» деган қавллари хусусида

Яҳё ибн Зиёд: «Ҳар бир нарсанинг зоҳирлиги ҳам, ботинлиги ҳам Оллоҳ таолонинг илмига боғлиқдур», — дейдилар.

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ғайб (Оллоҳ таолонинг ўзигагина маълум нарсалар)нинг бешта калити мавжуд бўлиб, уларни Оллоҳ таолонинг ўзигагина билгайдур: «) Бачадондаги ҳомиланинг ўғил ёким қизлигини Оллоҳ таолодан ўзга ҳеч ким билмагайдур. 2) Эртага не бўлмоғи Оллоҳ таолонинг ўзигагина аёндур, 3) Қачон ёмғир (ёким қор) ёғмоғини Оллоҳ таолодан бошқа ҳеч ким билмагайдур. 4) Ким қаерда ўлмоғини Оллоҳ таолонинг ўзигагина билгайдур. 5) Қиёматнинг қачон бўлмоғини Оллоҳ таолодан ўзга ҳеч ким билмагайдур».

Масруқ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Оиша онамиз бундай дедилар: «Кимки сенга: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолони кўрганлар» — деган бўлса, ёлғон айтибдур, чунким Оллоҳ таоло ўзини (фоний) кўз бирлан кўриб бўлмаслигини (Қуръонда) айтгандур. Кимки сенга: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ғайбни (инсон билолмайдирган нарсаларни) билурлар», — деган бўлса, ёлғон айтибдур, чунким Оллоҳ таоло ўзидан бўлак ҳеч кимса ғайбни билолмаслигини (Қуръонда) айтгандур».

5-боб. Оллоҳ таоло ўзини «Ассалом ул-мунину» («Ўз пайғамбарларига мўъжиза яратмоқ қудратини ато этиб, уларнинг ҳақ пайғамбарлар эрканликларини тасдиқ қилган Ассалом») дегани хусусида

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга иқтидо қилиб намоз ўқиётган эрдик. Ташаҳҳудда «Ассалому алаллоҳи» деб айтиб эрдик, Жаноб Расулulloҳ бизга: «Бундай демангизлар, чунким «Ассалом» Оллоҳ таолонинг исмларидандур. Аттахиййоту лиллоҳи вассалавоту ваттаййиботу, ас салому алайка аййухан-набиййу ва Раҳматуллоҳи ва баракотуху, ассалому алайно ва ало ибодиллоҳис-солиҳийн ашҳаду ан ло илоҳа иллаллоҳу вашҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳу» деб айтингизлар», —

дедилар».

6-боб. Оллоҳ таоло ўзини «Малик ун-носи» («Инсонларнинг подшоҳи») дегани хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Оллоҳ таоло Қиёмат куни ерни эзиб, ўнг қўли бирлан (ўз қудрати бирлан) осмонларни (думалоқ қилиб) ўраб ташлайдирда, сўнг: «Мен подшоҳдурмен, ернинг подшоҳлари қани?» — дейдир

7-боб. Оллоҳ таолонинг «ва ул азизу ҳақимдур, барча тавсифу таъриф қилғувчи иззат соҳиби бўлмиш раббингга шон-шарафлар бўлсинким, иззат Оллоҳ ва унинг расулига мансубдур» деган қавли хусусида ҳамда Оллоҳ таолонинг иззати ва сифатларини тилга олиб онт ичганлар ҳақида

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаҳаннам (қиёмат куни дўзахийларга тўлиб кетгач), «Иззатинг ҳақи, бўлди, бўлди!» деб айтадир», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Қиёмат куни жаннат бирлан дўзах оралиғида бир киши қолгайдур, ул жаннатга энг кейин киргувчи бандадур. Шунда ул: «Эй парвардигоро, юзимми дўзахдан ўгириб қўйгил, иззатинг ҳақи, бундан бўлак нарсани илтимос қилмагаймен!» — дейдир. Шунда Оллоҳ таоло (иноят қилиб): «Мана бул ҳам, бундан ўн баробар кўп мана булар ҳам сенга бўла қолсин!» — дейдир. Бояги банда: «Иззатинг ҳақи, баракотингга доим муҳтож эрурман!» — дейдир».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Яккаю ягона Оллоҳ эрканлигинг ҳамда жину инсонлар ўлиб сен ҳамиша барҳаёт қолмоқлигинг ҳаққи-ҳурмати, барча ёмонликлардан мени ўзинг асрагайсен!» — дер эрдилар».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Гуноҳкорларни дўзахга олиб келиб ташлайвергайлар, дўзах эрса, Раббулолабийн унга ўз қадамини қўймагунча «Яна бормидур» деб сўрайвергай, кейин юмилиб олгада: «Иззату караминг ҳақи, бўлди, бўлди!» — дегай. Жаннат эрса, солиҳ бандаларга тўлиб-тошиб кетса ҳам қабул қилавергай, ҳатто Оллоҳ таоло қўшимча яна бир жаннат яратиб, сиғмай қолган солиҳ бандаларни ўшанга жойлаштиргайдур.

8-боб. Оллоҳ таолонинг «Осмонлар бирлан ерни «кун!» («вужудга келгил!») деган биргина сўзи бирлан яратган (Оллоҳнинг) ўзидур!» деган қавли хусусида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда таҳажжуд қилиб қуйидаги дуони ўқир эрдилар: Ё парвардигоро, жамики мақтовлар сенга хосдур! Еру осмонлар ва ундаги борликнинг ёруғлиги сендандур, жамики мақтовлар сенга хосдур! Сен еру осмонларнинг ва ундаги борликнинг яратувчиси ва бошқариб тургувчисидурсен, жамики мақтовлар сенга хосдур! Сен ҳақдурсен, ваъданг ҳам ҳақдур, сўзинг ҳам ҳақдур, охиратда сени кўрмоқ ҳам ҳақдур, жаннат ҳам ҳақдур, дўзах ҳам ҳақдур, қиёмат ҳам ҳақдур, жамики пайғамбарлар ҳам ҳақдур, Муҳаммад ҳам ҳақдур! Ё парвардигоро, сенга бўйинсундим ва сенга таваккал қилдим, сенга иймон келтирдим ва дилдан сенга тавба қилдим, сени деб (душманларинг бирлан) курашдим, уларга ўзинг жазо бергайсен, ўтган ва келгуси

гуноҳларимни, хуфёна ва ошкора хатоларимни ўзинг кечиргил, сен яккаю ягонадурсен, сендан бўлак илоҳ йўқдур!».

Суфён (ас-Саврий): «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам «Сен ҳақсен, сўзинг ҳам ҳақдур!» деб дуо ўқидилар», — дейдилар».

9-боб. Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ доимо эшитиб, кўриб тургайдур!» деган қавли ҳақида

Урва ривоят қиладилар: «(Оиша разияллоҳу анҳо Байтуллоҳ ёнида туриб Жаноб Расулulloҳ бирлан айтишиб қолдилар. Буни эшитиб, кўриб турган Оллоҳ таоло пайғамбаримиз алайҳиссаломга оят нозил қилди). Шунда Оиша разияллоҳу анҳо: «Қулоқларига овозларни етказган Оллоҳ таолога шукрлар бўлсин! — дедилар. Ўшанда Оллоҳ таоло қуйидаги ояти каримасини нозил қилган эрди: «Оллоҳ хотинингнинг сен бирлан айтишиб айтган сўзини эшитди!».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Биз Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда эрдик. Шунда ҳар гал тепаликка кўтарилганимизда бор овозимиз бирлан «Оллоҳу акбар!» дер эрдик. Жаноб Расулulloҳ буни эшитиб: «Ўзларингизни авайлангизлар, чунким сизлар қулоғи кар ёким ғоибий бир кимсага эрмас, балким доимо ёнгинангизда эшитиб ва кўриб тургувчи Оллоҳ таолога дуо айтаётирсизлар!» — дедилар. Сўнг, ул зот, мен ичимда «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ!» деб турганимда, ёнимга келдиларда: «Эй Абдуллоҳ ибн Қайс, «Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ!» деб айтгил, чунким бул жаннат хазиначаридан биридур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар: «Абу Бакр Сиддиқ Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, менга намозда ўқийдирган бир дуо ўргатсангиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Қуйидаги дуони айтгил!» — дедилар: «Ё парвардигоро, дарҳақиқат мен (гуноҳ ишлар қилиб) ўзимга кўп зулм қилдим, гуноҳларни эрса, сендан бўлак кечгувчи зот йўқдур, мени кечиргил, мағфиратингдан бенасиб қилмагил, менга раҳм қилгил, мағфиратли раҳмдил зот ўзинг эурсан!».

Урва ибн аз-Зубайр Оиша онамиздан нақл қиладилар. «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаброил алайҳиссалом менга «Оллоҳ таоло қавмингнинг сенинг сўзингни рад қилиб не деб жавоб берганини эшитди!» деб нидо қилдилар», — дедилар».

10-боб. Оллоҳ таолонинг «Ул қодирдур, деб айтгил!» деган қавли ҳақида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бизга Қуръони Карийм сураларини ўргатганларидек ҳар бир ишда истихора айтмоқни (ўзинг билган нарсадан мени огоҳ қилгайсен, деб илтижо қилмоқни) ҳам ўргатур эрдилар. Ул зот бизга: «Агар бир ишга бел боғласангиз, аввал икки ракъат фарзсиз намоз ўқингиз, сўнг мана бул дуони айтингиз!» — дедилар: «Илоҳи, мени илмингдан (ўзинг билган нарсадан) огоҳ қилгил, қудратинг ила бардам қилгил, чексиз фазлу карамингдан баҳраманд этгил! Сен қодирдурсан, мен ожиздурман, сен донодурсан, мен нодондурман ва сен барча ғайбдан воқифдурсан! Илоҳи, мен бел боғлаган иш динимга, ҳаётимга ҳамда касбу коримга яхшилик келтирадирми, йўқми, ўзинг билгайдурсан. Агар яхшилиғ келтирадирган бўлса, уни менга насиб айлаб, осон қилгил ва унга баракот ато этгил! Илоҳи, мен бел боғлаган иш динимга, ҳаётимга ва касбу коримга ёмонлиғ келтирадирми-йўқми, ўзинг билгайдурсан. Агар ёмонлиғ келтирадирган бўлса, уни

мендан, мени ундан йироқ қилгил, менга яхшилиғ келтирадирган ишни раво кўриб, рози қилгил!».

11-боб. Қалбларни ўзгартирувчи зот ҳақида

Оллоҳ таоло: «Биз уларнинг қалблари бирлан кўзларини (фаҳму фаросатларини) ўзгартирурмиз!» — дейди.

Абдуллоҳ (ибн Умар) ривоят иладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўпинча: «Қалбларни ўзгартирувчи зот ҳақи, (бундай қилмагаймен ёким бундай демагаймен!» — деб қасамёд қилур эрдилар».

12-боб. Оллоҳ таолонинг бир ҳам юзта исми борлиги ҳақида

Ибн Аббос: «Зул-Жалол — Буюклик соҳиби, ал-Барр — Латиф демақдир», — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таолонинг тўқсон тўққизта, яъни бир ҳам юзта исми бордур. Кимки уни ёддан билса, жаннатга киргай», — дедилар».

13-боб. Оллоҳ таолонинг исмларини айтиб илтижо қилмоқ ва паноҳ тиламоқ ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Агар ўрнингизга кириб ётмоқчи бўлсангиз, дастлаб кўрпа-тўшагингизни либосингиз этаги бирлан уч бор қоқиб ташлангиз, сўнг «Ё парвардигоро, сенинг исмингни айтиб ёнбошладим ва сенинг исмингни айтиб тургайман! Агар (уйқумда) жонимни олсанг, уни мағфират қилгил, башарти тирик қолдирсанг, уни солиҳ бандаларинг жонини қандай асрасанг, шундай асрагил!» деб дуо ўқингиз».

Ҳузайфа ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, агар ўринларига кириб ётсалар: «Ё парвардигоро, сенинг исмингни айтиб тирилгаймен ва сенинг исмингни айтиб ўлгаймен!» — дер эрдилар. Агар уйғонсалар: «Бизни ўлдиргандан сўнг тирилтирган ва инсонлар қайта тирилиб даргоҳига борадирган Оллоҳ таолога шукр!» — деб айтур эрдилар».

Абу Зарр ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда ўринларига кириб ётсалар: «Ё парвардигоро, сенинг исмингни айтиб ўлгаймиз ва сенинг исмингни айтиб тирилгаймиз! — дер эрдилар. Уйғонсалар: «Бизни ўлдиргандан сўнг тирилтирган ва ўзимиз қайта тирилиб даргоҳига борадирган Оллоҳ таолога шукр!» — деб айтур эрдилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Биронгангиз аёлингиз бирлан жимоъ қилмоқчи бўлсангиз, «Бисмиллоҳи, ё парвардигоро! Бизни шайтондан, шайтонни эрса бизга ато этажагинг фарзандимиздан йироқ қилғил!» деб дуо айтингиз. Агар шунда Оллоҳ таоло сизга фарзанд ато этса, шайтон унга асло зарар етказа олмагайдур».

Адий ибн Ҳотим ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулуллоҳдан: «Овга ўргатилган итимни қўйиб юборсаму ул ўлжа тутиб келса, менга ул ҳалол бўлгайми?» — деб сўрадим. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар овчи итингни қўйиб юбораётганинда Оллоҳ таолонинг исмини тилга олган эрсанг, тутиб келган ўлжасини еябергил, ўзинг найза отиб ўлжани йиқитсанг ҳам еябергил!» —

дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Одамлар Жаноб Расулуллоҳга: «Ё Расулаллоҳ, шул атрофда яқиндагина мушрикликдан халос бўлиб исломга кирган қавмлар бор, улар бизга гўшт келтириб турадилар. Улар ўз ҳайвонларяни сўяётиб Оллоҳ таолонинг исмини айтадиларми, йўқми, бундан беҳабармиз», — дейишди. Шунда ул зот: «Ўзларингиз Оллоҳ таолонинг исмини айтингизда, еяберингизлар!» — дедилар».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам икки қўчқорни қурбонлик қилдилар. Шунда ҳар бири учун алоҳида: «Бисмиллоҳи, Оллоҳу акбар!» — дедилар».

Жундуб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Курбон хайитининг хайит намозини ўқиб бўлгач, хутба айтдилар, сўнг: «Кимки хайит намозидан илгари қурбонлик қилиб қўйган эрса, ўрнига бошқасини сўйсин ва кимки ҳали сўймаган эрса, Бисмиллоҳи, Оллоҳу акбар!» деб сўйсин!» — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оталарингиз номи бирлан қасам ичмангизлар, кимки қасам ичмоқчи эрса, Оллоҳ таолонинг исмини айтиб қасам ичсин!» — дедилар».

14-боб. Оллоҳ таолонинг ўзи танҳо илоҳ эрканлиги, унинг сифатлари ва исмлари ҳақида

Амр ибн Абу Суфён ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайрининг менга айтганига қараганда, Жаноб Расулуллоҳ (исломни ўргатмоқ учун қорилар юборилмоғини сўраб, кейин макр ила уларни ўлдирган) бир қавмга ўн кишини жўнатибдилар, уларнинг ораларида Хубайб ал-Ансорий ҳам бор эркан. Кейин, Убайдуллоҳ иби Иёз менга хабар бердики, ал-Ҳараснинг қизи унга қуйидагини айтиб берган эркан: «Ўшал қавм қатл қилмоққа тўпланганда Хубайб ал-Ансорий Оллоҳ таолонинг даргоҳига покиза бўлиб бормоқ учун ундан устара сўрабди. Кейин, уни ўлдирмоққа олиб чиқишибди. Шунда ул қуйидаги шеърни ўқибди:

*«Мусулмон ҳолда ўлсам, зарра парвойимга келмас,
Қайси ён бирла йиқилмоғимни Оллоҳ фарқламас!
Саховат соҳиби бўлмиш ўзи танҳо илоҳимга,
Қийма-қийма жисмима бермоқ савоб ҳеч гап эмас!»*

Кейин, уни Ибн ал-Ҳарас қатл қилибди. Жаноб Расулуллоҳ улар шаҳид бўлган куни саҳобаларини бундан хабардор қилдилар».

15-боб. Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ сизларни ўзидан тақво қилмоққа чорлайди» ва «(Эй парвардигоро) сен менинг кўнглимдагини билурсан, мен эрсам, сенинг кўнглингдагиини билмасмен» дсган қавллари ҳақида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолодан кўра рашклироқ зот йўқдур, шул боисдан ҳам ул фаҳш ишларни манъ қилди. Шунингдек Оллоҳ таолодан кўра мақтовни ёқтирадиларганроқ зот ҳам йўқдур», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло яратмоқ ишидан халос бўлгач, (фариштага ёким қаламга амр қилиб) ўз даргоҳидаги Арш устига қўйилган Китобига ўзининг хусусида «Менинг раҳматим ғазабимни

мағлуб этгайдур!» деб ёздирди»

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло бундай дейди», — дедилар: «Менинг бандамга муносабатим унинг менинг ҳақимдаги фикру ўйига боғлиқ бўлиб, агар мени ёд этса, ҳамиша унга ёрмен! Агар ул мени кўнглида ёд этса, мен ҳам уни кўнглимда ёд эттаймен, агар ул мени кўпчилик орасида ёд этса, мен ҳам уни ундан афзалроқ кўпчилик ичида ёд этгаймен. Агар ул менга бир қарич яқинлашса, мен унга бир тирсак яқинлашгаймен, агар ул менга бир тирсак яқинлашса, мен унга бир қулоч яқинлашгаймен, агар ул мен томон юриб келса, мен ул томон чоғиб боргаймен!».

16-боб. Оллоҳ таолонинг «Унинг ўзидан бўлак ҳамма нарса ҳалок бўлғувчидур» деган қавли хусусида

Жобир ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Қуйидаги «Ул, қодирдур, сизларнинг тепангиздан азоб юбормоққа айтгил!» деган ояти карима нозил бўлганда, Жаноб Расулulloҳ: «Ўз паноҳингда асрагил!» — дедилар, Оллоҳ таоло: «... ёким оёқларингиз остидан (азоб юбормоққа қодирдур)» — деганда ҳам «Ўз паноҳингда асрагил!» — дедилар. Оллоҳ таоло: «... ёким сизларни турли гуруҳларга бўлиб ташлашга (қодирдур)» — деганда эрса, «Бул энгилроқдур», — дедилар».

17-боб. Оллоҳ таолонинг «Ул чақалоқ Мусо кўзларим олдида униб ўсади» ва «Нух кемаси бизнинг назоратимиз туфайли сузади» деган қавллари хусусида

Абдуллоҳ (ибн Умар) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида Дажжол ҳақида гап кетди. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло сизларга ўзининг кўр эрмаслигини ошкора айтадир», — дедиларда, қўллари бирлан кўзларига ишора қилдилар. Сўнг, давом этиб «Масиҳ Дажжолнинг эрса, ўнг кўзи кўр бўлиб, сув бетида қалқиб турган узум донасига ўхшайдур», деб айтдилар».

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло юборган ҳар бир пайғамбар ўз қавмини бир кўзи кўр каззоб Дажжолдан эҳтиёт бўлмоқни айтиб огоҳлантирган, сизларнинг парвардигорингиз эрса, кўр эрмасдур. Дажжолнинг икки кўзи ўртасига кофир деб ёзиб қўйилган».

18-боб. Оллоҳ таолонинг «Ул яратгувчи, йўқдан бор қилгувчи, қиёфа (шакл) бергувчидур» деган қавли ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий Бану Мусталақ ғазоти хусусида бундай дедилар: Мусулмонлар кўп асир олдилар. Сўнг, асирларни жимоъ қилмоқчи бўлдилару, лекин уларнинг ҳомиладор бўлиб қолмоқларидан чўчиб, Жаноб Расулulloҳдан хомиладор қилиб қўймаслик йўлини сўрадилар. Шунда ул зот: «Бул сизнинг ихтиёрингизда эрмас, Оллоҳ таоло қиёматга қадар яратадирганларини тақдир қилиб битиб қўйгандур, — дедилар». Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло яратмаган бирорта ҳам яратилган жон йўқдур», — деб айтган эрканлар. Бунини Мужоҳиднинг айтишига қараганда, Қазъа Абу Саъиддан эшитган эркан.

19-боб. Оллоҳ таолонинг «Ўз қўлим (қудратим) бирлан яратган Одамга нечун сажда қилмайсен?» деган қавли хусусида

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай

дедилар: «Оллоҳ таоло қиёмат куни бизнинг мана шул йиғинимиз каби мўминларни маҳшарга тўплагайдур. Шунда улар: «Бизни бул турган еримиздан халос қилиб, ўзга яхшироқ жой ато этмоғи учун раббимиздан шафоат тилайлик!» — дейишгайдур. Сўнг, улар Одам алайҳиссаломнинг қошлариға келиб: Эй Одам алайҳиссалом! Одамларнинг ҳолидан хабар олмагайсизми? Оллоҳ таоло сизни ўз қўли (қудрати) бирлан яратиб, сизга фаришталарни сажда қилдирган ва ҳар бир нарсанинг исмини ўргатган, раббимиздан бизга шафоат тилаб берингиз, бизни бул ердан халос қилсин!» — дейишгайдур. Одам алайҳиссалом уларга «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» деб қилган гуноҳларини эслаб гапиргайларда: «Нухнинг ҳузурларига борингизлар, ул киши Оллоҳ таоло юборган биринчи пайғамбар бўладирлар!» — дегайлар. Улар Нух алайҳиссаломнинг қошлариға боргайлар. Ул киши ҳам «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» деб қилган гуноҳларини эслагайларда: «Иброҳимнинг қошлариға борингизлар, Оллоҳ таоло ул кишини «халилим» (дўстим) деб атаган!» — дегайлар. Улар Иброҳим алайҳиссаломнинг ҳузурларига боргайлар. Ул киши ҳам «Мен сизлар ўйла ганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен» деб қилган гуноҳларини эслагайлар, сўнг: «Мусонинг қошлариға борингизлар, Оллоҳ таоло ул кишига тавротни нозил қилган ва ул киши бирлан сўзлашган!» — дегайлар. Улар Мусо алайҳиссаломнинг ҳузурларига боришгай. Ул киши ҳам «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен, Исонинг қошига борингизлар!» — деб айтгайлар. Шунда улар Исо алайҳиссаломнинг ҳузурларига боргайдирлар. Ул киши ҳам «Мен сизлар ўйлаганчалик ҳуқуқга эга эрмасмен, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қошлариға борингизлар, чунким Оллоҳ таоло ул зотнинг собиқ ҳамда келгуси гуноҳларини мағфират қилгандур!» — дегайлар. Шундан сўнг, улар менинг ҳузуримга келгайдурлар. Мен раббимдан изн сўрагайдурман, ул менга изн бергайдур. Сўнг, раббимни кўргач, унга сажда қилгайдурман. Раббим мени ўзи хоҳлаганча саждада қолдиргайдур. Сўнг, менга: «Эй Муҳаммад, бошингни кўтаргил, сўрагил, сўраганинг берилгайдур, сўзлагил, сўзингга қулоқ солингайдур, шафоат тилагил, шафоат қилингайдур», — деб айтгай. Шунда мен бошимни кўтариб, раббимни ўзи менга ўргатган ҳамду саноларки айтиб олқишлагайдурмен. Шундан кейин шафоат тилагайдурмен. Оллоҳ таоло менга муайян қавмларга шафоат қилмоқ ҳуқуқини бергайдур. Сўнг, уларни жаннатга олиб киргаймен. Кейин, Оллоҳ таолонинг даргоҳига қайтиб боргайманда, раббимни кўргач, сажда қилгайман. Раббим мени ўзи хоҳлаганча саждада қолдиргайдур. Сўнг, менга: «Эй Муҳаммад, бошингни кўтаргил, сўзлагил, сўзингга қулоқ солингайдур, сўрагил, сўраганинг ато этилгайдур, шафоат тилагил, шафоат қилингайдур!» — дегай. Мен бошимни кўтариб раббим ўзи ўргатган ҳамду саноларни айтгайманда, ундан шафоат тилагаймен. Раббим менга муайян қавмларга шафоат қилмоқ ҳуқуқини бергай. Мен уларни жаннатга олиб киргаймен. Кейин, яна раббимнинг ҳузурига қайтиб келгаймен. Уни кўргач, сажда қилгаймен. Раббим мени ўзи хоҳлаганча саждада қолдиргай. Сўнг, менга: «Эй Муҳаммад, бошингни кўтаргил, сўзлагил, сўзингга қулоқ солингай, сўрагил, сўраганинг берилгай, шафоат тилагил, шафоат қилингай», — дегай. Мен бошимни кўтариб раббим ўзи ўргатган ҳамду саноларни айтгайманда, ундан шафоат тилагаймен. Раббим менга муайян қавмларга шафоат қилмоқ ҳуқуқини бергай, мен уларни жаннатга олиб киргаймен. Кейин, яна раббимнинг ҳузурига қайтиб бориб: «Ё раббим, Қуръон ҳукми ила ҳибсга олинганлардан ва абадий дўзахийлардан бошқа бирорта ҳам одам жаҳаннамда қолмади!» — деб айтгаймен». Жаноб Расулulloҳ сўзларида давом этиб: «Ло илоҳа иллаллоҳ» деган ва қалбида арпа доничалик эзгулиги бўлган инсонлар дўзахдан чиқарилгай, улардан кейин «Ло илоҳа иллаллоҳ» деган ва қалбида буғдой доничалик эзгулиги бўлганлар, улардан сўнг эрса, «Ло илоҳа иллаллоҳ» деган ва қалбида заррадек эзгулиги бўлганлар дўзахдан чиқарилгайдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таолонинг қўли (бандаларига берадирган анвои неъмат ва ажру савобларга) лиқ

тўладир, кечаю-кундуз сарф қилгани бирлан сира камаймагайдур. Кўрдингизларми, еру осмонларни яратганидан буён қанча сарфласа ҳам унинг қўлидаги нарсалар озаймагайдур!». Жаноб Расулulloҳ «Унинг Арши сув устида бўлиб, бир қўлидаги таразунинг паллаларини дам кўтариб, дам тушириб турган», — деб ҳам айтганлар», — дейишадир».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло киёмат куни ерни ушлаб эзади ва осмонларни ўнг қўли бирлан (қудрати бирлан) юмалоқ қилиб ўраб ташлайдида «Мен подшоҳмен!» — дейди», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Бир яҳудий Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Муҳаммад, Оллоҳ таоло бир бармоғи бирлан осмонларни, бир бармоғи бирлан ерларни, бир бармоғи бирлан тоғларни, бир бармоғи бирлан дарахтларни ва бир бармоғи бирлан халойиқни ушлаб туриб: «Мен подшоҳмен!» — дейди», — деди. Жаноб Расулulloҳ буни эшитиб шундай кулдиларки, хатто озиқ тишлари кўришиб кетди, сўнг «Оллоҳ таолони ўзига муносиб қадрламадилар!» деган ояти каримани ўқидилар». Абдуллоҳ ибн Масъуд: «Жаноб Расулulloҳ яҳудийнинг бу гапидан таажжуб ва тасдиқ қилиб кулдилар», — дейдилар.

20-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Оллоҳ таолодан кўра рашклироқ зот йўқдур!» деганлари ҳақида

Муғйра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Саъд ибн Убода: «Агар мен хотинимни бошқа эркак бирлан ётганини кўриб қолсам, уни (эркакни) қиличимни бети бирлан урмай, шарта чопиб қўя қолур эрдим!» — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг бўлганини эшитиб: «Сизлар Саъднинг рашкидан таажжуб қиляпсизларми? Оллоҳ таоло ҳақи, мен ундан рашклироқмен, Оллоҳ таоло эрса, мендан ҳам рашклироқдур! Оллоҳ таоло ҳам рашкли эрканлигидан барча ошкора ва хуфия фаҳш ишларни ҳаром (манъ) қилди. Оллоҳ таоло ҳар ишда далилу ҳужжатни яхши кўрғувчи бўлиб, шул боисдан ҳам ўз бандаларига башоратчи ва огоҳлантирувчи қилиб пайғамбар юборди. Оллоҳ таолодан кўра мақтовни хушлағувчи зот йўқдур, шунинг учун ҳам ул жаннатни ваъда қилгандур, — дедилар».

21-боб.

Оллоҳ таоло «Айтгил, қайси нарса кўпроқ шоҳиддур (гувоҳдур)?» деган қавлида камтарлик қилиб ўзини «нарса» деб атагандур. Жаноб Расулulloҳ Қуръони Каримни «нарса» деб атадилар, «нарса» эрса, Оллоҳ таолонинг сифатларидан биридур. Оллоҳ таоло: «Унинг ўзидан бўлак ҳамма нарса ҳалок бўлғувчидур!» — деб айтган.

Саҳл ибн Сиъд ривоят қиладилар: Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишига «Сен Қуръондан бирор нарса (сура) билурмисан?» — дедилар: Ул: «Ҳа, фалон ва фалон сураларни билурман», — деб ёд олган сураларни тиловат қилди».

22-боб. «Оллоҳнинг Арши сув устида эрди ва ул Буюк Арш соҳибидур!»

Имрон ибн Ҳусайн ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларида эрдим, Бану Тамим қавми кириб келди. Жаноб Расулulloҳ: «Ё Бану Тамим қавми, ўзларингизнинг жаннатга кирмоғингиз ҳақидаги башоратни қабул қилингизлар!» — дедилар. Улар: «Бизга башорат қилдингиз, энди нақдини берингиз!» — дейишди. Кейин, бир гуруҳ яманликлар киришди. Жаноб Расулulloҳ уларга: «Ё Яман яҳли, башоратни қабул қилингизлар, чунким уни Бану Тамим қабул қилмади!» — дедилар. Улар: «Қабул қилдик ё Расулаллоҳ! Биз ҳузурингизга

динни ўргатсангиз деб келдик ва шул ҳақдагина сиздан сўрамагаймиз» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Оллоҳ таоло азалдан мавжуд ва ундан илгари ҳеч нарса бўлмаган, унинг Арши сув устида бўлган, кейин ул осмонлар бирлан ерни яратди ва Лавҳга барчасини ёзиб қўйди», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таолонинг ўнг қўли доим неъматларга тўладур, сарф қилган бирлан сира озаймағай, кечаю кундуз мўллигидан тўкилиб турадир. Кўрдингизларми, осмонлар бирлан ерни яратгандан буён қанча сарф қилган бўлса ҳам сира камаймаган! Унинг Арши сув устида бўлиб, бир қўлида файзу баракот мавжуд».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Ҳижоб ҳақидаги оят Зайнаб бинти Жаҳш ҳақида нозил бўлган. Ул Жаноб Расулulloҳнинг бошқа хотинларига фахрланиб: «Оллоҳ таоло мени (Жаноб Расулulloҳга) осмонда никоҳлаб қўйган!» — дер эрди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар «Оллоҳ таоло бутун махлуқотни яратиб бўлгач, «Менинг раҳматим ғазабимни мағлуб этадир!» деб Лавҳга ёзиб қўйди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки Оллоҳ таолога ва унинг расулига иймон келтирса, намоз ўқиса ва рўза тутса, Оллоҳ таоло йўлида ҳижрат қилмаганлиги ва туғилган еридан ҳеч ёққа чиқмаганлигига қарамай, Оллоҳ таоло унга жаннатга кирмоқ ҳуқуқини ато этгайдур», — дедилар. Саҳобалар: «Ё Расулаллоҳ, бул хушxabарни одамларга айтайликми?» — дейишди. Ул зот: «Жаннатда юзта даража мавжуд бўлиб, Оллоҳ таоло уларни ўз йўлида жиҳод қилганлар учун тайёрлаб қўйгандур. Ҳар бир даражанинг оралиғи ер бирлан осмон ўртасидаги масофачалик келадир. Оллоҳ таолодан тиласангиз, Фирдавсни тилангиз, чунким, ул жаннатнинг энг ўртаси ёким энг аълосидур. Унинг тепасида Раҳмоннинг Арши жойлашган бўлиб, ундан жаннатнинг дарёлари оқиб чиқгайдур», — дедилар».

Абу Зарр ривоят қиладилар: «Мен масжидга кирсам, Жаноб Расулulloҳ ўлтирган эрканлар. Қуёш ботгач, менга: «Эй Абу Зарр! Бул (қуёш) қаёққа кетаётганини билурмен?» — дедилар. Мен: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билгайдур!» — дедим. Ул зот: «Қуёш Оллоҳ таолога сажда қилмоқ учун рухсат сўргали кетаётир, унга рухсат берилгай ва гўёким «Келган ерингдан (бул ерга яна) қайтиб келгил!» деб қўйилгандек ботган еридан қўзғолиб (эртасига) яна қайтиб чиқгайдур», — дедиларда, «Бул унга азалдан тақдир қилингандур» деган ояти каримани тиловат қилдилар».

Зайд ибн Собит ривоят қиладилар: «Абу Бакр менга амр қилиб эрдилар, Қуръони Карим оятларини йиға бошладим. «Сураи Тавба»нинг охирини Абу Ҳузайма ал-Ансорийдан топдим, уни бошқалардан тополмаган эрдим. «Лақад жоакум расуулун мин анфусикум» дан то «Бароат сураси»нинг охиригача».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирор нарсадан ташвиш чексалар: «Ҳамма нарсадан бохабар, кўнгилчан Оллоҳдан бўлак тангри йўқдур, Буюк Арш соҳиби бўлмиш Оллоҳдан бўлак тангри йўқдур, еру осмонлар ҳамда саховатли Арш соҳиби бўлмиш Оллоҳдан бўлак тангри йўқдур!» — дер эрдилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Киёмат куни сизлар яшин ургандек беҳуш бўлиб йиқилгайсизлар, шунда қарасам, Мусо алайҳиссалом Арш устунларидан бирини ушлаб турган бўладирлар», — дедилар.

Абу Салама Абу Ҳурайрадан нақл қиладилар: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Киёмат куни мен биринчи бўлиб тирилтирилгаймен, шунда Мусо алайҳиссалом Аршни ушлаб турган бўладилар», — дедилар».

23-боб. Оллоҳ таолонинг «Фаришталар ва Рух (Ҳазрат Жаброил) унга (Аршга) кўтарилади» ва «Унга (Аршга) яхши сўз олиб чиқилади» деган қавли ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар «Абу Заррни Жаноб Расулуллоҳга ваҳий келаётганидан хабардор қилишганда, ул укасига: Осмондан ўзига хабар келаётганини даъво қиладиган ўшал одам ҳақида менга сўзлаб бергил!» — деди».

Мужоҳид бундай дейдилар: «Кишининг амали солиҳлари унинг ҳақида Аршга яхши сўз олиб чиқилмоғига сабаб бўладир, яхши сўзни эрса, Оллоҳ таолога фаришталар етказгайлар. Бундай сўз меърожға муносиб сўз дейилдир». Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Кечаси бир гуруҳ фаришталар ва кундузи бир гуруҳ фаришталар навбатма-навбат ораларингизда бўладирлар. Аср ва бомдод намозларида ҳар икки гуруҳ тўпланади. Сўнг, ўз навбатини ўтаб бўлган фаришталар Аршга кўтариладилар. Оллоҳ таоло ўзи улардан яхшироқ билса ҳам «Бандаларимки қай аҳволда тарк этдингизлар?» — деб сўрайдир. Улар: «Қайтиб келаётганимизда ҳам, борганимизда ҳам намоз ўқишаётган эрдилар», — дегайлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ҳалол топган молидан бир дона хурмочалик садақа (эхсон) қилгайдур, Оллоҳ таолога унинг фақат яхшилиги ҳақида хабар олиб чиқилгайдур! Оллоҳ таоло унинг эҳсонини ўнг қўли билан қабул қилиб олиб, тойчоқни боқиб катта қилганингиз сингари тоғдек қилиб ўзига қайтаргайдур» — дедилар».

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳга бироз тилла юборишиб эрди, уни тўрт кишига бўлиб бердилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Ҳазрат Али Ямандалик кезларида Жаноб Расулуллоҳга куму турпоқдан тозаланмаган тилла юбордилар, уни ал-Акраъ ибн Ҳобис ал-Ҳанзалий, Бану Мужошиъ қабиласидан бир киши, Уяйна ибн Бадр ал-Физорий, Алқама ибн Улоа ал-Омирий, Бану Килоб қабиласидан бир киши, Зайд ал-Хайл ат-Тоий ва Бану Набҳон қабиласидан бир киши ўртасида тақсимлаб бердилар. Бундан Қурайш қабиласи ва ансорлар ғазабланишиб «Нечун Нажд зодагонларига бердилару, бизга бермадилар?!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Мен уларни ўз томонимизга оғдирмоқчимен», — дедилар. Шунда кўзлари ичига чўккан, дўнг пешона, серсоқол, ёноқлари бўртиб чиққан ва сочи тап-тақир олинган бир киши келиб: «Эй Мухаммад! Оллоҳдан кўрқгил!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар мен пайғамбар бўлатуриб Оллоҳга осийлик қиладирган бўлсам, унда ким ҳам Оллоҳга итоат этарди! Оллоҳ таоло ишониб мени бутун ер юзи халқларига пайғамбар қилиб қўйгаи бўлса-ю, сизлар менга ишонмасангизлар?!» — дедилар. Қавм орасидан бир киши (менимча Холид ибн Валид) чиқиб бояги одамни ўлдирмоқни талаб қилди. Жаноб Расулуллоҳ рухсат бермадилар. Ул одам кетгач, Жаноб Расулуллоҳ бундай дедилар: «Мана шул одамнинг пуштидан бўлган бир қавм чиқадир, улар Қуръонни бўғизларидан ичкарига ўтказмай (яъни, тил учида) ўқийдилар, камондаги ўқдек исломдан чиқадирлар, ислом аҳлини ўлдирадирлар ва одамларни

бутпарастликка даъват қиладилар. Мен ўшал даврда бўлсам, уларни Од қавми ўлдирилгани сингари ўлдирган бўлур эрдим!».

Абу Зарр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан «Қуёш ўз қароргоҳи томон оқади (ҳаракат қилади)» деган ояти карима хусусида сўрадим. Ул зот: «Унинг қароргоҳи Арш остидадур», — дедилар».

24-боб. Оллоҳ таолонинг «Ўшал куни мўминларнинг чеҳралари парвардигорларига кулиб қараб тургайдур» деган қавли хусусида

Жарир ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида ўлтирган эрдик тўлин ой кечасидаги ойга термулиб қарадиларда, бизга: «Сизлар қиёмат куни бир-бирингизга ҳалал бермай раббингизнинг юзини мана шул ойни кўриб турганингиздек кўрғайсизлар. Қуёш чиқишидан илгариги ва қуёш ботишидан илгариги намозларни шайтонга бой бермангизлар!» — дедилар».

Жарир ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Сизлар парвардигорингизни ўз кўзингиз бирлан кўрғайсизлар», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Одамлар: «Ё Расулаллоҳ! Қиёмат куни парвардигоримизни кўрғаймизми?» — деб сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Тўлин ой кечасидаги ойга қараб зарар кўрғаймисизлар?» — дедилар. Улар «Йўқ, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: «Мусаффо осмондаги қуёшга қараб зарар кўрғаймисизлар?» — дедилар. Улар: «Йўқ, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Шунда Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Сизлар уни (Оллоҳ таолони) ҳам шул каби кўрғайсизлар. Оллоҳ таоло қиёмат куни бандаларини тўплаб, уларга: «Ким ул дунёда қандай нарсага сиғинган эрса, ўшанга эргашсин!» — дегай. Қуёшга сиғинганлар қуёшга, ойга сиғинганлар ойга, шайтонга сиғинганлар шайтонга эргашгайлар. Маъшарда танҳо шул (мусулмон) умматнинг ўзигина қолгай. Уларнинг ораларида Оллоҳ таолодан шафоат тилаб бермоғимни сўровчилар (ёким мунофиқлар) ҳам бўлгайдур. Оллоҳ таоло умматининг қошига келиб: «Мен раббингизман!» — дейдир. Улар (Оллоҳ таолони кўрмай турганлари учун янглишиб қолмайлик деб) «Раббимиз келгунча кутиб турадирган жойимиз шул ерми? Биз раббимиз келса, уни танигаймиз!» — дегайлар. Кейин, Оллоҳ таоло улар танийдирган қиёфада келиб: «Мен раббингизман!» — дейдир. Шунда улар: «Ҳа, сен бизнинг раббимиздурсан!» — деб унинг ортидан эргашгайлар. Сўнг, жаҳаннам устига Сирот кўприги ўрнатилганда, биринчи бўлиб мен ўз умматим бирлан ундан ўтгайман. Ўшал куни пайғамбарлардан бўлак ҳеч кимса сўзламагай. Ўшал куни пайғамбарлар нуқул: «Ё парвардигоро, саломат сақлагил, саломат сақлагил!» — деб дуо айтиб тургайлар. Жаҳаннамда қиёқ тиканлари янглиғ тиканлар бўлгай». Жаноб Расулulloҳ қиёмат ҳақидаги башоратларими шул ерида тўхтатиб, одамларга: «Сизлар қиёқни кўрганмисизлар?» — дедилар. Улар: «Ҳа, ё Расулаллоҳ!» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ башоратларини бундай деб давом эттирдилар: «Ўшал тиканлар қиёқ тиканига ўхшаш бўлгани бирлан, унинг катталигини Оллоҳ таолодан ўзга ҳеч ким билмагайдур. Одамлар қилган қабих амалларига мувофиқ илиниб қолгайлар, биров ҳалокатга учрагай, биров тилка-пора бўлғай, хуллас ҳар бир одам гуноҳига яраша турли даражада жароҳатлангай. Оллоҳ таоло ўз бандалари устидан ҳукм чиқариб бўлгач, дўзах аҳлидан кимларни ўз раҳматига муяссар этмоқни истаган эрса, ўшаларни дўзахдан чиқармоқни ирода қилгай ва фаришталарга буюриб, «Ашҳаду ан ло илоҳа иллаллоҳ» деб Оллоҳ таолога ширк келтирмаганларни дўзахдан чиқармоқни амр қилгай. Бундай бандаларни ўтда куймай қолган сажда изларидан таниб олгайлар, чунким Оллоҳ таоло Одам боласининг саждада иштирок қилган аъзоларидан бўлак ҳамма ёғини куйдирмоқни амр қилгайдур. Улар дўзахдан

куйиб кўмир бўлган ҳолда чиқгайлар, устларидан ҳаёт суви қуйилгач, селдан кейин қолган лойқадан униб чиққан майсадек ёшариб қолгайлар. Сўнг Оллоҳ таоло бул юмушлардан ҳам халос бўлгач, бир киши юзи дўзах томонга қаратилган ҳолда қолдирилгай, ул дўзахийлардан бўлиб, жаннатга энг охири киргай. Ул илтижо қилиб «Ё парвардигоро, юзимни дўзахдан бўлак тарафга ўгириб қўйгил, унинг тутуни бўғиб, оташи куйдирмоқда!» — дегай. Оллоҳ таоло: «Агар айтганингни бажо келтирсам, бошқа нарса сўрамагайсанми?» — дегай. Ул: «Иззатинг ҳақи, сўрамагаймен!» — деб ваъда бергай. Оллоҳ таоло унинг юзини ўгириб қўйгач, жаннатга кўзи тушиб Оллоҳ таоло истаганча муддат жимиб қолгай. Кейин, яна: «Ё парвардигоро, мени жаннат дарвозасига яқинроқ олиб бориб қўйгил!» — дегай. Оллоҳ таоло унга: «Сени қара-ю, ахир айтганингни қилдим-ку! Ваъдангга вафо қилганинг қани, бундан бўлак нарса сўрамайман деб эрдинг-ку?» — дегай, ул эрса, илтижо қилавергай. Ниҳоят, уни жаннат дарвозаси остонасига элтиб қўйишгай. Ул жаннат олдида туриб унинг боғ роғлари-ю, анвои неъматларини, жаннатиларнинг шоду хуррамликларини кўриб, Оллоҳ таоло истаганча муддат сукут қилгай. Кейин яна илтижо қилиб: «Ё парвардигоро, мени бул жаннатга киргизгил!» — дегай. Оллоҳ таоло: «Эй Одам боласи, бундан бошқа нарса сўрамасликка ваъда бериб эрдинг-ку! Нечун сўзингда турмагайсен?» — дегай. Ул эрса: «Ё парвардигоро, энг бахтсиз банданг бўлиб қолмайин!» — дегайда, такрор ва такрор илтижо қилавергай. Шунда Оллоҳ таоло кулиб: «Уни жаннатга олиб кирингизлар!» — деб амр қилгай. Ул жаннатга киргач, Оллоҳ таоло: «Тила тилагингни!» — дегай, ул тилагини айтгай. Оллоҳ таоло унинг барча сўраганларини бажо келтиргай. Бояги банда яна не тиламоғини билмай қолгач, Оллоҳ таоло унга: «Мана буларни ҳам, анавиларни ҳам, ҳаммасини сенга бердим!» — дегай».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ! Қиёмат куни биз раббимизни кўргаймизми?» — деб сўрадик. Ул зот: «Мусаффо осмон узра порлаб турган қуёш ёким ойга боқиб зарар кўргаймизми?» — дедилар. Биз: «Йўқ, ё Расулаллоҳ!» — дедик. Ул зот бундай дедилар: «Қуёш ва ойга боқиб зарар кўрмаганингиз каби раббингизга боқиб ҳам зарар кўрмагайсизлар! Ўшал куни жарчи (фаришта) келиб, ким нимага сиғинган эрса, ўшанинг ортидан эргашсин, деб овоза қилгай. Хоч (бут)га сиғинганлар хоч ортидан, санам (маъбуда)ларга сиғинганлар санамлар ортидан, хуллас, ким Оллоҳ таолодан бўлак нарсаларга сиғинган эрса, ўшанинг ортидан эргашгай. Маҳшарда Оллоҳ таолога сиғинган солиҳ ва гуноҳкор мусулмон бандалар ҳамда китоб аҳлининг бир қисмигина қолгай. Сўнг, жаҳаннам юзаки бир тарзда уларнинг кўз олдиларидан ўтказилгай. Кейин, яҳудийлардан: «Ул дунёда нимага ибодат қилган эрдингизлар?» — деб сўралгай. Улар: «Оллоҳнинг ўғли Узайрга ибодат қилган эрдик», — дейишгай. «Ёлғон айтурсизлар, Оллоҳнинг хотини ҳам, ўғли ҳам бўлмагандур! Истагингиз недур?» — дейилгай. Улар: «Бизга сув ичирсанг!» — дейишгай. Шунда: «Ичингизлар!» — дейилгай. Сув ичишгач, улар жаҳаннамга қулаб тутгайлар. Кейин, насороларга қарата: «Нимага ибодат қилган эрдингизлар?» — дейилгай. Улар: «Оллоҳнинг ўғли Исога ибодат қилган эрдик», — дейишгай. «Ёлғон айтурсизлар, Оллоҳнинг хотини ҳам, боласи ҳам бўлмагандур! Не истагайсизлар?» — дейилгай. Улар: «Бизга сув ичирсанг!» — дейишгай. «Ичингизлар!» — дейилгай. Сув ичишгач, улар ҳам жаҳаннамга қулаб тушгайлар. Ниҳоят, Оллоҳ таолога сиғинган солиҳ ва гуноҳкор мусулмон бандаларнинг танҳо ўзи қолгай. Уларга «Барча одамлар кетиб бўлди, нечун сизлар бунда ушланиб қолдингизлар?» — дейилгай. Шунда улар: «Бизлар, душманларинг бўлмиш аҳли китоблардан (Яҳудий ва насоролардан), гарчи тирикчилигимиз уларга боғлиқ бўлган эрсада, сени деб юз ўгирган эрдик, энди нечун уларга эргашайлик? Ахир, бизлар жарчи фариштанинг «Ҳар ким ўзи ибодат қилган нарсаси ортидан эргашсин!» деган овозасини эшитдик-ку?! Шул боисдан ҳам бизлар бул ерда қолиб, раббимизни кутмоқдамиз», — дейишгай. Шунда, Оллоҳ таоло улар кўриб таниб ололмаган дастлабки қиёфасини ўзгартириб, ўзининг асл кўринишида келгайда: «Мен раббингиздурмен!» — дегай. Улар: «Сенинг бирлан фақат пайғамбарларгина сўзлаша оладирган ўшал

раббимиздурсен!» — дейишгай. Оллоҳ таоло: «Парвардигорингизни кайси аломатидан таниб олурсизлар?» — дегай. Улар: «Жамолининг ўта нурафшонлигидан», — дегайлар. Оллоҳ таоло ўз жамолини кўрсатгач, барча мўминлар унга сажда қилгайлар. Аммо, Оллоҳ таолога риёкорлик ва шуҳратпарастлик юзасидангина сажда қилиб юрганлар энди ҳарчанд уринмасинлар, сажда қила олмагайлар. Кейин, сирот кўприги олиб келиниб, жаҳаннам устига ўрнатилгай». Биз (Жаноб Расулуллоҳнинг гапларини бўлиб): «Ё Расулаллоҳ, Сирот кўприги недур?» — дедик. Ул зот бундай деб гапларида давом этдилар: «Ул шундай бир йўлким, усти тийғончиқ, илмоқли ва тиканлидур, тиканлари Наждда ўсадирган Саъдон бутасининг тиканларига ўхшайдур. Мўмин одам ул кўприқдан бир лаҳзада, ёким яшин тезлигида ёҳуд шамолдек ёинки чопқир отдек ё тезюрар туядек ўтиб кетгай. Бировлар соғ-саломат, бировлар аъзойи бадани тилка-пора бўлган холда ўтиб олгай, бировлар эрса, жаҳаннамга юз тубан қулагай. Сирот кўпригидан энг охири ўтадирган одам зўр-базур судралиб ўтгай. Кейин, ўзларингиз билган мўминларнинг ҳоли не кечганини кўриб, Оллоҳ таолога: «Ё парвардигоримиз! Улар биз бирлан бирга намоз ўқиган, рўза тутган ва амали солиҳлар қилган биродарларимиз эрдилар», — деб ёлворгайсизлар. Шунда Оллоҳ таоло: «Борингизлар, агар қалбида бир динорчалик иймони бор кишини топсангизлар, дўзахдан чиқарингизлар!» — дегайда, «Улар кирганларида куйдирмагил!» — деб дўзахга тайинлагай. Мўминлар бориб қарасалар, бировлар тўпиғига, бировлар тиззасига оловга ботиб кетган бўлур, шунда (оловда куймай қолган сажда изларидан) таниб ўз биродарларини дўзахдан чиқариб олгайлар. Кейин, қайтиб келгайлар. Оллоҳ таоло яна: «Борингизлар, қалбида ярим динорчалик иймони борларни топсангизлар, дўзахдан чиқарингизлар!» — дегай. Улар бориб, ўзлари таниган кишиларни дўзахдан чиқариб қайтиб келгайлар. Оллоҳ таоло яна: «Борингизлар, қалбида заррача иймони борларни топсангизлар, дўзахдан чиқарингизлар!» — дегай. Улар бориб ўзлари таниганларни дўзахдан чиқариб олгайлар».

Абу Саъид бундай дебдилар: «Агар ишонмасангизлар, Оллоҳ таоло заррача зулм қилмагай!» деган ояти каримани ўқингизлар. Оллоҳ таоло, агар бандаси яхшилиғ қилган эрса, унга баракот ато этиб, ўзига қайтаргай. Пайғамбарлар, фаришталар ва мўминлар ўзгаларга Оллоҳ таолодан шафоат тилагайлар. Оллоҳ таоло: «Энди ўзим шафоат қилмоғим қолди холос!» — деб (қалбида заррача иймони бор) бандаларини кўмирдек қорайиб кетган ҳолда дўзахдан чиқаргай. Сўнг, уларни жаннат олдидаги ҳаёт дарёсига ташлагайлар. Шунда улар сел лойқасидан униб чиққан дон сингари ўшал дарё қирғоқларидан униб чиқгайлар. Сизлар дарахт ёким харсангтош ёнида унган дон майсаларини кўргансизлар. Офтобдагилари кўм-кўк, соядагилари эрса, оқиш бўлгай. Улар ҳам шул сингари марвариддек товланиб тургайлар. Кейин, улар бўйинларига ҳалқа кийгизилиб жаннатга киритилгайлар. Жаннат аҳли уларни кўриб: «Буларни Раҳмон озод қилиб, бирор хайрли иш қилмаган бўлсалар ҳам жаннатга киритди», — дегайлар. Улар жаннатга киргач, «Кўриб турганларингизнинг барчаси ва бошқа шунга ўхшаш кўпгина нарсалар сизларгадур», — дейилгай».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам одам юбориб ансорларни чақиртириб келтирдиларда, уларни қубба остига йиғиб бундай дедилар: «(Қиёматда) Оллоҳ таоло ва унинг расули бирлан учрашмагунингизга қадар сабр қилингизлар, мен эрсам, Ҳавзи Кавсар лабида бўлгаймен!» — дедилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда таҳажжуд қилсалар, қуйидаги дуони ўқир эрдилар: «Ё парвардигоро, жамики мақтовлар сенга хосдир! Еру осмонлар ва ундаги борлиқнинг ёруғлиги сендандур, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен еру осмонларнинг ва ундаги борлиқнинг яратгувчиси ва бошқариб тургувчисен, жамики мақтовлар сенга хосдир! Сен ҳақдирсен, ваъданг ҳам ҳақдир, сўзинг ҳам ҳақдир, охиратда сени

кўрмоқ ҳам ҳақдир, жаннат ҳам ҳақдир, дўзах ҳам ҳақдир, қиёмат ҳам ҳақдир, жамики пайғамбарлар ҳам ҳақдир, Муҳаммад ҳам ҳақдир! Ё парвардигоро, сенга бўйинсундим ва сенга таваккал қилдим, сенга иймон келтирдим ва дилдан сенга тавба қилдим, сени деб (душманларинг бирлан) курашдим, уларга ўзинг жазо бергайсен, ўтган ва келгуси гуноҳларимни, хуфёна ва ошкора хатоларимни ўзинг кечиргил, сен яккаю ягонадирсен, сендан бўлак илоҳ йўқдир!».

Адий ибн Ҳотим ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло ҳар бирингиз бирлан таржимонсиз сўзлашгай, шунда ўртада ҳижоб (парда) ҳаҳ ўлмагайдур», — дедилар».

Абу Бакр ибн Абдуллоҳ ибн Қайс оталаридан нақл қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам «Икки жаннатнинг идишлари ва ул ердаги жамики нарсалар кумушдандур ва яна икки жаннатнинг идишлари ва ул ердаги жамики нарсалар олтиндандур. Жаннат аҳлининг ўз парвардигорлари жамолига кўз ташламоқларига унинг улуғвор салобатидан ўзга нарса Адн жаннатида монельлик қилмагайдур!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ёлғон қасам ичиб бир мусулмоннинг молини тортиб олса, Оллоҳ таоло қиёматда уни дарғазаб ҳолда қарши олгайдур!» — дедилар. Сўнг бунинг тасдиқи учун Оллоҳ таолонинг Китобидан қуйидаги ояти каримани тиловат қилдилар: «Арзимас матоҳни деб Оллоҳ таолога берган ваъдалари бирлан қасамларини бузгайлар, бундайлар охиратдан бенасиб бўлиб, Оллоҳ таоло улар бирлан сўзлашмагайдур».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Қиёмат куни Оллоҳ таоло уч тоифа бандаси бирлан сўзлашмагай ҳам, уларга қиё боқмагай ҳам: агар киши бировнинг молини сотиб олгач, унга тўлаган пулидан кўра кўпроқ пул тўладим, деб ёлғон қасам ичса, агар киши бир мусулмоннинг молини тортиб олмоқ учун ёлғон қасам ичса, агар киши ортиқча суви бўла туриб, ўзгаларга бермаса. Оллоҳ таоло бундай одамга қиёмат куни: «Ўз қўлинг бирлан яратмаган нарсадан бошқаларни маҳрум қилганинг учун бугун мен сени ўз фазлу карамимдан маҳрум этгаймен!» — деггайдур».

Абу Бакр ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Замон (вақт, йил ҳисоби) Оллоҳ таоло осмонлар бирлан ерни яратган кундаги ўз жойига яна қайтиб келди. Йил ўн икки ойдан иборат бўлиб, улардан тўрттаси муқаддасдур (яъни, қон тўкиш ман қилинади). Тўрттадан учтаси — Зулқаъда, Зулҳижжа, Муҳаррам кетма-кет келади, тўртинчиси эрса, Ражаб (Музар) ойи бўлиб, Жумодус соний бирлан Шаъбон ойлари оралиғидадур. Ҳозир қайси ой?» — дедилар. Биз: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билгайдур!» — дедик. Ул зот бироз сукут қилдилар, биз ўзлари номини сўраган ойни бошқа ном бирлан атасалар керак деб хаёл қилдик. «Бул ой Зулҳижжа ойи эрмасми?» — дедилар. Биз: «Ҳа», — дедик. Бул шаҳар қайси шаҳар?» — дедилар. Биз: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билгайдур!» — дедик. Жаноб Расулulloҳ бироз сукут қилдилар, биз шаҳарнинг бошқа бир номини айтсалар керак деб ўйладик. «Бул Мадина эрмасми?» — дедилар. Биз: «Ҳа», — дедик. «Бугун қандай кун?» — дедилар. Биз: «Оллоҳ таоло ва унинг расули яхшироқ билгайдур!» — дедик. Ул зот бу гал ҳам сукут қилдилар, биз бул куннинг ўзга бир номини айтсалар керак деб ўйладик. «Бул кун наҳр (қурбонлик) куни эрмасми?» — дедилар. Биз: «Ҳа», — дедик. Ул зот бундай дедилар: «Қонингиз, мол-дунёнгиз, обрўйингиз мана шул шаҳрингиздаги кунингиз ва ойнингиз ҳурмати янглиғ бир-бирингизга муқаддасдур! Охиратда парвардигорингизга рўбарў бўлганингизда сизлардан қилган амалларингиз ҳақида сўрагайдур. Мендан кейин бир-бирингизнинг

бўғзингизга тиғ урадирган гумроҳ бўлиб кетмангизлар! Гапимни эшитганлар эшитмаганларга етказсин! Чунким, баъзи бир бировдан эшитганлар ўз қулоғи бирлан эшитганлардан кўра онглироқ бўладир. Мен сизларга тушунтира олдими?»

25-боб. Оллоҳ таолонинг «Дарҳақиқат, Оллоҳнинг раҳмати амали солиҳ қилгувчиларга яқиндур!» деган қавли ҳақида

Усома ибн Зайд ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳнинг қизларидан бири «Ўғлим жон таслим қилай деяпти, ота тезроқ келингиз!» деб одам юборди. Ул зот «Фарзанд берадирган ҳам, уни қайтиб оладирган ҳам Оллоҳ таолонинг ўзидур, ҳар бир нарсанинг умри белгилаб қўйилган. Оллоҳ таолодан савоб умид қилиб, сабр қилсин!» деб айтиб юбордилар. Аммо, қизлари яна одам юбориб, тезда етиб келмоқларини сўради. Шунда Жаноб Расулуллоҳ мен, Маоз ибн Жабал, Убай ибн Каъб, Убода ибн ас-Сомит бирлан биргалиқда йўлга тушдилар. Етиб борганимизда болани ул зотнинг қўлларига тутқаздилар, бола ўхтин-ўхтин нафас олар, гўёким суви йўқ бир мешга ўхшаб қолган эрди. Уни кўриб Жаноб Расулуллоҳнинг муборак икки кўзлари жиққа ёшга тўлди. Шунда Саъд ибн Убода «Йиғлаётирсизми?!» — деди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло раҳмдил бандаларига раҳм қилгайдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят тиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Жаннат бирлан дўзах бир-бирлари бирлан хусуматлашиб ўз парвардигорларига арз қилдилар. Жаннат: «Ё парвардигоро, нечун унга (дўзахга) иродасиз ва тубан (сарқит) бандаларингдан ўзгаси кирмагай?» — деди. Дўзах: «Мен Оллоҳ таолонинг ҳукмларига такаббурлик қилиб бўйин эгмаганларни азобламоққа таъйин қилинғандурмен!» — деди. Оллоҳ таоло жаннатга: «Сен менинг раҳматимдурсен!» — деди, дўзахга эрса: «Сен менинг азобимдурсен, мен сенинг воситанг ила ўзим истаган бандамга азоб бергаймен. Ҳар бирингизни ўзингизга муносиб бандаларим бирлан тўлдиргаймен», — деди. «Жаннат хусусига келсак — дедилар Жаноб Расулуллоҳ, — Оллоҳ таоло бирорта ҳам бандасига зулм қилмагайдур. Ул ўзи истаган бандасини дўзахбоп қилиб қўйгайда, кейин уларни дўзах оташига ташлагайлар. Шунда дўзах: «Яна борми, яна борми?» — деб уч бор сўрагай, ҳаттоки Оллоҳ таоло ўзи қадам ранжида қилиб бориб кўргай. Кейин, дўзах тўлиб-тошиб кетгач: «Бўлди, бўлди, бўлди!» — деб ёлворгай.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Қавмлар ўзларининг қилган гуноҳларига яраша дўзах оташида куйиб азоб чекканларидан сўнг Оллоҳ таоло раҳм қилиб уларни жаннатга киритгай, жаннатда уларни «Жаҳаннамийлар» деб аташгай».

26-боб. Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ осмонлар бирлан ерни тушиб кетмоқдан сақлаб ушлаб турадир» деган қавли хусусида

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Яҳудий уламоларидан бири келиб: «Эй Мухаммад! Оллоҳ таоло бир бармоғига осмонни, бир бармоғига ерни, бир бармоғига тоғларни, бир бармоғига дов-дарахтлар бирлан дарёларни ва яна бир бармоғига бўлак махлуқотларини қўйиб туриб: «Мен подшоҳмен!» — дегай», — деди. Жаноб Расулуллоҳ кулиб: «Оллоҳ таолонинг қудратини муносиб қадрламадилар!» — дедилар».

27-боб. Осмонлар бирлан ернинг ва бундан бошқа борлиқнинг яратилиши ҳақида

Бу — Оллоҳ таборак ва таолонинг феъли ва амридур. Оллоҳнинг сифатлари, феъли ва амри мавжуд бўлиб, ул яратгувчидур, яратилган эрмасдур, балки ўзи бор қилгувчидур, барча нарсалар унинг феъли, амри, яратиши ва бор қилиши бирлангина вужудга келгандур!

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Мен Маймуна холамнинг уйларида тунаб қолдим. Жаноб Расулуллоҳ ҳам шул ерда эрдилар. Ўшал куни мен ул зотнинг қандай намоз ўқишларини кузатдим: дастлаб, холам бирлан бир соатча сўзлашиб ўлтирдилар, кейин ўринларига ётдилар. Туннинг охиригидан бири ёким бир қисми қолгач, туриб ўтирдилар ва осмонга тикилиб туриб «Осмонлар бирлан ернинг яратилиши ақллиларга бир ибратдур» деган ояти каримани тиловат қилдилар. Сўнг, ўринларидан туриб таҳорат олдилар, мисвок бирлан тиш тозаладилар. Кейин, ўн бир ракъат намоз ўқидилар. Сўнг, Билол азон айтиб эрди, икки ракъат намоз ўқидилар. Кейин, масжидга чиқиб одамлар бирлан бомдод (фарзини) ўқидилар».

28-боб. Оллоҳ таолонинг «Сўзимиз пайғамбар қилиб юборилган бандаларимизга илгари айтилган эрди» деган қавли хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло яратмоқ ишидан халос бўлгач, ўз даргоҳидаги Арши тепасига «Раҳматим ғазабимдан устундур!» деб ёзиб қўйди», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ аллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло бирор бандасини яратмоқни ирода қилса, аввал уни онасининг қорнида қирқ куну қирқ кеча жамлайдир, сўнг шунча муддат давомида уни алақ (лахта қон) ҳолига келтирадир, кейин шунча муддат давомида уни бир парча эт ҳолига келтирадир, сўнг она қорнига бир фариштани юбориб, унга тўрт сўзни — ризқини, умрини (ажалини), касбини ва бахтсиз ёким бахтли бўлмоғини пешонасига ёзиб қўймоққа изн берадир. Оллоҳ таоло ҳақи, бирортангиз дўзах аҳлига мансуб иш қилаётган эрсангизу, аммо жаннатга кирмоғингиз тақдир қилинган эрса, сиз бирлан жаҳаннам оралиғида бир газ ёким бир неча газ масофа қолди дегунча пешонангизга битилган тақдири азал пешвоз чиқиб, сизга жаннат аҳлига муносиб ишни насиб этгайдир ва сиз жаннатга киргайдирсиз. Ёким, аксинча, жаннат аҳлига мансуб иш қилаётган эрсангизу, аммо дўзахга кирмоғингиз тақдир қилинган эрса, сиз бирлан жаннат оралиғида бир газ ёким бир неча газ қолди дегунча пешонангизга битилган тақдири азал пешвоз чиқиб, сизга дўзах аҳлига муносиб ишни насиб этгайдир ва сиз дўзахга киргайдирсиз».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Жаброил алайҳиссаломга: «Ё Жаброил! Бизнинг ҳузуримизга бундан кўра кўпроқ келиб-кетиб турмоғингизга не монелик қилгай?» — дедилар. Шунда: «Раббингнинг амрисиз бирор нарса қилмагаймиз, неки қилдик ва қилажакмиз, барчаси Оллоҳнинг амри ила бўлгайдур» деган ояти карима нозил қилинди. Бу — Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламга Ҳазрат Жаброилнинг жавоблари ўрнида бўлди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло йўлида ва унинг сўзларини тасдиқ этмоқ ниятида жиҳодга чиққан кишини жаннатга киритмоққа ёким уни ўз масканига қўлга киритган ажр ва ўлжалар бирлан қайтармоққа Оллоҳ таолонинг ўзи кафолат берадир».

Абу Мусо ал-Ашъарий ривоят қиладилар: «Бир одам, Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, бир киши ор-номус учун, бир киши шижоат кўрсатиш учун ва яна бир киши риёкорлик қилиб жанг қиладир, буларнинг қайсиниси Оллоҳ таоло йўлида жанг қилган

бўлур?» — деди. Ул зот: «Кимки Оллоҳ таолонинг сўзи энг устун сўз бўлсин деб жанг қилса, ўшал жанг Оллоҳ таолонинг йўлида қилинган жангдур!» — дедилар».

29-боб. Оллоҳ таолонинг «Дарҳақиқат, Биз бирор нарсани ирода қилсак «бўлғил!» деган сўзимиз кифоя, ул бор бўлгайдур» деган қавли ҳақида

Муғира ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Умматимга мансуб бир қавм ўзларига Оллоҳ таолонинг амри келгунига қадар ҳам (қиёмат бўлгунига қадар ҳам) одамлар (кофирлар) устидан ғалаба қилмоқда давом этаверадилар», — дедилар».

Муовия ибн Абу Суфён ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Умматим бўлмиш бир миллат (халқ) ўзларини ёлғончига чиқариб душманлик қилгувчиларнинг тажовузига қарши қиёматга қадар чидам бирлан курашаверадилар. Қиёмат содир бўлганда ҳам улар ҳануз ана шундай курашаётган бўладилар».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам (пайғамбарлик давоси бирлан чиққан) Мусайлиманинг олдига келиб тўхтадиларда, унга: «Агар сен (қўлимдаги мана шу) хурмо новдасини сўрасанг ҳам, бермасдим! Ниятим амалга ошгай, деб умид қилмагилки, даъвоингдан қайтмасанг, Оллоҳ таоло сени ҳалок қилгай!» — дедилар».

30-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Айтгил! Агар раббимнинг сўзларини ёзмоқ учун денгиз сиёҳ бўлса ҳам, раббимнинг сўзлари тугамоғидан аввал денгиз тугаб қолгайдур ва башарти бизлар шул каби бошқа денгизларни ҳам мададга чақирсангу, ер юзидаги барча дарахтларни қалам қилсак ҳам, етти денгиздан мадад олиб турган денгиз Оллоҳ таолонинг сўзларини битмоққа етмагайдур. Раббингиз бўлмиш Оллоҳ таоло олти кунда осмонлар бирлан ерни яратиб, сўнг Аршга ўлтирди. Тун кунни тезда қувиб етиб қамраб олгайдур ва қуёш, ой ва юлдузлар Оллоҳ таолонинг амрига итоат этиб ҳаракат қилгайлар, зеро яратмоқ ва амр қилмоқ унинг ўзигагина хосдур!..»

Хурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло йўлида ва унинг сўзларини тасдиқ этмоқ ниятида жиҳодга чиққан, кишини жаннатга киритмоққа ёким уни ўз масканига қўлга киритган ажр ва ўлжалар бирлан қайтармоққа Оллоҳ таолонинг ўзи кафолат берадир».

31-боб. Хоҳиш ва ирода (истак) ҳақида. Сизлар хоҳламагайсизлар, балки Оллоҳ таоло хоҳлагайдур!

Оллоҳ таолонинг қавли: «Кимга истасанг, ўшанга мол-мулк бергайсен (дегил!)», «Эртага бирор нарса қилгаймен, деб айтмагил, Оллоҳ таоло хоҳласа, қилгаймен, деб айтгил!», «Сен ўзинг истаган одамга ҳидоят қилолмагайсен, балки Оллоҳ таоло ўзи истаган бандасига ҳидоят қилгайдур!».

Саъд ибн йл-Мусайяб оталаридан нақл қилдиларки, Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ сизларга осон бўлмоғини истагайдур, қийин бўлмоғини истамагайдур» деган қавли Абу Толиб хусусида нозил бўлган эркан.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таолога дуо ўқиб илтижо қиладирган бўлсангизлар, қатъият бирлан дуо ўқиб илтижо қилаверингизлар! Бирортангиз: «Агар хоҳласанг, бергил!» — деб айтмангизки, Оллоҳ таоло бандаларининг дуосини инкор қилгувчи эмасдур!» — дедилар.

Али ибн Абу Толиб ривоят қиладилар: «Тунлардан бирида завжам Фотима бирлан ухлаб ётган эрдим, Жаноб Расулulloҳ келиб эшигимизни тақиллатдиларда: «Намозга турмайсизларми?» — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулalloҳ, бизнинг жонимиз Оллоҳ таолонинг қўлидадур, агар истаса, бизни ўзи уйғотгай!» — дедим. Жаноб Расулulloҳ менинг бул сўзимга жавоб қилмадилар, аммо кетатуриб сонларига қўллари бирлан урдиларда: «Инсон ўзи азалдан жанжалкашроқ (айтишқоқроқ) эрди», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Мўмин одам бало-қазоларга тоқат этмоқликда сабза-гиёҳга ўхшайдир. Чунким, мўмин ҳар тарафдан шамол эсганда эгилиб, сўнг яна қаддини тиклаб олгувчи сабза гиёҳ янглиғ, бало-қазоларга чидаб, енгилмагайдир. Кофир одам эрса, мўрт арз (кедр) дарахти кабидур, Оллоҳ таоло уни, истаса, бирданига синдира олур!».

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг минбарда туриб бундай деб айтганларини эшитдим: «Агар ўзингиздан илгари ўтган умматларнинг (Оллоҳ таолога ибодат қилган) даврини, гўёким саҳардан то кун ярмигача давом этган деб ҳисоблайдирган бўлсак ул ҳолда сизларнинг (мусулмонларнинг Оллоҳ таолога ибодат қилган) даврингиз асрдан шомгача, бўлган вақтга тўғри келгайдур. Маълумки, Оллоҳ таоло таврот аҳлига тавротни ато этди. Улар (юқоридаги қиёсимизга кўра) саҳардан то кун ярмигача тавротга амал қилиб Оллоҳ таолога ибодат қилдилар ва бунинг учун қийрот-қийрот ажру савоб олдилар, сўнг бундай ибодатга чидамай қолдилар. Кейин, Оллоҳ таоло инжил аҳлига инжилни ато этиб эрди, улар (юқоридаги қиёсимизга кўра) кун ярмидан асргача инжилга амал қилиб Оллоҳ таолога ибодат қилдилар ва бунинг учун қийрот-қийрот ажру савоб олдилар, сўнг улар ҳам бундай ибодатга чидамай қолдилар. Мана энди Оллоҳ таоло сизларга Қуръони Кариймни ато этди. Сизларнинг (Қиёматга қадар) унга амал қилиб Оллоҳ таолога ибодат қилажак даврингиз (юқоридаги қиёсимизга кўра), гўёким асрдан шомгача бўлган вақтга тўғри келиб, бунинг учун охирада икки баробар кўп қийрот-қийрот ажру савоб олгайсизлар. Шунда таврот аҳли: «Ё парвардигоро, нечун анавилар (мусулмонлар) бизга нисбатан ҳам тоат-ибодат қилиб, кўп ажру савоб олдилар?» — дегайлар. Оллоҳ таоло уларга: «Сизларга ажру савоб беришда заррача зулм қилдимми?» — дегай. Улар: «Йўқ, асло! — деб жавоб қилгайлар. Оллоҳ таоло: «Ана шул менинг фазлу марҳаматим бўлиб, уни ўзим истаган бандаларимга раво кўргаймен!» — дегай».

Убода ибн ас-Сомит ривоят қиладилар: «Биз бир йиғинда ўлтирган эрдик. Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бизга: «Оллоҳ таолога ҳеч нарсани ширк келтирмасликка, ўғрилиқ ва зино қилмасликка, болалариингизни ўлдирмасликка, кўра-била туриб бировга тўхмат қилмасликка ва ислом буйруғларига зид иш қилиб гуноҳкор бўлмасликка менга байъат қилингизлар! Қайси бирингиз айтганларимга вафо қилсангиз, Оллоҳ таолодан ажру савоб олгайсиз, қайси бирингиз айтганларимдан бирортасига амал қилмасангизу, шул дунёда жазолансангиз, бул сиз учун каффорат бўлгайдур (яъни, гуноҳингиз шул дунёда ювилгайдур) ва қайси бирингиз айтганларимдан бирортасига амал қилмасангизу, Оллоҳ таоло бул дунёда жазоламай, гуноҳингизни яширган эрса, бул унинг ишидур, хоҳласа, жазолагай, хоҳласа, мағфират қилгай», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Пайғамбар Сулаймон алайҳиссалоти вассаломнинг олтмишта хотинлари бор эрди. Кунлардан бир куни: «Мен бугун тунда барча хотинларимни жимомъ қилгаймен ва улар ҳомиладор бўлиб, ҳар бири Оллоҳ таоло йўлида жанг қиладирган биттадан чавандоз туғиб бергайдур!» — дедилар. Ушал кеча ҳамма хотинларини айланиб чиқдилар, аммо улардан биттасигина ҳомиладор бўлди, ул ҳам бўлса, чала туғиб қўйди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар Сулаймон алайҳиссалом: «Худо хоҳласа!» — деганларида эрди, барча хотинлари ҳомиладор бўлиб, Оллоҳ таоло йўлида жанг қиладирган чавандозлар туғиб берган бўлур эди» — дедилар.

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир бемор бадавийни кўргани кириб: «Иншооллоҳ, бул дардинг туфайли гуноҳларинг ювилса, ажаб эрмас!» — дедилар. Бадавий: «Аксинча, иситмам авжга чиқиб, мендек бир кексани қабрга етаклаётир!» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳа, албатта, агар Оллоҳ таоло шуни ирода қилган эрса!» — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Қатода оталаридан нақл қиладилар: «Биз ухлаб қолиб бомдод намозига туролмаганимизда Жаноб Расулulloҳ: «Оллоҳ таоло ўзи истаган вақтда жонингизни олиб, истаган вақтда яна қайта тирилтиргай. Шундай эркан, қуёш чиқиб кун ёришиб кетмасидан бурун турингизларда, жонингизнинг ғамини еб таҳорат олингизлар!» — дедилар, сўнг ўринларидан туриб намоз ўқидилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Бир мусулмон (Абу Бакр) бирлан бир яҳудий уришиб қолди. Мусулмон: «Муҳаммадни бутун оламга пайғамбар қилиб танлаган зот ҳақи!» — деб қасам ичди. Яҳудий эрса: «Мусони бутун оламга пайғамбар қилиб танлаган зот ҳақи!» — деб қасам ичди. Шунда мусулмон яҳудийнинг юзига шапалоқ тортиб юборди. Яҳудий Жаноб Расулulloҳнинг хузурларига бориб ораларида бўлган воқеани айтиб берди. Жаноб Расулulloҳ: «Мени Мусодан афзал кўрмангизлар! Қиёмат куни одамлар яшин ургандек беҳуш бўлиб йиқилгайлар, мен биринчи бўлиб ўзимга келганимда Мусо Аршга суяниб турган бўлурлар. Ул киши барча баробар беҳуш бўлиб йиқилиб, мenden илгари ўзларига келганмилар ёким Оллоҳ таоло истисно тариқасида ул кишига мурувват қилиб беҳуш қилмаганми, буни мен билмагаймен», — дедилар».

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Дажжол Мадина остонасига келиб уни фаришталар кўриқлаб турганини кўрадир. Иншооллоҳ, Мадинага на Дажжол ва на вабо киролмайдир!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир пайғамбарнинг ўз дуоси бордур. Мен ўз дуомни, иншооллоҳ, қиёматда умматларимни шафоат қилмоқ учун олиб қўйдим!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: Тушимда бир қудуқ лабида турган эрмшиман. Ундан Оллоҳ таоло истаганча сув тортиб олдим. Кейин, Ибн Абу Қаҳҳофа қўлимдан челақни олиб бир-икки сув тортиб эрди, жуда оз сув чиқди, Оллоҳ таоло уни мағфират қилсин! Сўнг, челақни Умар қўлига олиб эрди, ул шундай бир улкан идишга айландики, мен бунчалик ажойибот кўрсатган кишини кўрмаган эрдим, ҳатто унинг кўп сув чиқарганидан одамлар қудуқ атрофига мол-қоллар ичмоғи учун тарновлар қуришга мажбур бўлдилар».

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам хузурларига гадо

ёким бирор ҳожатманд киши кириб келса, дарҳол: «Раҳм-шафкат қилингизлар, ажру савоб топгайсизлар!» — дер эрдилар. Шунда Оллоҳ таоло ўз расулининг тилига амр қилиб, ўзи хоҳлаган нарсани бермоқликни айттирар эрди».

Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Утба ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Ибн Аббос ва Ҳарр ибн Қайс иккиси Мусо алайҳиссалом бирлан учрашган киши Хизр эрдиларми, йўқми деб тортишиб қолишди. Шунда улар Убай ибн Каъбдан: «Сен Жаноб Расулуллоҳнинг шул ҳақда бирор нарса деганларини билурмисен?» — деб сўрашди. Убай: «Ҳа, мен Жаноб Расулуллоҳнинг мана бундай деганларини эшитганмен», — дедида, қуйидагича ривоят қила кетди: «Бир куни Мусо алайҳиссалом бир канча яҳудийлар орасида турган эрдилар, бир киши келиб: «Сиз ўзингиздан олимроқ бирор кишининг борлигини билурмисиз?» — деди. Мусо алайҳиссалом: «Йўқ», — дедилар, Шунда Оллоҳ таоло ул кишига: «Ҳа, бизнинг Хизр (деган шундай бандамиз) бордур!» — деб ваҳий юборди. Мусо алайҳиссалом Хизр алайҳиссалом бирлан учрашмоқ йўлини сўраб эрдилар, ҳут (катта балиқ) учрашув белгиси бўлажаги билдирилиб: «Ҳутни йўқотгач, ортингга қайтсанг, Хизрга йўлиқгайсан!», — дейилди. Мусо алайҳиссалом ҳут ортидан денгиз бўйлаб кетавердилар. Ногаҳон, Мусо алайҳиссаломнинг ғулумлари: «Кўрдингизми? Қоя ортига ўтганимизда ҳутни кўздан йўқотиб қўйдим, бул шайтоннинг ишидур, ўшал мени адаштирди!» — деди. Мусо алайҳиссалом: «Бизнинг кўзлаганимиз ҳам шул эрди!» — дедилар. Сўнг, иккалалари ортларига қайтиб Хизр алайҳиссаломни учратишди. Кейин, Оллоҳ таоло Қуръони Кариймда айтган воқеалар содир бўлди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Иншооллоҳ, эртага Бану Кинона кофирликка садоқат билдириб касам ичган Хайф (Мухассаба)га боргаймиз!" — дедилар».

32-БОБ.

Масруқ ибн Масъуддан нақл қиладилар: «Оллоҳ таоло ваҳий бирлан сўзлаганда осмонлар аҳли бир нарсани (овозни) эшитиб кўрқинчга тушгайлар ва қалбларидан кўрқинч бартараф қилиниб, овоз тингач, бу Ҳақ таоло эрканлигини билгайлар. Кейин, бир-бирларига: «Раббингиз не деди?» — деб нидо қилгайлар. Шунда: «Ҳақиқатни айтди» — деб жавоб қилгайлар».

Абдуллоҳ ибн Анис ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: «Оллоҳ таоло барча бандаларини маҳшарга тўплагач, узоғу яқиндагилар бирдек эшита оладирган овоз бирлан уларга нидо қилиб: «Подшоҳ — мендурман! Даййон мендурмен!» — дегай». (Даййон — ажру савоб бергувчи, қаҳр қилгувчи, қазо ва ҳукм қилгувчи, ҳисоб-китоб қилгувчи).

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: "Оллоҳ таоло осмонда бир ишни буюрса, фаришталар дарҳол итоаткорона қанотларини қоқгайлар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло наларни рухсат этган эрса, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам учун рухсат этган бўлиб, уларни Қуръони Кариймда баён қилгандур», — дедилар».

Абу Саид ал-Худрий ривоят қиладилар: ««Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Эй Одам!» — дейди. Одам: «Лаббай, амрингга ҳозир нозирман!» — дейди. Оллоҳ таоло овоз бирлан нидо қилиб: «Оллоҳ сенга ўз зурриётингдан дўзахийларни

ажратмоғингни буюрур!» — дегай».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Хадичага жилва қилган бахт ҳеч бир аёлга жилва қилмаган! Оллоҳ таоло жаннатда Хадича учун мухташам уй ҳозирлаб қўйгани ҳақида Жаноб Расулуллоҳга башорат қилмоқни амр қилгандир.

33-боб. Парвардигорнинг Жаброил билан суҳбати Оллоҳнинг малоикаларга нидоси ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таборак ва таоло бирор бандасини севиб қолса: «Оллоҳ фалончини севиб қолди, ул ҳам уни севиб қолгин!» — деб нидо қилгай. Шунда Жаброил ҳам Оллоҳ севиб қолган бандани севиб қолгайда, осмон аҳлига: «Оллоҳ таоло фалончини севиб қолди, ул ҳам уни севиб қолгин!» — деб нидо қилгай. Осмон аҳли ҳам ўшал бандани севиб қолгай. Шундан сўнг, ул банда ер аҳли учун маҳбуб бўлгайдур».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: Сизларни фаришталар тунда ҳам, кундузи ҳам навбатма-навбат кузатиб тургайлар. Кейин, аср ва бомдод намозларида тўпланишиб. ўрин алмашишганда, навбатини ўтаб бўлганлари Арши Аълога кўтарилгайлар. Оллоҳ таоло ўзи яхшироқ билсада, улардан: «Бандаларимни қай ҳолда тарк этдингизлар?» — деб сўрагай. Улар: «Қайтиб келаётганимизда ҳам, борганимизда ҳам намоз ўқишаётган эрдилар», — деб жавоб бергайлар».

Муҳаммад ибн Ясор ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Жаброил алайҳиссалом ҳузуримга келиб, Оллоҳ таолога ҳеч нарсани ширк келтирмай жон таслим қилган киши жаннатга киражаги ҳақида Оллоҳ таолодан башорат келтирдилар. Шунда мен: «Ўғрилиқ қилса ҳамми, зино қилса ҳамми?» — дедим. Ҳазрат Жаброил: «Ўғрилиқ қилса ҳам, зино қилса ҳам!» — дедилар». (Бундан ўғрилиқ ва зино қилса, бўлаверади, деган маъно чиқармаслик лозим. Бу ерда Оллоҳ таолога ширк келтирмоқнинг нечоғлик кечириб бўлмас гуноҳ эрканлиги назарда тутилгандур).

34-боб. Оллоҳ таолонинг «Уни ўз илми ила нозил қилди» ва «Малоикалар (сенинг пайғамбарлигинга) шаҳодат келтирадилар» деган қавли хусусида

Барро ибн Озиб ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ: «Эй фалончи, агар ўрнингга ётсанг, «Илоҳи, ўзимни ҳам, кори-боримни ҳам ўзинга топширдим. Савобингдан умид қилиб ва азобингдан қўрқиб сенга юзимни қаратдим, сенга суюндим, сенинг нажотингдан ўзга нажот йўқдур, сенинг паноҳингдан ўзга паноҳ йўқдур! Илоҳи, нозил қилган Китобингга ишондим ва юборган пайғамбарингга иймон келтирдим!» дегил! Агар ўшал кеча ўлиб қолсанг, комил иймон бирлан ўлган бўлурсен, агар ўлмай уйғонсанг, ажру савоб олиб уйғонгайсен», — дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ Аҳзоб куни: «Эй Китоб нозил қилгувчи, кўз-очиб юмгунча ҳисоб-китоб қилгувчи парвардигорим! Аҳзобларни (исломга қарши чиққан гуруҳларни) ўзинг мағлуб қилгайсан ва уларга зилзила юборгайсан!» — деб дуо ўқидилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккада (кофирлардан) яшириниб юрган чоғларида овоз чиқариб тиловат қилсалар, мушриклар эшитиб қолиб Қуръони Кариймни ҳам, уни нозил қилган Оллоҳ таолони ҳам, уни

Оллоҳ таолодан ҳидоят қилиб келтирган пайғамбаримизнинг ўзларини ҳам сўкиб ҳақорат қилур эрдилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Намозингни баланд овоз бирлан ҳам, ичингда ҳам ўқимагил! Намозингни мушриклар эшитиб қоладирган даражада баланд овоз бирлан ҳам, асҳобларингга эшиттиролма қоладирган даражада паст овоз бирлан ҳам ўқимагил, шундай бир ўртача усулни танлагилким, асҳобларингга эшиттира олгил ва мушриклар ўзингни Қуръондан маҳрум қиладирган даражада баланд овоз бирлан ўқимагил!» — деган ояти каримасини нозил қилди».

35-боб. Оллоҳ таолонинг «Оллоҳнинг сўзини ўзгартирмоқчи бўладилар» ва «Ҳақдан воз кечмоқ ҳазил, ўйин эрмас» деган қвали хусусида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Одам боласи даҳрни (замонни) сўкиб, менга азият етказур, ваҳоланки, даҳр — мен ўзимдурмен, туну кунни ўзгартирмоқ иши менинг қўлимдадур!» — дейди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Бандаларимнинг одамлар кўзи тушгулик барча амаллари (намоз, хайр-эҳсон, закот ва бошқалар) ўзлари учундур, тутадирган рўзалари эрса, мен учундур, бинобарин, унинг мукофотини ўзим бергайдурмен, рўздор мени деб еб-ичмас ва мени деб рўза тутар. Рўза — жаннат демакдур!» — дейди. Рўздор икки бор хурсанд бўлур, бири — оғиз очганда: (ифтор қилганда), иккинчиси — рўза тутиб, охиратда Оллоҳ таолога ёруғ юз бирлан рўбарў бўлганда. Рўздорнинг оғзидан келадирган бўй Оллоҳ таолонинг наздида мушқдан ҳам хушбўйроғдир.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир пайт Айюб алайҳиссалом яланғоч бўлиб олиб чўмилаётган эрдилар, устларига бир тўда тилла чигирткалар қўнди. Ул киши чигирткаларни кийимларига қоқиб тушира бошладилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Эй Айюб, сени кўриб турганингга муҳтожсиз қилмабми эрдим?!» — деди. Айюб алайҳиссалом: «Ҳа, шундоқ, ё парвардигорим! Менинг учун сенинг баракотингдан кўра ортиқроқ бойлик йўқдур!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Парвардигоримиз таборак ва таоло туннинг охирги учдан бир қисми қолганда (ерга нисбатан) энг яқин осмонга фариштани тушириб: «Кимки дуо ўқиб менга илтижо қилса, дуосини мустажоб қилгайман ва кимки мандан сўраса, сўраганини ато этгайман ва кимки менга истиғфор айтса, мағфират қилгайман!» — дегайдур».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Бизлар бул дунёда охиргилармиз, охиратда эрса, биринчилармиз!» — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: "Мен солиҳ бандаларим учун кўз кўриб, қулоқ эшитмаган, бирор инсоннинг кўнглига келмаган неъматларни тайёрлаб қўйдим!" — дейди».

Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳнинг жуфти ҳалоллари бўлмиш Оиша онамизга тўхмат аҳли тўхмат қилганда Оллоҳ таолонинг ўзи оқлаб оят нозил қилган эрди. Шунда Оиша онамиз бундай деган эрдилар: «Аммо, Оллоҳ таоло ҳақи, парвардигорим менинг покдомон эрканлигим ҳақида оят нозил қилгай деб ўйламаган эрдим! Мени ҳаё нечоғлик ҳамраб олдики, Оллоҳ таолонинг ўзи уят масала хусусида мени оқлаб гапирганидан кўра шаънимга каттароқ доғ йўқдур! Лекин, мен Оллоҳ таолонинг Жаноб

Расулulloҳга тушларида менинг покдомон эрканлигимни аён қилмоғини истар эрдим!». Шундан сўнг, Оллоҳ таоло Жаноб Расулulloҳга шул хусусда ўз ояти карималарини нозил қилди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Агар бандам бирор ёмон иш қилмоқни ният қилган эрса, қилгунича унинг бўйнига гуноҳ қилиб ёзмай турингизлар, қилди дегунча бир гуноҳ езингизлар. Башарти, мени деб ёмон ниятидан қайтса ёким бир савоб иш қилмоқни ният қилиб, уни амалга оширолмай қолса, бир савоб ёзиб қўйингизлар. Агар ўшал яхши ниятини рўёбга чиқарса, ул ҳолда ўндан то етти юзгача савоб ёзиб қўйингизлар!», — дейди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло одамни яратиб бўлгач, раҳм (бачадон) унга: «Қон-қариндошлик алоқаларининг узулмоғидан асрамоғингни тилайдирганнинг жойи ҳали шу бўлдимми?!» — деди. Оллоҳ таоло: «Ҳа, шундай! Аммо, агар мен қон-қариндошлик алоқаларини мустаҳкамлаганларни ярлақасаму, уни узганлардан эрса, раҳматимни дариф тутсам, рози бўлгаймисен?» — деди. Раҳм: «Ҳа, ё раббий, розидурмен!» — деди. Оллоҳ таоло: «Сенинг учун шундай қилгумдур!» — деди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Умрида бирор хайрли иш қилмаган бир одамнинг ул ўлгач, Оллоҳ таоло охиратда азоб беролмасин деб жасадини куйдириб, кулининг ярмини қуруқликка, ярмини денгизга сочибди. Оллоҳ таоло ҳақи, агар парвардигор унга азоб бермоқни истаса, ҳеч бир оламда бирор бандасига бермаган азоб бирлан уни азоблай олур! Кейин, Оллоҳ таоло денгизга буюриб эрди, ул ўзига сочиб юборилган кулни жамлаб берди, сўнг қуруқликка буюриб кулнинг қолган қисмини ҳам жамлаттирдида: «Нечун бундай қилдинг?» — деди. Ул: «Сендан қўрққанимдан, буни ўзинг яхши билурсан!» — деди. Шунда Оллоҳ таоло уни мағфират қилди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир банда гуноҳ қилиб қўйиб: «Ё парвардигоро, мен гуноҳ қилиб қўйдим, кечиргил!» — деди. Парвардигор: «Бандам гуноҳларини кечиргувчи ва гуноҳлари учун жазоловчи парвардигори бор эрканлигини билдирди, бандамнинг гуноҳидан ўтдим!» — деди. Кейин, ўшал банда Оллоҳ таоло истаганча муддат яшагач, яна гуноҳ қилиб қўйиб: «Ё парвардигоро, яна гуноҳ қилиб қўйдим, кечиргил!» — деди. Оллоҳ таоло: «Бандам гуноҳларини кечиргувчи ва гуноҳлари учун жазоловчи парвардигори бор эрканлигини билдирди, бандамнинг гуноҳидан ўтдим!» — деди. Банда Оллоҳ таоло истаганча муддат яшагач, яна гуноҳ қилиб: «Ё парвардигоро, яна гуноҳ қилиб қўйдим, кечиргил!» — деди. Оллоҳ таоло: «Бандам гуноҳларини кечиргувчи ва гуноҳлари учун жазоловчи парвардигори бор эрканлигини билдирди, бандамни учинчи марта ҳам кечирдим!» — деди. Кейин, банда гуноҳи учун Оллоҳ таолодан астойдил тавба қилиб кечирим сўрайди».

Абу Саъид ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир кишига Оллоҳ таоло мол-дунё ва фарзандлар ато этган эрди. Ўлар чоғи келганда ўғилларига: «Мен сизларга қандай оталик қилдим?» — деди. Ўғиллари: «Яхши оталик қилдингиз», — дейишди. Ул: «Мен охиратим бахайр бўлмоғи учун бирор яхши иш қилмадим, Оллоҳ таоло мени азобга дучор қилмоғи турган гап. Агар ўлсам, жасадимни куйдирингизлар, кўмирга айлангач, эзиб «кукун қилингизларда, қаттиқ шамол бўлган куни сочиб юборингизлар!» — деди. Ўғиллари айтганидек қилишди. Кейин, Оллоҳ таоло: «Кун (бор бўлгил!)» — деб эрди, бояги одам кайта бор бўлди. Оллоҳ таоло унга: «Эй бандам, бундай қилмоғингга сени не мажбур қилди?» — деди. Ул: «Сендан қўрққанимдан», — деди. Оллоҳ

таоло уни дарҳол мағфират этди»,

36-боб. Оллоҳ таолонинг қиёмат куни пайғамбарлар ва бошқалар бирлан сўзлашмоғи ҳақида

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Қиёмат куни бўлса, мен шафоат қилиб: «Ё раббим, қалбида хардал уруғичалик иймони бор умматларимни ҳам жаннатга киргизгил!» — дейман. Улар жаннатга кирадирлар, Сўнг, яна: «Ё раббим, қалбида (энг кичик) заррадек иймони бор умматларимни ҳам жаннатга киргизгил!» — дейман», — дедилар».

Ибн Ҳошим ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ораларингизда Оллоҳ таоло сўзлашмаган бирорта ҳам одам қолмагайдур, шунда ўртада таржимон бўлмагайдур. Киши ўнг тарафига қараб ҳам, чап тарафига қараб ҳам илгари қилган амалларидан ўзга нарсани кўрмагай, рўпарасига қараб эрса, юзини ялаётган дўзах алангасидан бўлак нарсага кўзи тушмагайдур. Шундай эркан, яримта хурмо эҳсон қилиб бўлса ҳам дўзах оташидан ўзингизни асрангиз!»

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Яҳудий уламолардан бири келиб: «Қиёмат куни бўлса, Оллоҳ таоло осмонларни бир бармоғига, ерларни иккинчи бир бармоғига, сув ва туфроқни бошқа бир бармоғига, одамларни эрса, яна бир бармоғига олиб, сўнг: «Подшоҳ — мендурмен, подшоҳ — мендурмен!» — деб айтадир», — деди. Жаноб Расулulloҳ унинг гапига таажжуб ва тасдиқ қилиб шул қадар кулдиларки, ҳатто мен озик тишларини кўрдим. Сўнг, ул зот «Оллоҳ таолонинг қудратини муносиб баҳоламадилар...» деган ояти каримани ўқидилар».

Сафвон ибн Муҳриз ривоят қиладилар: «Бир киши Ибн Умардан: «Оллоҳ таоло бирлан банда ўртасида бўладирган ўзаро (юзма-юз) суҳбат ҳақида Жаноб Расулulloҳнинг не деганларини билурмисан?» — деб сўради. Ибн Умар бундай дедилар: «Қайси бирингиз бўлмангиз, раббингизга шул қадар яқин боргайдурсизким, ҳатто ул орага пардасини ташлаб олганда, сизга: «Бундай ва бундай ишларни қилганми эрдинг?» — дегай. Сиз: «Ҳа, шундоқ!» — деб айтгайсиз. Оллоҳ таоло яна: «Бундай ва бундай ишларни ҳам қилганми эрдинг?» — дегай. Сиз: «Ҳа, шундоқ!» — дегайсиз. Оллоҳ таоло қилган айбларингизни ўзингизга тасдиқлатиб олгач: «Мен сени ул дунёдаги гуноҳларингни яширган эдим, энди бугун уларни мағфират қилдим!» — дегай».

37-боб. Оллоҳ таолонинг «Оллоҳ Мусога танирди» деган қавли ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай деб айтдилар: «Одам алайҳиссалом бирлан Мусо алайҳиссалом иккаларини ўзаро тортишиб қолишди. Шунда Мусо алайҳиссалом: «Сен ўз зурриётини жаннатдан маҳрум қилган ўшал Одамсан!» — дедилар. Одам алайҳиссалом: «Сен Оллоҳ таоло ишонч билдириб вазифа юклаган ва ўзига суҳбатдош қилиб танлаган ўшал Мусосан, энди эрса, Оллоҳ таоло яратмоқдан илгари менга тақдир қилган ишни рўкач қилиб мени маломат қилурсан!» — дедилар. Одам алайҳиссалом бул далиллари бирлан Мусо алайҳиссаломни мот қилдилар.

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Қиёмат куни мўминлар маҳшарда тўпланишиб: «Раббимиздан шафоат тилайлик шояд келиб бизни бул турган еримиздан бошқа жойга кўчирса!» — дегайларда, Одам алайҳиссаломнинг ҳузурларига бориб «Сиз инсонлар отасисиз, Оллоҳ таоло сизни ўз қудрат

қўли бирлан яратган, сизга фаришталарни сажда қилдирган ва сизга барча нарсаларнинг исмини ўргатган, раббимиздан бизга шафоат тилаб берингиз, бизни бошқа жойга кўчирсин!» — деб айтгайлар. Одам алайҳиссалом уларга: «Мен сизларга ёрдам бера олмагайман», — деб ўзлари қилган хатоларни уларга эслатгайлар».

Иби Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Алмасжид ул-Ҳаромда ухлаб ётганларида (Ҳамза ибн Абдулмутталиб ва Жаъфар ибн Абу Толиб ҳам ҳузурларида эрди) ваҳий келмасидан бурун олдиларига уч фаришта кириб келди. Уларнинг олдиндагиси: «Булардан қайси бири Оллоҳнинг расули?» — деди. Ўртадагиси: «Энг яхшиси», — деди. Кейиндагиси: «Ўшал яхшисини кўтариб олингизлар!» — деди. Икки фаришта индамай ул зотни кўтари Замзам қудуғи олдига олиб бориб қўйишди. Уч фариштадан бири Жаброил алайҳиссалом бўлиб, ул киши Жаноб Расулulloҳнинг тепаларига келиб кўкракларини томоқларининг пастига қадар ёрдиларда, ичидаги аъзоларни ташқарига чиқариб, (кўкрак) ичини замзам суви бирлан ювиб топ-тоза қилдилар. Сўнг, иймонун ҳикматга лиммо-лим бир олтин жомни олиб келдиларда, Жаноб Расулulloҳнинг кўкраклари бирлан томирларини (иймонун ҳикматга) тўлдирдилар. Кейин, кўкракларини ёпиб, ул зотни энг яқин осмонга олиб чиқдиларда, осмон дарвозаларидан бирини тақиллатдилар. Осмон аҳли Ҳазрат Жаброилга: «Бул ким?» — деб нидо қилди. Ҳазрат Жаброил: «Менман», — дедилар. Осмон аҳли: «Ёнингдаги ким?» — деди. Ҳазрат Жаброил: «Ёнимдаги Муҳаммаддур», — дедилар. Осмон аҳли: «Оллоҳ таолонинг ҳузурига бормоқларига рухсат борми?» — деди. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. Осмон аҳли: «Марҳабо, хуш келибсиз!» — деб ул зотнинг келганларидан хурсанд бўлди, аммо Оллоҳ таолонинг ул зотни ердан қандай юмуш бирлан ўз даргоҳига чорлаганини айтмади. Жаноб Расулulloҳ уларнинг олдига чиқиб энг яқин осмонда Одам алайҳиссаломни учратдилар. Ҳазрат Жаброил пайғамбаримизга: «Бул киши отангиз бўладилар», — дедиларда, салом бердилар. Пайғамбаримиз ҳам салом бериб эрдилар, ул киши алик олиб: «Марҳабо, хуш келибсиз, эй ўғлим! Сиз энг яхши ўғилсиз!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ ўшал ерда турганларида мавж уриб оқаятган икки дарёга кўзлари тушиб: «Ё Жаброил, бул иккиси қандай дарё?» — деб сўрадилар. Ҳазрат Жаброил: «Булар Нил ва Фирот дарёларининг бошидур» — дедилар. Кейин, Ҳазрат Жаброил бирлан осмонда кетаётиб бошқа бир дарёни кўрдилар, унинг устида маржону забаржаддан қурилган бир муҳташам қаср турар эрди. Жаноб Расулulloҳ дарёга қўлларини тикиб эрдилар, мушк бўлиб чиқди. «Бул недур, ё Ҳазрат Жаброил?» — дедилар. Ҳазрат Жаброил: «Бул — парвардигорингиз сизга атаб қўйган Ҳавзи Кавсардур!» — дедилар. Кейин, улар иккинчи осмонга кўтарилдилар. Фаришталар Ҳазрат Жаброилга: «Бул ким?» — деб илгаригидек савол бердилар. Ҳазрат Жаброил «Бул — менман» — дедилар. Улар: «Ёнингдаги ким?» — дедилар «Ҳазрат Жаброил: «Муҳаммад саллalloҳу алайҳи ва салламдур», — дедилар. Улар: «Оллоҳ таолонинг ҳузурига бормоқларига рухсат текканми?» — дедилар. Ҳазрат Жаброил: «Ҳа», — дедилар. Улар: «Марҳабо, хуш келибсиз!» — дедилар. Сўнг, Ҳазрат Жаброил Жаноб Расулulloҳ бирлан учинчи осмонга кўтарилдилар. Фаришталар биринчи ва иккинчи осмондагидек савол берганларидан сўнг, тўртинчи осмонга кўтарилдилар. Кейин, яна одатдагидек савол-жавоб қилинган, Жаноб Расулulloҳ бирлан бешинчи осмонга кўтарилдилар. Бул ерда ҳам ўшал савол-жавоб қайтарилди. Кейин, олтинчи осмонга кўтарилдилар. Сўнг, одатдагидек савол-жавоб қилинган, еттинчи осмонга кўтарилдилар. Бул ерда ҳам ўшал савол-жавоб такрорланди. Жаноб Расулulloҳ ҳар бир осмонда бир пайғамбарни учратдилар, мен улардан баъзиларининг исmlарини эслаб қолганман: иккинчи осмонда Идрис алайҳиссаломни, тўртинчи осмонда Ҳарун алайҳиссаломни, бешинчи осмондагиси эсимда йўқ, олтинчи осмонда Иброҳим алайҳиссаломни, еттинчи осмонда Оллоҳ таоло бирлан суҳбатлашмоқ ҳуқуқига муяссар бўлган Мусо алайҳиссаломни кўрдилар. Мусо алайҳиссалом: «Ё раббий, мен ҳузуримга ердан бирор киши чиқади деб ўйламаган эрдим!» — дедиларда, Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга Оллоҳ

таолодан ўзга киши исмини билмайдирган бундан ҳам баландроқ осмонга кўтарилиб, Сидрат ул-Мунтаҳо деган жойга етиб бордилар. Шунда иззат соҳиби бўлмиш Оллоҳ таоло Жаноб Расулуллоҳга жуда ҳам яқин келиб: «Бир кеча-кундузда эллик вақт намоз ўқимоқни умматингга фарз қилдим», — деб ваҳий қилди. Жаноб Расулуллоҳ ул ердан қайтиб Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига бордилар. Ул киши Жаноб Расулуллоҳни тўхтатиб: «Ё Муҳаммад, раббингиз сизга қандай вазифа юклади?» — деб сўрадилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Бир кеча-кундузда эллик вақт намоз ўқимоқни буюрди», — дедилар. Мусо алайҳиссалом: «Умматингиз бунга чидамайди, қайтингиз, раббингиз сиз бирлан умматингизга юклаган бул вазифани камайтирсин!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ «Шул гап маъқулми?» деган маънода Ҳазрат Жаброилга ўгирилиб қарадилар. Ҳазрат Жаброил «Агар истасангиз, шул талаб бирлан раббингизнинг ҳузурига чиқсангиз бўлғай, — деб маъқулладилар. Жаноб Расулуллоҳ аввалги жойга қайтиб бориб: «Ё раббий, бизга юклаган вазифангни етгиллаштиргил, умматим бунга чидамайди!» — дедилар. Оллоҳ таоло ўн вақт намозга камайтирди. Жаноб Расулуллоҳ Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига қайтиб бордилар. Мусо алайҳиссалом беш вақт намоз қолгунга қадар ул зотни тўхтатиб ортларига қайтаравердилар. Кейин, беш вақт намоз қолгач: «Ё Муҳаммад! Оллоҳ таоло ҳақи, умматим бўлмиш Баний Исроил бундан ҳам кам бўлмоғини талаб қилиб, кейин шунга ҳам чидамай намозни тарк этган эрди. Сизнинг умматингиз эрса жасад, қалб, бадан, кўз ва қулоқ жиҳатидан анча заифроқдур, раббингиз ҳузурига қайтингиз, яна камайтирсин!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ «Маъқулми?» дегандек Жаброил алайҳиссаломга қараб эрдилар, ул киши рад қилмадилар. Шунда пайғамбаримиз алайҳиссалом вассалот ортларига қайтиб: «Ё раббий, менинг умматимнинг жасади, қалби, қулоғи ва бадани заифроқдур, бизга юклаган вазифангни енгиллаштиргил!» — дедилар. Оллоҳ таоло: «Ё Муҳаммад!» — деди. Ул зот: «Лаббай, хизматингга ҳозирман!» — дедилар. Оллоҳ таоло сўз ўзгартирилмагайдур! Умм ул-Китобда (Лавҳ ул маҳфузда) сенга неча вақт намозни фарз қилиб битиб қўйган эрсам, ўшандайлигича қолгайдур!» — деди. Сўнг, яна: «Ҳар бир амали солиҳ учун ўн баробар кўп ажру савоб бергаймен. Умм ул-Китобда эрса бул амали солиҳлар элликта бўлиб, сенинг учун бештаси фарздур!» — деб айтди. Шундан сўнг Жаноб Расулуллоҳ Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига қайтдилар. Мусо алайҳиссалом: «Не қилдингиз?» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Бизга фарз қилган беш вақт намозни яна ҳам камайтирмоғини сўраб эрдим, беш вақт намознинг ҳар бири учун бизга ўн баробар кўп ажру савоб ато этди», — дедилар. Мусо алайҳиссалом «Оллоҳ таоло ҳақи, Баний Исроил бундан ҳам камроқ намозга чидамай уни тарк қилган эрди. Раббингизнинг ҳузурига қайтингиз, сизларга яна ҳам енгил қилсин!» — дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё Мусо, Оллоҳ таоло ҳақи, мен бундан ҳам кўпроқ камайтирмоқни талаб қилмоққа раббимдан уялдим!» — дедилар. Сўнг, Жаноб Расулуллоҳ Оллоҳ таолонинг исмини айтганча ерга туширилдилар. Уйғониб қарасалар, Ал-масжид ул-Ҳаромда эрканлар».

38-боб. Оллоҳ таолонинг жаннат аҳли бирлан сўзлашмоғи ҳақида

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло жаннат аҳлига: «Эй жаннат аҳли!» — дегай, Улар: «Лаббай, ё раббимиз, хизматингга тайёрмиз, хайрият сенинг қўлинггадур!» — деб жавоб бергайлар. Оллоҳ таоло: «Розимисизлар (мамнунмисизлар)!» — дегай. Улар: «Бўлмасамчи, албатта розимиз, ё раббимиз! Ахир, сен бирорта ҳам махлуқингга бермаган нарсаларни бизга ато этдинг-ку!» — дегайлар. Оллоҳ таоло: «Сизларга бундан ҳам афзалроқ нарсаларни ато этайинми?» — дегай. Улар: «Раббим, бундан афзалроқ нарса недур?» — дегайлар. Оллоҳ таоло: «Сизлардан ризо бўлиб, кейин сира ҳам сизларга ғазаб қилмаслигимдур!» — дегай».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни суҳбатлашиб ўлтириб бундай дедилар (шунда ҳузурларида бир бадавий ҳам бор эрди):

«Жаннатдаги бир киши Оллоҳ таолодан экин эсмоққа рухсат сўради. Оллоҳ таоло унга: Бул ердаги неъматларимдан қоникмаётирсенми? — деди. Бояги одам: «Истаганим муҳайёдур, аммо мен экин эсмоқни яхши кўрурман», — деди. Кейин, тезда уруғ сочиб, ҳосили етилгач, тоғдек-тоғдек қилиб хирмон уйди. Шунда Оллоҳ таоло: «Эй Одам боласи! ... қараб тур, шу ҳам сенга етмаса керак!» — деди». Сўхбатда ўлтирган бадавий Жаноб Расулulloҳнинг бул гапларини эшитиб: «Ё Расулаллоҳ, бизлар ўшал одамни қураиший ёким ансорий бўлиши керак деб ҳисоблаймиз, чунким ана ўшалар деҳқончилик қиладилар. Биз — бадавийлар эрсак экин эзмагаймиз», — деди. Жаноб Расулulloҳ хандон отиб кулиб юбордилар».

39-боб. Оллоҳнинг зикри — ҳукм бирлан ва бандаларнинг зикри — дуо, тазарруъ, пайғом келтирмоқ ва ўзгаларга (ҳам) етказмоқ бирландур!

Оллоҳ таоло: «Мени ёдингизда тутингизлар, мен ҳам сизларни ёдимда тутгаймен!» — дейди. Оллоҳ таолонинг қавли: «(Нух) ўз қавмига: «Эй қавмим! Агар менинг сизларга Оллоҳ таолонинг оятларига мувофиқ панд-насиҳат қилиб турганим оғир келган бўлса, ул ҳолда мен Оллоҳ таолога таваккал қилдим. Энди, сизлар шерикларингиз бирлан бир бўлиб менга қарши ўз тадбир-чораларингизни кўрингизлар, токим кўзлаган ишингиз қилинмай қолиб, дилингизда армон бўлиб қолмасин! Менга чиқарган ҳукмингизни, пайсалга солмай, дарҳол ижро этингизлар! Агар юз ўғирсангизлар, билингизларким, мен қилган меҳнатимга сизлардан ҳақ талаб қилмадим, менинг ажрим Оллоҳ таолонинг зиммасидадур! Ва менга фармонбардорлардан бўлмоқлик амр қилингандур!» — деб айтганда содир бўлган Нух воқеасини уларга эшиттирингизлар". Мужоҳид бундай дейдилар: «Агар бирор мушрик сендан ёрдам сўраса, шул шарт бирлан ёрдам бериши, токим ул бир инсон сифатида Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига бориб сўзларига қулоқ солсин ва Оллоҳ таоло ўзи хусусида қандай ҳукмлар нозил қилганини эшитиб, амин бўлсин ҳамда Қуръонда айтилган «Буюк хабар» (Нух воқеаси)нинг ҳақ эканлигини онгига жо қилиб, Оллоҳ таолонинг ҳукмларига амал қилсин!».

40-боб.

Оллоҳ таоло: «Оллоҳга (ҳеч кимни) шерик қилмангизлар!»,... Оллоҳга шерик қилмоққа ботина олурмисизлар? Ул эрса оламлар парвардигоридур!» — дейди. Оллоҳ таоло: «Оллоҳ бирлан бирга бошқа тангрига, ибодат қилмайдирганлар...», «Дарҳақиқат, сизга ва сиздан илгариларга ваҳий туширилди. Эй инсон! Агар сен мушрик бўлсанг, албатта қилган амалинг ҳабата бўлур ва сен йўқотиш қилганлар (охирати куйганлар) тоифасидан бўлурсан, балки ёлғиз Оллоҳгагина ибодат қил ва шукр қилгувчилардан бўл!» — дейди.

Икрима бундай дедилар: «Уларнинг кўплари Оллоҳ таолога иймон келтирганлари бирлан барибир мушрикдурлар, чунки агар улардан «Сизларни ва осмонлар бирлан ерни ким яратган?» деб сўрасангизлар, «Оллоҳ» деб айтадирлару, аммо ундан ўзга нарсани тангри қилиб олиб, ана ўшанга ибодат қиладилар. Бандаларнинг бул дунёда қиладирган амаллари ва ризқи рўзлари азалдан яратиб қўйилганлиги ҳақида Оллоҳ таоло: «(Оллоҳ) ҳар бир нарсани яратиб, унга ўзига яраша тақдир белгилаб қўйди» — дейди».

Амр ибн Шарҳабийл ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳдан: «Қандай гуноҳ Оллоҳ таолонинг даргоҳида энг катта гуноҳ ҳисобланур?» — деб сўрадим. Ул зот: «Ўзингни яратган Оллоҳга ширк келтирмоғингдур!» — дедилар. «Ҳа, бу — энг катта гуноҳдур!» — дедим. «Ундан сўнг, қайси?» — деб сўрадим. Ул зот: «Овқатимга шерик бўлмасин деб ўз болангни ўлдирмоғингдур!» — дедилар. «Ундан кейинчи?» — дедим. Ул зот: «Қўшнингнинг жуфти

ҳалоли бирлан зино қилмоғингдур!» — дедилар».

41-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Қулоқларингиз, кўзларингиз ва териларингизнинг гувоҳлигидан беркина олмас эрдингизлар, лекин сизлар, Оллоҳ қилаётган ишимизнинг кўпини билмайди, деб ўйладингизлар.

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Икки сакафий бирлан бир қурайший (балким, икки қурайший) Байтуллоҳ ёнида учрашиб қолди. Сакафийлар — қоринлари ёғга бой, қалблари эрса фикҳга қашшоқ эрдилар. Улардан бири: «Нима дейсизлар, Оллоҳ нима деяётганимизни эшитармикан?» — деди. Иккинчиси: «Қаттиқ гапирсак эшитадир, аммо пичирлашсак эшитмайди», — деди. Биринчи бўлиб сўзлагани: «Қаттиқ гапирсак эшитадирган бўлса, унда пичирлашсак ҳам эшитгайдир», — деди. Шунда Оллоҳ таоло: «Қулоқларингиз, кўзларингиз ва териларингизнинг гувоҳлигидан беркина олмас эрдингизлар, лекин сизлар, Оллоҳ қилаётган ишимизнинг кўпини билмайди, деб ўйладингизлар!» деган ояти каримасини нозил қилди».

42-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ ҳар куни (ҳар лаҳза) бирор иш бирлан машғулдур» ва «Парвардигорларидан қачон бир янги насиҳат келса...» Оллоҳ таолонинг қавли: «Шояд, Оллоҳ бундан сўнг (талокдан сўнг) бирор ишни содир қилса!» дедилар.

Ибн Аббос: «Қўлингизда Оллоҳ таолонинг ўзларингиз ўқийдирган янги ва матни бузилмаган Китоби бўла туриб, қандай қилиб китоб аҳлидан уларнинг китоблари ҳақида сўрагайсизлар!»

Абдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ривоят қиладилар: «Абдуллоҳ ибн Аббос: «Эй мусулмонлар жамоаси! Қандай қилиб китоб аҳлидан шариатингиз хусусида сўрагайсизлар, ахир Оллоҳ таоло пайғамбарингиз саллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил қилган Китобингиз Оллоҳ таолонинг энг янги ва соф хабарлари-ку! Оллоҳ таоло сизларга: «Китоб аҳли Оллоҳ китобини ўзгартириб, ўз қўллари бирлан қайта ёздилар ва уни Оллоҳ нозил қилган дедилар ва бу бирлан Оллоҳнинг каломини арзимас матоҳга алмаштирадилар», — деб айтган-ку! Ёки, уларнинг бирор масалани сўраб олдингизга келмагани ҳам сизларни бу йўлдан қайтармайдими? Оллоҳ таоло ҳақи, улардан бирор кишининг сизларга нозил қилинган нарса хусусида сўраб келганини ҳали кўрмагандирмиз!» — дедилар».

43-боб. Оллоҳ таолонинг «(Эй ҳабибим!) Қуръонни тезроқ ёд олмоқ учун тилингни ҳаракат қилдириб ўлтирмагил!...» деган қавли ва Жаноб Расулуллоҳнинг ваҳий нозил бўлгандаги хатти-ҳаракатлари ҳақида

Абу Ҳурайра бундай дейдилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло: «Мени ёд этиб тилга олган бандамга ҳамиша ҳар ерда ёрман!» — дейди», — дедилар».

Ибн Аббос Оллоҳ таолонинг «Қуръон оятларини тез ёд олайин деб лабларингни қимирлатиб ўлтирмагил!» деб айтган қавли хусусида: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Ҳазрат Жаброил) келтирган оятларни тезда ёд олмоқ бўлиб лабларини қимирлатар эрдилар», — дедиларда, «Мен лабларимни, Жаноб Расулуллоҳ лабларини қандай қимирлатган бўлсалар, шундай қимирлатиб кўрсатаяпман», — деб айтдилар. Саъид: «Мен ўз лабларимни Ҳазрат Аббос лабларини қимирлатгандек қимирлатиб кўрсатаяпман», — дедилар. Оллоҳ таоло «(Жаброил)

Қуръон ўқиганда сен шошиб такрор қилма! Қуръонни қалбингга ва хотирангга жо қилмоқ, истаган вақтингда уни ўқишга сени қодир этмоқ Бизнинг бўйнимиздадур» ва «Агар Биз уни (Жаброил қироати орқали) ўқисак сен унга қулоқ сол!» деган оят нозил қилди. Шундан сўнг, Жаноб Расулulloҳ, агар Жаброил алайҳиссалом ваҳий келтирсалар, аввал тинглаб, кетганларидан кейингина ул киши ўқиганларидек такрорлаб ўқир эрдилар.

44-боб. Оллоҳ таолонинг «Сўзларингизни хоҳ ичингизда, хоҳ ошкора айтингизлар, ул диллардагини билгувчи зотдур! Ахир, ўзи яратганни ўзи билмайдими?! Ул сирларни билгувчи ҳар нарсадан хабардор зотдур!» деган қавли ҳақида

Ибн Аббос Оллоҳ таолонинг «Намозингни баланд овоз бирлан ҳам, пичирлаб ҳам ўқимагил!» деган қавли хусусида бундай дейдилар: «Бул ояти карима Жаноб Расулulloҳ Маккада мушриклардан яшириниб юрган вақтларида нозил бўлган эрди. Ул зот ўз саҳобалари бирлан намоз ўқиганларда овозларини чиқарсалар, мушриклар эшитиб Қуръони Кариймни ҳам, уни нозил қилган парвардигорни ҳам, пайғамбаримизни ҳам ҳақорат қилур эрдилар. Шунда Оллоҳ таоло ўз расулига: «Намозингни баланд овоз бирлан ўқимагил, мушриклар эшитиб Қуръонни ҳақорат қилгайлар, уни пичирлаб ҳам ўқимагил, саҳобаларингга эшиттира олмай қолгайсан, ўртача бир йўлни танлагил!» — деди».

Оиша разияллоҳу анҳо: «Оллоҳ таолонинг «Намозингни баланд овоз бирлан ҳам, пичирлаб ҳам ўқимагил!» деган ояти каримаси дуо хусусида нозил бўлгандур», — дейдилар.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Кимки Қуръонни тажвид бирлан ўқимаса, биздан эрмас!» — дедилар»

45-боб. Набий саллаллоҳу алайҳн ва салламнинг «Оллоҳ таоло бир кишига Қуръонни (тажвид бирлан тиловат қилмоқ ва уни теран тушунмоқ бахтини) ато этган эрса-ю, ул кечаю кундуз шул иш бирлан машғул бўлса, бошқа бир киши унга ҳавас қилиб: «Оллоҳ таоло менга ҳам (шундай бахт) ато этганда эрди, мен ҳам шундай қилган бўлур эрдим!» — деса...» деб айтганлари ҳақида

Оллоҳ таоло: «Осмонлар бирлан ернинг яратилиши ва тилларингизу рангларингизнинг турли-туманлиги унинг қудрати далилларидандур!» — деб бандасини Қуръон илмидан баҳраманд қиладирган ҳам ўзи эрканлигини баён қилади. Оллоҳ таоло: «Амали солиҳлар қилаверингизлар, шояд мақсадга етсангизлар!» — дейди.

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки нарса хусусидагина ҳасад (ҳавас) қилса, бўлур: Оллоҳ таоло бир бандасига Қуръон ато этган бўлса-ю, ул кечаю кундуз уни тиловат қилаётган эрса ва Оллоҳ таоло бир бандасига ҳалол мол-дунё ато этган бўлса-ю, ул уни кечаю кундуз эҳсон қилаётган эрса», — дедилар.

46-боб. Оллоҳ таолонинг «Эй Расул! Ўзингизга парвардигорингиз тарафидан неки нозил қилинган бўлса, барчасини (умматларингизга) етказингиз ва агар шундай қилмасангиз, унинг бирор пайғомини адо этмаган бўлурсиз!» деган қавли хусусида

Зухрий бундай дейдилар: «Оллоҳ таолонинг иши — пайғом юбормоқ, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ишлари — уни ўз умматларига етказмоқ ва бизнинг ишимиз

— уни қабул қилиб итоат этмоқдур. Оллоҳ таоло пайғамбарларнинг ўз парвардигорлари пайғомларини умматларига етказганликларини билдириш учун: (Нух) парвардигоримнинг пайғомларини сизларга етказаётирман деб (ўз умматига) айтган», — дейди».

Каъб ибн Молик Жаноб Расулulloҳ даъват қилган Табук ғазотига кечикиб қолганда: «Оллоҳ ва унинг расули амалларингизни кўрур» деган оятни ўқиди.

Оиша разияллоҳу анҳо: «Агар сенга бирор кишининг яхши амали ёқиб қолса, унга «Ишларингизни қилаверингизлар, Оллоҳ ва унинг расули ҳамда мўминлар амалларингизни кўрур» деган ояти каримани айтгил, бунинг учун сени ҳеч ким коймагай», — дедилар.

Анас ибн Молик ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тоғалари Ҳаром (ибн Милҳан)ни ўз қавми бўлмиш Бани Омирга жўнатдилар. Ул киши бориб: «Мен сизларга Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рисола (топшириқ, пайғом)ларини етказмоқ ниятидадурмен, менга омонлик бергаймисизлар?» — дедида, уларга бул ҳақда сўзлай кетди».

Муғира ибн Шуъба ривоят қиладилар: «Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга парвардигоримизнинг рисоласи (пайғоми) ҳақида хабар қилдиларки, бизлардан кимки (ғазотда) ўлдирилса, жаннатга кирар эркан».

Масруқ ривоят қиладилар: «Оиша разияллоҳу анҳо бундай дедилар: «Кимки сенга: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таоло нозил қилган ваҳийлардан бирортасини яшириб айтмади», — деса, ишонмагил! Чунким, Оллоҳ таоло: «Эй расулим, раббингиздан ўзингизга нимаики нозил қилинган бўлса, барчасини умматингизга етказингиз, гар шундай қилмассиз, унинг рисоласини (пайғомини) бутунлай етказмаган бўлурсиз!» — дейди».

Абдуллоҳ (ибн Масъуд) ривоят қиладилар: «Бир киши келиб: «Ё Расулаллоҳ, қайси гуноҳ Оллоҳ таолонинг даргоҳида энг катта гуноҳ ҳисоблангай?» — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Ўзингни яратган Оллоҳ таолога ширк келтирмоғингдур!» — дедилар. Ул: «Кейин-чи?» деди. Жаноб Расулulloҳ: «Овқатимга шерик бўлмасин деб ўз болангни ўлдирмоғингдур!» — дедилар, Ул: «Кейинчи?» — деди. Жаноб Расулulloҳ бундай дедилар: «Қўшнингнинг жуфти ҳалоли бирлан зино қилмоғингдур! Оллоҳ таоло бунинг тасдиқи учун «Оллоҳдан бўлак тангрига сиғинмайдирганлар Оллоҳ ўлдирмоқни манъ қилган шахсни ноҳақ ўлдирмайдирганлар ҳамда зино қилмайдирганлар ва кимки буни қилса, катта гуноҳга қолгайки, қиёмат кунида унинг азоби икки баробар кўп бўлур!» деган ояти карима нозил қилгандур».

47-боб. Оллоҳ таолонинг «... Тавротни келтиринглар ва уни тиловат қилинглари, дегил...» деган қавли ҳамда Жаноб Расулulloҳнинг «Аҳли тавротга Таврот берилиб, улар унга амал қилдилар, сўнг аҳли инжилга Инжил берилиб, улар унга амал қилдилар, кейин сизларга Қуръон берилиб, сизлар унга амал қилдингизлар» деб айтганлари ҳақида

Абу Рашин бундай дейдилар: «Оллоҳ таолонинг «Уни тиловат қиладилар» дегани — «Унга эргашадилар ва талаб даражасида амал қиладилар» деганидир. «Тиловат қилади дегани — «Қироат қилади», «Ҳусни тиловат» дегани — Қуръонни чиройли қилиб қироат қилмоқ» деганидир. «Ушламайди» дегани эрса, «Қуръонга иймон келтирганлардан ўзгалар ундан завқ ҳам, нафъ ҳам тополмайди, бунга чин иймонли кишигина эриша олади» деганидир. Чунким, Оллоҳ таоло: «Ўзларига таврот юклангач, кўтара олмаган одамлар — устига бир қанча

китоблар ортиб олган эшакка ўхшайдирлар, Оллоҳнинг оятларини ёлғон деган қавмнинг ҳоли вой бўлгай ва Оллоҳ золим қавмни ҳидоят қилмагай», — дейдир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ислом бирлан иймонни «амал» деб атадилар.

Абу Ҳурайра бундай дедилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Билолга: «Исломда қилган энг умидбахш амалинг қайсидур?» — дедилар. Ҳазрат Билол: «Исломда қилган энг умидбахш амалим шулдурким, мен таҳорат олдимми, албатта икки ракъат намоз ўқиғаймен», — дедилар. Кейин, Жаноб Расулуллоҳдан қайси бир амал афзал эрканлиги ҳақида сўрашди. Жаноб Расулуллоҳ: «Оллоҳ таоло бирлан унинг расулига иймон келтирмоқ, сўнг жиҳод қилмоқ, кейин ҳалол ҳаж қилмоқдур» — дедилар».

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Агар ўзингиздан илгари ўтган умматларнинг (Оллоҳ таолога ибодат қилган) даврини, гўёким саҳардан то ярмигача давом этган деб ҳисоблайдирган бўлсак ул ҳолда сизларнинг (мусулмонларнинг Оллоҳ таолога ибодат қилган) даврингиз асрдан шомгача бўлган вақтга тўғри келгайдур. Маълумки, Оллоҳ таоло таврот аҳлига тавротни ато этди. Улар (юқоридаги қиёсимизга кўра) саҳардан то кун ярмигача тавротга амал қилиб, Оллоҳ таолога ибодат қилдилар ва бунинг учун қийрот-қийрот ажру савоб олдилар, сўнг бундай ибодатга чидамай қолдилар. Кейин, Оллоҳ таоло инжил аҳлига инжилни ато этиб эрди, улар (юқоридаги қиёсимизга кўра) кун ярмидан асргача инжилга амал қилиб, Оллоҳ таолога ибодат қилдилар ва бунинг учун қийрот-қийрот ажру савоб олдилар, сўнг улар ҳам бундай ибодатга чидамай қолдилар. Мана энди Оллоҳ таоло сизларга Қуръони Кариймни ато этди. Сизларнинг (Қиёматга қадар) унга амал қилиб Оллоҳ таолога ибодат қилажак даврингиз (юқоридаги қиёсимизга кўра), гўёким асрдан шомгача бўлган вақтга тўғри келиб, бунинг учун охиратда икки баробар кўп қийрот-қийрот ажру савоб олгайсизлар. Шунда таврот аҳли: «Ё парвардигоро, нечун анавилар (мусулмонлар) бизга нисбатан ҳам тоат-ибодат қилиб, кўп ажру савоб олдилар?» — дегайлар. Оллоҳ таоло уларга: «Сизларга ажру савоб беришда заррача зулм қилдимми?» — дегай. Улар: «Йўқ, асло!» — деб жавоб қилгайлар. Оллоҳ таоло: «Менинг фазлу марҳаматим ана шундай, уни истаган бандамга ато этгайман!» — дегай».

48-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозни «иймон» деб атаганлари ҳамда «Кимки «Сураи Фотиҳани» ўқимаса, намози мақбул эрмас!» деганлари ҳақида

Ибн Масъуд ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулуллоҳдан: «Қайси амал афзалдур?» — деб сўради. Ул зот: «Ўз вақтида ўқилган намоз ва ота-онага яхшилик қилмоқдур, сўнг Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқ», — дедилар».

49-боб. Оллоҳ таолонинг «Дарҳақиқат, инсон ҳам ҳиммат қилиб яратилган бўлиб, бошига кулфат тушганда (Оллоҳга илтижо қилиб) дод-фарёд қилгай, мол-дунё орттирганда эрса, (хайр-эҳсонни унутиб) бахил бўлиб олгайдур» деган қавли ҳақида

Амр ибн Тағлиб ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига ўлжа моллар келтирилди. Шунда ундан баъзиларга бердилар, баъзиларга бермадилар. Кейин, ўлжа молдан олмаганларнинг норози бўлганликлари ҳақида айтишди. Жаноб Расулуллоҳ буни эшитиб: «Бир кишига ўлжа бериб, иккинчисига бермаганимнинг боиси шулдурким, ўшал мен ўлжа бермаган шахс ўлжа олган шахсдан кўра менга маҳбуброқдур. Чунким, мен ўлжани қалбларида қаноатсизлик ва камҳимматлилик ҳукмрон бўлган кишиларга бергаймен, қалблари

ҳиммату қаноатга бой бўлганларга эрса, яна ҳам ҳимматли ва қаноатли бўлсинлар деб ҳеч нарса бермагаймен, шундай кишилардан бири — Амр ибн Тағлибдур!» — дедилар. Худо ҳақи, Жаноб Расулulloҳнинг бу гаплари менинг учун ҳар қандай мол-дунёдан ортиқдур!»

50-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўз парвардигорларини ёд этиб, унинг ҳақида ривоят қилганлари ҳақида

Анас (ибн Молик) ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз парвардигорлари ҳақида бундай деб айтдилар: «Оллоҳ таоло: «Агар бандам менга бир қарич яқин келса, мен унга бир газ яқин боргайман, агар ул менга бир газ яқин келса, мен унга бир қулоч яқин боргайман. Агар ул мен томон юриб келса, мен ул томон чопиб боргайман!» — дейди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оллоҳ таолони ёд этиб бундай дедилар: «Оллоҳ таоло «Агар бандам мен томон бир қарич яқин келса, мен ул томон бир газ яқин боргайман, агар ул мен томон бир газ яқин келса, мен ул томон бир қулоч яқин боргайман», — дейди».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам парвардигор ҳақида ривоят қила туриб, «Ул бундай дейди», — дедилар: «Ҳар бир амалнинг (гуноҳ ишнинг) каффорати бор. Рўза эрса менинг учун бўлиб, бунинг эвазига ажру савоб ато этгайман. Рўздор оғзидан келадирган бўй Оллоҳ таоло наздида мушк ҳидидан ҳам хушбўйроқдур!»

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам парвардигор ҳақида ривоят қила туриб, «Ул бундай дейди», — дедилар: «Банда ўзини Юнус ибн Маттодан афзалман деб уни камситмаслиги керак».

Шуъба ривоят қиладилар: Абдуллоҳ ибн ал-Муғаффал ал-Музаний бир вақтлар: «Мен Жаноб Расулulloҳни Макка фатҳ қилинган куни кўрдим, туяга миниб олиб чўзиқ овози бирлан Сураи Фатҳни ўқиб кетаётган эрдилар», — деган эрди. Сўнг, Муовия ибн Муғаффалнинг қироатига тақлид қилиб ўқидида: «Агар мен атрофингизда одам тўпланиб кетмоғидан истиҳола қилмаганимда эрди, Ибн Муғаффалнинг Жаноб Расулulloҳнинг қироатларига тақлид қилиб ўқиганидек ўқиб берар эрдим», — деди. Шунда мен унга: «Ибн Муғаффал қандай чўзиб ўқиган эрди?» — дедим. Ул: «О-о-о» деб уч бор қайтарди».

51-боб. Оллоҳ таоло нозил қилган таврот ва шул каби китобларни араб ва бошқа тилларда тафсир қилмоқ хусусида

Оллоҳ таолонинг қавли: «(Эй Ҳабибим), агар рост (сўзлаётган) бўлсангизлар, тавротни олиб келиб тиловат қилингизлар, деб айтгил!».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Абу Суфён ибн Ҳарб менга хабар бердики, Рум қайсари Ҳиракл ўз таржимонини чақирибди, сўнг Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини олиб келмоқни буюрибди. Кейин, уни ўқиттириб кўрса, унда «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийми, Оллоҳ таолонинг расули бўлмиш Муҳаммад ибн Абдуллоҳдан Ҳираклга. Эй китоб аҳли! Сизлару бизлар ўртамизда баробар бўлган сўзга келинглари!» деб ёзилган эркан».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Китоб аҳли тавротни ибронийча ўқиб, уни ислом аҳлига араб тилида тафсир қилур эрди. Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Китоб

аҳлига ишонмангизлар ҳам, уларни ёлғончига чиқармангизлар ҳам! «Оллоҳ таолога ва ул нозил қилган барча нарсаларга иймон келтирганмиз» деб айтингизлар!» — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Ўзаро зино қилган бир яҳудий эркак бирлан аёлни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб келишди. Жаноб Расулуллоҳ яҳудийларга: «Бул иккисига қандай жазо берурсизлар?» — дедилар. Яҳудийлар: «Бундай ҳолда бизлар юзларига қора суртиб сазойи қилгаймиз» дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Агар гапингиз рост бўлса, тавротни олиб келиб, ундан (шул жазо хусусидаги оятни топиб) ўқингизлар!» — дедилар. Улар тавротни олиб келишиб. ўзлари ишонган бир яҳудийга беришдида: «Эй Аъвар, ўқигил!» — дейишди. Ул тавротни очиб ўқий бошлади, кейин бир жойига келганда ўқишдан тўхтаб, ўшал жойни қўли бирлан беркитди. Ибн Салом: «Қўлингни ол!» — деди. Ул қўлини олиб эрди, беркитган жойида ражм ояти (яъни, зинокорларни тошбўрон қилмоқ кераклиги ҳақида оят) ёзилган эркан. Шунда яҳудий: «Эй Муҳаммад! Бизлар уларни ражм қилмоғимиз керак бўлса ҳам буни бир биримиздан яшираемиз», — деди. Жаноб Расулуллоҳ зинокорларни ражм қилмоққа амр қилиб эрдилар, улар ражм қилинди. Шунда яҳудий эркак ўз маъшуқасини отилаётган тошлардан пана қилишга ҳаракат қилар эрди».

52-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Қуръон моҳири олиҳиммат, олижаноблар бирлан бирга бўлгай!» ва «Ўз овозларингиз бирлан Қуръонга зийнат беринглар!» деганлари ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло пайғамбарнинг Қуръон тиловат қилаётгандаги ёқимли овозига қулоқ солганчалик ҳеч нарсага қулоқ солмагандур!» — дейдилар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Тухматчилар менга тухмат қилиб оғзига келганини айтгач, ўзимнинг покдомон эрканлигимни билсамда, Оллоҳ таоло албатта мени ўзи оқлаб олгай, деган ўй бирлан хаёл суриб ўрнимда ўлтириб қолдим. Лекин, Оллоҳ таоло ҳақи, парвардигорим менинг хусусимда оят нозил қилгай деб сира ўйламаган эрдим! Мени шул қадар ҳаё қамраб олдиким, Оллоҳ таолонинг ўзи менинг шаънимга тегишли иш борасида сўзлаганидан уялиб кетдим! Ўшанда Оллоҳ таоло азза ва жалла «Тухмат қилиб келганлар ўзларингиздан чиққан бир гуруҳ кишилардур...» деган ояти каримасини нозил қилгай эрди».

Барро (ибн Озиб) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хуфтонда «Ваттийн ваз-зайтун» сурасини қироат қилганларини эшитдим. Мен бирор кишининг бул қадар яхши (чиройли) овоз бирлан қироат қилганими эшитмаган эрдим!».

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Маккада мушриклардан яшириниб юрган кезларида овоз чиқариб қироат қилсалар, мушриклар эшитиб қолиб Қуръонни ҳам, уни (Оллоҳ таолодан) келтирганни ҳам ҳақорат қилур эрдилар. Шунда Оллоҳ таоло ўз расули саллаллоҳу алайҳи ва салламга «Намозингни баланд овоз бирлан ҳам, пичирлаб ҳам ўқимагил...» деган ояти каримасини нозил қилди».

Абу Саъсаъа нақл қиладиларки, Абу Саъид ал-Худрий ул кишининг оталарига: «Кўрдимки, сен қўй бирлан дала-тузни хушлар эркансан. Агар қўйларингни боқишга чиқсанг, ёким дала-тузда бўлсанг, намозга баланд овоз бирлан азон айтгил! Чунким, муаззиннинг овози қанчалик узоққа кетса, шунча кўп инсу жинлар ва бошқа нарсалар эшитгайда, қиёматда унга гувоҳлик бергай», — деб айтибдилар».

Оиша онамиз ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳайз ҳолимда бошларини бағримга қўйиб Қуръон тиловат қилур эрдилар».

53-боб. Оллоҳ таолонинг «Қуръондан (ўзингизга) осон бўлганларини ўқингизлар...» деган қавли хусусида

Умар ибн ал-Хаттоб бундай деб айтдилар: «Мен Жаноб Расулуллоҳ ҳаётлик вақтларида Ҳишом ибн Ҳакимнинг «Сураи Фурқон»ни ўқиётганини эшитиб қулоқ солдим, ул пайғамбаримиз менга ўргатганларидан кўра бошқачароқ (кўп ҳарфларда) қироат қилур эрди. Ҳазабимдан устига ташлангим келди-ю, бироқ намозини тугатиб икки елкасига салом бергунича ўзимни босиб турдим. Сўнг ридосидан маҳкам ушлаб: «Бул суранинг қироатини сенга ким ўргатган?» — дедим. Ул: «Жаноб Расулуллоҳ ўргатганлар», — деди. Мен: «Ёлғон айтурсан, ҳозир сен Жаноб Расулуллоҳ менга ўргатганларидан кўра бошқачароқ қилиб ўқидинг!» — дедимда, уни етаклаб Жаноб Расулуллоҳнинг ҳузурларига олиб бордим. Кейин, Жаноб Расулуллоҳга: Ё Расулаллоҳ, бул одам «Сураи Фурқон»ни сиз менга ўргатганингиздек қилиб ўқимаётир!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ менга: «Уни қўйиб юбор!» — дедилар. Сўнг, Ҳишомга қараб «Эй Ҳишом, қани ўқигилчи!» — деб айтдилар. Ҳишом боя мен эшитганимдек қилиб ўқиди. Жаноб Расулуллоҳ: «(Бул сура) шундай нозил қилинган», — дедилар. Кейин, менга: «Эй Умар, сен ҳам ўқигилчи!» — деб айтдилар. Мен ул зотнинг ўзлари ўргатганларидек қилиб ўқиб бердим. Жаноб Расулуллоҳ яна: «(Бул сура) шундай нозил қилинган», — дедиларда, сўнг: «Бул Қуръон етти ҳарфда нозил бўлгандур, улардан қайси бири ўзингизга осон бўлса ўшанисини танлаб ўқийверингизлар!» — деб тайинладилар».

54-боб. Оллоҳ таолонинг «Биз Қуръонни насиҳат учун осон қилдик, борми насиҳат олгувчи?» деган қавли ҳақида

Имрон ибн Ҳусайн разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ё Расулаллоҳ! (Ислом ҳукмларига) амал қилгувчилар нимага эришмоқ учун амал қиладилар?» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ: «Банда ўзи учун яратилган (тақдир қилинган нарсаларгагина муяссар бўлгай», — дедилар». Али ибн Абу Толиб ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг жанозасида эрдилар. Шунда қўлларига чўп олиб уни ерга урдиларда: «Ораларингизда жаннатдаги ёким дўзахдаги ўрни азалдан, ёзиб қўйилмаган бирорта ҳам одам йўқдур!» — дедилар. Саҳобалар: «Шундай эркан, таваккал қилиб яшайвермаймизми?!» — дейишди. Жаноб Расулуллоҳ: «Амал қилаверингизлар, барчаси муяссар бўлгай!» — деб «Кимдаким хайр эҳсон қилиб, Оллоҳ таолодан тақво қилса...» деган оятни ўқидилар».

55-боб. Оллоҳ таолонинг «Балки ул Лавҳи Маҳфузда ёзилган Қуръони Мажиддур», «ват-тур ва китоб мастур» деган қавли ҳақида

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло Одамни яратишга киришмоғидан бурун «Менинг раҳматим Ҳазабимдан устундур!» деб Лавҳи Маҳфузга ёзиб қўйди, ул эрса, Арши тепасидадур», — дедилар».

56-боб.

Оллоҳ таолонинг қавли: «Оллоҳ таоло сизларни яратди, аммо сизлар амал қилмаётирсизлар», «Дарҳақиқат, биз ҳар бир нарсани келиб-кетмоқ муддатини белгилаб яратдик», «Сурат чизувчиларга: «Ўзларингиз яратган нарсага жон ато этингизлар», — дейилади», «Дарҳақиқат, парвардигорингиз бўлмиш Оллоҳ осмонлар бирлан ерни олти кунда

яратгандур, сўнг Аршга чиққандур, кеча ва кундузни бир-бири ила беркитур, бири иккинчисининг орқасидан тезда етиб келур, офтоб бирла ойни юлдузларни ўз ҳукмига тобиъ қилиб яратгандур, огоҳ бўлингизларки, яратмоқ ва ҳукм қилмоқ унгагина хосдур, ул буюк баракот соҳиби ва оламлар парвардигоридур!» Абу Хурайра ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Амалларнинг қайсиниси афзалдур?» — деб сўрашди. Ул зот: «Оллоҳ таолога иймон келтирмоқ ва Оллоҳ таоло йўлида жиҳод қилмоқ», — дедиларда, «Қилган амалларига (яраша) ажр оладилар» деган оятни ўқидилар. Абдулқайс қабиласидан келган вакиллар: «Ё Расулаллоҳ! Бизга бир қатор амалларни буюрингизким, уларни бажариб жаннатга кирайлик!» — дейишди. Жаноб Расулulloх уларга иймон келтирмоқ, калимаи шаҳодат айтмоқ, намоз ўқимоқ ва закот бермоқни амр қилдилар ва бу бирлан юқоридагиларнинг ҳаммасини амал деб атадилар».

Заҳдам ривоят қиладилар: «Жарм қабиласидан бўлган мана шул маҳалла аҳли бирлан ашъарийлар ўртасида дўстлик-биродарлик муносабатлари мавжуд эрди. Биз Абу Мусо ал-Ашъарий ҳузурда эрканлигимизда товуқ гўшти солинган таом келтирилди. Баний Таймуллоҳ қабиласига мансуб бир киши ҳам шул ерда бўлиб, чамаси озод қилинган қуллардан эрди. Абу Мусо уни таомга таклиф қилди. Шунда бояги одамнинг таом ейишини кўриб, таъбим тирриқ бўлди. Ундан жирканганимдан: «Таом емагаймен!» — деб онт ичдим. Абу Мусо менга: «Тургил, бери келгил, мен сенга (қасам ичмоқ хусусидаги) бир ҳадисни ривоят қилиб берайин!» — дедида, қуйидаги ҳадисни айта кетди: «Бир куни мен ва бир гуруҳ ашъарийлар Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига бориб, улов сўрадик. Жаноб Расулulloх: «Оллоҳ ҳақи, менда сизлар учун яроқли улов йўқдур!» — дедилар. Шу аснода ул зотнинг ҳузурларига ўлжа олинган туяларни етаклаб келиб қолишди. Жаноб Расулulloх: «Ашъарийлар қаердадур?» — дедилар. Сўнг бешта оқ ўркакчи туяни бизга бермоқни амр қилдилар. Биз йўлга тушганимиздан кейин: «Бу нима қилганимиз?! Ахир, Жаноб Расулulloх аввал бизга улов йўқлигини айтиб қасам ичиб, сўнг бизни туяларга миндириб юбордилар-ку? Бизни деб Жаноб Расулulloх қасам ичганларини унутиб қўйдилар, энди сира ҳам омадимиз юришмагай!» — дедикда, ортимизга қайтдик. Жаноб Расулulloхга: «Биз сиздан улов сўраб эрдик улов йўқлигини айтиб қасам ичдингиз, (энди бўлгайдур?)» — дедик. Жаноб Расулulloх: «Уловни сизга мен берганим йўқ, Оллоҳ таоло ато этди. Оллоҳ таоло ҳақи, мен токим аввалги қасамимни каффоратини бериб ҳалоллаб олмагунимча, бирор бошқа қасамни афзал кўрсам, қасам устига қасам ичмагаймен!» — дедилар».

Иби Аббос ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloхнинг ҳузурларига Абдулқайс қабиласидан вакиллар келиб: «Биз бирлан сизнинг орангизда Музар қабиласига мансуб мушриклар ғов бўлиб туришибди, шул боисдан ҳам уруш манъ қилинган ойлардагина ҳузурингизга кела олурмиз. Бизга шундай амалларни буюрингизким, уларни адо этиб жаннатга кирайлик ва уйимизда қолган бола-чақаларимизни ҳам шунга даъват қилайлик!» — дейишди. Жаноб Расулulloх бундай дедилар: «Сизларга тўрт нарсани буюриб, тўрт нарсани манъ қилурман: «Иймон келтирингизлар! Иймон не эрканлигин билурмисизлар? Бу — Ла илоҳа иллаллоҳу деб гувоҳлик бермоқдур. Намоз ўқингизлар, закот берингизлар ва ўлжанинг бешдан бирини эҳсон қилингизлар! Дуббоъ, нақийр, заруф, музаффата ва хантамада ичимлик (тайёрлаб) ичмангизлар!».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бул суратларнинг (расм ва ҳайкалларнинг) эгаларига қиёмат куни азоб берилиб, уларга «Ўзларингиз яратган нарсани тирилтирингизлар!» — дейилгай» — дедилар».

Ибн Умар ривоят қиладилар: «Расулulloх саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бул суратларнинг

эгаларига қиёмат куни азоб берилиб, уларга: «Ўзларингиз яратган нарсани тирилтиринглар!» — дейилгай», — дедилар».

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Оллоҳ таоло: «Мен яратганим каби яратмоққа интиланлардан кўра (ўзига) зулм қилғувчи одам бормикан?! Бир заррани ёким бир дона донни яратиб кўрингларчи!» — деди.

57-боб. Фожиру мунофиқларнинг қироати, овозу тиловатлари бўғизлардан нарига ўтмайди!

Абу Мусо (ал-Ашъарий) ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Қуръон ўқийдирган мўмин утружжа (лимон) янглиғ хуштаъм ва хушбўйдур, Қуръон ўқимайдирган мўмин эрса, хурмо каби таъми яхши бўлгани бирлан хушбўй эрмас, Қуръон ўқийдирган фожир (нопок одам) хусусига келсак ул райҳон каби хушбўй бўлсада, таъми аччиқдур. Қуръон ўқимайдирган фожир эрса, ҳанзала (аччиқ тарвуз) каби аччиқ бўлиб, ҳидсиздур».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир гуруҳ одамлар Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан коҳинлар ҳақида сўрашди. Жаноб Расулulloҳ: «Улар ҳеч қандай ғайри табиий қудратга эга эрмаслар», — дедилар. Одамлар: «Ё Расулalloҳ! Баъзан уларнинг айтгани тўғри чиқиб қолгай-ку?!» — дейишди, Жаноб Расулulloҳ «Ўшал тўғри чиқиб қолган хабарни жинлар (осмонда малоикалардан) ўғринча эшитиб олишгайда, унга юздан ортиқ ёлғонни кўшиб, ўзларини мусаххар қилиб олган коҳиннинг қулоғига товуқ қақағлагандек қилиб етказишгай», — дедилар».

Абу Саъид ал-Худрий ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Машриқ томонда Қуръонни бўғзидан нари ўтказмай (яъни, тил учиди, юракдан эрмас) ўқийдирган бир қавм пайдо бўлгай. Улар камондан отилган ўқ янглиғ тез диндан чиқгайлар. Кейин, қиёматга қадар ҳам динга қайтмагайлар», — дедилар. Уларнинг қандай белгилари бор?» — дейишди. Жаноб Расулulloҳ: Улар сочларини тақир олдириб (ёким қирдириб) юргайлар», — дедилар .

58-боб. Оллоҳ таолониинг «Қиёмат куни адолат тарозуларини ўрнатурмиз» деган қавли хусусида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Раҳмонга суюкли, тилга (айтиш) осон ва тарозуда оғир келадирган икки сўз мавжуд бўлиб, улар — «Субҳоналлоҳ ва биҳамдиҳи» ҳамда «Субҳоналлоҳил-азим», — дедилар».

ИЗОҲЛАР

Аббос ибн Абдулмутталиб — Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламнинг амакилари, Аббосий халифаларнинг бобокалони. Ҳижратдан илгари исломга кириб, Маккани фатҳ қилишда иштирок этганлар. Жаноб пайғамбаримиздан 35 та ҳадис ривоят қилганлар. 32-ҳижрий (653) йили Мадинада вафот этганлар.

Абдуллоҳ ибн Абу Бакр — саҳоба. Жасорат ва ўткир зеҳн соҳиби бўлганлар. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам билан Абу Бакр ғорда мушриклардан беркиниб ётганларида еб-ичгулик билан таъминлаб турганлар. Кўп ғазотларда катнашганлар. 11-ҳижрий (632) йили Тоифни фатҳ қилишда яраланиб вафот этганлар.

Абдуллоҳ ибн Буср — саҳоба. Тўлиқ номлари — Абдуллоҳ ибн Буср ал-Моликий, лақаблари — Абу Сафвон. Жаноб пайғамбаримиздан 50 та ҳадис ривоят қилганлар. 88-ҳижрий (607) йили 95 ёшда вафот этганлар.

Абдуллоҳ ибн Бухайна — ровий. Бухайна бинти ал-Ҳорис ибн ал-Мутталиб ибн Абдуманофнинг ўғиллари. Асл исмлари — Абдуллоҳ ибн ал-Қашаб ал-Молик ал-Аздий. Ўта такводор ва фозил киши бўлиб, муттасил рўза тутганлар. 11-ҳижрий (680) йили вафот этганлар.

Абдуллоҳ ибн Ваҳб — шоир. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Ваҳб ибн Замъа ибн ал-Асвад ал-Асадий ал-Кураший. Макка фатҳи вақтида исломга кирганлар. Мадина қамали вақтида (ҳижрий 35-йил. милодий 656-йил) шаҳид бўлганлар.

Абдуллоҳ ибн Жаҳш — саҳоба. Бадр ғазоти иштирокчиларидан. Мўминлар онаси бўлмиш Зайнаб бинти Жаҳшнинг акалари. Милодий 624-йили Уҳуд ғазотида шаҳид бўлганлар. Амир Ҳамза билан бир қабрга дафн қилинганлар.

Абдуллоҳ ибн Жубайр — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Жубайр ибн Нумон ал-Ансорий. Ақаба воқеаси ад-Бадр ғазоти иштирокчиларидан. Уҳуд ғазотида камончиларга қўмондонлик қилганлар ва шу жангда шаҳид бўлганлар (624).

Абдуллоҳ ибн Зайд — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Зайд ибн Салаба ибн Абдраббих ал-Ансорий ал-Хазражий. Азон калималарини тушларида эшитганлар, Жаноб Расулulloҳ уни ҳақ деб Ҳазрат Билолга айтмоқни амр қилганлар. Бадр ғазотида иштирок қилганлар (623).

Абдуллоҳ ибн Зайд — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Зайд ибн Осим ибн Каъб ай-Нажжорий ал-Ансорий. Ҳижратдан йил бурун туғилганлар. Бадр ғазотида иштирок этганлар. 48 та ҳадис ривоят қилганлар. Ҳарра ғазотида шаҳид бўлганлар.

Абдуллоҳ ибн Каъб — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Каъб ибн Амр ан-Нажжорий. Бадр ва бошқа ғазотларда иштирок этганлар. 650 милодий йили вафот этганлар.

Абдуллоҳ ибн Мазъун — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Мазъун ал-Жамҳий. Бадр ғазотида иштирок этганлар.

Абдуллоҳ ибн Муғаффал — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абдуллоҳ ибн Муғаффал ал-

Муланий. 677-милодий йили вафот этганлар.

Абдурраҳмон ибн Абзо — саҳоба, қори. Тўлиқ исмлари — Абдурраҳмон ибн Абзо ал-Хузозий. Хуросон амири бўлганлар. Кўплаб ҳадис ривоят қилганлар.

Абдурраҳмон ибн Сумра — саҳоба, лашкарбоши. Тўлиқ исмлари — Абу Саид Абдурраҳмон ибн Сумра ибн Ҳабиб ибн Абд Шамс ал-Қураший. Кўпгина ғазотларда, Сижистон, Қобул ва Хуросонни фатҳ қилишда иштирок этганлар. 14 та ҳадис ривоят қилганлар. 670 милодий йили вафот этганлар.

Абу Масъуд ал-Ансорий — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абу Масъуд Уқба ибн Амр ибн Саълаба ал-Ансорий ал-Бадрий ал-Хазражий. Ақаба воқеаси, Бадр, Уҳуд ва бошқа ғазотларда иштирок этганлар. Ҳазрат Алининг яқин дўстларидан бири. 102 та ҳадис ривоят қилганлар. 670 милодий йили Куфада вафот этганлар.

Абу Қатода — саҳоба. Тўлиқ исмлари — Абу Қатода ал-Ҳорис ибн Рабъий ал-Ансорий ас-Суламий. Бадр ғазоти иштирокчиси. 674-милодий йили вафот этганлар.

Алқама ибн Мужаззир — саҳоба. лашкарбоши. Тўлиқ исмлари — Алқама ибн Мужаззир ибн ал-Аъвар ал-Киноний ал-Мудлажий. Ярмук ғазотида, Фаластиндаги жангларда катнашганлар. 674-милодий йили ҳалок бўлганлар.

Амр аз-Замрий — саҳоба. Кўплаб ғазотлар иштирокчиси. 20 та ҳадис ривоят қилганлар. 55-ҳижрий (675-милодий) йили Мадинаи Мунавварада вафот этганлар.

Амр ибн Ҳазм — саҳоба, амалдор. Тўлиқ исмлари — Амр ибн Ҳазм ибн Зайд ибн Лавзон ал-Ансорий. Кунялари — Абу Заҳҳок. Хандақ жанги ва бошқа бир қанча ғазотларда катнашганлар. 53-ҳижрий (673-милодий) йили вафот этганлар.

Арҳам — саҳоба. Тўлиқ исмлари Абу Абдуллоҳ ал-Арҳам ибн Абдуманоф ибн Абуларҳам ал-Махзуний. Исломга олтинчи бўлиб кирганлар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан ансорларга Макканинг Сафо тепалигидаги ўз уйларини бўшатиб берганлар. Пайғамбаримиз бошлиқ мусулмонлар ўша уйда йиғинлар ўтказишиб, одамларни исломга даъват қилишган. Бу уй “Байт ул-Арҳам”, “Байт ул-Ислом”, «Байт ул-Хайзурон» номлари билан машҳур бўлиб, ҳозирга қадар сақланиб қолган. Ҳожилар уни зиёрат қилишади. 55-ҳижрий (674-милодий) йили вафот этганлар.

Бурайда ибн ал-Хасниб — саҳоба. Аслам қабиласи шайхи. Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга барча ғазотларда қатнашганлар. Тахминан 677-милодий йили Марвда вафот этганлар.

Жобир ибн Абдуллоҳ — саҳоба, мударрис. Тўлиқ исмлари Жобир ибн Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ҳаром ал-Хазражий ал-Ансорий ас-Суламий. Оталари ва ўзлари Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дастёрлари бўлганлар. 19 та ғазотда қатнашганлар, сўнг Масжид ул-Набийда мударрислик қилганлар. Имом Бухорий ва Муслим ибн Ҳажжож шу киши ривоят қилган. 1540 та ҳадисни ўз тўпламларига киритишган.

Жубайр ибн Мутим — саҳоба, уламо. Қурайш қабиласининг нуфузли кишиларидан. Тўлиқ исмлари Абу Адий Жубайр ибн Мутъим ибн Адий ибн Навфал ибн Абдуманоф ал-Қурайший. 59

та ҳадис ривоят қилганлар. 59-ҳижрий (679-милодий) йили Мадинаи Мунавварада вафот қилганлар.

Жундуб ибн Абдуллоҳ — саҳоба. Тўлиқ исмлари Жундуб ибн Абдуллоҳ, ибн Суфон ал-Бажалий ал-Алақий. Бир қанча ҳадис ривоят қилганлар.

Зубайр ибн ал-Аввом — саҳоба, ислом йўлида биринчи бўлиб қилич яланғочлаган зот, жаннати эканликлари башорат қилинган ўн саҳобадан бири. Жаноб Расулulloҳнинг аммаларининг ўғли. Тўлиқ исмлари Абу Абдуллоҳ ибн ал-Аввом ибн Хувайлид ал-Асадий ал-Қураший. 12 ёшларида исломга кирганлар. Бадр, Уҳуд, Ярмук, ал-Жобия, Жамал ва бошқа кўпгина ғазотларда қатнашганлар. Оллоҳ таоло йўлидаги жангларда кўп жароҳатланганларидан кўкраклари ўйдим-чуқур бўлиб кетган эди. Бўйлари баландлигидан от минсалар, оёқлари ерга тегиб қолар эди. 38 та ҳадис ривоят қилганлар. 34-ҳижрий (656-милодий) йили шаҳид бўлганлар.

Икрима ибн Абу Жаҳл — саҳоба. Тўлиқ исмлари Икрима ибн Абу Жаҳл ал-Махзумий ал-Қураший. Кўп ғазотларда қатнашганлар, 14-ҳижрий (634-милодий) йили Ярмук жангида шаҳид бўлганлар.

Имрон ибн ал-Ҳусайн — саҳоба, уламо. Тўлиқ исмлари Абу Нажид Имрон ибн Ҳусайн ибн Убайд ал-Хузозий. 130 та ҳадис ривоят қилганлар. 52-ҳижрий (672-милодий) йили вафот этганлар.

Каъб ибн Адий — саҳоба. Тўлиқ исмлари Каъб ибн Адий ибн Саълаба ал-Ибидий ат-Танухий. Мисрнинг фатҳ этилишида иштирок қилганлар. 25-ҳижрий (645-милодий) йили Мисрда вафот этганлар.

Каъб ибн Ужра — саҳоба Тўлиқ исмлари Каъб ибн Ужра ибн Умаййа. Кунялари — Абу Муҳаммад. 47 та ҳадис ривоят қилганлар 5-ҳижрий (677-милодий) йили Мадинада вафот этганлар.

Матар ибн Укомис — саҳоба. Тўлиқ исмлари Матар ибн Укомис ас-Суламий. Бир неча ҳадис ривоят қилганлар.

Нуъмон ибн Башир — саҳоба, амир. Тўлиқ исмлари Ан-Нуъмон ибн Башир ибн Салаба ибн Саъд ал-Ансорий ал-Хазражий. Оналари — Абдуллоҳ ибн Рувоҳанинг синглиси бўлмиш Амра бинти Рувоҳа. Куплаб ҳадислар ривоят қилганлар. 64-ҳижрий (682-милодий) йили ўлдирилганлар.

Саъид ибн Жубайр — фақих, муҳаддис. Тўлиқ исмлари Абу Абдуллоҳ Саъид ибн Жубайр ибн Ҳишом ал-Асадий. Асли Ҳабашистонлик. 45-ҳижрий (665-милодий) йили дунёга келиб, 95-ҳижрий йили шаҳид бўлганлар.

Сафвон ал-Жумаҳий — саҳоба. Тўлиқ исмлари Абу Ваҳб Сафвон ибн Умаййа. 3 та ҳадис ривоят қилганлар. Ярмук ғазотида шаҳид бўлганлар.

Сумома ибн Адий — саҳоба, амир. Бадр жангида қатнашганлар. 40-ҳижрий (660-милодий) йили вафот этганлар.

Суроқа ибн Жаъсам — саҳоба. 9 та ҳадис ривоят қилганлар. 24-ҳижрий (645-милодий) йили вафот этганлар.

Убода ибн ас-Сомит — саҳоба, қози. Тўлиқ исмлари Убода ибн ас-Сомит ибн Қайс ал-Ансорий ал-Хазражий. Кунялари — Абулвалид. Бадр жанги ва бошқа ғазотларда қатнашганлар. 181 та ҳадис ривоят қилганлар. 38-ҳижрий (654-милодий) йили вафот этганлар.

Умму Ҳаром — саҳоба (аёл). Тўлиқ исмлари Умму Ҳаром бинти Милҳон ибн Холид ибн Зайд ан-Нажжорийя ал-Ансорийя. Эркалар билан бирга кўп ғазотларда иштирок этиб, жанг қилганлар. Кипр оролини фатҳ этишда қатнашганлар. 27-ҳижрий (647-милодий) йили вафот этиб, ўша ерга дафн қилинганлар.

Умму Ҳониъ — Жаниб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амакилари бўлмиш Абу Толиб Абдуманофнинг қизлари. 46 та ҳадис ривоят қилганлар. 40-ҳижрий (660-милодий) йили вафот этганлар.

Уқба ибн Омир — саҳоба. Миср волийси, амирулбаҳр (адмирал), Қуръони Кариймни жамлашда жонбозлик кўрсатган зотлардан бири. Мисрни фатҳ қилишда қатнашганлар. 55 та ҳадис ёзиб қолдирганлар. 58-ҳижрий (678-милодий) йили вафот этиб, Қоҳирадаги Уқба ибн Омир масжиди ёнига дафн қилинганлар.

Қайс ибн Абойа — саҳоба, ғозий. Бадр жангида, Шомни фатҳ қилишда иштирок этганлар. 45-ҳижрий (665-милодий) йили вафот қилганлар.

Қайс ибн Саъд — саҳоба, аламбардор. Миср волийси. Кўп ғазотларда иштирок этганлар. 16 та ҳадис ривоят қилганлар.

Ҳаким ибн Ҳизом — саҳоба. Мўминлар онаси бўлмиш Хадича разияллоҳу анҳонинг акаларининг ўғли, Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дўстларидан бири. 40 та ҳадис ривоят қилганлар.